

श्री केसरीगलजी जे नीलालजी कोठारी जिन वचसूरिप्राचीनपुस्तकोच्चारफण्डप्रन्याक - ४१
फी तरफ से जादर भेट -

अर्हय ।

भीमसुखरवरगच्छाधीश्वर-भीमकचरसाहिजलाछुदीनप्रतिबोधक-जङ्गम-युगप्रधान-भट्टारफ-भीमज्जिन-
चन्द्रसूरिशिष्य-पण्डितप्रवर-सकलचन्द्रगणिशिष्यवाचकसमयसुन्दरगणिविरचितम्

श्रीसामाचारीशतकम् ।

आचार्य श्री विजयचन्द्र ज्ञान नगरी, बबौर

जङ्गमयुगप्रधान-भट्टारफ-भीमज्जिनछुपाचन्द्रसूरीश्वराणां शिष्यरक्षोपाध्यायमुनिसुखसागरोपदेशात्
ख० मानचन्द उत्तमचन्द वकील-द्रव्यनिधितः गुलायचन्द हरखचन्दद्वारा विहितार्यसाहाय्येन

मुम्बय्यां निर्णयसागराख्यमुद्रणयन्त्रालये मुद्रापयित्वा प्रकाशितम् ।

प्रकाशक - श्रीजिनदत्तसूरिकाननगरकार्यवाहकः जगद्गुरु-मुलचन्द हीराचन्द भगत, मुम्बई
विक्रमसंवत् १९९१ (प्रतया-१२५ सेट) ईस्वीसन् १९१९

५५

નિવેદન

સત્તરમી સતાબ્દીમા ત્રિ. ધર્મસાગરે તત્ત્વતરંગિણી પર્યુષણાદ્યશાતક, પ્રવચનપરીક્ષા વિગેરે ગ્રન્થોનુ નિર્માણ કર્યું હતું તે ગ્રન્થોને અત્યારે આગમોદ્ધારકે પ્રકટ કરાવ્યા છે, કે જે ગ્રન્થો તેમનાજ પૂર્વજોએ અપ્રમાણ કર્યા છે, કારણ કે તેમા કેટલીક ઉત્કૃષ્ટ પ્રપણુઓ છે. [વિશેષ માટે જુઓ ઐતિહાસિક સસસમ્રસ ભા. ૪ ચો. પ્રા. પશોવિ. ગ્રન્થમાલા-ભાવનગર.]

ઉપરોક્ત ગ્રન્થોના પ્રત્યુત્તરરૂપ આ સામાન્યરીશતક પ્રકટ કરવામા આવે છે.

પ્રતિ પરિચય.

- ૧ પ્રતિ. વિશ્વમોહનચરિત્રના માનભાદરામાથી (વડોદરા) વિજયપ્રતાપસરિદના અનુમહથી.
- ૨ પ્રતિ. મોહનલાલજી માનભદ્રાર (સુરત) દ્રુષ્ટીઓની સહાયથી.
- ૩ પ્રતિ. બૃહત ભાદર—વલ્લભિપ્રસાર (બીકનેર) અગરવદનાહયાના પ્રયાસથી.
- ૪ પ્રતિ. પાંચસુના ભાદરામાથી સાહિત્યત્રેભિ મુનિશ્રી પુણ્યવિજયજીના અનુમહથી.
- ૫ પ્રતિ. શ્રીજિન.તત્સુરિ માનભદ્રાર (મુંબઇ).

ઉપરોક્ત પુસ્તકો મોકલનાર મહારાષ્ટ્રોનો અત્યંત આભાર માનીયે છીયે

ઉપર મુજબ પુસ્તકો મેળવીને ગુરુચર્ય ઉપાધ્યાય મુનિશ્રી સુખસાગરજી મહારાજને પરિશ્રમપૂર્વક સરોધન કર્યું છે છતાં પણ કોઈ પ્રમત્સી અશુભિક્ષે હોય તો સન્નનો કષમા આપશે એવી આશા છે.

નિવેદક,

મુનિ મંગલસાગર

संख्या	विषयः	पत्राङ्कः	संख्या	विषयः	पत्राङ्कः
१	पूर्वं करेमि भवे । पश्चात् इर्षापत्तिकी-अधिकारः ।	१	१२	सङ्गरप्रमुखाणा द्विवलत्वाधिकारः ।	४९
२	पर्वदिने एव पौषघावरणाधिकारः ।	६	१३	भावकाणां पानकागार-निषेधाधिकारः ।	५०
३	भीमहावीरदेवस्य पटुल्याणकाधिकारः ।	१६	१४	तरुणस्त्रियाः मूलप्रतिमा-पूजानिषेधाधिकारः ।	५१
४	श्रीअभयदेवसुरैः स्वरतरंगगण्डेसुखाधिकारः ।	१९	१५	भावकाणां एकादशप्रतिमावहननिषेधाधिकारः ।	५२
५	आयरिय खवज्जाए भाषकपठनाधिकारः ।	२९	१६	अनेकोपवासप्रत्याख्याननिषेधाधिकारः ।	५४
६	साधूनां साध्वीभिः सम विहारनिषेधाधिकारः ।	३०	१७	सामायिकवण्डको वारत्रय याच्य इत्याधिकारः ।	५६
७	पर्युपिषद्विदल्मण्डकग्रहणविचाराधिकारः ।	३५	१८	भावकाणां चलबलक नैखयिक न भवतीत्यधिकारः ।	५७
८	पूर्वं पाश्चिकप्रतिक्रमण पञ्चदशं आसीदित्यधिकारः ।	३९	१९	पौषधिकाना पश्चिमरद्वौ नवीनसामायिकग्रहणाधि	५९
९	कसेलकपानीयाधिकारः ।	४४	२०	उगघाहापोरिस्सी-भणनाधिकारः ।	५९
१०	साथान्ले द्रव्यद्वयग्रहणाधिकारः ।	४७	२१	जातमृगसूतफपिण्डनिषेधाधिकारः ।	६०
११	अपकदुग्धमन्त्रे द्विवलग्रहणनिषेधाधिकारः ।	४९	२२	तस्स धम्मस्स केवलपत्रतुस्स कमननिषेधाधिकारः ।	६२

નિવેદન

સત્તરમી શતાબ્દીમાં ત્રિ. ધર્મસૂત્રરે તત્ત્વતર્ંગિણી પર્યુપવાદશાસ્ત્રક, પ્રવચનપરીક્ષા વિગેરે ગ્રન્થોનું નિર્માણ કર્યું હતું તે ગ્રન્થોર અભારે આગમોદ્ધારક પ્રકટ કરવા છે; કે જે ગ્રન્થો તેમનાજ પૂર્વભક્ષે અગ્રભાણુ ભ્યાં છે, કારણ કે તેમાં કેટલીક ઉત્પત્તિ પ્રાપ્ત્યુઓ છે [વિશેષ માટે જુઓ કૌટિલ્યસિક શાસ્ત્રસમકલ્પ ૪ થો. પ્રકા. ધર્મોવિ ગ્રન્થમાદ્યા-ભાવનનર.]

કુપરોક્ત ગ્રન્થોના પ્રત્યુત્તરરૂપ આ શાસ્ત્રમાચારીશાસ્ત્રક પ્રકટ કરવામાં આવે છે.

પ્રતિ પરિચય.

૧. પ્રતિ વિશ્વમોહનસૂરિશ્રી જ્ઞાનભણ્ડારથી (વડોદરા) વિજયપ્રતાપસૂરિશ્રીના અનુમત્તથી.
૨. પ્રતિ મોહનજીશ્રી જ્ઞાનભણ્ડાર (સુરત) દ્રુષ્ટીઓની સલાયથી.
૩. પ્રતિ ભૂલત ભણ્ડાર—વ્યાધિયાસજી (ભીકાનેર) અન્નરચનાશાસ્ત્રના પ્રચારથી.
૪. પ્રતિ પાટણના ભણ્ડારથી સાહિત્યમેષિમિ યુનિશ્રી પુણ્યવિજયપટ્ટના અનુમત્તથી.
૫. પ્રતિ શ્રીવિભવદત્તસૂરિ જ્ઞાનભણ્ડાર (મુંબઈ).

કુપરોક્ત પુસ્તકો મોકલનાર મહાશયોનો અત્યંત વ્યાભાર માનીયે છોયે.

કુપર મુગ્ધ પુસ્તકો મેળવીને સુસ્વરૂપે ઉપાખ્યાય યુનિશ્રી સુખરાજગરજી મહારજને પરિશ્રમપૂર્વક સંશોધન કર્યું છે છતાં પણ કોઈ પ્રકારની અશુદ્ધિ હોય તો સન્નનો શ્રદ્ધા આપશે કોની વ્યાથા છે

નિવેદક,
પત્રિ મંગલસાગર

सूच्य	विषयः	पत्राङ्कः
५१	साधूनां मऊपानमहणाय योग्यायोग्याधिकारः ।	१२२
५२	"दोह मगल" इति पाठनिषेधाधिकारः ।	१२३
५३	वशनादिनिर्णयाधिकारः ।	१२५
५४	शृङ्गाटकानामभक्ष्यत्वाधिकारः ।	१२८
५५	लवणाविसमानां प्रासुकाधिकारः ।	१२९
५६	सन्निधावित्तचूर्णविनाशधिकारः ।	१३१
५७	प्रासुकमपि पातीयमित्वा कालेन सविष भवतीत्यधि	१३१
५८	अर्ग्योद्विपकाक्षप्रमुखाणा प्राप्तामात्राधिकारः ।	१३२
५९	दैवसिक्त्रात्रिकप्रतिक्रमण क्वित्कल यावच्छुभ्यतीत्य	१३३
६०	पञ्चम्या पर्वत्वाधिकारः ।	१३४
६१	चतुर्ध्यां श्रीपर्युण्णापर्वकरणाधिकारः ।	१३५
६२	श्रीजिनवह्मसूरिसामाचार्यधिकारः ।	१३७
६३	श्रीजिनवह्मसूरिसामाचार्यधिकारः ।	१३८
६४	श्रीजिनपतिसूरिसामाचार्यधिकारः ।	१३९

सूच्य	विषयः	पत्राङ्कः
६५	न्यवस्थापत्राधिकारः ।	१४१
६६	पाक्षिकप्रतिक्रमणे ग्रामणायां न आन्तरीणानामकः	१४२
६७	छन्दनाद्योप इत्याधिकारः ।	१४२
६८	वेवसिय राक्ष्य पाठकात्राधिकारः ।	१४३
६९	एकवह्मवस्त्रिहोपरि घन्दनकदानाधिकारः ।	१४३
७०	पदस्यानां व्ययस्याविधिरधिकारः ।	१४४
७१	अनुयोगदानवितर्जनविधिरधिकारः ।	१४४
७२	पर्युण्णपर्वणि भवनवेषवाकायोत्सर्गाधिकारः ।	१४५
७३	पाक्षिकसूत्रभणने भुवो च पूर्वपाठकमाधिकारः ।	१४६
७४	लोचकारापणविधिरधिकारः ।	१४६
७५	आत्रकाणामविचारचिन्तनपाठाधिकार	१४७
७६	घृतपतने वरोपनियारणविधिरधिकारः ।	१४७
७७	क्षुत्करणे सरोपनिवारणविधिरधिकारः ।	१४८

रथ्या	विषयः	पत्राङ्कः	संख्या	विषयः	पत्राङ्कः
२३	प्रायणमात्रपदयोः दृढौ ५० दिनैः पर्युपणा कार्या ०	६३	३७	अनुत्कालित्वगोरसेन सप्त मीलिते द्विवलाभे दोषाधि	७४
२४	कस्तूरसूत्रयाचने नयथाचनानियमामावाधिकाः ।	६५	३८	४५ आगमस्यापनाधिकाः ।	७६
२५	पौषपगन्धे उपघान विना मोनननिषेधाधिकाः ।	६६	३९	आगमे जिनप्रतिमापूजाधिकाः ।	८१
२६	सुरेरेव जिनप्रतिमाप्रतिष्ठाधिकाः ।	६७	४०	जिनप्रतिमास्थापना जिन इत्यधिकाः ।	९५
२७	चतुर्दशीदानौ पूर्वमायां पौषघादिकार्यकरणधिकाः ।	६८	४१	जिनप्रतिमापूजाफडाधिकाः ।	९९
	चिदृढौ प्रथमा तिथिः मान्या इत्यधिकाः ।	६९	४२	आज्ञासहितवयाघर्माधिकाः ।	१०१
	नन्दरं पौषघमहणनिषेधाधिकाः ।	७०	४३	देवानां विरतिघर्मे विना सर्वे घर्माः ।	१०६
	मध्ये पौषघमहणाधिकाः ।	७१	४४	देवस्यितेरपि पुण्यत्वाधिकाः ।	१०९
	क्रमहणे ८ नमस्कारैः स्वाध्यायकरणाधिकाः	७१	४५	योगोपघानबहनाधिकाः ।	११०
	वस्त्रादिप्रतिलेखने प्रभाते सन्ध्यायां च विशेषे	७२	४६	साधूनां वण्डप्रहणाधिकाः ।	११२
	सामायिकमहणे प्रभाते पूर्वं बहसण ततः स्वाध्याय	७२	४७	पञ्चचत्वारिंशदागममाननाधिकाः ।	११४
	मायिकादौ उत्सर्गतः प्रावरणनिषेधाधिकाः ।	७२	४८	जिनप्रतिमापूजाया जिनप्रतिमापूजाफलस्य बाधिका	११५
	शिकमणस्थापने क्षमाभमजबहुलः एव न पञ्चकम्	७३	४९	श्रावकाणां मुक्तवस्त्रिकाधिकाः ।	११८
	कार्तिकदृढौ प्रथमकार्तिके चातुर्मासिकप्रतिक्रमजाधि	७४	५०	द्वितीयबन्धनकमुत्थाय दातव्यमित्यधिकाः ।	१२१

संख्या

विषयः

- ५१ साधूनां मरुपानमहणाद्य योग्यायोग्याधिकारः ।
- ५२ "दोष मरु" इति पाठनियेधाधिकारः ।
- ५३ अशनाविनिर्णयाधिकारः ।
- ५४ शृङ्गाटकानामभ्यस्त्याधिकारः ।
- ५५ लवणाविसप्ताना प्रासुकाधिकारः ।
- ५६ सचिदाचिसूचूर्णविचारधिकारः ।
- ५७ प्रासुकमपि पानीयसियता कालेन सचिपं भववीत्यपि
- ५८ वर्गार्थविपकामप्रसूषाणा प्राज्ञाभ्राह्माधिकारः ।
- ५९ वैवसिकरात्रिकप्रतिक्रमण कियत्काल यावच्छुष्कशीत्य
- ६० पञ्चम्या पर्वस्थाधिकारः ।
- ६१ चतुर्थ्यां भीपयुषणापर्वकरणाधिकारः ।
- ६२ भीजिनबहुमसूरिसामाचार्यधिकारः ।
- ६३ भीजिनबहुमसूरिसामाचार्यधिकारः ।
- ६४ भीजिनपक्षिमसूरिसामाचार्यधिकारः ।

पत्राङ्कः १२२ १२३ १२५ १२८ १२९ १३१ १३१ १३२ १३३ १३४ १३५ १३७ १३८ १३९

विषयः

संख्या

- ६५ दयवस्थापत्राधिकारः ।
- ६६ पाक्षिकप्रतिक्रमणे क्षामणाया न आन्तरीणानामकः
- ६७ छन्दनादोप इत्याधिकारः ।
- ६७ वैवसिप राश्य पाठकालाधिकारः ।
- ६८ एकपट्टमुल्लवस्त्रि कोपरि वन्दनकडानाधिकारः ।
- ६९ पदस्याना व्यवस्थाविधिरधिकारः ।
- ७० अनुयोगदानविसर्जनविधिरधिकारः ।
- ७१ पर्युपणपर्वणि भवनदेवताकायोत्सर्गाधिकारः ।
- ७२ पाक्षिकसूत्रमणने श्रुतौ च पूर्वपाठकमाधिकारः ।
- ७३ लोचकारापणविधिरधिकारः ।
- ७४ मात्रकाणामतिवारचिन्तनपाठाधिकारः
- ७५ घृतपतने तदोपनिवारणविधिरधिकारः ।
- ७६ झुत्करणे तदोपनिवारणविधिरधिकारः ।

पत्राङ्कः १४१ १४२ १४२ १४३ १४३ १४४ १४४ १४५ १४६ १४६ १४७ १४७ १४८

संख्या	विषयः	पत्राङ्कः	संख्या	विषयः	पत्राङ्कः
२३	प्राधान्यमात्रपक्षयोः दृष्टौ ५० दिनैः पर्युषणा कार्याः	६३	३७	अनुत्कालितगोरसेन सम मीलिते द्विवृत्ताभे दोषाधि	७४
२४	फलसूत्रवाचने नवपावननियमामावाधिकाः ।	६५	३८	४५ अगमस्यापनाधिकाः ।	७६
२५	पौषघमध्ये उपधान विना भोजननिषेधाधिकाः	६६	३९	आगमे जिनप्रतिमापूजाधिकाः ।	८१
२६	सूरेरेव जिनप्रतिमाप्रसिद्धाधिकाः ।	६७	४०	जिनप्रतिमास्थापना जिन इत्याधिकाः ।	९५
२७	चतुर्वर्गहीनौ पूर्णिमाया पौषघाधिकार्यकरणाधिकाः ।	६८	४१	जिनप्रतिमापूजाफलाधिकाः ।	९९
२८	तिथिदृष्टौ प्रथमा तिथि सान्या इत्याधिकाः ।	६९	४२	आज्ञासहितव्याघर्माधिकाः ।	१०१
२९	भोजनानन्तरं पौषघप्रहणनिषेधाधिकाः ।	७०	४३	देवानां विरतिघर्मे विना सर्वे घर्माः ।	१०६
३०	उपधानमध्ये पौषघप्रहणाधिकाः ।	७१	४४	देवस्यैरपि पुण्यत्वाधिकाः ।	१०९
३१	सामायिकप्रहणे ८ नमस्कारैः स्वाध्यायकरणाधिका	७१	४५	योगोपमानवहनाधिकाः ।	११०
३२	कल्पलवकादिप्रतिष्ठेने प्रभाते सन्म्यायां च विष्टे	७२	४६	साधूनां वृण्महणाधिकाः ।	११२
३३	सामायिकप्रहणे प्रभाते पूर्वं बहसण ततः स्वाध्याय	७२	४७	पञ्चपत्वारिंशदागममाननाधिकाः ।	११४
३४	सामायिकादौ उत्सर्गतः प्रावरणनिषेधाधिकाः ।	७२	४८	जिनप्रतिमापूजाया जिनप्रतिमापूजाफलस्य आऽधिका	११५
३५	प्रतिक्रमणस्थापने क्षमाभमणचतुष्क एव न पञ्चक्रम	७३	४९	आवकाशां मुखवस्त्रिकाधिकाः ।	११८
३६	कार्तिकदृष्टौ प्रथमकार्तिके चातुर्मासिकप्रसिद्धमणाधि	७४	५०	द्वितीयबन्धनकमुत्वाय वातव्यमित्याधिकाः ।	१२१

[illegible]

॥ अहम् ॥

श्रीस्तम्भनपार्श्वनाथाय नमः ।

श्रीमदकब्बरपातिशाहप्रतिबोधक-जङ्गमयुगप्रधान-मट्टारक-श्रीजिनचन्द्रसूरि-मुख्यशिष्य-महोपाध्याय-
श्रीसकलचन्द्रगणि-शिष्य-अष्टलक्ष्याधनेकग्रन्थप्रणेत्-उपाध्याय-श्रीसमयसुन्दरगणि-विरचितम्

सामाचारीशतकम् ।

श्रीवीर च गुरुं नत्वा, स्मृत्वा गच्छपरम्पराम् । प्रश्नोत्तरशत ग्रन्थ, वक्ष्ये शास्त्रानुसारतः ॥ १ ॥
नानाप्रकाराः सन्देहा, वत्पद्यन्तेऽल्पमेवसाम् । सूत्रप्रकरणस्वीय-गच्छाचारानुगामिन ॥ २ ॥
स्यात्सन्वेहेन मिथ्यात्व, मिथ्यात्वेन भवधमि । तस्मात्तस्य व्यपोहाय, प्रक्रम क्रियते मया ॥ ३ ॥
सूत्र निर्युक्ति-तद्भू-सि-चूर्णिप्रकरणादिषु । वीक्ष्याऽक्षराणि वक्ष्येऽह, स्वगच्छान्नायपूर्वकम् ॥ ४ ॥
रागद्वेषौ परित्यज्य, स्वपरस्मृतिहेतवे । सुगम सोपयोग च, कुर्वे प्रश्नोत्तरक्रमम् ॥ ५ ॥

आर्थिक-साहायक
श्रीनरतरगच्छीय परमधर्मनिष्ठ
स्व० शेट्ट मानचद उत्तम-
चद वकीलना तरफयी—
हस्ते जन्हेरी गुलाप-
चद हरम्बचद,
सुरत

सामाइय कातूण वञ्चति । पचसमिओ तिगुत्तो इरिआए सबजुसे जहा साह् भासाए सावज्ज परिहरतो एसणाए कट्टु लेहुं वा पडि-
लेहिनं पमज्जेसु, एवं आयाणे निक्खेवणे खेलसिंघाणे ण थिगिंचति थिगिंचतो वा पडिलेहेति य पमज्जति अ, जत्थ चिट्ठति
तत्थवि गुत्तिणिरोह करेइ । एयाए विहीए गत्ता तिथिषेण णमिप्पु साहुणो पच्छा सामाइय करेइ । 'करेमि भते ! सामाइअ
सावज्ज जोगे पच्चक्खामि दुविह तिथिहेण जाय साह् पज्जुवासामिसि' कातूण, पच्छा इरिआवहिभाए पडिक्कमति, पच्छा आ-
जेएसा वंदति आयरिआदि, जहा रायणिआ पुणेऽवि गुरु वदित्ता पडिलेहित्ता णिविट्ठो पुच्छति पढति वा । एवं वेइआइ
ए सुवि जया सगिहे पोसहसालाए वा आवासए वा । तत्थ णवरि गमण नत्थि, जो इहिपत्तो सो सधिहीए एति, तेण जण
स्स अरया होइ, (चच्छाहो), आदिया य साहुणो सुपुरिसपरिगहेण जइ सो कयसामाइओ एति, ताहे आसहतियमाइण,
आणेण य अहिगरण वट्टति ताहे न करेइ, कयसामाइएण य पाएहि आगतव तेण न करेइ, आगओ साहुसमीवे करेति-
जइ सो सावओ तो ण कोइ चड्डेइ, अह अहामइओ ता पूआ कया 'होवत्ति' भणति, ताहे पुधरइअ आसण कीरइ, आय-
रिया चट्ठिआ य अच्छति, तत्थ चट्टवमणुहुते दोसा विभासिअवा । पच्छा सो इहिपत्तो सामाइय करेइ अणेण विहिणा
'करेमि भते ! सामाइय सावज्ज जोग पच्चक्खामि, दुविहं तिथिहेण जाव निअम पज्जुवासामिच्चि, एव सामाइय काउ
पडिक्कतो वदित्ता पुच्छति, सो अ किर सामाइअ करेतो भवढ अवणेइ, कुडलाणि न्नामामुह-पुप्फ-त्तवोल-पावारगमाइ
वोसिरति, एसा विही सामाइअस्स ।

अत्र षट्त्वंपि सामायिकस्थानकेषु सामायिकात् पश्चादेव ईर्यापयिष्याः प्रतिक्रमण स्पटीकृतम् ॥ १ ॥

सामाइय कातूण वच्चति । पंचसमिओ तिगुत्तो इरिआए उक्खुत्ते जहा साह् भासाए सावज्ज परिहरंतो एसणाए कट्ठु लेहुं वा पडि-
लेहिव पमज्जेजु, एवं आयाणे निक्खेवणे खेलसिंघाणे ण विगिंचति विगिंघतो वा पडिलेहेति य पमज्जति अ, जतय चिट्ठति
तत्थवि गुत्तिणिरोह करेइ । एयाए विहीए गत्ता तिविघेण णमित्तु साहुणो पच्छा सामाइय करेइ । 'करेमि भते ! सामाइअ
सावज्ज जोग पच्चक्खामि दुविह तिविहेण जाव साह् पक्षुवासामिप्पि' कातूण, पच्छा इरिआवहिभाए पडिक्कमति, पच्छा आ-
लोएत्ता वदति आयरिआदि, जहा रायणिआ पुणोऽवि गुरु वंदित्ता पडिलेहित्ता णिविद्धो पुच्छति पटति वा । एय चेइआइ
ए सुवि जया सगिहे पोसहसालाए वा आवासए वा । तत्थ णवरि गमण नत्थि, जो इह्मिपत्तो सो सविहीए पति, तेण जण
स्स अत्था होइ, (चच्छाहो), आदिया य साहुणो सुपुरिस्सपरिगहेण जइ सो कयसामाइओ पति, ताहे आसहत्थिमाइण,
जाणेण य अहिगरण वट्ठति ताहे न करेइ, कयसामाइएण य पाएहिं आगतव तेण न करेइ, आगओ साहुसमीवे करेति-
जइ सो सावओ तो ण कोइ चट्ठेइ, जह अहामइओ ता पूआ कया 'होउत्ति' भणति, ताहे पुघरइअ आसण कीरइ, आय-
रिया चट्ठिआ य अच्छति, तत्थ चट्ठवमणुहेते दोसा विभासिअवा । पच्छा सो इह्मिपत्तो सामाइय करेइ अणेण विहिणा
'करेमि भते ! सामाइय सावज्ज जोग पच्चक्खामि, दुविहं तिविहेण जाव निअम पक्षुवासामिप्पि, एव सामाइय काउ
पडिक्कतो यदित्ता पुच्छति, सो अ किर सामाइअ करेतो मउढ अवणेइ, कुहलाणि-नामामुइ-पुप्फ-तत्तोल-पावारगमाइ
वोत्तिरति, एसा विही सामाइअत्स ।

अत्र चतुर्थ्वपि सामायिकस्थानकेषु सामायिकात् पञ्चादेव ईर्यापयिक्या प्रतिक्रमण स्पटीकृतम् ॥ १ ॥

प्रश्नोत्तरमयं सामा-चारी नामेकमद्भुतम् । शास्त्रं सुविहिताधार-विचारप्रतिपादकम् ॥ ६ ॥

श्रीमत्स्वतरे गच्छे, श्रीजिनचन्द्रसुरय* । युगप्रधाना इत्याख्या, प्रापिता पातिसाहिना ॥ ७ ॥

तत्पट्टाम्बुजमार्चण्डा, महाभाग्या बहुश्रुताः । श्रीजिनसिंहसूरीन्द्रा, विजयेते उभौ गुरु ॥ ८ ॥

श्रीजिनचन्द्रसूरीणां, विनेयः प्रथमोऽभवत् । गणिः सकलचन्द्राल्यो, गोत्र-रीहड-भूषणम् ॥ ९ ॥

तेषां प्रसादमासाद्य, शिष्यः समयसुन्दर* । प्रश्नोत्तरशते पञ्च, प्रकाशास्त्रनुते क्रमात् ॥ १० ॥

तत्र-प्रथम श्रीमद्बृहत्स्वतरेगच्छे क्रियमाणसामाचारिक्रियानुष्ठानानि शास्त्रसम्मत्या शिष्यप्रश्नोद्देशेन समर्थयन्नाह—
ननु-आद्याना सामायिकदण्डकोच्चारानन्तरम् ईर्यापयिक्या प्रतिक्रमणम्, उत पूर्वमीर्यापयिक्या* प्रतिक्रमण,
पश्चात् सामायिकदण्डकोच्चारः । उच्यते-सामायिकदण्डकोच्चारानन्तर ईर्यापयिक्याः प्रतिक्रमणं सद्गतिमद्भवति । तथैव सर्वत्र
शास्त्रेषु दृश्यमानत्वाद्, यदाहुः श्रीहरिभद्रसुरयः श्रीआवश्यकवृहद्वृत्तौ—(पत्र ८३२)

एतत् पुन सामायारी-सामाईयं सावगेण कई कायब ? ति, इह सावगो बुधियो इष्टिपत्तो अणिष्टिपत्तो अ, जो सो
अणिष्टिपत्तो सो चेईअधरे ? साहुसमीवे वा २ धरे वा ३ पोसइसालाए वा ४ अत्थ वा-वीसमइ अच्छते वा निबाबारो
सबत्थ करेइ तत्थ, सबं भवत्तु ठाणेसु नियमा कायब-चेईअधरे-साहुमूले-पोसइसालाए वा-धरे, आवस्सग करेतेोसि । तत्थ
अइ साहु-सगासे करेइ तत्थ का विही ?, अइ परंपरभय नत्थि, अइवि च केणइ सम विवाजो नत्थि, जइ कस्सइ ण धरेइ, मा
तेण अच्छविअच्छियं कज्जिद्विप्ति, अइ य धारणगं दक्खण न जेण्णं, मा जिज्जिद्विप्ति । अइ बाबारं न बाबारेति ताहे धरे चेव

एआए विहीए गता तिविहेण साहुणो नमिऊण पच्छा साहुसक्खिअ सामाइअ करेइ-‘करेमि भंते ! सामाइय सावज्ज जोगं पच्चक्खामि बुधिह तिविहेण जाव साहु पज्जुवासामि’चि काऊण जइ चेइआइ अत्थि तो पढम वदति, साहुण सगासाओ रयहरण निसिअ वा मगसि, अह घरे तो से सवगहिअ रयहरण अत्थि । तस्स असति पोत्तस्स अतेण पमज्जइ, पच्छा इरियावहिआए पढिक्खमति, पच्छा आलोएत्ता वंदति आयरियाई जइहा रायणियाए त्ति’ ॥ ४ ॥

इत्यमेव श्रीपञ्चाशकट्टत्तावपि श्रीमदभयदेवाचार्याः सामायिकाधिकारे सामायिकदण्डकोच्चारानु एव ईर्यापयिकी-प्रतिक्कमण निजगदुः (पृ० २३) । तद्यथा—

अनेन विधिना गत्वा त्रिविधेन साधून् नत्वा सामायिक करोति-‘करेमि भंते ! सामाइअ सावज्ज जोग पच्चक्खामि जाव साहु पज्जुवासामि बुधिह तिविहेण’ इत्याद्युच्चारणतः । तत ईर्यापयिक्या प्रतिक्कमति, पञ्चादालोच्य वन्दते आचार्यदीन्, यथाऽऽराक्षिकतया, पुनरपि गुरु वन्दित्वा प्रत्युपेक्ष्य निविष्टः, पृच्छति वा पठति वा, एव चैत्येऽपि । यदा तु स्वगृहे, पौषघशालायां वा तदा गमन नास्ति, यं पुन ऋद्धिप्राप्तं स सर्वर्द्धो याति, तेन जनस्याऽऽस्था भवति । आह-तच्च साधव सुपुरुषपरिग्रहेण भवन्ति, यदि तु असौ कृतसामायिक एति, तदाऽध्वहस्त्यादिभिरधिकरण स्यात्, तच्च न वर्तते कर्तुम्-इति असौ तन्न करोति । तथा कृतसामायिकेन पदाम्यामेव गन्तव्यमिति च तन्न करोति । तथा यदि असौ भ्रावकः तदा तन्न कोऽप्यभ्युत्तिष्ठति, अथ यदा भद्रकं तदा पूजा कृता भवतु इति पूर्वरचितमासन क्रियते, आचार्याश्चो-त्थिता एवाऽऽसते, मोत्थानानुत्थानकृता दोषा अभूवन्, पञ्चादसौ ऋद्धिप्राप्तं श्रावक सामायिक करोति । कथं ? ‘करेमि

एवमेव श्रीश्रावकधर्मप्रकरणेऽपि । तथाहि—

धैत्यालये १, स्वनिशान्ते २, साधूनामन्तिकेऽपि वा ३ । कार्यं पौषधशालाया ४, श्राद्धैस्तद्विधिना सदा ॥ १ ॥

व्याख्या—धैत्यालये=विधिचैत्ये १ स्वनिशान्ते=स्वगृहेऽपि, विजनस्थाने इत्यर्थः २, साधूनामन्तिके=साधुसमीपे ३, पोषो ज्ञानादीना धीयतेऽनेनेति पौषध=एवमुद्यमानम्, उपलक्षणत्वात्सर्वधर्मानुष्ठानार्थं शालागृह=पौषधशाला तत्र वा ४, तत्सामायिकं कार्यं श्राद्धैः सदा नोभयसन्ध्यमेवेत्यर्थः । कथम् ? विधिना 'स्वमासमण दात इच्छाकारेण सदित्सह भगवन् ! सामाइय मुहपाचिं पढिलेहेमि'चि, मणिअ बीअस्वमासमणपुव मुहुपुचिं पढिलेहिअ स्वमासमणेण सामाइअ सदिसाविअ, वीअस्वमासमणपुव सामाइअं 'ठामि'चि बुचं स्वमासमणदाणपुवं अदावणयगसो पचमगल कहित्ता—'करेमि भते ! सामाइअ सावज्ज जोग पच्चक्खामि आव निअम पस्सुवासामि बुविह तिविहेण मणेणं वायाप काएण न करेमि न कारवेमि तस्स भते ! पढिक्खामि निदामि गरिहामि अप्पाण वोसिरामि ॥' इति सामाइअ सुच भणइ, तओ पच्छा इरिआवहिय पढिक्खमइ ॥ इत्यादि ॥ २ ॥

एवमावश्यकलघुवृत्तावपि । तथाहि—शिक्षात्रतेषु आद्यव्रतमाह—

सामाइय नाम सावज्जजोगपडिक्खणं निरवज्जजोगपरिसेवण च । इह श्रावको द्वेषा,—श्रीमान् दरिद्रश्च, द्वावपि निरुपायौ चैत्ये १ साधुसमीपे २ स्वगृहे ३ पौषधशालाया वा ४ सामायिकं प्रतिपद्येते—

'करेमि भते ! सामाइय सावज्ज जोग पच्चक्खामि, आव निअम पस्सुवासामि बुविह तिविहेण'सि, पक्खात् इर्यापयिक्कीं प्रति-क्रमतः, ततः स्वाप्प्याय कुरुत इति ॥३॥ पुनरत्रार्षे पूर्वाचार्येभिरिति श्रीआवकस्य कथं विरयि तथैव (५०२९९) । तथाहि—

समीपे मुखपोतिकाप्रत्युपेक्षणपूर्व 'करेमि भते ! सामाश्रयं सावज्ज जोग पञ्चक्खामि दुव्वह । तावहुण जाव ममि । अस्सि-
इत्यादि उच्चार्यैर्यापयिक्की' प्रतिक्रम्य ययाराक्षिकतया सर्वसाबूच्च अभिवन्द्य पृच्छनादि करोति, अत्रोभयोरपि
प्राप्तानर्द्धिप्राप्तयोः आश्रयोऽप्युत्तुर्ष्वपि स्थानेऽपि सामायिकवृण्डकोच्चारात् पञ्चादेर्वेद्याप्रतिक्रमण प्रतिपादितम् ॥ ६ ॥ प्राहु
नन् नवपदप्रकरणस्य स्वोपश्लेषवृत्तौ-सं० १०७३ त्रिसप्तत्यधिकसहस्रवर्षकृताया श्रीवेवगुप्तसूरयोऽपि प्राहु

(पत्र ४२) । तथाहि—

सो अ सावओ दुविहो, इडिपत्तो आणाहुपत्ताय, जा ताहु पत्ता पुणाडाव
पवसमिओ तिगुत्तो जहा साधू तहा अगच्छइ, साहुसमीवे पत्ता पुणाडाव ॥ ७ ॥

सामाज्य करेइ इरियावहियाए पठिक्कमइ, जइ बेइय अस्थि तो पढम चइयाइ वदइ, श्रावकप्रतिक्रमणचूर्णो (पत्रं २४३)

पुनरुक्त्यशात्याघककादेशश्चात ३८२ यः ।
वदिकृण य गुरुणो छोभार्चवणएण सदिसाविय सामायिकदहकमणुकहुइ, जहा—‘करेमि भते ! सामाइय सावज्ज आग मय
क्खामि जाव नियमं पज्जुवासामि दुविहं तिविहेण मणेण मायाए काएण न करेमि न कारवेमि तरस भते ! पडिक्कमामि
तिदामि गरिहामि अप्पाण घोसिरामि’ तओ इरियावहियाए पडिक्कमिउ आगमण आलोइए, पच्छा जहाजेइ साहुणो ददिऊण
पइ सुणइ वा इति ॥ ८ ॥ श्रीयशोदेवसूरिभि कृताया पञ्चाशकचूर्णौ, तथाहि—अणेण विहिणा गतूण तिविहेण साहुणो
नमिऊण सामाइय करेइ, ‘करेमि भते ! सामाइय सावज्ज जोग पच्चक्खामि जाव साहुणो पज्जुवासामि दुविहेण तिविहेण’

भते ! सामादय सावख जोग पञ्चव्यामि बुविह तिविहेण जाव निअम पज्जुवासाभि ।' इत्यादि, एवं सामायिकं कृत्वा इयं प्रतिक्रान्तो वन्दित्वा पृच्छति पठति वा, स च किल सामायिकं कुर्वन् मुकुटं कुण्डले नाममुद्रां चाऽपनयति, पुष्पताम्रल-
पानारादिकं च व्युत्सृजति, एष विधिः सामायिकस्येति ॥ ५ ॥

पुनः श्रीयक्षोदेवोपाध्याया अपि भीनखपदप्रकरणविवरणे प्रोचिवास । (पृ० २४३) तथाहि—

आगतश्च त्रिविधेन साधून् नमस्कृत्य तत्साक्षिकं सामायिकं पुन करोति—'करोमि भते ! सामादय सावज जोग पञ्चपस्यामि
बुविह तिविहेण जाव (साहु) पञ्चुवासाभि' इत्यादि सूत्रमुच्चार्य तत इर्यापयिकीं प्रतिक्रमति आगमनं चालोचयति । तत
आचार्यादीन् यथा रत्नाधिकतया अभिवन्द्य सर्वसाधून् उपयुक्तोपविष्टं पठति, पुस्तकवाचनादि करोति, चैत्यगृहे तु यदि
साधयो न भवन्ति, तदा इर्यापयिकीप्रतिक्रमणपूर्वकं आगमनालोचनां विधाय चैत्य'गृहे' वन्दनां करोति, तत पठनादि
विधये । साधुसंज्ञावे तु पूर्वं एव विधिः । एवम् पौषधशालायामपि केवलं यथा गृहे आवश्यकं कुर्वाणो गृह्णाति, तथैव गम-
नविरहितं, न चाऽऽवश्यकं श्रावकस्य न सम्भवतीति वाच्यम्—“समणेण सावणय अवस्सकायव इवइ अग्रा ।” इत्या-
विवचनप्रतिष्ठितत्वात् अस्य मुखवस्त्रिकाप्रत्युपेक्षणपूर्वं च सर्वत्र सामायिकं साध्यादिसमीपे विधिना ग्राह्यमिति । ऋद्धि-
प्राप्तस्तु चैत्यगृहं साधुमूलं वा महर्द्धं वा इति येन लोकस्याऽऽस्था जायते । चैत्यानि साधवश्च सत्पुरुषपरिग्रहेन विभे-
षपूर्व्यानि भवन्ति, पूजितपूज्यत्वात् लोकस्य, अतः तेन गृह एव सामायिकमादाय न गन्तव्यम्, अधिकरणभवेन इत्थञ्चा-
दिना अयतनाप्रसङ्गात्, आयातञ्च चैत्यालये विधिना प्रविश्य चैत्यानि च प्रत्यगवाचयेनाऽभिवृत्तं यथावज्जम्बं 'बाहु-

समीये मुखपोतिकाप्रत्युपेक्षणपूर्वं 'करेमि भते ! सामाइय सावज्जं जोग पच्चक्खामि दुविह तिविहेण जाव नियमं पज्जुगासामि' इत्यादि सच्चार्येयापयिकीं प्रतिक्रम्य यथारासिकतया सर्वसाधूश्च अभिवन्द्य पृच्छनादि करोति, अत्रोभयोरपि श्रद्धि-प्राप्तानर्द्धिप्राप्तयो श्राद्धयोश्चतुर्विपि स्थानेषु सामायिकदण्डकोच्चारात् पञ्चादेवेर्याप्रतिक्रमण प्रतिपादितम् ॥ ६ ॥

एव नवपदप्रकरणस्य स्वोपज्ञलघुवृत्तौ—स० १०७३ त्रिसप्तत्यधिकसहस्रवर्षकृताया श्रीवेवगुप्तसूरयोऽपि प्राहुः

(पत्र ४२) । तथाहि—

सो अ सावओ दुविहो, इह्विपत्तो आणिह्विपत्तोय, जो सो इह्विपत्तो जो सो गओ साहसमीये करेइ । जो पुण अ-णिह्विपत्तो सो घराओ चेव सामाइय काऊण पचसमिओ तिगुत्तो जहा साधू तहा अगच्छइ, साहुसमीये पत्तो पुणोऽपि सामाइअ करेइ इरियावहियाए पडिक्कमइ, जइ चेइय अत्थि तो पढम चेइयाइ घदइ, पच्छा पढइ सुणइ वा ॥ ७ ॥

पुनखयशीत्यधिकैकादशशत ११८३ येषं चन्द्रगच्छीयश्रीविजयसिंहाचार्यं कृताया श्रावकप्रतिक्रमणचूर्णी (पत्रं २४३) धदिऊण य गुरुणो छोमार्वदणएण सदिसायिय सामायिकदहकमणुकहुइ, जहा—'करेमि भते ! सामाइयं सावज्ज जोग पच्चक्खामि जाव नियमं पज्जुगासामि दुविह तिविहेण मणेण वायाए काएण न करेमि न कारवेमि तरस भते ! पडिक्कममि निंदामि गरिहामि अप्पाण वोसिरामि' तओ इरियावहियाए पडिक्कमिअ आगमण आलोइए, पच्छा जहाजेट्ट साहुणो वदिऊण पढइ सुणइ वा इति ॥ ८ ॥ श्रीयशोदेवसूरिभिः कृताया पञ्चाशकचूर्णी, तथाहि—अणेण विहिणा गतूण तिविहेण साहुणो नमिऊण सामाइयं करेइ, 'करेमि भते ! सामाइय सावज्ज जोग पच्चक्खामि जाव साहुणो पज्जुगासामि दुविहेण तिविहेण'

मते ! सामाह्य सावक्षं जोग पञ्चक्खामि दुविह तिविहेण जाव नियम पञ्जुवासामि ।' इत्यादि, एव सामायिक कृत्वा इयां प्रतिक्रान्तो धन्विस्त्वा पृच्छति पठति या, स घ किल सामायिक कुर्वन् मुकुट कुण्डले नाममुद्रा चाऽपनयति, पुष्पताम्रूल-प्रायाराविक घ व्युत्सृजति, एष विधिः सामायिकस्येति ॥ ५ ॥

पुनः श्रीयशोदेवोपाध्याया अपि श्रीनवपदप्रकरणविवरणे प्रोत्थिवास । (पृ० २४३) तथाहि—

आगतश्च त्रिविधेन साधून् नमस्कृत्य तत्साक्षिक सामायिक पुनः करोति—‘करोमि भते ! सामाह्य सावक्षजोग पञ्चक्खामि दुविह तिविहेण जाव (साहु) पञ्जुवासामि’ इत्यादि सूत्रमुद्धार्य तत ईर्यापथिकी प्रतिक्रमति आगमन चालोचयति । तत आचार्यादीन् यथा रक्षाधिकृतया अभिवन्द्य सर्वसाधून् उपयुक्तोपविष्ट पठति, पुस्तकवाचनादि करोति, चैत्यगृहे तु यदि साधवो न भवन्ति, तदा ईर्यापथिकीप्रतिक्रमणपूर्वक आगमनालोचना विषाय चैत्य‘गृहे’ वन्दनं करोति, तत पठनादि विधत्ते । साधुसन्नावे तु पूर्व एव विधिः । एवम् पौषधशाखायामपि केवल यथा गृहे आवश्यक कुर्वाणो गृह्णाति, तदैव गमनविरहित, न चाऽऽवश्यकं श्रावकस्य न सम्भवतीति याच्यम्—“समणेण साधणाय अवस्सकायव इवइ जम्हा ।” इत्यादिवचनप्रतिष्ठितत्वात् अस्य मुखवस्त्रिकाप्रत्युपेक्षणपूर्वं च सर्वत्र सामायिक साध्यादिसमीपे विधिना ग्राह्यमिति । ऋद्धिप्राप्तस्तु चैत्यगृह साधुमूल वा महर्षे वा इति येन लोकस्याऽऽस्था जायते । चैत्यानि साधवश्च सत्पुरुषपरिग्रहेण विशेषपूज्यानि भवन्ति, पूजितपूज्यत्वात् लोकस्य, अत तेन गृह एव सामायिकमादाय न गम्यज्यम्, अधिकरणभयेन हस्त्यम्बादिना अयतनाप्रसङ्गात्, आयातश्च चैत्यालये विधिना प्रविश्य चैत्यानि च द्रव्यभायस्त्वेनाऽभिष्टूय यथासम्भव ‘साधु-

“अइ वेइआइ अत्थि तो पढम वदइ ।” इति वाक्येन सामायिकदण्डकात् चैत्यवन्दनान्तरिता ईर्यापथिकी प्रोक्ता,

तत् कथम् ? उच्यते—

तत्र सामायिककरणे चैत्यवन्दनायाः सामाचारीविशेषात् नानात्वमयसेयम्, न व्याभोहो विधेय । नानात्वेऽपि सर्वत्र सामायिकदण्डकोच्चारदनन्तरम्, एवम् ईर्यापथिकीप्रतिक्रमण प्रतिपादित, न सामायिकदण्डकात् प्राक्, पुनस्तु चर्मा-

विस्तरो नवपदप्रकरणवृत्त्यादिभ्यो ज्ञेय ।

ननु—“अपहङ्गताए इरियावहिपाए न कण्णइ चेव काढं किंचिदि चिअवदण १ सण्णायझाणाइअ २ फलासायमभिव्खु-
गाण ॥” इत्यादि श्रीमहानिशीथसिद्धान्ताक्षरदर्शनात् ईयापथिकीप्रतिक्रमणमकृत्या च न किञ्चिदन्यत्कुर्यादशुद्धतापत्तेरिति ।
दशवैकालिकवृत्तिपाठबलाच्च ईर्यापथिक्यामप्रतिक्रान्ताया न कल्पते एव, किञ्चिच्चैत्यवन्दनास्वाध्यायादि ततो ज्ञायते चैत्य-
वन्दनकादिवत्, किञ्चित्शब्दसूचितानि अन्यान्यपि सर्वाणि सामायिकादीनि धर्मकार्याणि अप्रतिक्रान्तायामीर्यापथिक्या
न शुद्ध्यन्तीति पूर्वपक्षः, तत्रोत्तरमिदम्, सत्य-पर महानिशीथवाक्य चैत्यवन्दनस्वाध्याय-ध्यानप्रतिक्रमणादिरूपग्रहक्रि-
यागोचरत्वेन बहुविपयत्वात् सामान्यम्, आवश्यकविवाक्य तु केवलसामायिकगोचरत्वेनाऽल्पविपयत्वात् विशेष, सामान्याच्च
विशेषो घलीयानिति । यत्तुक्तं वैयाकरणे ‘सामान्यशास्त्रतो नून विशेषो घलवान् भवेदिति’ यथा दधि इहेति स्थाने “इय स्वरे”
इति सामान्यसूत्रस्य बाधकं “सर्वणो दीर्घः सह” इति विशेषसूत्र । भवतु नाम महानिशीथवचनप्रामाण्यात् चैत्यवन्दनस्वाध्यायादौ
प्रथमम् ईर्यापथिकीप्रतिक्रमणं, पर सामायिकग्रहणविधौ तु नामग्राह विधिवादेन चरितानुवादेन सर्वत्र सामायिकदण्डकोच्चा-

एवमाह चक्षुरिज्ज ततो इरियावहियाए पडिक्कमइ, पच्छा आलोएसा वदिता आयरीयभादी जहारायणिए, पुणरवि गुरु वदिता पडिउहिता भूमिं निविट्ठो पुच्छति पठति वा, एवं वेइएसु वि, असइ साहुचेइयाणं पोसहसालाए सगिहे वा सामाइय आनस्सग फरेइ, तत्थ नवरि गमणं नत्थि। एव भणइ जाव नियम पज्जुवासामि चि, पच्छा सो इट्ठिपत्तो सावगो सामाइय फरेइ, 'करेमि भते ! सामाइय सावज्ज ओगं पडक्खामि बुविह विविहेण जाव नियम पज्जुवासामि एवमाइ, एव सामाइय काज्ज इरियावहियं पडिक्कतो वदिता पुच्छति पठति वा ॥ ९ ॥ श्रीहेमाचार्यकृतयोगशास्त्रवृत्तौ (पत्र १७६); तथाहि-एय कृत-सामायिकेर्वापयिकायाः प्रतिक्रामति, पश्चादागमनमालोच्य यथाज्येष्ठमाचार्यादीन् वन्दते ॥ १० ॥ ननु श्रीआवदयक-वृद्धवृत्ति-प्रमुखग्रन्थेषु विविधादेन सामायिकदण्डकोषारदनु ईर्यापयिकीप्रतिक्रमण दर्शित, पर काडपि चरितानुनादे-नाडपि एव सामायिकदण्डकोषारेर्यापयिकीप्रतिक्रमणयोः पौर्वापर्यं लिखितमस्ति ? उच्यते—

नवाङ्गीवृत्तिकारक-भ्रीअभयदेवसूरिपदाङ्गमृङ्गश्रीवर्धमानसूरिभिः स० ११४१ मिते कृते कथाकोशग्रन्थे पञ्चमाणुव्रत-फलवर्णनाविकारे एवमुक्तमस्ति—“ज्जिणगुत्तो नवकारपुरस्सरं काज्ज निसीद्विअ पविट्ठोपासाए कयसामाईओ इरियावहिय पडिक्कमिज्ज जो कोइ इत्थ अक्खइ देवो दाणवो वा भूयो वा सो मज्झ अणुजाणेअ भवणमिणति भजिज्ज सज्जायं काठमाइत्तो इति” ॥ ११ ॥

आह शिष्यः—ननु-श्रीआवदयककृत्पादौ विविधादेन सामायिकदण्डकोषारानन्तर साक्षादेव ईर्यापयिकीप्रतिक्रमणं लिखितम् । श्रीआवदयककृत्पादौ तु—

“अहं खेइआइ अत्थि तो पहम वदइ ।” इति वाक्येन सामायिकदण्डकात् चैत्यवन्दनान्तरिता ईयोपधिकी प्रोक्ता, तत् कथम् ? सच्यते—

तत्र सामायिककरणे चैत्यवन्दनायाः सामाचारीविशेषात् नानात्वमवसेयम्, न व्यामोहो विधेयः । नानात्वेऽपि सर्वत्र सामायिकदण्डकोच्चारानन्तरम्, एवम् ईर्यापयिकीप्रतिक्रमणं प्रतिपादित, न सामायिकदण्डकात् प्राक्, पुनस्तु चर्च्चा-विस्तरो नवपदप्रकरणवृत्त्यादिभ्यो ज्ञेयः ।

ननु—“अपडिक्कत्ताए इरियावहियाए न कप्पइ चेव काहं किंचिवि चिअवंदण १ सज्जायझाणाइअ २ फलासायमभिवबु-
गाण ॥” इत्यादि श्रीमहानिशीथसिद्धान्तान्तरदर्शनात् ईयापयिकीप्रतिक्रमणमकृत्वा च न किञ्चिदन्यत्कुर्यादशुद्धतापत्तेरिति ।
दक्षवैकालिकवृत्तिपाठबलाच्च ईर्यापयिक्यामप्रतिक्रान्ताया न कल्पते एव, किञ्चिच्चैत्यवन्दनास्वाध्यायादि ततो ज्ञायते चैत्य-
वन्दनकादिवत्, किञ्चित्शब्दसूचितानि अन्यान्यपि सर्वाणि सामायिकादीनि धर्मकार्याणि अप्रतिक्रान्तायामीर्यापयिक्या
न शुद्ध्यन्तीति पूर्वपक्षः?, तत्रोत्तरमिदम्, सत्य-परमहानिशीथवाक्य चैत्यवन्दनस्वाध्याय-ध्यानप्रतिक्रमणादिरूपबहुक्ति-
यागोचरत्वेन बहुविधयत्वात् सामान्यम्, आवश्यकदिवाक्य तु केवलसामायिकगोचरत्वेनाऽल्पविधयत्वात् विशेष, सामान्याच्च
विशेषो बलीयानिति । यदुक्तं वैयाकरणे ‘सामान्यशास्त्रतो नून विशेषो बलवान् भवेदिति’ यथा दधि इहेति स्थाने “इय स्वरे”
इति सामान्यसूत्रस्य वाचक “सर्वो दीर्घः सह” इति विशेषसूत्र । भवतु नाम महानिशीथवचनप्रामाण्यात् चैत्यवन्दनस्वाध्यायादौ
प्रथमम् ईर्यापयिकीप्रतिक्रमणं, पर सामायिकग्रहणविधौ तु नामग्राह विधिवादेन चरितानुवादेन सर्वत्र सामायिकदण्डकोच्चा-

एवमाह सच्चरिण ततो ईरियावहियाए पढिक्कमइ, पच्छा आलोएत्ता वदिच्चा आयरीयमादी जहारायणिए, पुणरवि गुरु वंदिच्चा पढिलेहिच्चा भूमिं निविट्ठो पुच्छति पढति वा, एवं चेइएसु वि, असइ साहुचेइयाण पोसहसालाए सगिहे वा सामाइय आवस्सग करेइ, तत्थ नवरि गमणं नत्थि । एव मणइ आव नियम पञ्जुवासामि सि, पच्छा सो इह्मिपत्तो सावगो सामाइय करेइ, 'करेमि भते ! सामाइय सावज्ज जोगं पक्खस्वामि दुविह तिविहेण आव नियम पञ्जुवासामि एवमाइ, एव सामाइय काऊण ईरियावहिय पढिक्कतो वदिच्चा पुच्छति पढति वा ॥ ९ ॥ श्रीहेमाचार्यकृतयोगशास्त्रवृत्तौ (पत्र १७६), तथाहि-एव कृत-सामायिकेर्थापयिकायाः प्रतिक्रामति, पञ्चादागमनमालोच्य ययान्येष्टमाचार्यादीन् वन्दते ॥ १० ॥ ननु श्रीआवश्यक-वृहद्बुद्धि-प्रमुखग्रन्थेषु विधिवादेन सामायिकदण्डकोच्चारादनु ईर्यापयिकीप्रतिक्रमण दर्शित, पर काडपि चरितानुवादे-नाडपि एव सामायिकदण्डकोच्चारेर्थापयिकीप्रतिक्रमणयोः पौर्वापर्यं लिखितमस्ति ? उच्यते—

नवाङ्गीवृत्तिकारक-श्रीअभयदेवसूरिपदानामृङ्गश्रीवर्धमानसूरिभिः स० ११४१ मिते कृते कथाकोशग्रन्थे पञ्चमाणुव्रत-फलवर्णनाधिकारे एवमुक्तमस्ति—“अणिगुत्तो नवकारपुरस्सर काऊण निसीहिअ पविट्ठोपासाए कयसामाईओ ईरियावहिय पढिक्कमिऊण जो कोइ इत्थ अच्छइ देवो दाणवो वा भूओ वा सो मज्झ अणुजाणेन भवणमिणति भणिऊण सज्जायं कारमाढत्तो इति” ॥ ११ ॥

आह शिष्यः—ननु-श्रीआवश्यककृतस्यादौ विधिवादेन सामायिकदण्डकोच्चारानन्तरं साक्षादेव ईर्यापयिकीप्रतिक्रमणं लिखितम् । श्रीभावस्यकचूर्ण्योदौ तु—

च्छीयसूरिभिरपि क्वापि सामायिकदण्डकाऽनन्तर ईर्यापयिकीप्रतिक्रमणं निगदितमस्ति ? उच्यते—श्रीदेवेन्द्रसूरिभिः श्रावक-
दिनकृत्यसूत्रदृष्टौ तथैव प्रतिपादना कृताऽस्ति, तथाहि—

ततो विद्यालयेषाण, अत्यमंते विवायरे । पुब्बुत्तेण विद्याणेण पुणो यदे जिणोत्तमे ॥ २२८ ॥

ततो पोसहसालं तु, गतूण तु पमज्जप । ठाविप्ता तत्थ सूरिं तु, ततो सामाप्रअ करे ॥ २२९ ॥

काऊण य सामाइय, इरिअ पढिक्कमिअ गमणमालोए । वविच्चु सूरिमाई, सज्झायावत्सय कुणइ ॥ २३० ॥
साम्प्रतम्—अष्टावशसत्कारद्वारमाह—‘ततो वि०’ ततो वैकालिकानन्तर=विकालवेलाया अन्तर्मुहूर्त्तरूपाया, तामेव व्य-
नक्ति, अस्त्रमयति दिवाकरे=अर्द्धबिम्बादर्वाक् इत्यर्थः, पूर्वोक्तेन विधानेन पूजा कृत्वेति शेषः, पुनर्वन्दते—जिनोत्तमान् प्रसि-
द्धचैत्यवन्दनविधिनेति ॥ २२८ ॥ अयैकोनविंश वन्दनोपलक्षितमावश्यकद्वारमाह—

‘ततो०’ ततः तृतीयपूजाऽनन्तर श्रावकः पौषधशाला गत्वा यतनया प्रमाटिं, ततो नमस्कारपूर्वकं व्यवहितः, ‘तु’शब्द-
स्य पदार्थत्वात् स्थापयित्वैव, तत्र सूरिस्थापनाचार्यं ततो विधिना सामायिकं करोति ॥ २२९ ॥ अथ तत्र साधवोऽपि सन्ति
श्रावकेण गृहे सामायिकं कृतं, ततः सोऽसौ साधुसमीपे गत्वा किं करोतीत्याह—

‘काऊण०’ साधुसाक्षिकं पुनः सामायिकं कृत्वा—ईर्यां प्रतिक्रम्य आगमनमालोचयेत्, तत्र आचार्यादीन् चन्दित्वा स्वा-
ध्यायकाले ध्यायकं करोति ॥ २३० ॥

अत्र समयत्र सामायिकानन्तरमीर्याप्रतिक्रमणं निवेदितम् । एव कुलमण्डनसूरिकृतग्रन्थेऽपि । ननु—यदि तपागच्छी-

रावन्तन्त्रमेव ईर्यापयिकीप्रतिक्रमण निर्दिष्ट शिष्टैः । पुनरपि श्रूयताम्-यदि प्रथममीर्यापयिकीप्रतिक्रमणमन्तरेण किञ्चिदपि धर्मकर्त्तव्यं न शुद्धेत, तदा प्रत्यक्षं विरोधः समापयेत । यतः ईर्यापयिकीप्रतिक्रमणमन्तरेण देवगृहे साधुसाध्वीश्रावकआधिकाभिः सदैव देववन्दना क्रियते ॥ १ ॥ धर्मशालायाभागत्य मार्गे वा साधुसाध्वीना साधुश्रावकैर्येन्दना विधीयते । २ । श्रावकैर्यत्र तत्र स्थित्वा पञ्चपरमेष्ठीनमस्कारा गुण्यन्ते । ३ । श्रावकैः साधुमाघीसमीपे प्रत्याल्यान प्रत्याचक्ष्यते । ४ । श्राद्धैः साधुमन्यो दान दीयते । ५ । प्रथमोपधानं वाह्यते । ६ । तत्र सर्वत्र सर्वेषामपि धर्मकर्त्तव्यत्वात् कथं तेषां शुद्धिः, ततः ईर्यापयिकीप्रतिक्रमणं विना न किञ्चिदपि शुद्ध्यतीति वचनं न सहृदयानां हृदयद्रुमम् । पुनरपि रे शिष्य ! शृणु महानिशीथवाक्यम् । श्रीवेवेन्द्रसूरिभिरपि विशेषविषयं लिखितं श्रीपडावदयकवृत्तौ दिनकृत्यवृत्तौ च, तथाहि—(पत्रं २४)

सम्प्रदायात् उत्कृष्टं चैत्यवन्दना ईर्यापयिकीप्रतिक्रमणपुरस्सरं विधेया इति अतः सदैवाऽऽदौ व्याख्यायते, इति । श्रीवेवेन्द्रसूरिशिष्यैर्महोपाध्याय-श्रीधर्मकीर्त्तिभिरपि चैत्यवन्दनकभाष्यवृत्तौ सङ्गचाराभिधानायां प्रोच्यते, तथाहि—

“यद्-अत्र-ईर्यापयिक्या अपि फलमुपदर्शितं तदीर्यापयिकीप्रतिक्रमणपूर्विकेन परिपूर्णचैत्यवन्दनेति प्रतिपादनार्थम्, इति तावत् प्रोक्तम् ।” पुनरप्यग्रे वृद्धाः पुनरेवमाहुः, उत्कृष्टा चैत्यवन्दना ईर्यापयिकीप्रतिक्रमणपुरस्सरेण कार्या, अन्यथापि जपन्या मन्त्रमेवेति इति, ततः सामान्योक्तावपि यो विचिर्बन्धं नामग्राहं प्रोक्तः स एव कार्यं इति उत्तरम् । बहु-उपाय-

च्छीयसूरिभिरपि क्वापि सामायिकदण्डकाऽनन्तर ईर्यापघिकीप्रतिक्रमण निगदितमस्ति ? उच्यते—श्रीदेवेन्द्रसूरिभिः श्रावक-
दिनकृत्यसूत्रवृत्तौ तथैव प्रतिपादना कृताऽस्ति, तथाहि—

तजो वियालवेलाए, अत्यमते दिवायरे । पुण्डुत्तेण विहाणेण पुणो वदे जिणोत्तमे ॥ २२८ ॥

तजो पोचहसाल तु, गरूण तु पमज्जए । ठाबिसा तस्य चोरे तु, तजो सामाइअ करे ॥ २२९ ॥

काऽऽण य सामाइय, इरिअ पडिक्कमिअ गमणमालोए । वदिन्नु सूरिमाई, सज्जायावस्तय कुणइ ॥ २३० ॥
साम्प्रतम्—अष्टादशचत्वारिंशद्भारमाह—‘तजो वि०’ ततो वैकालिकानन्तर=विकालवेलाया अन्तर्मुद्रुर्त्तरूपाया, तामेव व्य-
नक्ति, अस्तमयति दिवाकरे=अर्द्धविन्यादर्वाक् इत्यर्थं, पूर्वोक्तेन विधानेन पूजा कृत्वैति शेषः, पुनर्वन्दते—जिनोत्तमान् प्रति-
क्ष्वैत्यवन्दनविधिनेति ॥ २२८ ॥ अथैकोनविंश चन्दनोपलक्षितमावश्यकद्वारमाह—

‘तजो०’ तव तृतीयपूजाऽनन्तर श्रावक पौषधशाला गत्वा यतनया प्रमाष्टि, ततो नमस्कारपूर्वकं व्यवहितः, ‘तु शब्द-
स्य एवार्थत्वात् स्यापयित्वैव, तत्र सूरित्यापनाचार्यं ततो विधिना सामायिकं करोति ॥ २२९ ॥ अथ तत्र साधवोऽपि सन्ति
प्राथकेण गृहे सामायिकं कृतं, तव सोऽसौ साधुत्तमीपे गत्वा किं करोतीत्याह—

‘काऽऽण०’ साधुत्ताधिकं पुन सामायिकं कृत्वा-ईर्या प्रतिक्रम्य आगमनमालोचयेत्, तत्र आचार्यादीन् चन्दित्वा स्वा-
ध्यायकाले चावश्यकं करोति ॥ २३० ॥

अत्र उभयत्र सामायिकानन्तरमीर्याप्रतिक्रमण निवेदितम् । एव कुलमण्डनसूरिकृतग्रन्थेऽपि । ननु—यदि तपागच्छी-

रादनन्तरमेव ईर्यापथिकीप्रतिक्रमण निर्दिष्ट शिष्टैः । पुनरपि श्रूयताम्—यदि प्रथममीर्यापथिकीप्रतिक्रमणमन्तरेण किञ्चिदपि धर्मकर्त्तव्यं न शुद्धेत, तदा प्रत्यक्ष विरोध समापयेत् । यतः ईर्यापथिकीप्रतिक्रमणमन्तरेण देवगृहे साधु-साध्वीश्रावकश्चाविकाभिः सदैव देववन्दना क्रियते ॥ १ ॥ धर्मशालायामागत्य मार्गे वा साधुसाध्वीना साधुश्रावकैर्धन्दना विधीयते । २ । श्रावकैर्यत्र तत्र स्थित्वा पञ्चपरमेष्ठीनमस्कारा गुण्यन्ते । ३ । श्रावकैः साधुसाध्वीसमीपे प्रत्यास्त्यान प्रत्याचक्ष्यते । ४ । श्राद्धैः साधुभ्यो दान दीयते । ५ प्रथमोपधानं चाह्यते । ६ । तत्र सर्वत्र सर्वेषामपि धर्मकर्त्तव्यत्वात् कथं तेषां शुद्धिः, ततः ईर्यापथिकीप्रतिक्रमणं विना न किञ्चिदपि शुद्धीतीति वचनं न सहृदयानां हृदयङ्गमम् । पुनरपि रे शिष्य ! शृणु महानिशीथवाक्यम् । श्रीदेवेन्द्रसूरिभिरपि विशेषविषयं लिखितं श्रीपण्डावश्यकवृत्तौ दिन-कृत्यवृत्तौ च, तथाहि—(पत्रं २४)

सम्प्रदायात् उत्कृष्टं चैत्यवन्दना ईर्यापथिकीप्रतिक्रमणपुरस्सरं विधेया इति अतः सदैवाऽऽदौ व्याख्यायते, इति । श्रीदेवेन्द्रसूरिशिष्यैर्महोपाध्याय-श्रीधर्मकीर्त्तिभिरपि चैत्यवन्दनकमाध्यवृत्तौ सङ्गचाराभिधानायां प्रोच्ये, तथाहि—

“यद्-अत्र-ईर्यापथिक्या अपि फलमुपदर्शितं तदीर्यापथिकीप्रतिक्रमणपूर्विकेन परिपूर्णचैत्यवन्दनेति प्रतिपादनार्थम्, इति तावत् प्रोक्तम् ।” पुनरप्यग्रे वृद्धाः पुनरेवमाहुः, उत्कृष्टा चैत्यवन्दना ईर्यापथिकीप्रतिक्रमणपुरस्सरेव कार्या, अन्यथापि जपन्या मध्यमेति इति, ततः सामान्योपायपि यो विधिर्यत्र नामग्राह्य प्रोक्तः स तत्र कार्य इति तत्त्वम् । ननु-सपाग-

च्छीयसूरिभिरपि कापि सामायिकदण्डकाऽनन्तरं ईयांपथिकीप्रतिक्रमण निगदितमस्ति ? उच्यते—श्रीदेवेन्द्रसूरिभिः श्रावक-
विनकृत्यसूत्रदृष्टौ तथैव प्रतिपादना कृताऽस्ति, तथाहि—

तजो वियालवेलाए, अत्थमंते विवायरे । पुब्बुत्तेण विहाणेण पुणो वदे जिणोत्तमे ॥ २२८ ॥

तजो पोसहसालं तु, गतूण तु पमज्जए । ठाविस्सा तत्थ सूरिं सु, तजो सामाइअ करे ॥ २२९ ॥

काऊण य सामाइय, इरिअ पडिक्कमिअ गमणमालोए । वदित्तु सूरिमाई, सज्झायावत्सय कुणइ ॥ २३० ॥

साम्प्रतम्—अष्टादशसत्कारद्वारमाह—‘तजो वि०’ ततो वैकालिकानन्तर=विकालवेलाया अन्तर्मुहूर्त्तरूपाया, तामेव व्य-
नक्ति, अस्तमयति विवाकरे=अर्द्धविम्बादर्वाकु इत्यर्थः, पूर्वोक्तेन विधानेन पूजा कृत्वेति शेषः, पुनर्वन्दते—जिनोत्तमान् प्रसि-
द्धचैत्यवन्दनविधिनेति ॥ २२८ ॥ अयैकोनविंश वन्दनोपलक्षितमावश्यकद्वारमाह—

‘तजो०’ ततः तृतीयपूजाऽनन्तरं श्रावकः पौषशाला गत्वा यतनया प्रमाटिं, ततो नमस्कारपूर्वकं व्यवहित, ‘तु’शब्द-
स्य एवार्थत्वात् स्थापयित्वैव, तत्र सूरिस्थापनाचार्यं ततो विधिना सामायिकं करोति ॥ २२९ ॥ अथ तत्र साधवोऽपि सन्ति
श्रावकेण गृहे सामायिकं कृतं, ततः सोऽसौ साधुसमीपे गत्वा किं करोतीत्याह—

‘क्कऊण०’ साधुसाक्षिकं पुनः सामायिकं कृत्वा—ईयां प्रतिक्रम्य आगमनमालोचयेत्, तत्र आचार्यादीन् वन्दित्वा स्वा-
ध्यायकाले भावश्यकं करोति ॥ २३० ॥

अत्र उभयत्र सामायिकानन्तरमीर्याप्रतिक्रमण निवेदितम् । एव कुलमण्डनसूरिकृतग्रन्थेऽपि । ननु—यदि तपागच्छी-

यसुरिभिरप्येव प्रतिपादितम्, तर्हि साम्प्रतं तपागच्छीयश्चावकाः कथं पूर्वम् ईर्यां प्रतिक्रम्य पश्चात् सामायिकदण्डकोचारं कुर्वन्ति, गुरवश्च कारयन्ति ! । उच्यते—

तत्कर्तव्यतां त एव जानन्ति, तत्रार्थे त एव प्रष्टव्याः सम्यक्, अस्माभिस्तु पूर्वोक्तागमाक्षरे, इमाभिश्च युक्तिभि, अनेन च गुरुरारम्भेण सामायिकोच्चारानन्तरमीर्याप्रतिक्रमणं ज्ञातमस्ति, पश्चाद्यथाऽस्ति तत्सर्वविद्वेद्य नास्माकं कोऽपि कदाग्रहः ॥

॥ इति सामायिकाधिकारः ॥ १ ॥

ननु-आत्मना गच्छे पौषधः चतुःपर्व्यामेव चतुर्वशी-अष्टमी-अमावसी-पूर्णिमारूपाया क्रियते, तत्र सिद्धान्ताक्षराणि सन्ति, किं वा गच्छपरम्परा ? उच्यते—

सूत्र-वृत्ति-चूर्णि-प्रकरणादियु पौषधस्य चतुःपर्व्यामेव भणितत्वात् सिद्धान्ताक्षराणि एव न गच्छपरम्परा, तत्र प्रथम विधिवादेन येषु स्राखेपु पौषधश्चतुःपर्व्यां प्रतिपादितः । तानि आह—

“अत्यविमं णं चातइसहुमुहिदुपुण्णमासिणीसु पढिपुण्णं पोसह सम्म अणुपालेइ । तत्थवि अ से एगे आसासे पण्ण-से ॥” इति श्रीस्थानाङ्गसूत्रे चतुर्यस्थाने (पत्र २३६) । १ । एवं सूत्रकृतमष्टावशाध्ययनेऽपि (पत्र ३३५)

से जहानामए समणोवासगा भवन्ति, अमिगयजीवाजीवा उवलइपुण्णपावा आसवसवरवेअणानिज्जराकिरिआहिगरणं वधमोक्खकुसला असहिअदेवासुरनागसुवण्णज्वक्खरक्खसकिंनरकिंपुरुसगरुलगघबभोरगाइएहि देवगणेहि निगगाओ पावयणाओ अणतिक्खमणिज्जा, इणमेव निगगे पावयणे, निस्सकिजा निक्खिजिणिज्जा, खइहा गहिअहा वि-

अट्टा विणिच्छिअट्टा अमीगयट्ठा अट्ठिमिअपेमाणुरागरत्ता, अयमावसो ! निर्गये पावयणे अट्ठे अय परमट्ठे सेसे अणिट्ठे, वसिअफलिहा अयंगुअवुवारा अचिअत्तेवरघरपवेसा, चावइसट्ठमुद्धिट्ठपुणमासिणीसु पडिपुण्ण पोसह सम्मं अणुपाले-माणे, समणे निगये फासुअएसणिज्जेणं, असण-पाण-खाइम-साइमेण वत्थ-पडिगाह-कवलपायपुछणेण, ओसह-मेस ज्जेण, पीठ-फल-सेज्जासधारण, पडिलामेमाणा, बह्महिं सीलवयगुणवेरमणपच्चक्खाणपोसहोववासेहिं, अहा परिग-द्विपहिं तवोकम्मेहिं अप्पाण भावेमाणा विहरति ॥ २ ॥ इत्यादि ।

पुनः श्रीसूत्रकृताङ्गे एव त्रयोविंशाध्ययने, (पृष्ठम् ४१९) तथाहि—

भयव ! च णं उदाहु सतेगईआ समणोवासगा भवंति, तेसिं च ण एव बुत्त पुव भवइ ? नो खलु वय सचाएमो मुढे भविचा आगाराओ अणगारिअ पवइत्तए । वय च णं चावइसट्ठमुद्धिट्ठपुण्णिमासिणीसु पडिपुण्ण पोसह सम्म अणुपालेमाणा विहरिस्सामो ॥ ३ ॥

एवमेव श्रीउत्तराध्ययने पञ्चमाध्ययने २३ गाथाया (पृष्ठम् २५१)

“अगारिसामाइअगाइ, सट्ठी कएण फासई । पोसह बुहओ पक्ख, एगराह न हावए ॥ १ ॥”

अथ एतद्वृद्धद्वृत्तिशान्त्याचार्यकृता-‘अगारिणो’ गृहिण सामायिकसम्यक्त्वश्रुतदेशविरतिरूप तस्याङ्गानि=निःशङ्कि-ता=शङ्कारहित’ सन् कालाध्ययनाणुव्रतादिरूपाणि अगारिसामायिकाङ्गानि ‘सद्धि’सि सूत्रत्वात् श्रद्धा-रुचि अस्याऽस्तीति श्रद्धावान् कार्यनेत्युपलक्षणान्मनसा वाचा च ‘फासइ’ति स्पृशति-सेवन्ते पोषण=पोष, स चेह धर्मस्य त धत्ते इति

पौषधः=आहारपौषधादिः त 'दुहत्पक्व'ति तत एव द्वयोरपि सितेतरूपयोः पक्षयोश्चतुर्दशीपूर्णमास्यादिति त्रिषु 'एग-
राइयं' अपेर्गम्यमानत्वादेकरात्रमपि-उपलक्षणत्वाच्चेकदिनमपि 'न हावप'त्ति, न हापयति=न हानिं प्रापयति, रात्रिग्रहण च
दिवा व्याकुलतया कर्तुमशक्नुवन् रात्रावपि पौषध कुर्यात् ॥ ४ ॥ एव लघुवृत्तौ-तथाहि-पौषधम्=आहारपौषधादि 'दुहओ
पक्व'ति' प्राकृतत्वात् द्वयोः पक्षयोः सितेतरूपयोः, अष्टमी-चतुर्दश्यादिषु त्रिषु, रात्रिग्रहण दिवा व्याकुलतया कर्तुमशक्नु-
यन् रात्रावपि पौषधं कुर्यात् ॥ ५ ॥ तथा हेमाचार्यकृतयोगशास्त्रे तृतीयप्रकाशे चतुष्पव्यामेन पौषधकरण प्रत्यपादि
(पृष्ठम् १७८) तथाहि—"चतुष्पव्यां चतुर्यादि-कुव्यापारनिषेधनम् । ब्रह्मचर्यक्रियास्नानादि-त्याग पौषधग्रतम् ॥८५॥"

व्याख्या-चतुष्पव्यां अष्टमी-चतुर्दशी-पूर्णिमा-अमावास्यालक्षणा, चतुर्णां पर्वाणा समाहार चतुष्पव्यां, पवंशन्दोऽका-
रान्तोऽप्यस्ति, तस्या चतुर्यादिक तपः, कुव्यापारस्य साधयव्यापारस्य निषेधः, ब्रह्मचर्यक्रिया=ब्रह्मचर्यस्य करण, स्नानादे-
शरीरसत्कारस्य त्यागः, आदिशब्दावुद्धर्तन-चर्णकविलेपन-पुष्पगन्ध-विशिष्टवस्त्राभरणादिपरिग्रहः, पौष=पुष्टिं प्रक्रमात् घर्मस्य
घत्ते इति पौषधः, स एव व्रतं पौषधव्रत, सर्वतः पौषध इत्यर्थः ॥ ६ ॥ तथा-औषपातिकोपाङ्गे (पत्र १०५) तथाहि-
"जे इमे समणोवासगा भवति, अमिगयजीवासीवा" इत्यादि "चावहसङ्गमुद्धिष्टपुण्णमासिणीसु सम्म पोसहमणुपालेमाणा"
इत्यादि ॥ ७ ॥ एव श्रीठाणायवृत्तावपि स० ११०० वर्षे श्रीहेमाचार्यगुरुश्रीदेवचन्द्रचूरिकृताया पर्वदिवसेषु एव पौषध
प्रतिपादितः । तथाहि-"सुवति क्षिणमासियाइ, सेविज्जए सामाइयाइयमावस्सय धिप्पए पबदियेइसु पोसह, किं वणुणा"
(देवधरप्रबन्धवाक्यात्) ॥ ८ ॥ इत्थमेव श्रीचर्मबिम्बुवृत्तावपि (पत्र ३५) श्रीमुनिचन्द्रचूरिकृतायां, तथाहि-"वोपं

घटे पौषधः=अष्टमी-चतुर्विंश्यादि पर्वदिवसः, उपैति-सह सपावृत्तदोषस्य सतो गुणैः आहारपरिहारादिरूपै वास सप-
 वास, यथोक्तम्-‘सपावृत्तस्य दोषेभ्यः, सम्यग्वासो गुणैः सह । सपवासः स विज्ञेयो, न शरीरविशोषणम्’ ॥ १०३ ॥ तत
 पौषधेऽप्यवासः पौषधोपवासः” इति ॥ ९ ॥ तथा नवपदप्रकरणवृहद्वृत्तौ अपि स० ११५० श्रीतपकेशगच्छीयककसूरि-
 सन्तानीयोपाध्यायशोवेवकृताया (पृष्ठम् २७१) ‘कृतं च’ विधेयं स ‘नियमात्’ नियमेन ‘अष्टम्यादिषु पर्वसु’ अष्टमीच-
 तुर्विंश्यादिषु उत्सवतिथिषु ॥ १० ॥ एव श्रीदेवेन्द्रसूरयोऽपि धर्मरत्नप्रकरणवृहद्वृत्तौ प्रोचते । तथाहि—“पौष पुष्टिं प्रक्रमात्
 धर्मस्य घटे करोतीति पौषधः=अष्टमी-चतुर्विंशी-पूर्णिमा-अमावास्यादिपर्वदिनानुष्ठेयो व्रतविशेषः” (पत्र ६४) ॥ ११ ॥ एव
 समवायाङ्गसूत्रवृत्त्योरेकादशस्थाने, आष्वकैकादशप्रतिमाधिकारे (पृष्ठम् १९),—तथाहि—“पौषहोववासनिरप”-व्याख्या—
 पौष पुष्टिं कुशलधर्माणां घटे यत् आहारत्यागादिकं अनुष्ठानं तत् पौषधः, तेन सपयसन अवस्थानं अहोरात्रं यावत्,
 इति पौषधोपवास इति, अथवा पौषधः पर्वदिनं अष्टम्यादि, तत्र उपवासः अमकार्यं पौषधोपवास इति, इयं व्युत्पत्ति-
 रेव । प्रवृत्तिस्तु-अस्य शब्दस्य आहार-शरीरसत्काराऽव्यस्यव्यव्यापारपरिवर्जनेषु अपि, तत्र—पौषधोपवासे निरत आसक्त
 पौषधोपवासनिरतः, स एवविधश्च आनक्तस्य चतुर्विंशी प्रतिमा इति प्रक्रमः । अयम् अत्र भावः—पूर्वप्रतिमात्रयोपेतस्य अष्टमी-
 चतुर्विंशी-अमावास्या-पूर्णिमासीषु आहारपौषधादि चतुर्विधं पौषधं प्रतिपद्यमानस्य चतुरो मासान् यावत् चतुर्विंशी प्रतिमा
 भवति ॥ १२ ॥ एव पञ्चाशकवृत्तौ अपि श्रीअभयदेवसूरिकृताया (पृष्ठम् २५)—पौषधः=पर्वदिनानुष्ठानमिति व्याख्यात
 तथाहि—“पौष पुष्टिं प्रक्रमात् धर्मस्य घटे करोतीति पौषधः=पर्वदिनानुष्ठानम्” इति ॥ १३ ॥

पौषधः=आहारपौषधादिः त 'बुद्धसपक्ष'ति सत एव द्वयोरपि सितेतररूपयोः पक्षयोश्चतुर्दशीपूर्णमास्यादितिचिपु 'एग-
राइय' अपेर्गम्यमानत्वादेकरात्रमपि-उपलक्षणत्वाच्चेकदिनमपि 'न हावण'सि, न हापयति=न हानिं प्रापयति, रात्रिग्रहण च
दिवा व्याकुलतया कर्तुमशक्नुवन् रात्रावपि पौषध कुर्यात् ॥ ४ ॥ एव लघुवृत्तौ-तथाहि-पौषधम्=आहारपौषधादि 'बुद्धजो
पक्षंति' प्राकृतत्वात् द्वयोः पक्षयोः सितेतररूपयोः, अष्टमी-चतुर्दश्यादिपु तिथिपु, रात्रिग्रहण दिवा व्याकुलतया कर्तुमशक्नु-
वन् रात्रावपि पौषधं कुर्यात् ॥ ५ ॥ तथा हेमाचार्यकृतयोगशास्त्रे तृतीयप्रकाशे चतुष्पर्व्यामेव पौषधकरण प्रत्यपादि
(पृष्ठम् १७८) तथाहि—"चतुष्पर्व्यां चतुर्यादि-कुव्यापारनिषेधनम् । ब्रह्मचर्यक्रियास्नानादि-त्यागः पौषधव्रतम् ॥८५॥"

व्याख्या-चतुष्पर्वी अष्टमी-चतुर्दशी-पूर्णिमा-अमावास्यालक्षणा, चतुर्णां पर्वणा समाहार चतुष्पर्वी, पर्वशब्दोऽका-
रान्तोऽप्यस्ति, तस्या चतुर्यादिक तपः, कुव्यापारस्य सावधव्यापारस्य निषेधः, ब्रह्मचर्यक्रिया=ब्रह्मचर्यस्य करण, स्नानादे
शरीरसत्त्वारस्य त्यागः, आदिशब्दादुद्धर्तन-वर्णकविलेपन-गुण्यगन्ध-विशिष्टवस्त्राभरणादिपरिग्रहः, पौष=पुष्टिं प्रक्रमात् धर्मस्य
धत्ते इति पौषधः, स एव व्रतं पौषधव्रत, सर्वतः पौषध इत्यर्थः ॥ ६ ॥ तथा-औपपातिकोपाङ्गे (पत्र १०५) तथाहि—
"जे इमे समणोवासगा भवति, भूमिगयजीवाजीवा" इत्यादि "वातहसदुमुद्दिष्टपुण्णमासिणीसु सम्म पोसहमणुपालेमाणा"
इत्यादि ॥ ७ ॥ एव श्रीठाणावृत्तावपि स० ११०० वर्षे श्रीहेमाचार्यगुरुश्रीदेवचन्द्रसूरिकृताया पर्वदिवसेषु एव पौषध
प्रतिपादितः । तथाहि—"सुबति जिणभासियाइ, सेविज्जए सामाइयाइयमावस्सय धिप्पए पबदियहेसु पोसह, किं बहुणा"
(देवधरप्रबन्धवाक्यात्) ॥ ८ ॥ इत्यमेव श्रीभर्मबिन्दुवृत्तावपि (पत्र ३५) श्रीमुनिचन्द्रसूरिकृतायां, तथाहि—"पोषं

प्रतिपादिता, यदुक्तं श्रीभगवत्सूत्रे द्वितीयशतके तुष्किकानगरीवास्तव्यश्रावकाधिकारे (पृष्ठम् १३४) । तथाहि—“सीलघय-
 गुणवेरमणपद्मवस्त्राणपोसहोववासेहि, चातहसदुमुदिदुपुण्णमासिणीसु पडिपुअ पोसह सम्म अणुपालेमाणे ।” व्याख्या—अत्र
 तुष्किकानगरीवासिआवकैरपि चतुर्दश्यादिपर्वदिवसेषु एव पौषघट्टके, न प्रतिपद्यादिसर्वतिथियु ॥ १ ॥ पुनर्द्वादशशते प्रथ-
 मोद्देशे शङ्खश्रावकाधिकारे (पत्र ५५२) “तए णं से सखे समणोवासए ते समणोवासए एव वयासी-तुम्हेण देवाणु-
 प्पिया ! विटल असण पाण स्वाइम साइम उवक्खवायेह, तए णं अग्गे त विपुलं असण पाण स्वाइम साइम आसाएमाणा
 विसाएमाणा परिमुच्चेमाणा परिभाएमाणा पक्खिय पोसहं पडिजागरमाणा विहरिस्सामो ।” व्याख्या—पक्षे=अर्धमासि भव
 पाक्षिकं ‘पौषघ’ अब्यापारपौषघ ‘प्रतिजाम्रतः’ अनुपालयन्त ‘विहरिप्यामः’ स्यास्यामः, यच्चेह अतीतकालीनप्रत्ययान्तत्वैऽपि
 वार्तमानिकप्रत्ययोपादान तद्भोजनानन्तरमेवाऽऽक्षेपेण पौषधाम्युपगमप्रदर्शनार्थम्, एव उत्तरत्राऽपि गमनिका कार्यो
 इत्येके, अन्ये तु व्याचक्षते—इह किल पौषघ=पर्वदिनानुष्ठान, तच्च द्वेधा—इष्टजनभोजनदानादिरूप, आहारादिपौषघरूप च,
 तत्र शङ्ख इष्टजनभोजनदानरूपं पौषघ कर्तुकामः सन् यदुक्तवान् ॥ २ ॥ एव श्रीविपाकश्रुते द्वितीयश्रुतस्कन्धे (पत्र ९३)
 सुवाहुश्रावकेणाऽपि चतुर्दश्यादिपर्वदिवसे पौषघोऽकारि, तथाहि तत्पाठः—“तते ण से सुवाहुकुमारे अण्णया कयाइ चान-
 हसदुमुदिदुपुण्णमासिणीसु जेणेव पोसहसाल तेणेव उवागच्छइ २ ता पोसहसाल पमज्जइ २ ता उच्चारपासवणभूमिं पडि-
 छेहेइ २ ता दम्भसंथार संथरइ २ ता दम्भसंथार दुरुहति २ ता अट्टमभत्त पगिण्हति २ ता पोसहसालाए पोसहिए
 अट्टममत्तिए पोसह पडिजागरमाणे २ विहरइ” ॥ ३ ॥ एवमेव श्रीउपासकदशासूत्रवृत्तो आनन्दश्रावकाधिकारे श्रीअभय-

पुनः श्रीआवदयकघूर्णिर्यथा देवदिकृता—(पृष्ठम् ३०४)

अग-विलेवणपुष्पगघाणं तद्वाऽऽमरणाय य परिच्छाजो, अवाचारपोसहो देशे अमुग प्हाणादि न करोति, सपे प्हाण-महण-न-
सपे ववहारसेवा इल-सगब-अपरिकम्ममाइओ न करेइ, अवाचारपोसहो नामदेसेअ सपे अ, देसे अमुगं वाचार न करेइ,
यारी आहारे (२) देसे अमुगा (२) विगई आयविल वा इकसिं वा सपे ववविहोऽवि आहारो अहोरत्तिं जो देसे
पोसह करेइ सो सामाइयं करेइ वा न वा जो सबपोसह करेइ सो नियमा करेइ जदि ण करेइ तो यचिज्जइ त कहिं चेइ-
अयरे १ साइमूले वा २ अरे वा ३ पोसइसालाय वा ४ सो मुक्कमणिमुवण्णो पढंतो पोत्यग वा धायतो धम्मज्झाण वा का-
यम्मे देसावगासिएण बहु बुचो सामाइएण वा ॥ १४ ॥

एव प्रतिपन्नपौषधमतिमाना वत्कुट्टआवकाणामपि पौषधमत पर्वतिथिष्वेव श्रीवशाश्रुतरकन्धे समुपदिष्टम् ॥ २ ॥
“आवइसङ्गमुद्धिष्टपुण्णमासिणीसु पडिपुण्ण पोसइमणुपालेचा भवतीति ।”
इत्यादि सूत्र-वृत्ति-वृत्ति-प्रकरणविशाखसम्मत्या चतुष्पत्त्यर्थाभेव पौषधकर्षव्यता इत्यते, न सामायिकवत् सर्वदा सर्वसि-
वीनां आदित्वेऽपि प्रतिपद्यादितिपीनां पौषधकर्षव्यतायां अमणनात् ॥ १५ ॥

आने खामे चतुष्पत्ती एव सर्वदा

विभाग च मुनिजोगे ॥ १ ॥” इत्यादि (पत्र २६) ॥ ९ ॥ विजयसिंहाचार्यकृतप्रतिक्रमणचूर्णौ तथाहि—“पद्यविहयमि तस्मिन्
अष्टममस्य पगिण्हर्ह णवो । पोसहसालं पविसइ, पोसहमादाय वट्टइ अ ॥ १ ॥” इति ॥ १० ॥ पुनः श्रीभगवतीसूत्रे वरुणा-
धिकारे (पृष्ठम् ३२०) ॥ ११ ॥ आलभिकानगयुपासकवर्णनाधिकारे (पत्र ८८८) ॥ १२ ॥ जयन्तीश्राविकावर्णनाधि-
कारे ॥ १३ ॥ ऋषभदत्तोपासकवर्णनाधिकारे ॥ १४ ॥ कार्तिकश्रेष्ठिधर्णनाधिकारे ॥ १५ ॥ उदायनराजाधिकारे ॥ १६ ॥
सोमलाधिकारे ॥ १७ ॥ श्रीज्ञाताधर्मकथायामरहस्यगश्रावकवर्णनाधिकारे ॥ १८ ॥ सुबुद्धिश्राद्धसम्बन्धे ॥ १९ ॥ नन्दम-
णिकारवर्णके (पत्र १७८) ॥ २० ॥ श्रीजौपपातिकोपाङ्गेऽम्बहोपासकवर्णके (पृष्ठम् १०५) एव सर्वत्र ‘चावहसट्टमुषिड्ड-
पुण्यमासिणीसु’ इत्यादिपाठसम्भावेन पर्वदिवसेषु एव पौषधर्तव्यता प्रतिपादिता । अत्राऽऽह कश्चिच्चर्चाचक्षु —
ननु—पूर्वोक्तग्रन्थानुसारेण पौषधस्य पर्वदिवसेषु कर्त्तव्यता समायाता, पर पर्वदिवसान् विना अन्यदिवसेषु न कार्य
पौषध इति निषेधाक्षराणि स्पष्टं क्वापि सन्ति ? उच्यते—

सन्तीति ब्रूमः, तथाहि—

इत्थं पुण समणोवासावगधम्मे पच्चअणुवयाइ तिसि गुणवयाइ आवकहिआइ, चत्तारि सिक्खावयाइ इत्तरिआइ ।

व्याख्या—अत्र पुनः श्रमणोपासकधर्मे पुनः शब्दोऽवधारणार्थं । अत्रैव न शाक्यादिश्रमणोपासकधर्मे, सम्यक्त्वा-
भावेन अणुव्रताद्यभावादिति, वक्ष्यति च—‘इत्थं पुण समणोपासगधम्मे मूलवत्थू सम्मत्त’ इत्यादि, पञ्चाणुव्रतानि प्रति-
पादितस्वरूपाणि, त्रीणि गुणव्रतानि इत्युक्तलक्षणान्येव ‘यावत्कथिकानी’ ति सकृत्पटुहीतानि यावज्जीवमपि भावनीयानि,

देवसूरिभिः व्याख्यात (पत्र ६) तथाहि—“तयाणतर च ण पोसहोववासस्स समणोवासएण पच अइयारा जाणिअथा न
 समायरिअथा । व्याख्या—‘पोसहोववासस्स सि’ इह पौपघब्बो अट्ठम्यादिपर्वसु रुढः, तत्र पौपघे उपवास पौपघोप-
 वास, स च आहारादिविषयमेवात् चतुर्विध इति ॥ ४ ॥ इत्थमेव श्रीसूत्रकृताङ्गे त्रयोविंशाध्ययने लेपश्रावकाधिकारे
 प्रत्यपादि (पत्र ४०८) तथाहि—“चारहसट्ठमुद्धिद्वपुण्णमासिणीसु पडिपुण्ण सम्म अणुपालेमाणे विहरति” इति
 ॥ ५ ॥ एवमेव श्रीराक्षप्रभीयोपाङ्गे चित्रोपासकवर्णने (पत्र १२२) तथाहि—चारहसट्ठमुद्धिद्वपुण्णमासिणीसु पडिपुण्ण
 पोसहं अणुपालेमाणे इति सूत्र, वृत्तिरपि चतुर्वक्ष्या अट्ठम्यां चदिष्टाया इति अमावास्या च प्रतिपूर्णा अहोरात्र यावत् पौपघ
 इति ॥ ६ ॥ त्यानाङ्गवृत्तौ चतुर्यस्याने चेटकराज्वर्णने यथा “चारहसट्ठमुद्धिद्वपुण्णमासिणीसु पडिपुण्ण पोसह अणुपाले-
 माणे विहरति” एतद् व्याख्येय ‘चदिद्व’सि अमावास्या ‘पुण्णमासिणी’सि पूर्णमासी इति, (पृष्ठम् २३६) ॥ ७ ॥ उत्तरा-
 ध्ययनसूत्रवृत्तौ नवमाध्ययने; तथाहि—“इहेव पोसहरत्तो” पौपघो अट्ठम्यादितिथिषु अनुष्ठेयो व्रतविशेष इति, “पुन-
 श्रीनचराध्ययनवृत्तौ श्रीश्रान्त्याचार्यकृताया, तथाहि—“इह असिन् एव गृह्णाश्रमे स्थितः इति गम्यते, पोप=धर्मपुष्टिं घत्ते इति
 पौपघ” अट्ठम्यादितिथिषु व्रतविशेषः, तत्र रतो आसकः पौपघरतः ‘भवाहि’सि भव, अणुव्रताद्युपलक्षण एतद्, अस्य एव
 च उपादान पौपघदिनेषु अवश्यमावतः तपोनुष्ठानाख्यापकं, यत आह अससेनः—“सर्वेष्वपि तपोयोग, प्रशस्तः कालप-
 र्वसु । अट्ठम्यां पञ्चदश्या च, नियतः पौपघ वसेत् ॥ १ ॥” इत्यादि (पत्र ३१५) ॥ ८ ॥ धर्मविधिप्रकरणवृत्तौ काम-
 देवाधिकारे पर्वणि एव पौपघप्रवृत्तं लिखितं । तथाहि “सामाह अण्णमाण करेइ वेसाखगासिअ निब्ब । पवे पोसहण्णे अलिहि

विसेस करेइ, तथाहि-जइ धम्मे महवयाणि आवकहियाणि चेव भवति, एत्थ पुण सी सावगधम्मे पायमणुवयाणि अ गुण-
 वयाइ अ जायक्षीधियाणि भवति, पाय गाहणाठ पुण चावस्मासाइ कालपमाणेण वि भवति, सिक्खावयाणि पुण 'इत्तरि-
 ज्ञाणि' अप्पकालिआणि तस्य पइदियसानुष्ठेआणि सामाइअ १ देसावगासिआणि २ पुणो पुणो उच्चारिज्जति त्ति भणिअ होइ,
 पोसहोववासअतिहिंसविभागा पुण पतिनिअयदिवसानुष्ठेआ ॥ ४ ॥ एवमेव पम्माशकवृत्ति (पत्र ३०) अपि नित्यपौपघप्र-
 तिषेवकरी । तथाहि-'तत्र प्रतिदिवसानुष्ठेये सामायिकवेशावकाशिके पुनः पुनः उच्चार्येते इति भावना, पौपघोपयासातिथिस-
 विभागौ तु प्रतिनियतदिवसानुष्ठेयौ, न प्रतिदिवसावरीयौ इति अत्र 'सी' शब्दः प्रस्तुतार्थपरिसमाह्वयः ॥ ५ ॥ श्रीच-
 न्द्रसूरिकृतपद्मावश्यकधृत्तावपि च । ६ । इत्यादिग्रन्थेषु प्रतिनियतपर्वरूपदिवसेषु एव पौपघो वृश्यते, पर न प्रतिदिन
 निषेधाक्षराणा प्रकटमुपलभ्यमानत्वादिति ॥ इत्यादि, प्रतिदिवस पौपघनिषेधपाठो ज्ञातव्यः ।

पुनरव्याह चर्चाचणः शिष्यः-ननु-यदि चतुष्पर्वीरूपप्रतिनियतदिवसेषु एव पौपघकर्तव्यता विधिवादचरितानुया-
 दाम्या दर्शिता, तर्हि कल्याणकदिवसेषु पौपघो ग्राह्यते, तत्कथं घटामाटीकते ? उच्यते-कल्याणकदिवसेषु अपि पुण्यति-
 यित्वेन पौपघकरणं श्रीशीलाङ्गाचार्येण श्रीसूत्रकृताङ्गद्वितीयश्रुतस्कन्धे सप्तमाध्ययने लेपप्रावकाधिकारे 'उद्दिष्ट'शब्दव्या-
 ख्यानं अनुशातम् (पृष्ठम् ४०८) । तथाहि-

“तत्थ ण नालदियाए बहिरियाए लेपनाम गाहावती होत्था, + + जाव अहिगयजीवाजीवे + + चावइसइमुद्विड्डपु-
 ण्णमासिणीसु पडिपुण्णं पोसइमणुपालेमाणे विहरति ।”

चत्वारिंशति सङ्ख्या, शिक्षापदव्रतानि शिक्षा-अभ्यासः तस्य पदानि-स्थानानि तान्येव व्रतानि शिक्षापदव्रतानि, 'इत्यराणी'
ति । तत्र प्रतिविवसानुष्ठेये द्वे सामायिकदेशावकाशिके पुनः पुनरुच्चार्ये इति भावना, पौपघोपवासातिथिसन्निभागी तु प्रति-
नियतविवसानुष्ठेयौ न प्रतिविवसाऽऽचरणीयौ इति श्रीहरिभद्रसूरय श्रीभावश्यकवृत्तौ प्रोचिवास (पत्र ८३८) । अत्र
साक्षात्-प्रकटमेव पौपघकर्तव्यतायाः प्रतिविवस निषेधः प्रोक्तोऽस्ति । १ एवमेव श्रीहरिभद्रसूरयः ज्ञानकप्रशसिपृत्ता-
वपि चकवन्तः (पत्र १८२) । तथाहि—

तत्र प्रतिविवसानुष्ठेये द्वे सामायिकदेशावकाशिके पुनः पुनरुच्चार्ये इति भावना, पौपघातिथिसन्निभागी तु प्रति-
नियतविवसानुष्ठेयौ न प्रतिविवसाचरणीयौ इति । २ । एव तत्त्वार्थवृत्तौ अपि यथा (द्वितीयभागे पत्र ८८) व्रती-अगारी
अनगरश्च, अनुव्रतोऽगारी, सूत्रं—“विश्वेशानर्थदण्डविरतिसामायिक-पौपघोपवासापभोगपरिमाणगतिथिसविभाग-
व्रतसंपन्नश्च शीलसपन्नश्च” कृतद्वन्द्वं दिगादयस्तैः सपन्नः=समृद्धः समुक्तः, चशब्दः समुच्चयवचनः, प्रतिपक्षानुव्रतस्य अगा-
रिणः तेषामेव अनुव्रतानां दार्ढ्यापादनाय शीलोपदेशः, शीलं च गुणशिक्षाव्रतमयं, तत्र गुणव्रतानि त्रीणि, दिगुपभोगप-
रिभोगपरिमाणानर्थदण्डविरतिसंज्ञानि अनुव्रतानां भावनान्भूतानि यथा अनुव्रतानि तथा गुणव्रतानि अपि सङ्गृहीतानि
यावज्जीवं भवनीयानि, शिक्षाव्रतपदानि सामायिक-देशावकाशिक-पौपघोपवासा-इतिविषयविभागान्त्वानि चत्वारि, एव
प्रतिविवसानुष्ठेये द्वे सामायिक-देशावकाशिके पुनः पुनः उच्चार्येते इति यावत् ॥ ३ ॥ पञ्चाशकसूत्रस्य पूर्वैः पद्याः—“एतन्मन्त्रो
सावगधस्मे पावमशुबयाई च आवकश्चिथाई सिक्कावयाई पुण इत्तरियाई” ज्ञातव्याः—“एतन्मन्त्रो पुनः कल्पितः ‘हुं’ उवाचो

“पौषधं पर्वदिनानुष्ठानमेव” इति श्रुतधरषचनानुसारेण अष्टमी-चतुर्दशी-पूर्णिमा-अभावास्या-पर्युपणापर्वदिवसेषु पयः पौषध सामायिकयुक्तं कार्यमिति । पुनरप्याह पर—ननु-सोऽष्टमी-चतुर्दशी-पञ्चदशीषु अन्यतमां वा तिथिमभिगृह्य चतुर्थ्या-शुष्यासिना इति भाष्यम्, व्याख्यानयता वृत्तिकारेणान्यास्वपि प्रतिपदादितिथिषु पौषधो विधेयतया उक्तः । तथाहि—“सोऽष्टमीमित्यादि”, स पौषधोपवास उभयोः पक्षयोः अष्टम्यादितिथिम् अभिगृह्य निश्चित्य बुद्ध्वा अन्यतमा वेति प्रतिपदादितिथिं, अनेन चान्यासु तिथिषु अनियम दर्शयति, न अवश्यतया अन्यासु कर्तव्यः, अष्टम्यादितिथिषु तु नियमेन कार्यः, प्रतिपदादितिथिषु अनियमेन कार्यः, परमत्र प्रतिपदादितिथिषु अपि पौषधकर्तव्यता समागता, तस्या च सत्या सर्वं पूर्वोक्तं व्यर्थता अगमत् प्रतिदिवस पौषधसम्भावात्, नैवं अन्यासु तिथिषु अनियम दर्शयति । एतद्वाक्यस्य अभिप्रायापरिज्ञानात्, यत् एतस्य अन्यपूर्वोक्तशास्त्रमिति तत्त्वेन । अयं परमार्थः—यदि प्रतिपदादितिथयो महाकल्याणकसम्बन्धितया पुण्यतिययो भवन्ति तदा पौषध क्रियत एव, एतच्च अस्माभिरपि परमसम्मतत्वेन पूर्वं प्रपञ्चितम्, अथ यदि प्रतिपदादितिथय पुण्यतिथयो न स्युः, किन्तु कल्याणकाद्यभावेन सामान्यतिथयः स्युः, तदा तासु पौषधो न कर्तव्यः, अन्यथा एतदर्थं विना सर्वेऽपि पूर्वोक्तग्रन्था गणधरादिकृता विसर्वादिनः स्युः, न च गणधराविवाक्य विसर्वादि, अत एतद्वाक्यस्य तदभिप्रायज्ञप्तौ सर्वं पूर्वोक्तं सङ्गतिमङ्गति स्मेति, न च वक्तव्य पर्वदिवसेषु अपि निश्चयेन श्रावकैः पौषध कार्यं, एव चरितानुधावेऽन्यथाऽपि दर्शनात् । यत्तु श्रीभगवतीसूत्रे—

पाक्षिकपर्वण्यपि शतकादिश्रावकैर्मुक्तं, पर नोच्चाररूपपौषधो व्यधायि, तत् इयता विभागतम्?, अष्टमी-चतुर्दशी-

व्याख्या—चतुर्दशी-अष्टम्यादितिथिषु त्रिदिष्टासु महाकल्याणकसम्बन्धितया पुण्यतिथित्वेन प्रत्यातानु, तया पौर्ण-
मासीषु चतसृषु अपि चतुर्मासिकितिथिषु इत्यर्थः, एवंभूतेषु धर्मदिवसेषु सुष्ठु=अतिशयेन प्रतिपूर्णे य- पौषयो प्रताभिद्र-
हविशेषः तं प्रतिपूर्णम् आहार-शरीर-सत्कार-ब्रह्मचर्याभ्यापाररूप पौषधम् अनुपालयन् श्रावकधर्मम् आचरतीति । अत्र
श्रीश्रीलाङ्काचार्येण लेपश्रावकस्य स्निग्ध्यवन १ जन्म २ दीक्षा ३ ज्ञान ४ निर्वाण ५ दिनेषु अपि पौषधकृतव्यता दर्शिता
'चरिदृ'शब्देन ननु युक्तं उक्तं, उक्तदर्शनेन 'कल्याणकतिथिषु नामग्राह पुण्यतिथित्वेन पौषधकरण तत्प्रतिपादनेन च पर्यु-
पणापर्वणि अपि भाद्रपदसुदिपचम्या आचरणया तच्चतुर्थ्या लोकोत्तरज्येष्ठपर्वत्वात् विशेषतः पुण्यतिथित्वेन पौषधकरण-
भावोदितमेव, पर नामग्राहं क्वापि ग्रन्थे पर्युपणापर्वणि पौषधकरण निवेदितमस्ति ? उच्यते-अस्तीति, तथाहि-"चतुर्दिनेन
शुद्धेन, पौषधेन समन्वित" । तत्पर्वदिवसे कृत्य-मतिचारविवर्जितम् ॥ ११० ॥ व्याख्या—पर्वदिवसे अष्टमी-चतुर्दशी-
पूर्णिमा-अमावस्या-पर्युपणादिपुण्यवासरे तत्सामायिकं कृत्य कार्यं, कीदृक्समन्वित ? केन पौषधेन ? इत्यादि भावकधर्म-
प्रकरणे-जिनेश्वरसूरिः । तथा नवपदप्रकरणवृत्तौ अपि (पत्र २७१)—

✓"पोसहोववासो पुण अट्टमिचत्तइसीसु अम्मदिणे । नाणे निवाणे चात्तम्मास अट्ठाहि पञ्जसणे ॥ १ ॥"

एवमेव श्रीजिनवल्लभसूरिकृतपौषधविधिप्रकरणेऽपि । तथाहि—(पृष्ठम् १३)

✓"तं च चत्तइसि-अट्टमि-पञ्जोसवणादिपवदिवसेसु । साहुसगासे पोसहसालाप घरे च इय कुञ्जा ॥ ५ ॥" इत्यादिग्रन्थेषु

पर्युपणापर्वतिथेः नामग्राहम् उक्तत्वात् । एवं विचारसारग्रन्थेऽपि । तथाहि—

पडिजागरमाणे

पोसह

पक्खिअ

पगे

पोसहिअ

पोसह

पक्खिअ

“तपण से उदायणे राया अणया कयाइ जेणेव पोसहसाला पोसहिअ पगे अवीप पक्खिअ पोसह पडिजागरमाणे

विहरति” इति । एवमेव श्रीसहाचारवृत्तौ श्रीधर्मकीर्त्युपाध्याया अपि निजगु । तथाहि—

‘कइआवि पक्खिअ पोसह निबो लेई, बीअभयसामी । रयणीअ चरमजामे सुहलेसो इय विचिंतेइ’ । इति ।

तव उमयोरपि नन्दोदायनयोः पर्वदिवसेषु एव पौषघकरणमागतम् । ननु-भवतु नाम पर्वदिवसेषु एव पौषघकरण, पर

नन्दकृतपौषघस्य अष्टमरूपस्य दिनत्रयात्मकत्वाद्दिनत्रयस्य कथं पर्वदिनत्वं उच्यते ? रे क्षिप्र ! एतदालापकाभिप्रायं शृणु-

पूर्वोक्तग्रन्थसम्मत्या ज्ञायते नन्दमणिकारेण ज्येष्ठामूलमासे ज्येष्ठमासे चतुर्दश्यपेक्षया पुरा द्वादशीत्रयोदशीरूपे दिन-

इये उपवासद्वय चक्रे, तृतीयेचतुर्दशीदिने पर्वरूपे पौषघ अगृहे, अथवा द्वादश्या श्रीसुपाश्वजन्म, त्रयोदश्या श्रीसुपाश्व-

दीक्षा, ततो द्वादशीत्रयोदशीदिनद्वयस्य ज्येष्ठमासे शुक्लपक्षे कल्याणकतिथित्वेन पर्वत्वं, चतुर्दशी तु पूर्ववाडस्ति, अतो दिन-

त्रयमपि पर्वं भूतं, पर्वणि तु दिनत्रयेऽपि पौषघकरणं नन्दमणिकारस्य सङ्गतिमङ्गति एव । ननु-पञ्चाधिकैकादशशत ११०५

प्रमितवर्षे धर्तमानोपकेशगच्छीय-श्रीकृष्णार्चयसन्तानीयोपाध्यायश्रीयशोदेवकृताया श्रीनवपदप्रकरणवृत्तौ (पृष्ठम् ५४)

नन्दमणिकारस्य कृतचतुर्दशीरजनीपौषघव्रतस्य तृपा प्ररूपिता, पौषघव्रतं तिष्ठदपि चतुर्दश्यामेव । तथाहि-“अन्यदा च

त्रैलोक्यवान्धवे भगवति सिन्धुविषयमुदायनराजश्रावकस्य प्रव्राजनार्थं गतवति नन्दमणिकारश्रावको ग्रीष्मचतुर्दश्या पौष-

विको वभूव, अस्तगते रवौ विहितं सायतनसन्ध्यावश्यकविधे धर्मध्यानरतस्य अस्य कस्याचित् घेलाया पिपासावेदना

प्रादुरभूत्, ततस्तथा वाच्यमानः चिन्तयामास इति वाक्येन नन्दमणिकारस्य कृतचतुर्दशीरजनीपौषघव्रतस्य तृपा प्ररूपिता”,

अमावस्या-पूर्णेमातिथिषु पर्युपणापूर्वणि कस्याणक्तसिथिषु च सति सामर्थ्यं सत्यवकाशो यौपध-कार्यः शङ्कादिवत्, तदभावेऽपि न कर्त्तव्योऽपि शतकदिवत्, परमेता अष्टम्यादितथियः यौपधकर्त्तव्यताया सन्ति, न अन्याः ।

ननु-यदि पूर्वदिवसेषु एव यौपधकरणं न अन्येषु, तदा नन्दमणिकारेण श्रीज्ञाताधर्मकथार्या, उदायनमूपेन श्रीभग्न-त्वां कथं पर्वान्यदिवसेषु अपि यौपधो व्यवधि ? । तथा च तत्पाठः—(पृष्ठम् १७८)

“तएण नन्दमणिभारसेट्ठी अणया गिम्हकालसमयसि बेट्टामूलमासम्मि अट्टममत्त परिणिण्हति परिणिण्हत्ता पोसह-
सालाप जाव विहरति” इति । श्रीज्ञाताधर्मकथार्या त्रयोदशाध्ययने । भगवत्यामुदायनपाठो यथा—(पृष्ठम् ६१८)

“तएण से उदायणे राया अणयाकयाइ खेणेप पोसहसाला पोसहिप एणे अबीए पक्खिअ पोसह पडिजागरमाणे
विहरति ।” इति । ।

उच्यते-यद्यपि अत्र उभयत्र आलापकेषु पर्वपदं नास्ति, तथापि अशीत्यधिकैकादशशत ११८० प्रमितवर्षे वर्त्तमाने
श्रीविजयसिंहाचार्यकृताया श्रीश्रावकप्रतिक्रमणचूर्णौ नन्दमणिकारस्य अधिकारे पर्वपदमकपितमस्ति । तथाहि—

“पूर्वदिवस्यमि कम्मि, अट्टममत्त पणिण्हइ नंदो । पोसहसाल पक्खिअ, पोसहमावाय वट्ठइ अ ॥” इति ॥ १ ॥
तथा उदायनमूपाधिकारेऽपि श्रीउत्तराध्ययनचूर्णौ (पृष्ठम् ६१८) ‘पक्खिअ पोसह’मिति पाठेन पञ्चिकायां पर्वश्रुतायां
यौपधकरणं सूचितं, तथा च तत्पाठः—

“तृणं से वृदायणे राया अण्णया कयाइ जेणेव पोसहसाला पोसहिण पणे अधीण पक्खिअ पोसह पडिजागरमाणे विहरति” इति । एवमेव श्रीसद्धाधारवृत्तौ श्रीघर्मकीर्त्युपाख्याया अपि निजगद्युः । तथाहि—

‘कइआधि पक्खिअ पोसह निवो लेई, वीअमयसामी । रयणीप चरमजामे सुहलेसो इय विचिंतेइ’ इति ।

तत समयोरपि नन्दोदायनयोः पर्वदिवसेषु एव पौषघकरणमागतम् । ननु—भवतु नाम पर्वदिवसेषु एव पौषघकरण, पर नन्दकृतपौषस्य अष्टमस्त्यस्य दिनत्रयात्मकत्वाद्दिनत्रयस्य कथं पर्वदिनत्व उच्यते ? रे शिष्य ! एतदालापकाभिप्रायं शृणु—पूर्वोक्तग्रन्थसम्मत्या ज्ञायते नन्दमणिकारेण ज्येष्ठामूलमासे ज्येष्ठमासे चतुर्दश्यपेक्षया पुरा द्वादशीत्रयोदशीरूपे दिनद्वये उपवासद्वय चक्रे, तृतीयेचतुर्दशीदिने पर्वरूपे पौषघ जगृहे, अथवा द्वादश्या श्रीसुपाश्वजन्म, त्रयोदश्या श्रीसुपाश्वद्रीक्षा, ततो द्वादशीत्रयोदशीदिनद्वयस्य ज्येष्ठमासे शुक्लपक्षे कल्याणकतिथित्वेन पर्वत्व, चतुर्दशी तु पर्ववाडस्ति, अतो दिनत्रयमपि पर्वं भूत, पर्वणि तु दिनत्रयेऽपि पौषघकरण नन्दमणिकारस्य सङ्गतिमङ्गति एव । ननु—यस्माधिककादशशत ११०५ प्रमितवर्षे वर्तमानोपदेशगच्छीय—श्रीकक्काचार्यसन्तानीयोपाध्यायश्रीयशोदेवकृताया श्रीनवपदप्रकरणवृत्तौ (पृष्ठम् ५४) नन्दमणिकारस्य कृतचतुर्दशीरञ्जनीपौषघव्रतस्य तृपा प्ररूपिता, पौषघव्रत तिष्ठपि चतुर्दश्यामेव । तथाहि—“अन्यदा च त्रैलोक्ययान्धवे भगवति सिन्धुविषयमुदायनराजश्रावकस्य प्रप्राजनाथं गतवति नन्दमणिकारश्रावको ग्रीष्मचतुर्दश्या पौषघिको वभूव, अस्तगते रवौ विहितः सायतनसन्ध्यावस्यकषिधे धर्मध्यानरतस्य अस्य कस्याचित् वेलाया यिपासावेदना प्रातुरभूत्, ततस्त्रया वाच्यमानः चिन्तयामास इति वाक्येन नन्दमणिकारस्य कृतचतुर्दशीरञ्जनीपौषघव्रतस्य तृपा प्ररूपिता”,

अमावस्या-पूर्णिमातिथिषु पर्युपणापूर्वणि कस्याणकतिथिषु च सति सामर्थ्ये सत्यवकाशो पौषघ्नं कार्यं शङ्कादियत्, तदभावेऽपि न कर्त्तव्योऽपि श्रुतकाविवत्, परमेता अष्टम्यादितथियः पौषघ्नकसंन्यताया सन्ति, न अन्या ।

ननु-यदि पर्वदिवसेषु एव पौषघ्नकरण न अन्येषु, तदा नन्दमणिकारेण श्रीशताधर्मकथायां, उदायनभूमेन श्रीभगवत्सु कथं पर्याम्यदिवसेषु अपि पौषघ्नो व्यधायि ? । तथा च तत्पाठः—(पृष्ठम् १७८)

“तएण नन्दमणिवारसेट्ठी अण्णया निम्बककसमयसि जेट्टामूलमासस्मि अट्टममत्त परिगिण्हति परिगिण्हिता पोसहसालए जाव विहरति” इति । श्रीशताधर्मकथाया त्रयोदशाभ्ययने । भगवत्यामुदायनपाठो यथा—(पृष्ठम् ६१८)

“तएण से उदायणे राया अण्णयाकयाइ जेणेव पोसहसाला पोसहिए एगे अभीए पक्खिअ पोसहं पडिजागरमाणे विहरति ।” इति ।

वृथ्यते-यद्यपि अत्र समयत्र आलापकेषु पर्वपदं नास्ति, तथापि अशीत्यधिकैकादशशत ११८० प्रमितवर्षे वर्त्तमाने श्रीविजयसिंहाचार्यकृताया श्रीआश्वकप्रतिष्क्रमणधूर्णो नन्दमणिकारस्य अधिकारे पर्वपदप्ररूपितमस्ति । तथाहि—

“पर्वदिवसस्मि कस्मि, अट्टममत्त एगिण्हइ नंदो । पोसहसाल पविसइ, पोसहमादाय वट्टइ अ॥” इति ॥ १ ॥

यथा उदायनभूपाधिचारेऽपि श्रीउत्तराभ्ययनवृत्तौ (पृष्ठम् ६१८) ‘पक्खिअं पोसह’मिति पाठेन पक्खिकायां पर्वपदतायां पौषघ्नस्य संनित, तथा च तत्पाठः—

“तएण से उदायणे राया अण्णया कयाइ जेणेव पोसहसाला पोसहिण एगे अवीए पक्खिअ पोसह पडिजागरमाणे विहरति” इति । एवमेव श्रीसद्वाचारवृत्तौ श्रीधर्मकीर्त्युपाध्याया अपि निजगणु । तथाहि—

‘कइआयि पक्खिअ पोसह निवो लेई, वीअमयसामी । रयणीए चरमजामे सुहलेसो इय विचिंतेइ’ । इति ।

तत उभयोरपि नन्दोदायनयो पर्वदिवसेषु एव पौषधकरणमागतम् । ननु—भवतु नाम पर्वदिवसेषु एव पौषधकरणं, पर नन्दकृतपौषधस्य अष्टमरूपस्य दिनत्रयात्मकत्वाद्दिनत्रयस्य कथं पर्वदिनत्व उच्यते ? रे क्षिप्र्य ! एतदालापकाभिप्राय शृणु—पूर्वोक्तग्रन्थसम्मत्या ज्ञायते नन्दमणिकारेण ज्येष्ठमासे चतुर्दश्यपेक्षया पुरा द्वादशीत्रयोदशीरूपे दिनद्वये उपवासद्वय चक्रे, तृतीयेचतुर्दशीदिने पर्यरूपे पौषध जगृहे, अथवा द्वादश्या श्रीसुपाश्वजन्म, त्रयोदश्या श्रीसुपाश्वद्वीक्षा, ततो द्वादशीत्रयोदशीविनद्वयस्य ज्येष्ठमासे शुक्लपक्षे कल्याणकतिथित्वेन पर्वत्व, चतुर्दशी तु पूर्वयाऽस्ति, अतो दिनत्रयमपि पर्यं भूत, पर्वणि तु दिनत्रयेऽपि पौषधकरण नन्दमणिकारस्य सद्भूतिमङ्गति एव । ननु—पञ्चाधिकैकादश्यात ११०५ प्रमितवर्षे वर्तमानोपदेशगच्छीय—श्रीकक्षाचार्यसन्तानीयोपाध्यायश्रीयथोदेवकृताया श्रीनवपदप्रकरणवृत्तौ (पृष्ठम् ५४) नन्दमणिकारस्य कृतचतुर्दशीरजनीपौषधव्रतस्य तृपा प्ररूपिता, पौषधग्रतं तिष्ठदपि चतुर्दश्यामेव । तथाहि—“अन्यदा च त्रैलोक्ययान्धवे भगवति सिन्धुधिपयमुदायनराजश्रावकस्य प्रयाजनाथं गतवति नन्दमणिकारश्रावको ग्रीष्मचतुर्दश्या पौषधको धमूव, अस्तगतं रवौ विहितः सायतनसन्ध्यावश्यकविधेः धमध्यानरतस्य अस्य कस्याचिद् घेलाया पिपासावेदना प्राबुरभूत्, ततस्तथा वाध्यमानः चिन्तयामास इति वाक्येन नन्दमणिकारस्य कृतचतुर्दशीरजनीपौषधव्रतस्य तृपा प्ररूपिता”,

अमायस्या-पूर्णिमातिथिषु पर्युपणापर्वणि कन्याणकृतिथिषु च सति सामर्थ्ये सत्यवकाशे पौषघः कार्यः शङ्खादिवत्, तदभायेऽपि न कर्त्तव्योऽपि शतक्राधिवत्, परमेता अष्टम्यादितिथयः पौषघकर्त्तव्यताया सन्ति, न अन्या ।

ननु-यदि पर्वदिवसेषु एव पौषघकरणं न अन्येषु, तदा नन्दमणिकारेण श्रीज्ञाताधर्मकथाया, सदायनमूपेन श्रीभगवत्या कथ पर्धान्यदिवसेषु अपि पौषघो व्याधायि ? । तथा च तत्पाठः-(पृष्ठम् १७८)

“तएण नन्दमणिआसेही अण्णया गिम्हकालसमयसि जेठ्ठामूलमासमि अट्टममत्त परिगिण्हति परिगिण्हसा पोसहसालाए जाव विहरति” इति । श्रीज्ञाताधर्मकथायां त्रयोदशाध्ययने । भगवत्यामुदायनपाठो यथा-(पृष्ठम् ६१८)

“तएण से उदायणे राया अण्णयाकत्थाइ जेणेव पोसहसाला पोसहिए एणे अबीए पक्खिअ पोसहं पडिजागरमाणे विहरति ।” इति । ।

उच्यते-यद्यपि अत्र समयत्र आलापकेषु पर्वपद नास्ति, तथापि अशीत्यधिकैकदशशत ११८० प्रमित्तवर्षे वर्धमाने श्रीविजयसिंहाचार्यकृताया श्रीभ्रावकप्रतिक्रमणचूर्णे नन्दमणिकारस्य अधिकारे पर्वपदप्ररूपितमस्ति । तथाहि-

“पर्वदिवसमि कग्निम, अट्टममत्त पणिण्हइ नंदो । पोसहसाल पविसइ, पोसहमादाय बट्टइ अ ॥” इति ॥ १ ॥
तथा उदायनमूपाधिकारेऽपि श्रीउत्तराध्ययनचूर्णे (पृष्ठम् ६१८) ‘पक्खिअ पोसह’मिति पाठेन पक्षिकाणां पर्वमुत्तावां पौषघकरणं सूचित, तथा च तत्पाठः—

कारे, तथाहि—“आय नियमं पञ्चयासह” इति, नियमश्च जघन्यतो मुहूर्त्तमानः, उत्कृष्टतोऽहोरात्रमानकाल इति, पौषघञ्च शाल्वे त्रिषा व्याख्यात, तथाहि—‘पडिपुञ्ज पोसह सम्म अणुपालेमाणे’स्ति, प्रतिपूर्णमहोरात्र यावन्तृतीयाङ्गे तृतीयाश्वासाधिकारे (पृष्ठम् २३७) अन्यत्रापि ग्रन्थे ‘पडिपुण्ण’पदव्याख्यानं अयमेवार्थो व्याख्यातोऽस्ति, ततोऽयमहोरात्रमान उत्कृष्टः पौषघः १, तथा—‘पोसहं बुहओ पक्ख एगरायं न हायए।’ इत्यत्र रात्रिग्रहणं दिवाव्याकुलतया कर्तुमशक्नुवन् रात्रावपि पौषघं कुर्यादिति श्रीचराराख्यनवृत्तौ व्याख्यानात् रात्रिपौषघोऽपि द्वितीय २, सर्वगच्छीयगीतार्थाचरणया साम्प्रत क्रियमाणो देवसिक्कपौषघस्तृतीय ३, तनु—भवतु नाम सुबाहोरधिकारेऽपि पर्वान्यदिवसेषु पौषघप्रतिषेधः, पर अभयकुमारेण पर्वदिनानि विनापि पौषघत्रयं व्यधापि । तत्र का वार्त्ता ?, तथा च श्रीज्ञातासूत्रे (३० पत्रे) तत्पाठः—

“अत्थि णं मज्झ सोहम्मकप्पवासी पुव्वसगतिए देवे महिद्दीए जाव महासोक्खे, त सेय खलु मम पोसहसालाए पोसहि यस्स वमचारिस्स उम्मुक्कमणिसुवन्नस्स ववगयमालावन्नगविलेवणस्स निक्खित्तसत्थमुसलस्स एगस्स अवीयस्स दब्बस-थारोवगयस्स अट्टममत्त परिगिणिहत्ता पुव्वसगतिय देवं मणसि करेमाणस्स विहरित्तए, तते ण पुव्वसगतिए देवे मम चुल्ल-मावयाए धारिणीए देवीए अयमेयारूवे अकालमेहेसु डोहल विणेहिति, एव सपेहेति सपेहित्ता जेणेव पोसहसाला तेणा-मेव उवागच्छति उवागच्छित्ता पोसहसाल पमज्जति, पमजित्ता उच्चारपासवणभूमिं पडिलेहेइ पडिलेहित्ता दब्बसथाराग पडिलेहेइ पडिलेहित्ता दब्बसथाराग वुरुहइ वुरुहित्ता अट्टममत्त परिगिणिहत्ता पोसहसालाए पोसहिए वमयारी जाव पुव्वसगतिय देव मणसि करेमाणे चिट्ठइ” इत्यत्र । उच्यते—अत्र ‘अट्टममत्त’ इति पाठात् अभयकुमारेणापि,

तस्मात् हेतोः पर्वणि एव तस्य पौषघत्रतस्य निष्ठा अपि परिपूर्णत्वं समभूत्, तथा च नन्दस्य पर्वणि एव पौषघग्रहणनिष्ठे समुपदिष्टे । अथवा सन्वेहदोलावलीनृहृद्युत्तौ तु श्रीजिनपालोपाध्यायाः ज्येष्ठपूर्णिमायां पौषघत्रतनिष्ठस्य ग्राहः (पत्रं ५८) तथाहि—“जेष्टा=मूलसि मासंसी” इति, ज्येष्ठपूर्णिमायां अष्टमे मके तृतीयदिवसे पर्वणि एव त्रिदैवसिक्के प्रतिमान्तरात्रौ कार्योत्सर्गवत् पौषघस्य संभवात्, कथं नन्दमणिकारदृष्टान्तेन पौषघस्य अपर्वानुष्ठानता ? इति, अत्र एकत्रनिष्ठाकाल-च-तुर्दश्याम् अन्यत्र तु पञ्चदश्यां, ततः कथं न विरोधः ? उच्यते—भवतु नाम चतुर्दशी वा पूर्णिमा वा निष्ठाकाले, परचमयत्राऽपि पर्वदिनत्वं तु वर्तते एव, अस्माकं न अत्र विचारः । ननु विपाकसूत्रे प्रथमाध्ययने (पृष्ठम् ९३) “तते ण से सुवाहुकुमारो अन्नया कयाइ चावइसइमुदिठ्ठुण्णमसिणीसु खेणेव पोसइसाला तणेव सवागच्छति, सवागच्छत्ता पोसइसाल पमज्जति, पमज्जत्ता उच्चारपासवणमूमिं पडिलेहति, पडिलेहिंसा दग्मसंथारगं सथरति, संथरित्ता दग्मसंथार दुरुइइ, दुरुहित्ता अट्ठमत्त पणिणइइ, पणिणिहिंसा पोसइसालाए पोसहित्ते अट्ठममच्चिए पोसइ पडिजागरमाणे विहरति” इति ॥ सुवाहुकुमारस्य अष्टमः प्रतिपादितः तत्र किं समाधानं ? उच्यते—अयतां नन्दमणिकारोदायनवत् सुवाहोरपि अष्टमस्य संभवात् न दोषः, सुवाहुः अन्यदा कस्मिंश्चित् काले अष्टमेन उपवासत्रयेण युतः सन् चतुर्दशी—अष्टमी—उद्दिष्टा पौर्णमासी—रूपपर्वदिवसेषु पौषघत्रतं अकार्षीत् । पर्वदिनतः प्रागुपवासद्वयं कृत्, चतुर्दश्यादिपर्वदिने तु पौषघत्रतं, न तु चतुर्दश्यादिपर्वदिन आदित इत्या एकदिनकृतं पौषघं दिनत्रयोऽपि अनुवर्त्तयति, सर्वगच्छीयगीतार्यानां जनभिमत्तत्वात्, यतः—पौषघस्तु सामायि-काऽवियुतः सामायिककालस्तु उत्कृष्टतोऽपि अष्टप्राहरिकः, यदुक्तं—ग्रीष्मीचन्द्रसूरिभिः प्रसिद्धमणसूत्रवृत्तौ सामायिकवि-

प्रतिष्ठापितः तद्धिने तस्याः दिनत्रय अभिकार्यत्वात् अष्टमोऽभूत् । ३ ननु-भयतु नाम श्रीअभयकुमारस्य सावद्ययोगप्रवृ-
 त्तत्वेन अष्टमे पौषघ्नप्रतरवाभावः, पर श्रीविजयेन राक्षा सप्तदिवसानि यावत् पौषघः पालित श्रूयते, तत्र किं कर्तव्य ? , तद-
 विचारः श्रीघसुदेयहिण्डौ एकोनविंशतिलम्बे (पत्र ३१६) यथा “चरत्येण भणियं-माहणेण आइडो पोयणाहिवस्स अस-
 णिघाओ, न सिरिविजयस्स रण्णो, त सेय णे सत्तरत्त अण्ण राय ठायेत्त ति, ततो निमिस्सिणा भणिय, ‘साहु भो महामती !
 सि, एवं कायत्त, रण्णो जीवियपरिरक्खणनिमिस्स अहमवि आगओ, नियमजुत्तो राया नित्थरिहिति चवसग्ग, निमिस्सिच-
 वण च परिग्गहेऊण राया जिणायतणमागतो सत्तरोहो, मतीहि वि से वेसमणपडिमा पगइसमग्गेहिं अहिसिच्चा सेविज्जए
 रामोवयारेण, सिरिविज्जयो वि दब्बमसथारोवगतो सत्तरत्त परिचत्तारमपरिग्गहो वमयारी सविग्गो पोसह पालेइ, सत्तमे
 य दिवसे समत्ततो मेहा पात्तम्भूया सल्लभारग(रु)या पवणवेगपवित्थरमाणा विज्जुज्जोइयपासा भयजणणनिट्ठुरगज्जियड-
 सणा, ततो मज्झग्गहकाले महयासईण पासाद वेसमणपडिम च चुण्णयती इदासणी पडिया, राया अभिनदिओ पगतीहिं
 ‘नमो अरिहताणं’ ति निग्गतो पोसहसालाओ सि, ‘विट्ठो य तुट्ठेण परियणेण” इति । अत्र उच्यते-श्रीविजयेन सप्ताह पौषघो
 गृहीतः, स च इहलोकार्थं विद्युत्पातलक्षणोपप्रवटालनबुद्ध्या प्रवृत्तत्वात् पर न मोक्षार्थं, तत्राऽपि न स पौषघो व्रतरूप
 सोच्चारः तस्य, यतस्तेन मध्याह्ने एव विद्युत्पातानन्तर ‘नमोऽर्हद्भ्यः’ इत्युक्त्वा पौषघ पारयित्वा तदैव पौषघागाराश्रिग-
 मनं व्यधायि, पौषघपारणविधेस्तु भिन्नत्वात्, अहोरात्रावसाने च पौषघपारणसमणयत्वाच्च न व्रतरूपः पौषघः, तेन सप्ताह,
 पौषघविधानेनाऽपि न दूषणावकाशः ॥ ४ ॥

'अष्टमभक्त' अष्टमभक्तश्चन्द्वाथ्यम् सपवासत्रयमेव व्यधायि, न पौपघत्रयम्, कुतः? , पौपघत्रये तु "तस्मिन्कए पढइ
 पोत्यय वा वाएइ, धम्मज्झाण वा शीआयइ, जहा एए साधुगुणा अह मवभगो न सम्मत्थो धारेत् एवमाइ विभासेति ।"
 श्रीआवश्यकचूर्णिपाठात् (पृष्ठम् ३०४) धर्मध्यान व्यातन्यम् । अनेन तु अकालमेघधृष्टाशारूपसावधव्यापारचित्तेन
 आर्त्तध्यान व्यातम् । ततो नेदं ब्रतरूपपौपघत्रयं, तदङ्गीकारे तु श्रीज्ञाताया पोदशाध्ययने (पत्र २१४) "तते ण से पव-
 मनामे राया कच्छुल्लनारयस्स अतिए एयमहु सोच्चा निसम्म दोषईए देवीए स्वे य मुच्छिए दोवईए अज्झोववन्ने जेणेव
 'पोसइसाला तेणेव सवागच्छई सवागच्छिता पोसइसाल जाव पुवसगइअ वेवं" इत्यादिपाठात् पद्मनामकृतपौपघस्यापि पौपघ
 ब्रतत्वापत्तिः, सा च न कस्यापि इष्टा, अिनधर्मवासनाया अपि तस्मिन् अभावात् । एव ठाणावृत्तौ— "समयम्मि तओ कण्हो,
 पोसइसालाए अहुम भच्चं । हरिणेगमेसिदेवं, मणम्मि काचं पणिण्हेइ ॥ १ ॥ उम्मुक्कमणिसुवण्णो, ववगयमाला विलेवणो
 तत्थ । तणसंथारनिसण्णो, चिट्ठइ जा अहुम पुण्ण ॥ २ ॥" इति वाक्यात् श्रीकृष्णस्य पौपघशब्दवाचकत्वमष्टम मात्रैव
 वक्षितम्, अपि वा सो जनाभावे प्रत्याख्यानमन्तरेणाऽपि तृतीयदिने अष्टम स्यादेव, यदुक्त—श्रीहरिभद्रसूरिभिः श्रीआवश्य-
 कचट्टइवृत्तौ (पत्र २२२) ; तथाहि— "तत्थ सामी पोसचहुलपाहिणए इमं एयाणुक्य अभिगह अमिणिण्हइ चवविह दवओ १
 खिचओ २ कालओ ३ भावओ ४ दवओ कुम्मासे सुप्पकोणेण, खिचओ पृष्ठय विक्खमइत्ता, कालओ नियत्तेसु भिक्खा-
 यरेसु, भावओ जहा रायधुया दासत्तण पत्ता, नियठब्बा, मुंढियसिरा, रोयमानी, अहुमभत्तिया एव कप्पति सेस न
 कप्पति" अत्र चन्दनया न स्वयं अष्टमप्रत्याख्यानं कृतं, १ नाऽपि कस्याऽपि समीपे प्रत्याख्यातं, २ किन्तु यदिने भगवान्

सूत्रकृताङ्गवृत्तौ 'उद्दिष्टा' शब्दव्याख्यानं कल्याणकदिवसेषु पौषधो दर्शित ॥ ३ ॥ सर्वगच्छीयगीतार्थाचरणया च उप-
धानतपोवहने पौषधग्रहण लिखितम् ॥ ४ ॥ एवमेतैः सूत्रवृत्त्याद्यक्षरैः इमामि पूर्वोक्तयुक्तिभिः अनेन च गुरुसम्प्रदायेन
पौषधग्रहणनिरूपण लिखितम् । पुनर्यज्ञगवयुक्तं तत्प्रमाणमिति ॥

॥ इति पर्वदिने एव पौषधाचरणाधिकारः ॥ २ ॥

ननु-श्रीमहावीरदेवस्य कैश्चित् कल्याणकपञ्चकमेव प्रोच्यते, श्रीखरतरगच्छे तु कल्याणकपट्क, तत्र किं सिद्धान्तादिसा-
ध्यम् ? उच्यते-सर्वत्र-सूत्र-चूर्णि-वृत्तिस्वपरगच्छीयप्रकरणादौ कल्याणकपट्कस्य एव प्ररूपणात् कल्याणकपट्कमेव ।

यवुक्तं-श्रीआचाराङ्गद्वितीयश्रुतस्कन्धे भाषनाऽव्ययने-(पत्र ३८७) तथाहि-

'तेन कालेन तेन समयेन भगव महावीरे पञ्चहत्थुत्तरे यावि होत्या, तज्जहा-हत्थुत्तराहिं जुए चइत्ता गब्भ वक्कते
१ हत्थुत्तराहिं गब्भमाओ गब्भ साहरिए २ हत्थुत्तराहिं जाए ३ हत्थुत्तराहिं मुढे भविस्सा अगाराओ अणगारियं पधइए
४ हत्थुत्तराहिं कसिणे पढिपुण्णे निबाघाए निरावरणे अणते अणुत्तरे केवलवरनाणदसणे समुप्पण्णे ५ साइणा भगव
परिनिबुद्धे ० व ।' इति सूत्रम् । तद्धुत्तरियम्-'तेन कालेन'मित्यादि 'तेन कालेने'ति दु-पमसुपमादिना 'तेन सम-
येन' इति विवक्षितेन विशिष्टेन कालेन सता सत्पत्त्यादिकममूदिति सम्बन्धः । तत्र "पञ्चहत्थुत्तरे आऽवि होत्या" इत्येवमा-
दिना "आरोमारोग पसूया" इत्येवमन्तेन ग्रन्थेन भगवतो श्रीवर्द्धमानस्वामिनो विमानच्यवन ब्राह्मणीगर्भाधानम् १ तत्
शक्रादेशात् त्रिशलागर्भसंहरण २ मुत्पत्ति ३ द्वाभिहिता , 'तत्थ पञ्चहत्थुत्तरे होत्थ' इति, हस्त उत्तरो यासामुत्तरफाल्गु-

ननु-यदि पर्वदिवस १ कल्याणक २ पर्युषणापर्व ३ तिथिर्विना पौषघग्रहणं निषेधश्चक्रे । तर्हि उपधानतपोवाहनमन्ये
किमिति पौषघग्रहणं सदा कार्यते ! उच्यते-तत्र यद्यपि महानिशीयादौ उपधाने सदा पौषघग्रहणं नोक्तं, तथापि सर्वगी-
तार्थैः सर्वगच्छीयगीतार्थसम्मततया सर्वेष्वपि सुविहितगच्छेषु नियततया स्वत्वोपधानदिनप्रमाणविधितया स्वस्वतपो-
योगविधिप्रकरणेषु निबद्धं दृश्यते, तथैव च सन्नच्छीयोपासकैः क्रियते च । तथाहि-श्रावकश्राविकाणां तु एकस्मिन्नुप-
धानेऽग्रेऽपि गुर्वीक्षया अनुज्ञानन्वी विधीयमाना दृश्यते, परमेतैरहोरात्रपौषघदिनानि पञ्चादपि शीघ्रं सविशेषं पूरणी-
यानि, इति श्रीचन्द्रगच्छीय-श्रीअजितसूरयः त्रिसप्तत्यधिकद्वादशशत १२७३ वर्षकृते योगविधिप्रकरणे प्रोचुः । १ ।
पुनरपि पौषघग्रहणपुरस्सरं उपधानतपो विधेयमिति उपधानविधिरुच्यते, इति श्रीअभयदेवसूरिशिष्यपरमानन्दसूरिकृत-
सामाचारीग्रन्थे । २ । तथाहि "पौषघक्रिया तु यद्यपि महानिशीये साक्षान्नोक्ता तथापि यथा साधोयोगेषु अतिशायि क्रियावत्त्व
सर्वप्रतीतम्, तथा आद्धानामपि उपधानेषु विलोक्यते" इति श्रीतपागच्छीयश्रीरत्नशेखरसूरिकृते श्रीआचारप्रदीपे (पत्रे १९)
शकुलकवृत्तौ । ६ । श्रीजिनप्रमसूरिकृतविधिप्रपायाम् । ४ । श्रीमानदेवसूरिकृते कुलके । ५ । श्रीखरतरगच्छीय-श्रीजिनपतिसूरिकृतद्वाद-
प्रमाणीकृतमस्ति, अत्राऽयं माध्याह्नः-श्रीस्थानाङ्ग १ सूत्रकृताङ्ग २ श्रीचत्तराध्ययनलघुबुद्धवृत्ति ३ योगशास्त्रवृत्ति ४ श्री
औपपातिकवृत्ति ५ ठाणावृत्ति ६ प्रमुलप्रम्येषु पर्वदिवसेषु पौषघ प्रतिपादितः ॥ १ ॥ तथा-आवश्यकबुद्धवृत्ति १ भावकप्र-
श्लिष्टवृत्ति २ पञ्चाशकचूर्णिवृत्ति ३ प्रमुलप्रम्येषु पर्वान्म्यदिवसेषु पौषघनियेषः प्रत्यपादि ॥ २ ॥ तथा श्रीलाङ्गचार्यकृत-

ननु-अत्र पूर्वलिखितालापकेषु कापि स्थानपट्टमुक्तं, कापि च वस्तु पट्टं, परं कापि व्यवनगर्भापहारादीनां नामग्राहकल्याणकषाब्दाभिधेयत्व स्पष्टमुद्दिष्टमस्ति !, उच्यते-अनेकशः तत्प्रतिपादनात्, यत्तुक्तं-श्रीचन्द्रकुलाम्बरतरणि-श्रीशीलभद्रसूरिः तच्छिष्यशाकम्भरीयनृप्रतिबोधकश्रीधर्मघोषसूरिः-तच्छिष्यः श्रीयशोभद्रसूरि तच्छिष्यः श्रीदेवसेनगणिः तच्छिष्य श्रीपृथ्वीचन्द्रसूरि तद्विरचिते श्रीपर्युषणाकल्याणकल्पटिप्पनके। तथाहि-“हस्त उत्तरो यासां ता, बहुवचन बहुकल्याणकापेक्ष” इति ॥ १ ॥ पुनरपि श्रीपर्युषणाकल्याणकल्पननिरुक्ते श्रीविक्रमासत्त्वगुणेन्दुवर्ये १३२५ निर्मिते श्रीविनयेन्दुसूरयोऽव्यवोचत् । तथाहि-“तेण कालेण” इति तस्मिन् काले यः पूर्वतीर्थङ्करे श्रीवीरस्य व्यवनादिहेतुज्ञातं कथितञ्च, यस्मिन् समये तीर्थङ्करव्यवनं स एव समय उच्यते, समय-कालनिर्धारणार्थं, यतः-कालो वर्णोऽपि, तथा “हस्त उत्तरो यासां ता हस्तोत्तरा उत्तराफाल्लुन्यः, बहुवचन बहुकल्याणकापेक्ष, तस्या हि विमोक्ष्यवनम् १, गर्भाहर्मसङ्क्रान्तिः २, जन्म ३, व्रत ४, केवल ५, चाऽभवत्, निर्वृतिस्तु स्वाती ६, ॥ २ ॥ एव श्रीजिनप्रभसूरयोऽपि सन्देहविवर्णपत्त्या कल्याणकशब्द प्रोक्तु (पत्र २), तथाहि-

“पञ्चसु व्यवन १ गर्भापहार २ जन्म ३ दीक्षा ४ ज्ञान ५ कल्याणकेषु हस्तोत्तरा यस्य स तथा, व्यवनादीनि पञ्च उत्तरफाल्लुनिषु जातानि, निर्वाणस्य स्वाती समृतत्वादिति भावः” ॥ ३ ॥ एव श्रीसङ्ख्यपट्टकबृहद्भुक्तौ (पत्र ५९६) चैत्र कूटीयप्रशस्तिस्तत्कषाब्ध्याख्यानावसरे । तथाहि-“क्षुद्राणां लिङ्गिना आचीर्णानि सिद्धान्तोक्तमपि श्रीमहावीरस्य पठ गर्भापहारकस्याणक लज्जनीयत्वात् न कर्तव्यमित्यादिका आचरणा” ॥ ४ ॥ पुनरेतत्सम्मतिप्रतिपादिकं गुणचन्द्रकृतप्राकृतधीरचरित्रम्

नीना ता हस्तोत्तराः ताश्च पञ्चसु स्थानेषु गर्भाधान १ सहरण २ जन्म ३ दीक्षा ४ ज्ञानोत्पत्ति ५ रूपेण सवृत्ता , अतः पञ्च-
हस्तोत्तरो भगवानभूदिति ॥ १ ॥

एष-श्रीस्थानाङ्गसूत्रवृत्तौ पञ्चमस्थानप्रथमोद्देशकेऽपि (पत्र ३०७), तथाहि-“समणे भगव महावीरे पञ्चहस्त्यु-
चरे होत्या, त वहा-हस्त्युत्तराहिं सुए चइत्ता गर्भं वक्कते १ हस्त्युत्तराहिं गर्भाओ गन्म साहरिए २ हस्त्युत्तराहिं जाए ३
हस्त्युत्तराहिं मुंढे भविष्सा अगाराओ अणगारिअं पवइए ४ हस्त्युत्तराहिं अणते जाव केवलयरनाणदसणे समु-
प्पन्ने । ५ । साइणा भगवं परिसिबुढे । ६ ।” वृत्तिर्यया-“समणे”इत्यादि, हस्तोपलक्षिता चत्तरा हस्तोत्तरा, हस्तो वा
चत्तरो यासां ता हस्तोत्तराः-चत्तराफाल्गुन्याः, पञ्चसु व्यवनगर्मापहरणादिषु हस्तोत्तरा यस्य स तथा ‘गर्भात्’, गर्भस्थानात्,
गर्भ’न्ति गर्भे-गर्भस्थानान्तरे, संवत्-नीताः, निर्वृत्तस्तु स्वातिनक्षत्रे कार्तिकामावास्यापामिति ॥ २ ॥

इत्यमेव दक्षाश्रुतस्कन्धचूर्णावपि अष्टमाध्ययने कल्याणकपट्टमेवाभाणि । तथाहि-
“तेण कालेण तेण समएण ओ भगवता वसमसामिणा सेसतित्यकरेहि य भगवओ वज्रमाणसामिणो चवणादीण छण्ह
वत्थूण कालो णाओ दिहो धागरिओ अ ।”

“तेण कालेण तेण समएण”ति कालान्तर्गतः समयः, समयादिषु कालः सामण्यकालो एव विसेसकालो, समयो
इत्यस्य वसराओ जाओ हस्त्युत्तराओ गगणं च पडुअ हस्त्युत्तरो आसिं तातो हस्त्युत्तराओ वत्तरफण्णीओ ण्ही अहोर-
पत्त रत्तीए पुबरावावरत्तसि” ॥ ३ ॥

ननु-अत्र पूर्वलिखितापकेषु कापि स्यानपट्टमुक्तं, कापि च वस्तु पट्टं, परं कापि व्यवनगर्भापहारादीनां नामग्राहकल्याणकशब्दाभिधेयत्वं स्पष्टमुद्दिष्टमस्ति ।, उच्यते-अनेकशः तत्प्रतिपादनात्, यदुक्तं-श्रीचन्द्रकुलाम्बरतरणि-श्रीशीलभद्रसूरिः तच्छिष्यशाकम्भरीयनृप्रतिबोधकश्रीधर्मघोषसूरिः-तच्छिष्यः श्रीयशोभद्रसूरिः तच्छिष्यः श्रीदेवसेनगणतच्छिष्यः श्रीपृथ्वीचन्द्रसूरिः तद्विरचिते श्रीपर्युषणाकल्पाटिप्पनके । तथाहि-“हस्त उत्तरो यासा ताः, बहुवचन बहुकल्याणकपोष” इति ॥ १ ॥ पुनरपि श्रीपर्युषणाकल्पाध्ययननिरुक्ते श्रीविक्रमासत्त्वगुणेष्वनुवर्षे १३२५ निर्मिते श्रीविनयेन्दुसूरयोऽप्युच्यते । तथाहि-“तेण कालेण” इति तस्मिन् काले यः पूर्वतीर्थङ्करैः श्रीवीरस्य व्यवनाविहेतुज्ञातं कथितञ्च, यस्मिन् समये तीर्थङ्करव्यवनं स एव समय उच्यते, समयः-कालनिर्द्धारणार्थः, यतः-कालो वर्णोऽपि, तथा “हस्त उत्तरो यासा समये तीर्थङ्करव्यवनं स एव समय उच्यते, तस्या हि विमोक्ष्यवनम् १, गर्माद्गर्भसङ्क्रान्तिः २, जन्म ता हस्तोत्तरा उत्तराफाल्गुन्यः, बहुवचन बहुकल्याणकापेक्षः, तस्या हि विमोक्ष्यवनम् १, गर्माद्गर्भसङ्क्रान्तिः २, जन्म ३, व्रत ४, केवल ५, चाऽमवत्, निर्धृतिस्तु स्वातौ ६, ॥ २ ॥ एव श्रीविनयप्रमसूरयोऽपि सन्देहविर्पापस्या कल्याणकशब्दं प्रोचुः (पत्र २), तथाहि-

“पञ्चसु व्यवन १ गर्भापहार २ जन्म ३ दीक्षा ४ ज्ञान ५ कल्याणकेषु हस्तोत्तरा यस्य स तथा, व्यवनादीनि पञ्च उत्तरफाल्गुन्यु जातानि, निर्वाणस्य स्वातौ सम्भूतत्वादिति भावः” ॥ ३ ॥ एव श्रीसङ्ख्यपट्टकबृहद्वृत्तौ (पत्र ५९६) चैत्र कुटीयप्रशस्तिसत्ककाव्यव्याख्यानावसरे । तथाहि-“क्षुद्राणां लिङ्गिना आचीर्णानि सिद्धान्तोक्तमपि श्रीमहावीरस्य पष्ठ गर्भापहारकल्याणकं लज्जनीयत्वात् न कर्त्तव्यमित्यादिका आचरणा” ॥ ४ ॥ पुनरेतत्सम्मतिप्रतिपादिकं गुणचन्द्रकृतमाकृतधीरचरित्रम्

नीना ता हस्तोत्तराः ताश्च पञ्चसु स्थानेषु गर्माधान १ सहरण २ जन्म ३ वीक्षा ४ ज्ञानोत्पत्ति ५ रूपेषु सवृत्ताः, अतः पञ्च-
हस्तोत्तरो भगवानभूदिति ॥ १ ॥

एवं-श्रीस्थानाङ्गसूत्रधृतौ पञ्चमस्थानप्रथमोद्देशकेऽपि (पत्र ३०७), तथाहि-“समणे भगव महावीरे पञ्चहस्त्यु-
त्तरे होत्या, त जहा-हस्त्युत्तराहिं क्षुप चइत्ता गन्मं वकते १ हस्त्युत्तराहिं गन्माओ गन्म साहरिए २ हस्त्युत्तराहिं जाए ३
हस्त्युत्तराहिं मुंढे भविता अगाराओ अणगारिअ पवइए ४ हस्त्युत्तराहिं अणते अणुत्तरे जाव केवलवरनाणदसणे समु-
प्पे ५ । साइणा भगव परिनिबुद्धे । ६ ।” वृत्तिर्यथा-“समणे”इत्यादि, हस्तोपलक्षिता उत्तरा हस्तोत्तरा, हस्तो वा
उत्तरो यासा ता हस्तोत्तराः-उत्तराफान्नुन्या, पञ्चसु व्यवहनगर्भापहरणादिषु हस्तोत्तरा यस्य स तथा ‘गर्भात्’, गर्भस्यानात्,
गर्भ’न्ति गर्भे-गर्भस्थानान्तरे, सवृत्तो-नीता, निर्वृत्तस्तु स्वातिनक्षत्रे कर्त्तिकामावास्यायामिति ॥ २ ॥

इत्यमेव दशाश्रुतस्त्वधर्षणवपि अष्टमाध्ययने कल्याणकपट्टमेवामाणि । तथाहि-

“तेण कालेण तेणं समएण ओ भगवता वसमसामिणा सेसतित्यंकरेहि च भगवओ वद्धमाणसामिणो ववणादीण छण्हं
वरयूण कालो णाओ विट्ठो वागरिओ अ ।”

“तेण कालेण तेण समएण”ति कालान्तर्गतं समयः, समयादिश्च कालः सामण्यकालो एव विसेषकालो, समओ
इत्यस्य उत्तराओ जाओ हस्त्युत्तराओ गणं च पडुअ हस्त्युत्तरो आसिं तातो हस्त्युत्तराओ उत्तरफल्गुणीओ छट्ठी अहोर-
सस रचीए पुवरसावरत्तसि” ॥ ३ ॥

ननु-अत्र पूर्वलिखितापकेषु क्वापि स्थानपट्टमुक्त्वा क्वापि च वस्तु पट्टं, पर क्वापि क्यवनगर्भापहारादीना नामग्राह-
कल्याणकशब्दाभिधेयत्वं स्पष्टमुद्दिष्टमस्ति !, उच्यते-अनेकशः तत्प्रतिपादनात्, यत्तु-श्रीचन्द्रकुलाम्बरतरणि-श्रीशी-
तमद्रसूरिः तच्छिष्यशाकम्भरीयनृप्रतिबोधकश्रीधर्मधोपसूरिः-तच्छिष्यः श्रीयशोभद्रसूरिः तच्छिष्यः श्रीदेवसेनगणिः-
तच्छिष्यः श्रीपृथ्वीचन्द्रसूरिः तद्विरचिते श्रीपर्युपणाकल्याणनिरुक्ते श्रीविक्रमात्तत्त्वगुणेष्वप्ये १३२५ निर्मिते श्रीविनयेन्दुसूरयोऽप्य-
क्वापेक्ष" इति ॥ १ ॥ पुनरपि श्रीपर्युपणाकल्याणनिरुक्ते श्रीविक्रमात्तत्त्वगुणेष्वप्ये १३२५ निर्मिते श्रीविनयेन्दुसूरयोऽप्य-
योचन् । तथाहि-"तेण कालेण" इति तस्मिन् काले य पूर्वतीर्थङ्करैः श्रीवीरस्य क्यवनादिहेतुर्ज्ञात कथितश्च, यस्मिन्
समये तीर्थङ्करक्यवन स एव समय उच्यते, समयः-कालनिर्धारणार्थः, यत -कालो वर्णोऽपि, तथा "हस्त उत्तरो यासा
ता हस्तोत्तरा उत्तराफालगुन्यः, बहुवचन बहुकल्याणकापेक्ष, तस्या हि विमोक्ष्यवनम् १, गर्भाक्षमसङ्क्रान्तिः २, जन्म
३, व्रत ४, कैयल ५, चाऽमवत्, निर्घृतिस्तु स्वातौ ६, ॥ २ ॥ एव श्रीजिनप्रमसूरयोऽपि सन्देहविर्वापध्या कल्याणक-

शब्द प्रोचुः (पत्र २), तथाहि-

"पञ्चसु क्यवन १ गर्भापहार २ जन्म ३ दीक्षा ४ ज्ञान ५ कल्याणकेषु हस्तोचरा यस्य स तथा, क्यवनादीनि पञ्च उत्तर-
फाल्गुनिषु जातानि, निर्वाणस्य स्वातौ संभूतत्वादिति भावः" ॥ ३ ॥ एव श्रीसहस्रपट्टकचृद्दृष्टौ (पत्र ५९६) चैत्र कूटीयप्र-
शस्तिस्तत्कालव्यव्याख्यानावसरे । तथाहि-"क्षुद्राणां लिङ्गिना आधीर्णानि सिद्धान्तोक्तमपि श्रीमहावीरस्य पष्ठ गर्भापहारक
ल्याणक लज्जनीयत्वात् न कर्त्तव्यमित्यादिका आचरणा" ॥ ४ ॥ पुनरेतत्सम्मतिप्रतिपादिक गुणचन्द्रकृतमाकृतवीरचरित्रम्

नीना वा हस्त्रोत्तराः ताश्च पञ्चसु स्थानेषु गर्भाधान १ सहरण २ जन्म ३ दीक्षा ४ ज्ञानोत्पत्ति ५ रूपेषु सवृत्ता, अतः पञ्च-
हस्त्रोत्तरो भगवानभूदिति ॥ १ ॥

एव-श्रीस्थानाङ्गसूत्रवृत्तौ पञ्चमस्थानप्रथमोद्देशकेऽपि (पत्र ३०७), तथाहि-“समणे भगव महावीरे पञ्चहस्त्यु-
त्तरे होत्या, त अहा-हस्त्युत्तराहिं क्षुप चइत्ता गन्ध वकते १ हस्त्युत्तराहिं गन्धमाओ गन्ध साहरिए २ हस्त्युत्तराहिं जाए ३
हस्त्युत्तराहिं मुठे मविप्ता अगाराओ अणगारिअ पवइए ४ हस्त्युत्तराहिं अणते अणुत्तरे जाव केवलवरनाणदसणे समु-
प्पन्ने । ५ । साइणा भगव परिनिबुडे । ६ ।” वृत्तिर्यथा-“समणे”इत्यादि, हस्त्रोत्तराह्निता उत्तरा हस्त्रोत्तरा, हस्त्रो वा
उत्तरो वाचां वा हस्त्रोत्तराः-उत्तराफाल्लुन्यः, पञ्चसु व्यवनगर्भापहरणादिषु हस्त्रोत्तरा यस्य स तथा ‘गर्भात्’, गर्भस्थानात्,
गर्भ’न्ति गर्भे-गर्भस्थानान्तरे, संवतो-नीतः, निर्वृत्तस्तु स्वातिनक्षत्रे कर्त्तृकामावास्यायामिति ॥ २ ॥

इत्यमेव दशाश्रुतस्त्वचूणां अपि अष्टमाध्ययने कल्याणकषट्कमेवामाणि । तथाहि-
“तेण कालेण तेण समएण ओ भगवता उसमसामिणा सेसतिस्थकरेहि य भगवओ वद्धमाणसामिणो चवणादीण छण्हं
वत्थुण कालो णाओ दिट्ठो वागरिओ अ ।”

“तेण कालेण तेण समएण”ति कालान्तर्गतः समयः, समयोदिव्य कालः सामण्यकालो एव विसेसकालो, समओ
हत्वस्स वत्तराओ जाओ हस्त्युत्तराओ गगणं च पडुअ हस्त्युत्तरो जासिं तावो हस्त्युत्तराओ वत्तरफण्णीओ छ्ठी अहोर-
त्तस्स रत्तीए पुअरत्तावत्तस्सि” ॥ ३ ॥

ननु-अत्र पूर्वलिखितालापकेषु कापि स्थानपट्टमुक्तं, कापि च वस्तु पट्टं, परं कापि व्यवनगर्भापहारादीनां नामग्राहकल्याणकशाब्दाभिधेयत्वं स्पष्टमुद्दिष्टमस्ति १, उच्यते-अनेकशः तत्प्रतिपादनात्, यदुक्तं-श्रीचन्द्रकुलाम्बरतरणि-श्रीशीलभद्रसूरिः तच्छिष्यशाकम्भरीयनृपप्रतिबोधकश्रीधर्मघोषसूरिः-तच्छिष्यः श्रीयशोभद्रसूरिः तच्छिष्यः श्रीदेवसेनगणिः तच्छिष्यः श्रीपृथ्वीचन्द्रसूरिः तद्विरचिते श्रीपर्युषणाकल्याणनिरुक्ते श्रीविक्रमाचत्त्वगुणन्दुवर्षे १३२५ निर्मिते श्रीविनयेन्दुसूरयोऽप्य-कापेक्ष" इति ॥ १ ॥ पुनरपि श्रीपर्युषणाकल्याणनिरुक्ते श्रीविक्रमाचत्त्वगुणन्दुवर्षे १३२५ निर्मिते श्रीविनयेन्दुसूरयोऽप्य-वोचन् । तथाहि-"तेण कालेण" इति तस्मिन् काले यः पूर्वतीर्थङ्करैः श्रीवीरस्य व्यवनादिहेतुर्ज्ञातः कथितश्च, यस्मिन् समये तीर्थङ्करव्यवनः स एव समय उच्यते, समय-कालनिर्धारणार्थं, यतः-कालो वर्णोऽपि, तथा "हस्त उत्तरो यासां ता हस्तोत्तरा उत्तराफालगुन्यः, बहुवचनं बहुकल्याणकापेक्ष, तस्या हि विभोव्यवनम् १, गर्भाहर्मसङ्क्रान्ति २, जन्म ३, व्रत ४, केवलं ५, चाऽमवत्, निर्वृतिस्तु स्वाती ६, ॥ २ ॥ एव श्रीजिनप्रभसूरयोऽपि सन्देहविपौषध्या कल्याणक-शब्दं प्रोचुः (पत्र २), तथाहि-

“पञ्चसु व्यवन १ गर्भापहार २ जन्म ३ दीक्षा ४ ज्ञान ५ कल्याणकेषु हस्तोत्तरा यस्य स तथा, व्यवनादीनि पञ्च उत्तर-
फलानुनिषु जातानि, निर्वाणस्य स्वात्तौ समूतत्वादिति भावः” ॥ ३ ॥ एव श्रीसङ्ख्यट्टकबृहद्भूतौ (पत्र ५९६) चैत्र कूटीयप्र-
शस्तिस्तत्कान्यव्याख्यानावसरे । तथाहि—“क्षुद्राणां लिङ्गिना आचीर्णानि सिद्धान्तोक्तमपि श्रीमहावीरस्य पष्ठ गर्भापहारक
व्याणक लज्जनीयत्वात् न कर्त्तव्यमित्याविका आधारणा” ॥ ४ ॥ पुनरेतत्सम्मतिप्रतिपादिक गुणचन्द्रकृतमाकृतवीरचरित्रम्

॥ ५ ॥ प्रवचनसारोद्धार ॥ ६ ॥ श्रीआवश्यकसूत्रवृत्ति ॥ ७ ॥ प्रमुखग्रन्था वहव सन्ति, तदर्धिना ते पिंडोऽनीयाः । अथ च श्रीपञ्चाशकसूत्रे श्रीहरिमद्रसूरिकृते (पत्र १५८) “इय ते दिणा पसत्वा” इत्यादिगायात्रिके श्रीमहावीरस्य कल्याणकपञ्चकमेवोक्तम्, श्रीअमयेवयसूरिणाऽपि तत्तथैव व्याख्यातम्, न तु नाऽस्तीति निषेधपर उच्यते, तदभिप्राय तु त एव बहुश्रुता वा जानन्ति ।

अत्र प्रवादीत् कोऽपि प्रतिवादी-ननु व्यवनादीना चतुर्णां कल्याणकत्वं भवतु, पर गर्भापहारस्य नेति । मैत्रम्—यत्, तत्पूर्ववक्तव्यमाणसूत्र-वृत्ति चूर्णि-प्रकरणादिषु कुत्रापि एव विवेचन पूर्वसूरिभि पापमीरुमिनोक्तं, यदुत श्रीमहावीरस्य व्यवनादीनां कल्याणकत्वं गर्भापहारस्य नेति, तर्हि स्वचित्तविकल्पितफुविकल्पेन केन चतसृयादिना ? उच्यते—अपि च व्यवनापान्तर्वर्तिनो गर्भापहारस्य कल्याणकत्वे तत्समुदायाद् अपनीयमाने व्यवनादीनापि अकल्याणकत्वापत्तिरापयेत । तथा च हेमन्यायसूत्रम्—‘सन्निभोगशिष्टानामेकापायेऽन्यतरस्याप्यपायः ।’ अतो हेतोः पञ्चहस्तोत्तरो भगवानभूत् इत्युक्त्याह (व्यवन) भवनक्रियायाः सर्वत्र समानत्वात् । यदि व्यवनादीनि चत्वारि कल्याणकानि, तर्हि गर्भापहारस्य कल्याणकत्वं निराकर्तुं साक्षादिन्द्राणामपि अशक्यं, न च वाच्य गर्भापहारस्य आश्चर्यभूतत्वाद् अनाराध्यत्वम्, एवं चेत्तर्हि मक्षिजिनस्यापि स्त्रीत्वे तीर्थङ्करस्य आश्चर्यभूतत्वेन अमान्यत्व भावि । तथा च सति श्वेताम्बरधर्मेऽपि विगम्बरधर्मत्वाभ्युपगमः स्यादिति १ । पुनरपि एकसमये ऋषभाष्टोत्तरशत सिद्ध, तस्यापि उत्कृष्टावगाहनाया सिद्धत्वेन आश्चर्यभूतत्वाद् अनाराध्यत्वेन भवन्त्यत्वापत्तिः स्थात् २ तत्तद्व्यवनाविषय गर्भापहारत्वापि कल्याणकत्वं आराध्यत्वं युक्तिमत् ।

तथैव श्रीभागमिकगच्छीय-श्रीजयतिलकसूरयोऽपि सम्यक्तत्त्वसम्भवनास्ति महाकाव्ये सुलसाचरित्रे (पत्र ८६) सप्तश-
तश्लोकग्रन्थाग्रे सम्यक्तत्त्वपरीक्षणतान्नि पठे सर्वे अम्बुमुनिकृतवर्द्धमानस्वामिपट्टकल्याणकस्तधनाधिकारे पट्टकल्याणका-
ना आराध्यत्वेन स्तुतिश्चक्रिरे । तथाहि—

“धैवानम्बोदरे श्रीमान्, श्वेतपद्मया सदा शुचि । अवतीर्णोऽसि मासस्यापा ऽऽढस्य शुचिता ततः ॥ १ ॥ त्रिशला सर्व-
सिद्धेच्छा, त्रयोदश्यामभूद्यतः । तवावतारस्तेनैषा, सर्वसिद्धा त्रयोदशी ॥ २ ॥ शुक्लत्रयोदश्या यश्चाऽचल मेरु प्रचालयन् ।
श्वित्रं कृतवौस्तद्योगाच्च, वैत्रमासोऽपि कथ्यते ॥ ३ ॥ यस्याद्यदशम्यां दुर्ग-भोक्षमार्गस्य शीर्षकम् । चारित्रमाहृतं युक्ता,
मासोऽस्य मार्गशीर्षता ॥ ४ ॥ दशम्या यस्य शुक्लाया, केवलश्रीरहो त्वया । ह्यादत्ता तेन मासोऽस्य, युक्ता माधवता प्रभो !
॥ ५ ॥ तव निर्वाणकल्याणं, यद्दिनं आगमिष्यति । ततो न वेप्सि नाथोऽह, माहशोऽध्यक्षवेदिन ॥ ६ ॥ सिद्धार्थराजा-
ङ्गवदेवराज !, कल्याणकैः पङ्क्तिरिति स्तुतस्त्वम् । तथाविधे ह्यन्तरवैरिपट्टं, यथा जयाम्याशु तवप्रसादात् ॥ ७ ॥ इति
स्तुत्वा जिनाधीश, त्रि-प्रणम्याऽम्बुहो मुनि । विसितास्यः सभासीनोऽध्वौपीच्च धर्मदेशनाम् ॥ ८ ॥” इति ॥ १ ॥
तथा कोटिमितसमवायाङ्गसूत्रे (पत्र १०५) श्रीजम्बयदेवसूरिकृततट्टीकाया च श्रीमहावीरस्य गर्मापहारस्य पोट्टिलम-
वात् पञ्चमभवत्त्वेन प्रमाणीकृतत्वात् । तथाहि—“समणे भगव महावीरे तित्थागरभवगगहणाभो छट्टे पोट्टिलभवगहणे एग
वासकोटिं सामण्यपरिभागं पावणिचा सहस्सारे कप्पे सव्वट्टे विमाणे देवत्ताए सववण्णे ।”

शुचिर्यथा—‘समणे’त्यादि, यतो भगवान् पोट्टिलाभिधानो राजपुत्रो धम्मूव, तत्र च वर्षकोटिं प्रव्रज्या पालितवान् इत्येको भवः

१ । ततो देवोऽमृदिति द्वितीयः । २ । ततो नन्दनाभिधानो राजसूनुः 'छत्राग्र'नगर्यां जज्ञे इति तृतीयः । ३ । तत्र भजे
 र्पर्यल्लभं सर्वदा मासक्षपणेन तपस्सत्त्वा दशमे देवलोकं पुण्योत्तर प्रवरविजयपुण्डरीकाभिधाने विमाने देवोऽभवदिति चतुर्थ
 । ४ । ततो ब्राह्मणकुण्डग्रामे ऋषभदत्तस्य ब्राह्मणस्य मार्याया देवानन्दाऽभिधानाया कुक्षौ उत्पन्न इति पञ्चम । ५ । तत
 त्र्यशीतितमे विवसे क्षत्रियकुण्डग्रामे नगरे सिद्धार्थमहाराजस्य त्रिशलाभिधानमार्याया कुक्षौ इन्द्रवचनकारिणा हरिणेगमेयि-
 नाम्ना देवेन संवृतः, तीर्यकुरतया जात इति षष्ठः । ६ । एकमवग्रहण विना हि नान्यन्नवग्रहण पष्ठ श्रूयते भगवत
 इति, एतदेव पष्ठमवग्रहणतया व्याख्यात, यस्माच्च भवग्रहणादिद पष्ठं तदपि एतस्मात् पष्ठमेव इति सुष्ठु उच्यते, तीर्यक-
 भवग्रहणात्पठे पोट्टिलमवग्रहणे इति ॥ २ ॥

ननु-तपागच्छीयमाकनच्चरिक्वतग्रन्थेऽपि कापि गर्भापहारस्य कल्याणकृता प्रतिपादिताऽस्ति ? उच्यते—तपागच्छीय-
 श्रीकुलमण्डनसूरिणा कल्पसूत्रावचूरो स्पष्टं तन्नणनात्, तथाहि—“यच्च दत्युचरे होत्य च्ति” हस्तादुचरत्या दिशि वर्तमानत्वात्
 हस्तोचरा हस्त उत्तरो यासा ता हस्तोचरा-उत्तराफालुन्या, बहुवचन-बहुकल्याणकापेक्ष पञ्चसु व्यवन १ गर्भापहार २ जन्म ३
 दीक्षा ४ ज्ञान ५ कल्याणकेषु हस्तोचरा यस्य सः, तथा निर्वाणस्य स्वातौ जातत्वादिति ६ ॥ ३ ॥

पुनः श्रीकुलमण्डनसूरिक्वतटिप्पनकेऽपि, तथाहि—

पञ्चहस्तोचर आसीत्, हस्त उत्तरोऽग्रेसरो यासा ता उत्तराफालुन्याः, बहुवचन-बहुकल्याणकापेक्ष, तस्यां हि विभो
 ग्रयवनम् १, गर्भाग्रभसङ्क्रान्तिः २ जन्म ३ प्रतं ४ केवल ५ नामवत् निर्धृतिस्तु स्वातौ ६ ॥ ४ ॥

ननु-तर्हि कथं तपगच्छीया गुरवो गर्भापहारस्य कल्याणकत्वं न श्रद्धयन्ति ? उच्यते—ते एव जानन्ति-तेषामेव च जिनघनलोपस्य निजगुरुपारम्पर्यलोपस्य च दोषो भावी, का हानिः अस्माक इति ॥

॥ इति श्रीमहावीरदेवस्य पट्टकल्याणकाधिकारः ॥ ३ ॥

ननु-केऽपि परविघ्नसन्तोषिणः प्रलयन्ति यदुत नवाङ्गीवृष्टिकारकः श्रीस्तम्भनकपार्श्वनाथप्रकटकः श्रीअभयदेवसूरिः श्रीखरतरगच्छे न बभूव, किन्तु अन्यगच्छे इति, तत्र केषां ग्रन्थानां सम्मत्या एतादृशः प्रभावकः श्रीअभयदेवसूरिः श्रीखरतरगच्छे एव बभूवेति निश्चीयते ?, उच्यते—येषां गच्छे श्रीअभयदेवसूरीणां गुरुशिष्यपरम्परा मिलति तेषामेव गच्छे श्रीअभयदेवसूरिर्जात इति, सा तु तस्य परम्परा श्रीखरतरगच्छे पर, नाऽन्यगच्छेषु । यदुक्तं गुणचन्द्रगणिना एकोनचत्वारिंशदधिकैकादशशतवर्ष ११३९ निर्मितस्य पञ्चविंशत्यधिकद्वादशसहस्र १२०२५ प्रमाणस्य श्रीवीरचरित्रस्य प्रशस्त्रौ, (३३९ पत्रे) तथाहि—

इयं सुकञ्जाणाणल निवहुघणघातिकम्भदारुस । गोयमपद्रुस सहसा, उष्पन्न केवल नाणं ॥ १ ॥ चारसवासाणि वि-
बो-हिरुणभवे सिव गय तमि । भयव सुहम्भसामी, निघाणपहं पयासेइ ॥ २ ॥ तम्मि बि चिरकाल विहरिऊण सिरिजं-
सामिणो दाउ । गच्छगणाणमणुअ, सपत्ते सिद्धिवासम्मि ॥ ३ ॥ एव विज्जाहरसुरनर-सुरिदसंदोहवदणिजेसु । सम-
इकंतेसु महापद्मसु सेज्जंभवाईसु ॥ ४ ॥ अइसयगुणरयणनिधी मिच्छत्ततमंघलोयदिणनाहो । दूरुच्छारिअवइरो, वइर-
स्सामी समुण्णो ॥ ५ ॥ साहाइ तस्स चदेकुलम्मि निण्णहिमपसमकुलभवणं । आसि सिरिचद्धमाणो, मुणिनाहो सजमनि

द्विष ॥ ९ ॥ बहलकलिकालसमपसरपूरियासेसविसमसमभागो । दीवेण व मुणीण, पयासिओ जेण मुत्तिपहो ॥ ७ ॥
 मुणिवइणो तस्स हरि-इहाससिअजसपसाहिआसस्स । आसि बुवे वरसीसा, जयपयडा सूरससिणोघ ॥ ८ ॥ भग्जलहिवी-
 रसमं-त्तभवियसताणतारणसमत्यो । बोहित्योष महत्थो, सिरिसूरिजिणेसरो पढमो ॥ ९ ॥ गुरुसाराओ घवलाओ, 'सुविहिआ'
 सूरी । निम्मविअप्परवागरण-छदसत्यो पसत्थमई ॥ १० ॥ अण्णो अ पुण्णिमाच-दसुदरो बुद्धिसागरो
 जिणच-दसूरिनामा समुप्पण्णो ॥ ११ ॥ पुरंतवायविलसिर परवाइकुरंगभगसीहाण । तेसिं सीसो
 सज्जमपविचीअवि ॥ १२ ॥ सवेगंगसाला, न केवल कवधिरइणा जेण । भवजणविग्घयकरी, विहिया
 ॥ १३ ॥ जेणालकारघरा, सलक्खणा वरपया पसआ य । नवंगविसिरयणे-ण भारई कामणिघ कया ॥ १४ ॥ तेसिं अत्थि
 विणेओ, समत्यसत्ययबोइकुसलमई । सूरि पसण्णचंदो, बंदो इव जणमणाणदो ॥ १५ ॥ तवयणेण सिरिसुम-इवाइ-
 गाणं विणेअलेसेण । गणिणा गुणचवेण, रइवं सिरिवीरपरिअमिम ॥ १६ ॥ अग्रे २३ पद्यानि सन्ति-नद सिहिरुइ-
 संखे, ११३९ बोक्कते विकमान कालमि । खेटुस्स सुअतइया, तिहिमि सोमे समत्तमिम ॥ १७ ॥--अत्रेय गुरुशिष्य-
 परम्परा-चान्ने कुले श्रीवर्द्धमानसूरिर्बभूव, तस्य शिष्यद्वयम्, प्रथमः श्रीजिनेअरसूरिः, द्वितीयो बुद्धिसागरश्च, तयोः
 : देवचम्पू-काव्यमाई-जैमसंकाद्वारा सुविष्टपुस्तके तु 'भारवसाहुलंकाई भाषा इत्यत्र 'सुविहिआ (विष्णुका ३) लाहुलेण्दे भाषा' इति परिचयितव्यात् ।
 सम्यक्ते, किं तु स भासमीचीना, यों पी पीठसंघ् नेपोरैका १-०५ पुलेअनि उपरिस्सकपुल्लपाठ पृथ पठितव्यात् ।

शिष्यस्य श्रीजिनधन्वसूरिः नवाङ्गीवृत्तिकारकः श्रीअभयदेवसूरिश्च, तयोः शिष्यः श्रीप्रसन्नधन्वाचार्य तद्वचनेन श्रीसु-
मतिवाचकशिष्येण ५० गुणधन्वगणिना इदं श्रीवीरचरित्रं रचितम् इति ॥ १ ॥

पुनरपि श्रीअभयदेवसूरीणामेव शिष्याः वर्द्धमानसूरयः पद्याधिकैकादशशत ११६० धर्पकृतैकादशसहस्र ११०००
प्रमिते श्रीआदिनाथचरित्रे प्रशस्तौ प्रोचुः, तथाहि—“स्वमदमसंजमगुणरोहणो विजिअवुज्जायाणो । आसी सिरिवद्धमाणो,
सूरी सबत्थसुपसिद्धो ॥ १ ॥ सूरिजिणेसरसिरिबु ब्रिसागरा सागरोव गभीरा । सुरगुरुसुक्कसरित्था, सहोअरा तत्स दो
सीसा ॥ २ ॥ दागरणछदनिधंहु—कवंनाढयपमाणसमएसु । अणिवारिअप्पआरा, जाणमईसवसरथेसु ॥ ३ ॥ ताण विणेओ
सिरिअम—यदेवसूरिति नाम विक्खाओ । विजयक्खो पच्चक्खो, कयविक्रयसगहो धम्मे ॥ ४ ॥ जिणमयभवणब्भतर-
गूढपयत्थाण पयडणे जत्स । दीवयसिहिब विमला, विमुच्चुब्बी पवित्थरिआ ॥ ५ ॥ ठाणाइनवंगण, पचासयपमुह-
पगरणां च । विवरणकरणेण कओ, उवयारो जेण सघत्स ॥ ६ ॥ इक्कोव दोव तिस्रिव, कहवि तु लग्गेण जइगुणा
हुति । कलिकाले जमि पुणो, वुच्छ स सबेहि वि गुणेहि ॥ ७ ॥ सीसेहि तत्स रइअ, चरिअमिण बद्धसाणसूरीहि । होच
पढत सुणता—ण कारण मोक्खसुक्खत्स ॥ ८ ॥ विक्कमनिवकालाव, सएसु एक्कारसेसु सट्ठेसु । सिरिजयसिंहनरिंदे, रअ
परिपालयंतमि ॥ ९ ॥ स्वभाइत्थिठिण्हि, सियपक्खे चित्तविजयदसमीप । पुत्सेणं सुरगुरुणो, समत्थियं चरियमिय ति
॥ १० ॥ लोउत्तमचरियमिणं, काऊण जमज्जिय सुह किं पि । उत्तमगुणाणुराओ, भवे भवे तेण मह होज्ज ॥ ११ ॥ पुष्पा-

द्विप ॥ ६ ॥ बहलकलिकालसमपस-रपूरिआसेसविसमसममागो । वीवेण व मुणीणं, पयासिओ जेण मुत्तिपहो ॥ ७ ॥
 मुणिवइणो तस्स हरि-द्वहाससिअअसपसाहिआसस्स । आसि दुवे वरसीसा, अयपयढा सूरससिणोव ॥ ८ ॥ भवजलहिवी-
 इसंभंन्तभविअसंताणतारणसमस्थो । बोद्धित्योव महत्थो, सिरिसूरिजिणेसरो पढमो ॥ ९ ॥ गुरुसाराओ धवलाओ, 'सुविहिआ'
 खंरयसाहुसवई आया । हिमधंताओ गंग-व निगया सयलअणपुआ ॥ १० ॥ अण्णो अ पुण्णिमाच-दसुदरो बुद्धिसागरो
 सूरि । निम्मविअपवरवागरण-छंदसत्थो पसत्थमई ॥ ११ ॥ एगंतयायविलसिर-परवाइकुंरंगभगसीहाण । तेसिं सीसो
 जिणच-दसूरिनामा समुप्पण्णो ॥ १२ ॥ संवेगरंगसाला, न केवलं कवविरइणा जेण । भवजणविग्घयकरी, विहिआ
 संजमपविचीडवि ॥ १३ ॥ ससमयपरसमयभू, विमुद्धसिद्धंतवेसणाकुसलो । सयलमहिवलयवित्तो अन्नोऽमयदेवसूरिसि
 ॥ १४ ॥ जेणालकारधरा, सलक्खणा वरपया पसआ य । नवगधिसिरियणे-ण भारई कामणिघ कया ॥ १५ ॥ तेसिं अत्थि
 विणेओ, समरयसत्थत्यवोहकुसलमई । सूरि पसण्णचंदो, चंदो इव अणमणाणवो ॥ १६ ॥ तवयणेण सिरिसुम-इवाइ-
 गाणं विणेअलेसेण । गणिणा गुणचवेणं, रइअ सिरिवीरचरिअमिमं ॥ १७ ॥ अग्रे २३ पद्यानि सन्ति-नद सिहिरुद-
 सत्ते, ११३९ वीकते विक्रमान् कालम्मि । जेठुस्स सुअतइआ, तिहिम्मि सोमे समत्तमिम ॥ ५० ॥—अत्रेयं गुरुशिष्य-
 परम्परा-धान्द्रे कुले श्रीवर्द्धमानसूरिर्बभूव, तस्य शिष्यद्वयम्, प्रथमः श्रीजिनेश्वरसूरिः, द्वितीयो बुद्धिसागरश्च, तयोः

१ देवचन्द्र-कालमाई-वैभवंत्ताद्वारा मुद्रितपुस्तके तु 'भारवसाहुसवई आया' इत्यत्र 'सुविहिआ (विम्मका पु) साहुसवई आया' इति परिचयित्वाऽऽ-
 कथयते, किं तु स आसमीचीका, यों की पीठसेई लिपिरेखा ३-५ प्रदेइति उपरिल्लम्बुलपाठ एव पठित्वात् ।

शिष्यद्वय श्रीजिनचन्द्रसूरिः नवाङ्गीष्टितिकारकः श्रीअभयदेवसूरिश्च, तयोः शिष्याः श्रीप्रसन्नचन्द्राचार्यः तद्वचनेन श्रीसु-
मतिवाचकशिष्येण पं० गुणचन्द्रगणिना इव श्रीवीरचरित्र रचितम् इति ॥ १ ॥

पुनरपि श्रीअभयदेवसूरीणामेव शिष्याः वर्द्धमानसूरय पद्याधिकैकादशशत ११६० वर्षकृतैकादशसहस्र ११०००
प्रमिते श्रीआदिनायचरित्रे प्रशस्तौ प्रोचुः, तथाहि—“स्वमदमसजमगुणरोहणो विजिअदुज्जयाणगो । आसी सिरिवज्जमाणो,
सूरी सव्वयसुपसिद्धो ॥ १ ॥ सूरिजिणेसरसिरिबु द्विसागरा सागरोव गभीरा । सुरगुरुसुक्कसरित्था, सहोअरा तत्स दो
सीसा ॥ २ ॥ वागरणछदनिघट्टु—कव्वंनाढयपमाणसमएसु । अणिवारिअप्पआरा, जाणमईसव्वसत्थेसु ॥ ३ ॥ ताण विणेओ
सिरिअम—यदेवसूरिस्ति नाम विक्खाओ । विजयक्खो पच्चक्खो, कयविक्रयसगहो धम्मे ॥ ४ ॥ जिणमयमवणग्भतर-
गूढपयत्याण पयढणे जस्स । दीवयसिद्धि विमला, विमुज्जवुद्धी पवित्थरिआ ॥ ५ ॥ ठाणाइनवगाण, पचासयपमुह-
पगरणाण च । विवरणकरणेण कओ, उवयारो जेण सघस्स ॥ ६ ॥ इक्कोव दोव तिम्विच, कहवि तु लग्गेण जइगुणा
हुति । कलिकाले जमि पुणो, बुच्छ स सव्वेहि वि गुणेहि ॥ ७ ॥ सीसेहि तस्स रइअ, चरिअमिण वच्चमाणसूरीहि । होउ
पढत सुणंता—ण कारण मोक्खसुक्खस्स ॥ ८ ॥ विक्कमनिवकालाउ, सएसु पक्कारेसेसु सट्ठेसु । सिरिजयसिंहनरिदे, रज्जे
परिपालयंतम्मि ॥ ९ ॥ खंभाइत्थयठिपहि, सियपक्खे चित्तविजयदसमीप । पुत्थेणं सुरगुरुणो, समत्थिय चरियमिय ति
॥ १० ॥ लोगुत्तमचरियमिण, काऊण जमजिय सुहं किं पि । वत्तमगुणाणुराओ, भवे भवे तेण मह होज्ज ॥ ११ ॥ पुवा-

धरेण गणिय-स्स सवसत्वा इमस्स गंथस्स । एक्कारसं उ सहस्सा, सलोगसत्था नयथा ॥ १२ ॥ अत्राऽपि गुरुशिष्य-
पारम्पर्यं इदं-चान्द्रे कुले श्रीवर्धमानसूरिः बभूव, तस्य शिष्यौ श्रीजिनेश्वरसूरि-श्रीबुद्धिसागरौ, तयोः विनेयः स्थानाङ्गादि-
नयाद्वीधृत्तिभारकः श्रीअभयदेवसूरिः, तस्य शिष्ये श्रीवर्धमानाचार्यैः इव श्रीआदिनाथधरित्रं रचितमिति ॥ २ ॥

तथा तथैव गुरुशिष्यपारम्पर्यं, श्रीछन्नापल्लीयश्रीविबुधप्रमसूरिशिष्य-श्रीपद्मप्रमसूरिभिरपि चतुर्नवत्यधिकद्वादशशत-
यप १२९४ विनिर्मिते श्रीमुनिसुप्रतत्त्वामिचारित्रे भवत्रयनिबद्धे पर्वत्रितयप्रमाणे पञ्चदशप्रस्तावे स्पष्टीकृतः तथाहि-“पूर्वं
चान्द्रकुले बभूव विपुले श्रीवर्धमानप्रभुः, सूरिर्मङ्गलमाज्जन सुमनसां सेव्यः सुष्टुतास्पदम् । शिष्यस्तस्य जिनेश्वरः समज्जनि
स्याद्वादिनामग्रणीः, बन्धुस्तस्य च बुद्धिसागर इति त्रैवेद्यपादज्जमः ॥ १ ॥ सूरिः श्रीजिनचन्द्रो-ऽभयदेवगुरुर्नवाङ्गवृत्तिकर
श्रीजिनभद्रमुनीन्द्रो, जिनेश्वरविमोक्षयः शिष्याः ॥ २ ॥ षके श्रीजिनचन्द्रसूरिगुरुभिर्बुध्युः प्रसन्नामिध-स्तेन प्रमथच-
तुष्टयीस्फुटमतिः श्रीदेवभद्रप्रभुः । देवानन्दमुनीश्वरोऽभवदतत्त्वारित्रिणा ग्रामणीः, ससारान्बुधिपारगमिजनताकामेषु काम
सत्ता ॥ ३ ॥ यन्मुत्थावासास्त्राव्या, व्यवस्यति सरस्वती । गन्तु नाऽन्यत्र स न्यायः, श्रीमान् देवप्रभः प्रभुः ॥ ४ ॥ मुकु-
रतुलामकुरयति, वस्तुप्रतिविम्बविशदमतिवृत्तम् । श्रीविबुधप्रमश्विषं, न विषत्ते वैपरीत्य तु ॥ ५ ॥ तत्स्यदपद्मधर-अके
पद्मप्रमश्वरितमेतत् । विक्रमतोऽतिक्रान्ते, वेदप्रहरवि १२९४ मिते समये ॥ ६ ॥ इत्यादि ॥ अत्राऽपि चान्द्रे कुले श्रीव-

धर्मानसूरिं धर्मव, तस्य द्वौ शिष्या—श्रीजिनेश्वरसूरिः श्रीबुद्धिसागरश्च, श्रीजिनेश्वरसूत्रेः त्रयः शिष्याः—श्रीजिनचन्द्रसूरिः,
नयारूपवृत्तिकारकः श्रीअभयदेवसूरिः, श्रीजिनभद्रसूरिश्च इत्यादि ॥ ६ ॥

एवमेव गुरुपरम्परायां श्रीरुद्रपङ्गीयस्वरतश्च श्रीसङ्गतिलकाचार्या अपि सप्तविंशत्यधिकचतुर्दशशत १४२७ वर्षे कृताया
सम्यक्त्यसप्ततिकावृत्तौ (२३७ पत्रे) प्रोचिवांसः, तथाहि—

‘श्रीवीरशासनमहोदधितः प्रसूतः, प्रोद्यत्कलामिरभितः प्रथितः पृथिव्याम् । माद्यन्महःप्रसरनाशिततामसोऽस्ति, श्री-
चन्द्रगच्छ इति चन्द्र इयाऽद्भुतश्रीः ॥ १ ॥ तत्राऽऽसीच्छरणेन्द्रवन्द्यचरणः श्रीवर्धमानो गुरु-स्तप्तद्वे च जिनेश्वरः सुविहि-
तधेणीशिरःशेखरः । तच्छिष्योऽभयदेवसूरिरभवद्रङ्गवाम्नीमहा-वृत्तिस्तन्मनपार्श्वनाथजिनराड्भूतिप्रकाशैककृत् ॥ २ ॥
तत्पट्टपूर्वाचलचूलिक्रया, मास्वानिष श्रीजिनवक्त्रमाख्यः । सच्चक्रसम्योचनसावधान-बुद्धिः प्रसिद्धो गुरुमुख्य आसीत्
॥ ३ ॥ तच्छिष्यो जिनशेखरो गणघरो जज्ञेऽतिविज्ञाग्रणीस्तत्पादाम्बुजराजहससहश श्रीपद्मचन्द्रः प्रभुः । तत्पट्टांभु-
धियर्धने कुवलयप्रोद्यत्प्रबोधैकधीः, श्रीमान् श्रीविजयेन्दुरिन्दुवदभूच्छश्वत् कलालङ्कृतः ॥ ४ ॥ पट्टे तदीयेऽभयदेवसूरि-रा-
सीद्वितीयोऽपि गुणाद्वितीयः । जातो यतोऽय जयतीह रुद्र-पङ्गीयगच्छ सुतरामनुच्छः ॥ ५ ॥ तत्पादाम्बोजभृङ्गोऽजनि
जिनसमयाम्बोजपाथोधिजन्मा, सूरिन्द्रो देवभद्रोऽनुपमशमरमाराममेयोपमानः । तस्याऽन्तेवासिमुख्यः कुमतमतितम-
श्चण्डमार्तण्डकन्पः, कल्पद्रुः कल्पितार्थप्रवितरणविधौ श्रीप्रमानन्दसूरिः ॥ ६ ॥ ज्योतिस्तोमैरमानै प्रतिहृतजगतीवर्त्तिते-
जस्वितेज-स्फूर्त्तितत्पट्टपूर्वाचलविमलसन्मौलिमौलीयमानौ । श्रीमान् श्रीचन्द्रसूरिर्विमलशशिगुरुश्चाऽप्रमेयप्रभावो, जातो

श्रीराजहस्ताविय भविकञ्जनव्यूहवोधैकदशौ ॥ ७ ॥ आकास्मीरमरीणचारुघिषणान् वावीन्द्रवृन्दारकान्, माधव् वादविधौ
विजित्य जगति प्राप्तप्रतिष्ठोदयाः ॥ सूरिन्द्रा गुणशेखराः समग्रहाराः शृंगारचन्द्रक्षमाधीशा-भ्यर्च्यपदाम्बुजा- समभयस्तपट्ट-
प्रगारिणः ॥ ८ ॥ श्रीसंघतिलकाचार्या-स्तपदाम्भोजरेणवः ॥ सम्यक्स्वसप्ततेर्युतिं, विदधुस्तत्त्वकौमुदीम् ॥ ९ ॥ अस्म-
च्छिष्ययरस्य सोमतिलकाचार्यानुजस्याधुना, श्रीदेवेन्द्रमुनीश्वरस्य वचसा सम्यक्त्वसत्सप्तते ॥ श्रीमद्विक्रमवत्सरे द्विनयना-
म्नोधिषुपाकृत्(१४२२)प्रमे, श्रीसारस्वतपत्तने विरचिता दीपोत्सवे वृत्तिका ॥ १० ॥ सा सोमकलशवाचकचरानुजैरत्र विहित-
सा-शाय्यै ॥ प्रथमाऽऽदर्शो लिखितो-पाठ्यायैः श्रीयशःकलशैः ॥ ११ ॥ मेघामान्यात्ममादाच्च, यदवद्यमिहाजनि ॥ तत्प्रसद्य
महाविद्याः, शोधयन्तु विद्यारदाः ॥ १२ ॥ ब्राह्मशास्त्रमेव सद्धारैर्द्वादशात्मेव बोधकृत् ॥ इय सम्यक्त्वतत्त्वाना, कौमुदी
द्योतता भुवि ॥ १३ ॥ इत्यादि ॥ ४ ॥

पुनः श्रीरुद्रपक्षीयस्वरतरकृतप्रबन्धे एषा एष परम्परा । तथाहि-चान्द्रे कुलेऽस्मिन्नमलक्षरित्रैः, प्रमुर्वभूवाऽभयदेव-
सूरि । नवाङ्गवृत्तिच्छलतो यदीय-मद्यापि जागर्ति यशशरीरम् ॥ १ ॥ तस्मान्मुनीन्नुजिनवल्लभो यस्तथा प्रमामाप
निजैर्गुणैः । विपश्चितां संयमिनां च वर्गे दुरीणता तस्य यथाऽधुनाऽपि ॥ २ ॥ तेषामन्ययमण्डनं समभवत् सजीवनं
दुःखमा-मूर्छालस्य (१) मुनिव्रतस्य भवन निःसीमपुण्यत्रियः । श्रीमन्तोऽभयदेवसूरिगुरवस्ते यद्वियुक्तैर्गुणैः, दृष्ट तादृश-माह-
शान्तरमहो दिक्चक्रमाक्रम्यते ॥ ३ ॥ यत्तिपतिरय देवभद्रनामा, समजनि तस्य पदावतसर्वेभ्यः । दधुरधरितभाव-
रोगयोगा-प्रगति रसायनता यदीयवाच ॥ ४ ॥ तदीयपट्टे प्रतिभासमुद्रः, श्रीमान् प्रभानन्दमुनीश्वरोऽभूत् । स बीतराग-

स्रवनेष्वमीषु, विनिर्ममे दुर्गपदप्रकाशम् ॥ ५ ॥ 'एष सपादशतयुत-विंशतिशतपरिमितप्रवन्धोऽयम् । लिखितः प्रथमादर्शः,
 गणिना हर्षेन्दुना शमिना' ॥ ६ ॥ अत्राऽपि शिष्यपरम्परा एव-चन्द्रकुले नवाङ्गीष्टितिकारकाः श्रीअभयवेषसूरयोऽभूवन्,
 तेषां शिष्यः श्रीजिनवल्लभसूरिः, तदन्वयेऽभयवेषसूरिः, तत्पुत्रे श्रीदेवभद्रसूरिः, तत्पुत्रे प्रमानन्दसूरिः, इत्यादि इति ॥ ५ ॥
 तथा श्रीजिनपतिसूरिविनिर्मितपञ्चलिङ्गीविवरणप्रशस्तौ (पत्रे १८६) अपि च इत्थमेव गुरुशिष्यपरम्परा अस्ति, तथा-
 हि- 'न रज्जनिक्कृतसाफल्य, सदा न नक्षत्रबुधपरिगृहीतम् । अस्ति कुलं चान्द्रमहो, न तमो हत्था येन प्रथितम् ॥ १ ॥ तत्र
 न वियति प्रसितो, बुधो नवीनो न दूर्यसहचरितः । अनिशापतितनयः श्री-जिनेश्वरः सूरिरजनिष्ट ॥ २ ॥ यस्मिन् गोष्ठया
 कलयति कला हेलया जल्पकेलौ, कण्डूलानामपि निरवधिस्वेदधाराप्रवाहम् । शङ्के सारस्वतरसरय क्षोभतापानुपङ्गा-
 दङ्गान्यन्तःप्लवणशुभग वादिनामुद्गमन्ति ॥ ३ ॥ सम्राटेऽनुविधेयतापदमिति चालुक्यमाणिक्यता, श्रीमहुर्लभराजि जल्प-
 कयया वल्गाद्विकल्पदृशा । प्रत्याख्यायत दैवदैवकुलिकान् दर्पाग्रमत्कन्धरान्, संघिम्रव्रतिना विहारपदवीं श्रुत्या समा-
 धत्त यः ॥ ४ ॥ शिष्यौ बभूवतुमुख्य मनुष्यमौलेर्द्विक्कुलमुद्ग्रहयशःप्रवहप्रवन्धौ । आद्यस्तयो प्रतिकल स्वनिवेशसिद्धौ,
 विद्याप्रसादवदो जिनचन्द्रसूरिः ॥ ५ ॥ नर्तयितु सवेगं, पुनर्नृणा लुप्तनृत्यमिव कलिना । सवेगरङ्गशाला, येन विद्याला
 व्यरचि रुचिरा ॥ ६ ॥ द्वितीय प्रज्ञातोऽभवदभयदेवो मुनिपति-विंशतिदेयायास्तनरितमपनीयान्तरपदीम् । अकार्पीद् यो
 गुह्यस्वरसरसवेदनकृते, नवाङ्ग्यास्तन्वशात्तनुविवरण कामुक इव' ॥ ७ ॥ इत्यादि ॥ ६ ॥

इत्यमेव श्रीरुद्रपङ्कीयस्वरतरंगच्छमण्डनश्रीतिलकोपाध्यायविरचितगौतमपृच्छाप्रकरणप्रशस्तौ गुरुपरम्परा दर्शिताऽस्ति ।
 तथाहि-‘श्रीवर्धमान इति चन्द्रकुलाम्बरार्क-स्तस्माज्जिनेश्वरमुनीश्वर एव जज्ञे । रङ्गधवाङ्गविवृतिप्रयनप्रसिद्ध-माहात्म्य-
 भूरभयदेवगुरुस्ततश्च ॥ १ ॥ सूरिवर्धभूव जिनवज्रभनामधेय-स्तत्पादपद्ममधुकुज्जिनशेखराख्यः । पद्मेन्दुरिन्दुनिमकीर्त्ति-
 त्र्योऽप कृतोरुभद्र-स्ततः प्रमानन्दमुनीश्वरश्च ॥ २ ॥ तस्माद्भूवाऽभयदेवसूरि-विध्यस्तविस्तारिकुणादिगर्व । श्रीदेवभ-
 द्वितीयस्तु प्रियाऽद्वितीयो, जज्ञे मुनीन्द्रो विमलेन्दुनामा ॥ ३ ॥ श्रीचन्द्रसूरिः सुगुरुस्तदीये, पट्टावतसप्रतिमोऽधुनाऽस्ति । अस्य
 श्रीचारुचन्द्रो जिनभद्रसूरि-गुणाम्बुधिः श्रीगुणशेखरश्च ॥ ४ ॥ आचार्यधुर्यत्वमवापिता श्री-श्रीचन्द्रसूरिप्रवरैस्त्वयोऽमी ।
 भद्रयतिपति-शिष्यः श्री-श्रीतिलकनामा ॥ ५ ॥ एतैरेव वितीर्णो-पाध्यायपदो मुनीश्वरोत्तमैः । श्रीदेव-
 कृते, कृतवानभ्यर्थित कृतिभिः ॥ ६ ॥ छन्दोलङ्कृतिलक्षण-वैशेष्यमस्ति किमपीह । तदखिलमपि मदनुग्रह-बुद्ध्या
 शोध्य विमलधीमि ॥ गगनतले परिखेलति ॥ ७ ॥ कल्याणाचलधूर्विका ॥ ८ ॥ इत्यादिद्वादशपद्यानि, अत्राऽपि
 गुरुपरम्परा इयं-चन्द्रे कुले वर्धमानसूरिः वभूव, तत्पुत्रे श्रीजिनेश्वरसूरिः, तस्य शिष्यो नवाङ्गीकृतिकारकः श्रीवर्धमयदेव-
 सूरिः तत्पुत्रे श्रीजिनवर्धमसूरिः इत्यादि ॥ ९ ॥

१ संस्कृत पदं प्राकृत मन्त्रपुराणस्य इन्द्र काण्वेरी श्रीकृष्ण मि रॉन्वे ईश्वर लॉक मि रॉन्वेक पुराणिवादीक सोसायटी (१९०-११ पञ्चमोः)

अपि च रुद्रपल्लीयस्वरतरगच्छाधिपति-श्रीअभयदेवसूरयोऽपि अष्टसप्तत्यधिकद्वादशशत १२७८ वर्षकृतद्वाविंशति-
शतश्लोकमानजयन्तविजयकाव्यप्रशस्तौ (१३८ पत्रे) अमुमेव परम्परां कथयामासुः । तथाहि—

“आसीच्चन्द्रकुलाम्बराम्बरमणिः श्रीवर्धमानप्रभोः, पादाम्भोरुहचक्षरीकचरितश्चारित्रिणामग्रणीः । स श्रीसूरिजिनेश्वर-
रत्नपथगापायःप्रवाहैरिव, स्वैर यस्य यशोभरैरिजगतः पावित्र्यमासूत्रितम् ॥ १ ॥ अभवदभयदेव सूरिरस्मात् स
यस्य, प्रमुरमजत तोप स्तम्भने पार्श्वनाथः । प्रकटितविकटार्थां सहस्राध्याज्यवृक्षै, व्यधित निधिसमाना यश्च वृत्तिं नवा-
क्त्राः ॥ २ ॥ तच्छिष्यो जिनवल्लभः प्रमुरमूर्द्धिन्स्वम्भराभामिनी-भास्वशाललामकोमलयशःस्तोमः शमाराभमूः । यस्य श्री-
नरवर्मभूपतिशिरःकोटीररसाङ्कुर-ज्योतिर्जालजलैरपुष्यत सदा पादारविन्दद्वयी ॥ ३ ॥ अत्रापि सूरिगुरुपरपरायामेव चन्द्र-
कुले श्रीवर्द्धमानसूरिर्वभूव, तच्छिष्यः श्रीजिनेश्वरसूरिः तस्य शिष्यः श्रीस्तम्भनपार्श्वनाथमूर्तिप्रकटको नवागीवृत्तिकारक
श्रीअभयदेवसूरिः, ‘तच्छिष्या श्रीजिनवल्लभसूरिः’ इत्यादिनवपद्यानि ॥ ८ ॥

पुनः श्रीरुद्रपल्लीयस्वरतरगच्छाधिपति-श्रीदेवेन्द्रसूरयोऽपि गुरुशिष्यक्रमं तथैवाऽऽहुः श्रीप्रश्नोत्तररत्नमालावृत्तौ एको-
नत्रिंशदधिकचतुर्दशशत १४२९ वर्षकृताया (पत्रं ५६७), तथाहि—“श्रीवर्धमानजिनशासनमेरुमूषा-मूर्ते सुधर्मगणना-
यक्रमद्रशाले । श्रीकोटिकाख्यगणकल्पतरौ सुवज्र-शास्त्रेऽत्र गुच्छ इव राजति चन्द्रगच्छः ॥ १ ॥ तस्मिन् महोज्ज्वलफलो-
पमितिं दधानः, श्रीवर्धमान इति सूरिवरो वभूव । यस्याऽग्रतः समगुणोद्धरणोरेन्द्रः, सूरिन्द्रमश्रुविधिधोपनिपत्प्रका-
रान् ॥ २ ॥ ततोऽस्तदोपो नियत विषस्वान्, जिनेश्वर सूरिवर समासीत् । नो चेत्कथ श्रीधनपालचिन्ता-न्महातम-

इत्यमेव श्रीरुद्रपल्लीयस्तरतरगच्छमण्डनश्रीतिलकोपाध्यायविरचितगीतमपृच्छाप्रकरणप्रणीतो गुरुतरंगरा दशिताग्निः ।
 तथाहि-‘श्रीवर्धमान इति चन्द्रकुलाम्बरार्क-स्रस्माजिनेश्वरमुनीश्वर एव जज्ञे । रत्नमगाद्गिरितिप्रयाप्रसिद्ध-भाशार-
 भूरभयदेवगुरुस्ततश्च ॥ १ ॥ सूरिर्वभूव जिनवह्मनामधेय-स्रत्पादपद्ममधुकुञ्जिनशेखराख्यः । पद्मेन्दुरिन्दुगिभक्षीति-
 मरो बभूव, सूरिस्तवो यतिपतिर्विजयेन्दुनामा ॥ २ ॥ तस्माद्भूगाऽभयदेवसूरि-मिष्यस्तयिज्ञारिकुमादिगणं । श्रीदेवम
 द्रोऽय कृत्वरुमद्र-स्रतः प्रमानन्दमुनीश्वरश्च ॥ ३ ॥ श्रीचन्द्रसूरिः सुगुरुस्तरीये, पटान्तमप्रतिमोऽपुनाऽस्ति । अस्य
 द्वितीयस्तु धियाऽद्वितीयो, जज्ञे मुनीन्द्रो विमलेन्दुनामा ॥ ४ ॥ आचार्यधुर्यत्वमयापिता श्री-श्रीचन्द्रसूरिप्ररत्नयोऽमी ।
 श्रीचारुचन्द्रो जिनमद्रसूरि-गुणाम्बुधि श्रीगुणशेखरश्च ॥ ५ ॥ एतरेव चितीर्णो-पाध्यायपदो मुनीश्वरोचसेः । श्रीदेव-
 मद्रयतिपति-क्षिप्यः श्री-श्रीतिलकनामा ॥ ६ ॥ गौतमपृच्छाप्रकरण-विवरणमिदमल्पबुद्धिविभवोऽपि । भव्यजनोपकृति-
 कृते, कृतवानभ्यार्यितः कृतिभिः ॥ ७ ॥ छन्दोलङ्कृतिलक्षण-दोषैर्बुष्टमस्ति किमपीह । तदस्तिमपि मदनुग्रह-नुद्धा
 शोष्य विमलधीभिः ॥ गगनतले परिखलति ॥ ९ ॥ कल्याणाश्वलभूर्धिका ॥ १० ॥ इत्यादिद्वादशपद्यानि, अत्राऽपि
 गुरुपरम्परा इयं-चन्द्रे कुले वर्धमानसूरिः बभूव, तत्पद्रे श्रीजिनेश्वरसूरिः, तस्य शिष्यो नवाङ्गीवृत्तिकारकः श्रीअभयदेव-
 सूरिः तत्पद्रे श्रीजिनवर्धमसूरिः इत्यादि ॥ ७ ॥

अपि च रुद्रपल्लीयस्वरतरगच्छाधिपति-श्रीअभयदेवसूरयोऽपि अष्टसप्तत्यधिकद्वादशशत १२७८ वर्षकृतद्वादशति-
शतश्रेष्ठमानजयन्तविजयकाव्यप्रशस्तौ (१३८ पत्रे) अमुमेव परम्परां कथयामासुः । तथाहि—

“आसीच्चन्द्रकुलाम्बराम्बरमणिः श्रीवर्धमानप्रभो, पादाम्भोरुहचञ्चरीकचरितत्थारित्रिणामप्रणीः । स श्रीसूरिजिनेश्व
रस्त्रिपथगापाथःप्रवाहैरिव, स्वैर यस्य यशोभैरखिजगतः पावित्र्यमासूत्रितम् ॥ १ ॥ अभवदभयदेवः सूरिरस्मात् स
यस्य, प्रमुरमञ्जत तोप स्रम्भने पार्श्वेनाथः । प्रकटितविकटार्थां सहस्राब्बाज्यवृक्षै, व्यधित निधिसमाना यश्च घृष्टिं नवा-
ङ्गाः ॥ २ ॥ तच्छिष्यो जिनवल्लभः प्रमुरमृष्टिभ्रमरामामिनी-भास्वञ्जाललामकोमलयशःस्तोमः शमाराभम् । यस्य श्री-
नरवर्मभूपतिशिरःकोटीररत्नाङ्कुर-ज्योतिर्जालजलैरपुण्यत सदा पादारविन्दद्वयी ॥ ३ ॥ अत्रापि सूरिगुरुपरपरायामेव चन्द्र-
कुले श्रीचन्द्रमानसूरिर्वभूव, तच्छिष्यः श्रीजिनेश्वरसूरिः तस्य शिष्यः श्रीस्तम्भनपार्श्वेनाथमूर्तिप्रकटको नवागीवृत्तिकारकः
श्रीअभयदेवसूरिः, ‘तच्छिष्या श्रीजिनवर्धमसूरिः’ इत्यादिनवपद्यानि ॥ ८ ॥

पुनः श्रीरुद्रपल्लीयस्वरतरगच्छाधिपति-श्रीदेवेन्द्रसूरयोऽपि गुरुशिष्यक्रम तथैवाऽऽहुः श्रीप्रश्नोत्तररत्नमालावृत्तौ एको-
नविंशदधिकचतुर्दशशत १४२९ वर्षकृताया (पत्र ५६७); तथाहि—“श्रीवर्धमानजिनशासनमेरुभूया-भूते सुधर्मगणना-
यकभद्रशाले । श्रीकोटिकस्त्र्यगणकल्पतरौ सुवञ्च-शाखेऽत्र गुच्छ इव राजति चन्द्रगच्छः ॥ १ ॥ तस्मिन् महोज्ज्वलफलो-
पमितिं वधानः, श्रीवर्धमान इति सूरिवरो वभूव । यस्याऽग्रतः समगृणोद्धरणोर्गेन्द्रः, सूरिन्द्रमन्त्रविधियोपनिपत्यका-
रान् ॥ २ ॥ ततोऽस्तदोपो नियत विवस्थान्, जिनेश्वर सूरिवरः समासीत् । नो चेत्कथ श्रीधनपालचित्ता-न्महातम-

इत्यमेव श्रीरुद्रपक्षीयस्वरतरंगच्छम्यण्डनश्रीतिलकोपाध्यायविरचितगौतमपृच्छाप्रकरणप्रशस्तौ गुरुपरम्परा दर्शिताऽस्ति ।
 तथाहि—‘श्रीवर्धमान इति चन्द्रकुलाम्बरार्क-सत्साज्जिनेश्वरमुनीश्वर एव जज्ञे । रङ्गभवाद्भविष्यतिप्रयमप्रसिद्ध-माहात्म्य-
 भूरभयदेयगुरुस्ततश्च ॥ १ ॥ सूरिर्वभूव जिनवज्रभनामधेय-सत्पादपद्ममधुकुजिनशेखराख्यः । पद्मेन्दुरिन्दुनिभकीर्ति-
 भरो यभूव, सूरिस्ततो यतिपतिर्विजयेन्दुनामा ॥ २ ॥ तस्माद्भूवाऽभयदेवसूरि-र्विष्वस्तविस्तारिकुवादिगर्ग । श्रीदेवम-
 द्रोऽथ कृतोरुमद्र-स्तव प्रमानन्दमुनीश्वरश्च ॥ ३ ॥ श्रीचन्द्रसूरिः सुगुरुस्तदीये, पट्टावतसप्रतिमोऽधुनाऽस्ति । अस्य
 द्वितीयस्तु धियाऽद्वितीयो, जज्ञे मुनीन्द्रो विमलेन्दुनामा ॥ ४ ॥ आचार्यधुर्यत्वमवापिता श्री-श्रीचन्द्रसूरिप्रगैखयोऽमी ।
 श्रीचारुचन्द्रो जिनमग्नसूरि-र्गुणान्बुधिः श्रीगुणशेखरश्च ॥ ५ ॥ एतैरेव वितीर्णो-पाध्यायपदो मुनीश्वरोत्तमैः । श्रीदेव-
 मद्रयतिपति-शिष्यः श्री श्रीतिलकनामा ॥ ६ ॥ गौतमपृच्छाप्रकरण-विवरणमिदमल्पबुद्धिविभवोऽपि । भव्यजनोपकृति-
 कृते, कृतवानम्यर्थित कृतिभिः ॥ ७ ॥ छन्दोलङ्कृतिलक्षण-दोषैर्बुद्धमस्ति किमपीह । तदस्त्रिलमपि मयनुग्रह-बुद्ध्या
 शोध्य विमलधीभिः ॥ गगनतले परिखेलति ॥ ९ ॥ कल्याणाचलभूर्विका ॥ १० ॥ इत्यादिद्वादशपद्यानि, अत्राऽपि
 गुरुपरम्परा इव-चन्द्रे कुले वर्धमानसूरिः बभूव, तत्पुत्रे श्रीजिनेश्वरसूरिः, तस्य शिष्यो नवाङ्गीकृतिकारकः श्रीभर्मभयदेव-
 सूरिः तत्पुत्रे श्रीजिनवर्द्धमसूरिः इत्यादि ॥ ७ ॥

अपि च रुद्रपल्लीयस्वरतरंगच्छाधिपति-श्रीअभयदेवसूरयोऽपि अष्टसप्तत्यधिकद्वादशशत १२७८ वर्षकृतद्वादशशति-
शतश्लोकमानजयन्तयिअयकाव्यप्रशस्तौ (१३८ पत्रे) अमुमेव परम्परा कथयामासुः । तथाहि—

“आसीच्चन्द्रकुलाम्बराम्बरमणिः श्रीवर्धमानप्रभोः, पादाम्भोरुहचच्छरीकचरितत्थारित्रिणामग्रणीः । स श्रीसूरिजिनेश्वर-
रक्षिपथापायःप्रवाहैरिव, स्वैर यस्य यशोमरैखिजगतः पावित्र्यमासूत्रितम् ॥ १ ॥ अभवदभयदेव सूरिरस्मात् स
यस्य, प्रमुरमजत तोप स्तम्भने पार्श्वनाथः । प्रकटितविकटार्थो सप्तसाध्याज्यदृश्यै, व्यधित निधिसमाना यश्च दृष्टिं नवा-
ङ्गमाः ॥ २ ॥ तच्छिष्यो जिनवल्लभः प्रमुरमृद्धिभ्रमराभामिनी-भास्वभ्रालललामकोमलयश स्तोम-शमाराभभू । यस्य श्री-
नरवर्ममूर्यतिशिरःकोटीररसाङ्कुर-ज्योतिर्जालजलैरपुष्यत सदा पादारविन्दद्वयी ॥ ३ ॥ अत्रापि सूरिगुरुपरपरायामेव चन्द्र-
कुले श्रीवर्धमानसूरिर्वभूव, तच्छिष्य श्रीजिनेश्वरसूरिः तस्य शिष्यः श्रीस्तभनपार्श्वनाथमूर्तिप्रकटको नवाङ्गीदृष्टिकारक
श्रीअभयदेवसूरिः, ‘तच्छिष्या श्रीजिनवल्लभसूरि’ इत्यादिनवपद्यानि ॥ ८ ॥

पुनः श्रीरुद्रपल्लीयस्वरतरंगच्छाधिपति-श्रीवेन्द्रसूरयोऽपि गुरुशिष्यक्रमं तथैवाऽऽहु श्रीप्रभोत्तररत्नमालादृत्तौ एको-
नत्रिंशदधिकचतुर्दशशत १४२९ वर्षकृताया (पत्र ५६७), तथाहि-“श्रीवर्धमानजिनशासनमेरुभूषा-भूते सुधर्मगणना-
यकभद्रशाले । श्रीकोटिकाख्यगणकल्पतरौ सुवञ्च-शाखेऽत्र गुच्छ इव राजति चन्द्रगच्छ” ॥ १ ॥ तस्मिन् महोज्ज्वलफलो-
पमितिं दधानः, श्रीवर्धमान इति सूरिवरो बभूव । यस्याऽग्रतः समगुणोज्जरणोरेगेन्द्र, सूरिन्द्रमन्त्रविविधोपनिपत्प्रका-
रान् ॥ २ ॥ ततोऽस्तदोपो नियत विवस्वान्, जिनेश्वर सूरिवरः समासीत् । नो चेत्कथ श्रीधनपालचित्ता-न्महातम-

स्त्रोमपाकरोद्राक् ॥ ३ ॥ तस्माद्भूवाऽभयदेवसूरि-र्यः स्तम्भने पार्श्वजिनेन्द्रमूर्तिम् । प्रकाश्य शस्याश्च नवाद्भृत्ती
कृत्वा कृतार्थं स्वजनुस्तान् ॥ ४ ॥ तदनु श्विनवल्लभास्त्यः, प्रख्यातः समयकनककपपट्टः । यत्प्रतिबोधनपटहो, -ऽधुनाऽपि
दन्धन्यते जगति" ॥ ५ ॥ इत्यादिप्रयश्चिंशत्पद्यानि सन्ति ॥ ९ ॥

एव पुनः श्रीदशगणधरसंभवधर्माभित-श्रीपार्श्वनाथपरित्रे १२१६७ श्लोकमिमे वसुरसरुद्र ११६८ वर्षे श्रीदेवभद्राचार्य
अपि प्रशस्तौ प्रोक्त । तथाहि—

"तित्यमि बह(त)ते तस्व, भगवजो त्रियसबदणिज्जमि । बवकुलमि पसिद्धो, विचलाए वइरसाहाए ॥ १ ॥ तिरिवद्ध-
माणसूरी-अहेसि तवनाणवरणरयणनिही । जस्सवि सुमरतो, लोगो रोम च मुषहइ ॥ २ ॥ तस्साऽस्ति दोमि सीसा,
जयविक्खाया विवायरससिद्ध । आयरिअधिणेसरयुद्धिसागरायरिअनामाणो ॥ ३ ॥ तेसिं च पुणो जाया, सीसा दो
महियलमि सुपसिद्धा । जिणचदसूरिनामो, बीओऽभयदेवसूरिचि ॥ ४ ॥ सिद्धतवित्तिविरयण-पगरणउवयरियमबलो-
याण । को ताण गुणलव पि हु, होज्ज समत्थो पवित्थरिच ॥ ५ ॥ तेसिंविणेअस्स पसन्नचदसूरिस्स सबगुणनिहिणो ।
पयपवमसेवगेहिं, सुमइसवज्ज्जायसिस्सेहिं ॥ ६ ॥ सवेगरगसाला-राहणसत्थ जगमि वित्थरिअ । रइअ च बीरअरिअ,
जेहिं कहारयणकोसो(सा)य ॥ ७ ॥ सोवमिद्धियमडिअ-मुणिसुबयवीरभवणरमणीए । भरुअच्छे तेहि ठिए, सुमंभरे

आमदत्तस्य ॥ ८ ॥ सिरिदेवमहसूरिर्हि, विरश्चं पासनाहचरिअमिम । लिहिय पढमिहुय पोत्थयमि गणिअमलचंदेणं”

॥ ९ ॥ इत्यादि ॥ १० ॥

एव श्रीअर्बुदाधले श्रीवस्तुपालवसतौ देवकुलिकाप्रशस्तौ अपि लिखितमस्ति ॥

स्वस्ति श्रीनृपविक्रमसः १२९३ मिति वैशाखशुक्ल १५ दिने शनौ, अथेह श्रीअर्बुदाचलमहातीर्थे अणहिल्लपुरवास्त-
व्यप्रागाद्देशतीय-श्रीचन्द्र० इत्यादिवहुनामानि सन्ति, ततः श्रीशान्तिनाथविम्ब कारित, प्रतिष्ठित च नवाङ्गीवृत्तिकारक-
श्रीअभयदेवसूरिसन्तानीयैः श्रीधर्मघोषसूरिभिः इत्यादि । अत्र मधुकरश्रीखरतरगञ्जीय-श्रीधर्मघोषसूरयो ज्ञेया ॥ ११ ॥

एवमेव श्रीद्वीपासन्न-श्रीचनानगरे भूमिगृहान्तर्वर्षिप्रतिमाप्रशस्तौ अपि लिखितमस्ति, यथा “नवाङ्गीवृत्तिकारकश्रीअ-
भयदेवसूरिसन्तानीयैः श्रीधर्मघोषसूरिभिः प्रतिष्ठित” ॥ १२ ॥

एव श्रीबीजापुरनगरे खरतरआवकहम्मीरपुरनरेश्वरमन्त्रिविजयपालपुत्रमन्त्रिदेवाकारितदेवगृहपट्टिकाया चहुनि प्रशस्ति-
काव्यानि लिखितानि सन्ति, तत्र श्रीधर्ममानसूरित आरम्य लघुजिनेश्वरसूरिं यावत् एकैकेन काव्येन श्रीवर्धमानसूरि
१ श्रीतुर्लभराजपर्यत् खरतरविरुद्रप्रापक-श्रीजिनेश्वरसूरि २ श्रीजिनचन्द्रसूरि ३ नवाङ्गीवृत्तिकारक-श्रीअभयदेवसूरि ४
श्रीजिनवल्लभसूरि ५ श्रीजिनदत्तसूरि ६ प्रमुखा वर्णिता सन्ति, सा पट्टिका श्यामवर्णा सांप्रत बीजापुरे सयतशालामध्ये
भिचौ स्थापिताऽस्ति स्वयं मया दृष्टा च, पुनः कौतुकिना तत्र गत्वा द्रष्टव्या ॥ १३ ॥

ननु-श्रीअभयदेवसूरिभिरपि स्वय क्वापि ग्रन्थे पूर्वोक्तगुरुशिष्यपरम्परा प्रोक्ताऽस्ति ? उच्यते-चहुशो यत श्रीस्याना-
ङ्गवृत्तौ विंशत्यधिकैकादशशतवर्षं ११२० कृताया द्विशतद्विपञ्चाशदधिकचतुर्दशसहस्र १४२५२ प्रमाणाया प्रान्ते
(पत्र ५२७) सकम्, तथाहि-“श्रीस्यानाङ्गस्य सहानिधानस्य इव सन्मुद्रणमिव अनुयोग प्रारभ्यते इति । तच्चन्द्र-
कुलीनप्रवचनप्रणीता प्रतिवद्धविहारहारिचरित्र-श्रीवर्द्धमानमुनीन्द्रपादोपसेविनः प्रमाणादिव्युत्पादनप्रव्रणप्रकरणप्रबन्ध-
प्रणायिनः प्रबुद्धप्रतिबन्धकप्रवक्तृप्रवीणाप्रतिहतप्रवचनार्थप्रधानवाक्प्रसरस्य सुविहितमुनिजनमुख्यस्य श्रीजिनेश्वराचा-
र्यस्य तदनुजस्य च व्याकरणादिशास्त्रकर्तुः श्रीबुद्धिसागराचार्यस्य धरणकमलचञ्चरीकल्पेन श्रीमदभयदेवसूरिनान्ना-
मया महावीरभिनराजसन्तानवर्त्तिना महाराजवंशजन्मनेष सविप्रमुनिवर्गप्रवरश्रीमदजितसिंहाचार्यन्तेवासि-यशोदेवग-
णिनामधेयसाधोः उत्तरसाधकस्य इव विद्याक्रियाप्रधानस्य साहाय्येन समर्थितम् ॥ १४ ॥ एवमेव श्रीसमयायाङ्गसूत्रवृत्तिप्र-
शस्तौ (१६० पत्रे) अपि पट्टानुक्रमोऽस्ति, तदर्थ्यनाते ग्रन्था विलोकनीयाः ॥ १५ ॥ एवमेव श्रीभगवतीवृत्तिप्र-
शस्तौ (१८० पत्रे) अपि ॥ १६ ॥ एवमेव श्रीज्ञाताधर्मकथावृत्तिप्रशस्तौ (२५४ पत्रे) अपि ॥ १७ ॥ एवमेव श्रीअनु-
चरोपपातिकदशावृत्तिप्रशस्तौ (८ पत्रे) अपि ॥ १८ ॥ एवमेव श्रीप्रश्नन्याकरणवृत्तिप्रशस्तौ (१६५ पत्रे) अपि ॥ १९ ॥
एवमेव श्रीपञ्चाशकवृत्तौ (३०१ पत्रेऽपि) सा एव गुरुपरम्परा, तथाहि-“यस्मिन्नतीते श्रुतसयमत्रिया-वप्राप्तु-
वत्यावपरं तथाधिषम् । स्वस्या(स्या) श्रयं सबसतोऽतिबुःस्थिते, श्रीवर्धमानः स यतीश्वरोऽभवत् ॥ १ ॥ शिष्योऽभव-
त्तस्य जिनेश्वराख्यः, सूरिः कृतानिन्यविधिप्रशाखः । सदा निरालम्बविहारवर्ती, चन्द्रोपमश्चन्द्रकुलाम्बरत्न ॥ २ ॥

अन्योऽपि वित्तो भुवि बुद्धिसागरः पाण्डित्यचारित्रगुणैरनो(न्नु)पमैः । शब्दाविलम्बमप्रतिपादकानघ-ग्रन्थप्रणेता प्रवर-
समाधत्ताम् ॥ ३ ॥ तयोरिमा शिष्यवरस्य वाक्याद्, वृत्तिं व्यधात् श्रीजिनचन्द्रसूरेः । शिष्यस्तयोरेव विमुग्धबुद्धि-ग्रन्थार्य-
बोधेऽभयदेवसूरिः ॥ ४ ॥ बोधो न शास्त्रार्थगतोऽस्ति तादृशो, न तादृशी वाक्पटुतास्ति मे तथा । न चास्ति टीकेह न
बृहन्निर्मिता, हेतु परं मेऽत्र कृतौ विमोर्वचः ॥ ५ ॥ यदिह किमपि दृढं बुद्धिमान्धाद्विरुद्धं, मयि विहितकृपास्तस्त्री-
धनाः शोधयन्तु । निपुणमतिमतोऽपि प्रायशः साधृतैः स्यात्, न हि न मतिविमोहः किं पुनर्मोहस्य ॥ ६ ॥ चतुरधिकवि-
धातियुते, वर्षसहस्रे शते च सिद्धेयम् । धवलङ्कपुरे वसतौ, घनपत्योर्वकुलधविकृत्योः ॥ ७ ॥ अणहिलपाटकनगरे, सधवरैर्वर्त-
मानबुधमुख्यैः । श्रीद्रोणाचार्यै-र्विद्वद्भिः शोधिता चेति” ॥ ८ ॥ इत्यादि । एव एषा एव गुरुपरम्परा श्रीअभयदेवसूरिभिः
स्वकृतानेकग्रन्थप्रशस्तौ लिखिताऽस्ति, जिज्ञासुभिः ते ग्रन्था विलोकनीयाः ॥ २० ॥

ननु-अन्यगच्छीयसूरिभिः अपि इदमेव गुरुशिष्यपरम्पर्यं श्रीअभयदेवसूरीणां कापि ग्रन्थे लिखितमस्ति ? उच्यते-
अनेकेषु ग्रन्थेषु अनेकैः लिखितं वरीवर्तते । तथाहि-

“जिणवल्लहगणिलिहिय, सुहुमत्थवियारत्तवमिण सुयणा । निसुणंतु मुणंतु सय, परे वि बोहिंतु सोहिंतु ॥ १५२ ॥”
व्याख्या-‘जिनवल्लहगणि’सि श्रीजिनवल्लभगणिनामकेन मतिमता सकलार्थसङ्ग्रहादिस्थानाङ्गाधम्नोपाङ्गपञ्चाशकादिशास्त्र-
वृत्तिविधानावाप्तावतकीर्त्ति-सुधाधवलितधरामण्डलानां श्रीमदभयदेवसूरीणां शिष्येण लिखितं कर्मप्रकृत्यादिगंभीर-

शास्त्रेभ्यः समुद्युत्य हृदयं विनयब्रह्मगणिलिखितम् । इति सार्द्धशतकवृत्त्या (९९ पत्रे) एकसप्तत्यधिकैकादशशतत्रयं ११७१
कृतायां श्रीचित्रावालगच्छीय-श्रीवनेश्वरसूरयः प्राहुः ॥ २१ ॥

ननु-तपागच्छीयसूरिभिः अपि श्रीअभयदेवसूरीणां पूर्वोक्ता गुरुशिष्यपरम्परा क्वापि प्रोक्ताऽस्ति ? उच्यते-श्रीकल्या-
न्तर्वाच्ये तपागच्छीयश्रीहेमहससूरिभिः भिन्नभिन्नगच्छप्रभावकाधिकारे तथैव प्रतिपादिताऽस्ति, तथाहि—‘श्रीवपकेशवशे
श्रीरत्नाप्रसूरि हुआ, खियै कोरंटे नगरइ अनइ ओसिए समकाले एकसमै एकलग्ने प्रतिष्ठा कीयी १ । चित्रावालगच्छीय-
श्रीवादिदेवसूरि हुआ । तीए हेमराज अनातणै, आत्थानि गुणचन्द्र विगम्बर जीवी २ । नवाङ्गीवृत्तिकारक श्रीअभय-
देवसूरि खिये धंमणै सेही नदीनै उपकंठि श्रीपार्श्वनाथतणी स्तुति करी, धरणेन्द्रसाहाय्ये श्रीपार्श्वचिन्मयप्रत्यक्ष कीयो,
शरीरतणौ कोढरोग उपसमाब्धौ, तच्छिष्य श्रीखिनवल्लभसूरि हुआ, चारित्रनिर्मल अनेक ग्रन्थ तणौ निर्माण कीयो ।
इणै अनुक्रमइ श्रीखरतरपक्षइ सूरिवर अनेक हुआ सातिशय’ इत्यादि ॥ २२ ॥

पुनः तपागच्छनायक-श्रीसोमसुन्दरशिष्यमहोपाध्याय-श्रीचारित्रगणिविनेय प० श्रीसोमधर्मगणिविरचिताया (स०
१५०३ वर्षे) श्रीचपदेशसप्ततिकायां निष्पन्नाया द्वितीयाधिकारे सप्तसोपदेशे (पत्र ४३), तथाहि—

“अयत्यसौ स्वप्ननपार्श्वनाथः, प्रभावपूरैः परितः सनाथः । स्फुटीचकाराभयदेवसूरि-यां भूमिमध्यस्थितमूर्तिमिब्रम्
॥ १ ॥ पुरा श्रीपत्तने राज्य, कुर्वाणे मीमन्पतौ । अभूवन् मृतले ख्याताः, श्रीजिनेश्वरसूरयः ॥ २ ॥ सूरयोऽभयदेवा-
ख्या-सोपा पट्टे दिदीपिरे । येभ्यः प्रतिष्ठासापन्नो, गच्छः खरतराभिधः ॥ ३ ॥” इत्यादि ॥ २३ ॥

पुनः उपदेशतरङ्गिण्यां श्रीमुनिसुन्दरसूरयोऽपि प्रोचुः । तथाहि—“व्याख्याताभयदेवसूरिरमलप्रज्ञो नवाज्ञयाः पुनर्भ-
व्याना जिनदत्तसूरिरददादीक्षा सहस्रस्य तु । प्रौढः श्रीजिनवल्लभो गुरुरभूद् ज्ञानादिलक्ष्म्या पुनर्ग्रन्थान् श्रीतिलकश्चकार
विविधैश्चन्द्रप्रभाचार्यवत् ॥ १ ॥” इति ॥ २४ ॥

एव श्रीअणदिल्लपत्तने सं० १६१७ मिते युगप्रधानश्रीजिनचन्द्रसूरिभिः सम श्रीअभयदेवसूरिं आश्रित्य तपागच्छी-
यधर्मसागरेण विवादे प्रारब्धेऽनेकग्रन्थदर्शनपूर्वं चतुरशीतिगच्छाचार्ये एकीभूय धर्मपक्षं कक्षीकृत्य—अङ्गीकृत्य च सर्व-
गच्छीयसङ्घसमक्षं साक्ष्यं प्रदत्तं स्वहस्ताक्षरैः मतानि लिखितानि । यदुत श्रीस्तम्भनकपार्श्वनाथमूर्तिप्रकटको नवाङ्गीवृ-
त्तिकारकः श्रीअभयदेवसूरि श्रीखरतरगच्छे एव नाऽन्यत्र गच्छे वभूव इति । इयं वार्त्ता आवालगोपालप्रसिद्धा अस्ति,
पुनस्तदर्थिना इदं मतपत्रं ब्रह्मव्यम्—

अत्र मतपत्रमिदम्—

“सं० १६१७ मिते कार्तिक सुदि ७ दिने शुक्रवारे श्रीपाटणनगरे श्रीखरतरगच्छनाथकवादिकन्दकुद्दालभट्टारक-श्री-
जिनचन्द्रसूरि चौमासी कीर्त्तनी । तिवारइ ऋषीमती धर्मसागरै कुन्दी चरचा माढी, ज उ अभयदेवसूरि नवाङ्गीवृत्तिकर्त्ता
श्रीयभणापार्श्वनाथप्रकटकर्त्ता, ते खरतरगच्छे न हूआ । एहवी वात साभली तिवारै श्रीजिनचन्द्रसूरि समस्तदर्शन
एकठा कीर्त्ता, पछै समस्त दर्शन नइ पूछयो, जे श्रीअभयदेवसूरि नवाङ्गीवृत्तिकर्त्ता थभणपार्श्वनाथप्रकटकर्त्ता किसे गच्छइ
हूआ ? तिवारै समस्त दर्शन मिली अनै घणा ग्रन्थ जोया । पछै इम कह्यो—जे श्रीअभयदेवसूरि खरतरगच्छे

द्रवा सही, सत्य समस्त दर्शन घणा प्रथ जोई नई सही कीधी, सही चार १०८ ॥ अत्र साखिभट्टारककर्ममुन्दरसूरि-
 मत १, सिद्धान्तीया-धढगच्छा-श्रीचिरचन्द्रसूरिमत २, जावडीयागच्छे श्रीहर्षविनयमतम् ३, नीगमीया-तपागच्छे
 श्रीकल्याणरत्नसूरिमत ४, बृहत्तपागच्छे श्रीसिद्धसूरिमतम् ५, विवदणीक वारे जिया-खडखडता-तपागच्छे श्रीपरमानन्द-
 सूरिमत ६, सिद्धान्तीया-वढगच्छा-श्रीमहीसागरसूरिमतम्, ७ काछेला-पुनमीयागच्छे उदयरत्नसूरिमतम् ८, पीपलिया-
 गच्छे विमलचन्द्रसूरिमतम् ९, त्रांठाडीया-पूनमिआगच्छे श्रीविद्याप्रभसूरिमतं १०, ढढेरिया-पुनमीयागच्छे श्रीसयम-
 सागरसूरिमतम् ११, कुतवपुरा-तपागच्छे श्रीविनयतिलकसूरिमतम् १२, वोकडियागच्छे देवानन्दसूरिमत १३, सिद्धा-
 न्तीयागच्छे पन्यासप्रमोदहसमतम् १४, पाळ्णपुरागच्छे वादिनयकीर्त्तिमतम् १५, पाळ्णपुरीयाखातपागच्छे वा० रग-
 निधानमतं १६, अचलगच्छे पं० भावरत्नमत १७, छापरियापुनमीयागच्छे पं० उदयरजमतं १८, साधुपुनमीयागच्छे
 पं० वा० नगमत १९, मलचारीगच्छे पं० गुणतिलकमत २०, ओसवालगच्छे पं० रत्नहर्षमत २१, धवलपर्वीयाआब-
 लीयागच्छे पन्यास रगमत २२, चित्रावालगच्छे वा० क्षेमामतं २३, चिन्तामणीया पाढा वा० गुणमाणिक्वगणि-
 मत २४, आगमीया तपाध्यायसुमतिशेखरमतम् २५, वेगढाखरतर पं० पद्ममाणिक्वमत २६, बृहत्खरतर वा० मुनि-
 रत्नमतम् २७, चित्रावालजोगीवाढई पं० राजामतं २८, कोरष्टवालगच्छे बेला-हासमत २९, विवदणीक-खिरालुआमत
 ३०, आगमीया मोकलमत ३१, खरतर-तपाध्याय श्रीअयलाममत ३२, कार्ष्णिकसुदि ७ शुक्रवारे सर्वदर्शनी मिळी, मज-
 लस कीधी, धर्मसागर ऋषिमती तेढाब्यो, पुणि धर्मसागर दर्शनमाद्धि न आब्यए, चार तीस मजळस करी वेढाब्यो, पढी

छिपी रह्यो, पण न आवे, तिवार काती सुवि १३ दिने सर्वदर्शन मिली घरचाये पोढो जाणीने निहव थाप्यो, जिन-
दर्शन वाहिर कीचो सही । सही १०८ । सर्वदर्शनसम्मत श्रीअभयदेवसूरि नवाङ्गीवृत्तिकर्ता धमणा पार्श्वनाथ प्रकट-
कर्त्ता ते खरतर गच्छइ हुआ, पसनीयसमस्तदर्शनिभिः विचार्य मत लिखितम्” ॥

अथ ग्रन्थसाक्ष्य लिख्यते—श्रीतपागच्छीय—हेमहससूरिकृतकल्पान्तर्वाच्ये १, भावहृदाकृत—गुरुपर्वप्रभावकग्रन्थे २, तपा-
लघुशास्त्रालघुपट्टावल्या ३, तपाकृते आचारप्रदीपे ४, सन्देहदोलावलीखरतरग्रन्थप्रामाण्यसाधके ५, कुमारगिरिस्थिततपा-
सामग्रीसाधुपट्टावल्या ६, श्रीजिनवल्लभसूरिकृत—सार्द्धशतककर्मग्रन्थमध्ये ७, श्रीचित्रावालगच्छीयश्रीश्रीधनेश्वरसूरिकृत—वृत्ति-
परम्परासाधके ८, तपाकल्याणरससूरिचिरन्तनटिप्पनकव्ये ९, छापरीया—पुनमीया—पट्टावल्यां १०, साधुपुनमीयापट्टा-
वल्या ११, गुर्वावलीग्रन्थे १२, प्रभावकचरित्रे चन्द्रप्रमसूरिग्रणीते १३, सर्गे (१६१ पत्रे) श्रीअभयदेवसूरिचरित्रे १३,
पञ्जीवालगच्छीय म० श्रीआमदेवसूरिकृतप्रभावकचरित्रे १४, पीपलीया—स्वदयरसप्रारम्भेण जीवानुशासने १५, तथा
तथा—श्रीसोमसुन्दरसूरिराज्ये कृतोपदेशसप्ततिग्रन्थे १६, किं बहुना ४१ ग्रन्थमध्ये । हुडी—श्रीअभयदेवसूरि—नवाङ्गीवृत्ति-
कर्त्ता श्रीस्तम्भनकपार्श्वनाथप्रकटकर्त्ता खरतरगच्छे बभूव—सर्वदर्शनमतोपेतं मूलपत्रं अणहिल्लपत्तनभाण्डागारे मुक्त अस्ति,
तद् आलोक्य एतल्लिखित अस्ति, ये च न मन्यन्ते ते निह्वाः ।

अथ स्तम्भतीर्थमतानि लिख्यन्ते—स्वस्ति श्रीस्तम्भनाधीशं नत्वा श्रीस्तम्भतीर्थमध्ये समस्तदर्शनिभिर्लिखितम् । श्री-
अभयदेवसूरि श्रीधंभणपार्श्वनाथ प्रकटकारक नवाङ्गीवृत्तिकारक खरतरगच्छे हुआ, केई एक इम नथी सरदहिता, राग-

ह्वा सही, सत्य समस्त दर्शन घणा ग्रथ जोई नइ सही कीधी, सही चार १०८ ॥ अत्र सात्विभट्टारकक्रमंमुन्दरसूरि-
 मत १, सिद्धान्तीया-षडगच्छा-श्रीथिरचन्द्रसूरिमतं २, जावडीयागच्छे श्रीहर्षविनयमतम् ३, नीगमीया-तपागच्छे
 श्रीकल्याणरत्नसूरिमत ४, बृहस्पतागच्छे श्रीसिद्धसूरिमतम् ५, विवदणीक चारे जिया-खडखडता-तपागच्छे श्रीपरमानन्द-
 सूरिमत ६, सिद्धान्तीया-षडगच्छा-श्रीमहीसागरसूरिमतम्, ७ काठेला-पुनमीयागच्छे उदयरत्नसूरिमतम् ८, पीपलिया-
 गच्छे विमलचन्द्रसूरिमतम् ९, ब्राठाडीआ-पूनमिआगच्छे श्रीविद्याप्रभसूरिमत १०, ढढेरिया-पुनमीयागच्छे श्रीसयम-
 सागरसूरिमतम् ११, कुतचपुरा-तपागच्छे श्रीविनयतिलकसूरिमतम् १२, वोकडियागच्छे देवानन्दसूरिमत १३, सिद्धा-
 न्तीयागच्छे पन्यासप्रमोदहसमतम् १४, पाल्हणपुरागच्छे वादिनयकीर्त्तिमतम् १५, पाल्हणपुरीशास्त्रातपागच्छे वा० रग-
 निधानमतं १६, अचलगच्छे पं० भावरत्नमत १७, छापरियापुनमीयागच्छे पं० उदयरत्नमतं १८, साधुपुनमीयागच्छे
 पं० वा० नगमत १९, मलघारीगच्छे पं० गुणतिलकमत २०, ओसवालगच्छे पं० रत्नहर्षमत २१, घवलपर्वीबाबाब-
 लीयागच्छे पन्यास रंगमत २२, चित्रावालगच्छे वा० क्षेत्रामतं २३, चिन्तामणीया पाढा वा० गुणमणिक्कगणि-
 मत २४, आगमीया तपाध्यायसुमतिशेखरमतम् २५, वेगढाखरतर पं० पद्ममणिक्कमत २६, बृहत्खरतर वा० सुमि-
 रत्नमतम् २७, चित्रावालजोगीवाढई पं० राजामतं २८, कोरण्टयालगच्छे चेला-हासामत २९, विवदणीक-लिराष्ट्राममत
 ३०, आगमीया मोक्कलमत ३१, खरतर-तपाध्याय श्रीजयलाभमत ३२, कात्तिकसुदि ७ शुक्लारे सर्वार्थनी मिळी, मन्-
 लस कीधी, धर्मसागर ऋषिमती तेढाच्यो, पुणि धर्मसागर दर्शनमाहि न आब्यस, चार दीन मन्त्रकड करी तेढाच्यो, फळे

छिपी रह्यो, पण न आवे, तिवारै काती सुदि १३ दिने सर्वदर्शन मिली चरचाये पोदो जाणीने निहव धाप्यौ, जिन-
दर्शन वाहिर कीधौ सही । सही १०८ । सर्वदर्शनसम्मत श्रीअभयदेवसूरि नवाङ्गीवृत्तिकर्ता धमणा पार्धनाथ प्रकट-
कर्त्ता ते खरतर गच्छइ हुआ, पत्तनीयसमस्तदर्शनिभिः विचार्य मत लिखितम्” ॥

अथ ग्रन्थसाक्ष्य लिख्यते—श्रीतपागच्छीय—हेमदससूरिकृतकल्यान्तर्वार्ये १, भावहडाकृत—गुरुपर्वप्रभावकग्रन्थे २, तपा-
लघुशाखालघुपट्टावल्या ३, तपाकृते आचारप्रदीपे ४, सन्देशदोलावलीखरतरग्रन्थप्रामाण्यसाधके ५, कुमारगिरिस्थिततपा-
सामग्रीसाधुपट्टावल्या ६, श्रीजिनवह्मसूरिकृत—साङ्गशतककर्मग्रन्थमध्ये ७, श्रीचित्रावालगच्छीयश्रीोधनेश्वरसूरिकृत—वृत्ति-
परम्परासाधके ८, तपाकल्याणरत्नसूरिचिरन्तनटिप्पनकव्ये ९, छापरीया—पुनमीया—पट्टावल्या १०, साधुपुनमीयापट्टा-
वल्या ११, गुर्वावलीग्रन्थे १२, प्रभावकचरित्रे चन्द्रप्रभसूरिप्रणीते १३, सर्गे (१६१ पत्रे) श्रीअभयदेवसूरिचरित्रे १३, तथा
पक्षीवालगच्छीय म० श्रीआमदेवसूरिकृतप्रभावकचरित्रे १४, पीपलीया—उदयरत्नप्रारम्भेण जीवानुशासने १५, तथा
तपा—श्रीसोमसुन्दरसूरिराज्ये कृतोपदेशसप्ततिग्रन्थे १६, किं बहुना ४१ ग्रन्थमध्ये । हुडी—श्रीअभयदेवसूरि—नवाङ्गीवृत्ति-
कर्त्ता श्रीस्तम्भनकपार्धनाथप्रकटकर्त्ता खरतरगच्छे बभूव—सर्वदर्शनिमतोपेत मूलपत्र अणहिलपत्तनभाण्डागारे मुक्क अस्ति,
तव् आलोक्य एतल्लिखित अस्ति, ये च न मन्यन्ते ते निह्वाः ।

अथ स्तम्भतीर्थमतानि लिख्यन्ते—स्वस्ति श्रीस्तम्भनाधीश नत्वा श्रीस्तम्भतीर्थमध्ये समस्तदर्शनिभिर्लिखितम् । श्री-
अभयदेवसूरि श्रीधमणपार्धनाथ प्रकटकारक नवाङ्गीवृत्तिकारक खरतरगच्छे हुआ, केई एक इम नथी सरदहिता, राग-

ह्रवा सही, सत्य समस्त दर्शन घणा ग्रय जोई नइ सही कीची, सही चार १०८ ॥ अत्र साखिभट्टारकरुमंमुन्दरसूरि-
 मंतं १, सिद्धान्तीया-चढगच्छा-श्रीथिरचन्द्रसूरिमंतं २, जावढीयागच्छे श्रीहर्षविनयमतम् ३, नीगमीया-तपागच्छे
 श्रीकस्याणरसूरिमंत ४, वृहत्तपागच्छे श्रीसिद्धसूरिमंतम् ५, विषदणीक घारे लिया-खडखडता-तपागच्छे श्रीपरमानन्द-
 सूरिमंत ६, सिद्धान्तीया-चढगच्छा-श्रीमहीसागरसूरिमंतम्, ७ काठेला-पुनमीयागच्छे चदयरत्नसूरिमंतम् ८, पीपलिया-
 गच्छे विमलचन्द्रसूरिमंतम् ९, आठासीआ-पुनमिआगच्छे श्रीविद्याप्रभसूरिमंत १०, ढढेरिया-पुनमीयागच्छे श्रीसयम-
 सागरसूरिमंतम् ११, कुतबपुरा-तपागच्छे श्रीविनयतिलकसूरिमंतम् १२, बोकडियागच्छे देवानन्दसूरिमंत १३, सिद्धा-
 न्तीयागच्छे पन्यासप्रमोदहलमतम् १४, पाव्हणपुरागच्छे वादिनयकीर्त्तिमतम् १५, पाव्हणपुरीशाखातपागच्छे वा० रग-
 निधानमत १६, अचलगच्छे प० भावरत्नमत १७, छापेरियापुनमीयागच्छे प० उदयरजमतं १८, साधुपुनमीयागच्छे
 प० वा० नगामत १९, मलघारीगच्छे प० गुणतिलकमतं २०, ओसवालगच्छे प० रत्नहर्षमत २१, घवलपर्वीबाबाब-
 लीयागच्छे पन्यास रगामत २२, चित्रावालगच्छे वा० क्षेत्रामतं २३, चिन्तामणीया पाढा वा० गुणमणिक्वगजि-
 मंतं २४, आगमीया तपाध्यायसुमतिशेखरमतम् २५, वेगढाखरतर प० पद्ममणिक्वमत २६, वृहत्तरतर वा० मुनि-
 रत्नमतम् २७, चित्रावालजोगीवाढई पं० राजामत २८, कोरण्टवालगच्छे बेला-हासामत २९, विषदणीक-लिराछुभामत
 ३०, आगमीया मोकलमत ३१, खरतर-तपाध्याय श्रीजयलभमतं ३२, कापिकसुखि ७ शुक्रवारे सर्वदर्शनी सिद्धी, मज्ज-
 लस कीची, धर्मसागर ऋषिमती तेढाव्यो, पुनि धर्मसागर दर्शनमांदि न आव्यस, चार तीन मज्जक करी बेढाव्यो, फळे

छिपी रहो, पण न आवे, तियारै कात्ती सुवि ११ विने सर्वदर्शन मिछी खरचाये पोढो जाणीने निहव थाप्यौ, विन-
छिपी रहो, न आवे, तियारै कात्ती सुवि १०८ । सर्वदर्शनसम्मत श्रीअभयेदेवसूरि नयाझीपृथिकर्ता धमणा पार्श्वनाथ प्रफट-

छिपी रक्षा, कीचै सही । सही १०८ । सर्वधानसन्ताने विचार्य मत छिलितम्” ॥
दर्शन धारि कीचै सही । सही १०८ । सर्वधानसन्ताने विचार्य मत छिलितम्” ॥
कर्त्ता ते खरतर गच्छा दुआ, पक्षतीयसमस्सार्थनिमिः विचार्य मत छिलितम्” ॥
कर्त्ता ते खरतर गच्छा दुआ, पक्षतीयसमस्सार्थनिमिः विचार्य मत छिलितम्” ॥

[illegible]

तथा-श्रीसामञ्जसः । खरतरंगच्छेदः ।
कर्त्ता श्रीस्तम्भनकपार्थनाथप्रकटकर्त्ता ते निहयाः ।
तद्दालोक्य एतद्विहित अस्ति, ये च न मन्यन्ते ते निहयाः ।
अथ स्तम्भनतीर्थमतानि लिख्यन्ते-स्वस्ति श्रीस्तम्भनाथीश
नत्वा श्रीस्तम्भतीर्थमध्ये समस्तदर्शनभिर्भण्डितम् । श्री-
खरतरंगच्छेदः । नया, केने एत इम नयी सरददिता, राग-

इवा सही, सत्य समस्त दर्शन घणा प्रथ जोई नइ सही कीधी, सही चार १०८ ॥ अत्र साखिमहारकर्ममुन्दरसूरि-
 मत १, सिद्धान्तीया-यद्वगच्छा-श्रीथिरचन्द्रसूरिमत् २, जावलीयागच्छे श्रीहर्षविनयमतम् ३, नीगमीया-तपागच्छे
 श्रीकल्याणरत्नसूरिमत् ४, बृहत्तपागच्छे श्रीसिद्धसूरिमत् ५, विषदणीक चारे जिया-खडखडता-तपागच्छे श्रीपरमानन्द-
 सूरिमत् ६, सिद्धान्तीया-यद्वगच्छा-श्रीमहीसागरसूरिमत् ७, काछेला-पुनमीयागच्छे उदयरत्नसूरिमत् ८, पीपलिया-
 गच्छे विमलचन्द्रसूरिमत् ९, ब्रांठाडीआ-पूनमिआगच्छे श्रीविद्याप्रमसूरिमत् १०, ठढेरिया-पुनमीयागच्छे श्रीसयम-
 सागरसूरिमत् ११, कुवबपुरा-तपागच्छे श्रीविनयतिलकसूरिमत् १२, वोकडियागच्छे देवानन्दसूरिमत् १३, सिद्धा-
 न्तीयागच्छे पंन्यासप्रमोदहसमतम् १४, पाल्हणपुरागच्छे वादिनयकीर्त्तिमतम् १५, पाल्हणपुरीवालातपागच्छे वा० रग-
 निधानमतं १६, अचलगच्छे पं० भावरत्नमत १७, छापरियापुनमीयागच्छे पं० उदयरत्नमत १८, साधुपुनमीयागच्छे
 पं० वा० नगामत् १९, मलधारीगच्छे पं० गुणतिलकमतं २०, ओसवालगच्छे पं० रत्नहर्षमत २१, धवलपर्वीबाबाब-
 लीयागच्छे पन्यास रगामत् २२, बिन्नावालगच्छे वा० क्षेमामत् २३, बिन्तामणीया पाढा वा० गुणमाणिक्यगणि-
 मतं २४, आगमीया उपाध्यायसुमतिशेखरमतम् २५, वेगढाखरतर पं० पद्ममाणिक्यमत २६, बृहत्खरतर वा० मुनि-
 रत्नमतम् २७, बिन्नावालजोगीवाढई पं० राजामत् २८, कोरष्टवालगच्छे बेला-दासामत् २९, विषदणीक-लिराहुआमतं
 ३०, आगमीया मोक्कमत ३१, खरतर-उपाध्याय श्रीजयलाममत ३२, कापिक्कुलि ७ शुक्रवारे सर्वदर्शनी मिस्त्री, मन्त्र-
 लस कीधी, धर्मसागर ऋषिमती तेराब्यो, पुनि धर्मसागर दर्शनमाद्रि न आबस, बार तीन मन्त्रलस करी बेडाब्यो, फळे

पट्टे विदीपिरे । येभ्यः प्रतिष्ठामार्पणो, गच्छः खरतराभिघः ॥ ३ ॥ तेपामाचार्यवर्याणां, मान्याना भूयतामपि । कुष्ठव्या
 धिरभूदेहे, प्राच्यकर्माऽनुभाषत ॥ ४ ॥ तत श्रीगुर्जरत्राया समाणकपुर प्रति । शक्त्यल्पत्येऽपि ते चक्रुर्विहार मुनिपुङ्ग-
 वा ॥ ५ ॥ रोगग्रस्ततथाऽत्यन्त, सम्भाव्य स्वायुष क्षयम् । मिथ्याबुद्ध्युक्तवानार्थ, सर्वं सह समाह्वयत् ॥ ६ ॥ तस्यामेव
 निशीथिन्या, स्वप्ने शासनदेवता । प्रभो ! स्वपिपि जागर्षि, किं ? वेत्याह गुरु प्रति ॥ ७ ॥ रोगेण क्वास्ति ? मे निद्रे-त्युक्ते
 देवी गुरु जगौ । तन्मोटयत तर्ह्येताः सूत्रस्य नव कुकुटी- (कुकुटीः ?) ॥ ८ ॥ शंकरभावात्किं कुर्वे ? साऽऽह मैव वचो
 वद । त्वमद्यापि नवाज्ञा यद्वृत्तिः स्फीताः करिव्यसि ॥ ९ ॥ श्रीसुधर्मकृतग्रन्थान्, कथमर्थापयाम्यहम् ? । पद्मो प्रत्येति
 को नाम ? मेर्वारोहणकौशलम् ॥ १० ॥ देव्याह यत्र सन्देहा, स्मर्त्तव्याऽह त्वया तदा । यथा भिनन्नि तान् सर्वान्, पृष्ट्वा
 सीमन्धर जिनम् ॥ ११ ॥ रोगग्रस्त कथ मात !, करोमि विवृतीरहम् ? । माऽवादीस्तत्प्रतीकारे, किन्तूपायमिम शृणु
 ॥ १२ ॥ अस्ति स्तम्भनकग्रामे, सेढीनाममहानदी । तस्या श्रीपार्श्वनाथस्य, प्रतिमाऽस्त्यतिशायिनी ॥ १३ ॥ यत्र च
 क्षरति धीर, प्रत्यह कपिलेति गौः । तत्सुरोत्खातभूमौ च, द्रक्ष्यसि प्रतिमामुखम् ॥ १४ ॥ तदेव सप्रभाव तद् विम्ब
 वदस्व भावत । यथा त्व स्वस्यदेह स्याः, इति प्रोच्य गता सुरी ॥ १५ ॥ प्रातर्जोगरितास्तेऽथ, स्वभार्यमवबुध्य च । सम
 समग्रसङ्गेन, वेढुं स्तम्भनक प्रति ॥ १६ ॥ तत्र गत्वा यथा स्थाने, प्रेक्ष्य पार्श्वजिनेश्वरम् । चल्लसत्सर्वरोमाश्चा, एव ते तुष्टु-
 बुमुदा ॥ १७ ॥ “जय तिहुयणमरकण्णरुक्ख जय जिणघन्नंतीर, जय तिहुयणकल्लाणकोस दुरिअकरिकेसरि । तिहुयणजणअवि-
 लंघियाण भुवणत्तयसामिय, कुणस्स सुहाइ जिणेसपास थभणयपुरद्विय ॥ १ ॥” वृत्ते तु पोढशे साऽर्चा, सर्वोद्ग प्रकटाऽभ-

देपना वाद्या कुडुद्धि वाद्या, ते वापद्या तुसीहुत्से सही १०८, सिद्धान्तनैमेलि नवागीयुत्तिने वृद्ध सम्प्रदायने मेळि, ते
 न मानइ ते घणा कुहा पडे छे । समस्त दर्शन वैसी श्रीनवागीप्रशस्ति जोई वृद्धसम्प्रदाय जोईने सही कीधी, जे श्री-
 अमयदेवसुरि खरतरगच्छे हुआ । अत्र साखि-ओसवालगच्छे ५० सीद्दामत १ अचलगच्छे ५० उत्सीनिधानमत २ वृद्ध-
 शालीयतपागच्छे श्रीसौभाग्यरत्नसुरिमत ३ चढागच्छे ८० विनयकुशलमत ४ कोरटयालगच्छे ५० पद्मदोसरमत ५ पूर्णिमा-
 गच्छे ५० रत्नवीरमत ६ वडगच्छातपागच्छे ५० रत्नसागरमत ७ मलधारीगच्छे क्षमासुन्दरमत ८ अचलीयागच्छे पूर्ण-
 चन्द्रमत ९ साढेरा-समयरत्नमत १० आगमीयागच्छे ऋषिराममतम् ११ सुधर्मयोपगच्छे ऋषिरत्नसागरमत १२ कट्ट-
 आमती-पोमसीमत १३ श्रीखरतरगच्छे श्रीअमयदेवसुरि स० ११११ श्रीयभणो पार्धनाथ प्रगट कीर्णो, स० ११२० श्रीन-
 वाङ्गीवृत्ति कीधी, सं० १२०४ श्रीरुद्रपङ्कीगच्छे अमयदेवसुरि बीजा हुआ न माने ते अभागीया, खोडु मोलीने चारित्र
 गमाडे छे । तथा के इक कदाग्रही इम कहै-जे श्रीअमयदेवसुरि नवाङ्गीवृत्तिकर्षो श्रीयभणपार्धनाथप्रकटकारक खर-
 तरगच्छे न हुआ, ते महावत्सूत्रवादी आणिया, जिणे कारणे तपागच्छनायक श्रीसोमसुन्दर सुरिना शिष्यनी कीधी
 उपदेशसत्तरी ग्रन्थ तेमाहि १२ मइ उपदेशो (४६ पत्रे) ते कालजा गीतार्थ सवेगी हुआ । तिणे खरतरगच्छे कथा
 छे ते हुसी लिखी जइ छे ॥

जयत्यसौ सम्मनपार्धनाथः, प्रभावपूरै परितः सनाथः । स्फुटीकराभयदेवसुरि-यां भूमिमध्यस्थितमूर्तिमिदम् ॥ १ ॥
 पुण श्रीपत्तने राग्य, कुर्वाणे मीमभूपतौ । अमृषन् मृतले रमाताः, श्रीजिनेश्वरसूरयः ॥ २ ॥ सूरयोऽभयदेवाख्या-सोना

३४ श्रीसर्वदेवसूरि ३५ श्रीअजितदेवसूरि ३६ श्रीविजयसिंहसूरि ३७ श्रीसोमप्रभसूरि ३८ श्रीमुनिचन्द्रसूरि ३९ श्रीअ-
 जितसिंहसूरि ४० श्रीविजयसेनसूरि ४१ श्रीमणिरससूरि ४२ श्रीजगन्मन्द्रसूरि ४३ श्रीदेवेन्द्रसूरि ४४ श्रीधर्मधोपसूरि ४५
 श्रीसोमप्रभसूरि ४६ श्रीसोमतिलकसूरि ४७ श्रीजयानन्दसूरि ४८ श्रीदेवसुन्दरसूरि ४९ श्रीज्ञानसागरसूरि ५० श्रीकुलमण्डन-
 सूरि ५१ श्रीसोमसुन्दरसूरि ५२ श्रीजयचन्द्रसूरि ५३ श्रीमुनिसुन्दरसूरि ५४ श्रीरत्नशेखरसूरि ५५ श्रीलक्ष्मीसागरसूरि ५६ श्री-
 सुमतिसाधुसूरि ५७ श्रीहेमविमलसूरि ५८ श्रीमानन्दविमलसूरि ५९ श्रीविजयदानसूरि ६० श्रीहीरविजयसूरि ६१ श्रीविज-
 यसेनसूरि ६२ श्रीविजयदेवसूरिप्रमुखाः ६३ । एषमन्येषु अपि आगमिक १ पूर्णिमापक्षीय २ विधिपक्षीयादि ३ गच्छेषु पट्टा-
 वल्या एतादृशप्रभावक-श्रीभयदेवसूरिनाम न क्वाऽपि लिखितमस्ति, ततो यस्य पितामहगुरुः श्रीवर्द्धमानसूरिः गुरुश्च श्री-
 जिनेश्वरसूरिः सतीर्थश्च श्रीजिनचन्द्रसूरिः शिष्यो यस्य श्रीजिनवल्लभसूरिः प्रशिष्यश्च श्रीजिनदत्तसूरिः स्वयं च श्रीस्तम्भ-
 नकपार्श्वनाथमूर्त्तिप्रदको नवाङ्गीवृत्तिकारकश्च, एतादृशः प्रभावकः श्रीभयदेवसूरिः श्रीखरतरगच्छे एव जातः, नाऽन्यत्र ।

॥ इति श्रीभयदेवसूरेः खरतरगच्छेशत्वाधिकारः ॥ ४ ॥

ननु-आत्मीयगच्छे प्रतिक्रमणान्ताः साधवः-“आयस्य सवञ्चाए”ति, गाथा त्रिक कथं न पठन्ति ? सच्यते-आव-
 श्यकादिषु साधूनां नामग्राहं तस्य अनुकृत्वात् । ननु-तर्हि श्रावकाः कथं कथयन्ति ? सत्यं, श्रीजिनवल्लभसूरिभिः निज-
 सामाचार्यां वक्तृत्वात्, तथाहि-“दाक्ष्यं वदणं तो, पणगाइसु जइसु खामए तिस्सि । किइकम्म किरिअ ठिओ सहुो गाहा
 तिग पढई ॥ १६ ॥” अत्र आह परः-“ननु-श्रीप्रवचनसारोद्धारबृहद्वृत्तौ रात्रिप्रतिक्रमणाधिकारे (४० पत्रे) “वदणय गा-

घट । अत एवाऽप्रवृत्ते तैः, पञ्चवक्षेति पद कृतम् ॥ १८ ॥ “फणिफणफारफुरतरयणकररजियनहयल, फलिणीकदलदल-
 तमालनीलुप्पलसामल । कमठासुरवरसगवमांससगअगजिय, जय पच्चक्खजिणेसपास थंभणयपुरट्ठिय ॥ १८ ॥” एव
 द्वात्रिंशता वृत्तैः, तुष्टुदुः पार्श्वतीर्थपम् । श्रीसङ्कोऽपि महापूजाद्युत्सवोत्सव निममे ॥ १९ ॥ अन्त्य वृत्तद्वय तत्र त्यक्त्या देव्युप-
 रोधतः । चक्रिरे त्रिंशता वृत्तैः, स प्रभावं स्रव हि ते ॥ २० ॥ तत्कालरोगनिर्मुक्ताः, सुरयस्तेऽपि जज्ञिरे । नव्यकारितचैत्ये च,
 प्रतिमा सा निवेशिता ॥ २१ ॥ स्थानाङ्गदिनवाङ्गानां, चक्रुस्ते विधृती क्रमात् । देवतावचन न स्यात्, कल्पान्तेऽपि हि
 निष्कलम् ॥ २२ ॥ इत्यादि समस्तवृत्तान्तआणी करी जे सवेगी गीतार्थ छै ते समस्तसिधा कहिये, उत्सूत्रयी बीहता
 यका बीजाई पूर्वाचार्य अनैरे गच्छि हूआ तेहिं इम कणा जे श्रीअमयदेवसूरि नवाङ्गीवृत्तिकर्त्ता थमणापार्थनाय
 प्रकटणहार “जयतिष्ठयण बचीसी” कारक श्रीखरतरगच्छि हूआसही सन्वेह नही ॥ न च वाच्यं एतादृशः प्रभावक
 श्रीअमयदेवसूरिः तपागच्छे न वम्ब, कय तत्पट्टावल्या तन्नाम अभवत् । तत्पट्टानुक्रमस्तु अयम्—“श्रीवर्धमान १
 श्रीसुधर्म २ जम्बू ३ प्रभव ४ श्रीसिद्धभव ५ श्रीयशोभद्र ६ श्रीसम्भूतिविजय ७ श्रीस्यूलभद्र ८ श्रीस्वहस्ति ९ श्रीसु-
 स्थित १० श्रीइन्द्रदिक्ष ११ श्रीविष्णुसूरि १२ श्रीसिंहगिरि १३ श्रीवज्रस्वामि १४ श्रीवज्रसेन १५ श्रीचन्द्रसूरि १६ श्री-
 सामन्तभद्रसूरि १७ श्रीदेवसूरि १८ श्रीप्रद्योतनसूरि १९ श्रीवादिदेवसूरि २० श्रीमानतुङ्गसूरि २१ श्रीधीरसूरि २२ श्रीज-
 यदेवसूरि २३ श्रीदेवानन्दसूरि २४ श्रीविक्रमसूरि २५ श्रीनरसिंहसूरि २६ श्रीसमुद्रसूरि २७ श्रीमान् देवसूरि २८ श्री-
 विजयभद्रसूरि २९ श्रीजयानन्दसूरि ३० श्रीरविप्रभसूरि ३१ श्रीयशोभद्रसूरि ३२ श्रीविमलचन्द्रसूरि ३३ श्रीगङ्गोत्तनसूरि

चित्तां शोकेन १ दृष्टचित्तां हर्षेण २ यस्माद्विष्टा=देवताधिष्ठितां ३ सन्मायप्राप्तां घातादिना ४ उपसर्गप्राप्ता तियेष्टमनुव्या-
 दिना नीयमानां ५ साधिकरणा कलहयन्तीं ६, पक्विः स्थानैः वक्ष्यमाणैः निर्ग्रन्थाः—साधवो निर्ग्रन्थाः च साख्यः तथाविच-
 निर्ग्रन्थामावे मिश्राः सन्तः साधर्मिक=समानधर्मयुक्त साधु इत्यर्थः, 'समायरमाणे'ति समाद्रियमाणाः—साधर्मिकं प्रति
 आदर कुर्वाणाः समाचरन्तो वा सत्पाटनादिव्यवहारविषयीकुर्वन्तो, न अतिक्रमन्ति आज्ञा स्त्रीभिः सह विहार १—स्वा-
 ह्याया २—वस्थानादि न कार्य इत्यादिक्रिया, पुष्टालम्बनत्वात् इति 'अतोद्धितो व'ति गृहावेः मभ्याव् वहिर्नयन्तो वाशब्दा
 विकल्पार्थाः, वाहिर्हितो व'ति गृहावेः वहिस्तात् निर्देहिः—अत्यन्तवहिः वहिस्तात्तरा नयन्तः, 'उपेक्षमाणा' इति उपेक्षा द्विवि-
 धा—व्यापारोपेक्षा अव्यापारोपेक्षा च, तत्र व्यापारोपेक्षया त उपेक्षमाणा तद्विषयाया छेदनवन्धनादिकाया समयप्रसिद्ध-
 क्रियाया व्याप्रियमाणा इत्यर्थः, अव्यापारोपेक्षया च मृतकस्त्वज्जनादिभिः त सत्क्रियमाण उपेक्षमाणाः तत्र उदासीना
 इत्यर्थः, तथा 'उवासमाण'ति पाठान्तरेण 'भयमाण'ति वा रात्रिजागरणात् तदुपासना विदधानाः, 'उवसामेमाणा'ति
 पाठान्तरे त क्षुद्रव्यन्तराधिष्ठितं समयप्रसिद्धविधिनोपशमयन्त इति, तथा 'अणुश्रवेमाण'ति तत्स्वजनादीन् तत्परिष्ठा-
 पनाय अनुज्ञापयन्तः, 'तुसिणीप्'ति तूष्णींभावेन सप्रव्रजन्तः तत्परिष्ठापनार्थं आगमानुज्ञातत्वात् सर्वं इदं आज्ञाऽतिक्र-
 माय न भवति इति ।" अत्र स्पष्टमेव साधूनां साध्वीभिः समं विहारो न्येचे ॥ १ ॥

तथा पुनर्निषेधमाह—“त्वे मिक्खु आगंतागारे जाव परिआवहेसु वा एगो एगित्थिप सज्जि विहार वा करेज सज्जायं
 वा करेज्ज असणं वा पाण वा स्वाइम वा साइम वा आहारेज्ज सम्मारपासवणं वा परिट्ठवेइ, अणय्यर वा (अणारिअ) आणा-

चिन्मते न पठति च" इति श्रीभाषदेवसूरिफुटयतिदिनचर्याया (८६ पत्रे) । अथ पञ्चवस्तुकसूत्रे साधुप्रतिक्रमणाधिकारे (७७ पत्रे) 'आयरिय स्वज्झाप' इत्यादि गाथात्रिक मणितमस्ति, तत्रापि तद्गच्छीयसामाचारी एव प्रमाणम् ॥ अथया 'तत्त्व पुनः केवलिनो विदन्ति' यथाऽस्ति तथा प्रमाणं, नाऽस्माकं कोऽपि अभिनिवेशः, अस्मद्गच्छसामाचारी चेयम्, यत्साधवः, 'आयरिय स्वज्झाप'पि गाथात्रिक न पठन्तीति ॥

॥ इति आयरिय स्वज्झाप आधकपठनाधिकारः ॥ ५ ॥

ननु-कैपासिह्मच्छे साम्प्रत साधूनां साध्वीभिः सम विहारो हृदयते, आत्मगच्छे तु तन्निषेधः, तत् कथम् ? अत्रोन्यते, सूत्रवृत्त्यादौ साधूनां स्त्रीभिः सह विहारः १ स्वाध्यायः २ अवस्थानादेः ३ निषेधात्, यदुक्तं स्थानाङ्गसूत्रे पटस्थानके प्रथमोद्देशके (३५२ पत्रे), तथाहि—

"छहिं ठाणेहिं निगगये निगगयीं गिण्हमाणे वा अवलमाणे वा नाइकमति, त जहा-खित्तच्चित्तं १ वित्तच्चित्तं २ जक्ख्सा इहं ३ उम्मासपत्तं ४ स्ववसगपत्तं ५ साहिकरणं ६ ॥ छहिं ठाणेहिं निगगया निगगयीओ अ साहम्मिअ कालगय समायर-माणा नाइकमति, तज्जहा-अतोहिंतो वा थाहिं गीणेमाणा वा १ थाहिं हिंतो वा निबाहिं गीणेमाणा २ स्ववेहमाणा वा ३ उवा-समाणा वा ४ अनुअवेमाणा वा ५ तुस्सिणीते वा सपबयमाणा ६ ॥ तट्ठीका-अनन्तरं गणधरगुणा जक्का, गणधरकृत-मर्यादया च वर्धमानो निर्मन्यो न आझा अतिक्रमति इति परत्वं सूत्रद्वयेनाऽऽह-तत्र प्रथम पञ्चमस्थानके व्याख्यातमेव, तथापि किंचिदुच्यते गृह्णन्=प्रीयादौ अवलम्बयन्, हसवन्वाञ्छलादौ गृहीत्वा न अतिक्रमति आझामिति गम्यते । विस-

चित्ता शोकेन १ दृष्टचिच्छां हर्षेण २ यक्षाविष्टा=देवताधिष्ठितां ३ उन्मादप्राप्तां चातादिना ४ उपसर्गप्राप्ता तिर्यङ्मनुष्या-
 दिना नीयमाना ५ साधिकरणा कलहयन्ती ६, पक्षिः स्थानैः वक्ष्यमाणैः निर्ग्रन्थाः—साधवो निर्ग्रन्थाः च साध्यः तथाविध-
 निर्ग्रन्थाभावे मित्राः सन्त साधर्मिक—समानधर्मयुक्तं साधुं इत्यर्थः, 'समायरमाणे'ति समाद्रियमाणाः—साधर्मिकं प्रति
 आदर कुर्वाणाः समाचरन्तो वा उत्पाटनादिव्यवहारविषयीकुर्वन्तो, न अतिक्रामन्ति आज्ञा स्त्रीभिः सह विहार १—स्वा-
 द्याया २—वस्थानादि न कार्यं इत्यादिक्या, पुष्टालम्बनत्वात् इति 'अतोहितो व'ति गृहावे मध्यावृ वहिर्नयन्तो वाशब्दा
 विकल्पार्थाः, वाहिहितो व'ति गृहावेः वहिस्तात् निर्बहिः—अत्यन्तबहिः वहिस्तात्तरा नयन्तः, 'उपेक्षमाणा' इति उपेक्षा द्विवि-
 द्वा—व्यापारोपेक्षा अव्यापारोपेक्षा च, तत्र व्यापारोपेक्षया त उपेक्षमाणा तद्विषयाया छेदनबन्धनादिकाया समयप्रसिद्ध-
 क्रियाया व्याप्रियमाणा इत्यर्थः, अव्यापारोपेक्षया च मृतकस्त्वज्जनादिभिः त सत्कृत्यमाणा उपेक्षमाणाः तत्र उदासीना
 इत्यर्थः, तथा 'उवासमाणा'ति पाठान्तरेण 'भयमाण'ति वा रात्रिजागरणात् तदुपासना विवधानाः, 'उवसामेमाणा'ति
 पाठान्तरे त शुद्रव्यन्तराधिष्ठितं समयप्रसिद्धविधिनोपधमयन्त इति, तथा 'अणुस्रवेमाण'ति तत्त्वज्जनादीन् तत्परिष्ठा-
 पनाय अनुज्ञापयन्तः, 'तुसिणीप'ति तूष्णीभावेन सप्रव्रजन्तः तत्परिष्ठापनार्थं आगमानुज्ञातत्वात् सर्वं इदं आशाऽतिक्र-
 माय न भवति इति ।" अत्र स्पष्टमेव साधूना साध्वीभिः समं विहारो न्ययेधि ॥ १ ॥
 तथा पुनर्निषेधमाह—“जे मिक्खु आगंतागारे जाव परिआवहेसु वा एगो एगिस्थिए सज्जि विहार वा करेज्ज सज्जायं
 वा करेज्ज असणे वा पाण वा खाइम वा साइम वा आहारेज्ज उच्चारपासवण वा परिडुवेइ, अणयर वा (अणारिअं) आणा-

चिन्मते न पठति च" इति श्रीमाधवेवधूरिकृतयतिविनयचर्याया (८३ पत्रे) । अथ पञ्चवस्तुकसूत्रे साधुप्रतिक्रमणाधिकारे (७७ पत्रे) 'आयरिय सबज्झाप' इत्यादि गाथात्रिक भणितमस्ति, तत्रापि तद्गच्छीयसामाचारी एव प्रमाणम् ॥ अथवा 'सत्त्वं पुन' केवलिनो विदन्ति' यथाऽस्ति तथा प्रमाणं, नाऽस्माकं कोऽपि अभिनिवेशः, अस्मद्गच्छसामाचारी चेयम्, यत्साधवः, 'आयरिय सबज्झाप' चि गाथात्रिक न पठन्तीति ॥

॥ इति आयरिय सबज्झाप आवकपठनाधिकारः ॥ ५ ॥

ननु-केपाचिह्नच्छे साम्प्रतं साधूनां साध्वीभिः समं विहारो दृश्यते, आत्मगच्छे तु तन्निषेधः, तत् कथम् ? अत्रोच्यते, सूत्रवृत्त्यादौ साधूनां स्त्रीभिः सह विहारः १ स्वाध्यायः २ अवस्थानादेः ३ निषेधात्, यदुक्तं स्थानाङ्गसूत्रे पष्ठस्थानके प्रथमोद्देशके (३५२ पत्रे), तथाहि—

"छहिं ठणेहिं निगये निगयी गिण्हमाणे वा अवलमाणे वा नाइक्कमति, त जहा-खित्तच्चिचं १ वित्तचित्त २ जक्ख्सा इट्ठ ३ वस्सायपत्त ४ सबसग्गपत्त ५ साहिक्करणं ६ ॥ छहिं ठणेहिं निगया निगयीओ अ साहम्मिअ कालगय समाय-माणे नाइक्कमति, तच्चहा-अतोहिंतो वा वाहिं गीणेमाणा वा १ धाहिं हिंतो वा निवाहिं गीणेमाणा २ उवेहमाणा वा ३ सवा-समाणा वा ४ अणुसवेमाणा वा ५ तुसिणीते वा संपवयमाणा ६ ॥ तटीका-अनन्तर गणधरगुणा वक्का, गणधरकृत-मर्यादया च वर्चमानो निर्धन्यो न आझा अतिक्रमति इति एतत् सूत्रद्वयेनाऽऽह-तत्र प्रथम पञ्चमस्थानके व्याख्यातमेव, तथापि किंचिदुच्यते एहन्=प्रीवादौ अवलम्बयन्, इत्सवणाकालादौ गृहीत्वा न अतिक्रमति आझामिति गम्यते । विस-

चित्तां शोकेन १ हृष्टचित्तां हर्षेण २ यक्षाविष्टाः—वेवताधिष्ठिता ३ उन्मादप्राप्ता यातादिना ४ उपसर्गप्राप्ता तिर्यङ्मनुष्या-
दिना नीयमाना ५ साधिकरणां कलहयन्ती ६, पक्विः स्थानैः यक्ष्यमाणैः निर्ग्रन्थाः—साधवो निर्ग्रन्थाः च साध्यः तथाविध-
निर्ग्रन्थामावे मिश्राः सन्तः साधर्मिकः—समानधर्मयुक्तं साधु इत्यर्थः, 'समायरमाणे'ति समाद्रियमाणा—साधर्मिकं प्रति
आदरं कुर्वाणाः समाचरन्तो वा उत्पाटनादिव्यवहारविषयीकुर्वन्तो, न अतिक्रामन्ति आज्ञा स्त्रीभिः सह विहार १—स्वा-
ध्याया २—वस्थानादि न कार्यं इत्यादिरूपा, पुष्टालम्बनत्वात् इति 'अतोर्हितो व'चि गृहावेः मध्यावु वहिर्नयन्तो वाशब्दा
विकल्पायाः, बाहिर्हितो व'चि गृहावे वहिस्तात् निर्वाहः—अत्यन्तबहिः बहिस्तात्तरा नयन्तः, 'उपेक्षमाणा' इति उपेक्षा द्विवि-
धा—व्यापारोपेक्षा अव्यापारोपेक्षा च, तत्र व्यापारोपेक्षया तद्विषयाया छेदनबन्धनादिकाया समयप्रसिद्धि-
क्रियाया व्याप्रियमाणा इत्यर्थः, अव्यापारोपेक्षया च मृतकस्वजनादिभिः त सत्कियमाण उपेक्षमाणाः तत्र उदासीना
इत्यर्थः, तथा 'उवासमाण'ति पाठान्तरेण 'भयमाण'चि वा रात्रिजागरणात् तदुपासना विदधानाः, 'उवसामेमाणा'ति
पाठान्तरे त क्षुद्रव्यन्तराधिष्ठित समयप्रसिद्धिविधिनोपशमयन्त इति, तथा 'अणुब्रवेमाण'ति तत्स्वजनादीन् तत्परिष्ठा-
पनाय अनुज्ञापयन्तः, 'तुसिणीय'चि तूष्णीभावेन सप्रव्रजन्तः तत्परिष्ठापनार्थं आगमानुज्ञातत्वात् सर्वं इदं आज्ञाऽतिक्र-
माय न भवति इति ।" अत्र स्पष्टमेव साधूनां साध्वीभिः समं विहारो न्यपेक्षि ॥ १ ॥

तथा पुनर्नियेषमाह—“जे भिक्खु आगंतागारे जाव परिआवहेसु वा एगो एगित्थिए सद्धिं विहार वा करेज्ज सज्झार्यं
वा करेज्ज असणं वा पाण वा खाइम वा साइम वा आहारेज्ज सच्चारपासवण वा परिट्ठवेइ, अण्णयर वा (अणारिअ) आणा-

रिअं निहुर असमणपात्तगं कह कहेइ कहंत वा साहिजति तं सेवमाणे आवजइ चावमोसिय परिहारद्वारा अणुगधाइयं”
इत्यादि इति श्रीनिशीयेऽष्टमोद्वेष्टके ॥ चक्रः सप्तमः, इदानीं अष्टम “तस्स इमो सत्रघो कहितो”—

“कहिया खलु आगारा, ते च कहिं ? कतिविहा ? य विसेया । अगतागारादीसुं, सविगारविहारमादीया ॥ ३ ॥” सत्तममत्त
अतसुत्ते(इ)रूपी पुरिसागारा कहिता, ते कहिं हवेज ? अगतागारादिसु, ते आगतागारादी इह समति कतिविहा गामे
अगारा निष्णेया ? इह अपुवकवियाणि—

व्याख्या—एगो साहू एगाए इत्थिआए सद्धिं समानं गामाओ गामतर विहारो अहवा गयागय चक्रमण सगगाय करेइ,
असणाविअ वा आहारेति चत्तारं पासवण वा परिठवेइ, एगो एगत्थिआए सद्धिं विहारभूमिं गच्छति, अणारिआ कामकहा
निरन्तर वा अप्पिय कहं कहेति, काम निहुरकहाओ एता चैव असमणपात्तगा, अथवा देसभसत्तकहादी जा सजमोबका-
रिका ण भवति, सा सबा असमणपात्तगा ॥

“आगतगारे आरामगारे कुलावसस्ये । पुरिसिथिएगडणेगे चवकमयणा, बुयक्खेऽवि ॥२॥” एगो एगत्थिए सद्धिं, एगो
अणेगित्थिए सद्धिं, अणेगा एगत्थिए सद्धिं, अणेगा अणेगित्थिए सद्धिं, जा कामकहा सा च होइ अणारिया तत्त छोरया
णरवाइणदधिकया लोगुत्तरिया तरंगवती मलयवती मगधसेणादी, चवत्तरिया निहुरमाहीकहण भागवयदेसत्तामणया ॥ ३ ॥

“अवि मायर पि सद्धिं, कहावि एगानियत्त पत्तिमिज्जा । ति ॥१॥ चरुजित्थीणं सहरवत्त ॥ ४ ॥”

सर्द्धिः अगसित्थीहि सर्द्धिः पगानिअस्स घम्मकहावि काव ण यट्ठइ, किं पुण अण्णाहि तरुणित्थीहि सर्द्धिः ?
५ ॥”

माइमगिणिमादीहिं वीट्ठ क्हा किमु अणारिय असग्गं चकमणपाणभोजणे उच्चारैस्स तु सधित्थेस्सो ॥ ५ ॥” अयणपया चवभगो
“अण्णाधि अप्पसत्थास्सु वीट्ठ क्हा किमु अणारिय असग्गं चकमणपाणभोजणे उच्चारैस्सु तु सधित्थेस्सो ॥ ५ ॥” अयणपया चवभगो

“अयणपयाण चवण्हं, अण्णयसुत्ते अ संखए सत्ते । जे भिक्खू विहरेज्जा, अहया करेज्जा सग्गयाय ॥ ६ ॥” अयणपया चवभगो
“अयणपयाण चवण्हं, अण्णयसुत्ते अ संखए सत्ते । जे भिक्खू विहरेज्जा, अहया करेज्जा सग्गयाय ॥ ६ ॥” अयणपया चवभगो
पुब्बुत्तो । असणादि वा आहारे उच्चारै उच्चारि च आचरिज्जाहि निट्ठरमसा(ह्) जहुत्त । अन्नयर कह जो कहेइ, ॥ ७ ॥ सो आणा
अणवत्थ, मिच्छच्चिराहण तथा दुविट्ठ, पावति जम्हा तेणं एए पया विचजेज्जा ॥ ८ ॥ विट्ठे सका भोगादि जम्हा एए दोसा सम्हा
न कप्पंति विहाराइ क्कान्हं, कारणे पुण करेज्जावि ॥ ९ ॥ वित्थियपदमणप्पज्जे, नेठणुवसगरोहनिज्जाणे । संभममयवासासु
य, खति खमादीण निक्खमणे ॥ १ ॥ दारगाहा-अण्णच्च अण्णप्पज्जो सो सणाणि विहारादीणि करेज्जा, इआणि नेठण्णे
उदेसमि बच्चत्ये नेठण्णे जो विही समक्खाओ सो च्चेव य वित्थिअए गिलण्णे अट्ठसमुदेसे ॥ १० ॥ कंठा । इयाणि
उवसोनेत्ति तत्थिम चदाहरण-कुलवसंमि पहीणे, ससगमसगेहिं होइ आहरण । मुकुमालिअपपज्जा, सपच्चयाया य
फासेण ॥ ११ ॥ इत्यादि निशीयभाय्यचूण्यो अट्ठमोदेशके-फिच यत्र सयत्तो भवन्ति तत्र क्षेत्रे अपि जनयत्थान
सानूनां आत्ता सिद्धारादि ॥ २ ॥ तथा चोफ बुद्धत्कल्पसूत्रभाय्यवृत्तिषु द्वितीयखण्डे-“ते गामसि या जाय राय,
हर्णासि वा एरागवट्ठाए एरागवट्ठाए एगनिक्खमणपवेसाए नो कप्पइ निगगाण य निगगरीण य एगसत्त वत्तप” ॥
अथाज्ज्य सूत्रस्य कः सम्बन्धः ! इत्याह-गामनगरादृष्टु तेष्वा ज खेतंतेषु कृत्य वसतिअप ? अतएव न वसति ग्रमणीम-

म्मासे निगमपदे वा, ग्रामनगरादिषु तेषु पूर्वसूत्रोक्तेषु क्षेत्रेषु कुत्र वस्तव्य इति चिन्ताया अनेन सूत्रेण प्रतिपाद्यत,
यत्र “अन्यासे” प्रतिश्रयाससे “निर्गमपये वा” निर्गमनद्वारे अमण्यो न वसति भवन्ति तत्र वस्तव्यं इति । + + + “अहा
तत्स रायपुष्टस्स वेज्जेहि अब्बा अपत्थिसि कातं यत्तिसिद्धा, तहा भगवयाऽपि साहूण अवंभपठिसेवा इह परत्थ य
अपत्थिसि कात पत्तिसिद्धा, तप्परिहरणे वा ओअ इत्थीपसुण्डगंससाए वसहीए सज्जयेत्ते अ ण ठायव ॥” एता-
वता साधुभिः साध्वीभिः समं न विहर्तव्यम्, यत्र च साधवः साध्वीः प्रतिक्षेत्रान्तरं नयन्ति, तत्राऽपि अमी एव न-
यन्ति, नाऽन्ये । यदुक्तं, पद्धानां=आचार्योपाध्यायप्रवर्तकस्थविरगणावच्छेदकानां एकतरः सयतीः नयति, ताश्च स्त्रीसा-
ध्वीन समं संविद्येन परिणतवयसा नेतव्या । इति बृहत्कल्पमाध्वे चतुर्थोद्देशके ॥ ३ ॥

गणधरस्य एव साध्वीना क्षेत्रान्तरनयने अचिकारः, तत्प्रकारश्च निशीयमाप्यचूणां अष्टमोद्देशके जीतकल्पे च प्रोक्तः--“ज्या
खेत्ताओ खेत्त संजतीओ संचारिज्जति तदा निम्मए निरावाहे साहू पुरओ ठिआ, ताओ मगओ पट्ठिआ आगच्छति, भयाइ
कारणे पुण साधूना पुरओ मगओ संजतीतो सचारिज्जति, तया निम्मए निरावाहे साहू पुरओ ठिआ ताओ य मगओ पट्ठिआ
आगच्छति, भयाइकारणे पुण साधूना पुरओ मगओ पक्खापक्खिय वा समंतओ वा ठिआ गच्छति, “णिपब्ब गाहा” सजतीण
सवयिणो वे सजया तेहिं सहिओ गणधरो अप्पवित्तिओ अप्पवित्तिओ वा निपब्बवाए जेति सपब्बवाए सत्येण समं जेति, जो
वा सजओ सहस्सजोपाती सत्ये वा कयकरणो तेण सहिओ जेति, “उमयद्वा० गाहा” एगे आयरिआ भणति पुरओ वि ठिआ
संयतीतो गच्छति, किं कारणम्? आह, काइअसण्णाणिवेहुसजयं मा वइणीए ल्हिति सोववइणि तम्हा पुरओ गच्छतु त ण

जुञ्जति कम्हा ! तासिं अधिणओ भण्णति 'लोगविरुद्ध ष' तम्हा समय जयणाए कारेज्जा, का जयणा ! जत्य एगो काइ-
असण्ण घोसिरति, तत्य संघेपि चिद्धति, ततो (सज्जओ) वि चिद्धते दंढं मगतो चैव चिद्धति, तामो वि पिड्डओ सरी-

साध्वीना क्षेत्रान्तरनेता गणवरम् ईदृग् इष्यते—

साध्वीना क्षेत्रान्तरनेता गणधरस्य इष्टगू इव्यत—
गणाहिवर्द्ध ॥ १ ॥”

‘पिअघम्मो दढघम्मो, संविगेज्जओअतेजस्सी । सगहुवग्गह कुसला, सुपत्तापज पणोअस्सो ।’
 व्याख्या—“पिअघम्मो०” प्रिय इष्टो धर्मः श्रुतचारित्ररूपो यस्य स प्रियधर्मः, यस्तु तस्मिन् एव धर्मे हृदो द्रव्यक्षेत्रा-
 द्यापदुदयेऽपि निश्चलः स हृदघर्मो राजदन्तादिवत् हृदशब्दस्य पूर्वनिपातः, सविभो द्विधा-द्रव्यतो भावतश्च, तत्र द्रव्यतो
 मृगः सदैव त्रस्तमानसत्वात्, भावतो यः संसारभयोद्विग्नः पूर्वात्रापरात्रकाले संप्रेक्षते—‘किं मया कृतं !, किं वा कर्तव्य-
 नोप !, किं वा शक्यमपि तपःकर्मादिकं किं अहं न करोमि !’ इत्यादि, ‘वज्जित्ति’ अकारप्रभेपाद् अवधं=पाप, सूचनात्
 सूत्रं इति कृत्वा तस्मीरुः अवधमीरुः, ओजः तेजश्च उभयमपि वक्ष्यमाणलक्षणं तद् विद्यते यस्य स ओजस्वी तेजस्वी चेति,
 ‘संग्रहो’ द्रव्यतो वस्त्रादिभिः भावतः सूत्रार्थाभ्यां, ‘उपग्रहो’ द्रव्यत औपधादिभिः, भावतो ज्ञानादिभिः, एतयोः सयति-
 विषययोः संग्रहोपग्रहयोः कुशलः, तथा ‘सूत्रार्थविद्’ गीतार्थः, एष एवविधो गणधराधिपतिः आर्यिकाणां गणधरः स्याप-
 नीयः । अयं ओजस्वी इति व्याचष्टे—

‘जे भिक्खु सगणद्धिआप परगणद्धियाए निगंभीए सम गामाणुगाम दुइअमाणे पुरओ गच्छमाणे पिठुओ रीअमाणे ओइयमणसकप्पे चिंतासोगसगरं सपविद्धो करयलपन्हत्यमुहे अट्ठअणोसगए विहार करेइ जाव करैत वा साइअति जाव त सेयमाणे आकअति चाचम्मासिअ परिहारहुण’ अणुगइय” इति ॥ ६ ॥

अत्रेदं तात्पर्यम्—श्रीस्थानाङ्गस्यसिद्धिप्रमाणे साधूनां स्त्रीभिः समं विहारो निषिद्धः, तथा निशीथभाष्याभिप्रायेण साधूनां स्त्रीभिः समं चतुर्भङ्गादपि विहारो न्येषेचि, करणे तु बहवो दोषाः प्रतिपादिताः, ग्लानादिनिमित्ते तानिः समं विहारविधिः वक्तुः, स तु कारणिकः, अपवादपदं सत्सर्गपदे स्याद्यमानं तु वस्तूनाय भवतीति । तथा श्रीबृहत्कल्पभाष्यवचनप्रामाण्यात्—श्रीआचार्योपाध्यायप्रवर्चकस्यविरगणावच्छेदकानां बहुश्रुतानां परिणतवयस्कानां संविमाना अन्यतरः कोऽपि स्त्रीसम्बन्धिसाध्वर्ययोगेन साध्वीः क्षेत्रान्तरे नयति, तत्रापि आचार्यैः संवेगी निर्विकारो आत्रादिः सहस्रयोधिद्युक्कलाकुशलो द्विखिसाधुसमन्वितो विलोक्यते नाऽन्यः, एतादृशाः पूर्वोक्तनिशीथभाष्यबृहत्कल्पविधिना साध्वीः क्षेत्रान्तरे प्रापयति न यादृशः तादृशः, अतोऽत्र इदं आकृतम्—सामान्यसाधूनां तु साध्वीनां क्षेत्रान्तरे प्रापणं निषिद्धं, आचार्योदियस्यकं प्रापयति तत्र तु कारणं वक्तुं, तथा पुनः साध्वीभिः समं विहारनिषेधसूत्रं तु स्पष्टमेव पूर्वं उपदिष्टमस्ति, तथा लोकविरुद्धध्यायम्—ताभिः समं विहारं ये केऽपि पश्यन्ति तेऽपि निन्दन्ति—अहो ब्रह्मचर्यधारिणोऽमी योगियोगिनीवत् ये वनितानि विरहिता दिनमपि स्थातुं न शक्नुवन्ति । अपरं च तेषामपि मध्ये केचिदुक्तभोगाः, केचिदुक्तभोगाः, केचिद्युवानाः, ततस्तेषां ता इष्टा कथं चेतोवृत्तौ कलाकेलिकेलयो जलधिजलबेला इव प्रसरन्त्यो धारयन्ते, तदनिवारणेन कदाचित्कथञ्चित्

शीलव्रतमङ्गे द्वयोरपि बोधिवीजनाशः स्यात् । यदुक्तम्—“चेद्वयदवधिणासे, १ रिसिघाए पवयणस्स उड्ढाहे । संअइ च इत्यभगे, मूलगीवोहिछामस्स ॥ १ ॥” इत्यादि, न च सर्वेऽपि साम्प्रतीकाः साधवः श्रीस्थूलभद्रस्वामिसधर्मणाः सन्ति, तत्समयेऽपि तत्समतां न केऽपि सिद्ध्युद्वावासितत्सतीर्थ्यसाधुप्रमुखा लेभिरे, ततः सम्प्रति तथाविधाः कथं भवेयुः ? तत-
 तस्मात् सङ्कतिः एव असङ्गता ओतोः इवाऽऽखुनाम् । यदुक्तं श्रीसत्तराध्ययनसूत्रे ३२ अध्यायने (६२५ पत्रे)—

“जहा विरालावसहस्स मूले, न मूसगाण वसही पसत्या । एमेव इत्थीनिलयस्स मज्जे, न वमयारिस्स खमो निवासो”
 ॥ १३ ॥ इत्यादि ॥ ७ ॥ तत आधुनिकसाधुभिः साध्वीभिः समं विशेषतो विहारो न कार्यः, त्रिनाशमङ्गात् । तत्प्रसङ्गेन

महाननर्गकोटिप्रादुर्भावाच्च ॥

ननु—तपागच्छे साम्प्रत किमिति साध्वीभिः सम साधवो विहार कुर्वन्ति ? उच्यते—सिद्धान्तादिषु निष्कारण प्रकट निषेधे अपि, तपागच्छीयश्रीविजयचन्द्रसूरिणा एकादशनवीनाऽऽचरणासु साध्वीभिः सम साधूना विहारस्य स्थापि-
 तत्वात्, यदुक्तं तपागच्छीयप्रबन्धे, तथाहि—

“श्रीजगच्चन्द्रसूरिणा वीजापुरे स० १२८५ ‘तपा’ इति नाम लब्ध द्वादशवर्षाचाम्लकरणेन, तच्छिष्यौ श्रीदेवेन्द्र-
 सूरि १ श्रीविजयचन्द्रसूरी २ तत्र प्रथमो देवेन्द्रसूरिः तत्पट्टे स्थापितः, द्वितीयस्तु आचार्यत्वेन गच्छप्रवर्तकः तदनु ॥
 श्रीदेवेन्द्रसूरो मालवक गते, गूर्जरधरित्र्या विजयचन्द्रसूरिणा सर्वगच्छावर्जनार्थं निर्विकृतिकप्रत्याख्यानं निर्विकृतिकग्रह-
 णम् १, साधुभिः सम साध्वीविहारस्थापनं २, तत्कालीनोष्णोवकग्रहणं ३, साधुसाध्वीना वस्त्रपोष्टिकाप्रदानम् ४, हरितफल-

सद्यस्त्रितीयव्याख्याने, बहुविधसम्भृतगोधूममण्डकं व्याख्यातं, ततः पर्युपितद्विदलपर्युपितगोधूममण्डकयोः द्वयारपि ग्रहणं स्वयं अस्तीकरणेन भगवता साधूनामपि अनुज्ञातम् । एवमाचाराद्वर्णौ अपि, तथाहि—‘सुचिते णाम कुसणिं त असूचित भक्त, सीतपिहो-वासी ततकूरो पुराणकुम्भासो वि पञ्जसिअकुम्भासो अदु वक्कस पुलग या उद्वे पिठे अलद्वए दविए, एकतो पुराणचण्णवक्कसं पुराणसतुगा च पुराणगेरसो वा पुराणगोधूममण्डको वा, पुलग णाम अवयवो निष्फावादि, लब्धेवि पक्कत्ते, दविओ नाम न रागं गच्छति” इत्यादि, अत्राडपि पर्युपितद्विदलगोधूमयोः ग्रहण व्याख्यात ॥ २ ॥ न च वाच्यं, श्रीमहावीरदेवस्य लोकातीतमार्गत्वात् भवतु नाम पर्युपितद्विदलादिग्रहण, पर विधिवादेन साधुमि अपि कुत्राडपि तद्वहण व्यधायि ! उच्यते—श्रीलौपपातिकप्रथमोपाङ्गे (३९ पत्रे) वाद्यतयोऽधिकारे श्रीमहावीरशिष्यसाधुभिः तद्वहण कृतं, तथाहि—

‘तेनं कालेण’ इत्यादि, तावद्, अन्नगिलायपं’ ततश्च—“अरसाहारे विरसाहारे अताहारे पताहारे पुहाहारे सेत रस परिचाए’ इत्यादि ॥”

व्याख्या—‘अन्नगिलायं’सि अन्न-भोजन विना ग्लायति, अन्नग्लायकः, स च अमिग्रहविशेषात् प्रातरेव दोषात् न “अरसाहारे”सि मुनिति इत्यादि, “अरसो” हिंवादिभिः असंस्कृतः आहारो यस्य स तथा, “विरसाहारे”सि विगतरसः पुराणान्यादनादिः “अंताहारे”सि, अन्ते भवं अन्य-अवन्त्यभान्यं वलादि “पताहारे”सि, प्रकर्षेण अन्यं वलाद्येव मुक्तावशेषं पर्युपितं वा ‘पुहाहारे’सि कश्च-कश्चस्वभाव’, इत्यादि, अत्रापि पताहारव्याख्याने पर्युपितवलादिग्रहण साधूनामपि अनुज्ञात-

मेव ॥३॥ एव सूत्रकृताङ्गेऽपि क्रियास्यानकाधिकारे साधुवर्णके (३३३ पत्रे), तथाहि—“अनुत्तर च ण लक्खित्तचरगा × × अत-
चरगा पतचरगा × × अताहारा पसाहारा अरसाहारा लुहाहारा तुच्छाहारा अतजीवी पतजीवी” इत्यादि ॥४॥

तथा स्थानाङ्गेऽपि पञ्चमस्थानके प्रथमोद्देशके साधूनां अभिग्रहाधिकारे (२९६ पत्रे), तथाहि—

“एव ठाणाइं समणाण आव अन्मणुप्पायाइ भवति, त जहा लक्खित्तचरते निक्खित्तचरते अतचरते पतचरते लुहच-
रते” व्याख्या—इतश्च साधुधर्ममेदस्य बाह्यतपोविशेषस्य दृष्टिसंक्षेपाभिधानस्य मेदाः ‘लक्खित्तचरण्’ इत्यादिना अभिधीयन्ते,
तत्र लक्खित्त स्वप्रयोजनाय पाकभाजनात् उद्भूत तदर्थं अभिग्रहविशेषात् चरति—तद्गवेषणाय गच्छति इति लक्खित्तचरकः
१, एव सर्वत्र, नवर निक्खित्त=अनुद्भूत २, अन्ते भव आन्त=मुक्तावशेषं वल्लादि ३, प्रकृष्ट आन्त=प्रान्त तदेव पर्युपित ४,
लुह=निःक्षेहं इति ५, इह च भावप्रत्ययग्रथानत्वेन लक्खित्तचरकत्वं इत्यादि द्रष्टव्यं, एव उत्तरत्राऽपि भावप्रधानता दृश्या,
इह च आद्यौ भावाभिग्रहौ इतरे द्रव्याभिग्रहाः, अत्राऽपि प्रान्तशब्देन पर्युपितवल्लादि व्याख्यातम् ॥ ५ ॥

पुनरपि श्रीस्थानाङ्गे चतुर्थस्थानके द्वितीयोद्देशके (२१९ पत्रे), तथाहि—

“चतुर्विहे आहारे पन्नत्ते तजहा—उवक्खरसपप्पे १, उवक्खल्लसपप्पे २, सभावसपप्पे ३, परिजुसियसपप्पे ४” व्याख्या—
उपस्क्रियते अनेन इति उपस्कर्तो हिस्त्वन्वादिः, तेन सपप्पो युक्तः उपस्करसपप्पः तथा उपस्करण उपस्कृत=पाक इत्यर्थः, तेन
सपप्प ओदनमण्डकादिः उपस्कृतसपप्पः पाठान्तरेण नो उपस्करसपप्पो—हिस्त्वन्वादिभिः असस्कृत ओदनादिः, स्वभावेन—
पाक विना सपप्पः—सिद्धो द्राक्षादिः स्वभावसपप्पः, ‘परिजुसिय’ति पर्युपित=रात्रिपरिवसन तेन सपप्पः पर्युपितसपप्पः

सद्यश्चिदीपव्याख्याने, षट्पदिससम्भृतगोधूममण्डकं व्याख्यात, ततः पर्युपितद्विदलपुपितगोधूममण्डकयोः दूयो-
रपि ग्रहणं स्वयं अङ्गीकरणेन भगवता साधूनामपि अनुशातम् । एवमाचाराद्गुरूणां अपि, तथाहि-‘मुचिते णाम कुञ्जणि त
अदूषित भक्त, सीतपिबो-यासी तवकूरो पुराणकुम्भासो वि पञ्जुसिअकुम्भासो अदु वफसं पुलाग वा लदे पिहे अलद्वए
दविए, एकतो पुराणघणवक्कसं पुराणसतुगा च पुराणगोरसो वा पुराणगोधूममण्डको वा, पुलाग णाम अवयगो निष्का-
वादि, लदेवि पञ्जसे, दवियो नाम न रागं गच्छति” इत्यादि, अत्राऽपि पर्युपितद्विदलगोधूमयो ग्रहण व्याख्यात ॥ २॥
न च वाच्य, श्रीमहावीरदेवस्य लोकतीतमार्गत्वात् भवतु नाम पर्युपितद्विदलादिग्रहण, पर विधियदेन साधुमि अपि
कुत्राऽपि तद्वहणं व्यघायि । उच्यते-श्रीऔपपातिकप्रथमोपाङ्गे (३९ पत्रे) वाक्यतपोऽधिकारे श्रीमहावीरशिष्यसाधुभि
तद्वहण कृतं, तथाहि-

‘तेणं कालेण’ इत्यादि, तावत्, अन्नगिलायए’ ततश्च-“अरसाहारे विरसाहारे अताहारे पताहारे बुदाहारे सेत रस
परिचाए’ इत्यादि ॥”

व्याख्या-‘अन्नगिलाय’सि अन्न-भोजन विना ग्लायति, अन्नग्लायकः, स च अमिग्रहविशेषात् प्रातरेव दोषात् न “अर-
साहारे”सि मुनिगति इत्यादि, “अरसो” हिंसाविभिः असंस्कृत आहारो यस्य स तथा, “विरसाहारे”सि विगततरसः पुरा-
णपान्योदनादिः “अताहारे”सि, अन्ये भव अन्य-अधम्यधान्यं यहादि “पताहारे”सि, प्रकर्षेण अन्त्यं यहायेव मुक्तावशेषं
पर्युक्तिं वा ‘बुदाहारे’सि रुच-रुचस्वभाव’, इत्यादि, अत्रापि पंताहारव्याख्याने पर्युपितवहादिग्रहण साधूनामपि अनुशात-

मेव ॥३॥ एव सूत्रकृताङ्गेऽपि क्रियास्थानकाधिकारे साधुवर्णके (३३३ पत्रे), तथाहि—“अतुसर च ण उक्खित्तचरगा x अत-
चरगा पतचरगा x x अताहारा पताहारा अरसाहारा विसाहारा लूहाहारा तुच्छाहारा अतजीवी पतजीवी” इत्यादि ॥४॥

तथा स्थानाङ्गेऽपि पञ्चमस्थानके प्रथमोद्देशके साधूना अभिग्रहाधिकारे (२९६ पत्रे), तथाहि—

“पच ठाणां समणाण जाव अन्मणुभायाइ भवति, त जहा उक्खित्तचरते निक्खित्तचरते अतचरते पतचरते लूहच-
रते” व्याख्या—इतश्च साधुधर्ममेदस्य बाह्यतपोविशेषस्य वृत्तिसंक्षेपाभिधानस्य मेदाः ‘उक्खित्तचरण’ इत्यादिना अभिधीयन्ते,
तत्र उक्खित्त स्वप्रयोजनाय पाकभाजनात् सञ्चूत तदर्थं अभिग्रहविशेषात् चरति—तद्वेषणाय गच्छति इति उक्खित्तचरक
१, एव सर्वत्र, नवर निक्खित्त=अनुद्धृत २, अन्ते भव आन्त=मुक्तावशेष बलादि ३, प्रकृष्ट आन्त=प्रान्त तदेव पर्युपित ४,
लूहं=निःस्नेहं इति ५, इह च भावप्रत्ययप्रधानत्वेन उक्खित्तचरकत्वं इत्यादि द्रष्टव्य, एव उत्तरत्राऽपि भावप्रधानता दृश्या,
इह च आद्यौ भावाभिग्रहौ इतरे द्रव्याभिग्रहाः, अत्राऽपि प्रान्तशब्देन पर्युपितबलादि व्याख्यातम् ॥ ५ ॥

पुनरपि श्रीस्थानाङ्गे चतुर्थस्थानके द्वितीयोद्देशके (२१९ पत्रे), तथाहि—

“ध्वचिहे आहारे पन्नत्ते तज्जहा—उवक्खरसपन्ने १, उवक्खल्लसपन्ने २, सभावसपन्ने ३, परिजुसियसपन्ने ४” व्याख्या—
उपस्क्रियते अनेन इति उपस्कर्तो हिस्ववादि, तेन सपन्नो युक्तं उपस्करसपन्न तथा उपस्करण उपस्कृत=पाक इत्यर्थ, तेन
सपन्न ओदनमण्डकादि उपस्कृतसपन्न पाठान्तरेण नो उपस्करसपन्नो—हिस्ववादिभि असस्कृत ओदनादिः, स्वभावेन—
पाकं विना सपन्नः—सिद्धो द्राक्षादिः स्वभावसपन्नः, ‘परिजुसिय’ति पर्युपित=रात्रिपरिधसन तेन सपन्नः पर्युपितसपन्नः

इन्द्रिकादिः, यतः ताः पर्युपितकलनीकृताः अम्लरसाः भवन्ति, आरनालस्थिताश्चफलादिः वा इति, अत्राऽपि पर्यु-
पितशब्दस्य तथैव अर्थव्याख्यानात् ॥ ६ ॥ एव ओषधिर्युक्तिसूत्रवृत्त्योः अपि (६७ पत्रे), तथाहि-

“त्विच तिहा करेष्ठा, दोसीणे नीणिजमि अ वयति । अम्लो लब्धो बहुजो, धोन दे मा य रुसेज्जा ॥ १४५ ॥ अहन् ण
दोसीणं विय, जायामो देदि ददि दयं खीरं । खीरे वयगुम्पेज्जा, थोवं थोवं च सधय ॥ १४६ ॥” व्याख्या-देवं त्रिधा कृत्या
त्रिभिः भातैः विस्मय एको विभागः प्रत्युपसि एव हिण्ठयते, अपरो मध्याह्ने हिण्ठयते, अपरो (अन्यो) अपराह्ने, एत ते
मिक्षां जटन्ति, ‘दोसीणे नीणिजमि च वयति’ ‘दोसीणे’ पर्युपिते आहारे निस्सारिते सति वदन्ति-‘अण्णो लब्धो बहुजो’
अन्य आहारो लब्धः प्रचुरः ततश्च ‘थोवं दे’ति लोकोक्तं ददस्व-स्वल्पं प्रयच्छ, ‘मा य रुसेज्ज’ति मा या रोप ग्रहीष्यसि
अनादरजनितम्, एतच्चाऽसौ परीक्षार्थं करोति, किं अयं लोको दानशीलो न वा ? इति, अत्राऽपि ‘दोसीण’पदव्याख्यानं पर्यु-
पित्ताहारग्रहणं अनुमतं ॥७॥ पुनरपि ओषधिर्युक्ति-तत्र वृत्तिपाठः-ऽऽहारग्रहणसम्बन्धक- (१८७ पत्रे) तथाहि-
“अंतत्त मोक्खामि-चि बेसए मुज्जए य तह केव । एस ससारणिविट्ठो, ससारमो उट्ठिमो साह ॥ ५७१ ॥” व्याख्या-
इदानीं ससारः कदाचिद् उपविशन् भवति कदाचिद् उपविष्टः कदाचिद् उत्थितः, एतत् प्रदर्शनाय आह-
‘अंतत्त’ अन्त्य-प्रत्यक्षर वल्लभणकादि तदपि अन्त्य पर्युपितं वणकादि अन्त्य अपि अन्त्य अन्त्यान्त्यं भक्षयिष्यामि इति,
एवंविधेन परिणामेन उपविष्टो मण्डस्थो मुञ्जे यः तथैव एव साधुः शुभपरिणामत्वात् ससार उपविष्टः ससारश्च उत्थित-
तस्य शुभपरिणामस्य अप्रतिपत्तितत्वात्, एवमेष मज्झिमसंयोजनीयं, तत्र प्रथमो मङ्गः ससारो निविट्ठो ससारो उट्ठिमो २

ससारो निविद्धो असारो चट्टिओ विइओ मंगो २ असारो निविद्धो ससारो चट्टिओ तइओ मंगो ३ असारो निविद्धो असारो चट्टिओ एस चतस्रो मंगो ४ सारखाऽत्र ज्ञानादिः, आदिग्रहणाव दर्शन चारित्र चेति तेन ज्ञानादिना सहितो य सारुः स ससारो भण्यते इत्यादि ॥ ८ ॥

एव प्रश्नव्याकरणे प्रथमसवरद्वारे (१०० पत्रे) “अंतचरणहि” इत्यादि-न्याख्या-अन्त=यहचणकादि, प्रान्त-तदेव मुक्तावशेष पर्युपितं वा ॥ ९ ॥

ननु-यथा विविवादेन पर्युपितद्विवलविकग्रहण दृश्यते तथा चरितानुवादेनाऽपि क्ताऽपि अस्ति? उच्यते-अस्तीति, श्रीमगवतीसूत्रे नवमशतके त्रयस्त्रिंशत्तमोद्देशके (४८४ पत्रे), तथाहि-जमालिना पर्युपितद्विदलयहचणकादिग्रहणात् तथाहि-“तते णं तस्स जमालिस्स अणगारस्स तेहिं अरसेहि” इत्यादि । “अरसेहि अ”ति हिद्ग्यादिभि असंस्कृतत्वात् अविद्यमानरसैः, ‘विरसेहि य’सि-पुराणत्वात् विगतरसैः, ‘अतेहि य’सि अरस्तया सर्वधान्यान्तवात्तिंमि यल्लचणकादिभिः, ‘पतेहिअ’ति तैरेव मुक्तावशेषत्वेन पर्युपितत्वेन वा प्रकर्षेण अन्तर्वर्तित्यात् प्रान्ते, ॥ १० ॥ तथैव ज्ञाताधर्मकथाया पञ्चमाध्ययने (१११ पत्रे) सेलकाचार्यैरपि शैथिल्यावस्थायाः प्रागपि तद्ग्रहणात् तथाहि-“तते ण तस्स सेलगरस रायरिस्स तेहिं अतेहि य पतेहि य तुच्छेहि य” इत्यादि-न्याख्या-‘अतेहि य’सि इत्यादि अन्तैः=यल्लचणकादिभिः, प्रान्तैः-तैरेव मुक्तावशेष पर्युपितैः वा इत्यादि ॥ ११ ॥

ननु-तपागच्छीया आधुनिकाः पर्युषितवल्लवणकपूषिकादीना ग्रहण श्रीआचाराङ्ग-सूत्रकृताङ्ग-स्थानाङ्ग-भगवती-ज्ञा-
ताधर्मकथा-औपपातिक-ओधनिर्मुक्त्यादिसूत्रवृत्तिषु साक्षाद्भगवताऽनुज्ञातमपि निषेधयन्तो दृश्यन्ते, पर तद्गच्छीयप्राक्-
नसूरिकृतग्रन्थेऽपि निषेधोऽस्ति न वा ? उच्यते-निषेधो दूरे तिष्ठतु, प्रत्युत तद्ग्रहण अनुज्ञातमस्ति, यदुक्त तपागच्छीयरत्न-
शेखरसूरिभिः पदधिकपञ्चदशशतवर्षे १५०६ कृताया श्रीआद्यप्रतिकमणवृत्तौ विधिकौमुदीनाभ्या चतुर्भासिकाभिग्रहाधिकारे
आवकानधिकृत्य पर्युषितद्विदलपूषिकापर्यटवटकादि-शुष्कशीततन्दुलीयकादि-पञ्चशाकदुष्परकलादिरिकत्वज्जूरदाक्षाखण्ड-
शुष्कादीना कुक्षिपुष्पलीलिकादिसंसक्रिसम्भवात् त्यागः, औपचादिविशेषकार्ये तु सम्यक् शोधनादियतनया एव तेषां
ग्रहणमित्यादि, एतावता चतुर्भासिके पर्युषितद्विदलादीना निषेध इवता च आचार्येण शीतकालादौ तद् अमतिपेधात्
तद्ग्रहण वक्तव्यम् । पुनर्विधिकौमुद्यामेव तपागच्छनायक-श्रीरत्नशेखरसूरिणा पर्युषितपूषिकाना निषेधो न कृतः, किन्तु
पर्युषितद्विदलपूषिकानिषेधः ! काकोकिः इय । तथाहि-

पर्युषितद्विदलपूषिकादि १ केवलजलदाहकूरादि २ तथाऽन्यदपि सर्वं कुथिताञ्च पर्युषितौदनपक्वाणादि वा अभक्ष्यत्वेन
वर्जनीयमिति, तन्निषेधश्च अस्माभिरपि सर्वैः क्रियते एव, को नाम कुथिताञ्चपर्युषितद्विदलपूषिकाः स्वीकरोति ? इति ।
ननु-ये च तपागच्छीयाः पर्युषितवल्लवणकमाषादिविद्विदलानां पर्युषितगोष्ठमण्डकपूषिकादीना च ग्रहणनिषेध कुर्वन्ति, ते ?
किं सूत्राभ्यानि दर्शयन्ति, किं वा स्वगच्छवृत्तपरम्परा वदन्ति ? उच्यते-स्वगच्छपरम्परामेव, यदुक्त तपागच्छाचार्य-ही-
रविजयसूरिप्रसारीकृतप्रश्नोत्तरसमुच्चये नवमप्रश्ने (३९ पृष्ठे), तथाहि-

“औपपातिकसूत्रे साधुघर्णनाधिकारे ‘पताहारे’ इत्यस्य वृत्तौ पर्युपितं वल्लचणकादीनि इति व्याख्यातमस्ति, तथा च पर्युपितपूषिकामक्षणादराणां स्वाद्यादीनां तद्विषये दोषोद्धटनं कथं युक्तिमतम् ? इति प्रश्नाः, तत्रोत्तरं तत्र—“निष्पावचणकमाई अतः पतः च होइ यावन्न” इति बृहत्कल्पभाष्ये खिनकल्पिकाधिकारे, एतद्वृत्तौ च ‘वावन्न’शब्देन विनष्टमिति व्याख्यातमस्ति, तत्त्वं तु तत्त्वविद्वेद्यम्, आत्मनां तु पर्युपिताग्रहणेऽविच्छिन्नवृद्धपरम्पराघर्षनं सप्तकिसद्भावे तद्दोषवर्जनं च गुणाय एव इति बोध्यम् ॥९॥” इत्याद्यक्षरैः श्रीहीरविजयसूरिभिरपि स्वगच्छीयसर्वगीतार्यसम्मततया वृद्धपरम्परैव प्रमाणीकृता नाऽन्यत् किमपि, तथा पुनस्तपागच्छीय—श्रीमुनिसुन्दरसूरिकृतपदावश्यकवालावबोधेऽपि “मज्जे महम्मि मंसम्मि नयणीयम्मि” इत्यादि गाथायां अभक्ष्यन्याख्यानाधिकारे चलितरसशब्देन कुथितास्तमेव व्याख्यात, न पर्युपितास्त । तथा च तत्पाठः—

“चलितरस जे कुहिरअन्न १ चववीस पहरओ ओदनादिक २ सोलपहर सपरु दही ३” इत्यादि ।

पुनरप्याह कश्चित्—ननु—रात्रिरक्षितं प्रातर्वल्लचणकमापादिद्विदलं गोधूममण्डकं च विनश्यति, ततश्चलितरसत्वेन अभक्ष्यं भवेत्, कथंकारं सुविहितसाधुभिः गृह्यते ? सच्यते—सत्यं, अत्राऽयं परमार्थः, यदा यच्चलितरसं ज्ञायते तदा तत्र ग्राह्यमेव, तत्राऽपि अयं निश्चयो नाऽस्ति, यत् रात्रिरक्षितं प्रातर्वल्लचणकादि गोधूममण्डकादि विनश्यते एव, तद्दिनसत्कं नेति, उभयथापि विरोधदर्शनात् कथं कदाचिच्छीतकालादौ रात्रिरक्षितमपि न विनश्यति ? कदाचिज्जु लवणकालादौ तद्दिनसत्कवच्छादि गोधूममण्डकादि तत्कालमपि कस्यापि संयोगे विनश्यत् दृश्यते । तत आत्मना गच्छेत् एषा सिद्धान्ताद्यक्ष

ननु-तपागच्छीया आधुनिकाः पर्युपितवल्ग्वणकपूषिकादीना ग्रहण श्रीआचाराङ्ग-सूत्रकृताङ्ग-स्थानाङ्ग-भगवती-ज्ञा-
ताधर्मकया-औपपातिक-ओघनिर्युत्तयाविसूत्रवृत्तिषु साक्षाद्भगवताऽनुज्ञातमपि निषेधयन्तो हृश्यन्ते, पर तद्गच्छीयप्राक्त-
नसूरिकृतग्रन्थेऽपि निषेधोऽस्ति न वा ? उच्यते-निषेधो दूरे तिष्ठतु, प्रस्युत तद्ग्रहण अनुज्ञातमस्ति, यदुक्त तपागच्छीयरत्न-
शेखरसूरिभिः पदविकपक्षदशशतवर्षे १५०६ कृताया श्रीआङ्गप्रतिक्रमणवृत्तौ विषिकौमुदीनाभ्या चतुर्मासिकाभिप्रहाधिकारे
आयकानधिकृत्य पर्युपितद्विदलपूषिकापर्यटवटकादि-शुष्कशीततन्तुलीयकादि-पञ्चशाकदुष्परकखादिरिकवर्जूरद्राक्षाखण्ड-
शुष्क्यादीना फुल्लिङ्गुन्ध्यीलिकादिससकिसम्भवात् त्यागः, औपचादिविशेषकार्ये तु सम्यक् शोधनादियतनया एव तेषां
ग्रहणमित्यादि, एतावता चतुर्मासिके पर्युपितद्विदलादीना निषेध वदता च आचार्येण शीतकालादौ तद्व अमतिपेधात्
तद्ग्रहण उक्तमेव । पुनर्विषिकामुद्यामेव तपागच्छनायक-श्रीरत्नशेखरसूरिणा पर्युपितपूषिकाना निषेधो न कृतः, किन्तु
पर्युपितद्विदलपूषिकानिषेधः ? काकोक्तिः इय । तथाहि-

पर्युपितद्विदलपूषिकादि १ केवलजलरात्रकूरादि २ तथाऽन्यदपि सर्वं कुथितास्य पर्युपितौदनपकान्नादि वा असह्यत्वेन
वर्जनीयमिति, तन्निषेधश्च अस्माभिरपि सर्वैः क्रियते एव, को नाम कुथितास्यपर्युपितद्विदलपूषिकाः स्वीकरोति ? इति ।
ननु-ये च तपागच्छीयाः पर्युपितवल्ग्वणकमायादिविदलानां पर्युपितगोधूममण्डकपूषिकादीना च ग्रहणनिषेध कुर्वन्ति, ते ?
किं सूत्राक्षराणि दर्शयन्ति, किं वा स्वगच्छदृष्टपरम्परा वदन्ति ? उच्यते-स्वगच्छपरम्परामेव, यदुक्त तपागच्छाचार्य-ही-
रविजयसूरिप्रसादीकृतप्रश्नोत्तरसमुच्चये नवमप्रश्ने (३९ पत्रे), तथाहि-

वेष्टु पतत्यो जिगमप तद्वा जोगो । अटुमी पक्षरसीसुख, निगमेण हविष्य पोसहिमो ॥ १ ॥” पुन तत्रैव “चउदसिअट्टमि-
पुण्णमासिणीसु पडिपुस पोसह सम्म अणुपालइ” इति ॥ १५ ॥ कल्पसूत्रे (३५ पत्रे), यथा “नवमछाई नवलेच्छई कासीको-
सलगा अट्टारस वि गणरायाणो अमाधसाए याराभोय पोसहोववास पडुविंसु” इति, पुनरपि श्रीबृहन्नच्छाधीश्वरश्रीसर्वदेव-
सुरिशिष्यविनयचन्द्रोपाध्यायशिष्यमुनिचन्द्रेण अग्निमुनिरुद्र ११७४ वर्षे विरचिताया श्रीचपदेशपदवृत्त्या (५३ पत्रे)
कृष्णपक्षो अमावास्यापर्यन्तः शुक्लपक्षश्च पौर्णमासीपर्यन्तः प्रोक्तः, तथाहि-

“इह चन्द्रमासस्य द्वौ पक्षौ-तत्र आद्यः कृष्णो द्वितीयश्च शुक्लः, तत्र च कृष्णपक्षो अमावास्यापर्यन्तः शुक्लश्च पौर्णमासी
परिनिष्ठितः । एव च अमावास्या पक्षसधितया व्यवहियते । पौर्णमासी च माससन्धितया, ततो अमावास्या इय सधिः
अमावास्यासन्धिः, अग्रेतनपश्चात्यन्तसन्निधानलक्षणं तस्मिन् संप्राप्त इति योगः ॥ १७ ॥ इत्यादिसिद्धान्ताक्षरैः पञ्चदश्या
एव पक्षस्य पूर्तिप्रतिपादनात् यश्चदश्या एव पाक्षिकप्रतिक्रमण युक्त, प्रयोगश्च पञ्चदश्यां एव पाक्षिकप्रतिक्रमण सम्पूर्णं
पक्षत्वात्, यत्र न सम्पूर्णं पक्षः, तत्र न पाक्षिकप्रतिक्रमण, यथा द्वादश्या संपूर्णपक्षो न भवति, न अय अनुष्णं तेजोऽव-
ययी इत्यादिवत् प्रत्यक्षविरुद्धः, पञ्चदश्या एव पाक्षिकप्रतिक्रमणस्य आगमे दृश्यमानत्वात् नाऽस्ति सर्वज्ञ इत्यादिवत्
पञ्चदश्या पाक्षिकप्रतिक्रमण, अय पक्षः आगमविरुद्धः नाऽस्ति इति उक्ते कोऽपि ग्राह-अहो ! आगमविरुद्धोऽय पक्षः,
यतः-आगमे चतुर्दश्या पाक्षिकशब्दस्य प्ररूपणात्, यतः श्रीव्यवहारवृत्तिकार श्रीमलयगिरिः-पाक्षिक कृष्णचतुर्दशीरूप

लप्रमाणः चान्द्रो मास, एकपौर्णमासीपरावर्तनः चान्द्रो मास इति यावत् ॥ १० ॥ अथवा चन्द्रचारनिष्पत्त्याद् उपचारतो मासोऽपि चान्द्रः २, यः समुच्चये, दीर्घत्वं आर्पत्वात्, इत्यमेव श्रीसूर्यप्रज्ञस्या अपि चान्द्रमासप्ररूपणा ॥ ११ ॥ किं च पाश्चि कक्षामणकावसरे त्रिऋत्वः कस्याणोदन्तग्रन्थेन पाक्षिकप्रतिक्रमण पञ्चदश्या एव सूचित, तदेवाऽऽह—“दिवसो पोसहो पक्वो वइक्वो असो मे ! कक्षाणेण” इति, एतच्छृणोः—“पोसहो अट्टमीचवइसीसु उववासकरण” वृत्तिश्च (यशोदेमकृता- वृ ७३ पत्रे) दिवसो=दिनः, किञ्चिदः ? पौषध=पर्वरूपः, तथा पक्षोऽर्धमासरूपो व्यतिक्रान्तोऽतिलङ्घित, अन्यच्च पक्ष इति वर्तते, ‘मे’ भवता शुभेन=कल्याणेन युक्त इति गम्यते ॥ १२ ॥ अत्राह कोऽपि स्थूलमति । ननु-उपवासादि पाक्षिककृत्य चतुर्वदस्यामेव चक्र, तद्वलेन च पाक्षिकप्रतिक्रमणमपि चतुर्वदस्यामेव युज्यते ? मैवम्, तदभिप्रायापरिज्ञानात्, यतो दशा- श्रुतस्कन्धसूत्रे पञ्चदशायाम्, तच्छृणो च पाक्षिकस्रब्दस्य चतुर्वदशीतः पार्थक्येन भणनात्, तथाहि—

चावहसी अट्टमीसु वा समाहिपसाण” । अत्र यदि ‘पक्खिअ’शब्देन चतुर्दशी गृहीता अभविष्यत् तदा पार्यक्येन चतु-
वेति ॥ १३ ॥ पुनर्य्यवहारसूत्रदशमोद्देशके, (४३ पत्रे) तथाहि—“पक्खिअपोसहिपसु कारयति तव सय, करोति च ।
भिक्षायायरिए तथा निज्जति पर सय वा वी ॥ ३०८ ॥ व्याख्या—यास्यिके अर्धमासपर्वणि पौषधिके च अष्टम्यादिदु-
पर्वसु पर तपः कारयति स्वयमपि करोति ॥ ३०८ ॥ आवश्यकचूर्णो अपि, (वस० ३०४ पत्रे) तथाहि—“सवेसु कालप-

धेसु पसत्यो जिणमए तद्वा जोगो । अट्टमी पञ्जरसीसुय, निवमेण हविज्ज पोसहिज्जो ॥ १ ॥” पुन तत्रैव “चउइसिअट्टमि-
 पुण्णमासिणीसु पडिपुस पोसह सम्म अणुपालइ” इति ॥ १५ ॥ कल्पसूत्रे (३५ पत्रे), यथा “नवमछई नवलेच्छई कासीको-
 सलगा अट्टारस वि गणरायाणो अमावसाए पारामोय पोसहोववास पट्टविंसु” इति, पुनरपि श्रीबृहत्तच्छाधीश्वरश्रीसर्वदेव-
 सूरिशिष्यधिनयचन्द्रोपाध्यायशिष्यमुनिचन्द्रेण अब्धिमुनिरुद्र ११७४ वर्षे विरचिताया श्रीउपदेशपदवृत्त्या (५३ पत्रे)
 कृष्णपक्षो अमावास्यापर्यन्तः शुक्लपक्षश्च पौर्णमासीपर्यन्त प्रोक्तः, तथाहि-

“इह चन्द्रमासस्य द्वौ पक्षौ-तत्र आद्याः कृष्णो द्वितीयश्च शुक्लः, तत्र च कृष्णपक्षो अमावास्यापर्यन्तः शुक्लश्च पौर्णमासी
 परिनिष्ठितः । एव च अमावास्या पक्षसधितया व्यवहियते । पौर्णमासी च माससन्धितया, ततो अमावास्या इव सधिः
 अमावास्यासन्धिः, अमेतनपक्षात्यन्तसन्निधानलक्षण तस्मिन् सम्राप्त इति योग ॥ १७ ॥ इत्यादिसिद्धान्ताक्षरैः पञ्चदश्या
 एव पक्षस्य पूर्त्तिप्रतिपादनात् पञ्चदश्यां एव पाक्षिकप्रतिक्रमणं युक्तं, प्रयोगश्च पञ्चदश्या एव पाक्षिकप्रतिक्रमण सम्पूर्णं
 पक्षत्वात्, यत्र न सम्पूर्णं पक्षः, तत्र न पाक्षिकप्रतिक्रमण, यथा द्वादश्या सपूर्णपक्षो न भवति, न अय अनुष्ण तेजोऽव-
 यवी इत्यादिषट् प्रत्यक्षविरुद्धः, पञ्चदश्या एव पाक्षिकप्रतिक्रमणस्य आगमे दृश्यमानत्वात् नाऽस्ति सर्वज्ञ इत्यादिवत्
 पञ्चदश्या पाक्षिकप्रतिक्रमणं, अय पक्षः आगमविरुद्धः नाऽस्ति इति वक्ते कोऽपि प्राह-अहो ! आगमविरुद्धोऽयं पक्षः,
 यतः-आगमे चतुर्दश्या पाक्षिकशब्दस्य प्ररूपणात्, यतः श्रीव्यवहारवृत्तिकारः श्रीमलयगिरिः-पाक्षिक कृष्णचतुर्दशीरूप

प्रोक्तवान्, नैव, सम्यग् परिज्ञानाभावात्, तथाहि-न तत्र पाक्षिकप्रतिक्रमणाधिकारः सिन्तु विद्यासाधनविचार एव, तथाहि-(पष्ठविमर्गे ४५ पत्रे)

“विज्ञाणं परिवादी, एवे एवं य दिति (वेति) आयरिया । मासद्वमासिमाण, पथ पुण होइ मज्झ तु ॥२५१॥ एक्कस्स अट्ठमी खल्ल, मासस्स य पक्खिस्सं मुणेयवं । अस्सपि होइ एवं, उवराओ चवसूराण ॥२५२॥” व्याख्या-आचार्योऽप्यपि पर्वणि विद्यानां परिपाटीः ददति, विद्याः परावर्तन्ते इति भावः, अथ पर्वं किमुच्यते ? तत् आह-मासार्थमासयोः मध्य पुनः पर्वं भवति, एतदेवाऽऽह-अर्धमासस्य एवात्मकस्य मध्यं अट्ठमी सा खल्ल पर्वं, मासस्य मध्यं पाक्षिक पक्षेण निवृत्तं ज्ञातव्यं, तच्च कृष्णचतुर्वशीरूप अवसातव्यं, तत्र प्रायो विद्यासाधनोपचारभावात् “बहुलादिका मासा” इति वचनाच्च, न केवल एतदेव पर्वं किन्तु अन्यदपि पर्वं भवति, यत्र उपरागो ग्रहण चन्द्रसूर्ययोः, एतेषु च पर्वसु विद्यासाधनप्रवृत्ते ॥ २५१ ॥ २५२ ॥ १८ ॥ अत्र सूत्र-कारेण चतुर्वस्या नामाऽपि न गृहीत । वृत्तिकारेण-“कृष्णपक्खस्स चतुदसीप विजासाहणोचयारो ।” इत्यादिभिः अक्षरैः तच्च ‘कृष्णचतुर्वशीरूप’ इत्याद्यक्षरैः वृत्तिकारेणाऽपि विद्यासाधनं उक्तं, न पाक्षिकप्रतिक्रमणं, तच्च पाक्षिक कृष्णचतुर्वशीरूपं प्रोक्तं मलयगिरिणा तदभिप्रायं न जानीम, तत्र कथं आगमविरोधः ? अथ यदि कृष्णचतुर्वस्या एव पाक्षिकं तदा एकस्यां चतुर्वस्या पक्षो द्वितीयचतुर्वस्यां मासः, एव च कृते मासस्य मध्यं पाक्षिकं भवति, परन्तु पूर्वोक्तपक्षस्य मध्यं अट्ठमी न भवति ‘बहुलादिका मासा’ इत्यपि विरुध्येत, किंच विशेषणं व्ययच्छेदक इति कृत्वा तच्च कृष्णचतुर्वशीरूपं, एतद्वलेन चतुर्वस्यां पाक्षिकं कुर्वाणेन मासे मासे पाक्षिकप्रतिक्रमणं कर्तव्यं भाद्रपदशुक्लपञ्चम्यां एव पर्युषणाप्रतिक्रमण-

प्रोक्तवान्, नैवं, सम्यग् परिज्ञानाभावात्, तथाहि-न तत्र पाक्षिकप्रतिक्रमणाधिकारं सिन्तु विद्याभाषनविचार एव, तथाहि-(पष्ठविभागे ४५ पत्रे)

“विज्ञानं परिवादी, पदे पदे यं विंति (वेति) आयरिया । मासद्वमासिमाण, पवं पुण होइ मज्झ तु ॥२५१॥ पम्तरस्म अट्टमी खल्लु, मासस्स य पक्खिअ मुणेयवं । अस्सपि होइ पव, उवराओ चदसूराणं ॥२५२॥” ध्याग्या-आचार्योः पत्रलि पर्गलि विद्याना परिपाटीः ददति, विद्याः परावर्तन्ते इति भावः, अयं पर्वं किमुच्यते ? तत् आह-मासार्धमासयोः मध्य पुन-पर्वं भवति, एतदेवाऽऽह-अर्धमासस्य पञ्चात्मकस्य मध्य अष्टमी सा खल्लु पर्वं, मासस्य मध्य पाक्षिक पक्षेण निर्युक्तं ज्ञातव्यं, तच्च कृष्णचतुर्वशीक्य अवसातव्यं, तत्र प्रायो विद्यासाधनोपचारभावात् “बहुलादिका मासा” इति वचनाच्च, न केवल एतदेव पर्वं सिन्तु अन्यदपि पर्वं भवति, यत्र उपरागो ग्रहण चन्द्रसूर्ययोः, एतेषु च पर्वसु विद्यासाधनप्रवृत्ते ॥२५१॥ २५२॥ १८॥ अत्र सूत्रकारेण चतुर्वश्या नामाऽपि न गृहीत । घूर्णिकारेण-‘कण्वपक्वस्स चवइसीए विज्जासाहणोवयारो ।’ इत्यादिभि अवरोः तच्च ‘कृष्णचतुर्वशीरूप’ इत्याद्यर्थैः दृष्टिकारेणाऽपि विद्यासाधनं उक्तं, न पाक्षिकप्रतिक्रमण, तच्च पाक्षिक कृष्णचतुर्वशीरूपं प्रोक्तं मलयगिरिणा तदभिप्रायं न जानीमः, तत् कथं आगवधिरुच- ? अथ यदि कृष्णचतुर्वश्या एव पाक्षिक तदा एवमासा चतुर्वश्यां पक्षो द्वितीयचतुर्वश्यां मासः, एव च कृते मासस्य मध्य पाक्षिक भवति, परन्तु पूर्वोक्तपक्षस्य मध्य अष्टमी न भवति ‘बहुलादिका मासा’ इत्यपि विरुध्येत, किंच विशेषणं व्यवच्छेदक इति कृत्वा तच्च कृष्णचतुर्वशीरूपं, एतद्वहेन चतुर्वश्या पाक्षिकं दुर्वाणेन मासे मासे पाक्षिकप्रतिक्रमणं कर्तव्यं भाष्यपदशुद्धयन्त्या एव पर्युष्णाप्रतिक्रमण-

पूआ तवो नाम, पयट्टो तत्थ कस्सवो” ॥ ८३ ॥ इति । पुन -‘नयरम्मि घरावासे’ इत्यादि कालिकाचार्यकथाया पद्मप-
ञ्चाशत्प्रमाणगाथाया अङ्काष्टपक्ष १३८९ वर्षे श्रीघर्मप्रभसूरिकृताया, तथाहि-

“आयेरेणा वि ण्ण पज्जो-सविअअ तो निवो भणइ तुट्ठो । भयव ! अणुगाहिउ ह, ज महे अतेउरीण तु ॥ ४२ ॥

“पक्खोववासपारण-दिवसमि भत्तमेसणासुअ । साहूणुत्तरपारण-दिवसमि भविस्सए वहुअ ॥ ४३ ॥” इति ॥
ननु-यदि पञ्चदश्यां पक्षिक्प्रतिक्रमण आसीत्, तदा कथं सम्प्रतं चतुर्दश्यां विधीयते ? उच्यते-श्रीकालिकाचार्ये

आचीर्णत्वात्, यदुक्तं ढाणावृत्तौ श्रीहेमाचार्यगुरुश्रीदेवचन्द्रसूरिभिः । तथाहि-

“एव च कारणे ण कालगायरिपहिं चउत्थीए पज्जोसवण पवत्तिअ, समत्यसघेण य अणुमन्निअ, तवसेण य पक्खिअईणि
चउइसीए आयरियाणि, अन्नहा आगमुत्ताणि पुण्णिमाए’सि ।” एव श्रीकालिकाचार्यकथाया अतिजीर्णया ३६९ श्लोक-

मिताया अपि उक्तं, तथाहि-

“राइणा भणिअ-अइ एव तो चउत्थीए भवतु, सूरिहिं भणिअ-एव होउ नत्थि अणत्थो सो भणिअमागमे “आ-
येरेणा वि पज्जोसविअअ”मिति तवो हरिसवसुफुल्ललोअणेण जयिअ राइणा भयव ! महापसाओ महतो अग्घाणम-
णुगहो जओ मम अतेउरिआण पक्खोववासपारणए साहूण उत्तरपारणय भविस्सइ, तओ गिहे गतूण समाइडिवाओ
अतेउरिआओ तुम्हाण ममावसाए उववासो होही पारणेअ साहूण उत्तरपारणय भविस्सइ, ता तत्थ अहा पवत्तेहि
भत्तपाणेहिं साहुणो पडिलांमेह, जओ भणिअमागमे-“पहसतगिलाणमि अ, आगमगहणे अ लोअकरणे अ । उत्तर-

प्रतिक्रमणे, यथा चतुर्दश्या तथा यथा अष्टम्या न भवति तथा चतुर्दश्या अपि मा भवतु, किंच चतुर्दश्या पाक्षिकप्रतिक्रमण अङ्गीकुर्वता सूत्रोक्ता पूर्णिमां विहाय चतुर्मासिक अपि तत्र एव प्रतिक्रमणीय, यत चतुर्मासिके अष्टौ पक्षा भवन्ति ते च तन्मते चतुर्दश्यां एव पूर्णतां अगच्छन्, पाक्षिकस्य तत्र एव करणत्वात्, अयं चतुर्मासिकसवन्धी पक्ष प्रतिपद आरभ्यते पाक्षिकसंवन्धी तु अन्यस एव इति चेत् तर्हि कोऽयं अर्धजरतीन्यायः ? तथा च सति महान् सूत्रविरोधः तत्र ईदृग् अयस्य अवर्णनात् न युक्त एव, ततश्च कृष्णचतुर्दशीरूप इति चेत् तर्हि सकलमपि पूर्वोक्त दूषणकदम्बक तत्पश्चात्तु अत्र अनुधावति, किंच एवं चतुर्दश्यां पाक्षिकप्रतिक्रमण कुर्वता पूर्णमास्या चतुर्मासिक आचरता चतुर्मासिकसवन्धि तपो वाच्यते स्थानाज्जवासे पाक्षिकचतुर्मासिकयोः मध्य दिनाभावात्, ननु किमर्थं तद्दिन ईक्षते ? उच्यते—पाक्षिके चतुर्थस्य करणात्, चतुर्मासिके पष्ठसंभवात् मध्यं दिनं अन्तरेण तच्च न घटते, तस्मात् युक्त्याऽपि पाक्षिक पञ्चदश्या एव युज्यते, पुनरपि प्रयोगो न चतुर्दश्या पाक्षिकप्रतिक्रमणं अपूर्णपक्षत्वात्, यत्र यत्र असंपूर्णं पक्षत्व तत्र तत्र न पाक्षिकप्रतिक्रमण यथा दशम्या, किंच श्रीकालिकाचार्यकथायां क्षतगाथाग्रमाणाया श्रीभावदेवसूरिकृताया पक्षोपवासपारणे साधूना अष्टमोत्तरपारणस्य प्रोक्तत्वात् पाक्षिक पर्व पञ्चदश्या एव आगत, तथाहि—

“मम अतश्चरी पक्षलोपवासपारणपञ्चमो । साहूण फासुहं भक्तं, होषी उत्तरधारणे ॥ ८१ ॥ एव पर्वं चरन्तीप, कथं कालगसूरिणा । एव पञ्चोत्तरवणाकप्य, सबसंधेण मसिअ ॥ ८२ ॥ साहू पुवारजो लोओ, आजो तप्पभिइ तजो । साहू

सारोच्चारसूत्रद्वयोः (पदत्रिंशद्वयवृत्ततमद्वारे (२५५ पन्ने) स्वकायपरकायशब्दोपहत प्रासुक जलं साधूना ग्रहणोचित
प्रत्ययादि, तथाहि-

“वसिणोदग तिवदु-कलिन फासुजजल च अइ कप्प । नवरि गिलाणाइकप, पहरतिगोवरिषि धरिअव ॥ ८८१ ॥
जायइ सचिचया से, निम्हम्मि पहरपवगस्तुवरि ॥ वसपहरुवरिं ससिरे, वासासु पुणो तिपहरुवरिं ॥ ८८२ ॥

त्रिभिर्दण्डैः-चत्कालैः उत्कलित=आवृष यदुष्णोदकं, तथा यत् प्रासुक स्वकायपरकायशब्दोपहतत्वेनाऽचिचीभूत
जल तदेव यतीना कल्प्य-ग्रहीतु वचित, इह किल प्रथमे दण्डे जायमाने कश्चित् परिणमति कश्चिन्न इति मिश्रः १,
द्वितीये प्रभूतः परिणमति स्त्रोकोऽवतिष्ठते २, तृतीये तु सर्वोऽपि अपकायोऽचिची भवतीति दण्डत्रयग्रहण, इदं च
सर्वमपि ग्रहणत्रयमर्ह्ये एव उपभोक्तव्य, ग्रहरत्रयादूर्ध्वं पुनः कालातिक्रान्तव्योपसम्भवेन उपभोगानर्हत्वात् न धारणीयं, नवर
केवलं ग्लानाविकृते ग्लानवृद्धाना अर्थाय ग्रहरत्रिकादपि कर्णं धर्चव्य, -॥ ८८१ ॥ ‘जायइ’ इत्यादि गाहा । जायते=भवति
सचिचता ‘से’प्ति, तस्य उष्णोदकस्य प्रासुकजलस्य वा ग्लानार्थं घृतस्य ‘ग्रीष्मे’ उष्णकाले ग्रहरपञ्चकस्योपरि-ग्रहरपञ्च-
कादूर्ध्वं कालस्याऽतिस्त्वत्वात् चिरेण एव जीवससकिसम्भावात्, तथा शिशिरे=शीतकाले कालस्य स्निग्धत्वात् ग्रहरचतु-
ष्टयादूर्ध्वं सचिचता भवति, “वर्षासु” वर्षाकाले पुनः कालस्याऽतिस्निग्धत्वात् प्रासुकीभूतमपि जल भूयः ग्रहरत्रयादूर्ध्वं
सचिचीभवति, तदूर्ध्वमपि यदि ध्रियते तदा क्षारः प्रक्षेपणीयः-सर्जिकादिकं क्षेप्तव्य, येन भूयः सचित्त न भवतीति
॥ ८८२ ॥ इति ॥ ४ ॥

पुनरपि सुविहितसाधूनां पानीयत्रिकग्रहणे कषायद्रव्यमिश्रितपानीयस्य ग्रहीतुं कल्पत्वेन उक्तत्वात्, तथाहि—

“अम्रजल १ उण्ड वा २ कसायदवेहिं मीसिज यावि ३ । कप्पइ अर्षेण नऽण्ण, सुविहिअ कप्पट्टिआण च ॥ २ ॥” इति ॥ ५ ॥ पुनः वर्णगन्धरसस्पर्शैः परिणत पानीयं प्रासुक संयतो गृहीयाद् इति विधिवादेनाऽपि प्रोक्तत्वात्, तथाहि—

“वण्णरस-गधएणं, परिणय फरसेण वा । अनीवं फासुअ नच्चा, पठिगाहेज्ज सजए ॥ १ ॥” इति ॥ ६ ॥

ननु-वर्णान्तरप्राप्तपानीय साधूनां योग्य च सम्मत्या दर्शित तत्तयैव, पर कै द्रव्यै केन च विधिना प्रासुक तत् स्यात्, केपु च ग्रन्थेषु प्रोक्तम् ? इत्याह—श्रीबृहत्कल्पभाष्ये, तथाहि—

“वण्णरसगधफासा, अह वधे जम्मि उक्कटा इति । तह तह चिर न चिट्ठइ, अमुमेसु सुमेसु कालेण ॥ १ ॥” व्याख्या—यस्मिन् द्रव्ये यथा वर्णरसगन्धस्पर्शा उत्कटा-उत्कटतरा भवन्ति, तथा तथा तेन तेन द्रव्येण सह मिश्रित उदक चिर न तिष्ठति, किमं क्षिप्रतर परिणमति, किं अवशिरोयेण ? न इत्याह—येऽशुभा वर्णादय उत्कटा तेषु एव क्षिप्र परिणमति, ये तु शुभा वर्णादयः तेषु उत्कटेषु कालेन परिणमते चिरादित्यर्थं, अत्रैव निर्दर्शनमाह—“जो चदणे कटुरसो, ससट्ठज-डेण दूसणा जाओ । सो सट्ठ दगस्स सत्थ, फासो उ उवगगहं कुणइ ॥ १ ॥” व्याख्या—इह तन्दुलोदक चन्दनेन क्वाऽपि मेश्रित तत्र चन्दनस्य यः कटुको रसः स तन्दुलोदकस्य शूल, पर यः स्पर्श-शीतलः स जलस्योपग्रह करोति इति ह्वाऽचिरेण तत्परिणमति, एव संसृष्टजलस्यापि या दूषणा आम्लरसता सा उदकस्य शूल, स्पर्शस्तु शीतलत्वाद् उपम-कारी अतः चिरेण परिणमति, इति ॥

आद्याः प्राय रण्णोदक न पिबन्ति, तत्रापि त्रिवण्डोत्कलितमेव कल्पते, नाऽन्यथा, तादृश तु प्रायशो दुर्लभं साधूनुद्दिश्य क्रियमाण तु आधाकर्मदोषभाक् भवति, सति च तस्मिन् द्वयोरपि दातृग्रहीत्रो अहिताय अल्पायुष्याय च भवति, कसेल्लकप्रासुकनीर तु आरमना गच्छे आद्या विशेषत आद्विकाश्च पिबन्ति, तैस्तु तत् स्वार्थं क्रियमाणमस्ति, तन्मध्ये साधुभिरपि यतनया गृह्यमाण न दोषाय स्यात्, ततः सिद्धान्तमूलत्वेन गच्छपरम्परया च कसेल्लकप्रासुकपानीय गृह्यते इति ॥ ९ ॥

॥ इति कसेल्लकपानीयविचारः (अधिकारः) ॥ ९ ॥

ननु-श्रीखरतरगच्छीयाः आद्या आचाम्ले द्रव्यद्वय गृह्णन्ति, नाऽधिक, तत्किम् ? उच्यते-श्रीमज्जिनवल्लमसूरिशिष्य-श्रीजिनदत्तसूरिभिः सन्वेददोलावलीसूत्रे (११६ पत्रे) द्रव्यद्वयस्य एव प्रतिपादितत्वात्, तथाहि-

"गिहिणो इह विहि आय विलस्स कप्पति तुम्हि दवाइ । एग समुच्चिमस, वीअ पुण फासुअ नीर ॥ १०४ ॥" इति ॥ अत्र उचित अपि नीरमेव, न तु काञ्चिका १ अवस्रवण २ तर्के ३ क्षुरसादीनि ४ तेपा हि पानकाहारत्वेऽपि शुद्ध्य-हेतुत्वेन आचमनादिकार्यस्य अनर्हत्वात्, अत एव प्रत्याख्यानचूर्णावपि जलमेव उक्त । तथाहि-

"जावइअ उवजुअइ, तावइअ भायणे गहेऊणं । जलविब्बुअ काअ, मुत्तअ एस इत्थ विही ॥ १ ॥ एवं द्रव्यद्वयातिरिक्तद्रव्यनिषेधः श्रीखिनपतिपूरिभिरपि सामाचारीमध्ये २५ लिखितः ॥ १ ॥ तथाहि-

"आयचिले पप्पइ १ घुग्घरिआ २ वेढमिआ ३ इड्डुरिआ ४ तक्काइ ५ निसेहो चि ॥२॥ पुनः जीर्णपुस्तकेषु अपि आचाम्ल-प्रत्याख्यानपाठे--

"सूरे उगगए पुरिमइ पक्खक्खामि तिविह चउविहं पि आहार असण पाण खाइमं साइम अन्नत्थणाभोगेण

कपानीय प्राप्नुकत्वेन तपागच्छेशरीरविषयसूरि-प्रसादीकृतप्रश्नोत्तरसमुच्चये
५० अगमाङ्गणिकृतत्रयोदशप्रश्नेऽपि (३६ पत्रे) प्रोक्त, तथाहि-

वर्णान्तरप्राप्त कसेलकनीर प्राप्नुक भवति न वा ? तत्रोत्तर-वर्णान्तरप्राप्त कसेलकनीर प्राप्नुकं भवति पर आत्मीयवृद्ध-
अनाचीर्णं इति ज्ञेय, एवं पुनस्तत्रैव ग्रन्थे द्वीपवन्दरसङ्कृत १५ प्रश्नेऽपि (८४ पत्रे), तथाहि-मतान्तरीयस्य कदा-
चिदुपवासादिप्रत्याख्यानं कथ्यते, तत्र 'पाणस्से'त्युच्चारणमाश्रित्य किं विधेय ? यतस्तस्य कसेलकादिपानीयपाने कथं तत्पा-
लनं भवतीति ? तत्रोत्तरम्-अत्र मतान्तरीयस्य प्रत्याख्यानकरणे 'पाणस्से'त्युच्चारणे स यदि कसेलकादिपानीयं पिबति तदा
प्रत्याख्यानभङ्गो ज्ञातो नाऽस्ति, यतः कसेलकसेपेऽपि पानीयं प्राप्नुकं भवति, पर आत्मना आचरणा नाऽस्तीति नो गृह्यते
इति । ननु-त्रिविधाहारप्रत्याख्याने कसेलकस्य स्वादिमत्वात् कथं न प्रत्याख्यानभङ्गः ? उपवासप्रत्याख्याने च कथं न
द्रव्यद्वयापत्तिर्मिथेय ? उच्यते-कसेलकस्वादो हि तथा नीरेण सम तदात्मना परिणतो यथा न नीरत्सृथग्भूतो ज्ञायते,
अतो न प्रत्याख्यानभङ्गो नाऽपि च द्रव्यद्वयापत्तिः, एव येषां सम्प्रदाये त्रिफलापानीयं पीयमानमस्ति तैरपि यद्यपि हरी-
तकीविभीतके स्वादिमे आमलकाश्च अशने, तथापि तन्मिश्रितोदकपानेन त्रिविधाहारप्रत्याख्यानभङ्गो मन्यते, नापि
उपवासप्रत्याख्याने द्रव्यत्रयगणना, अन्यथा प्रत्याख्यानभङ्गः सम्पद्येत इति ॥

ननु-पूर्वमुष्णोदकाभावे वर्णान्तरप्राप्तपानीयग्रहणं उपविष्ट, साम्प्रतं तु वर्णान्तरप्राप्तमेव प्राप्नुकोदकं गृह्यते तत्कि-
मिति ? उच्यते-नाऽस्माभिः एकान्तेन कसेलकप्राप्नुकपानीयमेव गृह्यते, किन्तु उष्णोदकमपि गृह्यते, पर साम्प्रतं

आज्ञाः प्राय उष्णोदक न पिबन्ति, तथापि त्रिवण्डोत्कलितमेव कल्पते, नाऽन्यथा, साक्षात् तु प्रायशो पुल्लर्भ साधुनुदिश्य क्रियमाण तु आचारकर्मदोषभाक् भवति, सति च तस्मिन् द्वयोरपि दातृग्रहीत्रोः अदिताय अत्पायुप्याय न भवति, कसे-
हकपासुकनीरं तु आत्मनां गच्छे आद्या विशेषतः आदिकाश्च पिबन्ति, तैस्तु तत् स्वार्थं क्रियमाणमस्ति, तन्मग्नौ साधु-
भिरपि यत्नया गृह्यमाणं न दोषाय स्यात्, ततः सिद्धान्तमूलत्वेन गच्छपरम्परया न कसोऽप्युक्तपाणीयं दृष्टाते इति ॥ ९ ॥

॥ इति कसेहकपाणीयविचार (अधिकारः) ॥ ९ ॥

ननु-श्रीस्वरसरगच्छीयाः आद्या आचाम्ले द्रव्यद्वय गृह्णन्ति, नाऽधिक, तत्किम् ? उच्यते-श्रीगणितागणपरिणिध-
श्रीजिनदत्तसूरिभिः सन्देहदोषावलीसूत्रे (११६ पत्रे) द्रव्यद्वयस्य एव प्रतिपादितत्वात्, तथापि-
“निहिणो इह विहि आय बिलस्स कप्पति दुब्बि दयाइ । एग समुच्चिजसत्तं, वीअं पुण कायुअं नीरं ॥ १०॥ ” इति ॥
अत्र उचित अपि नीरमेव, न तु काजिका १ अवसन्न २ तर्के ३ दुरसायीनि ४ रोपां ति पागकाणारत्तेऽपि वृज्ज-
हेतुत्वेन आचमनादिकार्यस्य अनर्हत्वात्, अत एव मत्याख्यानचूर्णायपि अलभेन उप. । तथापि-

“जावइअ उवजुजइ, तावइअ भायणे गहेऊण । जलविब्बुद काजं, भुत्तां एत इथ विही ॥ १ ॥
एव द्रव्यद्वयातिरिक्तद्रव्यनिषेध श्रीजिनपतिसूरिभिरपि सामाचारीगणे २५ उल्लिखितः ॥ १ ॥ तथापि-

“आयविले पप्पढ १ धुग्घरिजा २ येढमिजा ३ इड्डुरिजा ४ तफाण ५ निरोपो ति ॥ २॥ पुनः जीर्णपुताणेतु अपि आचार-
मत्याख्यानपाठे-“सूरे उग्गप पुरिमह पच्चक्खामि तिथिह पडपिणं पि आणार अरणो पाणं साअं साअं अतत्तयाभागेनने

सहस्रगारेण पञ्चभ्रकालेण दिसामोहेण साधुव्ययेण महत्तरगारेण सद्यसमाह्वित्तियागारेण आयविल पञ्चक्वामि अन्नरय-
णाभोगेणं सहस्रगारेण लेवालयेण वक्खित्तविवेगेणं गिरुत्थससहेण पारिद्वानियागारेण महत्तरगारेण सद्यसमाह्वित्तिया-
गारेण एक्कसण पञ्चक्वामि तिविहपि आहार” इत्यादि, दधविसण सधनियमा अन्नत्थणाभोगेण सहस्रगारेण महत्तरगा-
रेण सद्यसमाह्वित्तियागारेणं वोस्तिरामि” अय पाठः श्रीजेसलमेरुमाण्डागारे स० १२१५ लिखितपुस्तिकाया अस्ति ॥ ३ ॥

ननु-मूलग्रन्थे एवमपि द्वयद्वय प्रतिपादित अस्ति? उच्यते-महानिशीथसूत्रे तच्चूर्णो च “दोहिं दयेहिं आयविलेहिं”
॥ ४ ॥ एवं श्रीआवस्यकबृहदुत्तौ, तथाहि—“एवं जहमे मज्झिमे उक्कोसेऽवि आयविले दधदुगेण सयत्थ भणिअयं” । पुन
अत्राऽयं सूक्ष्मधिया श्रीहरिमद्रचरित्कृतावश्यकबृहदुत्तौः विचारणीया, तत्पाठस्तु (८५५ पत्रे) अयम्—

“एतय आयविल च भवति आयविलपात्तग च, तयोदणे आयविल आयविलपात्तग च, आयविला सकूरा, जणि
कूरविहाणाणि आयविलपात्तगं, उंनुलकणिआत्त कुट्तो पीट्ट पिट्ठगा पिट्ठपोचलियाओ रालगा मडगादि कुम्मासा पु
पाणिणण कड्डिजति, पच्छा उल्लोए पीसति, ते तिविहा-सण्हा मज्झिमा थूला, एते आयविल आयविलपात्तगणि,
पुण जे तस्स तुसमीसा कणिआत्त ककड्डुगा य एयमादि, सन्नुआ जवाण गोधूमाण विहिआण वा, पात्तग पुण गोधूम-
मुजिया पिचुगाळा य जाव मुंयिजा जे अ जतएण ण तीरति पीसितु, तस्सेव णिहारे कणिआदि वा, एयणि आय-
विलपात्तगणि, त तिविह पि आयविल तिविह उक्कोस १ मज्झिम २ जहण ३ च, दधओ कलमसालिकूरो उक्कोस ज
वा अस्स पत्थं रुद्ध वा रालगो सामागो वा जहणो, सेसा मज्झिमा, जो सो कलमसालिकूरो सो रस पडुच्च तिविचो

उक्तोसं ३ तं चेव तिविधं पि आयविल गिज्जरागुण पखु तिविध उक्तोसो गिज्जरागुणो, मज्झिमो जहणोत्ति, कलम-
 सालिकूरो दवतो उक्तोस, दवं चवत्थरसिण ससुविसति, रसओ वि उक्तोस तस्सच्चण्डवि आयामेण उक्तोस रसओ,
 गुणतो जहण्ण योवा गिज्जरति भणित भवति, सो चेव कलमोक्णो जदा असेहि आयामेहि तदा दयतो उक्तोसो,
 रसतो मज्झिमो, गुणतो वि मज्झिमो चेव, सो चेव जदा उण्होदण तदा दयतो उक्तोस, रसतो जहण, गुणओ
 मज्झिम चेव, जेण दवओ उक्तोस न रसओ, इआणि जे मज्झिमा ते चाउलोदणा तेन दयओ मज्झिमा आयविलेण
 रसओ उक्तोसा गुणओ मज्झिमा तहेव च उण्होदण दवओ मज्झ, रसओ जहण, गुणओ मज्झ, मज्झिम दयति
 काकण, रालगतणकूरा दवओ जहण, आयविलेण रसओ उक्तोस, गुणओ मज्झ ते चेव आयामेण दयओ जहण,
 रसओ मज्झ, गुणओ मज्झ, ते चेव उण्होदण दवओ जहण, रसओ जहण, गुणओ उक्तोस नहुगिज्जरत्ति भणित
 होति, अहवा उक्तोसे तिण्णि विभासा-उक्तोसउक्तोस उक्तोसमज्झिम उक्तोसजहण कजियआयामउण्होदएहि जहण्णा
 मज्झिमा उक्तोसा गिज्जरा, एव तिसु विभासितव ॥ ५ ॥ एव श्रीहरिभद्रसूरिकृतश्रावकधर्मप्रज्ञप्तितृती अपि एतादृश एव
 पाठोऽस्ति ॥६॥ तथा-द्वार्षिण्यधिका-कादशवत्सरशतैस्तु विक्रमतः। अकृतेना नमिसाधु, शिष्य श्रीशालिसूरीणाम् ॥१॥
 इति प्रशस्तिसम्भावेन ११२२ वर्षे नमिसाधुकृतपद्मावयककृत्तौ विशेषो यथा विशेषस्तु कलमशालिचतुर्धरसकाद्युत्कृष्ट
 शेषकूरः चतुर्धरसकादिष्व मध्यमः उण्होदकादिष्व जघन्यो गुणतश्च वही निर्जरा उत्कृष्टे मध्यमा मध्यमेऽल्पा च जघन्ये
 चेति, एव च स्थिते कलमशालिकूर कलमशालिकश्चिकेन उत्कृष्ट, उत्कृष्टेन यदा भुज्यते तदा जघन्या=निर्जरा अल्पे-

सहस्रगारेण पञ्चम्रकालेण दिसामोहेण साहस्रवयेण महत्तरागारेण सहस्रमाहिविचियागारेण आयविल पञ्चक्वामि अन्नत्य-
 पाभोगेण सहस्रगारेण लेवालेवेणं सक्खित्तविवेगेणं गिहत्थससहेण पारिद्वानियागारेण महत्तरागारेण सहस्रमाहिविचिया-
 गारेण एकासण पञ्चक्वामि तिविहपि आहार” इत्यादि, दधविसपुः सबनिअमा अन्नत्थणाभोगेण सहस्रगारेण महत्तरागा-
 रेण सहस्रमाहिविचियागारेणं घोसिरामि” अय पाठः श्रीजेसलमेरुभाण्डागारे सं० १२१५ लिखितपुस्तिकाया अस्ति ॥ ३ ॥

ननु-मूलग्रन्थे कऽपि द्वयद्वय प्रतिपादित अस्ति? उच्यते-महानिशीथसूत्रे तच्चूर्णो च “दोहिं दबेहिं आयविलेहिं”
 ॥ ४ ॥ एवं श्रीआवश्यकबृहद्बुचौ, तथाहि—“एव जवसे मज्झिमे उक्कोसेऽवि आयविले दबदुगेण सबत्थ भणिअव” । पुन-
 अत्राऽयं सूत्रमधिया श्रीहरिमद्रसूरिकृतावश्यकबृहद्बुचि विचारणीया, तत्पाठस्तु (८५५ पत्रे) अयम्—

“एत्थ आयविल च भवति आयविलपाठमा च, तत्थोदगे आयविल आयविलपाठमा च, आयविला सकूरा, जाणि
 कूरविहाणाणि आयविलपाठमा, तं दुलकणिआत्त कुद्धतो पीट्ट पिट्ठगा पिट्ठपोवलियाओ रालगा मडगादि कुम्मासा पुब
 पाणिण कद्धिअति, पच्छा उखलीए पीसति, ते तिविहा-सण्हा मज्झिमा थूला, एते आयविल आयविलपाठगाणि,
 पुण जे तस्स तुसमीसा कणिआत्त ककडुगा य एवमादि, सन्नुआ अवाणं गोघूमाण विहिआण वा, पाठमा पुण गोघूम
 मुज्झिया पिनुगाला य जाव मुज्झिआ ले अ जतएण ण तीरति पीसितु, तस्सेव णिद्धरे कणिक्कादि वा, एयाणि आय-
 विलपाठगाणि, त तिविह पि आयविल तिविह उक्कोस १ मज्झिम २ जहण ३ च, दबओ कलमसालिकूरो उक्कोस जं
 वा जस्स पत्यं रुद्ध वा रालगो सामागो वा जहणो, सेसा मज्झिमा, जो सो कलमसालिकूरो सो रस पडुच्च तिविधो

उक्कोसं ३ तं चेव तिविध पि आयविल निजारागुण पडुच्च तिविध उक्कोसो निजारागुणो, मज्झिमो जहण्णोत्ति, कलम
 सालिकूरो दयतो उक्कोस, दयं चउत्थरसिपण समुहिसति, रसओ वि उक्कोस तस्सच्चएणऽवि आयामेण उक्कोस रसओ,
 गुणतो जहण्ण थोवा निज्जरति भणित भवति, सो चेव कलमोदणो जदा अग्गेहिं आयामेहिं तदा दयतो उक्कोसो,
 रसतो मज्झिमो, गुणतो वि मज्झिमो चेव, सो चेव जदा उण्होदएण तदा दयतो उक्कोस, रसतो जहण्ण, गुणओ
 मज्झिम चेव, जेण दयओ उक्कोस न रसओ, इमानिं जे मज्झिमा ते चाउलोदणा तेन दयओ मज्झिमा आयविलेण
 रसओ उक्कोसा गुणओ मज्झिमा तहेव च उण्होदएण दयओ मज्झ, रसओ जहण्ण, गुणओ मज्झ, मज्झिम दयति
 काकणं, रालगतणकूरा दयओ जहण्ण, आयविलेण रसओ उक्कोस, गुणओ मज्झ ते चेव आयामेण दयओ जहण्ण,
 रसओ मज्झ, गुणओ मज्झ, ते चेव उण्होदएण दयओ जहण्ण, रसओ जहण्ण, गुणओ उक्कोस बहुणिज्जरत्ति भणित
 होति, अहवा उक्कोसे तिणिण विमासा-उक्कोसउक्कोस उक्कोसमज्झिम उक्कोसजहण्ण कजियआयामउण्होदएहिं जहण्णा
 मज्झिमा उक्कोसा निजारा, एव तिसु विभासितव ॥ ५ ॥ एव श्रीहरिभद्रसूरिकृतभावकधर्मप्रज्ञसिधृत्तौ अपि एतादृश एव
 पाठोऽस्ति ॥६॥ तथा-द्वाविंशत्यन्यधिकै-कादशवत्सरशतैस्तु विक्रमत । अकृतैना नमिसाधुः, शिष्यः श्रीशालिसूरीणाम् ॥१॥
 इति प्रशस्तिसम्भावेन ११२२ वर्षे नमिसाधुकृतपदावश्यकवृत्तौ विशेषो यथा विशेषस्तु कलमशालिचतुर्थरसकाद्युत्कृष्ट
 शेषकूरः चतुर्थरसकादिश्च मध्यम उण्होदकादिश्च जघन्यो गुणतश्च वही निर्जरा उत्कृष्टे मध्यमा मध्यमेऽत्या च जघन्ये
 चेति, एव च स्थिते कलमशालिकूरः कलमशालिकसिकेन उत्कृष्टः, उत्कृष्टेन यदा मुज्यते तदा जघन्या=निर्जरा अल्पे-

त्यर्थः, तथा उत्कृष्ट द्रव्य जघन्यरसेन भुष्यते, तदा मध्यमो निर्जरा गुण इत्यादिभङ्गका द्रष्टव्या इति, अयमर्थो द्रव्य-
रसयोः द्वयोः उत्कृष्टत्वे जघन्या निर्जरा एकैकोत्कृष्टत्वे मध्यमा द्वयोर्यजघन्यत्वे उत्कृष्टा निर्जरा इति, अपि चात्र सर्वेन्द्रपि
पूर्वोक्तेषु भङ्गकेषु जघन्य १ मध्यमो २ उत्कृष्टरूपेषु ३ शालिप्रभृतीनां अस्माना मध्यादेकतरत् अन्न, अथ च काञ्जिकप्र-
भृतीनां नीराणां च मध्यात् एकतरक्षीरं आचाम्लमध्ये ग्राह्यत्वेन प्रोक्त, परं न कुत्राऽपि एवरूपो भङ्गको लिखितो,
यदुत-एकस्मिन् आचाम्ले शालिप्रभृत्यस्नानां मध्यात् अन्नद्वयं तत्र वा अथ च काञ्जिकप्रभृतिनीरमध्यात् नीरद्वयं
तत्र वा ग्राह्यमिति ॥ ७ ॥ ननु द्रव्यद्वयस्य एव ग्रहणे नियमिते कथं दन्तशोधनं विना मुखशुद्धिः ?-तत्राऽर्थे सन्वेदहदो-
लावली गाथा (११७ पत्रे) यथा-

जो पुण सिलिआई विणा, मुहसुद्धिं कचमित्थमसमत्थो । सो कडुमकसायरस, सिलिअ गिणहइ न से भगो ॥ १०६ ॥
अनाहारत्वात् ॥ ८ ॥ यदुक्तं-‘निर्धारणं’ गाथा, अतो बहुनिर्जराहेतुत्वेन उत्कृष्टाऽऽचाम्ले द्रव्यद्वयग्रहणं युक्तं, पुन अत्रार्थे
बृद्धपरंपरागतसामाचार्येव प्रमाण, किमेतत्प्रामाण्यात् निर्विकृतिकाऽऽचाम्लोपवासादिषु सचिच्चनियममेव न कुर्वन्ति श्राद्धाः
किञ्च उपवासे एकमेव द्रव्यं न गृह्णन्ति, ततो यथा सूत्राक्षरादर्शनेऽपि अत्र अवश्यतया सचिच्चनियमः क्रियते, एवं द्व्यधिक-
द्रव्यनियमोऽपि इति सन्वेदहदोलावलिबृहदुत्तिवचनप्रामाण्यात् बृद्धपरम्परागतसामाचार्यो उत्कृष्टाऽऽचाम्लत्वेन द्रव्यद्वयमेव
आचाम्ले गृह्यते, ततो यद्भगवत्केवलभाषितं तत्प्रमाणं नाऽत्राऽस्माकं कोऽप्यभिनिवेशः इति ॥

॥ इति आचाम्ले द्रव्यद्वयग्रहणाधिकारः ॥ १० ॥

ननु-केचिद्वदन्ति अपक्वदुग्धेन सम द्विदलमक्षण अभक्ष्यदोषमाह, तत् किम् ? उच्यते--न दैतत् सकृतिमङ्गति,
काऽपि तदोपस्थाऽनुकृत्वाह इति, आह परः, उच्यते-

ननु-ओ ! “आमगोरससम्पृक्त-द्विदलादिषु जन्तवः । इष्टाः केचलिभिः सूक्ष्मा-स्तस्मात् तानि विवर्जयेत् ॥ ७१ ॥”,
इति श्रीहेमाचार्यकृतवैद्ययोगशास्त्र (१७१ पत्रे) भचनप्रमाणयाह आमगोरससम्पृक्तद्विदले सूक्ष्मजन्तुत्पत्तिसम्भावेन तद्व-
र्जनस्य सुतरा प्रोक्त्वाह तदुष्टता एव समागता । न च वाच्य गोरसशब्देन दधितक्ते । पर दुग्ध न ? उच्यते-
श्रीहेमाचार्यः गोरसशब्देनाऽभिधानचिन्तामणौ (१६७ पत्रे) दधि १ दुग्ध २ घोल ३ रूपार्थत्रयस्य प्रोक्तत्वाह,
तथाहि-“दुग्ध तु सोमज, गोरसः क्षीरमूषस्य, स्तन्य पुसवन पय ॥ ६८ ॥ १ तथा (१६८ पत्रे) “क्षीरज=दधि
गोरसश्च २” पुनः (१६९ पत्रे) “दण्डाहते कालशेष-घोलारिष्टानि गोरसः रसायन ३” इति । तत् आमगोर-
सेन सम द्विदलमक्षणे स्पष्ट अभक्ष्यदोषः ? सत्य, यद्यपि आमगोरसशब्देन अपक्वदुग्धमपि समायात, पर द्विदलदोषाधि-
कारे आमगोरसशब्दस्य प्रवृत्तिः अनुत्कालितदधितक्रयोः एव विषये, तयोः द्वयोः एव ग्रन्थादौ व्याख्यातत्वाद्, यदुक्तं
“श्रीतपागणसरोजरविश्रीदेवसुन्दरगणेन्द्रविनेयः, श्राद्धवर्गविहिताग्रहत श्रीसोमसुन्दरगुरुः कुरुतेऽद ॥ १ ॥” इति ग्रन्थादौ
सन्नामेन तपागच्छनायकश्रीसोमसुन्दरसूरिभिः श्रीयोगशास्त्रवालावबोधे, तथाहि-

“आमगोरससम्पृक्त, द्विदल पुष्पितौवनम् । दध्यहर्द्वितयातीतं, कश्चित्ताज विवर्जयेत्” ॥ ७ ॥

व्याख्या—“आम गोरस-अणककाल्या दूध दही छासि ते मांहि मिल्यौ विदल कठल अने वासीकट्टुल अने आदि शब्द लगे फूल्यो जे रान्ध्यो चदन १ दुग्धणादिक २ तथा विविहो-सोल पट्टुर ऊपहरा दहीमाहि ३ अनइ वासीयकठउलादिक कुहिया अन्न ४ पतलां सवि हि माहि दृष्टा केवलशनीयै सूक्ष्मजीव सपजता बीठा, ते भणी ए सगला ही श्रावके वर्जिना इति ।” अत्रार्थे योगशास्त्रावचूर्णिरपि विडोक्नीया, “तत्राऽऽमगोरसशब्देन अनुकालितदधि-तक्रवस्तुद्वयस्य एव व्याख्या-नात्”, तथा विहाय एक कषिद् गच्छं, अन्येषु गच्छेषु आमदुग्धमध्ये द्विदलग्रहणनिषेधो नास्ति, प्रत्युत प्रवृत्तिं वर्त्तते, अयं काऽपि ग्रन्थेऽप्यकदुग्धमध्ये द्विदलनिषेधः प्रोक्तो भवेत्, तदा स ग्रन्थो विचार्येत, परं स ग्रन्थो नास्तीति सम्भाव्यते इति ॥

॥ इति अपकदुग्धमध्ये द्विदलग्रहणाधिकार ॥ ११ ॥

ननु—आत्मनां गच्छे सुद्धादीनामपि सङ्गरादीनामपि द्विदलत्व गण्यते, केषांचिन्नष्टे तु न इति, तत्र को विचारः? चूच्यते,—श्रीजिनवत्सूरियुगप्रधानैः उत्सूत्रपठोद्ग्रहेन सङ्गरादीनां द्विदलत्वे असम्यमाने उत्सूत्रस्य प्ररूपितत्वं चक्रमस्ति, तथाहि—“कदुअसगरियाओ न इति विदलति विरुहगाऽणत इति उत्सूत्र”, ॥ १ ॥ एवमेव श्रीजिनप्रभसूरिभिः विधिप्रपाया सम्यक्त्वारोपणविधौ प्रत्यपादि, तथाहि—

सगरफलिआमुगमवठमासमसूरकलायचणयचवलवछकुलथमित्थिया, कदुअगोआरमाइ चिदलाइ गोरसेण सह न जियेअबाइ एएसिं राइसिया न कायब” इति ॥ २ ॥

इत्यमेव चैत्थवन्दनकुलकेऽपि, (९७ पत्रे) तथा हि—

“संगरफलिमुग्गमुहड्ढमासकूअपमुक्खविदलाइ । सह गोरसेण न जिमेए य रायसिअं न करे ॥ १८ ॥
 अस्मि य पीलिज्जते, मणय पि न नेहनिग्गमो दुब्बा । बुन्निअदलाइ दीसति मिथिगार्इण जह लोए ॥ १९ ॥” ॥ ३ ॥
 एव श्रीषिनयतिसुरिभिरपि निजसामाचारीग्रन्थे ८ प्रत्यपादि, तथाहि—“सगर कहुअगोयराइ विदल” इति ३ ।
 ननु—पूर्वाचार्यग्रन्थेऽपि काऽपि सङ्गरादीनां द्विदलत्वसम्प्रति अस्ति ? उच्यते—यद्यपि साम्प्रत प्रवर्तमाना श्रीसिद्धसे-
 नसूरिकृता श्रीप्रवचनसारोद्धारवृत्तिः तत्र सा नाऽस्ति, परं श्रीमानन्दसूरिभिः श्रीप्रवचनसारोद्धारगाथाद्वितीयाद्धं व्या-
 स्यानयद्भिः स्ववृत्तौ तथैवोक्तं, तथाहि—

“दहिए विगयगयाइं, घोलवढाँ घोलसिहरिणि करवो । लवणकणदद्वियमहिअ सगरगाइम्मि अप्पद्विइ ॥ १ ॥”

व्याख्या—लवणकणैः जीरकलवणलेशैः युक्तं दधि हस्तेन मथितं वस्त्रेण गालितं तदपि रात्र्युपितं सत् कल्पते, निर्विकृति-
 कमत्वाख्यानवत्तां, काऽपि देशे सङ्गराद्यपि तत्र प्रक्षिप्यते, इत्याशङ्क्याऽऽह, परं सङ्गरादौ अपतिते सति, तत्र तु द्विदलदो-
 षसम्भवात् न कल्पते इत्यर्थः ॥ ४ ॥ एवं यतिदिनचर्याया अपि, तथा हि—“फलियावणे तह सगर वल्ला चवळा य होला
 येति” ॥ ५ ॥ ननु—सङ्गरादीनां मुद्गरादीनामिव द्विदलत्वसाधकं लक्षणमस्ति न वा ? उच्यते—चाट् अस्तीति ब्रूम, तथा हि—
 न य सगरवीयाओ तिछुप्पसिं कयाइवि सभवइ । दलिए बुन्नि दलाइ मुग्गार्इण च दीसति ॥ १ ॥ इत्यादि ॥ ६ ॥
 पुनः केवलिना इष्टं सत्यमिति ॥

॥ इति सङ्गरप्रमुखाणां द्विदलत्वाधिकारः ॥ १२ ॥

ननु-कैपाचित् गच्छे आत्मानपि साधूनिव “पाणस्स लेवादेण वा” इत्यादिपानपढागारा उच्चारयन्ति, आत्मना गच्छे तु न इति, तत्र किं निदानम् ? उच्यते-

शास्त्रे निषिद्धत्वाद्, वृद्धाना असंमतत्वाद्, युक्तियुक्त्वाच्च, यतः आत्माना पानकागारपट्टनिषेध श्रीजिनदत्तसू-
रयः सत्सूत्रपदोद्धृते प्रोचिवासः, तथाहि-

“अज्जिअज्जलाहारनिही पाणागारे समुच्चरइ” तदुत्सूत्रमिति ॥ १ ॥ एव श्रीजिनपतिसूरयोऽपि निजसामाचार्यां १२
लिखन्ति स्म; तथाहि-“सावयाण पाणस्स लेवादेण वा इच्चाइ पाणागार अणुच्चारण” इति ॥ २ ॥ ननु-पूर्वसूरि-
भिरपि क्वाऽपि ग्रन्थे तस्मिन्नेवो भणितोऽस्ति ? उच्यते-श्रीबृहद्भाष्ये; तथा हि-“ए ए छ आगारा साहूणं, न पुण
सह्वाण” इति ॥ ३ ॥ एवं श्रीप्रत्याख्यानभाष्ये त्र्यशीत्यधिकैकादश ११८३ शतवर्षे निर्मिताया तद्धृत्तौ च, तथा-
हि-“एते पानक्कगारा यतीनामेव, न तु आत्मानां, न खलु आत्माः सर्वविरतयः इति” ॥ ४ ॥ ननु, वृद्धानां असमतत्वं
युक्तियुक्तं च कथं ? इत्याह-श्रूयतां सावधानीभूय विचार्यता च वक्षुपी निमील्य, अत्र अयं परमार्थ —यतीना एकदश-
नादिप्रत्याख्यानवतां भिक्षावृत्तिस्त्वेन यथालब्धसर्वपानकानि गृह्णतां पिबता च तदपवादभूताः, “पाणस्स लेवादेण वा”
इत्यादि पढागारा अपि उच्चारयितुं कल्पन्ते एव, परं सचित्तपरिहारिणा गृहस्थाना एकाशनादिप्रत्याख्यानवतां आत्म-
वशित्वेन पानकापवादसेवार्यं पढागारान् उच्चारयितुं न घटामादीकते । न च वाच्यं गृहस्थाना अपि भिक्षावृत्तिः अस्तु,

को दोषो गृहस्थानां एकादशप्रतिमाया अर्धांशु भिक्षावृत्तेः अष्टकग्रन्थादौ पौरुषप्रीत्वेन निषिद्धत्वात् । अथ यतिन इव
 गृहस्था अपि पानकपहागारान् उच्चरिष्यन्ति, तदा गृहस्था अपि यतिन इव उपवासादित्रिविधाहारप्रत्याख्यानमध्ये सौवीरा-
 यथावणादिपानीयानि अपि पास्यन्ति, न च एषा सौवीरादिपानीयपानप्रवृत्तिः, केषाञ्चिदपि गच्छे दृश्यते । तदपाने च
 तदपवादागाराणां अपि समुच्चारणे स्पष्टं असंगतिरेव, नहि विश्लेष्याभावे विशेषणसम्भवः, प्रत्युत पानकपहागारोच्चारण
 अन्तरेणाऽपि सर्वगच्छेषु सच्चिदुपरिहारिणः श्राद्धाः सन्ध्याया द्विविधत्रिविधाहारदिवसचरिमप्रत्याख्यानकरणानन्तर
 रात्रौ प्रासुकपानीय पिवन्तो दृश्यन्ते । अपि च यथा दिवसचरिमप्रत्याख्याने अनुच्चारितेषु अपि पानकागारेषु रात्रौ गृहस्थाः
 शुद्धोदकं पिवन्ति, तथा अन्येषु अपि दैवसिक्कप्रत्याख्यानेषु पानकोच्चारं विनाऽपि पानीयं पिवन्तु, का विचारणा ! उभयत्र
 समानत्वात्, किं च स्रज्जूर-तिल-तण्डुलघावना-ऽवभ्रावणादीनि पानकानि, यथा रात्रौ गृहिणा अपेयानि तथा दिवा अपि
 अपेयानि एव, तत्पानस्य धर्मे अभिमुखानां अग्रतिपत्तिहेतुत्वेन अग्रतिपञ्चधर्माणां, विपरिणामहेतुत्वेन वैधर्मिकाणां,
 ज्विनधर्मस्य निन्दाकृतौ प्रेरकत्वेन च महादोषत्वात् तेन पानकोच्चारणं अनर्थक एव, आह परः-न तु तद् अनर्थक, यतो
 यद्यपि कोरज्ज-दाडिमछल्यादिभिः प्रासुकीकृतं जलं त्रिविधाहारेण पातुं कल्प्यते एव, तेषां कपायवृक्षफलछल्लीचूर्णत्वेन
 अनाहारकत्वात्, तथापि विमीतकादिना प्रासुकीकृतं न कल्प्यते एव, तस्य च स्वादिमाहारत्वादिति । तदर्थं पानकागा-
 रान् उच्चरन्तु गृहस्थाः इति चेत् ! न, वस्तुगत्या विमीतकादेः अपि कदुफलत्वेन अनाहारकत्वात्, न च वाच्यं पानमङ्गभिमया

तेण । जसेण होइअधं, सुहाणुधधपहाणेणं ॥ ४ ॥ संभवइ अकाले वि हु, कुसुम महिलाण तेण देवाण । पूयाए अहि
 गारो, नओ द्यो होइ सुसुत्तो ॥ ५ ॥ लोगुत्तमदेवाण समुच्चणे समुविओ इह नेओ सुइगुण जिह्मत्तणओ, लेए लोउत्तरे
 पुरिसो ॥ ६ ॥ न छिवति जहा देहं, ओसरणे भावजिणवरिदाणं । तह तप्पडिम पि सय, पूअति न जुवणारीओ ॥ ७ ॥”
 इत्यादि, अत्र इदं रहस्यम्—श्रीखिनदससूतिभिः इदं निषिद्धं, यदुत तरुणस्त्री मूलप्रतिमा स्वकरेण चन्दनादिविलेपनेन
 पूजयेदिति न अन्यत् किमपि । ननु—तर्हि या बाला वृद्धा च सा अन्यगन्धीयबालवृद्धस्त्रीयत् प्रतिमापूजा कुर्वती कथं न
 इदयते ? उच्यते—तयास्विधाया रुढेः पुर्वार्यत्वात्, कुर्वन्तु ता, प्रतिमापूजा को निवारकः ? कुर्वन्ति अपि च ता बालाः
 वृद्धाश्च काश्चन स्त्रियः कुत्रचित् ॥

॥ इति तरुणस्त्रिया, मूलप्रतिमापूजानियेधाधिकार ॥ १४ ॥

ननु—आत्मीयो गच्छः सुविहितः तर्हि साम्प्रत श्राद्धाः “दत्तण १ वय २ सामाइय ३ पोसह ४ पडिमा य ५ बभ ६
 सच्चित्ते ७ । आरंभ ८ पेस ९ वडिह १०, वज्जप समणमूए अ ॥ १ ॥” इत्येवरूपा एकादश प्रतिमाः कथं न बहंति ?
 उच्यते—सम्प्रति काले दुःषमकालानुभावेन संहनन—साहस—बलधैर्याभावात्, निरतिचारसम्यक्त्वादि पालयितुं न शक्यते,
 पुनः कायोत्सर्गप्रतिमाया पञ्चमासीं यावत् शून्यग्रहे स्मशाने वा चतुरः प्रहरान् कायोत्सर्गं कृत्वा पौषधिकीरात्रिः अति-
 वाहयितुं अशक्या । पुनः मृत—मृतव्यन्तराविषुष्टानिष्टदेवतादिकृतोपसर्गं सति प्रादुर्भूतप्रभूतमीत्या च मनोर्धेयं क्षणमपि
 न तिष्ठति, प्रत्युत अपायापत्तिश्च स्यादिति तद्वहननिषेधो युक्तिमान् । ननु—कैः तद्वहननिषेधोऽकारि ? उच्यते—युगप्रधान-

श्रीजिनदत्तसूरिप्रमुखैः । कथं ? कस्मिन् ग्रन्थे ? इत्याह—“पुरिसित्थीओ पडिमा, वहंति तत्थाइमा चत्थरो ॥ ६ ॥” तवुत्सुत्र इति श्रीजिनदत्तसूरिकृतोत्सुत्रपदोद्धट्टनकुलके पष्ठगाथाया ॥ १ ॥ एव श्रीजिनपतिसूरिभिरपि निजसामाचार्या तस्मिन्नेधो लिलिखे, तथाहि—“सपइ काले सावयपडिमाओ न वहिज्जते ॥ २ ॥” ननु-तत् प्राक्तनग्रन्थेऽपि क्वाऽपि प्रतिमाव-
हननिषेधो दृश्यते ? उच्यते-तीर्थोद्धारप्रकीर्णके तद्व्यवच्छेदस्य प्रतिपादना, तथाहि-

साह्वणज्जोगरओ बुच्छिओ दूसमाणुभावाओ । अज्जाण पणवीसं सावयधम्मो अ बुच्छिओ ॥ १ ॥ एतद्गाथार्यस्तु अयं तथाहि-साधूनां=महात्मना पूर्वं प्रमादाल्पत्वेन ‘अगोऽयरओ’ चि अग्रवेत्तार (अग्रवतारः) परिधानविशेषः साधुजनप्रतीत आसीत्, स सप्रति व्युच्छिन्नः, कटिपट्टकस्य अन्यथा करणात् कस्माद् दुःपमानुभावात् ? तथा आर्यि-
काणां साच्चीना पञ्चविंशत्युपकरणाना आसन्, सप्रति तानि अपि व्यवच्छिन्नानि २ तथा श्रावकधर्मः श्रावकैकादशप्रतिमारूपो धर्मोऽपि व्यवच्छिन्नः ३ न च वाक्य श्रावकधर्मशब्देन सम्यक्त्वमूलस्थूलद्वादशमन्तरूपो धर्मो व्यवच्छिन्नः, एतद्वचनस्य द्वाद-
शमन्तरूपश्रावकधर्मस्य प्रत्यक्ष क्रियमाणत्वेन अघटमानत्वात्, तद्व्यवच्छेदस्य तु साधुधर्मव्यवच्छेदेन सहभावित्वाच्च, साधु-
धर्मस्तु आदुःप्रसहसूरिं स्यास्यति, ततः तत्सहभावित्वेन श्रावकधर्मोऽपि द्वादशमन्तरूपः तावन्त काल स्यात् । ननु-तीर्थोद्धार-
प्रकीर्णकगाथातुर्पदस्य केन अर्थो व्याख्यातः ? यदुत ‘एकादशप्रतिमारूपो धर्मो व्यवच्छिन्नः’ ? उच्यते-तरुणप्रभसूरिणा
स्वकृतपदावश्यकशालावबोधे इत्यमेव प्रतिपादितत्वात्, तथाहि-

“साह्वणज्जोगरओ, बुच्छिओ दूसमाणुभावाओ । अज्जाण पणवीस, सावयधम्मो अ बुच्छिओ ॥ १ ॥” अत्र साधु-

गाद्विंशत् तं० तिलोदग वा तुसोदग वा ज्वोदग वा । वासाधारं पञ्चोसविमस्स अट्टमभत्तियस्स भिक्खुस्स कप्पति, तज्जो
 पाणगाइ पट्ठिगाद्विंशत् तं० आयामे वा सोवीरे वा सुद्धविमदे वा इत्यादि” श्रीदशाश्रुतस्कन्धाष्टमाध्ययनाविपु (कल्प-
 सूत्रे सामाचार्या) चतुर्थपष्ठाष्टमादिप्रत्याख्यानस्य स्पष्ट नामश्रवणात् । कथङ्कारं नो सपलभः १, सत्य, श्रूयतां श्रुती दत्त्वा,
 विचार्यता च क्षण चक्षुषी निमील्य । अत्र इदं रहस्यं—एतानि चतुर्थ—पष्ठाष्टमादीनि प्रत्याख्यानकारापणक्षणे नामग्राह
 न सञ्चार्यते किन्तु केनाऽपि एकोपवासः कृतः तस्य उपवासस्य चतुर्थ इति सज्ञा १, एव उपवासद्वयस्य पष्ठ इति सज्ञा २,
 उपवासत्रयस्य अष्टम इति सज्ञा ३, यावत् षोडशोपवासानां चतुर्विंशत्तम इति सज्ञा वर्तते, तथैव श्रीत्यानाङ्गवृत्तौ अपि
 तृतीयस्थाने चतुर्थस्य अर्थ एकोपवासः, एव पष्ठस्य अर्थ उपवासद्वय, अष्टमस्य अर्थ उपवासत्रय इत्यादि व्याख्यात-
 मस्ति । तथा च तद्वृत्तिपाठः (१४७ पत्रे)—चतुर्थेत्यादिसूत्राणि चतुर्विंश न्यक्तानि, केवल एक पूर्वदिने, द्वे उपवासदिने,
 चतुर्थपारणकदिने भक्त=भोजन परिहरति यत्र तपसि तत् चतुर्थं भक्त, तदस्य अस्ति स चतुर्थं भक्तिक, तस्य एवं अन्य-
 त्राऽपि, शब्दव्युत्पत्तिमात्र एतत् प्रवृत्तिस्तु चतुर्थं भक्तादिशब्दाना एकाद्युपवासादिपु इति । अथ च श्रीआवश्यकसूत्रेऽपि
 उपवासपाठस्तु अय (८५३ पत्रे) तथाहि—“सूरे रग्गाए अब्भसत्तुं पच्चक्खाइ” इत्यादि, पर न तु एव यदुत ‘सूरे रग्गाए
 चतत्थ पच्चक्खाइ’ एवं छद्मसत्तं अट्टमभत्त यावत् चरतीसभत्त । अथ यदि पुनः प्रथमदिने एव पष्ठविधायिनः पष्ठसज्ञा
 स्यात् तदा पष्ठभक्तिकमुनेः प्रथमदिनेऽपि पूर्वोक्तानि तिल-तुप-ज्वोदकानि द्वितीयदिने कल्पनीयानि उपादेयानि स्युः
 पष्ठभक्तिकत्वात्, पर न च चतुर्थप्रायोग्यपानीयानि, न च एवं प्रवृत्तिः कुत्राऽपि, एव अष्टमभक्तिकत्वाऽपि साधो-

प्रथमदिने तृतीयदिनप्रायोग्याणि आयाम-सौधीर शुद्धविकटानि त्रीणि पानकानि ग्राह्याणि स्युः अष्टमभक्तिकत्वात्, परं न चतुर्थपष्ठप्रायोग्याणि पानकानि, एव विकटभक्तिकत्वाऽपि महामुनेः प्रथमदिने एव उष्णविकटमेव पानीयं उपादेयं स्यात् न तत्त्वेदिमादिक, असंगतं च एतत्, यत् तृतीयदिनात् उपर्येव तच्छरीरं देवताधिष्ठित इति, प्रथमद्वितीयतृतीयदिनेषु विकटभक्तिकस्य शेषपानकानां अस्वीकारे भगवदाज्ञाभङ्गः स्यात्, यतो विकटभक्तिकस्य एक उष्ण विकटमेव पानकं अनुज्ञातं, यदाह—श्रीभद्रबाहुस्वामी श्रीकल्पसूत्रे साधुसामाचार्या, तथाहि—

‘विकटभुञ्जिष्वस्य भिक्खुस्तस्मिन् कल्पति एगे वसिण वियटे’ इति, किं च युगपत् अष्टमप्रत्याख्यानं प्रथमदिने चतुर्विधाहारपरिहारिणः अग्निमदिनद्वये पानकाहारकर्तुः अष्टमप्रत्याख्यातुः प्राग्दिने कथं प्रत्याख्यानं सगतिं अङ्गतिः ? । तथा अष्टमप्रत्याख्यानकृत्, उपवासकः पाष्मासिक्तपश्चिन्तनावसरे आद्यदिने अष्टमं कर्तुं शक्नोमि इति तस्मै सत्या, द्वितीयदिने किं तपः कर्तुं शक्नोमि इति ब्रूयात् ? एव तृतीयेऽपि दिने किं ब्रूयात् ? न च वाच्यं दिनत्रयेऽपि अष्टमं कर्तुं शक्नोमि इति वक्तव्यं अनवस्थाप्राप्तं, कथं तृतीयदिनेऽपि ? यदि अष्टमप्रत्याख्यानं करोति तदा पुनः उपवासद्वयं अग्रेऽपि कर्तव्यं स्यात्, तदकरणे च अष्टमशब्दप्रतिज्ञाभङ्गः स्यात्, तथा अष्टाहिका कर्तुकामस्य श्राद्धादेः प्रथमदिने एव अष्टादशभक्ष्यगुणप्रत्याख्यानं एकस्य कस्याऽपि कथञ्चित् उपवासस्य भङ्गे अष्टाहिकाया अपि भङ्गो आपद्येत, पुनरपि केनाऽपि उपवासद्वयं कृतं आसीत्, पश्चात् अकस्मात् तृतीयोपवासः कृतः तस्य अष्टमं कथ्यते न वा ? । अथ यदि पष्ठाष्टमादीनां उच्चाररूपता स्यात्, तदा अभक्ष्यार्थोदिवत् तेषामपि आकारयत्वापत्तिः स्यात् न च सा क्वाऽपि दृष्टा

गाहिस्यप तं० तिळोदगं वा तुसोदगं वा अवोदगं वा । वासावासं पञ्चोसविमस्स अट्टममच्चियस्स भिक्खुस्स कप्पति, तज्जो-
 पाणगाइ पट्ठिगाहिच्चप त० आयामे वा सोवीरे वा सुद्धविअठे वा इत्यादि” श्रीदशाश्रुतस्कन्धाष्टमाध्ययनादिषु (कल्प-
 सूत्रे सामाचार्या) चतुर्थपद्याष्टमाविप्रत्याख्यानस्य स्पष्ट नामश्रवणात् । कथङ्कार नो सपलभः ? सत्य, श्रूयता श्रुती दत्त्वा,
 विचार्यता च क्षण क्षणायामे निमील्य । अत्र इदं रहस्य—एतानि चतुर्थ—पद्याष्टमादीनि प्रत्याख्यानकारापणक्षणे नामग्राह
 न उच्चार्यते किन्तु केनाऽपि एकोपवासः कृतः तस्य उपवासस्य चतुर्थ इति सज्ञा १, एव उपवासद्वयस्य पष्ठ इति सज्ञा २,
 उपवासत्रयस्य अष्टम इति सज्ञा ३, यावत् षोडशोपवासानां चतुर्ल्लिंशत्तम इति सज्ञा वर्तते, तथैव श्रीस्थानाङ्गवृत्तौ अपि
 तृतीयस्थाने चतुर्थस्य अर्थ एकोपवासा, एव पष्ठस्य अर्थ उपवासद्वय, अष्टमस्य अर्थ उपवासत्रय इत्यादि व्याख्यात-
 मस्ति । तथा च तद्भुत्तिपाठः (१४७ पत्रे)—चतुर्थेत्यादिसूत्राणि चतुर्दश व्यक्तानि, केवल एक पूर्वदिने, द्वे उपवासदिने,
 चतुर्थपारणकदिने भक्त=भोजन परिहरति यत्र तपसि तत् चतुर्थं भक्त, तदस्य अस्ति स चतुर्थं भक्तिकं तस्य एवं अन्य-
 त्राऽपि, शब्दव्युत्पत्तिमात्र एतत् प्रवृत्तिस्तु चतुर्थं भक्तादिशब्दानां एकाद्युपवासादिषु इति । अथ च श्रीआवश्यकसूत्रेऽपि
 उपवासपाठस्तु अयं (८५३ पत्रे) तथाहि—“सूरे रगणए अळ्मत्तं पच्चक्खाइ” इत्यादि, परं न तु एव यदुत ‘सूरे रगणए
 चतस्थ पच्चक्खाइ’ एवं छद्मभक्त अट्टमभक्त यावत् चतुर्थीसमस्त । अथ यदि पुनः प्रथमदिने एव पष्ठविधायिनः पष्ठसज्ञा
 स्यात् तदा पष्ठभक्तिकमुनेः प्रथमदिनेऽपि पूर्वोक्तानि तिल-तुष-अवोदकानि द्वितीयदिने कल्पनीयानि उपादेयानि स्यु
 पष्ठभक्तिकत्वात्, परं न च चतुर्थप्रायोग्यपानीयानि, न च एवं प्रवृत्ति कुत्राऽपि, एव अष्टमभक्तिकत्वाऽपि साधो

प्रथमदिने तृतीयदिनप्रायोग्याणि आयाम-सौवीर-शुद्धविकटानि त्रीणि पानकानि ग्राह्याणि स्युः अष्टममर्फिकत्वात्, पर न चतुर्थपष्ठप्रायोग्याणि पानकानि, एव विकटमर्फिकत्वाऽपि महामुनेः प्रथमदिने एव लुण्णविकटमेव पानीयं उपदेय स्यात् न उत्स्वेदिमादिक, असगत च एतत्, यत् तृतीयदिनात् उपर्येव तच्छरीर देवताधिष्ठित इति, प्रथमद्वितीयतृतीय-दिनेषु विकटमर्फिकस्य शेषपानकानां अस्वीकारे भगवदाज्ञाभङ्गः स्यात्, यतो विकटमर्फिकस्य एक लुण्ण विकटमेव पानक अनुज्ञात, यदाह-श्रीमद्रवाहुस्वामी श्रीकल्पसूत्रे साधुसामाचार्या, तथाहि-

‘विकटमर्चिजस्तस्य भिक्षुस्तस्य कण्ठे एगे उत्सिण विचरे’ इति, किं च युगपत् अष्टमप्रत्याख्यानं प्रथमदिने चतुर्विधा-हारपरिहारिणः अग्निमदिनद्वये पानकाहारकर्तुः अष्टमप्रत्याख्यातुः प्राग्दिने कथं प्रत्याख्यानं सगतिं अङ्गतिः? । तथा अष्टमप्रत्याख्यानकृत्, उपवासकः पाप्मासिकतपस्विन्तनावसरे आद्यदिने अष्टमं कर्तुं शक्नोमि इति उक्तौ सत्या, द्विती-यदिने किं तपः कर्तुं शक्नोमि इति ब्रूयात्? एव तृतीयेऽपि दिने किं ब्रूयात्? न च वाच्यं दिनत्रयेऽपि अष्टमं कर्तुं शक्नोमि इति वक्तव्यं अनवस्थाप्राप्तेः, कथं तृतीयदिनेऽपि? यदि अष्टमप्रत्याख्यानं करोति तदा पुनः उपवासद्वय अग्रेऽपि कर्तव्यं स्यात्, तदकरणे च अष्टमशब्दप्रतिज्ञाभङ्गः स्यात्, तथा अष्टादिका कर्तुंकामस्य श्राद्धादेः प्रथमदिने एव अष्टादशभक्त्युगपत्प्रत्याख्यानं एकस्य कस्याऽपि कथञ्चित् उपवासस्य भङ्गे अष्टादिकाया अपि भङ्गे आपद्येत, पुनरपि केनाऽपि उपवासद्वयं कृतं आसीत्, पश्चात् अकस्मात् तृतीयोपवासः कृतः तस्य अष्टमं कथ्यते न वा? । अथ यदि पञ्चाष्टमादीनां उच्चाररूपता स्यात्, तदा अभिकार्यादिवत् तेषामपि आकारयत्वापत्तिः स्यात् न च सा काऽपि दृष्टा

श्रुता च, ततः आन्नादिः चतुर्य-पहं-अष्टमं वा यावत् चतुस्त्रिंशत्तमं वा करोतु पर प्रत्यह प्रत्याख्यान एकोपवासस्य
 एव कार्यते न तु पष्ठाष्टमादीनां तेषां सप्तामात्रत्वात् । अत्राऽऽह परः--ननु-प्रथमदिने अष्टमकर्तुं अष्टमकर्तृत्व न
 उच्यते, तदा तृतीयदिने तस्य कुतो अष्टमकर्तृत्वं अभ्यागतम् ? उच्यते-आगमादेव, क आगम ? इत्याह श्रीम-
 गद्यतीक्ष्णैः सप्तमशतके नवमोद्देशके (३२० पत्रे), तथाहि-
 'तते ण से वरुणे नागन्तुप अण्णया कयाइ रायाभिओगेण गणाभिओगेण वलाभिओगेण रहमुत्तले सगामे आणत्ते
 समाणे छट्ठमसिप अट्ठममत्त अणुवट्ठेति अट्ठममत्त अणुवट्ठत्तां कोडुविअपुरिसे सदावेइ सदावेइत्ता' इत्यादि । पुनः
 श्रीपञ्चमाङ्गे एव तृतीयशतके (१७१ पत्रे)

तथाहि--"ते ण काले ण ते ण समएणं अह गोयमा ! छट्ठमत्यकालिआए एक्कारसवासपरिआए छट्ठ छट्ठेण अनिक्खि-
 तेण तवो कम्मेण सज्जेण तवसा अप्पाण भावेमाणे पुष्पाणुपुष्पिं चरमाणे गामाणुगाम दूइजमाणे जेणेव सुसमारपुरे नगरे,
 जेणेव असोअवणसट्ठे सज्जाणे, जेणेव पुढविसीलावट्ठओ तेणेव उवागच्छामि उवागच्छित्ता असो-
 गवरपायवस्स हेट्ठा पुढविसीलापट्ठयंमि अट्ठममत्त परिगिण्हामि, दोषि पाए साहट्ठ-वग्घारिअपाणी एगपोगलनिविट्ठविट्ठो
 अणिमिसनयणे ईसिपन्मारगएण काएण अहापणिहिण्हिं गत्तेहिं सविदिण्हिं गुत्तेहिं एगराइय महापडिम उवसपज्जिआण
 विहरामि" इति, अत्र समयवरुण १ श्रीमहावीरयोद्धितृतीयदिने यष्टमकिक्कनामत्वे सति तृतीयदिने अष्टमभस्सिक्कत्वात् आत,
 पर प्रथमद्वितीयदिनयोर्न अमूत् इति, तथा "अण्णे मणंति एव चित्तेअत्त-किं मए पञ्चक्खातव ? जइ आवस्सगमादि-

आणं जोगाणं सकेति संघरणं कावं सो अन्भसद्व ववसति, असकेंतो पुरिमहायंघिलेगद्वाण, असकेंतो निधीयं असकेंतो पोरिसमाइ विभासा, अह वलत्यमसिओ छट्ट ववसइ छट्टभत्तिओ अट्टमभिच्चादि विभासा” इति श्रीआवश्यकचूर्णो (२६४ पत्रे) अत्राऽपि चतुर्थमकिको अभूत् प्रथमदिने, अथ च द्वितीयदिने तपश्चिन्तनावसरे पष्ठमनोरयो जातः, ततः पष्ठः कृतः ततो विचारयन्तु, तस्य पष्ठकर्तुः प्रथमविवसे चतुर्थमकिकत्वं कथित, न पष्ठभक्तित्य, एव छट्टभत्तिओ अट्टम ववसइ, अत्राऽपि अष्टमकर्तुरपि द्वितीयदिने पष्ठभक्तित्वेन प्रोक्तमिति । इति प्रत्यह प्रत्याख्यान एकोपवासस्य एव कार्यते न पष्ठाष्टमादीनां इति ॥ १६ ॥

॥ इति अनेकोपवासप्रत्याख्याननिषेधाधिकार ॥ १६ ॥

ननु-श्रीस्वतरगच्छीयाः आद्याः सामायिकदण्डकोच्चार वारत्रय कुर्वन्ति, तत्स्वगच्छपरम्परया किं वा ग्रन्थानुसारेण ? उच्यते-ग्रन्थानुसारेण एव, कथं ? इत्याह-श्रीजिनपतिसूरिभिः स्वकृतसामाचार्यां सामायिकदण्डकोच्चारस्य वारत्रय पठनोपदेशात्, तथाहि-“पट्टिक्कमणाइसु सामाइदढगो नवकारो अ वारतिग भणिज्जइ १” एव श्रीजिनप्रभसूरिभिरपि अभाणि, तथाहि-“नमुक्कारतिगपुव करेसि भते ! सामाइय इच्चाइ दढग वोसिरामि पज्जत वारतिग कह्णिअ खमासमणेण इरिय पट्टिक्कमिअ” इत्यादि २ इत्यमेव श्रीतरुणप्रभसूरिभिरपि स्वकृतवालावबोधे प्रोचे, तथाहि-“मुहपत्ती पडिलेही एक खमा० सामाइय संदिसावेमि, वीय ख० सामाइय ठापमि ती० ख० देइकरी अर्धाधनतगात्र हु तउ तिण्ह नमस्कार कही त्रिणि वार करेसि भते० इसअ सामायिक सूत्र त्रिणि वार कह्णइ” इत्यादि ३ । ननु-काऽपि जीर्णग्रन्थेऽपि सामायिकदण्डकोच्चार

पाठो धारत्रय पठितोऽस्ति ! उच्यते—श्रीव्यवहारभाष्ये ऋग्योर्द्विशके यतीनां वीक्षाग्रहणे (५८ पत्रे) प्रोक्तत्वात्, तथाहि—
 “अप्यो वा थिरहृत्यो, सामाह्यतिगुणमद्वयगण च । तिगुण पादविस्मरण, नित्यारग गुरुगुणविवर्ही ॥ ३०९ ॥” तटीका-
 कारैः मलयनिरिभिरपि त्रिःकृत्वः सामायिकोच्चारणं व्याख्यातमस्ति ४, पुनर्न्यवहारभाष्यटीकाया तत्रैव लिखित
 “यतीनां प्रतोच्चारं कार्यमाणे सति एकैकं प्रत गुरुर्यदि वारत्रयं नोच्चारयति तदा गुरोश्चतुर्लघुनामप्रायश्चित्तापत्ति
 स्यात्”, तथाहि— (५८ पत्रे) “अप्यसे अकश्चित् अणहिय अपरिच्छ अश्कमे पासे । एकैको चतुर्गुणा, चोअग सुत्त तु
 कारणिजं ॥ ३११ ॥” तत्र अतिक्रमे एकैकस्य वारत्रय अनुच्चारणे पतेतु सर्वेषु प्रत्येक एकैकस्मिन् प्रायश्चित् चत्वारो
 गुरुकाः । ४ । ननु—इदं सामायिकदण्डकोच्चारण वारत्रयं तु यतीना वीक्षाग्रहणादौ प्रतिपादित, न आवकाणा नामग्राह !
 सत्य, यद्यपि आवकाणा नामग्राह न उक्तं, तथापि आवकाणामपि सामायिकनवमप्रतोच्चारं कथं वारत्रय न उच्चार्यते ?
 प्रतोच्चारविधिः सर्वेषां सर्वत्र समानत्वात् आवकाणा साध्वनुगामिक्रियाकरणत्वोपदेशत्वाच्च । न च वाच्य खरतरगण्ठे
 एव वारत्रयं दण्डकोच्चारण, अन्येष्वपि बहुषु गण्ठेषु सम्यक्त्वप्रतशीलप्रताद्युच्चारं वारत्रय तदुच्चारस्य पठ्यमानत्वात् ।
 ननु—आवश्यकचूर्णि १ तटीका २ पञ्चाशकचूर्णि ३ नवपदप्रकरणविषय ४ पौषधविधिप्रकरणविषय ५ कथं सामायिकोच्चा-
 रस्य बहुत्व न दर्शितम् ! उच्यते—सत्राऽपि सामान्यतया उक्तौ अपि जात्यैकवचनमिति न्यायेन बहुत्वं ज्ञेय । यतो यया
 ओषनिर्युक्तौ “सामाह्य उभयकाल पडिलेहा” इति पाठे सामान्यतया सामायिकशब्द उक्तः, तथापि तद्वृत्तिरुक्ता श्रीद्रो-
 णाचार्येण ‘सामाह्य ति’ सामायिक वारत्रयमाकृष्य स्वपितीति व्याख्यातं । एव उत्तराध्ययनेष्वपि पडिशाध्ययने प्रतिक्रमणा-

ह्ययनाधिकारे (५४४ पत्रे) “कावस्सग तथो कुज्जा” अय पाठः सामान्यतः कायोत्सर्गाभिधायी अपि टीकाकृता “कायो-
त्सर्ग-धारित्र १ दर्शन २ श्रुतज्ञान ३ शुद्धिनिमित्तं कायोत्सर्गव्यलक्षणं जातौ एकवचनं, ततो गुरुवन्दनाद् अनन्तर
कुर्याद्” इति व्याख्यातं, एव अत्राऽपि आवश्यकधूर्ण्योर्विदु सामान्यतः सामायिकाभिधानेऽपि अन्यग्रन्थसम्मत्या सप्रदा-
याच्च तत् त्रयं अवसेयम् । ननु-रात्रिपौषधिकाना शयनावसरे सामायिकदण्डकत्रय तु साक्षात् दर्शितं=तत्सत्य-पर अन्यत्र
अन्यदा सामायिकग्रहणसमये न तत् त्रित्वं दर्शितं ? , सत्य, यदि शयनसमयेऽपि तत्रय अन्यनुज्ञात तदा सामायिकत्रय
उच्चरद्भिः सद्भिः विशेषतः तत् त्रित्वं वाच्यम् । तथा निशीथचूर्णौ अपि सामायिकदण्डकत्रयोच्चारण स्पष्टं सद्दिष्टं अस्ति,
तथाहि-“एव जहा जाय दाय वामपासे वि अस्स आयरिओ भणइ इमस्स साहुस्स सामाइअस्स आरुहावण करेमि काव-
स्सग, अस्से भणति उच्चारावण करेमि कावस्सगं”, उभययाऽपि अविरुद्धे “अभ्रत्य ऊससिपण जाव वोसिरामिति, लो-
गस्स उज्जोयगरे चितेता वा नमो अरिहंताण पढिचा पच्छा पषावणवेण सेहो सामाइय तिव्वुत्तो कहुइ” इत्यादि ॥

ननु-यदि भवता गच्छे सामायिकग्रहणाधिकारे वारत्रय सामायिकदण्डकोच्चारः, तदा भवत्पूर्वजैः श्रीजिनवल्लभसू-
रिभिः पौषवविधिप्रकरणे । सामायिकोच्चारधिकारे किमिति वारत्रयं सामायिकदण्डकोच्चारो न प्रतिपादितः ? उच्यते-
सत्य, यद्यपि श्रीजिनवल्लभसूरिभिः आवश्यककृत्तिचूर्ण्यनुसारेण (३२ पत्रे) “पचमगलं कट्टिचा भणइ करेमि भते ? सामा-
इय” इत्यादिपाठः सामान्यतया एव लिखितः, तथापि तेषा अभिप्रायः तच्छिष्य-प्रशिक्ष्यैः एव ज्ञायते न अपरैः, अत
एव तत्पदपरम्परागतैः श्रीजिनप्रभसूरि १ श्रीजिनपतिसूरि २ श्रीतरुणप्रभसूरिभिः ३ तदभिप्राय जानद्भिः विधिप्रपा १

पाठो धारत्रय पठितोऽस्ति ? उच्यते-श्रीव्यवहारभाष्ये षट्पयोद्विंशके यतीना दीक्षाग्रहणे (५८ पत्रे) प्रोक्तत्वात्, तथाहि-
“अण्णो वा धिरहत्थो, सामाअतिगुणमहुगहणं च । तिगुणं पावक्खिण्ण, नित्यारग गुरुगुणविषही ॥ ३०९ ॥” तटीका-
कारैः मलयगिरिमिरपि त्रिःकृत्वाः सामायिकोच्चारणं व्याख्यातमस्ति ४, पुनर्न्यवहारभाष्यटीकाया तत्रैव लिखित
“यतीनां व्रतोच्चारणे सति एकैकं व्रत गुरुर्यदि धारत्रयं नोच्चारयति तदा गुरोश्चतुर्लघुनामप्रायश्चित्तापत्ति
स्यात्”, तथाहि- (५८ पत्रे) “अप्ये अकहिसे अण्हिगय अपरिच्छ अइक्खे पासे । एक्केको चउगुरुगा, चोअग सुत्त तु
कारणिअ ॥ ३११ ॥” तत्र अतिक्रमे एकैकस्य व्रतस्य धारत्रय अनुच्चारणे एतेषु सर्वेषु प्रत्येक एकैकस्मिन् प्रायश्चित्त घत्वारो
गुरुकाः । ४ । ननु-इदं सामायिकदण्डकोच्चारण धारत्रयं तु यतीना दीक्षाग्रहणदौ प्रतिपादित, न आवकाणा नामग्राह ?
सत्य, यद्यपि आवकाणां नामग्राहं न उक्तं, तथापि श्रावकणामपि सामायिकनवमव्रतोच्चारं कथं वारत्रय न उच्चार्यते ?
व्रतोच्चारविधिः सर्वेषां सर्वत्र समानत्वात् आवकाणां साध्वनुगामिमित्याकरणत्वोपदेशत्वाच्च । न च वाच्यं स्वरतरगच्छे
एव धारत्रय दण्डकोच्चारणं, अन्येष्वपि बहुषु गच्छेत्तु सम्यक्त्वव्रतशीलव्रताद्युच्चारं वारत्रय तदुच्चारस्य पठ्यमानत्वात् ।
ननु-आवश्यकचूर्णी १ तटीका २ पञ्चाशकट्टसि ३ नवपदप्रकरणविवरण ४ पौषधविधिप्रकरणादिषु ५ कथं सामायिकोच्चा-
रस्य बहुत्वं न दर्शितम् ? उच्यते-तत्राऽपि सामान्यतया उक्तौ अपि जात्यैकवचनमिति न्यायेन बहुत्वं ज्ञेय । यतो यया
ओघनिर्युक्तौ “सामाअय उभयकल पडिलेहा” इति पाठे सामान्यतया सामायिकशब्द उक्तः, तथापि तद्वृत्तिकृता श्रीद्रो-
णाचार्येण ‘सामाअयं ति’ सामाधिक धारत्रयमाकृष्य स्वपितीति व्याख्यातं । एव उत्तराध्ययनेष्वपि पद्धिशाध्ययने प्रतिक्रमणा-

चलवलइ करी प्रमार्जिधानुंज फार्ज करइ, पणि महात्मानी परि मुख आगइ धरइ नही, तिहा आचरणअ प्रमाण इत्यादि” एवं तपागच्छाधिराजश्रीरत्नशेखरसूरिणाऽपि स्वकृतश्राद्धविधिविनिश्चये लिखितमस्ति, कायोत्सर्गकरणावसरे वन्दनकदानावसरे च “रजोहरणं चरणपार्श्वे मोक्तव्यमिति भणितमस्ति” ननु-तपागच्छीयसूरिप्रमुखैः साधुवत् रजोहरणघरण निषिद्ध धर्तते तर्हि कथं तपागच्छीयश्राद्धा क्रिया कुर्वन्तः साधुवत् रजोहरणं विधत्ते ? उच्यते-तत्राऽर्थे तद्वदुच्यते एव प्रष्टव्याः, न वयं काश्चन निन्दासः ॥ १८ ॥

॥ इति श्रावकाणां चलवलक नैश्चयिकं न भवतीति विचारः ॥ १८ ॥

ननु-आत्मीयगच्छे पौषधिकाः सत्यपि सामायिकप्रते पुनरपि रात्रिपश्चिमप्रहरे सामायिक नवीन गृह्णन्ति, तत्कथं ? उच्यते-युक्तियुक्तत्वात्, का युक्तिः ? इत्याह-श्रूयता, सामायिकस्य जघन्यो मुहूर्त्तमेकं, उत्कृष्टश्च अष्टौ यामा कालो, ध्यानशतकेऽन्यथायि, ततो गतरात्रे मुहूर्त्तशेषे सामायिक गृहीत आसीत्, पुनरग्रिमरात्रेरपि मुहूर्त्तं शेषे अष्टौ यामाः सपूर्णां दम्बुः, तत्सपूर्णातामवनेन सामायिककालोऽपि अष्टप्रहररूप उत्कृष्टः सपूर्णाऽञ्जनिष्ट, पौषधश्च सामायिकानुगतोऽतः सामायिक नवीन अवश्य ग्राह्यमेव ॥

ननु-नवीनसामायिकग्रहणे शास्त्राक्षराणि अपि सन्ति ? उच्यते-सन्तीति, कानीत्याह-श्रीजिनवल्लभसूरिभिः पौषधविधिप्रकरणे (१८ पत्रे) उक्तत्वादिति तथाहि-“तत्रो राईए चरमे जामे उट्टेऊण इरियावहिअ पडिक्कमिअ सक्कथएण

पुनः सहाचारवृत्तौ तपागच्छीयश्रीधर्मकीर्त्युपाध्यायेनाऽपि “खेलिणकविद्वंद्वं पुण, अगीयसे हाइयाण सभाव । संभघइ गिहसयाण धि, कयाइ एगत्तभावमि ॥ १ ॥” इत्युक्तत्वात्, खेलिणकविद्वकायोत्सर्गद्वय, अगीतार्थशिष्याणां छगत् प्रोक्त, गृहस्थस्य तु एतद्वृणद्वयं, कदाचित् एकत्वमात्र गतस्य भवदुःख पर न सर्वदा, एकत्वभावश्च गृहस्थस्य एकादशप्रतिमायामेव न अर्वाह । अत्र इदं रहस्यम्—कदाचित् यतनानिमिष आद्धो रजोहरण विमर्ति तथापि क्रिया कुर्वन् साधुवत् न मुक्ताग्रादौ रक्षति, यतः श्रीअनुयोगद्वारसूत्रवृत्त्योः (३० पत्रे) अपि रजोहरणादीनां ययोचितव्यापारनियोगे अर्पितत्वेन युक्तत्वमणनात्, तथाहि—

“से किं तं लोगुचरिअं भावावस्सय जण इमे समणे वा समणी वा सावओ वा सविआ वा तच्चित्ते तम्मणे तल्लसे तदज्झवसिइ तच्चिद्वज्जवसाणे तदद्दोवदत्ते तदप्पिअकरणे तवभावाणामाविइ (एगमणे अविमाणजिणयणधम्मरागरत्तमणे) अण्णत्थ कत्थइ मण अकरेमाणे उभज्जो काल आवस्सय करेति । से तं लोगुचरिअं भावावस्सयं”, अत्र “तदप्पिअकरणे” इति पदस्य वृत्तिर्यथा तदपितकरणः करणानि तत्साधकतमानि, वेह—रजोहरणमुखवत्त्रिकादीनि तस्मिन् आवश्यके यथोचितव्यापारनियोगेन अर्पितानि—नियुक्तानि येन स तथा सम्यक् यथास्थानन्यस्तोपकरण इत्यर्थः ।

पुनरपि तपागच्छनायकश्रीसोमसुन्दरसूरि—श्रीजयचन्द्रधरि—श्रीविशालराजसूरि—श्रीरत्नशेखरसूरि—श्रीवदयनन्दसूरिपद-कमलसेविना शिष्यहेमहसगणिना आश्रवराम्यर्थनया कृते श्रीषट्पावश्यकपालावबोधेऽपि लिखितमस्ति यथा—“श्रावको वन्दनं वदन् षलवलेकेन प्रमार्ज्यते एव कार्यं करोति न तु महात्मवत् मुखाग्रे रक्षति, तथाहि—“धादणा वेतव श्रावक

चलवलइ करी प्रमार्जिबानुंज कार्ज करइ, पनि महात्मानी परि मुख आगइ धरइ नही, तिहा आचरणज प्रमाण इत्यादि" एव तपागच्छाधिराजश्रीरत्नशेखरसूरिणाऽपि स्वकृतश्राद्धविधिविनिश्चये लिखितमस्ति, कायोत्सर्गकरणावसरे वन्दनकवानावसरे च "रजोहरणं चरणपार्श्वे मोक्तव्यमिति भणितमस्ति" ननु-तपागच्छीयसूरिप्रमुखः साधुवत् रजोहरणधरणा निषिद्ध वर्तते तर्हि कथं तपागच्छीयश्राद्धाः क्रिया कुर्वन्तः साधुवत् रजोहरण विञ्चति ? उच्यते-तत्राऽर्थे तदुत्तर एव प्रष्टव्याः, न वयं काश्चन निन्दामः ॥ १८ ॥

॥ इति श्रावकाणां चलवलक नैश्चयिक न भवतीति विचारः ॥ १८ ॥

ननु-आत्मीयगच्छे पौपचिकाः सत्यपि सामायिकव्रते पुनरपि रात्रिपञ्चिमग्रहरे सामायिक नवीन गृह्णन्ति, तत्कथं ? उच्यते-युक्तियुक्त्वात्, का युक्तिः ? इत्याह-क्षयता, सामायिकस्य जघन्यो मुहूर्तमेक, उत्कृष्टश्च अष्टौ यामाः कालो, ध्यानशतकेऽभ्यवायि, ततो गतरात्रे मुहूर्तशेषे सामायिक गृहीत आसीत्, पुनरग्निमरात्रेरपि मुहूर्तं शेषे अष्टौ यामाः संपूर्णा बभूवुः, तत्संपूर्णताभवनेन सामायिककालोऽपि अष्टग्रहरूप उत्कृष्टः संपूर्णोऽञ्जनिष्ट, पौपधश्च सामायिकानुगतोऽतः सामायिक नवीन अवश्य ग्राह्यमेव ॥

ननु-नवीनसामायिकग्रहणे शास्त्राक्षराणि अपि सन्ति ? उच्यते-सन्तीति, कानीत्याह-श्रीजिनवल्लभसूरिभिः पौपधविधिप्रकरणे (३८ पत्रे) उक्तत्वादिति तथाहि-"तयो राईए घरमे जामे उद्वेऊण इरियावहिअ पडिक्कमिअ सक्कथएण

पुनः सङ्गाधारवृत्तौ तपागन्धीयश्रीधर्मकीर्त्युपाध्यायेनाऽपि “खेलिणकविर्दुर्गं पुण, अगीयसे हाइयाण समाव । समवइ गिहत्याण वि, कयाइ पगत्तभावमि ॥ १ ॥” इत्युक्त्वात्, खेलिणकविद्वकायोत्सर्गदूषणद्वय, अगीतार्थशिव्याणां लगत् प्रोक्त, गृहस्यस्य तु एतदूषणद्वयं, कदाचित् एकस्यभाव गतस्य भववृत्तं परं न सर्वदा, एकत्वभावश्च गृहस्यस्य एकादशप्रतिभायामेव न अर्वाक् । अत्र इदं रहस्यम्,—कदाचित् यतनानिमित्तं आहो रजोहरण विभक्तिं तथापि क्रिया कुर्वन् साधुवत् न मुत्सामादौ रक्षति, यतः श्रीअनुयोगद्वारसूत्रवृत्त्योः (३० पत्रे) अपि रजोहरणादीनां यथोचितव्यापारनियोगे अर्पितत्वेन युक्तत्वमणनात्, तथाहि—

“से किं तं लोगुत्तरिअ भावावत्सय जण इमे समणे धा समणी धा सावओ धा तच्चित्ते तम्मणे तल्लसे तवज्जवसिइ तच्चिअवसाणे तद्वोवत्ते तदपिअकरणे तवभाषणाभाविइ (एगमणे अविमाणज्जिणवयणधम्मरागर-समणे) अण्णत्थ कस्यइ मण अकरेमाणे तमओकाल आवत्सय करेति । से त लोगुत्तरिअ भावावत्सयं”, अत्र “तदपिअकरणे” इति पदस्य वृत्तिर्यथा तदपितकरणः करणानि तत्साधकतमानि, वेह-रजोहरणमुखवच्चिकादीनि तस्मिन् आवश्यके यथोचितव्यापारनियोगेन अर्पितानि—नियुक्तानि येन स तथा सम्यक् यथास्थानन्यस्तोपकरण इत्यर्थः ।

पुनरपि तपागच्छनायकश्रीसोमसुन्दरसूरि-श्रीजयचन्द्रसूरि-श्रीविशालराजसूरि-श्रीरत्नशेखरसूरि-श्रीचदयनन्दसूरिपद-कमलसेविना शिष्यहेमहसगणिना आश्रयाराम्यर्थनया कृते श्रीषट्पावश्यकवालावबोधेऽपि लिखितमस्ति यथा—“आवको यन्दन ददन् चलयलकेन प्रमार्जनस्य एव कार्यं करोति न तु महात्मवत् मुत्सामे रक्षति, तथाहि—“वादणा देतव आवक

येष्वपि वंदितं पुं व पुंतिं पेहिअ नमुक्कारपुवं सामाहयसुच कहिअ सदिसाविअ सज्जाय कुणइ जाव पडिक्कमणनेला,
तओ पुवधिहिणा पडिक्कमिअ पहिलेहणाइअ करेइ” । १ । एव श्रीजिनप्रभसूरिभिरपि विधिप्रपाया अभणि—
“तओ पच्छिम्मारयणीए उड्डिअ इरियावहिअ पडिक्कमिअ कुसुमिणनुसुमिणकावसग सय उत्सास, मेहुणसुमिणे अद्रुत्तर-
यउत्सास करिअ सकत्तय भणिअ पुबुवविहिए सामाहय काठ सज्जाय सदिसाविअ ताव करेइ जाव पडिक्कमणनेला” । २ ।
एयमेव श्रीतरुणप्रभसूरिकृतपदावश्यकबालावबोधेऽपि ज्ञेय ॥ ३ ॥ ननु—जीर्णग्रन्थस्याऽपि एतत्सम्मतिरस्ति ? उच्यते,
श्रीपद्माद्यकचूर्णौ तथैव प्रोक्तत्वात् तथाहि—“तओ राइए चरमजामे उड्डिऊण इरियावहिअ पडिक्कमिअ पुयिं च पोत्तिं
पेहिअ नमुक्कारपुव सामाहयसुच कहिअ सदिसाविअ सज्जाय कुणइ” ॥ ४ ॥ इति ॥ १९ ॥

॥ इति पौपचिकाना पद्मिमरात्रौ नवीनसामायिकग्रहणाधिकार ॥ १९ ॥

ननु—तथागच्छप्रमुखगच्छेऽपि साधवः पादोनप्रहरे प्रतिलेखनासमये “उगधाढा पोरिसी” इति न भणन्ति किन्तु “बहु-
पडिपुद्दा पोरिसी” इति, आत्मनां गच्छे तु “उगधाढा पोरिसी” इति भणन्ति तत्र किं गच्छाचारः प्रमाण ? किं वा शास्त्रो-
क्तिः ? उच्यते—शास्त्रोक्तिरेव, का शास्त्रोक्तिः ? इत्याह—श्रीविधिप्रपाया (१४ पत्रे) श्रीजिनप्रभसूरिभिः तथैव भणनात्,
तथाहि—“तस्य देवसिअ पडिक्कम रयणिपठमपहर जाव सुज्झइ, राइय पुण आथस्सयचुण्णिअभिप्पायेण उगधाढापोरिसिं
जाव, ववहाराभिप्पाएण पुण पुरिमहु जाव सुज्झइ” इत्यादि । १ ।

एवमेव श्रीतरुणप्रभसूरिभिर्निर्मितश्रीपदावश्यकबालावबोधेऽपि । २ । ननु—प्राक्तनपूर्वाचार्यधिरचितप्रत्येक्यपि एत-

त्सम्मतिरस्ति ? उच्यते—अस्तीति, कथं ? इत्याह—श्रीप्रवचनसारोद्धारसूत्रे (१६६ पत्रे) ५९२ गाथाशकले तथैव
 उक्तत्वात्, तथाहि—“उवगरणचचद्वसंगं, पडिलेहिजाइ विणत्स पहरतिगे । उगघाडपोरिसीए उ पत्तनिजोगपडिलेहा
 ॥ ५९२ ॥” पुनस्तत्रैव ग्रन्थे (४८ पत्रे) १०६ गाथाव्याख्याने “साधुवचन-उद्धाटा पौरुषी” इत्यादिक विञ्च-
 मकारणम् । ४ । पुनः श्रीहरिमद्रसूरिविरचित्तावश्यकशृङ्खलौ (८५२ पत्रे) प्रत्याख्यानाधिकारेऽपि, तथाहि—“साहुणो
 भणति-उगघाडापोरुसी ताव सो पजिमितो, परिचा मिणति अण्णो वा मिणति, तेण से भुजतत्स कहित ण पूरितति
 तावे गइदबं इति” । ५ । एवमेव श्रीभावश्यकलपुष्टावपि तिलकाचार्यकृताया । ६ । पुन श्रीआवश्यकवृत्तौ हारि-
 भय्या श्रीशीतलाचार्यसबन्धिवन्दनाधिकारे (५१२ पत्रे), तथाहि—“जे तुज्झ भाइणिजा ते आगया वियालोत्ति न
 पविट्ठा, तेण कहिअ, बुद्धो, इमेसिं पि रत्तिं सुहेण अज्झवसाणेण चउण्हवि केवलणाण समुप्पन्न, पभाए आयरिया
 वित्ताउ पलोएइ, एसाहे मुहुत्तेण एहिंति, पोरिसिंत्ति सुत्त मण्णे करेति अच्छति, उगघाडाए अत्थपोरिसिंत्ति अतिचिरा-
 विएय ते देवकुलिअ गया, ते बीअरागणा न आढयति, दडओऽणेण ठविणो पडिफत्तो, आलोइए भणति—कओ
 वंदासि ? भणति—अओ मे पडिहायति सो चिंतेति—अहो बुद्धसेहा निहज्जति” । ७ । इत्थमेव श्रीआवश्यकवृत्तापि
 उगघाडाए अत्थ पोरिसिंत्ति, जतिविराविण देवकुलिअ गया ते अ बीअरागणा गायति, दडओ ठविउ पडिफत्तो” इत्या-
 दि । ८ । ननु—उपाच्छीयसूरिकुटेऽपि ग्रन्थे क्काडपि उगघाडा पोरिसी भणिताऽस्ति ? उच्यते—अनेकेषु ग्रन्थेषु तथा
 गेहे शोभनाच्छनायकसूरिराशोत्तरवृत्तिणा स्वकृतभास्त्रविधिकौमुद्या (४२० पत्रे), तथाहि—“तच्च प्रतिक्रमण पयमेद

दैवसिकं रात्रिकं दैक्षिकं धातुर्मासिकं सावत्सरिकं चेति । एषां कालस्तु उत्सर्गेण एव तत्कः, “अथ निबुद्धे धिवे, सुप्तं कुरुति गीमत्या । इत्यवयवपमाणेन, देवसि आवस्सप कालो ॥ १ ॥” रात्रिकस्य चैव आवस्सगस्त समए, निदामुहं ध्वयति आयरिआ । तह तं कुणति जइ वस-पडिळेइणतं सूरु ॥ २ ॥” अपवादस्तु दैवसिकं विवसतृतीयप्रहरादवोक् अर्धरात्रं यावत् । योगशास्त्रवृत्तौ तु मध्याह्नादारभ्य अर्धरात्रं यावत् इत्युक्तं, रात्रिकं अर्धरात्रादारभ्य मध्याह्ना यावत् । तत्कं च-
 “सग्याढपोरिसिं जा, सइ अवस्सयस्सचुभीए । ववहाराभिप्पाया, भणति पुण जाव पुरिमहुं ॥ २ ॥” पाक्षिक-
 धातुर्मासिकसावत्सरिकाणि तु पक्षाद्यन्तेषु च स्युः । ९ । पुनरपि श्रीदेवेन्द्रसूरिविरचितश्रीश्राद्धविनकृत्यवृत्तौ अपि अभाणि, तथाहि-“साधुवचनं सग्याढा पोरिसी इत्यादि विज्जमकारण । १० ।” पुनरपि श्रीदेवेन्द्रसूरिकृतप्रत्याख्यान-
 भाष्येऽपि तथाहि-“साधुवयणं सग्याढा पोरिसी तणुसुञ्छया समाहिच्चि” इत्यादि २५ गाथायाम् । ११ ।

॥ इति सग्याढा पोरिसी भणनाधिकारः ॥ २० ॥

ननु-श्रीखरतरगच्छे पुत्रादिवज्जन्मनि तन्मरणे च आतमृतकं सूतकं गण्यते, तत्राऽपि पुत्रस्य एकादशदिनानि पुत्र्याश्च द्वादशदिनानि यावत् तद्गृहे खरतरसाधवो भिक्षां न गृह्णन्ति, तपागच्छादिगच्छेषु तु केपुचित् न सूतकशङ्काशङ्कः, तत्र मूलतः काऽपि शास्त्रे सूतकगृहवर्जनं समुपदिष्टं वर्तते न वा ? उच्यते-श्रीजिनपतिसूरिभिः निजसामाचार्या प्रोक्त्वात्, तथाहि-“सधवइसूरिपयकुळेसु वि दसाह सुअसूअगकुलाण च एगारसाह पुत्तिआ सूअग वारसाह मयगकुलाण च वज्जणं ॥ २१ ॥” एव तरुणममसूरिकृतश्रीपढावश्यकमालावबोधे २ पुनरन्यप्रन्थीपगाथावालावबोधव्याख्यानैऽपि यथा-

दैर्घ्यसिकं रात्रिकं पौषिकं चातुर्मासिकं साधत्सैरिकं चेति । एषां कालस्तु उत्सर्गेण एव उक्तः, “अत्र निबुद्धे विवे, सुप्त कद्रुति गीअत्या । इअवयणपमाणेण, देवसि आवस्सप कालो ॥ १ ॥” रात्रिकस्य चैव आवस्सगस्स समए, निदामुद षयति आयरिया । तह तं कुणति अह वस-पडिलेहाणतरं सुरो ॥ २ ॥” अपवावस्तु दैवसिक विवसत्तीयप्रहरादवोक् अर्ध-रात्रं यावत् । योगशास्त्रवृत्तौ तु मध्याह्नादारभ्य अर्धरात्रं यावत् इत्युक्तं, रात्रिकं अर्धरात्रादारभ्य मध्याह्न यावत् । उक्तं च-
 “उग्घाढपोरिसिं जा, सइ अवस्सयस्सधुम्भीप । ववहाराभिप्पाया, भणति पुण जाव पुरिमहं ॥ २ ॥” पौषिक-चातुर्मासिकसाधत्सरिकाणि तु पक्षाद्यन्तेषु च स्युः । १ । पुनरपि श्रीदेवेन्द्रसूरिविरचितश्रीश्राद्धदिनकृत्यवृत्तौ अपि अभाणि, तथाहि-“साधुवचन उग्घाढा पोरिसी इत्यादि विअमकारण । १० ।” पुनरपि श्रीदेवेन्द्रसूरिकृतप्रत्याख्यान-भाष्येऽपि तथाहि-“साहुवण उग्घाढा पोरिसी तणुसुण्ड्या समाहिसि” इत्यादि २५ गाथायाम् । ११ ।

॥ इति उग्घाढा पोरिसी भणनाधिकारः ॥ २० ॥

ननु-श्रीस्वरतरगण्डे पुत्राविजन्मनि तन्मरणे च आतमृतक सूतक गण्यते, तत्राऽपि पुत्रस्य एकादशदिनानि पुत्र्याश्च द्वादशदिनानि यावत् तद्गृहे स्वरतरसाधवो भिक्षां न गृह्णन्ति, तपागच्छादिगण्डेषु तु केषुचित् न सूतकशङ्काशङ्कः, तत्र मूलतः क्काऽपि शास्त्रे सूतकगृहवर्जनं समुपदिष्ट वर्तते न वा ! सच्यते-श्रीजिनपतिसूरिभिः निजसामाचार्यां प्रोफत्वात्, तथाहि-“सधवइसूरिपयकुलेसु वि दसाह सुअसूअगकुळाण च एगारसाहं पुत्तिआ सूअग चारसाह मयगकुळाण च वज्जणे ॥ २१ ॥” एव तत्तणप्रमसूरिकृतश्रीपढावण्यकशालाववोधे २ पुनरन्यग्रन्थीयगाथावालावधोधव्याख्यानोऽपि यथा-

“छकायदयावंतो वि, सजओ कुणइ बुल्लह बोहिं । आहारे नीहारे, दुगछिए पिंढगहणे अ ॥ १ ॥” इत्यत्र दुगछिए पिंढगहणे अ सूतक मृतक रजकै वणकैर प्रभृतिक जे छइ दुगछित निर्दित कुल तिहा पिंढ असन-पान-खादिम-स्वादिम-रूप तणइ ग्रहणि हुमइ इति संबध करिवच । ३ । ननु-काऽपि मूलसूत्र भाष्य-चूर्णि-धृत्यादौ अपि अक्षराणि सन्ति ? बध्यते-सन्तीति, श्रीसूत्रकृदङ्गसूत्रधृत्यो (१८० पत्रे), तथैव उक्तत्वात्, तथाहि-“सपसारी कयकिरिए, पसिणायतणाणि अ । सागारिअ च पिंढ च, त विज्ज परिजाणिआ ॥ १६ ॥” व्याख्यालेशः-सागारिकः=शय्यातरः, तस्य पिण्ड=आहार, यदि वा सागारिकपिण्ड इति सूतकगृहपिण्ड जुगुप्सित वर्णापसदपिण्ड वा, चशब्दः समुच्चये । एतत्सर्वं विद्वान्=ज्ञपरिज्ञया परिज्ञाय प्रत्याख्यानपरिज्ञया च परिहरेदिति” ९ अध्ययने १६ गाथायाम् ॥ ४ ॥ पुनः श्रीआचाराङ्गे द्वितीयश्रुतस्कन्धे प्रथमाध्ययने चतुर्थोद्देशके (३०५ पत्रे),

तथा हि-“भिक्षाणा नामेगे एवमाहसु समाणा वा वसमाणा वा गामाणुगाम दूइज्जमाणे खुङ्गाए खलु अय गामे सनिरुद्धाए नो महालए से हता भयतारो चाहिरगणि गामाणि भिक्षुस्वयारिआए वयह’ इति । वृत्त्येकदेशो यथा-‘वसमाना’ मासकल्पविहारिणः ते एवभूता, प्राधूर्णकान् समायातान् ग्रामानुग्राम दूयमानान् गच्छत एव कचुः-‘यथा झुल्लकोऽय ग्राम अल्पगृहभिक्षादो वा, तथा सनिरुद्ध-सूतकादिना, नो महान्’ इति पुनर्वचन आदरख्या-पनार्थ, अतिशयेन झुल्लक इत्यर्थ, ततो हन्त ! इति आमन्त्रण, यूय भवन्तः=पूज्या वहिर्ग्रामेषु भिक्षाचर्यार्थं व्रजत इत्येव प्रयात्” इति । ५ । पुन श्रीनिशीथभाष्यचूर्णौ यथा “जे भिक्षू दुगछिअकुलेसु असणाइ-वत्याइ-वसहि-

दैवसिक्तं रात्रिकं पाक्षिकं चातुर्मासिकं सांवत्सरिकं चेति । एषा कालस्तु उत्सर्गेण एव सक्तः, “अद्य निबुद्धे विवे, सुप्तं कुरुति गीअरथा । इअवयणपमाणेण, देवसि आवस्सप कालो ॥ १ ॥” रात्रिकस्य चैव आवस्सगस्स समए, निदामुहं चयति आयरिआ । तह तं कुणति जह वस-पडिखेणतंरं सूरौ ॥ २ ॥” अपवावस्तु दैवसिक्तं दिवसतृतीयप्रहरादवाक् अर्धरात्रं यावत् । योगशास्त्रदृष्टौ तु मध्याह्नादारभ्य अर्धरात्रं यावत् इत्युक्तं, रात्रिकं अर्धरात्रादारभ्य मध्याह्ना यावत् । उक्तं च-
 “उग्घाढपोरिसिं जा, सह अवस्सयस्सचुभीण । ववहाराभिप्पाया, भणति पुण जाव पुरिभहु ॥ २ ॥” पाक्षिक-
 चातुर्मासिकसावत्सरिकाणि तु पक्षाद्यन्तेषु च स्युः । १ । पुनरपि श्रीदेवेन्द्रसूरिविरचितश्रीआर्द्धदिनकृत्यदृष्टौ अपि
 अभाणि, तथाहि-“साधुवचनं उग्घाढा पोरिसी इत्यादि विस्मयकारण । १० ।” पुनरपि श्रीदेवेन्द्रसूरिकृतप्रत्याख्यान-
 भाष्येऽपि तथाहि-“साधुवयण उग्घाढा पोरिसी तणुमुच्छया समाहिसि” इत्यादि २५ गाथायाम् । ११ ।

॥ इति उग्घाढा पोरिसी भणनाधिकारः ॥ २० ॥

ननु-श्रीखरसरगच्छे पुत्राविजन्मन्ति तन्मरणे च ज्ञातमृतकं सूतकं गण्यते, तत्राऽपि पुत्रस्य एकादशदिनानि पुत्र्याश्च
 द्वादशदिनानि यावत् तद्दृष्टे स्मरतरसाधवो भिक्षां न गृह्णन्ति, तपागच्छादिगच्छेषु तु केषुचित् न सूतकशङ्काशङ्कः, तत्र
 मूलतः क्वाऽपि शाल्मे सूतकगृहवर्जनं समुपविष्टं वर्तते न वा ? उच्यते-—श्रीजिनपतिसूरिभिः निजसामाचार्या प्रोक्तत्वात्,
 तथाहि-“सध्वइसूरिपयकुळेसु वि दसाह सुअसूअगकुलाण च एगारसाह पुत्तिआ सूअग धारसाह मयगकुलाण च वज्जणं
 ॥ २१ ॥” एव तस्याग्रभसूरिकृतथीपदावश्यकमालावधोक्ते २ पुनरन्यग्रन्थीयगाथावालावधोघव्याख्यानोऽपि यथा—

“छक्कायदयावतो वि, सजओ कुणइ दुछहं ओहिं । आहारे नीहारे, दुगछिए पिंढगहणे अ ॥ १ ॥” इत्यत्र दुगछिए पिंढगहणे अ सूतक मृतक रजकं घणंकर प्रमृतिक जे छइ दुगछित निर्दित कुल तिहा पिंढ असन-यान-खादिम-स्वादिम-रूप तणइ ग्रहणि हुतइ इति संबंघ करिवच । ३ । ननु-काडपि मूलसूत्र भाष्ये-चूर्णि-वृत्त्यादौ अपि अक्षराणि सन्ति ? उच्यते-सन्तीति, श्रीसूत्रकृदङ्गसूत्रवृत्त्यो (१८० पत्रे), तथैव उक्तत्वात्, तथाहि-“सपसारी कयकिरिए, पसिणायतणाणि अ । सागारिअ च पिंढ च, त विज्ज परिज्जाणिआ ॥ १६ ॥” व्याख्यालेशः-सागारिकः=शय्यातरः, तस्य पिण्डः=आहारः, यदि वा सागारिकपिण्ड इति सूतकगृहपिण्ड जुगुप्सित वर्णापसदपिण्ड वा, चशब्दः समुच्चये । एतत्सर्वं विद्वान्=ज्ञपरिज्ञया परिज्ञाय प्रत्याख्यानपरिज्ञया च परिहरेदिति” ९ अध्ययने १६ गाथायाम् ॥ ४ ॥ पुनः श्रीआचाराङ्गे द्वितीयश्रुतस्कन्धे प्रथमाध्ययने चतुर्थोद्देशके (३०५ पत्रे),

तथा हि-“भिक्षवागा नामेगे एवमाहसु समाणा वा वसमाणा वा गामाणुगाम दूइज्जमाणे खुडुए सलु अय गाने सनिरुद्धाए नो महालए से हता मयतारो वाहिरगाणि गामाणि भिक्षवायरिआए वयह’ इति । वृत्त्येकदेशो यथा-‘वसमानाः’ मासकल्पविहारिण’ ते एवंभूताः, प्राघूर्णकान् समायातान् ग्रामानुग्राम दूयमानान् गच्छत एव ऊचु-“यथा शुल्लकोऽय ग्राम अल्पगृहभिक्षादौ वा, तथा सनिरुद्धः-सूतकादिना, नो महान्’ इति पुनर्वचन आदरख्या-पनार्थ, अतिशयेन शुल्लक इत्यर्थ, ततो हन्त ! इति आमन्त्रण, यूय भवन्त’=पूज्या वहिर्ग्रामेषु भिक्षाचर्यार्थं व्रजत इत्येव ब्रूयात्” इति । ५ । पुनः श्रीनिशीथभाष्यचूर्णौ यथा “जे भिक्खू दुगछिअकुलेसु असणाइ-चत्थाइ-यसहि-

सज्जाय वा करोइ” इत्यादि घटलघुअ तेसि एसो से दोसरूव खरबिहा गाहा इचरिअत्ति सूअगगाहा निज्झा जे ठप्पा-
 कया सिजगा पडिअत्ति, आवकहिआ जे अत्य वीसए आदि जुगिआ जहा दक्खिणापहे लोहगार कलाला लाइसु,
 नठ-यरुवचम्मकारादि एए आवकहिआ १ आवकहिआ २ इमे इत्तिरिआ सूअगगाहा कालावहीए जे ठप्पाकया ते
 गाहा, समासो संखेवे, लोइअ दुविहा इत्तिआ १ आवकहिआ २ इमे इत्तिरिआ सूअगगाहा कालावहीए जे ठप्पाकया ते
 निम्झा जेचि कुला जत्य विसए जुगिआ अमोग्या इत्ययः । कम्मेण वा सिप्पेण वा जाइए वा कम्मे एहा वि आसाधिका
 मोरपोसगा सिप्पेहिहा एहाविआ तेरिमापतकरा निहेवा जातीए पाणा दुया मोरुत्तिआय, खल्लुशन्दो अवधारणे, ते
 चेय अन्नत्थ जुगिआ जहा सिंचूए निहेवगा इत्यादि । ७ । पुनरेवमेव श्रीनिशीयोदशोद्देशकभाष्यचूर्णिपु अपि तथाहि-

“दुविहा दुगच्छिआ खल्लु, इचरिआ इति आवकहिआ य । एएसिं नाणत्त, बुच्छामि आणुपुवीए ॥ १ ॥ सूअगम-
 यकुलाइ, इचरिआ जे हवति निज्झा जे अत्य जुगिआ खल्लु, ते हुती आवकहिआ च ॥ २ ॥ तेसु असण यत्थाइ,
 वसही विप्परिणामो तहेव कुच्छिआ । तेसिं पि होइ संका, सबे एवारिसा मझे ॥ ३ ॥” इति भाष्यम् । अत्र चूर्णिव्याख्या-
 सूअगगाहा कालावहीए जे वप्पाकया ते निज्झा, भकपानग्रहाणादौ निषिद्धाः १ जे कुला जत्य विसए जुगिआ दुग-
 छिआ अमोग्या इत्ययः, कम्मेण १ सिप्पेण वा २ जाइए वा ३, कम्मे न्हायियाइणो १ सिप्पे वि ठार न्हाविआइणो २ दि-
 द्धान्हायिया तेरिमाजाइए पाणाइणो ३, पुनरपि श्रीवशवैकालिकसूत्रे पञ्चमाध्ययने श्रीहरिभद्रसूरिकृतायां तट्टसौ
 (१६६ पन्ने) सूतकादिकुले प्रवेशस्य वर्जनीयत्वेन सक्तत्वात्, तथाहि-

“लोइओ वुविहो इत्तरिओ आवकहिओ अ, इत्तरिओ सुयगाविषु दसादिदिवसपरिवज्जण, आवकहिओ जहा नट्ट-यरुह-
 छिपग-धम्मर उवा य, ओउत्तरिओ सेज्जादाण-अभिगमसङ्गादि आवकहिओ रायपिहो इति ३ । पद्मपुराणेऽपि उक्तम्-
 “मृते स्वजनमात्रेऽपि, सूतक जायते फिल । अलंगते विवानाद्ये, भोजन क्रियते कथम् ? ॥ १ ॥” तथा लौकिकसूत-
 कमपि एवं, तथाहि-“सूतक वृद्धिद्वानिभ्या, दिनानि त्रीणि द्वादश । प्रसूतिस्थानमासैक, वासराः पञ्च गोत्रिणाम् ॥ १ ॥
 प्रसूतिं च मृते बाले, देशान्तरमृते रणे । सन्ताने मरण चैव, दिनैक सूतक मतम् ॥ २ ॥ यद्दिने सूतके जाते, गते
 द्वादशके दिने । विनाभियकपूजायां, पात्रदानेन शुद्ध्यति ॥ ३ ॥ पञ्चहा सूतक क्षत्रे, शूद्रे पक्षैकसूतकम् । दशहा ब्राह्मणे
 विद्धि, द्वादसहा वैश्यमाचरेत् ॥ ४ ॥ सतीसूतक इत्या च, पापं पाप्मासिक भवेत् । अन्येपामारमहत्याना, यथापाप च
 कल्पयेत् ॥ ५ ॥ अम्बी-वेटिका-महिषी-गोप्रसूतिर्गृहाङ्गणे । सूतक दिनमेक स्यात्, गृहवाद्ये न सूतकम् ॥ ६ ॥ दासी
 दासस्तया कन्या, जायते विद्यते यदि । त्रिरात्र सूतक ज्ञेय, गृहमग्नयेऽतिदूयितम् ॥ ७ ॥ यदि गर्भविपत्तिं स्यात्, श्रवणे
 याऽपि योषिताम् । यावन्मास स्थितो गर्भ-स्तावद्दिनानि सूतकम् ॥ ८ ॥ महिषीपक्षकं क्षीर, गोक्षीर च दिना दश ।
 अष्टक च अजाक्षीर, पक्षात् क्षीरं प्रवर्षकम् ॥ ९ ॥ इत्यादिस्वशासनपरशासनसम्मत्या समर्थितं सूतकवर्जनम् ॥ २१ ॥
 ॥ इति जातमृतकसूतकपिण्डनिषेधाधिकारः ॥ २१ ॥

ननु-सरतरगच्छीयाः आङ्गाः प्रतिक्रमणसूत्रान्ते सत्तिष्ठन्तः “तस्मिन् धम्मस्स केवलपिण्डसत्ते ति” वाक्य न कथयन्ति,

वाचा अनुसरन्तो मनस्येव तदर्थं ध्यायन्तीति, अत्र काऽपि ग्रन्थसम्मतिरस्ति ? उच्यते-अस्त्येति, श्रीजिनपतिसुरिभि

सामाचार्यां स्पष्ट उक्त्वात् । तथाहि—“साधया पढिक्रमणसुचते तस्स धम्मस्स केवलपन्नत्तस्सेति न भणति”, इति ॥ १ ॥ पुनरपि श्रीतरुणप्रभसूरिकृतपढावस्थकवालावबोधेऽपि, तथाहि—“तस्स धम्मस्स केवलपन्नत्तस्स” इत्थं पद श्रावक प्रति-क्रमणप्रति आम्नायतणा अभावइ तज्जो केइएक पढइ नही, केइएक पुणि पढइ, तथापि हि “अब्भुट्ठिओमि आराहणाए विरओमि ।वेराहणाए” ए पद जुगलु तिहाजि सवधियु छइ, तिण कारणे मतिवर्तमानु जाणिबु (१५२ पन्ने) ॥ २ ॥ एव श्रीचन्द्रसूरिकृतप्रतिक्रमणवृत्तौ अपि तथैव उक्तम्, तथाहि—“तस्स धम्मस्स केवलपन्नत्तस्स” इत्यादि द्वादशाक्षरी वाचा अनुसरन् श्राद्ध वृत्तिवृत्तीति ॥ ३ ॥ एव श्रीजिनप्रभसूरिकृतविधिप्रपायामपि “तस्स धम्मस्स केवलपन्नत्तस्सेति” वाक्य न लिखितमस्ति, तथाहि—तत्पाठः—“तज्जो पुत्तीए कट्ठासण पाउछण वा पढिलेहिअ, वाम जाणु दिह्ठा दाहिण च उह्ठं काउ करजुअगहिअपुत्ती सम्म पढिक्रमणसुच भणइ, तज्जो दधभावुट्ठिओ अब्भुट्ठिओमि इच्चाइ दढगं पठित्ता वदण दाउ”, इत्यादि ॥ ४ ॥ २२ ॥

॥ इति तस्स धम्मस्स केवलपन्नत्तस्स कथननियेधाधिकार ॥ २२ ॥

ननु—आत्मना गच्छे श्रावणस्य वृद्धौ द्वितीयश्रावणद्वितीयपक्षे, भाद्रपदवृद्धौ प्रथमभाद्रपदद्वितीयपक्षे श्रीपर्युपणा-पर्वकरणात् आपाढचातुर्मासकात् पञ्चाशता दिनैरेव यत्पर्युपणापर्वं क्रियते, तत्कुत्र तदक्षराणि सन्ति ? उच्यते—श्रीजिन-पतिसूरिभिः निजसामाचार्यां ११ तथैव उक्त्वात्, तथाहि—“सावणे भदवए वा अहिगमासे चवम्मासाओ पण्णासइमे दिणे पज्जोसवणा कायवा न असीइमे” इति ॥ ११ ॥ ननु—यैः आपाढचातुर्मासकात् अशीत्या दिनैः श्रीपर्युपणापर्वं विधी

कारयेदिति । पुनः श्रीपर्युपणाकस्यटिप्पणकेऽपि उक्तं “नो से कप्पइ त रयणिं ति” भाद्रपदशुक्लपञ्चमी अतिक्रमिति
इत्यादि, एव सर्वत्र पर्युपणाकर्तव्यस्य भाद्रपदशुक्लपञ्चम्यामेव प्रोक्तत्वात्, न क्वाऽपि श्रावणे तत्कर्तव्यता दृश्यते इति
यत्कथ्य, कथं ? इत्याह—मूलपक्षे आपादवृद्धौ “नो तं रयणिं उवायणाधित्तए ति” सामान्यसूत्रापेक्षया “अमिवह्निमि
धीसेति” विशेषसूत्रस्य दलीयत्वात्, श्रावणेऽपि पर्युपणासत्कसर्वकर्तव्यकरणात्, ततोऽस्माकं लौकिकटिप्पणकानुसारेण
श्रावणवृद्धौ आपादवृद्धौ इव श्रावणेऽपि पर्युपणापर्यवर्धतां सिद्धान्तपक्षिकरणात् को दोषः ? पुनरपि कार्तिकचातुर्मास-
काधिकारे तु चन्द्रसंवत्सरापेक्षया पर्युपणातो दिनैः सप्तत्या एव तस्य जैनान्नायेन अवर्धितवर्षेऽपि सप्तत्या दिनैः तस्य
समवः पौषापादयोः एव वृद्धेः, लौकिकटिप्पणकानुसारेण तु भाद्रपदाम्बुजवृद्धौ दिनशतसमवः स्यात्, वीपमालिकाऽनन्त-
रमेव चतुर्मासकसंभवात्, शैलकक्षाते कार्तिकपूर्णिमाया चतुर्मासकप्रतिक्रमणस्य उक्तत्वादिति, न च असक्रान्तिमासोऽधि-
कमासः स्फुट स्यादिति भास्त्राचार्योक्तत्वात्, असक्रान्तिमासे कथं पर्युपणा ? इति वाच्य, तस्मिन् लग्नकार्यस्य एव निषि-
द्धत्वात्, दीक्षा-स्थापना-प्रतिष्ठालक्षणं नाऽन्यत् धर्मकर्म, यत् उक्तं नारचन्द्रीयद्वितीयप्रकरणे (१४५ पत्रे), तथाहि—

“रविष्वेग्रगते जीवे, जीवक्षेत्रगते रवौ । दीक्षामुपस्थापना चाऽपि, प्रतिष्ठां च न कारयेत् ॥ ४५ ॥ वर्षशुद्धि-हरि-
शयनेऽधिक्रमांसे, गुरुशुक्रांसे न लग्नमन्वेज्य, लग्नेशाश्चाधिपयोर्नीचाऽस्तमने च न शुभ स्यात् ॥ ४६ ॥” ततो असक्रान्ति-
मासे पर्युपणाकरणप्रतिषेधो न घटते, इत्यल विसरेण ॥ तत इदं स्थित श्रावणवृद्धौ द्वितीयश्रावणशुक्लचतुर्थ्या, भाद्रपद-

वृद्धौ प्रथमभाद्रपदशुक्लचतुर्थ्यां पर्युषणापर्यं कर्तव्यं न अशीत्या दिने, इदं च स्थलं बहुगम्भीरार्थं, मया तु पूर्वगीतार्थप्रतिपादितसिद्धान्तान्ताक्षरयुक्त्यनुसारेण लिखितं अस्ति, न स्वगच्छकल्पितं, पुनर्यथाऽस्ति तथा बहुश्रुता विदन्ति ॥ २३ ॥

॥ इति श्रावणभाद्रपदयोः वृद्धौ ५० पञ्चाशद्दिने पर्युषणा कार्या इत्यधिकारः ॥ २३ ॥

ननु-श्रीस्वरतरंगच्छे कदाचित् कुत्रचित् कल्पसूत्र गीतार्थो नव वाचनानि वाचयन्ति, कदापि क्वाऽपि एकादशवाचनाभिः, कदापि कुत्राऽपि त्रयोदशवाचनाभिः वाचयन्ति, तपागच्छीयादिगीतार्थास्तु नवभिरेव वाचनाभि नाऽधिककन्यूनभिः, तत्र किमपि नियामकं वर्तते न वा? उच्यते-सत्यं, भोः! पूर्वं मूलविधिः कल्पसूत्रश्रवणस्य श्रूयता, तथाहि-"तथा गिहं-त्याणं अक्षतित्यंभाण गिहत्यीण अक्षतित्यीणीण रसेणाण संजर्झण च अगमो पञ्जोसवणाकम्पो न कङ्खिअवो, सम्मी-सवाससकाइदोसप्पसंगाओ, पञ्जोसवणाकम्पो दिवसओ कङ्खिउ न वेव कप्पइ, जत्थ वि खेत्त पडुच्च कङ्खिअइ, जहा दिवस-ओ, आणदपुरे मूलचेइयहरे सवज्जणसमक्ख कङ्खिअइ, तत्थ वि साहू नो कङ्खइ, पासत्थो कङ्खइ, तं साहू सुणिआ न दोसो, आणंदपुर नाम सपइ वडनगर महाठाण भण्णइ, पासत्थाण कङ्खगस्स असइ दंडगेण वा अढमत्थिओ सहेहिं वा साहू ताहे दिवसओ सभाए सय कङ्खइ, पञ्जोसवणाकप्पे य कङ्खणे इमा सामायारी । अप्पणो उवस्सए पादोसिए आवस्सए कए काल वेत्तु काले सुद्धे वा असुद्धे वा पडुवित्ता कङ्खिअइ एगो कङ्खइ सेसा उच्चट्ठिआ सुणति, एव चउत्तु वि राईत्तु पज्जोसवणा-राईए पुण कङ्खिए सब्बे (साहवो) साहू कप्पसमप्पावणिअ कारस्सग (करेति) करिता पज्जोसवणाकप्पस्स समप्पावणिअ करेमि कारस्सगं ज खडिअ ज विराडिअ ज न पडिपूरिअ तस्स उत्तरीकरणेण जाव वोसिरामिप्पि सब्बो दंडओ कङ्खिअवो

जाय योसरासिद्धि लोगस्स उज्जोअगरं चित्तिरुण वस्सारिस्सा पुणो लोगस्स उज्जोअगर कहित्ता संवे साहुणो निसीअति,
 जेण कव्विओ सो ताहे कालस्स पडिक्कमइ, तावे वरिसाकाल ठवणा उविज्जइ, एसो विधि भणियो जइ उ कहुज्जते गिहत्था
 अण्णतित्थिआ वसण्णा च आगच्छिज्जा तो वि ण किज्जा इत्यादि” इति श्रीनिशीयचूर्णो दशमोद्देशके, इत्यमेव श्रीदशाश्रुत
 रक्कथचूर्णो अपि, एवमेव श्रीसन्देशविषयविषयिचिप्रान्तेऽपि, एतद्वन्थानुसारेण पूर्वं पञ्चरात्रं प्रतिक्रमणानन्तरं पादिकसु-
 त्रपाठवत् साधूना कल्पसूत्रश्रवणं उपलभ्यते, परं अयं विधिः व्यवच्छिन्नः । सांप्रतं तु श्रीवीरनिर्दिष्टेः नवसु वर्षशतेषु अशी-
 त्यधिकेषु गतेषु आनन्दपुरे पुत्रमरणार्चद्युवसेननृपसन्तोषनिमित्तं सभासमक्षं कल्यो वाचयितुं प्रारब्धः, यदुक्तं श्रीकल्प-
 सूत्रावचूरो, तथाहि—केचिन्नु इदं आहुः यत् “इत्यल्पांशविक्रमे द्युवसेननृपस्य पुत्रमरणार्तस्य समाधये आनन्दपुरे सभायां
 अयं ग्रन्थो वाचयितुं प्रारब्ध इति” अन्यत्र तु सर्वसम्मतचिरन्तनग्रन्थेषु कुत्रापि वाचनानियमो न कृतः, पूर्वसूरिभिः
 प्रस्तुत निशीयचूर्णो प्रोक्तमस्ति “ये नववाचनाभिः कस्य वाचयन्ति ते पार्श्वस्था इति” अत एव पेश्युगीता—गीतार्या-
 प्रतिगच्छ स्वपरम्परया ययारुचि वाचना विद्वानाः सन्ति, न च वाच्यं यय मूलविध्यनुसारेण पञ्च दिनानि कल्प वाच-
 यन्तो नववाचनानियमः कुत्राणां स्मः, कथं तद्विधिलेशस्याऽपि अभावात्, कथं तदनुसारिता ! कथं इत्याह—मूलविधौ
 रात्रौ पार्श्वस्थपार्श्वश्रवणं, सांप्रतं तु दिवसे, पूर्वं तु गृहस्थादीनां असमक्षं, संप्रति तु तत्समक्षं, पूर्वं तु एकवारं, अधुना तु
 दिवसमध्येऽपि वारद्वयं वाचनं, अथ ये नववाचनातो अधिकवाचनावाचने जिनाशबाह्यत्वं वदन्ति तेषामपि इदं अज्ञा-
 नबिजुम्भितं, यतोऽत्र सूत्रोक्तविधिपरीतत्वेन गीतार्याचरणतो गच्छपरम्परा वर्तते । पुनः श्रीवीरविजयसूरिप्रसादीकृत-

प्रश्नोत्तरसमुच्चये (१२ पत्रे) तच्छिष्य ५० कीर्तिविजयगणिसमुच्चिते ग्रन्थे ५० वेलम्बपिगणिकृतप्रश्नाधिकारे प्रथमप्रश्नेऽपि प्रोक्तं, तथाहि—“नवखणैः कल्पसूत्रं वाच्यते, कैश्चिदधिकैरपि वाच्यते, तदक्षराणि क्व सन्ति ? इति, तत्रोत्तरम्—कल्पसूत्रं नवखणैः वाच्यते परम्परात् १ अन्तर्वाक्यमन्त्रे नवखणविधानाक्षरसम्भावाच्चेति २ अत्राऽपि नववाचनावाचने गच्छपरम्परा एव, प्रत्युत्तरिता न तदक्षराणि दर्शितानि, अन्तर्वाक्यं तु तत्कृत आधुनिकं च, तत इदं रहस्य आगतम्—मूलपक्षः कोऽपि नाऽस्ति क्वाऽपि, पश्चात् येषां नववाचनानां गच्छपरम्परा ते नववाचनाभिः वाचयन्तु, अथ च येषां गच्छे नववाचनानां परम्परा ते तदेकादशकं तत्रयोदशकं वा कुर्वन्तु, न कस्याऽपि निन्दा कार्या धर्माधिभिः गच्छपरम्पराया व्यवस्थायाश्च स्वरुच्यनुयायित्वात् ॥ २४ ॥

॥ इति कल्पसूत्रवाचने नववाचनानियमाभावविचारः ॥ २४ ॥

ननु—“कस्मिं मते ! पोसह आहारपोसह देसओ सधओ च” इत्यादिपाठसम्भावात् पौषधो देशतः सर्वतश्च सर्वत्र प्रतिपादितः, ततो यथा देशतः पौषधोच्चारं श्रावका पानीयं पिबन्ति तथा एकाशनादिकरणेन भोजनमपि कथं न कुर्वन्तु ? देशत इति पाठस्य अत्राऽपि भङ्गाभावात्, उच्यते—सत्यं, पर उपधानं विना पौषधे त्रिधाहारप्रत्यारयानस्य चतुर्धाहारप्रत्याख्यानस्य वा उपधासस्य एव घटमानत्वात् पौषधोपवासरूपशब्दव्याख्यानस्याऽपि श्रीतत्त्वार्थभाष्यपृत्तौ (१२ पत्रे) तथैव उक्तत्वाच्च, तथाहि—
पौषधोपवासो नाम इत्यादिना पौषधस्वरूपं निरूपयति, रुद्ध्या पौषधशब्दः पर्वस्तु वर्तते, पर्वाणि च अष्टम्यादि-

तिथयः पूरणात् पूर्वं घर्मोपचयहेतुत्वात्, तत्र=पौषधे पर्वणि उपवासः पौषधोपवासः त्रिविधस्य चतुर्विधस्य वाऽऽहारस्य छेदः इत्यादि, एवमेव श्रीसमवायाङ्गसूत्रवृत्तौ श्रीअभयवधेश्वरिभि व्याख्यानात् (१९ पत्रे), तथाहि—“पौषध पर्व-
दिन अष्टम्यादिः तत्रोपवासोऽभक्त्या पौषधोपवास इति इय व्युत्पत्तिरेव, प्रवृत्तिस्तु अस्य शब्दस्य आहाराशरीरसत्का-
रमक्षर्यन्यापारपरिवर्जनेऽपि इति ध्येयमिति” । ननु-तर्हि श्रीजिनवल्लभसूरिभिः श्रीपौषधविधिप्रकरणे (३५ पत्रे) कथं
पौषधमध्ये भोजनं प्रतिपादितम् ? तथाहि—

“जो पुण आहारपोसही देसजो सो पुण्णे पक्कक्खणे तीरिए अ खमासमणवुणेण मुहपत्तिं पहिलेहिअ खमासमणेण
घदिए भणइ-इच्छाकारेण सदिसइ पारावह पोरिसी पुरिमहु चवविहाहार एगासण निधीय आयविल वा कय, जा का-
यि वेला तीए पारावेमि, तजो सक्कथएण चेइए वंदिए सज्जाय सोलस वीस वा सिलोणे काठ जहासभवममितिहिंस-
विभाग दाजं मुह इत्थपाए पहिलेहिअ नवकारपुबभरसदुडो मुज्झइ”, इति । अत्रोत्तरं-यद्यपि अत्र पौषधमध्ये भोजनं
नक्त, पर एतदुपधानं आभित्य अन्यथायि, येषां पुनं गच्छे पौषधमध्ये भोजनं अनुज्ञातं तेषां अपि अपवादत एव न
चत्सर्गतं । तथा चोक्तं तपागच्छीयसोमसुन्दरसूरिशिष्यहेमहसगणिकृतपद्मवश्यकपालावबोधेऽपि, तथाहि—

“तृतीयशिक्षाव्रत पौषधोपवासः, स च पर्वतिथिषु अहोरात्र यावत् चतुर्विधाहारपरित्यागेन, तथा न शक्नोति चेत्
तदा त्रिविधाहारपरित्यागेन, एवमपि अन्नकौ अपवादत आचाम्लादि समुच्चार्य भोजनं क्रियते इत्यादि” न च अपवाद-
पदं चत्सर्गपदे क्षेत्रव्य, तस्य पदमन्त्राभिन्नत्वेन अभिधानात्, उपधानविचारस्तु अयम्-उपधानानि श्रीमहानिशीथसूत्रे

सामान्यतया प्रोक्तानि, पर यद्यपि तत्र उपधानतपसि पौषधव्रत न सक, तथापि समस्तगच्छीयगीतार्थसम्मततया सर्वेषु अपि धर्मगच्छेषु नियत यथा स्वस्वोपचानादिप्रमाणतया तत्र स्वस्वतपोयोगविधिप्रकरणेषु गीतार्थः निबद्ध दृश्यते, तै कार्यमाण च उपासकैः उपलभ्यते । तत्र श्रीअभयदेवसूरिशिष्यपरमानन्दकृतयोगविधिग्रन्थे चतुश्चत्वारिंशदधिकद्वादशशतवर्षे १२४४ लिखिते यथा “पौषधग्रहणपुरस्सर उपधानतपो विधेयमिति अत उपधानविधिः उच्यते इति १” पुनः श्रीचन्द्रगच्छीय-श्रीअजितदेवसूरिकृतयोगविधौ त्रिसप्तत्यधिकद्वादशशतवर्षे १२७३ कृते यथा “श्रावकश्राविकाणां तु एकस्मिन् उपधाने अब्यूढेऽपि गुर्वाज्ञया अनुज्ञान्दी विधीयमाना दृश्यते, पर एतैः अहोरात्रपौषधदिनानि पञ्चादपि शीघ्र सविशेष पूरणीयानि २” पुनरपि-तपागच्छीय-श्रीरत्नशेखरसूरिकृते श्रीआचारप्रदीपे (१९ पत्रे), यथा-

पौषधग्रहणक्रिया तु यद्यपि श्रीमहानिशीये साक्षात् नोक्ता, तथाऽपि यथा साधो योगेषु अतिशायि क्रियावत्त्व सर्वप्रतीत तथा आञ्जाना अपि उपधानेषु खिलोक्यते ३” पुनरपि श्रीखरतरगच्छाधिपति-श्रीजिनपतिसूरिकृतद्वादशकुलकंठुत्ति - बहगच्छीयजीर्णसामोचारी-श्रीजिनप्रमसूरिकृतविधिप्रपा-श्रीमानदेवसूरिकृतकुलकप्रमुखग्रन्था विलोकनीयाः ॥

ननु-श्रीविधिप्रपाया “मुहुपत्तिं पडिलेहिअ वदिअ भणइ भगवन् ! भातपाणी पारावेह, चवहाणवाही भणइ-भयकार-सहिअ चवविहाहार, इअरो भणइ-पोरिसिं पुरिमहुं वा तिविहाहार चवविहाहार वा एगासण निविइअ आयविल वा जा काइ वेलातीए भसपण पारावेमि च्चि”, श्रीजिनप्रमसूरिभिः “उवहाणवाही भणइ इअरो भणइ” इति मेदद्वयोक्त्या पौषध-मध्ये उपधान विनाऽपि कथं भोजन अनुज्ञातम् ? उच्यते-तत्परमार्थ लघुखरतरगच्छीया श्रीजिनप्रमसूरय एव जानन्ति,

सूरेः हि श्रीऋषभदेवशिष्यस्य न व्यभिचरति शिशपत्वे वृक्षत्ववत् । तथा तपागच्छीयग्रन्थेऽपि सूरिप्रतिष्ठा एव स्थाने स्थाने
 दृश्यते, यदुक्त-तपाश्रीसोमसुन्दरसूरि-तच्छिष्यमहोपाध्याय-श्रीचारित्रगणितद्विनेय-५० सोमधर्मगणिविरचिताया उप-
 देशसप्ततिकायां द्वितीयाधिकारे अष्टमोपदेशे (३८ पत्रे), तथाहि-“निर्मापित पासिलसंज्ञकेन, श्रद्धावता श्राद्धवरेण
 चैत्यम् । आरासणे श्रीगुरुदेवसूरि-प्रतिष्ठितं तीर्थमभूत् क्रमेण ॥ १ ॥” पुनः अत्रैव सम्बन्धग्रान्ते (४० पत्रे)—

“गोगाकृत्य सुतेन मन्दिरमिदं श्रीनेमिनाथप्रभो-सुभ्रं पासिलसंज्ञितेन सुधिया श्रद्धावता मन्त्रिणा । शिष्यैः श्रीमुनिचन्द्र-
 सूरिसुगुरोर्निर्मन्यचूडामणे-र्वादीन्द्रैः प्रमुदेवसूरिगुरुभिर्नेमैः प्रतिष्ठा कृता ॥ १ ॥” एतदक्षरानुसारेण सूरिः एव प्रतिष्ठाकृत
 संभाव्यते, पुनः यथार्पता यथार्थवेदिगम्या इति ॥ २६ ॥

॥ इति सूरैः प्रतिष्ठाधिकारः ॥ २६ ॥

ननु-आत्मना गच्छे चतुर्दशीहानौ चतुर्दशीकृत्य पौषषमहणपाक्षिकातिचारालोचनादिक पूर्णिमाया क्रियते, अन्यग
 र्छेपु तु केषुचित् त्रयोदश्यां विधीयते तत्कथं ? उच्यते—पूर्णिमायाः पर्वतियित्वेन मूलपक्षे सिद्धान्ते -प्रत्याख्यातत्वात्
 पूर्णिमायां एव तत्सङ्गतिं अङ्गतिः, अपि च पर्वभूता पूर्णिमां अमावास्या वा विहाय अपर्वभूताया त्रयोदश्या कथं पाक्षिक-
 कृत्य क्रियेत ? को नाम विज्ञमन्यो निकटवर्तिनीवृहस्पत्याहा गङ्गा तीर्थभूता विहाय अतीर्थभूते कूपे स्नान समाचरेत् ?
 पुनः त्रयोदश्या तिथ्या तत्करणे तु आगमाधरणयोः द्वयोः मध्ये एकस्याऽपि पक्षस्य अनाराधितत्व स्यात् । यदुक्त श्रीजि-
 नप्रभसूरिभिः विधिप्रपाया, तथाहि—

“नवर चातुर्मासि ए तद् चतुर्दशीर्वासे पुष्णिमा शुक्ल इ, तेरसीगहणे आगमआयराणा अन्नतरपि न आराहिअ होज्जा” इति, ननु-एतदर्थस्यवादिका जीर्णग्रन्थे सम्मतिः अपि अस्ति ? उच्यते—अस्त्येव, कथं ? इत्याह—श्रीहरिमद्रसूरिभिः स्वकृततत्त्वविचारसारग्रन्थे तथैव उक्तत्वात्, तथाहि—“भवइ जहिं तिहिहाणी, पुढतिही विद्धिआ य सा किरइ । पक्खी न तेरसीए, कुज्जा सा पुष्णिमासीए ॥ १ ॥ इति”, । एवमेव श्रीरामास्वातियाचका अपि स्वकृताया आचारवल्लभाया प्रोचुं, तथाहि—“तिहिपढणे पुढतिही, कायवा जुसाधम्मकज्जेसु । चाचइसी विलोवे, पुष्णिमिअ पक्खिपडिक्कमण ॥ १ ॥” इति, इत्यमेव श्रीज्योतिष्करण्डेऽपि अकथयि, तथाहि—“छट्टिसहिआ न अट्टमि, तेरसिसहित न पक्खिअ होइ । पडिवयसहिअ न कया वि, इअ मणिअ वीअरागेहिं ॥ १ ॥” ? इति, ननु-यथा चतुर्दशीर्वासे अग्निमतिथिपूर्णिमाया अमावास्या वा पाक्षिक कर्तव्यं क्रियते, तथा अष्टमीर्वासे नवमीतिथौ अष्टमी कर्तव्यं क्रियतां, परं सप्तम्या कथं क्रियते ? उच्यते—सत्यं, भो यौक्तिक ! श्रूयतां, पूर्णिमायास्तु पूर्वतिथित्वेन तत्र पाक्षिककृत्य घटा आदीकृते, परं नवमी तु अपर्वतिथिः, ततो नवमीतिथेः अपर्वतिथित्वेन सप्तम्या साम्येऽपि अष्टमीसत्कर्मयोगबहुलत्वेन धरं सप्तम्या एव अष्टमीकृत्य, यदुक्तं श्रीजिनप्रमसूरिभिः विधिप्रपाग्रन्थे, तथाहि—

“जया य पक्खिआइपढतिही पढइ तथा पुढतिही चेव तन्मुत्तिवहुला पक्खिआणपूआइसु धिप्पइ, न उत्तरा तन्भोगगघस्स वि अमावाओ इति”, एतदर्थस्यवादिका गाथा अपि च श्रीसूर्यप्रज्ञप्तौ श्रूयते । तथाहि—“पज्जुसणे चत्तमासे, पक्खिअपढइट्टमीसु कायवा । जाए उदए सूरु, ताओ तिहिओ न अभाओ ॥ १ ॥” इति, न च ‘क्षये पूर्वा तिथिः ग्राह्या’ इति

सुरे हि श्रीऋषभदेवशिष्यत्वं न व्यभिचरति शिंशापत्वे वृक्षत्ववत् । तथा तपागच्छीयमन्येऽपि सुरिप्रतिष्ठा एव स्याने स्याने
 हृदयते, यदुक्तं-तपाश्रीसोमसुन्दरसूरि-तच्छिष्यमहोपाध्याय-श्रीचारित्रगणितद्विनेय-५० सोमधर्मगणिविरचिताया उप-
 देशसप्ततिकायां द्वितीयाधिकारे अष्टमोपदेशे (३८ पत्रे), तथाहि-“निर्मापित पासिलसङ्गकेन, श्रद्धावता श्राद्धवरेण
 चैत्यम् । आरासणे श्रीगुरुदेवसूरि-प्रतिष्ठितं तीर्थमभूत् क्रमेण ॥ १ ॥” पुनः अत्रैव सम्बन्धप्रान्ते (४० पत्रे)—

“गोगाकृत्य सुतेन मन्दिरमिदं श्रीनेमिनाथप्रभो-स्तुङ्गपासिलसंज्ञितेन सुधिया श्रद्धावता मन्त्रिणा । शिष्यैः श्रीमुनिचन्द्र-
 सूरिसुगुरोर्निर्ग्रन्थचूडामणे-र्वादीन्द्रैः प्रमुदेवसूरिगुरुमित्रैः प्रतिष्ठा कृता ॥ १ ॥” एतदक्षरानुसारेण सूरि एव प्रतिष्ठाकृतं
 समान्यते, पुनः यथार्थता यथार्थवेदिगम्या इति ॥ २६ ॥

॥ इति सुरैः प्रतिष्ठाधिकारः ॥ २६ ॥

ननु-आत्मनां गच्छे चतुर्दशीहानौ चतुर्दशीकृत्य पौषधर्महणपाक्षिज्ञातिधारलोचनादिकं पूर्णिमाया क्रियते, अन्यग-
 न्छेऽपि तु केयुचित् त्रयोदश्यां विधीयते तत्कथं ? तच्छ्रुते-पूर्णमाया पर्वतिथित्वेन मूलपक्षे सिद्धान्ते प्रत्याख्यातत्वात्
 पूर्णिमाया एव तत्सङ्गतिं अङ्गतिः, अपि च पर्वभूता पूर्णिमां अमावास्या वा विहाय अपर्वभूताया त्रयोदश्या कथं पाक्षिक
 कृत्य क्रियेत ? को नाम विश्वमन्यो निष्कटवर्तिनीबृहस्पत्याद्या गङ्गा तीर्थभूता विहाय अतीर्यभूते कूपे स्नान समाचरेत् ?,
 पुनः त्रयोदश्या तिथ्या तत्करणे तु आगमाचरणयोः द्वयोः मध्ये एकस्याऽपि पक्षस्य अनाराधितत्वं स्यात् । यदुक्तं श्रीजि-
 नप्रभसूरिभिः विधिप्रपायां, तथाहि-

पौषधं पर्वदिनानुष्ठानं, तच्च द्वेधा-इष्टजनमोजनदानादिरूपं, आहारादिपौषधरूपं च, तत्र शङ्कः इष्टजनमोजनदानरूपं पौषधं कर्तुं कामः सन् यदुक्तवान् तदर्थं यत्-इष्टं त्रक इति, अथ यदि यत्तत्कादिश्रावकैः भोजनानन्तरं पौषधो गृहीतो अभविष्यत् तदा तत्र पौषधपारणप्रस्तावोऽपि प्रोक्तो अभविष्यत्, परं न त्रकः इति नो गृहीतः, न च वक्तव्यं यथा तथा पौषधकरणं भव्य एव, एवं चेत्तर्हि प्रभाते भुक्त्वा पौषधः कर्तव्यः, ततः पुनरपि सन्ध्याया पौषधमध्ये भुक्त्वा पौषधकरणं पौषधस्य आराधनं कर्तव्यं, न च अयं पौषधो लाभाय भवेत्, यदि अतिप्रसङ्गनिवारणार्थं भोजनद्वयी पौषधो गीतार्थैः निषिद्धः, तदा अस्माकीनगीतार्थैः अपि अतिप्रसङ्गनिवारणार्थं पौषधमध्ये भोजनं निषिद्धं अस्ति, पुनः सिद्धान्तवचनं प्रमाणं, न अस्माकं कोऽपि पक्षपातः ॥ २९ ॥

॥ इति भोजनानन्तरं पौषधग्रहणनिषेधाधिकारः ॥ २९ ॥

ननु-श्रीस्वतर्गच्छे यदि चतुष्पर्वी कस्याणकादितिथिं च विना पौषधग्रहणं निराकृतं, तर्हि उपधानमध्ये कथं श्राद्धानां सदा पौषधग्रहणं कार्यते ? उच्यते-सत्यं, यद्यपि उपधानाधिकारे श्राद्धानां श्रीमद्वाग्निशीयसूत्रे पौषधग्रहणं न अलेश्वि, तथापि समस्तगच्छीयगीतार्थसम्मततया सर्वेषु अपि धर्मगच्छेषु गीतार्थं स्वस्वोपधानदिनप्रमाणतया तत्र स्वस्वतपोयोग-विधिप्रकरणेषु निबद्धं, ततो अस्मद्गीतार्थवृद्धैः अपि अन्यगीतार्थसम्मत्या आचरणया उपधानमध्ये पौषधग्रहणं प्रमाणीकृतं, उपधानमध्ये पौषधग्रहणपारणादिसर्वविधिः श्रीस्वतर्गच्छाधिपतिश्रीजिनवल्लभसूरिभिः श्रीपौषधविधिप्रकरणे प्रोक्तोऽस्ति, तथैव श्रीजिनपतिसूरिभिः द्वादशकुलकवृत्तौ, पुनः श्रीजिनप्रभसूरिभिः विधिप्रपाया, अपि च श्रीअमरदेव-

मेण जुत्ताओ । ता अवसरविद्वद्वरा, वि हुज्ज न हु पुबसबिद्धा ॥ ४ ॥” इति, “क्षये पूर्वा तिथिर्ग्राह्या, वृद्धौ ग्राह्या तयो-
सरा” इदमपि वाक्य श्रीरत्नशेखरसूरिणा विधिकौमुदीग्रन्थे समास्वातिवचनपरिघोपतया लिखित अस्ति ॥ २८ ॥

॥ इति तिथिवृद्धौ प्रथमा तिथिः मान्या इत्यधिकारः ॥ २८ ॥

ननु—श्रीखरतरगच्छे श्रावकाः मुक्त्वा पौष कथं न गृह्णन्ति तपागच्छीयश्चावकवत् ? उच्यते,—भुक्त्वा पौषग्रहण-
जीर्णग्रन्थेषु सर्वसम्मतेषु केचुचित् अपि दृष्टं श्रुतं वा नास्ति, न च श्रीभगवतीसूत्रे द्वादशशतकप्रथमोद्देशके दशह-
श्रावकाधिकारे—(५५२ पत्रे) ॥

“तए नं से संक्षे समणोवासए ते समणोवासए एव वयासी—तुम्हे ण देवाणुप्पिआ ! विचल असण पाण खाइम साइम
सवक्खहावेह, तए ण अन्हं त विचल असण पाण खाइम साइम आसाएमाणा विसाएमाणा परिसुजेमाणा परिमाएमाणा
पक्खिअं पोसह पडिजागरमाणा विहरिस्सामो” इति अक्षरदर्शनात् वक्तव्य, अत्र भोजनानन्तर पौषग्रहण प्रतिपादितं
अस्ति तदभिप्रायापरिज्ञानात्, अतोऽत्र पौषग्रहणं न व्यापारपौषघो व्याख्यातोऽस्ति, न तु आहारपरित्यागरूपः । यदुक्तं
एतदालापकशृङ्गौ (५५५ पत्रे) तथाहि—

“पक्खिअ पोसह पडिजागरमाणा विहरिस्सामो त्ति” पक्षे=अर्धमासि भव पाक्षिक पौषघ=अव्यापारपौषघ प्रतिजाम्र-
तोऽनुपालयन्तो विहरिष्यामः=स्यास्थामः, यच्च इह अतीतकालीनप्रत्ययान्तत्वेऽपि वर्तमानिकप्रत्ययोपादानं तन्मोजना-
नन्तर एव अक्षेपेण पौषघाम्युपगमप्रदर्शनार्थं, एव चत्तराऽपि गमनिका कार्या इत्येके, अन्ये तु व्याचक्षते—इह किल

पौषधं पर्वविनानुष्ठानं, तच्च द्वेधा-इष्टजनभोजनदानादिरूप, आहारादिपौषधरूप च, तत्र शङ्ख इष्टजनभोजनदानरूप पौषध कर्तुं कामः सन् यदुक्तवान् तद्ब्रवीत्यत-इदं उक्तं इति, अथ यदि श्रुतकादिश्रावकैः भोजनानन्तरं पौषधो गृहीतो अमविष्यत् तदा तत्र पौषधपारणप्रस्तावोऽपि प्रोक्तो अमविष्यत्, परं न उक्तः इति नो गृहीतः, न च वक्तव्यं यथा तथा पौषधकरणं मन्य एव, एव चेत्तर्हि प्रभाते भुक्त्वा पौषधः कर्तव्यः, ततः पुनरपि सन्ध्याया पौषधमध्ये भुक्त्वा पौषधकरणं पौषधस्य आराधनं कर्तव्यं, न च अयं पौषधो लाभाय भवेत्, यदि अतिप्रसङ्गनिवारणार्थं भोजनद्वयी पौषधो गीतार्थे निषिद्धः, तदा अस्माकीनगीतार्थे अपि अतिप्रसङ्गनिवारणार्थं पौषधमध्ये भोजनं निषिद्धं अस्ति, पुनः सिद्धान्तवचनं प्रमाणं, न अस्माकं कोऽपि पक्षपातः ॥ २९ ॥

॥ इति भोजनानन्तरं पौषधग्रहणनिषेधाधिकारः ॥ २९ ॥

ननु-श्रीखरतरंगच्छे यदि षतुष्पर्वी कल्याणकादितिर्यिं च विना पौषधग्रहणं निराकृतं, तर्हि उपधानमध्ये कथं श्राद्धानां सदा पौषधग्रहणं कार्यते ? उच्यते-सत्यं, यद्यपि उपधानाधिकारे श्राद्धानां श्रीमहानिशीथसूत्रे पौषधग्रहणं न अलेखि, तथापि समस्तगच्छीयगीतार्थसम्मततया सर्वेषु अपि धर्मगच्छेषु गीतार्थैः स्वस्वोपधानदिनप्रमाणतया तत्र स्वस्वतपोयोग-विधिप्रकरणेषु निबद्धं, ततो अस्मद्वीतार्थवृद्धेः अपि अन्यगीतार्थसम्मत्या आचरणया उपधानमध्ये पौषधग्रहणं प्रमा-णीकृतं, उपधानमध्ये पौषधग्रहणपारणादिसर्वविधिः श्रीखरतरंगच्छाधिपतिश्रीखिनचल्लभसूरिभिः श्रीपौषधविधिप्रकरणे प्रोक्तोऽस्ति, तथैव श्रीखिनपतिसूरिभिः द्वादशकुलकवृत्तौ, पुनः श्रीखिनप्रभसूरिभिः विधिप्रपाया, अपि च श्रीअमयदेव-

मेण जुत्ताओ । ता अवरविद्धअवरा, वि हुज्ज न हु पुषतबिद्धा ॥ ४ ॥” इति, “क्षये पूर्वा तिथिर्मास्या, वृद्धौ मास्या तयो-
चरा” इदमपि वाक्य श्रीरत्नाशेखरसूरिणा विधिकौमुदीग्रन्थे उमास्वातिवचनपरिघोषतया लिखितं अस्ति ॥ २८ ॥

॥ इति तिथिवृद्धौ प्रथमा तिथिः मान्या इत्यविकारः ॥ २८ ॥

ननु-श्रीखरतरंगच्छे आवका मुक्त्वा पौषघ कथं न गृह्णन्ति तपागच्छीयश्चावकवत् ? उच्यते,—मुक्त्वा पौषघग्रहण
जीर्णग्रन्थेषु सर्वसम्मतेषु केचुचित् अपि दृष्टं भुतं वा नास्ति, न च श्रीमगवतीसूत्रे द्वादशशतकप्रथमोद्देशके शङ्ख-
आवकाधिकारे—(५५२ पत्रे) ॥

“तए नं से संखे समणोवासए ते समणोवासए एव वयासी-तुम्मे ण देवानुप्पिमा ! वित्तल असण पाण स्वाइम साइम
सवक्खहावेह, तए ण अन्हं त वित्तल असण पाण स्वाइम साइम आसाएमाणा विसाएमाणा परिमुजेमाणा परिमाएमाणा
पक्खिअ पोसह पडिजागरमाणा विहरिस्सामो” इति अखरदर्शनात् वक्तव्यं, अत्र भोजनानन्तरं पौषघग्रहणं प्रतिपादितं
अस्ति तदभिप्रायापरिज्ञानात्, अतोऽत्र पौषघशब्देन व्यापारपौषघो व्याख्यातोऽस्ति, न तु आधारपरित्यागरूपः । यदुक्तं
पतदालापकवृद्धौ (५५५ पत्रे) तथाहि—

“पक्खिअ पोसह पडिजागरमाणा विहरिस्सामो ति” पक्षे=अर्थमासि भग्न पाक्षिक पौषघ=अन्यापारपौषघ प्रतिजाम्र-
तोऽनुपालयन्तो विहरिष्यामः=स्थास्यामः, यच्च इह अतीतकालीनप्रत्ययान्तत्वेऽपि चार्तमानिकप्रत्ययोपादानं तद्भोजना-
नन्तरं एव अक्षेपेण पौषघाम्नुपगमप्रदर्शनार्थं, एव सत्तराऽपि गमनिका कार्या इत्येके, अन्ये तु व्याचक्षते—इह किल

उत्सर्गतः प्राधरणग्रहण नाडस्ति, पर अपवादत श्रीजिनदत्तसूरियुगप्रधानैः सन्देहदोलावल्या (६८ पत्रे) काष्ठदाहशीता-
विकारण आश्रित्य प्रावरणत्रय सक्त अस्ति, तथाहि-

“तुस्तग्नपूर्णं सावगस्त परिह्वाण साहगादवर । कथ्यद्वा पाचरणाह, न सेसमववायवो तिणि ॥ ४६ ॥”

ननु-मूलग्रन्थे तु न क्वाऽपि श्रावकाणा प्राधरण दृश्यते ? सत्य, पर सामायिकस्यः श्रावको यतितुल्य सर्वत्र प्रति-
पादित । यतीनां तु शीताद्यपवादे कल्पत्रयस्य क्रमेण प्राधरणं उक्तं, तथाहि ओघनिर्मुक्तिभाष्य-‘जाहे तह बी न तरे, ताहे
निविट्ठण पावणे खोम । तेण वि असंयरतो, दो खोमी पावणा ताहे ॥ १ ॥ “तहवी असंयर तो तइजाणं ओणिण पावणे” इति
ततः “पागुरण संदिसावेमि पागुरण पडिघापमि” इति क्षमाश्रमणद्वय दत्त्वा, गुरोः पार्श्वे आदेशं लत्वा, प्रावरणं गृह्यता
सांप्रतीना शक्त्यभावे अपवादपद अङ्गीकुर्वता न दोषभाक्त्वम् । ननु-केपाचित् गच्छे गुरो पार्श्वे “पागुरण सदिसावेमि
पांगुरण पडिघापमि” इति क्षमाश्रमणद्वय अदत्त्वा एव पागुरणं गृह्यते तत्कथम् ? उच्यते-दोष एव तेपा समाव्यते, तत्राऽर्थे
ते एव प्रष्टव्याः, तत्क्षमाश्रमणद्वय कुत्राऽन्तर्भवतीति वा ॥ ३४ ॥

॥ इति सामायिकादौ उत्सर्गसः प्रावरणनियेधाधिकारः ॥ ३४ ॥

ननु-प्रतिश्रमणस्थापने आत्मना गच्छे क्षमाश्रमणचतुष्क दीयते, तत्कुत्र प्रतिपादित अस्ति ? उच्यते-“यदिदु चेइआह,
वाच चचराइ स्वमासमणे । भूनिहिअसिरो सयला-इयारमिच्छुकुह देई ॥ १ ॥” इति श्रीजिनचहमसूरिकृत‘प्रति-

ननु-श्रीस्वरतरंगच्छीयाः श्राद्धाः प्रामाणिकसामायिकग्रहणे पूर्वं वइसण सदिसायमि वइसण ठापमि, पञ्चात् सज्झाय सदिसायमि सज्झाय सदिसावेमि सज्झाय करेमि, पञ्चात् वइसण सदिसावेमि वइसण ठापमि इति वदन्ति, सायन्तनसामायिकग्रहणे तु पूर्वं सज्झाय सदिसावेमि सज्झाय करेमि, पञ्चात् वइसण सदिसावेमि वइसण ठापमि इति वदन्ति, तत्र किं व्यत्ययकथने कारणम् ? सामायिकविधे तुल्यत्वात् उभयत्र, उच्यते-सत्य, पर श्रीखिनवह्नमसूरिकृतपौषविधिप्रकरणे श्रीखिनप्रमसूरिविरचितश्रीविधिप्रपात्रे श्रीपञ्चाशकचूर्णो च रात्रिपौषधिकश्रावकस्य सामायिकग्रहणावसरे प्रातः वइसणाक्षमाश्रमणद्वयदानात् अनु स्वाध्यायक्षमाश्रमणद्वयदान-प्रोक्त, पुनः तत्रैव पञ्चाशकचूर्णार्थो पौषविकृत्य साय प्रथम स्वाध्यायक्षमाश्रमणद्वयदान, तदनु वइसणाक्षमाश्रमणद्वयदान उक्त, यथा पौषवे तथा सामायिकेऽपि उभयत्रापि क्रियायाः तुल्यत्वात्, तथा श्रीआवश्यकचूर्णो प्रामाणिकसामायिकग्रहणे “उवविट्ठो पढइ” इत्यादिपाठ्यमाण्यात्, “उवविट्ठ”शब्देन वइसणा क्षमाश्रमणे, “पढइ”शब्देन स्वाध्याय-क्षमाश्रमणे, सायन्तनसामायिकग्रहणे तु सर्वेष्वपि स्वाध्यायक्षमाश्रमणाभ्यां, अनु वइसणाक्षमाश्रमणदान सम्मत एव इति किं विचार्य ! अत्र पौषविधिप्रकरण-विधिप्रपा-पञ्चाशकचूर्णि-आवश्यकचूर्णि-याठस्तु तत्तद्व्यविलोकनेन ज्ञातव्यः ॥

॥ इति सामायिकग्रहणे प्रभाते पूर्वं वइसणं ततः स्वाध्यायम् इति अधिकारः ॥ ३१ ॥

ननु-“पावरणं पमुष्णं गिण्हत्ता मुइपत्तिअ । वत्थकायविमुट्ठीप करेइ पोसहा इअ ॥ १ ॥” इति व्यवहारचूर्णेवचनात्, तथा “सो अ क्खि सामाअअ करितो मरुढ अवेणेइ कुड्डलाणि नाममुइ तत्रोलपावागमाइ वोसिरइ” इति आवश्यकचूर्णिपाठ्यमाण्याच्च, प्रावरणनिषेधे सति किमिति सामायिकपौषचादौ श्रावकैः प्रावरणं गृह्यते ? उच्यते-यद्यपि

उत्सर्गतः प्रावरणग्रहण नाऽस्ति, पर अपवादतः श्रीजिनवत्सूरियुगप्रधानैः सन्वेद्बदोलावल्यां (६८ पत्रे) काष्ठदाहशीता-
दिकारणं आश्रित्य प्रावरणत्रय एक अस्ति, तथाहि—

“उत्सगनपण साधगस्स परिहाण साहगादवर । कप्पइ पावरणाइ, न सेसमवायओ तिणिण ॥ ४६ ॥”

ननु-मूलग्रन्थे तु न क्वाऽपि श्रावकाणा प्रावरण दृश्यते ? सत्य, पर सामायिकस्य श्रावको यतितुल्यः सर्वत्र प्रति-
पादितः । यतीना तु शीताद्यपवादं कल्पत्रयस्य क्रमेण प्रावरण उक्तं, तथाहि ओषनिर्युक्तिभाष्य—‘जाहे तह वी न तरे, ताहे
निविढ्ठेग पावणे खोम । तेण वि असथरतो, दो खोमी पावणा ताहे ॥ १ ॥ “तहवी असथर तो तइआणं ओणिण पावणे” इति’
ततः “पांगुरण सदिसावेमि पांगुरण पडिघापमि” इति क्षमाश्रमणद्वयं दत्त्वा, गुरोः पार्श्वे आवेशं लत्वा, प्रावरण गृह्यता
साम्रतीनां शक्त्यभावे अपवादपद अङ्गीकुर्वता न दोषभाक्त्वम् । ननु-केपाचित् गण्ठे गुरो पार्श्वे “पागुरण संदिसावेमि
पागुरण पडिघापमि” इति क्षमाश्रमणद्वयं अदत्त्वा एव पागुरण गृह्यते तत्कथम् ? उच्यते—दोष एव तेषां सभाव्यते, तत्राऽर्थे
ते एव प्रष्टव्याः, तत्क्षमाश्रमणद्वयं कुत्राऽन्तर्भवतीति वा ॥ ३४ ॥

॥ इति सामायिकादौ उत्सर्गतः प्रावरणनिषेधाधिकारः ॥ ३४ ॥

ननु-प्रतिक्रमणस्यापने आत्मना गण्ठे क्षमाश्रमणचतुष्कं दीयते, तत्कुत्र प्रतिपादित अस्ति ? उच्यते—“वंदिज्जु चेइआइ,
दावं चवराइ स्वमासमणे । भूनिहिअसिरो सयला-इयारमिच्छुकक देई ॥ १ ॥” इति श्रीजिनवत्सूरिकृतं प्रति-

क्रमणसामाचारी' पाठसम्प्रदायात् । पुनः "इरिया कुमुमिणुसगो, सक्तस्थय साहुनमण सञ्जाय । चउरो वि खमासमणा,
 सवस्स वि दसओ चेष ॥ १० ॥" इत्यादि भावदेवसूरिकृत(८ पत्रे)यतिदिनचर्याग्रन्थसम्मत्या च क्षमाश्रमणचतुष्कं
 एव सङ्गतिं अङ्गति, एवं तरुणप्रभसूरिकृतबालावधोवे अपि, तथाहि—"देववन्दना अनन्तरं तओ पाछइ एक खमासमणि
 आचार्यमिश्र बांदीयइ १ बीअ खमासमणि उपाध्यायमिश्र बादीयइ २ तओ पाछइ एक खमासमणि भगवत वर्तमान-
 गुरु बादीयइ ३ चचयी खमासमणि सर्वसाधु बांदीयइ ४ इसी परे चउरादि खमासमण देइ करी गोडिलिया होइ, मायउ
 मुइ लिंगाडी, मुइपत्ति मुहि दीषा हुति हाय ओडिण "सवस्स वि देवसिअ" इत्यादि कहीये छेहि, "इच्छाकारेण सदि-
 स्सह" इसु पद न कहियइ, तस्स मिच्छामि दुक्कड कही करी उमा थइ करेमि भते ! इत्यादि, एवमेव रात्रिप्रतिक्र-
 मणस्यापनासमयेऽपि क्षमाश्रमणचतुष्कं लिखित अस्ति, एव श्रीजिनप्रभसूरिकृतविधिप्रपाया अपि क्षमाश्रमणचतुष्कं
 एव, तथाहि "चेइआइ धंदित्तु चउराइ खमासमणेहि आयरियाई धदिअ भूनिहिअसिरो "सवस्स वि देवसिअ" इच्छाइ दड-
 नेण सयलाइयारमिच्छामि दुक्कड दाचं" इत्यादि । ननु-तपागच्छीयगीतार्थः अपि काऽपि प्रतिक्रमणप्रारम्भे क्षमाश्रमणचतु-
 ष्य उक्त अस्ति ! उच्यते—तपागच्छीय-श्रीजयचन्द्रसूरिभिः प्रतिक्रमणहेतुगर्मग्रन्थे स्पष्ट तस्य प्रतिपादनात्, तथाहि-
 "चतुरादिक्षमाश्रमणैः श्रीगुरुन् वन्दते" इत्यादि । ननु-तर्हि साम्प्रतीनाः तपागच्छीयाः साध्यादयः "भगवन् ! देवसिअ
 पठिकमणु ठाचं" इत्येवरूप पञ्चम क्षमाश्रमण अनुक्त अपि कथं ददते ? उच्यते—तत्राऽर्थे ते एव प्रष्टव्याः, पुनः तपा-

गच्छीयाः प्रथमक्षमाश्रमणे श्रीभगवन् वांहुं इति घटन्ति, तत्र भगवच्छब्देन किं देवो वा गुरुः वा ? न देवः, तस्य च देववन्दनाधिकारे पूर्वं वन्दितत्वेन पुनरुक्तयोपसंभवात्, नाऽपि गुरुः, गुरुवन्दने आचार्यवन्दनस्य पृथक्क्षमाश्रमणेन प्रतिपादितत्वात्, नाऽपि आचार्यात् अधिको गुरु कोऽपि समाव्यते, अत्र बहु विचार्यमपि सेपाम् ॥ ॥ इति ॥ ३५ ॥

॥ इति प्रतिक्रमणस्थापने क्षमाश्रमणचतुष्क एव न तत्पञ्चकम् ॥ ३५ ॥

ननु-लैकिकदिप्पणकानुसारेण कार्तिकवृक्षौ कस्मिन् कार्तिके चतुर्मासिकप्रतिक्रान्त्यादिकृत्य क्रियमाण अस्ति ? उच्यते-प्रथमकार्तिके एष, यदुक्तं श्रीखरतरगच्छीयसामाचारीपत्रे, तथाहि-“काती वधइ तउ पहिलीइ काती चउमासउ की-अइ । १ ।” इत्यमेव श्रीजिनपतिसूरिसामाचार्या अपि, तथाहि-“कचिमवुह्णीए पढमकत्तिए चेव चारम्मासिअ पढिक्किमि-अइ, सेसमासवुह्णीए पंघसु मासेसु चउमास कीरइ” इति १४ सामाचारी । २ । ननु-यथा श्रीखरतरगच्छे कार्ति-कवृक्षौ प्रथमकार्तिके एव चतुर्मासिकप्रतिक्रान्त्यादिकृत्य क्रियते, तथा अन्यगच्छेषु अपि क्वाऽपि एव वर्तते न वा ? उच्यते-श्रीतपागच्छीयपद्मावल्यां अवदातवर्णनाधिकारे, श्रीसोमप्रभसूरय प्रथमकार्तिके एष प्रतिक्रम्य विहताः सन्ति, तथाहि तत्पद्मावलीप्रबन्ध -“सं० १३१० वर्षे श्रीसोमप्रभसूरिणा जन्म २१ दीक्षा ३२ सूरिपद, श्रीगुरुदत्तमन्त्र-पुस्तिका “चारित्र मे प्रयच्छत मन्त्रपुस्तिकां न” इत्युक्त्वा न गृहीता, अपरयोग्याभावात् गुरुमिः जले वोलिता सा, श्रीसोमप्रभसूरिणा एकादशाज्ञाना सूत्रार्थौ कण्ठस्थौ, मीमपह्या चतुर्मासी अवस्थिता, एकादशसु अपरेषु आचा-

क्रमणसामाचारी' पाठसंज्ञावात् । पुनः "इरिया कुसुमिणुसगो, सङ्कथय साहुनमण सञ्ज्ञाय । चररो वि खमासमणा,
 सवस्स वि दढओ वेव ॥ १० ॥" इत्यादि भाववेषसूरिकृत(८ पत्रे)यतिदिनचर्याग्रन्थसम्मत्या च क्षमाश्रमणचतुष्क
 एव सङ्गतिं अङ्गति, एवं तरुणप्रभसूरिकृतबालावबोधे अपि, तथाहि—"देववन्दना अनन्तर तओ पाछइ एक खमासमणि
 आचार्यमिअ बांदीयइ १ बीअ खमासमणि उपास्यायमिअ बांदीयइ २ तओ पाछइ एक खमासमणि भगवत् वर्तमान-
 गुरु बांदीयइ ३ चरबी खमासमणि सर्वसाधु बांदीयइ ४ इसी परे चररावि खमासमण देइ करी गोडिलिया होइ, मायउ
 मुइ लिंगाडी, मुहपसि मुहि दीघा हुति हाय जोहिण "सवस्स वि देवसिअ" इत्यादि कहीये छेहिं, "इच्छाकारेण सदि-
 स्सह" इहुं पद न कहियइ, तस्स मिच्छामि बुद्ध कही करी समा थइ करेमि भते ! इत्यादि, एवमेव रात्रिप्रतिक्र-
 मणस्यापनासमयेऽपि क्षमाश्रमणचतुष्कं लिखितं अस्ति, एव श्रीजिनप्रभसूरिकृतविधिप्रपाया अपि क्षमाश्रमणचतुष्क
 एव, तथाहि "वेइआइ वंदिचु चरराइ खमासमणेहिं आयरियाई वदिअ भूनिहिअसिरो "सवस्स वि देवसिअ" इच्छाइ दढ-
 नेण सयलाइयारमिच्छामि बुद्धं वाच" इत्यादि । ननु-तपागच्छीयगीतार्थः अपि काऽपि प्रतिक्रमणप्रारम्भे क्षमाश्रमणचतु-
 ष्य उक्तं अस्ति ? उच्यते—तपागच्छीय-श्रीजयचन्द्रसूरिमिः प्रतिक्रमणहेतुगर्भग्रन्थे स्पष्ट तस्य प्रतिपादनात्, तथाहि-
 "चतुरादिक्षमाश्रमणैः श्रीगुरुन् वन्दते" इत्यादि । ननु-तर्हि साम्प्रतीनाः तपागच्छीयाः साध्यादय "भगवन् ! देवसिअ
 पढिकमणु ठावं" इत्येवंरूप पञ्चम क्षमाश्रमणं अनुक्तं अपि कथं ददते ? उच्यते—तत्राऽर्थे—एव प्रष्टव्याः, पुनः तपा-

सागा, मुग्गगय आमगोरसुम्मीस । संसक्षण अ इयरा, तहवि हु, नियमा वु दोसायत्ति ॥ १ ॥” इति आत्मसंयमविराध-
नारूपी द्वी दोषी इत्यर्थः ॥ पुनरपि तथैव श्रीकुमारपालभूपालशुश्रूषितश्रीहेमचन्द्रसूरिभिः अपि उक्तं, तथाहि—

“आमगोरससंपृक्त—द्विदलादिषु जन्तवः । दृष्टा केवलिभिः सूक्ष्मा—स्वस्मात् तानि विषर्जयेत् ॥ १ ॥” अत्र इदं रहस्य—अत्र सर्वत्र एवं प्रतिपादित यवुत अनुत्कालितगोरसेन सम मीलिते द्विदलाभे समूर्च्छत्सूक्ष्मत्रसजीवविराधनादोषो भवति । ननु—मुखे यदा आमगोरसद्विदलाभयोः संयोगो भवति, तदा सूक्ष्मत्रसजीवा समूर्च्छन्ति इति बहवो लोकाः प्रतिपादयन्ति तत्र किं उत्तरम् ? उच्यते—तयोः मुखसंयोगे तदुत्पत्त्यक्षराणि न दृष्टानि, प्रत्युत निषेधो दृश्यते । यवुक्तं श्रीजिनभद्रसूरिपट्टालङ्कारश्री-
जिनचन्द्रसूरिविजयराज्ये श्रीमेरुसुन्दरनामोपाध्यायैः स्वकृतसाधिकशतप्रश्नोत्तरग्रन्थे, तथाहि—“विदल किम जीव उपजइ तत्रार्ये श्रीवढाकल्पना भाष्यमांहे गाथा कही जइ—“जइ मुग्गमासपमुहं, विदल कच्चमि गोरसे पढइ । ता तसजीवुप्पत्तिं, मणति दहिण वि तिदिणुवरिं ॥ १ ॥” अत्र काचा गोरसमाहि विदलान्न पढइ तिवारइ त्रसजीव उपजइ, पणि कठताल्लुया नइ योगइ नही कच्चा, वलि खिणदिहाढइ विदल जिमइ छइ तिणदिहाढइ गोरस केइ नही खिमता, ते स्यु कारण ? तत्रार्ये ते वात अयुक्का, से भणी विदलान्न खेतलइ खिमर तेतलइ बदराभियोगि ते परिपक्क हुयट, ते भणी तिवारइ तक्कादि लीजइ तत्त दोष न हुवइ, तेह तक्कादिक बदराभि मुखि पढता सामानि परिपक्क थायइ तेहभणी पढ दोष नहीं, यतो “विदलं कच्चमि गोरसे पढइ” इतिवचनात्, इति ६४ प्रश्ने” ॥ ३७ ॥

॥ इति अनुत्कालितगोरसेन समं मीलिते द्विदलाभे दोषाधिकारः ॥ ३७ ॥

येषु वारयस्तु अपि कार्तिकद्वये प्रथमे कार्तिके मते, न तु पक्षः, ते आचार्याः चतुर्मासके प्रतिक्रम्य विहृताः” इत्यादि ॥

॥ इति कार्तिकद्वयौ प्रथमकार्तिके चतुर्मासिकप्रतिक्रमणाधिकारः ॥ ३६ ॥

ननु-आमगोरसेन समं द्विदलास्य मुञ्जानानां दोषः प्रतिपादितः सर्वत्र, तत्तु सङ्गतिं अङ्गति, परं स दोषं किं स्या-
ल्यादिभोजनादिमाषन्नस्थितेन आमगोरसेन समं मीलिते द्विदले भवति १ किं वा मुखे प्रक्षिपे २ किं वा गिलनान-
न्तरं ३ ? उच्यते—आपो विद्वले द्विदलदोषो भवति, परं न मुखे प्रक्षिपे, नाऽपि गिलनानन्तरं, यतः श्रीसन्देशदोला-
वलीसूत्रवृत्त्यो (१३ पत्रे) आमगोरसमध्ये द्विदले पतिते दोषो भवति, इत्यमेव सूक्तत्वात्, तथाहि—

“वृक्कालिंसि तर्के, विदलक्खेवे वि नत्थि तदोसो । अतसगोरसमि य, पहिअ संसप्पए विदल ॥ ६६ ॥”

व्याख्या—‘वृक्कालिते’ अग्नितापात् असुष्णीभूते, ‘तर्के’ गोरसे तर्क गोरसमेदानां दध्यादीनां उपलक्षणं, द्वे दले यस्य
तद्विदल-मुद्रादि, तस्य ‘क्षेपे’ऽपि न्यासेऽपि, किं पुनः द्विदलकवलगिलनानन्तरं वृक्कालिततत्क्राद्यात्मकप्रबले अवलेहादि-
पाने, इति अपेक्षया; ‘नाऽस्ति’ न भवति तदोषो=द्विदलदोषो जीवधिराघनालक्षणः । अत्र हेतु आह—यत इति अज्या-
हार्यं, यतः कारणात् ‘अतसगोरसे’ आमगोरसे ‘पतित’ समत ‘विदलं’ पालक्यालङ्घ्याकमुद्रादि संसर्पति=संसृज्यति
समूर्च्छस्सूक्ष्मप्रसवीषयुक्तं भवति इत्यर्थः ॥ इत्यमेव श्रीपुल्लभराजसमालम्बजययादश्रीविनेश्वरसूरिभिः अपि उक्तम्, तथा-
हि—“जइ मुग्गमासपमुहं, विदल आममि गोरसे पढइ । ता तसनीवुप्पत्ती, भणंति दहिअमि तिदिणुवरि ॥ १ ॥”
ननु—पूर्वाचार्यग्रन्थेषु अपि इत्थं प्रतिपादित अस्ति न वा ? उच्यते—श्रीकल्पभाष्ये तथैव प्रतिपादना, तथाहि—“पालकलङ्घ-

॥ अथ द्वितीयः प्रकाशः ॥

॥ श्रीमत्पार्श्वनाथाय नमः ॥

ननु-श्रीजिनशासने संप्रति कति आगमाः सन्ति ? उच्यते-पञ्चषत्वारिंशत्, यद्युक्त-“इकारस अगाइ ११, वारसउव-
गाइ २३ दस पइण्णा ३३ य । छ ण्ठेअ ३९ मूलचर्रो ४३, नदी ४४ अणुयोगदाराइ ४५ ॥ १ ॥” पृथक् पृथक् नामानि
अपि इत्थ-श्रीभाषाराज्ञ १ सूत्रकृताज्ञ २ स्थानाज्ञ ३ समवायाज्ञ ४ भगवती ५ ज्ञाताधर्मकथा ६ उपासकदशाज्ञ
७ अन्तकृद्दशाज्ञ ८ अनुत्तरोपपातिकवशाज्ञ ९ प्रश्नव्याकरण १० विपाकश्रुत ११ चेति एकादश अङ्गानि । औपपातिक १
राजप्रश्नीय २ जीवाभिगम ३ प्रज्ञापना ४ सूर्यप्रज्ञप्तिः ५ जम्बूद्वीपप्रज्ञप्तिः ६ चन्द्रप्रज्ञप्ति ७ निरयावली ८ कल्यावत-
सिका ९ पुष्पिका १० पुष्पचूलिका ११ वह्निवशोपाज्ञ १२ चेति द्वादश उपाङ्गानि पूर्वमीलने २३ । चतुःशरणप्रकीर्णक १
चन्द्रावेम्बकः २ आतुरप्रत्याख्यान ३ महाप्रत्याख्यान ४ भक्तप्रत्याख्यान ५ तन्दुलवैकालिक ६ गणिविद्या ७ मर्यास-
माधिः ८ देवेन्द्रस्तवः ९ संस्तारकप्रकीर्णक १० चेति दश प्रकीर्णकानि पूर्वमीलने ३३ । निशीथ १ महानिशीथ २
व्यवहारः ३ बृहत्कल्पः ४ जीतकल्पः ५ दशाश्रुतस्कन्धः ६ चेति षट् छेदग्रन्थाः पूर्वमीलने ३९ । ओघनिर्युक्तिः १ पिण्ड-
निर्युक्तिः २ दशवैकालिक ३ उत्तराध्ययन ४ चेति चत्वारि मूलसूत्राणि । काऽपि विचारामृतसम्राटौ ओघनिर्युक्तिस्याने

स्वरतरंगच्छापीशा, स्विनचन्द्रयुगप्रधानगुरुराशाः । श्रीपातसाहिमान्या, समभूयन् भूमिविख्याता ॥ १ ॥
 श्रीपूज्यमुख्यशिष्याः, दक्षाः श्रीसकलचन्द्रनामानः । मद्गुरवो गुणगुरव-स्तेषामेव प्रसादो मे ॥ २ ॥
 सप्तत्रिंशन्मितैरेवं, पूर्ण प्रभोत्तरेः स्फुटम् । प्रकाश प्रथम चक्रे, गणिः समयसुन्दरः ॥ ३ ॥
 इति श्रीसामाचारीश्वरके पञ्चप्रकाशे श्रीसमयसुन्दरोपाध्यायविरचिते प्रथम प्रकाशे सम्पूर्णं ॥ १ ॥

इति श्रीसमयसुन्दरोपाध्यायविरचिते सामाचारी-

शतके प्रथमः प्रकाशः समाप्तः ॥

महानिशीय २ दशप्रकीर्णक १२ अनुयोग (द्वाराणि) १३ एते त्रयोदश, तेषां पूर्वाचार्यछद्मस्थप्रणीतत्वात्, मम मनस्तु
गणधरदेवभाषित एव प्रीतिं जनयति न अन्यत्, अत्रार्थे रे मनोमतिशिष्य ! शृणु निश्चलमनोवानेन गणधरदेवभाषिता
तु द्वादशाक्षी अभूत् मूलतः, तत्राऽपि हृष्टिवादः सूत्रार्थार्थ्यां व्यवच्छिन्नः, साप्रत एकादश अङ्गानि गणधरभाषितानि,
अन्यागमाः सर्वेऽपि छपत्यैः पूर्वाचार्यैः अङ्गैर्म्यः सन्ति, यथा प्रज्ञापना श्रीश्यामाचार्येण कृता, यदुक्तं प्रज्ञापना
प्रथमपादे (५ पत्रे) अन्यकृत गाथाद्वयं इदम्, तथाहि—‘घायगवरवसाजो, तेवीसइमेण घीरपुरिसेण । दुद्धरधरेण मुणिगा,
पुषसुयसमिद्धुदीणि ॥ १ ॥ सुयसागरा विणेऊ—ण जेणं सुअरणमुत्तम विद्ध । सीसगणस्त भगवओ, तस्त नमो अज्ज-
सामस्स ॥ २ ॥ एतद्दीकायां एतद्गाथाद्वयव्याख्यान अपि अस्ति, श्रीभ्रमिमण्डलसूत्रेऽपि १९१ गाथायाम्, यथा—‘निज्जूढा
जेण तथा, पल्लवणा सवभावपल्लवणा । तेवीसइमो पुरिसो, जाओ सामज्जनमुत्ति ॥ १ ॥ स च श्रीश्यामाचार्यः श्रीमहा-
वीरात् ३३५ वर्षे जातो, यदुक्तं विचारसारे—‘सिरीवीराट् गणसुं, पणतीसहिणसुं तिसयवरिसेसुं । पढमो कालिगच्चूरी,
जओ सामज्जनमुत्ति ॥ १ ॥’ ॥ १ ॥ तथा दशाश्रुतस्कन्धस्तु श्रीमद्रत्नाहुस्वामिना चतुर्दशपूर्वधरेण श्रीमहावीरदेवत
सप्तत्यधिकशत १७० वर्षे जाते तेन विनिर्मितः ॥ २ ॥ श्रीदशवैकालिकसूत्रमपि श्रीसुधर्मस्वामिनः चतुर्यपट्टधरेण श्रीशर्य-
भवसूरिणा विहितम् ॥ ३ ॥ श्रीरत्तराध्ययनसूत्रं तु श्रीपाक्षिकवृत्तौ “अपिभाषितानि उत्तराध्ययनानि” इति व्याख्यातत्वात्
अपिभाषितं ॥ ४ ॥ एव अन्येऽपि आगमाः छेदग्रन्थाविका अवशिष्टाः सर्वेऽपि पूर्वाचार्यकृता एव सन्ति, ततः त्व एका-
दश अङ्गानि एव मन्यस्व न द्वात्रिंशत् आगमान् । अथ यदि उपाङ्गादीन् द्वात्रिंशद् आगमान् मानयिष्यसि तदा

आवश्यकर्तिर्युक्तिः अस्ति पूर्वमीलने ४३ नन्दीसूत्र ४४ अनुयोगद्वार ४५ इति ४५ आगमाः । एतानि एव आगमनामानि श्रीजिनप्रमसूरिभिः अपि स्वकृतसिद्धान्तस्तत्त्वे प्रोक्तानि, तथाहि—

“सिरीवीरखिण सुपरय-ण रोहण पणमिऊण । भत्तोए किच्चेमि तप्पणीअ सिद्धातमह जगप्पईव ॥ १ ॥ पढम आयाएग १, सुअगढं २ राणंग ३ समवायं ४ । भगवइअंग ५ नाया-धम्मकहो ६ वासगदसा ७ य ॥ २ ॥ अतग ङदसा ८ शुपर-वाइदसा ९ पण्हागरणनामं १० । सुहदुक्खविवागसुअ ११, विट्ठीवायं १२ च अगाणि ॥ ३ ॥ उयवाई १ रायपसे-णिअ २ तह जीवाभिगम ३ पत्तवणा ४ । जंजुप्पन्नत्ती ५ च-द ६ सुरपन्नत्ति ७ नामाओ ॥ ४ ॥ निरयावलिआ ८ कप्पा-वयंत्ति ९ पुप्फिया १० पुप्फपूला य ११ । वहीदसा १२ य एए, वारसुवगाण नामाणि ॥ ५ ॥ चवसरण १ चंवविज्जाग २, आचर ३ महपुचपच्चक्खाण ४ च । भत्तपइण्णा ५ तदुल-वेयालीय ६ च-गणिविज्जा ७ ॥ ६ ॥ मरणसमाही ८ वेवि-दयओ ९ संयार १० इय दस पइण्णा । वीरटयय गच्चाया-स्पमुह चउ दसचहस्स पुरा ॥ ७ ॥ दसवेअलिअ १ तह ओ-ध २ पिडमिसुत्ति ३ उत्तरज्जयणा ४ । चचारि मूलगया, नदी १ अनुयोगद्वारां २ ॥ ८ ॥ निस्सीह १ कप्पववहा-र २ पंचकप्पो ३ दसासुअक्खघो ४ । तह महनिसीह ५ एए, छ-ग्ळेआ बीअकप्पो ६ अ ॥ ९ ॥ पंचपरमिडुसामा-इयाइ आवस्तय च छ-ग्ळेअ । निज्जुत्तिचुणिणिविची, विसे-सआवस्सयाइजुअ ॥ १० ॥ इअ जिणपहेण गुरुणा, रेइअ सिद्धतनाममेगत्त । पणयालीसपमाण, निअनिअनामेण नायअ ॥ ११ ॥” अत्र आह कोऽपि मनोमतिक्षिप्याः—ननु—अहं द्वात्रिंशत् एव आगमाः मानयिष्यामि, न निशीय १

महानिशीथ २ दशप्रकीर्णक १२ अनुयोग (द्वाराणि) १३ एते त्रयोदश, तेषां पूर्वाचार्यछद्मस्थप्रणीतत्वात्, मम मनस्तु गणधरदेवभाषित एव प्रीतिं जनयति न अन्यत्, अत्रार्थे रे मनोमतिशिष्य ! शृणु निश्चलमनोदानेन गणधरदेवभाषिता तु द्वादशाङ्गी अभूत् मूलतः, तत्राऽपि दृष्टिवादः सूत्रार्थाम्यां व्यवच्छिन्नः, साप्रत एकादश अङ्गानि गणधरभाषितानि, अन्यागमाः सर्वेऽपि छद्मस्थैः पूर्वाचार्यैः अङ्गेभ्यः उच्युताः सन्ति, यथा प्रज्ञापना श्रीश्यामाचार्येण कृता, यदुक्तं प्रज्ञापना प्रथमपादे (५ पत्रे) अन्यकृत गायद्द्वयं इदम्, तथाहि—‘वायगवरवसाजो, तेवीसइमेण धीरपुरिसेण । दुब्बरधरेण मुणिणा, पुवमुयसमिद्धुब्दीण ॥ १ ॥ सुयसागरा विणेऊ-ण जेण सुअरयणमुत्तम दिस्स । सीसगणस्स भगवज्जो, तस्स नमो अज्ज-सामस्स ॥ २ ॥ एतद्दीकाया एतद्भायाद्वयव्याख्यान अपि अस्ति, श्रीश्रुतिमण्डलसूत्रेऽपि १९१ गाथायाम्, यथा—‘निज्जूढा जेण तया, पल्लवणा सबभावपल्लवणा । तेवीसइमो पुरिसो, जाजो सामज्जनमुत्ति ॥ १ ॥ स च श्रीश्यामाचार्यः श्रीमहा-वीरात् ३३५ वर्षे जातो, यदुक्तं विचारसारे—‘सिरिवीराव गण्णु, पणतीसहिण्णु तिसयवरिसेसु । पढमो कालिगसूरी, ज्जज्जो सामज्जनमुत्ति ॥ १ ॥’ ॥ १ ॥ तथा दशाश्रुतस्कन्धस्तु श्रीभद्रबाहुस्वामिना चतुर्दशपूर्वधरेण श्रीमहावीरदेवतः सप्तत्यधिकशत १७० वर्षे जाते तेन विनिर्मितः ॥ २ ॥ श्रीदशवैकालिकसूत्रमपि श्रीसुधर्मस्वामिनः ‘चतुर्थपट्टधरेण श्रीशय्य-भवसूरिणा विहितम् ॥ ३ ॥ श्रीरत्तराध्ययनसूत्रं तु श्रीपाक्षिकृतौ “अपिभाषितानि उत्तराध्ययनानि” इति व्याख्यातत्वात् अपिभाषितं ॥ ४ ॥ एव अन्येऽपि आगमाः छेदग्रन्थादिका अवशिष्टाः सर्वेऽपि पूर्वाचार्यकृता एव सन्ति, ततः त्व एका-दश अङ्गानि एव मन्यस्व न द्वात्रिंशत् आगमान् । अथ यदि षण्णाङ्गदीन् द्वात्रिंशद् आगमान् मानयिष्यसि तदा

मारितः इति कथं न विरोधः ? ॥ १ ॥ अपि च श्रीज्ञाताधर्मकथायां (२०६ पत्रे) “तए णं सा सुमालिआ अज्जा अणो-
 इट्ठिआ अनिवारिआ सच्छदमई अभिक्खण अभिक्खण हत्थे धोवेइ जाव वेपति, तत्थवि अ ण पासत्था पासत्थविहारी,
 ओसत्ता ओसत्तविहारी कुसीता कुसीलविहारी ससत्ता ससत्तविहारी चट्ठणि वासाणि सामणपरिआग पाउणति अन्नमासिआए
 सछेइणाए तस्स ठाणस्स अणालोइअ अपडिक्कंता कालमासे कालं किच्चा ईसाणे कप्पे अणययसि विमाणसि देवगणिअत्ताए
 उवत्ता, तत्थेगइआण देवीणं नवपलिओथमाइ ठिई पन्नत्ता, तत्थण सुमालिआए देवीए नव पलियमाइ ठिई पन्नत्ता”
 अपि च श्रीज्ञाताधर्मकथाया विराधितसयमा सुकुमारिकाऽऽर्या ईशाने कल्पे देवगणिकात्वेन उत्पन्ना इत्यादि प्रोक्तं अस्ति,
 एतत् सूत्रविसर्वादि च इदं श्रीभगवतीसूत्र (४९ पत्रे), यथा “विराहिअसजमाणं कहिं उववाओ ? गोयमा ! जहन्नेण
 भवणवासु, उक्कोसेर्ण सोहम्मे कप्पे” इति । अत्र इदं रहस्य—ज्ञातायां विराधितसयमाया अपि सुकुमारिकाया ईशाने देवलोके
 उत्पादं चक्रे, भगवत्यां तु उत्कर्षेण अपि विराधितसंयमस्य सौधर्मे एव उत्पादं, तर्हि कथं न विसर्वादः ? ॥ २ ॥ पुन श्री-
 जीवाभिगमसूत्रे (३७ पत्रे) “से किं तं यलयरपरिसप्पसमुच्छिमा ? २ दुविहा पन्नत्ता, तं जहा—उरगपरिसप्पसमुच्छिमा,
 मुयगपरिसप्पसमुच्छिमा । से किं तं उरगपरिसप्पसमुच्छिमा ? २ चरविहा पन्नत्ता, तं जहा—अही १ अयगरा २ आसा-
 लिआ ३ महोरगा ४ । से किं तं अही ! अही दुविहा पन्नत्ता, तं जहा—दबीकरा मरलिणो अ, से किं तं दबीकरा ? दबी
 करा अणेगविहा पन्नत्ता, तं जहा—आसीविसा आव से तं दबीकरा । से किं तं मरलिणो ? मरलिणो अणेगविहा पन्नत्ता,
 तं जहा—दिवा गोणसा आव से तं मरलिणो ; से तं अही । से किं तं अयगरा ? अयगरा पणागारा पन्नत्ता, से तं अयगरा ।

से किं तं आसालिआ ! १ आसालिआ २ जहा पक्षवणाप । से त आसालिआ । से किं तं महोरगा ? महोरगा जहा पत्रवणाप,
से तं महोरगा । जे यावणो तहप्यगारा ते समासओ कुविहा पक्षता, तं जहा-पक्षता य, अपक्षता य त चेव, नवरि सरीरो
गाहणा जहमेण अगुलस्सडसंखेज्जभाग उक्कोसेणं ओयणपुहुत्त” एतत्सूत्रविरोधि तु इदं श्रीप्रज्ञापनासूत्र (४६ पत्रे), तथाहि-

कहिणं भते ! आसालिआ संमुच्छंति ? गोयमा ! अंतोमणुस्सखिचे अह्माइजेसु दीवेसु निधायाएण पक्षरससु कम्म-
भूमिसु वायाय पटुच्च पचसु महाविदेहेसु चक्खवट्ठिलधाधारेसु बलदेवसधधारेसु धामुदेवसधधारेसु मडलिअसधधारेसु
महामंडलिअसधधारेसु गामनिवेसेसु निगमनिवेसेसु खेवनिवेसेसु नगरनिवेसेसु कन्वडनिवेसेसु मडबनिवेसेसु दोणमुहनिवेसेसु
पट्टणनिवेसेसु आगरनिवेसेसु आसमनिवेसेसु सवाहनिवेसेसु रायहाणीनिवेसेसु एएसिण चेव विणासेसु एत्थ ण आसालिआ
संमुच्छंति । जहमेण अगुलस्स अससेज्जभागमिचाए ओगाहणाए उक्कोसेणं धारसजोयणाइ तयणुख्व च णं विक्खम-
वाहणेण भूमिं दालिआ णं समुट्ठेइ, असप्पी मिच्छदिट्ठी अज्जाणी पचीदी अतोमुहुत्तड्ढाचया चेव काल करेइ, अत्र अयं
विरोधः-पुनः जीवाभिगमसूत्रे संमूर्च्छिमोरपरिसर्पमेदेषु आसालिक्सर्पान् आश्रित्य शरीरावगाहना जघन्येन अङ्गुलासस्य-
भागा उत्कृष्टा अवगाहना च योजनपृथक्त्वं इति उक्तं, प्रज्ञापनासूत्रे तु द्वादश योजनानि इति । ३ । अपि च श्रीस्थानाङ्के
सूत्रे (३९८ पत्रे) “जबुदीवे दीवे भारहे वासे अतीताप ससप्पिणीए सत्त कुलगरा होत्था, त जहा-मिचदामे १ सुदामे अ
२, सुपासे अ ३ सयपमे ४ । विमलघोसे ५ सुघोसे त ६, महाघोसे ७ अ सत्तमे ॥१॥” एतद्विसत्तादि च श्रीस्थानाङ्गस्य एव
दशमं स्थानम् तथाहि-(५१८ पत्रे) जबुदीवे २ दीवे भारहे वासे अतीताप ससप्पिणीए दत्त कुलगरा होत्था, त जहा-सय-

मारितः इति कथं न विरोधः ? ॥ १ ॥ अपि च श्रीज्ञाताधर्मकथाया (२०६ पत्रे) “तएव सा सुमालिआ अज्जा अणो-
 ह्दुआ अनिघारिआ सच्छदमई अभिक्खण अभिक्खण हत्थे धोवेइ जाव वेपति, तत्थवि अण पासत्था पासत्थविहारी,
 ओसन्ना ओसन्नविहारी कुसीला कुसीलविहारी संसत्ता ससत्तविहारी धट्ठणि वासाणि सामण्णपरिआग पाउणति अद्धमासिआए
 संलेह्णए तस्स ठाणस्स अणालोइअ अयडिक्कता कालमासे काल किच्चा ईसाणे कप्पे अण्णयरसि विमाणसि देवगणिअत्ताए
 उयच्चा, तयेगइआण देवीणं नवपलिओधमाइं ठिईं पन्नत्ता, तत्थण सुमालिआए देवीए नव पलिचमाइं ठिईं पन्नत्ता”
 अपि च श्रीज्ञाताधर्मकथाया विराधितसंयमा सुकुमारिकाऽऽर्या ईशाने कप्पे देवगणिकात्वेन उत्पन्ना इत्यादि प्रोक्तं अस्ति,
 एतत् सूत्रविसंवादि च इदं श्रीमत्त्वतीसूत्र (४९ पत्रे), यथा “विराहिअसज्जमाणं कहिं उववाओ ? गोयमा ! जहन्नेण
 भवणवासु, चक्कोसेण सोहम्मे कप्पे” इति । अत्र इदं रहस्य—ज्ञातायां विराधितसंयमाया अपि सुकुमारिकाया ईशाने देवलोके
 उत्पाद उक्तः, भगवत्या तु उत्कर्षेण अपि विराधितसंयमस्य सौधर्मे एव उत्पादः, तर्हि कथं न विसंवादः ? ॥ २ ॥ पुनः श्री-
 जीवामिगमसूत्रे (३७ पत्रे) “से किं तं धलयरपरिसप्पसमुच्छिमा ? २ दुविहा पन्नत्ता, तं जहा—उरगपरिसप्पसमुच्छिमा,
 भुयगपरिसप्पसमुच्छिमा । से किं तं सरगपरिसप्पसमुच्छिमा ? २ चवविहा पन्नत्ता, तं जहा—अही ? अयगरा २ आसा-
 लिआ ३ महोरगा ४ । से किं तं अही ! अही दुविहा पन्नत्ता, तं जहा—दवीकरा मवल्लिणो अ, से किं तं दवीकरा ? दवी
 करा अणेगविहा पन्नत्ता, तं जहा—आसीविसा आव से तं दवीकरा । से किं तं मवल्लिणो ? मवल्लिणो अणेगविहा पन्नत्ता,
 तं जहा—विहा गोणसा आव से तं मवल्लिणो, से तं अही । से किं तं अयगरा ? अयगरा एगागारा पन्नत्ता, से तं अयगरा ।

दस अङ्गयणा पञ्चसा, स अष्टा-उक्ता १ संता २ इतिभासिआइ ३ आयरिअभासिआइ ४ महावीरभासिआइ ५ खोमग
पसिणाइ ६ कोमलपसिणाइ ७ अद्धा[हा]गपसिणाइ ८ अगुहपसिणाइ ९ बाहुपसिणाइ १०" इति अत्र अय विरोध—अत्र
उक्त 'एतानि दश अध्ययनानि श्रीमश्वव्याकरणे सन्ति,' तानि कानि ? न एतादृशानि नामानि क्वाऽपि सन्ति, नाऽपि
अर्थयक्तव्यता सङ्गतिः, साप्रत तु पञ्च आश्वद्वाराणि पञ्च संवरद्वाराणि च सन्ति ॥ ७ ॥

एवं श्रीजीवाभिगमसूत्रे नारकाणां संहनन न उक्त, अथ च उत्तराध्ययनसूत्रे एकोनत्रिंशदध्ययने मास नारकाणां
उक्तम् ॥ ८ ॥ तथा श्रीआचाराङ्गसूत्र द्वितीयश्रुतस्कन्धे पिण्डेपणाऽध्ययने चतुर्थोद्देशके पट्टरसनवविकृतिग्रहण अनगाराणां
उक्तं, श्रीस्थानाङ्गे भगवत्यां च मासनिषेधा प्रत्यपादि, दशवैकालिके मद्यनिषेध ॥ ९ ॥ तथा दशवैकालिकादौ उक्तम्—साधव
पट्टीवनिकायरक्षकाः सच्चित्तपृथिव्यसेजोवायुवनस्पत्याविसर्गदे आहार अपि न गृह्णन्ति । पुन श्रीआचाराङ्गे श्रीकल्पसूत्रे
च साधूनां नदीलङ्घन नहुत्तरण वर्पति अपि मेघे आहारार्थं गमन च समनुज्ञातम् ॥ १० ॥ श्रीभगवत्यादौ श्रापकाणा पञ्च-
दश कर्मादानानि निधारितानि ॥ उपासकदशासूत्र आनन्दकामदेवादीना पञ्चशतहलवाहनेऽपि श्रावकत्व श्लाघितम् ॥ ११ ॥
तथा प्रथमोपाङ्गे तापसाना उत्कृष्टा गति ज्योतिष्केषु प्रोक्ता ॥ भगवत्या तु तामलितापस ईशानकल्पे समुत्पन्न ॥ १२ ॥
तथा सूत्रकृताङ्गे साधो-स्त्रीसङ्गतौ त्रिविध त्रिविधेन परिहार-प्रत्यपादि । श्रीस्थानाङ्गे तु साधु प्रपतन्ती साध्वी स्वहस्तेन
अवलम्बयेत् इति उक्तम् ॥ १३ ॥ ज्ञातायां श्रीकृष्णवासुदेवस्य अन्त-पुर्यो द्वात्रिंशत्सहस्रा लिखिता, अन्तकृते च षोडश-
सहस्राः ॥ १४ ॥ तथा अष्टमाङ्गे श्रीकृष्णो द्वादशमो जिनो भावी इति निगदित, समवायाङ्गे तु त्रयोदशम इति ॥ १५ ॥

ज्जले १ सयाऊ य २ अणतसेणे अ ३ अमित्तसेणे अ ४ । तक्कसेणे अ ५ मीमसेणे अ ६ महामीमसेणे सत्तमे ७ ॥ १॥ ददरहे ८ दसरहे ९ सयरहे १० ” इयं विघटनां यदुत-अतीतोरसर्पिण्या एकस्मिन् एव स्थानाङ्गे सप्तमस्थाने सप्त, दशमस्थाने दश कुलकरा उक्ताः ॥ ४ ॥ तथा पुनः श्रीस्थानाङ्गे (३९८ पत्रे) “जंबुद्वीवे दीवे भारहे वासे आगमिरमाए उमप्पिणीए सत्त कुलकरा भविस्सति, त जहा-मिच्चवाहणे १ सुभोमे अ २, सुप्पमे अ ३ सयपमे ४ । दत्ते ५ सुहुमे ६ [सुहे सुन्वे य] सुबंधू अ ७ आगमेस्सिण होक्खई ॥ १ ॥” एतत्सूत्रविसंवादि च दशम स्थान (५१८ पत्रे), तथाहि-जंबुद्वीने २ दीने भारहे वासे आगमिस्साए उमप्पिणीए दस कुलगरा भविस्सति, त जहा-सीमकरे १ खेमघरे २ सीमकरे ३ खेमघरे ४ यिम लवाहणे ५ संमुती ६ पडिस्सुए ७ ददघणू ८ दसघणू ९ सतघणू १०” अत्राऽपि सप्तानां दशभिः सम कुलकरसंख्यया विरोधः ॥ ५ ॥ तथा श्रीस्थानाङ्गसूत्रे (३९८ पत्रे) धर्तमानावसर्पिण्यां सप्त कुलकरा उक्ताः, तथाहि-

जंबुद्वीवे दीवे भारहे वासे इमीसे ओमप्पिणीए सत्त कुलगरा होत्था, तं जहा-“पढमित्त्य विमलगाहण १ चम्पुम २ जसम ३ चत्तयमभिचंदे ४ । तत्तो य पसेणइ ५ पुण, मरुदेवे चेव ६ नामी य ७ ॥ १ ॥” इति, जम्बूद्वीपप्रज्ञप्त्या (१३२ पत्रे) तु पञ्चदश उक्ताः, तथाहि-“तीसेणं समाए पच्छिमे तिभागे पलिओवमट्टभागावसेसे एत्थण इमे पण्णरस कुलगरा समुप्पज्जित्था, त जहा-सुमई १ पडिस्सुई २ सीमकरे ३ सीमघरे ४ खेमकरे ५ खेमघरे ६ विमलगाहणे ७ धक्खुम ८ जसम ९ अभिचंदे १० चदामे ११ पसेणइ १२ मरुदेवे १३ नामी १४ उसमे सि १५” इति, सप्तकुलकराणां पञ्चदशकुलकरसंख्यया समं विसंवाद्यः ६ । तथा श्रीस्थानाङ्गे दशमस्थाने (५०६ पत्रे) एव प्रत्यपादि ‘पण्हावागरणदसाण

तव्य इति १३ पत्रे । ततः पञ्चचत्वारिंशदपि आगमाः एकसमानकर्तृकाः, छत्तस्यैः एकसमानबुद्ध्या माननीयाः, न
अत्र शङ्काशङ्कः इति रक्षणीयो विचक्षणैः ॥ ३८ ॥

॥ इति ४५ आगमस्यापनाधिकारः ॥ ३८ ॥

ननु-केषु केषु आगमेषु जिनप्रतिमा अस्ति, केन केन च सा पूजिता वन्दिता चाऽस्ति ? तद्दर्शयन्तु, उच्यते—श्रीज्ञा-
ताधर्मकथायां षोडशाख्यने (२१० पत्रे) द्रौपद्या जिनप्रतिमा पूजिताऽस्ति, तथाहि—“तएण सा दोवई रायवरकञ्जा
जेणेव मज्झणघरे तेणेव उवागच्छइ, उवागच्छित्ता मज्झणघर अणुपविसइ, अणुपविसित्ता न्हाया कयवलिकम्मा कयकोठ-
अमगलपायच्छित्ता सुद्धप्पावेसाइ मगल्लाइ वत्थाइ परिहिआ, मज्झणघराओ पढिनिक्खमइ, पढिनिक्खमिच्चा
जेणेव जिणघरे तेणेव उवागच्छइ, उवागच्छित्ता जिणघर अणुपविसइ, अणुपविसित्ता जिणपढिमाण आलोए पणाम
करेइ, पणाम करित्ता लोमइत्थय परामुसइ, एवं जहा सूरिआओ जिणपढिआओ अच्चेइ, अच्चेइत्ता तहेव भाणिअव जाव
धुव ढइइ धूयं ढहिआ धाम जाणु अच्चेइ दाहिण जाणु धरणियलसि निवेसेइ, निवेसित्ता तिक्खुत्तो मुच्चाणं धरणियलसि
नमेइ, नमेइत्ता ईसिं पङ्खणमइ करयल जाव कट्ठु पव वयासी “नमोएथु णं अरिहताण भगवताण जाव ठाण संपत्ताणं”
वदइ नमसइ, नमसित्ता जिणघराओ पढिनिक्खमइ, पढिनिक्खमिच्चा जेणेव अतेउरे तेणेव उवागच्छइ” इत्यादि, अत्र
इदं रहस्यम्—द्रौपदीश्राविकया प्रतिमा पूजिता, पुन अत्राऽर्घ्यं श्रूयतां अत्र “जेणेव जिणघरे तेणेव उवागच्छइ” इति
उक्तं, इदं जिनगृहणं शाश्वत अशाश्वत वा ? न आद्यपक्षो दृष्टः, एतत्स्थाने शाश्वतचैत्यस्य सिद्धान्ते अनभिधानेन

तथा चतुर्दशपूर्विणो स्रष्टव्यतोऽपि लान्धके गच्छन्ति, कार्षिकस्तु चतुर्दशपूर्वधरोऽपि सौधर्मे समुत्पन्नः ॥ १६ ॥ एव
प्रत्यागम शतशो विसवादाः सन्ति किं क्रियते ? ननु-यदि एक एव श्रीवेद्विगणिक्षमाश्रमणः पञ्चचत्वारिंशतोऽपि
आगमाना संकलना कृतवान् तर्हि कथं पतावन्तो विसंवादा लिखिता तेन ? उच्यते-एक तु कारण इदं, यथा यया
यस्मिन् यस्मिन् आगमे स्मृतावशिष्टसाधुभिः यद् यद् एक तथा तथा तस्मिन् तस्मिन् आगमे श्रीवेद्विगणिक्षमाश्रमणेन
अपि पुस्तकाकूटीकृतं, नहि पापमीरवो महान्त इव सत्यं, इदं तु असत्यं इति एकान्तेन प्ररूपयन्ति इति, द्वितीय तु कारणं
इदं, यथा बह्व्या यस्मिन् काले वेद्विगणिक्षमाश्रमणतो वाचना प्रवृत्ता, तथा तस्मिन् एव काले मधुरानगर्या अपि
स्कन्दिवाचार्यतोऽपि द्वितीया वाचना प्रवृत्ता, तथा तत्कालीनमृतावशिष्टसाधुमुखविनिर्गतागमालापकेषु सकल-
नायां विस्मृतत्वादिवेष एव वाचनाविसंवादकारको जातः । यदुक्तं श्रीज्योतिष्करण्डकवृत्तां, तथाहि-“इह स्कन्दिवाचा-
र्यमवृत्तौ दुःप्रमानुभावतो दुर्मिषप्रवृत्त्या साधूनां पठनगनादिक सर्वं अपि अनश्यत्, ततो दुर्मिषातिक्रमे सुभिषम-
वृत्तौ द्वयोः सङ्ग्रहो मेलापको अभूत्, तद् यथा, एको बह्व्यां, एको मधुराया, तत्र सूत्रसंघटने वाचनामेदो जातः,
विस्मृतयोः हि सूत्रार्ययोः स्मृत्या स्मृत्वा संघटने भवति अवश्य वाचनामेदः, न कदाचिद् अनुपपत्तिः, तत्र अनुयोग-
द्वारादिक इदानीं कर्तमान माधुरीवाचनानुगत, ज्योतिष्करण्डकसूत्रकर्ता च आचार्यो बाल्हम्यः, तत इदं सस्यास्थानप्र-
तिपादनबाल्हम्यवाचनानुगत, इति न अस्य अनुयोगद्वाराप्रतिपादितैः सस्यास्थानैः सह विसहस्रत्वं उपलभ्य विशिष्टिस्ति-

तव्य इति १३ पत्रे । ततः पञ्चचत्वारिंशदपि आगमाः एकसमानकर्तृकाः, छद्मस्थैः एकसमानबुद्ध्या माननीयाः, न अत्र शङ्काशङ्क इति रक्षणीयो विषयगणैः ॥ ३८ ॥

॥ इति ४५ आगमस्थापनाविचारः ॥ ३८ ॥

ननु—केषु आगमेषु विनप्रतिमा अस्ति, केन केन च सा पूजिता वन्द्यता चास्ति ? तदर्शयन्तु, उच्यते—श्रीज्ञा-
ताधर्मकथायां योदशान्वयने (२१० पत्रे) द्रौपद्या विनप्रतिमा पूजितास्ति, तथाहि—“तएण सा दोषई रायवरकम्भा
जेणेव मज्जणघरे तेणेव उवागच्छइ, उवागच्छिउता मज्जणघर अणुपविसइ, अणुपविसिउता न्हाया कयवलिकम्मा कयकोर-
अमगलपायच्छिउता सुद्धप्पावेसाइ मगल्लाइ वत्थाइं पवराइं परिहिआ, मज्जणघराओ पढिनिक्खमइ, पढिनिक्खमिउता
जेणेव विणघरे तेणेव उवागच्छइ, उवागच्छिउता विणघर अणुपविसइ, अणुपविसिउता विणपढिमाण आलोए पणाम
करेइ, पणाम करिउता लोमहत्ययं परामुसइ, एवं जहा सूरिआमो विणपढिमाओ अच्चेइ, अच्चेइसा तहेव भाणिअव जाव
धूवं उहइ धूवं उहिउता वाम जाणु अवेइ वाहिण जाणु घरणियलसि निवेसेइ, निवेसिउता तिक्खुचो मुखाण घरणियलसि
नमेइ, नमेइसा ईसिं पञ्चुणमइ करयल जाव कट्ठु एवं वयासी “नमोत्थु णं अरिहताण भगवताण जाव ठाण सपत्ताण”
वदइ नमसइ, नमसिउता विणघराओ पढिनिक्खमइ, पढिनिक्खमिउता जेणेव अतेउरे तेणेव उवागच्छइ” इत्यादि, अत्र
इदं रहस्यम्—द्रौपदीभ्राविकया प्रतिमा पूजिता, पुनः अत्राड्ये श्रूयतां अत्र “जेणेव विणघरे तेणेव उवागच्छइ” इति
उक्तं, इदं विनगृहण शाश्वत अशाश्वत वा ? न आद्यपक्षो दृष्टः, एतत्स्थाने शाश्वतचैत्यस्य सिद्धान्ते अनभिधानेन

तथा चतुर्दशपूर्विणो जपन्यतोऽपि छान्तेके गच्छन्ति, कार्तिकस्तु चतुर्दशपूर्वधरोऽपि सौधर्मे समुत्पन्नः ॥ १६ ॥ एव
प्रत्यागम शतशो विसंवादाः सन्ति किं क्रियते ? ननु-यदि एक एव श्रीदेवद्विगणिसमाश्रमणः पञ्चचत्वारिंशतोऽपि
आगमानां संकलनां कृतवान् तर्हि कथं एतावन्तो विसंवादा लिखिता तेन ? उच्यते-एक तु कारण इदं, यथा यथा
यस्मिन् यस्मिन् आगमे मृतावशिष्टसाधुभिः यद् यद् उक्तं तथा तथा तस्मिन् तस्मिन् आगमे श्रीदेवद्विगणिसमाश्रमणेन
अपि पुस्तकाख्यीकृतं, नहि पापमीरवो महान्त इदं सत्यं, इदं तु असत्यं इति एकान्तेन प्ररूपयन्ति इति, द्वितीयं तु कारण
इदं, यथा बह्व्यां यस्मिन् काले देवद्विगणिसमाश्रमणतो वाचना प्रवृत्ता, तथा तस्मिन् एव काले मपुरानगर्यां अपि
स्कन्दिजाचार्यतोऽपि द्वितीया वाचना प्रवृत्ता, तदा तत्कालीनमृतावशिष्टसमाधुमुखविनिर्गतागमालापकेषु सकल-
नायां विस्मृतत्वादिवेष एव वाचनाविसंवादकारको जातः । यद्युक्तं श्रीज्योतिष्करण्डकवृत्तां, तथाहि-“इह स्कन्दिजाचा-
र्यप्रवृत्तौ दुःप्रमानुमत्त्वतो दुर्भिक्षप्रवृत्त्या सामूना पठनगणनादिक सर्वं अपि अनश्यत्, ततो दुर्भिक्षातिक्रमे सुभिक्षप्र-
वृत्तौ द्वयोः सङ्घयोः मेलापको अमूत्, तद् यथा, एको बह्व्यां, एको मपुराया, तत्र सूत्रसंघटने वाचनामेदो जातः,
विस्मृतयोः हि सूत्रार्थयोः स्मृत्वा स्मृत्वा संघटने भवति अवश्य वाचनामेदः, न कदाचिद् अनुपपत्तिः, तत्र अनुयोग-
द्वारादिक इदानीं धर्तमान मापुरीवाचनानुगत, ज्योतिष्करण्डकसूत्रकर्ता च आचार्यो बह्व्यां, तत इदं सख्यास्थानप्र-
तिपादनमाह्व्यवाचनानुगत, इति न अस्य अनुयोगद्वाराप्रतिपादितैः सख्यास्थानैः सह विसदृशत्वं उपलभ्य विचिकित्सि-

तव्य इति १३ पत्रे । ततः पञ्चषत्वारिंशदपि आगमाः एकसमानकर्तृकाः, छद्मस्यैः एकसमानबुद्ध्या माननीयाः, न अत्र शङ्काशङ्कः इति रक्षणीयो विचक्षणैः ॥ ३८ ॥

॥ इति ४५ आगमस्यापनाधिकार ॥ ३८ ॥

ननु—केषु आगमेषु जिनप्रतिमा अस्ति, केन केन च सा पूजिता वन्दिता चाडस्ति ? तद्दर्शयन्तु, उच्यते—श्रीज्ञा-
ताधर्मक्याया षोडशाध्ययने (२१० पत्रे) त्रौपद्या जिनप्रतिमा पूजिताडस्ति, तथाहि—“तएण सा दोषई रायवरकम्भा
जेणेव मज्झणघरे तेणेव उवागच्छइ, उवागच्छिच्चा मज्झणघर अणुपविसइ, अणुपविसिच्चा न्हाया कयवलिकम्मा कयकोउ-
अमगलपायच्छिच्चा सुद्धप्यावेसाइ मंगल्लार वत्थाइं पवराइं परिहिया, मज्झणघराओ पढिनिक्खमइ, पढिनिक्खमिच्चा
जेणेव जिणघरे तेणेव उवागच्छइ, उवागच्छिच्चा जिणघर अणुपविसइ, अणुपविसिच्चा जिणपढिमाण आलोए पणाम
करेइ, पणाम करिच्चा लोमहत्थय परामुसइ, एव जहा सूरिआओ जिणपढिमाओ अच्छेइ, अच्छेइच्चा तहेव भाणिअव जाव
घूव वइइ घूव बहिच्चा वामं जाणु अवेइ दाहिण जाणु धरणिगलस्ति निवेसेइ, निवेसिच्चा तिक्खुचो मुद्धाण धरणिगलस्ति
नमेइ, नमेइच्चा ईसिं पङ्खुणमइ करयल जाव कट्टु एव वयासी “नमोएणु णं अरिहताणं भगवताण जाव ठाण संपत्ताण”
वदइ नमसइ, नमंसिच्चा जिणघराओ पढिनिक्खमइ, पढिनिक्खमिच्चा जेणेव अतेउरे तेणेव उवागच्छइ” इत्यादि, अत्र
इदं रहस्यम्—त्रौपदीश्राविकया प्रतिमा पूजिता, पुनः अत्राड्ये श्रूयतां अत्र “जेणेव जिणघरे तेणेव उवागच्छइ” इति
वक्तुं, इदं जिनपट्टणं द्वाभ्वत अशाश्वतं वा ? न आद्यपक्षो दक्षः, एतत्स्थाने द्वाभ्वतचैत्यस्य सिद्धान्ते अनभिधानेन

तथा चतुर्दशपूर्विको अग्र्यतोऽपि सान्त्वके गच्छन्ति, कार्तिकस्तु चतुर्दशपूर्वधरोऽपि सौषमे समुत्पन्नः ॥ १६ ॥ एव
 प्रत्यागम्य शतस्रो विसवादाः सन्ति किं क्रियते ! ननु--यदि एक एव श्रीदेवद्विगणिसमाश्रमणः पञ्चत्वारिंशतोऽपि
 आगमनां संकलना कृतवान् तर्हि कथं पठावन्तो विसवादा तिस्रिणा तेन ! उच्यते--एक तु कारण इदं, यथा यथा
 यस्मिन् यस्मिन् आगमे मूलवशिष्टसाधुभिः यद् यद् एक तथा तथा तस्मिन् तस्मिन् आगमे श्रीदेवद्विगणिसमाश्रमणेन
 अपि पुस्तकाकरीकृतं, नहि पापमीरवो महान्त इव सत्यं, इदं तु असत्यं इति एकान्तेन प्रकृत्यन्ति इति, द्वितीयं तु कारण
 इदं, यथा ब्रह्मण्यो यस्मिन् काले देवद्विगणिसमाश्रमणतो वाचना प्रवृत्ता, तथा तस्मिन् एव काले मयुरानगर्या अपि
 स्कन्दिअचार्यतोऽपि द्वितीया वाचना प्रवृत्ता, तथा तत्काठीनमृतायशिष्टछात्रस्य साधुमुलविनिर्गतागमालापकेषु सकल-
 नार्यां विस्तृतत्वादिवोऽपि एव वाचनानिसवावकारको जातः । यदुक्तं श्रीज्योतिष्करण्डकवृत्तां, तथाहि--“इह स्कन्दिअचा-
 र्यप्रवृत्तौ पुण्यमानुभावतो दुर्भिक्षप्रवृत्त्या साधूना पठनगणनाविक सर्व अपि अनशयत्, ततो दुर्भिक्षातिक्रमे सुभिक्षम-
 वृत्तौ द्वयोः सहयोगो मेलापको अभूत्, तद् यथा, एको ब्रह्मण्यां, एको मयुरार्यां, तत्र सूत्रसमष्टने वाचनामेदो जातः,
 विस्तृतयोः हि सूत्रार्यवो स्मृत्वा स्मृत्वा संपष्टने भवति अधस्यं वाचनामेदो, न कदाचिद् अनुपपत्तिः, तत्र अनुयोग-
 द्वारादिक इदानीं वर्तमानं मापुरीयाचनानुगतं, ज्योतिष्करण्डकसूत्रकर्ता च आचार्यो ब्राह्मण्यः, तत्र इदं सख्यास्थानप्र-
 सिपादनब्राह्मण्यवाचनानुगतं, इति न अस्य अनुयोगद्वाराप्रतिपादितैः सख्यास्थानैः सह विसहस्रत्वं उपलभ्य विचित्रिस्ति-

मान्यत्वेन यौघनादिमदोत्कटतया नारदस्य न सत्यानादि चक्रे इति, यतः सूत्रे गणधर्धेवोक्तं अनुत्थानादौ असयतावि-
रतादिकं हेतुं मुक्त्वा नवीनस्वगङ्गाकल्पितहेतुं वदतः तत्र महोत्सन्नदोषापत्तिः भविष्यति इति, अपि च यदि द्रौपदी आ-
धिका न अभविष्यत् तदा नमोऽस्तु न कथं अकथयिष्यत्, नहि श्रावकधर्मं विना कोऽपि नमोऽस्तु न पठति जिनप्रतिभाप्रे-
कथयति वा । पुनः प्राह मनोमतिशिष्यः ननु-द्रौपद्या जिनप्रतिभा पूजिता पर धर्मार्थं न, किन्तु विवाहसमयत्वात् ससा-
रार्थं, तत्राऽर्थे शृणु रे मूर्ख ! यदि कोऽपि विद्यमान तीर्थङ्करं पूर्वं वन्दयित्वा वा साधु या पूर्वं प्रतिलामयित्वा सामा-
यिकं वा पूर्वं कृत्वा पश्चात् भोजनं कुरुते, तर्हि किं विद्यमान तीर्थङ्करवन्दनादिपुण्यं संसारार्थं किं पतिष्यति ? प्रत्युत
एवं प्रशंसा कर्तव्या तस्याः “अहो ! धन्या एषा द्रौपदी, अहो ! हृद अस्याः सम्यक्त्व, अहो ! शस्यं अस्याः श्राविकात्व,
यद्युत विवाहादिकर्तव्यव्यग्रसायां अपि जिनप्रतिभां पूजितवती” इति । न च वाच्यं अनया तु पूर्वजन्मनि निदानं व्यधायि,
तेन तस्मिन् सति कथं तस्याः सम्यक्त्वस्य श्राविकात्वं चेति ! द्रौपदीकृतनिदानस्य “निच १ घणि २ नारी ३ नर ४ सुर ५
अप्यप्यविहार ६ आयविमारत्त ७ सङ्घत्त ८ धरिदत्त ९ चङ्गज नवनिआणाइ ॥ १ ॥” इति निदाननवके न अन्तर्भावत्
निदानता एव न भवति, यथा कथञ्चित् क्षतुर्गनियानमध्ये अन्तर्भावेऽपि अश्ववसाथविशेषेण तस्य निदानताया अभावात्
तस्याः श्राविकात्वं न ग्राह्यन्त्यते, अपि च तादृशनिदानसम्भावे ब्रह्मदत्तचक्रवर्तिषत् न विरतिः सद्य एति, द्रौपदी तु प्रव-
जिता अतो न तस्याः निदानता १ तथा श्रीभगवतीसूत्रे २० शतके नवमोर्देशके (७९३ पत्रे), यथा विद्याचारणजङ्घाचा-
रणसाधुभिः आश्वतानि तन्दीश्वरादिसत्त्वानि अशाम्भतानि च, भरतक्षेत्रसत्त्वानि चैत्यानि वन्दितानि सन्ति, तानि श्रूयतां-

तदुक्तौ स्फुटं वत्सूत्रदोषापसे', अथ यदि अशाम्भवं तर्हि केनचित् कारित एव भविष्यति, न च सिध्यादिना तत् सारान्ते अधिकारः, ततः केचित् भावकैः एव तत् जिनगृहं कारित इति निश्चयः, न च दत्तव्य द्रौपदी तु अत्र श्रायिका न उक्ता, किं तु राजवरकन्या कथिता इति, यतो राजवरकन्या इति उक्तौ श्रायिकात् न व्याहन्यते, यथा श्रीउत्तराख्यने उक्तं गतित्तमे अच्ययने (४९२ पत्रे) राजसीमती राजवरकन्या प्रोक्ता, तर्हि न सम्यक्स्यधारिणी न श्रायिका ? तत्तातो यथा-

“सोऽरुण रावकक्षा, पवञ्जं सा खिणस्स च । जीहासा च निराणदा, सोरेण य समुच्छिआ ॥ २८ ॥ रांमई विगिनेर, धिगतु [धिरत्तु] मम जीविम । आऽह तेण परिचत्ता, सेअ पवइल मम ॥ २९ ॥ अह सा भमरमग्निभे, कुघरुगगव-साहिण । सयमेव वुचइं केवे, धिइमती ववस्सिआ ॥ ३० ॥ वासुदेवो अ ण भणइ, दुत्तकेसिं विइदिअ । तमारमागरघोर, तर कसे ! लहु लहु ॥ ३१ ॥ अह सा रायवरकक्षा, सुठिआ नियमण । जाई कुल च सील च, रत्नमाणी तय ववे ॥ ४० ॥” इति, तथा पुनः श्रीहाताया (१३५ पत्रे) मल्लिकुमारी अपि राजवरकन्या प्रोक्ताऽस्ति, तथादि-तए ण कुंमए तेसिं संबच्चगणं जाव पविण्णइ, पडिच्छिआ मणीं विदेहवरायकक सहावेइ, सहायिआ त दिअ कुडलजुमलं मणीप विदेहवरायककगए पिण्णसि, पिण्णसिआ पडिविसज्जइ” इति, अपि च रे मनोमते । शिष्य ! बहुषी क्षण निर्मीन्य विचारय, यतो द्रौपदी श्रायिका, तत एव नारदस्य असयताऽविरताऽप्रतिहतप्रत्याख्यातपापकर्मणो न उरधानादिभक्तिं कृतवती, तत्पातो शातासक्तो यथा (२१३ पत्रे) “तते ण सा दोषइं कच्छुह्वनारयं अस्सजय अरिरय अपडिइपपच्च-कखायपावकम्म तिकहु नो आहाति नो परिआणइ नो अम्भुदेइ नो पजुवासइ” इति, न च वाप्य द्रौपदी पञ्चभर्त-

आराहणा (सूत्र ६८३), से केणट्टेण भंते ! एव बुद्धइ जघाचारणे ? जघाचारणे गोयमा ! तस्स ण अट्ठमं अट्ठमेण अणि-
 विसत्तेण तवोकस्मेण अप्पाणं भावेमाणस्स जघाचारणलब्धीनाम लब्धी समुप्पज्जइ, से तेणट्टेण जाव एव बुद्धइ जघाचारणे,
 जघाचारणस्स ण भंते ! कइ सीद्दा गति कइ सीहे गइविसए पञ्चत्ते ? गोयमा ! अयस अजुहीवे दीवे एव जहेव विज्जा-
 चारणस्स, गवरं तिससक्खुत्तो अणुपरिअट्टिप्पाण हवमागच्छेज्जा, जघाचारणस्स णं गोयमा ! तद्वा सीद्दा गई तद्वा सीहे
 गतिविसए पञ्चत्ते सेसं सं चेव । जघाचारणस्स णं भंते ! तिरिअ केवतिए गइविसए पञ्चत्ते ? गोयमा ! से णं इतो
 एगेण उप्पाएण रुअगवरे दीवे समोसरण करेइ, करित्ता तहिं चेइआइ वदति, वदित्ता ततो पढिनिअत्तमाणे वित्तिएण
 उप्पाएण नदीसरवरदीवे समोसरण करेइ, करित्ता तहिं चेइआइ वंदइ वदिता इहमागच्छइ, आगच्छित्ता इह चेइआइ
 वदइ, जघाचारणस्स ण गोयमा ! तिरिअ एवतिए गइविसए पञ्चत्ते, । जघाचारणस्स ण भंते ! उहं केवतिए गइविसए
 पञ्चत्ते ? गोयमा ! से ण इतो एगेण उप्पाएण पढगवणे समोसरण करेइ, करित्ता तहिं चेइआइ वदइ, वदित्ता ततो
 पढिनिअत्तमाणे वित्तिएण उप्पाएण नदगवणे समोसरण करेइ, करित्ता तहिं चेइआइ वदइ, वदित्ता इहमागच्छइ, आग-
 च्छित्ता इह चेइआइ वंदइ, जघाचारणस्स ण गोयमा ! उहं एवतिए गइविसए पञ्चत्ते, से ण तस्स ठाणस्स अणालोइअ-
 अपढिक्खत्ते कालं करेइ नत्थि तस्स आराहणा, से णं तस्स ठाणस्स आलोइअपढिक्खत्ते काल करेइ अत्थि तस्स आराहणा, सेव
 भंते ! सेव भंते ! जाव विहरति (सूत्र ६८४) ॥ इति विद्यतितमद्यतके नयमोद्देशकः सम्पूर्णः ॥

इह विद्याचारणेन तिर्यग्लोके मानुषोत्तरपर्वते नन्दीश्वरपर्वते च चैत्यानि वन्दितानि, ऊर्ध्वलोके च नन्दनवने पाण्डु-

“कइविद्या ण भते ! धारणा पक्षत्ता ! गोयमा ! धारणा बुविद्या पक्षत्ता, त जहा-विज्जाचारणा य जयाचारणा य, से केणट्ठे ण भते ! एव बुद्धि विज्जाधारणा ? विज्जाधारणा गोयमा ! तस्स णं छट्ठंछट्ठण अणिक्खित्तेणं तयोक्कमेण विज्जाए उत्तरगुणलब्धिं स्वममाणस्स विज्जाधारणलब्धीनाम लब्धी समुप्पज्जइ, से तेणट्ठेण जाव विज्जाधारणा, विज्जाधारणस्स णं भते ! कइ सीहा गई कइ सीहे गइविसए पक्षत्ते ? गोयमा ! अयम जवुद्धीवे दीवे जाव किंचिविसेसा-विप परिक्खेवेणं देवे णं महादीए जाव महेसक्खे जाव इणामेधत्तिकट्ठ, केवलकप्प जवुद्धीव दीव तिहिं अच्छरानिवापहिं तिव्वुत्तो अणुपरिअट्ठिचा ण इवमागच्छेज्जा, विज्जाधारणस्स णं गोयमा ! तहा सीहा गई तहा सीहे गइविसए पक्षत्ते ! विज्जाधारणस्स ण भते ! तिरिअ केवतिय गतिविसए पक्षत्ते ? गोयमा ! से ण इओ एगेण उप्पाएण माणुसुत्तरे पबए समोसरणं करेइ, समोसरण करित्ता तहिं चेइआइ वदइ, वदित्ता वितिएण नदीसरवरे दीवे समोसरण करेइ, समोसरणं करित्ता तहिं चेइआइ वदइ, वंदित्ता ततो पडिनियत्तति २ इहमागच्छइ, आगच्छित्ता इह चेइआइ वदइ ! विज्जाधारणस्स ण गोयमा ! तिरिअ एवतिए गतिविसए पक्षत्ते ! विज्जाधारणस्स ण भते ! उहु केवतिए गइविसए पक्षत्ते ! गोयमा ! से णं इओ एगेण उप्पाएण नदणवणे समोसरण करेइ, करित्ता तहिं चेइआइ वंदइ वदित्ता, वितिएण उप्पाएण पंगवणे समोसरण करेइ, करित्ता तहिं चेइआइ वदइ, वदित्ता ततो पडिनियत्तति तओ २ इहमागच्छइ, आगच्छित्ता इह चेइआइ वंदइ, वंदित्ता विज्जाधारणस्स ण गोयमा ! उहु एवतिए गइविसए पक्षत्ते ! से ण तस्स ठाणस्स अणा-ओइअपडिक्कते कालं करेइ, नत्थि तस्स आराइणा, से णं तस्स ठाणस्स आलोइअपडिक्कते काल करेइ अत्थि तस्स

“कइविहा ण भते ! चारणा पक्षत्ता ! गोयमा ! चारणा दुविहा पक्षत्ता, त जहा-विज्जाचारणा य अघाचारणा य, से केणहे ण भते ! एव बुद्धि विज्जाचारणा ? विज्जाचारणा गोयमा ! तस्स ण छट्ठउणं अणिकिखत्तेणं तवोक्कमेण विज्जाय चत्तरुणल्लिं खममाणस्स विज्जाचारणल्लिनामं लल्ली समुप्पज्जइ, से तेणहेण जाव विज्जाचारणा, विज्जा-चारणस्स ण भते ! कइ सीहा गई कइ सीहे गइविसए पक्षत्ते ? गोयमा ! अयम जवुद्धीवे दीवे जाव किंचिविसेसा-हिए परिकखेवेण देवे णं महद्दीए जाव महेसक्खे जाव इणाभेसिकहु, केवलकप्प जवुद्धीव धीवं तिहि अच्चरानिवाएहिं तिक्कुत्तो अणुपरिअहिंत्ता ण इवमागच्छेज्जा, विज्जाचारणस्स णं गोयमा ! तहा सीहा गई तहा सीहे गईविसए पक्षत्ते ! विज्जाचारणस्स ण भते ! तिरिम केवतिय गतिविसए पक्षत्ते ? गोयमा ! से ण इमो एगेण उप्पाएण माणुसुत्तरे पक्षए समोसरणं करेइ, समोसरण करिंत्ता तहिं चेइआइ वदइ, वदिंत्ता वितिएण उप्पाएण नदीसरवरे दीवे समोसरण करेइ, समोसरण करिंत्ता तहिं चेइआइ वदइ, वदिंत्ता ततो पढिनियत्तति २ इहमागच्छइ, आगच्छिंत्ता इह चेइआइ वदइ ! विज्जाचारणस्स ण गोयमा ! तिरिम एवतिए गतिविसए पक्षत्ते ! विज्जाचारणस्स ण भते ! उहु केवतिए गइविसए पक्षत्ते ? गोयमा ! से णं इमो एगेण उप्पाएण नवणवणे समोसरण करेइ, करिंत्ता तहिं चेइआइ वदइ वदिंत्ता, वितिएण उप्पाएण पढगवणे समोसरण करेइ, करिंत्ता तहिं चेइआइ वदइ, वदिंत्ता ततो पढिनियत्तति ततो २ इहमागच्छइ, आग-च्छिंत्ता इह चेइआइ वदइ, वदिंत्ता विज्जाचारणस्स ण गोयमा ! उहु एवतिए गइविसए पक्षत्ते ! से ण तस्स ठाणस्स अणा-ओइअपडिक्कते कालं करेइ, नत्थि तस्स आराहणा, से णं तस्स ठाणस्स आलोइअपडिक्कते कालं करेइ अत्थि तस्स

आराहणा (सूत्र ६८३), से केणट्टेण भंते ! एव बुद्धं जयाचारणे ! जयाचारणे गोयमा ! तस्स ण अट्ठमं अट्ठमेण अणि-
 विस्सत्तेणं सवोकम्ममेण अप्पाणं भावेमाणस्स जयाचारणलब्धीनाम लब्धी समुप्पज्झइ, से तेणट्टेण जाव पयं बुद्धं जयाचारणे,
 जयाचारणस्स ण भंते ! कह सीद्वा गति कह सीहे गइविसए पक्खत्ते ? गोयमा ! अयम जवुदीवे दीवे एव जहेव विज्जा-
 चारणस्स, गवर तिसत्तक्खुत्तो अणुपरिमट्ठित्ताण इदमगच्छेज्जा, जयाचारणस्स ण गोयमा ! तद्वा सीद्वा गई तद्वा सीहे
 गतिविसए पक्खत्ते सेस त चेव । जयाचारणस्स णं भवे ! तिरिअ केवतिए गइविसए पक्खत्ते ? गोयमा ! से ण इतो
 एगेण उप्पाएणं रुमगवरे दीवे समोसरण करेइ, करित्ता तहिं चेइआइ वदति, वदिच्चा तवो पडिनिअत्तमाणे वितिएण
 उप्पाएण नदीसरवरदीवे समोसरण करेइ, करित्ता तहिं चेइआइं पवइ वदिच्चा इदमगच्छइ, आगच्छित्ता इह चेइआइ
 वदइ, जयाचारणस्स ण गोयमा ! तिरिअ एवतिए गइविसए पक्खत्ते, । जयाचारणस्स ण भंते ! उहुं केवतिए गइविसए
 पक्खत्ते ? गोयमा ! से णं इतो एगेण उप्पाएण पदगवणे समोसरण करेइ, करित्ता तहिं चेइआइ वदइ, वदिच्चा तवो
 पडिनिअत्तमाणे वितिएण उप्पाएण नंदगवणे समोसरण करेइ, करित्ता तहिं चेइआइ वंदइ, वदिच्चा इदमगच्छइ, आग-
 छित्ता इह चेइआइ वंदइ, जयाचारणस्स ण गोयमा ! उहु एवतिए गइविसए पक्खत्ते, से ण तस्स ठाणस्स अणालोइअ-
 अपडिक्खित्ते कालं करेइ नत्थि तस्स आराहणा, से ण तस्स ठाणस्स आलोइअपडिक्खित्ते कालं करेइ अत्थि तस्स आराहणा, सेव
 भंते ! सेवं भंते ! जाव विहरति (सूत्र ६८४) ॥ इति विंशतितमश्रतके नवमोद्देशकः सम्पूर्णः ॥

इह विद्याचारणेन तिर्यग्लोके मानुषोत्तरपर्वते नन्दीश्वरपर्वते च चैत्यानि चम्पितानि, ऊर्ध्वलोके च नन्दनयने पाण्डु-

कयने च चैत्यानि वन्दितानि, तानि च स्थानकचतुष्केऽपि शाश्वतचैत्यानि ज्ञेयानि, अथ आगतौ च गुरुद्वयं पञ्चमं चैत्यानि वन्दितानि, एवं जङ्घाचारणेन अपि रुक्मे नन्दीश्वरे च तिर्यन्त्रोक्तं पाञ्चदश्यां तद्गतौ च द्वात्रिंशे च स्थानचतुष्के शाश्वतचैत्यवन्दना अकारि, अत्राऽऽगमने वारद्वयं च अगाश्वीयेषु शायकृत्वातिषु वन्दता त्रिन्शे, अत्राऽऽह मनोमतिशिष्यः ननु-विद्याचारणा जङ्घाचारणाश्च चैत्यवन्दनार्पणतानां परं गतात्रोपि गच्छ विनापञ्चमोक्ताः, अरे अत्राऽर्थे गणधराभिप्रायं शृणु, एभिः छन्धिः प्रयुक्ता, तेन दन्त्युपनीयित्वेन प्रमादन्त्यां प्रागेविता, तानु प्रमादस्यानं गुरुसमीपं आगत्य अवश्यं आलोचयितव्यं, अन्यथा विरापकल्प आरभ्येत, परं चैत्यवन्दनाया आत्रोषो तत्र गमनं एव न घटोऽतीकते, गमनागमनलोचना तु सद्गतिं अद्नति एव, यदि हस्तशतादुपरि गमयते तदा अति आगतेन गमनागमनं गुरुसमम् आलोचयितव्यं एव, किं वाच्यं नन्दीश्वरद्वीपरुचकद्वीपगमनागमनयोः, यदुक्तं श्रीमाबद्धकनिर्युक्तो—

“इत्यसयादागतुं, गतुं च गुरुद्वयं अहिं विद्वे । पथे वा वचते, न इत्सतरणे पठिक्कमण ॥ १ ॥” पुनः श्रीवशादे-
कालिकसूत्रे पञ्चमाध्ययनेऽपि (१७८ पत्रे) आलोचनाविधिः, तथाहि—

“विशण्ण पविसिप्ता, सगासे गुरुणो मुणी । इरियावहियमायाय, आगओ अ पठिक्कमे ॥ ८८ ॥ आभोइप्ताण नीसेस,
आईमार च जहक्कम । गमणागमणे वेव, भसपाणे व संजए ॥ ८९ ॥ उज्जुप्पन्नो अणुत्तिगो, अवविससेण वेतसा ।
आलोए गुरुसगासे, ज जङ्घा गहिअ भवे ॥ ९० ॥ न सम्ममालोइअ हुज्जा, पुबि पञ्छा व अ कठ । पुणो पठिक्कमे

तस्स, वोसद्धो र्वित्थए इमं ॥ ९१ ॥ अहो विणेहिं असावज्जा, विच्ची साहूण वेसिआ । मुक्खसाहणहेचस्स, साहुदेवस्स घारणा ॥ ९२ ॥ नमुक्कारेण पारित्ता, करित्ता जिणसथव । सज्जाय पट्टविप्पण, वीसमेज्ज खण मुणी ॥ ९३ ॥ पुन-
श्रीगौतमस्यामिना श्रीवपासकदशासूत्रे (२१ पत्रे) गमनागमन आलोचित अस्ति, तथाहि-

“तुत्ते ण से भयव गोयमे आणवएण समणोवासएणं एववुत्ते समाणे, संकिए कखिए वितिगिच्छिए मेवसमा-
वसे आणवत्स समणोवासगस्स अंतियाओ पडिनिक्खमइ पडिनिक्खमिप्पत्ता जेणेव दूइपलासे चेइए, जेणेव समणे
भगव महावीरे तेणेव उवागच्छइ, उवागच्छित्ता समणस्स भगवओ महावीरस्स अदूरसामते गमणागमणे पडिक्क-
मइ, पडिक्कमिप्पत्ता एसणमणेसणं आलोपइ, आलोपित्ता भत्तपाण पडिदसेइ, पडिदसित्ता समण भगव महावीर वदइ
नमंसइ” इत्यादि, एवं स्थाने साधुभिः आहाराद्यर्थं गत्वा आगत्य गुरुपार्श्वं गमनागमन आलोचित अस्ति ।
पुनरपि आह मनोमतिः तनु-यदि विद्याचारणा जङ्घाधारणाश्च अन्तराले कदाचित् कालं कुर्यु तदा कुत्र यान्ति ?
उच्यते—गतिः तेषा सूत्रे न लिखिताऽस्ति पर त्वमपि विद, आहाराथं विद्यमानतीर्थङ्करवन्दनार्थं वा गत्या कदा
चित् साधुः स्थिते तदा कुत्र गच्छेत् ? अत्र इद रहस्य जानीहि—अत्र भावस्य एव प्रधानत्वं ज्ञेय, यथा सविग्रगी-
तार्थसमीपे साधुः आलोचनाग्रहणार्थं गच्छन् अन्तराले एव कालं कुर्वन् शुद्धभावत्वेन सुगतिमेव गच्छेत् तथा विद्या-
चारणा जङ्घाधारणा अपि सुगतिमाज एव । अपि च मनुष्यक्षेत्राव् वहिः न केऽपि स्थिते मनुष्यक्षेत्रान्तर अपि “दु-
समुदे तिप्पि सेस जळे” इति उक्तत्वात्, लवणसमुद्रादौ सिद्धान्ते उक्ता, अथ च पञ्चचत्वारिंशलक्षयोजनप्रमिते क्षेत्रे

“यत्र एकः सिद्धः सत्र अनन्ताः सिद्धाः” इत्येवप्रकारेण सर्वमपि सिद्धक्षेत्र सिद्धनीवव्याप्त तदा एव जातं यदा तदधः पञ्चत्वारिंशच्छ्रयोजनप्रमिते मनुष्यक्षेत्रेऽपि समंश्या सर्वत्र अनन्ताः सिद्धाः, ततो मनुष्यक्षेत्रान्तं समुद्रेऽपि अनन्ताः सिद्धाः सन्ति ते के ? तान् विचार्य, विचार्य । तथा श्रीवीपपातिकसूत्रे (१७ पत्रे) अम्रवश्रावकाधिकारो यया-

‘अवदस्स ण नो कप्पइ अण्णवत्थिए वा अण्णवत्थियवेवयाणि वा अण्णवत्थियपरिगगहिआणि वा अरिहतचेइआणि वेदिस्सए वा नमस्सिए वा साव पज्जुवासिस्सए वा, नमस्य अरिहंते वा अरिहंतचेइआणि वा” इत्यादि, अत्र अर्ह-द्यैत्यादिविजिनप्रतिमा इति ॥ ३ ॥ एव भीतपासकदशासूत्रे (१४ पत्रे) आनन्दश्रावकाधिकारेऽपि, तथाहि-“नो सल्लु मे भते ! कप्पइ अज्जप्पमिइ अल्लवत्थिए वा अल्लवत्थियवेवयाणि वा अल्लवत्थियअपरिगगहिआणि अरिहंतचेइआणि वा वेदिस्सए वा नमस्सिए वा” अत्राऽपि चैत्यानि बह्व्यतिमालक्षणानि यथा भौतपरिगृहीतानि वीरभद्र १ महाकाला दीनि ॥ ४ ॥ तथा भीमभब्याकरणसूत्रे तृतीयसवरद्वारे (१२२ पत्रे) चैत्यवैयावृत्तिकरणे कर्मनिर्जरा प्रोक्ता, तथाहि-

“अह केरिस्सए पुणाइ आराइए वयमिणं ? जे से सबहि-मत्त-पाण सगहण-दाणकुसले अब्बतवाल-सुन्दल-गि-लाण-सुहुलमके पवसि-आयरिय-उक्कमाए सेहे साहम्मिए तवस्सीकुल-गण-संघ-वेइअट्ठे अ निज्जरद्वी थेयावच्च अणि-स्सिअ दसविहं बहुविह करेइ” व्याख्याऽपि यथा (१२६ पत्रे) ‘जे से’ इत्यादि योऽसौ उपपेधः भक्तपानाना च दानं च संग्रहण च तयोः कुशलो-विधिज्ञो यः स तथा, बालश्च पुर्नलब्ध इत्यादि समाहारद्वन्द्वः, ततो अत्यन्त यद्बाल-पुर्नल-

ग्लान-वृद्ध-क्षपक तत् तथा, तत्र विषये वैयावृत्य करोति इति योगः, तथा प्रवृत्त्याचार्योपाध्याये इह द्वन्द्वैकत्वात् प्रवृत्त्यादिषु, तत्र प्रवृत्तिलक्षण इद—

“तवसञ्जमजोगेसुं, जो जोगो तत्थ त पवत्तेइ । असहु च निअत्तेइ, गणतत्तिछो पवित्तो च ॥ १ ॥ इतरौ प्रतीतौ तथा ‘सेहे’त्ति शैश्वे-अभिनवप्रव्रजिते साधर्मिके-समानधर्मके लिङ्गप्रयचनाभ्या तपस्विनि-चतुर्थभक्तादिकारिणि, तथा कुल-गण्डसमुदायरूप चन्द्रादिक, गण-कुलसमुदायः कोटिकादिकः, सङ्घ-तत्त्वसमुदायरूपः, चैत्यानि जिनप्रतिमा, एतासा योऽर्थः-प्रयोजन स तथा, तत्र च निर्जराधी-कर्मक्षयकामः वैयावृत्य-व्यावृत्तकर्मरूप उपटम्भन इत्यर्थः, अनिश्रित-की-र्त्यादिनिरपेक्षं दशविध-दशप्रकार आह च-

“वेयावच्च वावढ-भावो इह घम्मसाहणनिमित्त । अन्नाइयाण विहिणा, सपायणमेस भावत्यो ॥ १ ॥

आर्यरिय चवज्झोए, येरं तवँसी गिलेण सेहाँ । साहम्मिअ कुळ गणे सं-धं सगय तमिह कायध ॥ २ ॥”

इति, बहुविध भक्तपानादिदानमेदेन अनेकप्रकार करोति इति ॥ अत्राऽऽह मनोमतिशिष्य ॥

ननु-प्रश्नव्याकरणे आश्रवद्वारे (१२ पत्रे) निगदित अस्ति “ये विहार-प्रासाद चैत्य-देवकुलदीना अर्थे पृथि-वीचीवान् हिंसन्ति ते मन्दबुद्धिकाः” ततोऽह कथं प्रासाद-चैत्यदेवकुलानि मानयामि ? तत्पानोऽपि (८ पत्रे) यथा-‘किं ते ? करिमाणपोक्खरणी-वावि-विप्पिणी-कूव-सर-तलाग-चित्ति-वेत्ति-स्वाति अ-आराम-विहार-थुम-पागार-दार-गोपुर-अट्टालग-घरिआ-सेतु-सकम-पासाय-विकप्प-भवण-घर-सरण-लेण-आवण-चेइअ-देवकुल-चित्तसभा-

पया-आयतण-आवसह-भूमिपर-मंडवाण य कप मायण-मंडोवगरणस्स विविहस्स य अट्ठाए पुढरिं हिंसति मद-
 चुद्धिया" अत्र चण्यते, रे पूर्वापरविचारक ! अत्र विहारो-चौद्याद्यात्रयः, प्रासादो-नरेन्द्रात्रयः, जिनप्रासादस्य
 तु प्रायो जिनगृह सिद्धायतनं च इति संज्ञात्वात्, चैत्यानि व्यन्तरादिवेषप्रतिमा, देवकुलानि च सदिसरलौकिकहरि-
 हरादिवेषप्रासादाः, अयं अर्थो ज्ञेयः, अन्यथा "वेइअठ्ठे निज्जट्ठी" इति स्वरद्वारे चैत्यवैमायुत्तिकारको निर्जराभागी
 कथं चकः ? नहि गणधरदेववचन पूर्वापरविसर्वादि स्यात्, अपि च राजप्रक्षीयोपाङ्गादौ (१७ पत्रे) प्रोक्त- "एय मे
 पेच्चा हिआए सुहाए खमाए निस्सेसाए भाणुगामियणाए मविस्सतिस्सिकहु एव सपेहेइ" इति, मोक्षपर्यन्त पूजाफल विधि-
 देव, न च वाच्य चैत्यशब्दस्य अन्यायं कोऽपि भविता (भाष्यते) इति, चैत्यशब्दस्य कुत्राऽपि वृत्ताद्यर्थं वाचकत्वेऽपि
 तद्वैयावृत्तिरूपे निर्जराभासित्वासम्भात् ॥ ४ ॥ एव श्रीर्जीपपातिकोपाङ्गे (२ पत्रे) वम्पानगरीवर्णनेऽपि अर्हचैत्यानि
 प्रतिपादितानि सन्ति, पाठान्तरे तथाहि-

"अरिहतचेईअज्जणवय-विसण्णिविहुबहुलेसि" न्याख्या यथा-अर्हचैत्याना १ जनाना २ व्रतिना च ३ विविधानि
 यानि सनिविष्टानि-पाटकाः तैः बहुलेति विग्रहः ॥ ५ ॥ तथा श्रीभगवत्या चमरोदेशके चमरेन्द्रेणाऽपि सौभर्मं गच्छता
 अर्हचैत्यनिम्ना गृहीताऽस्ति, (१७० पत्रे) तथाहि-

"किं निस्साए य मते ! असुरकुमारा देवा तहं चण्ययति जाव सोहम्मो कप्पो ! गोयसा ! से जहानामए-इह सवरा
 इ वा वम्भरा इ वा टकणा इ वा सुसुया इ वा पन्हाया इ वा पुलया इ वा एग मह गडु वा खडु वा दुगग बा-

दारि वा विसम वा पवय वा नीसाए सुमधुलमधि आसधल वा हृत्थिबल वा जोहबल वा घणुबल वा आगलेंति एवा
 मेव असुरकुमारा यि देवा णणत्थ अरिहते वा अरिहतचेइमाणि वा अणगारे वा भाविअप्पणो निस्साए बहु उप्पयंति
 जाव सोहम्मो कप्पो । $x \times x$ (१७५ पत्रे) तते ण तस्स सकस्स देविंदस्स देवरत्तो इमेयारूवे अज्झत्थिप ४ जाव समु-
 प्पज्झित्था-णो खलु पइ वमरे असुरिंदे असुरराया नो खलु समत्थे चमरे असुरिंदे असुरराया, णो खलु विसए वम-
 रस्स असुरिंदस्स असुररणो अप्पणो निस्साए बहु उप्पइत्ता जाव सोहम्मो कप्पो, णणत्थ अरिहते वा अरिहतचेइ
 आणि वा अणगारे वा भाविअप्पणो णीसाए बहु उप्पयति जाव सोहम्मो कप्पो” इत्यादि ॥ ६ ॥ पुन श्रीराजप्रश्रीयो-
 पाङ्गे (१०४ पत्रे) सूर्यामदेवेन यथा विनप्रतिमापूजा यिस्सरेण विहिताऽस्ति, तथा श्रूयता, तथाहि-“तण ण से सूरि-
 यामे देवे पोत्थयरयणं गिण्हति, गिण्हित्ता पोत्थयरयण मुयइ, मुयइत्ता पोत्थयरयण विहादेइ, विहाडित्ता पोत्थयरयण वाएइ,
 पोत्थयरयण वाएत्ता वम्मिज ववसाय गिण्हइ, गिण्हित्ता पोत्थयरयण पडिनिक्खिवति, पडिनिक्खिवित्ता सीहासणाओ
 अब्बुदेइ, अब्बुद्वित्ता ववसायसभाओ पुरच्छिमिहेण दारेण पडिनिक्खमइ, पडिनिक्खमिच्चा जेणेव नदापुक्खरणी तेणेव
 उवागच्छइ, उवागच्छित्ता गंदापुक्खरणिं पुरच्छिमिहेण तोरणेण पुरच्छिमिहेण तिसोवाणपडिरुचएण पचोरुइइ, पचो-
 रुहिच्चा हत्थपाय पक्खालेइ, पक्खालित्ता आयंते चोक्खे परमसुइमूए एग मह सेअ रययामय यिमल सल्लिपुण्ण मत्त-
 गयमुहागितिकुमसमाण भिंगार पमिण्हइ, पमिण्हित्ता जाइ तत्थ उप्पलाइ जाव सत्तसहस्सपत्ताइ ताइ गिण्हइ, गिण्हित्ता
 णवतो पुक्खरणीतो पच्चोरुइति, पच्चोरुहित्ता जेणेव सिद्धायतणे तेणेव पहारेत्थ गमणाए (सुन ४३) (२०५ पत्रे)

तते ण त सूरिआम देव वहवे आभियोगिआ देवा य देवीओ अ अप्पेगइया कलसहत्थगया जाव अप्पेगइआ भूवकडुब्बुय
हत्थगया हट्टुतुट्ट जाव सूरियाम देव पिट्ठओ पिट्ठओ समणुगच्छति तए ण से सूरियामे देवे चवहिं सामाणिअसाह-
स्सीहिं जाव अण्णेहिं य वट्ठहिं य सूरियाम जाव देवेहिं य देवीहिं य सञ्चिं सपरियुटे, सबट्ठीए सबधलेहिं जाव णातियरवेण
जेणेव सिद्धायतणे तेणेव उवागच्छइ, उवागच्छिआ सिद्धायतण पुरच्छिमिहेण दारेण अणुपविसइ, अणुपविसित्ता जेणेव
देवच्छदए जेणेव जिणपट्ठिमाओ तेणेव उवागच्छइ, उवागच्छिआ जिणपट्ठिमाण आलोए जिणपट्ठिमाण पणाम करेइ,
पणाम करित्ता लोमहत्थग नियइइ, गिण्हिआ जिणपट्ठिमाण लोमहत्थेण पमअइ, पमजित्ता जिणपट्ठिमाओ दुरमिणागघो-
दएण ग्हाणेइ, ग्हाणिआ सरसेण गोसीसच्चवेणेण गायइ अणुलिंपइ, अणुलिंपइत्ता दुरमिगघकासाइएण गायइ ल्हेत-
त्थेहिं जिणपट्ठिमाण अहयाइ देवदूसज्जलयाइ नियंसेइ, नियसित्ता पुक्कारुहण मल्लारुहण जुण्णारुहण वज्जरा,
रुहण वत्थारुहण आभरणारुहणं करेइ, करित्ता आसत्तोसत्तविचलवट्ठघारिय मल्लदामकलायं करेइ, करित्ता कयगहग-
हियकरयलपम्भट्ठविप्पमुक्केण वसअवसेण कुम्भेण मुक्कपुप्फपुनोवयारकलिअ करेइ, करित्ता जिणपट्ठिमाण पुरओ अच्चेहिं
सण्हेहिं रययामयहिं अञ्जरसातवुलेहिं अट्ठमगले आलिहइ, त जहा-सोत्थिअ जाव दप्पण, तयाणतर च ण चदप्पभरण-
घइवेरुलिअविसलवद कचणमणिरयणभत्तिचित्त कालागुरुपवकुवुरुक्कत्तुक्कत्तुत्तमयमयतगधुद्धुआभिराम च गधवाट्ठि
धुववाट्ठिं विणिम्मसतं वेरुलिअमय कडुब्बुय पग्गहिअ पयसेणं धूव दाक्खण जिणवराण अट्ठसयविमुअगघ(गन्थ)जुत्तेहिं
अत्यजुत्तेहिं अपुणरुचेहिं महाविचेहिं सणुणइ, सणुणिआ पञ्चा ससट्ठपयाइ पञ्चोसकइ, पञ्चोसकित्ता वाम जाणु अवेइ,

अचिता दाहिण जाणु धरणितलसि निहट्टु तिक्खुत्तो मुक्खाण धरणितलंसि निवाडेइ, निवाडित्ता एगसाडिअ उत्तरासग करेइ, करित्ता ईसिं पच्चुणमइ, पच्चुणमिप्ता करयलपरिगहिअ दसनह सिरसावत्त मत्थए अजलिं कट्टु एव वयासी—“नमुत्थुण अरहताण जाव ठाण सपत्ताण” इति ॥ अत्राऽऽह मनोमतिशिष्य —

ननु—सूर्याभेदेन प्रतिमावत् स्तम्भादीनि अपि अनेकवस्तूनि पूजितानि सन्ति, कथं तर्हि सम्यक्त्वधारी ? उच्यते,—अहो ! विमृश स्तम्भादीनि पूजितानि, परं जिनप्रतिमां विना कस्याऽप्रे नमुत्थुण कथित स्यात् ? तदा दर्शय, अथ च स्तम्भादीना पूजा यदि व्यर्थायि तदा सम्यक्त्वस्य किं ? यदि श्रीआदिनाथपुत्रेण श्रीभरतचक्रवर्तिना चक्ररत्न पूजित, किं तर्हि तस्य सम्यक्त्व गत ? चक्ररत्नपूजाधराणि श्रीजम्बूद्वीपप्रज्ञप्त्या (१८४ पत्रे) यथा—

“तवे णं से भरहे राया तस्स आचहघरिअस्स अतिए एयमट्टु सोच्चा निसम्म हट्टु जाव सोमणस्सिए विकसितवरकमलनयणवयणे पयलिअवरकवगुडिअकेअरमचवकुंडलहारविरायतरइअवच्छे पालवपलवमाणयोलतभूसणघरे ससभम तुरिअ चवल नरिंदे सीहासणाओ अन्मुट्टेइ, अन्मुट्टित्ता पायपीढाओ पच्चोरुहइ, पच्चोरुहित्ता पाचयाओ ओमुअति, ओमुइत्ता एगसाडिय उत्तरासंग करेइ, करित्ता अजलिमचलिअगहत्ये चक्करयणाभिमुहे सत्तट्टुपयाइ अणुगच्छइ, अणुगच्छित्ता वाम जाणु अवेइ, अचित्ता दाहिण जाणु धरणितलसि निहट्टु करयल जाव अजलिं कट्टु चक्करयणस्स पणाम करेइ” इति, पुन श्रीअभयकुमारेण पूर्वसंगतिक देवं मनसि कृत्वा निजधुमाट्टोहदपूरणनिमित्त अष्टमभक्त अकारि, तर्हि किं सम्यक्त्वधारी न ? तदधराणि अपि श्रीज्ञाताधर्मकथासत्त्वानि (३० पत्रे) “तए ण

तते ण त सूरिआमं देव बहवे आभिओगिआ देवा य देवीओ अ अप्पेगइआ कलसहस्रगया जाव अप्पेगइआ धूवकडुब्बुय
इत्थगया इडुतुड जाव सूरियाभ देव पिडुओ पिडुओ समणुगच्छति तए ण से सूरिआमे देवे चरहिं सामाणिअसाह-
स्सीहि जाव अण्णेहिं य द्दहिं य सूरियाभ आव देवेहिं य देवीहिं य सच्चि सपरिवुडे, सबहीए सबबलेहिं जाव णातियरवेण
जेणेव सिद्धायतणे तेणेव उवागच्छइ, उवागच्छिआ सिद्धायतण पुरच्छिमिछेण दारेण अणुपविसइ, अणुपविसित्ता जेणेव
देवच्छदए जेणेव जिणपडिमाओ तेणेव उवागच्छइ, उवागच्छिआ जिणपडिमाण आलोए जिणपडिमाण पणाम करेइ,
पणाम करित्ता लोमहत्थेणं गिणइ, गिण्णिआ जिणपडिमाण लोमहत्थेण पमज्जइ, पमज्जित्ता जिणपडिमाओ सुरमिणागघो-
दएण ग्हाणेइ, ग्हाणिआ सरसेण गोसीसवदणेणं गायइ अणुलिपइ, अणुलिपइत्ता सुरभिगधकासाइएण गायइ ल्हवेति-
ल्लहिआ जिणपडिमाण अहयाइ देवदूसअल्लइ नियंसेइ, नियसित्ता पुट्कारुहण मल्लारुहण चुण्णारुहण वन्ना,
रुहण वत्थारुहण आभरणारुहणं करेइ, करिआ आसत्तोसत्तविचलवट्टवगघारिअ मल्लदामकलाव करेइ, करित्ता कयगहग-
हियकरयलपन्नमडुवियमुक्केण दसब्वज्जेण कुसुमेण मुक्कपुष्फजुजोवयारकलिअ करेइ, करित्ता जिणपडिमाण पुरओ अच्चेहिं
सण्णेहिं रययामएहिं अच्छरसातवुलेहिं अट्टमगले आलिहइ, त अद्दा-सोरियअ जाव दप्पण, तयाणतर च ण चदप्पमरयण-
वइरवेरुलिअविमलदढ कच्चमणिरयणभस्सिच्चित्तं कालागुरुपवरकुटुकरुक्कतुक्कहत्तमतमधमधतंगंधुद्धुआभिराम च गधवट्ठि
धुववाट्ठि विणिम्मुमत वेरुलिअमय कडुब्बुय पगहिअ पयत्तेण धूव दाअण जिणवराण अट्टसयविसुद्धगध(गन्थ)जुत्तेहिं
अत्थजुत्तेहिं अपुणरुत्तेहिं महाविचेहिं संपुणइ, संपुणिआ पच्छा सत्तट्टपयाइ पच्चोसकइ, पच्चोसकित्ता वाम जाणु अवेइ,

जहारिह एव घयासी-खिप्पामेव भो देवाणुप्पिआ ! सवरयणामए महइमहालए तओ चेइअथूमे करेह, एग भगवओ
तित्थगरस्स चिइगाए, एग गणहरचिइगाए, एग अवसेसाण अणगाराण चिइगाए, तते णं ते घहवे जाण करिति,
तते णं ते बहवे भवणवइ जाव वेमाणिआ देवा तित्थगरस्स परिनिषाणमहिम करेइ, करित्ता जेणेव नदीसरथरे दीवे
तेणेव उवागच्छति तते णं से सके देविदे देवराया पुरच्छिमिले अजणगपघए अट्टाहिअ महामहिम करेति, तए णं
सक्कस्स देविदस्स चत्तारि लोगपाला चवसु दहिमुहगपघएसु अट्टाहिय महामहिम करेति, ईसाणे देविदे देवराया उत्त-
रिल्ले अजणगे अट्टाहिय, तस्स लोगपाला चवसु दहिमुहगपघगेसु अट्टाहिअ, चमरो अ दाहिणिल्ले अजणगे तस्स लोग-
पाला दहिमुहगपघएसु, बली पच्चत्थिमिल्ले अजणगे, तस्स लोगपाला दहिमुहगपघएसु, तते ण ते घहये भवणवइवा-
णमतर जाव अट्टाहिआओ महामहिमाओ करेति, करित्ता तेणेव साइ साइ विमाणाइं जेणेव साइ साइ भयणाइ
जेणेव साओ साओ समाओ सुहम्माओ, जेणेव सगा सगा माणवगा चेइअखभा तेणेव उवागच्छति, उवागच्छित्ता
वइरामएसु गोलवइसमुगएसु जिणसकहाओ पक्खिवंति, पक्खिवित्ता अगेहिं वरेहिं गधेहिं अ महेहिं अ अच्चति,
अच्चित्ता विवलाइ मोगभोगाइ मुजमाणा विहरति" इति ॥ ८ ॥ एव जीवाभिगमसूत्रे (२४९ पत्रे) विजयदेवेनाऽपि
यथा जिनप्रतिमापूजा व्यघाथि, तथा श्रूयतां—

“तते ण तस्स विजयस्स देवस्स आभियोगिया देवा पोत्थयरयण उवर्णेति, तए ण से विजये देवे पोत्थयरयण
णिणइइ, निणिहत्ता पोत्थयरयण अके मुअइ पोत्थयरयण मुइत्ता पोत्थयरयण विहाडेइ, पोत्थयरयण विहाडेत्ता पुण पोत्थ-

तस्स अभयकुमारस्स अयमेयारूढे अब्भत्थिए जाव समुप्पज्झित्था-नो खलु सक्का माणुस्सएण उवाएण मम चुडमाउ-
याए धारिणीए देवीए अकालढोहलमणोरइसंपत्तिं करेत्तए, गणत्थ विवेण उवाएण, अत्थि ण मज्झ सोहम्मकप्पयानी
पुयसंगतिए देवे महिद्धिए जाव महासोकस्से, त सेव खलु मम पोसहसालाए पोसहियस्स वभयारिस्स उम्मुक्कमणिमुवण्णास्स
ववगयमाउवन्नगविलेवणस्स निक्खिस्सत्तथमुसलस्स एगस्स अवीवस्स दब्भसधारोवगयस्स अट्टमभत्त परिगिण्हित्ता
पुयसगतिकं देव मणस्सि करेमाणस्स विहरिस्सए, तते ण पुवसंगतिए देवे मम चुडमाउयाए धारिणीए देवीए अयमेयान्ने
अकाल्मेहेसु ढोहलं विपेहिच्चि, एवं संपेहेइ, सपेहिच्चा जेपेव पोसहसाला तेणमेव उवागच्छति, उवागच्छित्ता पोसहसाल
पमज्जति, पमज्झित्ता उवावपासवणभूमिं पडिलेहेइ, पडिलेहिच्चा दब्भसथारग पडिलेहेइ, पडिलेहिच्चा दब्भसथारग दुरुहइ,
दुरुहिच्चा अट्टमभत्त परिगिण्हइ, परिगिण्हित्ता पोसहसालाए पोसहिए वभयारी जाव पुवसंगतिय देव मणस्सि करेमाणे
करेमाणे चिट्ठति" इत्यादि ॥ ७ ॥ तथा पुनः यदि शक्रादयो देवेन्द्राः जिनदप्पा अपि पूजयन्ति, तदा जिनप्रतिमाया किं
पाच्यम् ! तन्नाड्ये जम्बूद्वीपप्रज्ञप्त्या (१५८ पत्र) यदुक्तं तत् श्रोतव्यं, तथाहि-

तते ण से सक्के देविदे देवराया भगवन्नो तित्यगरस्स सवरिह्ण दाहिण सक्कह गेण्हइ, ईसाणे देविदे देवराया सवरिह्णं
वाम सक्कह गेण्हइ, वमरे असुरिदे असुरराया हिड्डिह्ण दाहिण सक्कह गेण्हइ, वली चइरोअणिदे चइरोअणराया हिड्डिह्ण
वाम सक्कह गेण्हइ, अवसेसा भवणवइ जाव वेमाणिया देवा 'जहारिह्ण अवसेसाइ अगमगाइ, केइ जिणभचीए, केइ
जितमेयतिकट्टु केइ वम्मोसि कट्टु गेण्हति, तते णं से सक्के देविदे देवराया बहवे भवणवइ जाव वेमाणिए देवे

सुरभिणा गधोदण्ण ण्हाणेइ, ण्हाणिच्चा विद्याए सुरभिगघकासाइए गाताइ ल्होइइ, ल्होइच्चा सरसेणं गोसीसचदणेण
गाताणि अणुलिंपइ, गाताणि अणुलिंपेच्चा खिणपडिमाण अहयाइ सेआइ विद्याइ देवदूसजुअलाइ नियंसेइ, निअसित्ता
अगेहिं धरेहिं अ गवेहिं अ मळेहिं अ अच्चेइ, अच्चित्ता पुप्फारुहण मल्लारुहण यस्मारुहण चुस्मारुहण आभरणा-
रुहण करेति, करित्ता आसत्तोसत्तवित्तलवइवग्घारिअमल्लदामकलाव करेइ, करित्ता अच्चेहिं सण्हेहिं [सेएहिं] रययामएहिं
अच्छरसावतुलेहिं खिणपडिमाण पुरओ अट्टुमगलए आलिहति, त जहा-सोत्थिअ सिरिवच्छ जाय दप्पण अट्टुमगलगे
आलिहति, आलिहित्ता कयगाहगहिअकरयलपभट्टविप्पमुक्केण दसद्धवप्पेण कुसुमेण सुक्कपुप्फपुजोवयारकलिअ करेइ,
करित्ता च्चदप्पमवइवेरुलिअविमलदह कच्चणमणिरयणमत्तिच्चित्त कललगुरुपरकवुरुक्कतुरुक्कघूवगघुत्तमाणुविद्ध धूमवट्ठी
विणिम्भुअत वेरुलिआमय कडुच्छुय पग्गहिच्चु पयत्तेण धूव दाऊण खिणवराण अट्टसयविसुद्धगत्यजुत्तेहिं महावित्तेहिं अत्य-
जुत्तेहिं अपुणरुत्तेहिं सयुणइ, सयुणिच्चा सत्तइ पयाइ ओसयइ, ओसरित्ता वाम जाणुं अचेइ, अचेइच्चा दाहिण जाणु धर-
णितलसि निवाढेइ तिव्वुत्तो मुद्धाण धरणितलसि नमेइ, नमित्ता ईसिं पच्चुणमति, पच्चुणमित्ता कडगवुडिअयभिआओ
मुयाओ पडिसाहरइ, पडिसाहरित्ता करयलपरिगाहिअं सिरसावत्त मत्थए अजलिं कट्ठु एम [एव] वयासी-नमोत्थुण अरिह-
ताण भगवताण जाव सिद्धिगइनामधेय ठाण सपत्ताण त्तिकट्ठु वदइ नमसइ” इत्यादि, पुनः अत्रैव अग्रे पत्रान्तरे विजय-
देवेन खिनसत्कानि अपि पूजितानि सन्ति, तत्पाठो यथा (२५१ पत्रे) “जेणेय सुहम्मा सभा तेणेव पहारेत्थ गमणाए,
तए ण तस्स विजयेदेवस्स चत्तारि सामाणिअसाहस्सीओ एअप्पभिइं जाव सखिट्ठीए जाव नाइयरवेणं जेणेव सुहम्मा सभा

यरयण चापइ पोत्ययरयण वापत्ता घम्मिय यवसाय पगिण्हइ, घम्मिय चवसायं पगिण्हत्ता पोत्ययरयण पडिनि-
 विस्वयइ, पडिनिविस्वविच्चा सीहासणाओ अम्भुह्णइ, अम्भुड्डित्ता चवसायसमाओ पुरत्थिमिहेण दारेण पडिनिस्वमइ,
 पडिनिस्वमिच्चा खेणेव नदा पुक्खरिणी तेणेव उवागच्छइ, उवागच्छित्ता नदा पुक्खरिणी अणुप्पयाहिणी करेमाणे
 पुरत्थिमिहेण दारेण अणुप्पविसइ, अणुप्पविसित्ता पुरत्थिमिहेण तिसोपाणपडिरुवगएण पच्चोरुहइ, पच्चोरुहित्ता हृत्य
 पाय पक्खालेइ, पक्खालित्ता एग मह सेअ रयतामय विमलसलिलपुण मत्तगयमहामुहाकितिसमाण भिंगार पगिण्हइ,
 भिंगारं पगिण्हत्ता जाई तय उप्पलाइ पवमाइ जाव सयसहस्सपत्ताइ ताइ गिण्हइ, गिण्हित्ता नदाओ पुक्खरि-
 णीओ पडुत्तरेइ, पडुत्तरित्ता खेणेव सिद्धायतणे तेणेव पहारेत्थ गमणाए ॥ तए ण तस्स विजयस्स देवस्स चत्तारि
 सामाणिअसाहस्सीओ जाव अस्से अ महवे वाणमतरा देवा य देवीओ अ अप्पेगइआ उप्पलहत्यगया जाव हत्य-
 गया विजय देवं पिट्ठओ अणुगच्छंति । तए ण तस्स विजयस्स देवस्स बहवे अभिओगिया देवा देवीओ अ
 कलसहत्यगया जाव धूवक्कुब्बुयहत्यगया विजय देव पिट्ठओ पिट्ठओ अणुगच्छति । तए ण से विजए देवे बवहिं
 सामाणिअसहस्सीहिं जाव अग्नेहिं य बह्वहिं वाणमंतेरहिं देवेहिं य देवीहिं अ सद्धिं सपरिवुढे सविट्ठीए सवजुईए जाव
 निघोसणाइअरवेण खेणेव सिद्धायणे तेणेव उवागच्छइ, उवागच्छित्ता सिद्धायतण अणुप्पयाहिणी करेमाणे पुर-
 त्थिमिहेण दारेण अणुप्पविसइ, अणुप्पविसित्ता खेणेव देवच्छदेए तेणेव उवागच्छइ, उवागच्छित्ता आलोए जिणपडिमाण
 पणामं करेइ, पणाम करित्ता लोमहत्यग गिण्हइ, लोमहत्यग गिण्हित्ता जिणपडिमाओ लोमहत्यएण पमज्जइ, पमज्जित्ता

धया पञ्चत्ता, तं जहा-पुरत्यिमिल्ले अंजणगपवप १ दाहिणिल्ले अंजणगपवप २ पक्खत्थिमिल्ले अंजणगपवप ३ उत्तरिल्ले अज-
 णगपवप ४, ते णं अजणगपवया चवरासीति जोयणसहस्साइ उट्ठ उच्चत्तेण एग जोयणसहस्स उवेहेण मूले दसजोय-
 णसहस्साइ विक्ख्वंमेण, तदणतर च ण सायाए मायाए परिहायेमाणा परिवमेगं जोयणसहस्स विक्ख्वमेण
 पञ्चत्ता, मूले इक्कत्तीसं जोयणसहस्साइं छच्च तेवीसे जोयणसए परिवक्खेवेण, उवरिं तिमि तिमि जोयणसहस्साइ एग च छावट्ठं
 जोयणसय परिवक्खेवेण, मूले वित्थिमा (विच्छिन्ना) मज्जे सं खित्ता उप्पित्तुआ० गोपुच्छसठाणसठिआ सवअजणमया
 अच्छा सण्हा लण्हा घट्ठा मट्ठा नीरया निरपंका निक्कळ्ळच्छाया सप्पमा समिरीया सवओया पासाईया दरिसणीया अभिरूया
 पहिरूया, तेसि णं अजणगपवयाण उवरिं बहुसमरमणिज्जभूमिभागा पञ्चत्ता, तेसि ण बहुसमरमणिज्जभूमिभागाण बहु-
 मज्जदेसभागे चत्तारि सिद्धायतणा पञ्चत्ता, ते ण सिद्धाययणा एगं जोयणसय आयामेण पञ्चत्ता, पञ्चास जोयणाइ
 विक्ख्वंमेण, बावत्तारि जोयणाइ उट्ठ उच्चत्तेण, तेसिं सिद्धाययणाण चवदिसिं चत्तारि दारा पञ्चत्ता, त जहा-देवदारे १ असु-
 रदारे २ नागदारे ३ सुवण्णदारे ४, तेसु ण दारेसु चवविहा देवा परिवत्तति, त जहा-देवा १ असुरा २ नागा ३ सुवण्णा ४,
 तेसि ण दाराण पुरओ चत्तारि मुहमढवा पञ्चत्ता, तेसि ण मुहमढवाण पुरओ चत्तारि पेच्छाधरमढवा पञ्चत्ता, तेसि णं
 पेच्छाधरमढवाण बहुमज्जदेसभागे चत्तारि वइरामया अक्खासगा पञ्चत्ता, तेसि ण वइरामयाण अक्खासगाण बहुमज्ज-
 देसभागे चत्तारि मणिपीढिआओ पञ्चत्ता, तासाणं मणिपीढिआण उवरिं चत्तारि सीहासणा पञ्चत्ता, तेसि ण सीहासणाण
 उवरिं चत्तारि विजयदूसा पञ्चत्ता, तेसि ण विजयदूसगाणं बहुमज्जसभागे चत्तारि वइरामया अकुसा पञ्चत्ता, तेसु णं वइ-

तेष्वेव उवागच्छति, उवागच्छति त नं सम सुधम्म अणुप्पयाहिणी करेमाणे पुरत्थिमिहेण अणुपयिमइ, अणुपयि-
 सिता आलोप खिणसकहाणे पणाम करेइ, करिस्ता जेणेव मणिपेठिआ जेणेव माणवचेइअखमे जेणेव यइरामया गोत्रयट्टम-
 मुगका तेणेव उवागच्छइ, उवागच्छिआ लोमहत्थयं गिणइ, गिण्हिता यइरामए गोत्रयट्टसमुगए लोमहत्थयण पमअइ,
 पमज्जिता यइरामए गोत्रयट्टसमुगए विहादेइ, विहादिता खिणसकहाओ लोमहत्थयण पमअइ, पमज्जिता मुरभिणा गयो-
 दएण तिससखुओ खिणसकहाओ पक्खालेइ, पक्खालिआ सरसेण गोसीसचदणेण अणुलिपइ, अणुलिपेता अगगोदि यरेदि
 गपेहिं महोहिं अ अखिणइ, अखिणिआ धूव दलयइ, दलिता यइरामपसु गोत्रयट्टसमुगएसु पडिनिक्खित्तति, पडिनिक्खित्तयित्ता
 माणवक वेइयखम लोमहत्थयणं पमअइ, पमज्जिता विषाए उदगधाराए अणुप्पेइ, अणुप्पेइत्ता सरसेणं गोमीनचदणेण
 चअए दलयति, दलिता पुप्फरुहणं जाव आसचोसत्त० कयगाह० पूर्वं दलयति, धूव दलिता जेणेव समाए सुदन्माए पडु-
 मज्जवेसमाए त चेव दारुणिआ” इत्यादि ॥ ८ ॥ पुनः श्रीजीवाभिगमे चन्द्रविमाने चन्द्रवक्त्रताया (३८३ पत्रे) तयाहि-
 “ चवत्स ण खोतिसिंदस्स खोतिसरणो चवत्सेसए विमाणे समाए सुहम्माए माणवगति चेइयत्तममति यइरामएसु
 गोत्रयट्टसमुगएसु बहुआओ खिणसकहाओ सन्निक्खित्ताओ चिट्ठति, जाओ ण चंदस्स जोइसिंदस्स जोइसरणो अमेति
 बहूण जोइसिआण देवाण य देवीण य अण्णिआओ जाव पज्जुषासणिआओ” इत्यादि ॥ ९ ॥ अय श्रीस्थानाद्रसूत्रे बहु-
 र्दस्यानके द्वितीयोद्देशके (२२९ पत्रे) शाश्वतजिनप्रतिमाधे अष्टादिकामहोरसवं देवाः कुर्वन्ति, तथा निशम्यता, तयाहि-
 “[अय-नन्दीश्वरविचारः] नदीसरवरस्स णं दीवस्स चण्डालविक्कंभस्स बहुमज्जवेसमागे चवदिति चत्तारि अज्जगप-

गाण एव आयसगाण थाळाण पातीण सुपतिठ्ठकाणं मणगुलिआण वातकरगाण चित्ताण रयणकरहगाण” इत्यादि ॥ १० ॥
 तथा चमरेन्द्रादयोऽपि ईशानान्ता इन्द्रा निजनिजसौघमोदिसभाया स्थिता, तत्रवर्तिन्यो जिनदष्टाः पूजनीया अर्चनी-
 याश्चेति ज्ञात्वा तत्समक्ष अप्सरोभिः सम मैथुनमपि न सेवन्ते । यदुक्तं श्रीभगवतीसूत्रे दशमशतके पञ्चमोद्देशके
 (५०३ पत्रे), तथाहि—

“चमरस्स ण भते ! असुरिंदस्स असुरकुमाररणो कति अगमहिंसीओ पत्ताओ ! अज्जो ! पव अगमहिंसीओ
 पत्ताओ तज्जा-काली १ रायी २ रयणी ३ विष्णु ४ मोहा ५ तत्थ ण पगमेगाए देवीए अट्ठु देवीसहस्सा परिवारो पत्ताओ,
 पम्भू ण भते ! ताओ पगमेगा देवी अण्णाइ अट्ठुदेवी सहस्साइ परिवार विवधितए ? एवामेव सपुद्गावरेण चत्तालीस देवी-
 सहस्सा, से त तुब्बिए, पम्भू ण भते ! चमरे असुरिंदे असुरकुमारराया चमरचचाए रायहाणीए सभाए चमरस्सि सीहासणस्सि
 तुब्बिएणं सद्धिं विद्वाइ भोगभोगाइ भुजमाणे विहरित्ताए !, णो तिण्ठे सम्भे, से केण्ठे ण भते ! एव बुच्चइ ? णो पद्द चमरे
 असुरिंदे चमरचचाए रायहाणीए जाव विहरित्ताए ? अज्जो चमरस्स ण असुरिंदस्स असुरकुमाररणो चमरचचाए राय-
 हाणीए सभाए सुहन्माए माणवए चेइयस्समे वइरामएसु गोलवट्टसमुगएसु वट्ठओ जिणसकहाओ सनिक्खित्ताओ चिट्ठति,
 जाओ ण चमरस्स असुरिंदस्स असुरकुमाररणो अण्णेसिं च वट्ठण असुरकुमाराण देवाण य देवीण य अच्चणिज्जाओ वद-
 णिज्जाओ नमसणिज्जाओ पूयणिज्जाओ सकारणिज्जाओ सम्माणणिज्जाओ कल्लाण मगल देवय चेइअ पज्जुवासणिज्जाओ भवति
 तेसिं पणिहाए नो पम्भू, से तेण्ठेणं अज्जो ! एव बुच्चति-णो पद्द चमरे असुरिंदे जाव राया चमरचंचाए जाव विहरित्ताए

रामणसु अकुसेसु चत्तारि कुंभिया मुत्तादामा पन्नत्ता, ते ण कुंभिया मुत्तादामा पत्तेय पत्तेय अन्नेहिं तदद्भत्तच्चत्तपमाणमि-
 चेहिं चवहिं अद्भकुमिकेहिं मुत्तादामेहिं सन्नाओ समता सपरिक्खत्ता, तेसि ण पेच्छाघरमढवाण पुरओ चत्तारि मणिपीठि-
 आओ पन्नत्ताओ, तासि नं मणिपीठिआण चवहिं चत्तारि चेतितयूभा पन्नत्ता, तासि ण चेतितयूभाण पत्तेय पत्तेय
 चवहिं चत्तारि मणिपीठियाओ पन्नत्ता, तासि ण मणिपीठिआण चवहिं चत्तारि जिणपट्ठिमाओ सयरयणामईओ सपलि-
 अक निवन्नाओ धूमाभिसुद्धाओ चिद्धंति, त अद्भ-रिसद्दा १ वद्धमाणा २ चदाणणा ३ वारिसेणा ४" इत्यादि ॥ ९ ॥ पुन

श्रीचीवाभिमगसूत्रे (२३३ पत्रे) श्वाश्वतश्रिनयतिमापूजाधिकार, तथाहि-

“तासि नं जिणपट्ठिमाण पिठ्ठुओ पत्तेय पत्तेय छत्तघारपट्ठिमाओ पन्नत्ताओ, ताओ ण छत्तघारपट्ठिमाओ हिमर-
 ययकुद्धुसप्पकासाइ सकोरैटमल्लदामववलाइ आतपत्ताइ सलील ओहारेमाणीओ चिद्धंति । तासि ण जिणपट्ठिमाण
 वमओ पासिं पत्तेय पत्तेय चामरधारपट्ठिमाओ पन्नत्ताओ, ताओ ण चामरधारपट्ठिमाओ चदप्पहवइवेरुलियनाणामणिक्क-
 णगरयणम्मिलमहरिहतवणिक्खुलविचिसदढाओ चिल्लिमाओ सस्वक्कुदगरययमतमधितफेणपुजसण्णिकासाओ सुहु-
 मरयतदीइवालाओ घवलओ चामराओ सलील ओहारेमाणीओ चिद्धंति । तासि ण जिणपट्ठिमाण पुरओ दो दो
 नागपट्ठिमाओ, दो दो जक्खपट्ठिमाओ, दो दो मूत्तपट्ठिमाओ, दो दो कुहधारपट्ठिमाओ विणओणयाओ पायवडिआओ
 पंजलिउढाओ सन्निक्खिस्साओ चिद्धंति, सवरयणामतीओ जक्खओ सण्हाओ लण्हाओ मट्ठाओ नीरयाओ
 निरपंकाओ आव परिक्खाओ । तासि ण जिणपट्ठिमाण पुरओ अद्भुसय घटाण अद्भुसय चदणकलसाण एव अद्भुसय भिगार-

गाण एव आयसगाण थालाणं पातीण सुयतिट्ठकाणं मणगुलिआण वातकरगाण चित्ताण रयणकरडगाण” इत्यादि ॥ १० ॥
 तथा चमरेन्द्रादयोऽपि ईशानान्ता इन्द्रा निजनिअसौघमोविसमायां स्थिताः, तत्रवर्तिन्यो जिनदट्ठा पूजनीया अर्चनी-
 याश्चेति ज्ञात्वा तत्समस्य अप्सरोभिः सम मैथुनमपि न सेवन्ते । यदुक्त श्रीभगवतीसूत्रे दशमशतके पञ्चमोद्देशके
 (५०३ पत्रे), तथाहि-

“चमरस्स ण भते ! असुरिदस्स असुरकुमाररणो कति अगमहिंसीओ पन्नत्ताओ ? अज्जो ! पच अगमहिंसीओ
 पन्नत्ताओ तज्झा-काली १ रायी २ रयणी ३ विस्सु ४ मोह्हा ५ तत्थ ण एगमेगाए देवीए अट्ठु देवीसहस्सा परिवारो पन्नत्तो,
 पमू ण भते ! ताओ एगमेगा देवी अण्णाइ अट्ठुदेवी सहस्साइ परिवार विवधितए ? एवामेव सपुद्गावरेण चत्तालीस देवी-
 सहस्सा, से त तुडिए, पमू ण भते ! चमरे असुरिदे असुरकुमारराया चमरचचाए रायहाणीए सभाए चमरसि सीहासणसि
 तुडिएण सच्चि विद्वाइ भोगमोगाइ मुज्जमाणे विहरित्तए !, णो तिण्डे समट्ठे, से केण्डे ण भते ! एव बुच्चइ ? णो पट्ठ चमरे
 असुरिदे चमरचचाए रायहाणीए जाव विहरित्ताए ? अज्जो चमरस्स ण असुरिदस्स असुरकुमाररणो चमरचचाए राय-
 हाणीए सभाए सुहम्माए माणवए वेइयस्समे वइरामएसु गोलववुसमुगएसु बट्ठओ जिणसकहाओ सनिक्खित्ताओ चिट्ठति,
 जाओ ण चमरस्स असुरिदस्स असुरकुमाररणो अण्णेसिं च बट्ठण असुरकुमाराण देवाण य देवीण य अच्चणिजाओ वद-
 णिजाओ नमसणिजाओ पूयणिजाओ सकारणिजाओ सम्माणणिजाओ कल्लाण मगल देवय वेइव पज्जुवासणिजाओ भवति
 तेसिं पणिहाए नो पमू, से तेण्डेणं अज्जो ! एव बुच्चति-णो पट्ठ चमरे असुरिदे जाव राया चमरचचाए जाव विहरित्तए

पद्मं अञ्जो चमरे असुरिदे असुरकुमाराराया चमरचंवाए रायहाणीए समाए सुहम्माए चमरसि सीहासणसि पञ्च-
सङ्गीए सामाणियसाहस्सीहिं तायत्तीसाए जाव अण्णेहिं य बह्महिं असुरकुमारेहिं देवेहिं अ देवीहिं य सद्धिं सपरिवुटे
महयाहय जाव मुज्जमाणे विहरिसण०, केवल परियारिणीए णो वेव ण मेहुणवत्तिअ (सूत्र ४०५)" इत्यादि, अत्र तेपा
देवानां स्त्रीशब्दश्रवणरूपदर्शनप्रमुखस्त्वा भोग सकः, न मैशुनसेवा, एव तेपा लोकपालानामपि आलापका ज्ञेया ॥११॥

पुनः मरणसमाधिप्रकीर्णकमन्त्रेऽपि (९७ पत्रे) चैत्यभक्तिः प्रोक्ताऽस्ति, तथाहि—“अरिहतसिद्धचेइअ—गुरुसु अययम्म-
साहुधग्गे अ । आयरिअत्तवच्चाए, पबयणे सबसचे अ ॥ १९ ॥ एएसु भत्तिजुसा, पूअता अहरह अणणमणा । सम्मत्तमणुस-
रित्ता, परिसससारिआ हुति ॥ २० ॥ सुविहिअ ! इम पइण्णा, असहहतेहिं पोगजीवेहिं । बालमरणाणि तीए, मयाइ काले
अणत्ताइ ॥ २१ ॥” ॥ १२ ॥ पुनरपि नामस्तुत्वे “कित्तिअवविअमहिआ” तत्र कीर्त्तिता नामादिभि, यन्दिता मनोवाक्कायै,
महिताः पूण्यादिभि, “सबलोए अरिहतचेइवाण करेभि कावत्सगं वदणवत्तिआए पूअणवत्तिआए” इत्यादि । १३ ।
पुनः “जावति चेइआई, उहे अ अहे अ तिरिय लोए अ । सबाई ताई बदे, इह सतो तत्थ सताई ॥ १ ॥” ॥ १४ ॥
एवं श्रीआवश्यकनिर्युक्तौ (१६९ पत्रे) अपि श्रीअष्टापदतीर्थे भरतकारितजिनप्रतिमादिवर्णनं, तथाहि—

“पुमसय भाउगाण, चतवीस चेव खिणहरे कासी । सबजिणाण पढिमा, वण्णपमाणेहिं निअपहिं ॥ ४५ ॥ (मू० भा०)
आयेसधरपवेसो, भरहे पढणं च अगुलीअस्स । सेसाण उम्भुअण, सवेगो नाण दिक्खा अ ॥ ४३६ ॥” न च
वाक्य-आवश्यकनिर्युक्तैः पञ्चवत्वारिंशदागमैर्योऽतिरिक्तत्वेन न तद्वचन प्रमाणमिति-आवश्यकनिर्युक्ते चतुर्दशपूर्वपर-

श्रीभद्रबाहुस्थामिप्रणीतत्वात् श्रीकल्पसूत्रस्य इव सुतरा मान्यत्वात्, नहि समानैककर्तृकग्रन्थेषु एको मान्योऽन्ये
तु अमान्या इति ॥ १५ ॥

तथा श्रीजम्बूद्वीपप्रज्ञप्तौ पुनः भणितं, तथाहि—“तित्ययरगुणा पडिमा-सु नत्थि निस्ससय वियाणतो । तित्ययरत्ति
नमतो, सो पावइ निज्जर विचल ॥ १ ॥” ॥ १६ ॥ पुन श्रीआवश्यकनिर्युक्तौ (४९६ पत्रे) वंदनाध्ययने यथा—
“अकसिणपवत्सगाण, विरयाविरयाण एस खल्ल जुत्तो । संसारपयणुकरणो, दयथए कूषविट्ठतो ॥ १ ॥” ॥ १९४ ॥ (भा०)
श्रीमहानिशीयसूत्रेऽपि यथा—

“क्कात् पि जिणायतने-हिं मडिअ सबमेइणीपिट्ठ । दाणाइचवक्केण, सुट्ठु वि गच्छिज्ज अञ्चय न पुरओ ॥ १ ॥” ॥ १८ ॥
गणिविद्याप्रकीर्णकेऽपि (७६ पत्रे) यथा—“घणिट्ठा सयभिसा सई, सवणो अ पुणवत् । एएसु गुरुसुत्तस, चेइआण च
पूजणं ॥ ३८ ॥” इति, ॥ १९ ॥ एव देवेन्द्रस्तवेऽपि भवनपत्यधिकारे पूजाधिकारो यथा—

“क्कणगमणिरयणयूभिअ-रग्माइं चेइआइ भवणाइ । एएसिं दाहिणओ, सेसाण उत्तरे पासे ॥ १ ॥” ॥ २० ॥
पुनः देवेन्द्रस्तवे व्यन्तराधिकारेऽपि (८१ पत्रे) यथा—“मणिकणगरयणयूभिअ-जवूणय[चे]नेइआइ भवणाइ । एएसि
दाहिणओ, सेसाण उत्तरे पासे ॥ ७८ ॥ तथा च (९२ पत्रे) “तत्थ विमाणा बहुविहा, पासायपगइवेइयारम्मा । वेरु-
ल्लिअयूभिआगा, रयणामयदामलकारा ॥ २४२ ॥” ॥ २२ ॥ तथा अनार्यदेशोत्पन्नोऽपि आर्द्रकुमार श्रीअभयकुमारमु-
क्कजिनप्रतिमादर्शनेन जातिस्मरणज्ञानेन प्रतिबोध अवाप्य आर्यदेशे समागत्य दीक्षा गृहीतवान्, नाऽपि प्रतिमादर्शन

धिना तस्य प्रतियोगकारणं क्वाऽपि दृष्टं श्रुतं वा, तद्वस्तराणि तु श्रीद्वितीयाह्ननिर्युक्तौ (३८६ पत्रे) श्रीभद्रबाहुस्वा-
मिकृताया, तथाहि-

“गामे वसतपुरए, सामइओ घरणिसहिअ [ओ] निक्खतो । भिक्खायरिआदिट्ठा, ओह्वासिअभत्तवेह्वास ॥ १९१ ॥
सवेगसमायसो, माई भत्त चइणु दिअलोए । चइरण अइपुरे, अइसुओ अइओ जाओ ॥ १९२ ॥ पीती अ दोण्ह दूओ,
पुच्छणमभयस्स पट्टवे सोऽपि । तेणावि सम्मदिट्ठि-स्सि होज्ज पढिमा रहंमि गया ॥ १९३ ॥” इति ॥ २३ ॥ तथा
श्रीबृहत्कल्पेऽपि तीर्थङ्कर १ सामान्यकेवलि २ चतुर्दशपूर्वघर ३ सपूर्णपूर्वघर ४ संविघ्नशुद्धचारित्रि ५ असंविघ्नचा-
रित्रि ६ साधुसहस्रवेपमात्रधारि ७ द्वादशत्रयधारिआवक ८ निष्केयलसम्यक्त्वधारि ९ जिनप्रतिमाना १० दशाना
दर्शनेन भव्यजीवाना भावग्राममोक्षज्ञानादिलाभो जायमानो निगदितोऽस्ति, तथाहि-“तिथयरा १ जिण २ चचदत्त ३,
मिस्से ४ सविग ५ तह य असंविगो ६ । सारुविअ ७ वय ८ दंसण ९-पढिमाओ १० भावगामाओ ॥ १ ॥” इति
॥ २४ ॥ पुनः श्रीबृहत्कल्पच्छेदग्रन्थे साधो प्रायश्चित्ताधिकारे एव प्रोक्त अस्ति, कोऽपि महात्मा क्वाऽपि ग्रामादौ जिन-
प्रासाद इष्ट्वा चैत्य नमस्कृतुं मन्त्र्ये गतः, तत्र कथंचिद् असमार्थमाणे चैत्ये भगवत्प्रतिमाया उपरिष्टात् लूताकौलिकजाल-
कञ्जमरीगृहादिकं दृष्ट्वा च यदि स्पेक्षां कुर्यात्, कोऽर्थो यदि स्वयं तत् न दूरीकुर्यात्, तदा गुरुप्रायश्चित्तं प्राप्नोति, तत्क-
रणे तु लघुप्रायश्चित्तम्, तत्राऽर्थे तत्रत्या गाथा यथा-

“लूआ कोलिगजालिग-कोत्यलहारी अ सबरिगेहे अ । साढतमसाढते, लहुगा गुरुगा य भत्तीए ॥१॥” इति ॥ २५ ॥

पुन श्रीतीर्थोद्गालिप्रकीर्णकिंऽपि श्रेणिकसीवपद्यानाभतीर्थङ्करदीक्षाधिकारे जलजस्थलजकुसुमैः भगवतः पूजा प्रतिपा-
दिताऽस्ति, तथाहि—“चदप्पहाइ सीआ, अखिरहिआजम्मरणमुक्कस्स । आसत्तमल्लवामा, जलयथलयदीवकुसुमेहिं ॥ १ ॥”
इति ॥ २६ ॥ इत्थं चैत्यस्तवेऽपि पूजा “पूअणवस्सिआए” इति ॥ २७ ॥ श्रीउत्तराध्ययननिर्युक्तौ (३२१ पत्रे) अपि
गौतमेन विनम्रप्रतिमा वन्दिताऽस्ति, तथाहि—

“सोऊण त भगवओ, गच्छइ तहि गोअमो पहिअकिस्सी । आरुहइ त नगर, पढिमाओ वदइ विणाण ॥ २९१ ॥”

पुनः श्रीआवश्यकनिर्युक्तौ (२१० पत्रे) यथा—

“तत्तो अ पुरिमताले, वगुर ईसाण अछए पढिमा । मल्लीजिणायण पढिमा, उणाए वसि बहुगोदी ॥ ४९० ॥”
पुनः श्रीआवश्यकचूर्णौ (२९५ पत्रे) तत्सम्बन्धलेखोऽपि यथा—“तेण कालेणं तेणं समएण ईसाणे देविंदे देवराया
जहा अभिसेगे आव जाणमाणेण सबिहीए सामीं तिक्खुत्तो आयाहिण पयाहिण काऊण वदइ नमसइ, वदिता नमसित्ता,
जाव पजलिकढे भगवओ चरिअ आगायमाणे सामिंमि विस्सदिट्ठीए पज्जुवासेमाणे चिट्ठइ, वगुरो य सेट्ठी त काल
ण्ढाओ ओल्लपहसाढओ सपरिजणो महया इहीए विविदकुसुमहत्यगतो त आयतण अच्चओ जाति, त च वित्तिवयमाण
ईसाणिंदो पासइ, भणति य भो वगुरा ! सुब्भ पक्खस्सवित्थगरस्स महिम ण करेसि, तो पढिम अच्चतो जासि, जा एस
महइमहावीरवज्रमाणसामी जगनाहेति लोगपूजेति, सो आगओ मिच्छावुकढ काच खमेति महिम करेइ” इति ॥ ३० ॥
श्रीसमवायाज्ञसूत्रे (६० पत्रे) जलज-१ स्थलज-२ वैक्रिय-३ पुण्ये सपचारकरण देवाना यथा—“वोत्तीस बुद्धाइसेसा

पिना तस्य प्रतिषोधकारण काऽपि दृष्ट श्रुत वा, तद्वशराणि तु श्रीद्वितीयाङ्गनिर्णयौ (३८६ पत्रे) श्रीभद्रबाहुस्वामिभूताया, तथाहि-

“गामे षसत्पुरण, सामग्र्यो धरणिसहिम [ओ] निवृत्ततो । भिक्खायारिआविट्ठा, ओह्वासिअमत्तवेहास ॥ १९१ ॥
 संवेगसमावसो, माई भस चइत्तु दिअलोप । चइरुण अइपुरे, अइसुओ अइओ जाओ ॥ १९२ ॥ पीती अ दोण्ह दुओ,
 पुच्छणममयस्स पट्टवे सोऽवि । तेणावि सम्मदिट्ठि-सि होअ पडिमा रहमि गया ॥ १९३ ॥” इति ॥ २३ ॥ तथा
 श्रीवृहत्सत्त्वेऽपि तीर्थेश्वर १ सामान्यकेवलि २ चतुर्दशपूर्वधर ३ सपूर्णपूर्वधर ४ संविमशुद्धचारित्रि ५ असविमचारि-
 रित्रि ६ साधुसहस्रवैपमात्रधारि ७ द्वादशव्रतधारिआयक ८ निष्केषलसम्यक्स्यधारि ९ जिनप्रतिमाना १० दशाना
 वर्धनेन भव्यजीवानां भावभ्राममोक्षज्ञानादिलाभो जायमानो निगदितोऽस्ति, तथाहि-“तित्थयरा १ जिण २ चरदत्त ३,
 भिम्मे ४ सविम ५ तह य असंविगो ६ । सारुविम ७ वय ८ दसण ९-पडिमाओ १० भावगामाओ ॥ १ ॥” इति
 ॥ २४ ॥ पुनः श्रीवृहत्सत्त्वेऽप्येव साधो प्रायश्चित्ताधिकारे एव प्रोक्त अस्ति, कोऽपि महात्मा काऽपि ग्रामादौ जिन-
 प्रासाद इष्ट्वा चैत्यं नमस्कृतुं मत्स्ये गतः, तत्र कथञ्चिद् असमार्थमाणे चैत्ये भगवत्प्रतिमाया उपरिष्टात् लूताकौलिकजाल-
 कञ्चमरीगृहादिक इष्ट्वा च यदि जपेक्षा कुर्यात्, कोऽर्थो यदि स्वयं तत् न दूरीकुर्यात्, तदा गुरुप्रायश्चित्तं प्राप्नोति, तत्क-
 रणे तु लघुप्रायश्चित्तम्, तत्राऽर्थे तत्रत्या गाथा यथा-

“लूमा कोलिगजालिग-कोत्तयलहारी अ सवरिगेहे अ । सावतमसाहते, लहुगा गुरुगा य भत्तीए ॥१॥” इति ॥ २५ ॥

उदायनस्य राज्ञः प्रभावत्याः देव्याः सत्का देवदत्ताऽभिधाना दासी अभूत्, सा च देवनिर्मिता गोशीर्षचन्दनमयी श्रीमन्महा-
 बीरप्रतिमां राजमन्दिरान्तर्बर्तिवैत्यभवनव्यवस्थिता प्रतिचरति स्म, तद्वन्दनार्थं च श्रावक कोऽपि देशान् संचरन् समायातः,
 तत्र च आगतोऽसौ रोगेण अपटुशरीरो जातः, तथा च सम्यक् परिचरितः, तुष्टेन च तेन सर्वकामिक आराधितदेवतावितीर्णं
 गुटिकासप्त अवापि, तथा च “अहं कुन्ना विरूपा सुरूपा भूयास” इति मनसि विभाव्य एका गुटिका भक्षिता, तत्प्रभावात्
 सा सुवर्णवर्णा जाता, इति सुवर्णगुलिका इति नाम्ना प्रसिद्धिं उपगता, ततोऽसौ चिन्तितवती—“जाता मे रूपसपदा एतया
 च किं भर्तृविहीनया ? तत्र तावद् अयं राजा पितृतुल्यो न कामयितव्यः, शेषस्तु पुरुषमात्र अतः किं तै ?” ततः
 उज्जयिन्याः पतिं चण्डप्रद्योतराजं मनसि आधाय गुटिका भक्षिता, ततोऽसौ देवतानुभावात् तां विज्ञाय तदानयनाय
 हस्तिरत्न आरूढ तत्राऽऽयातः, आकारिता च तेन सा, तथा वृक्त आगच्छामि यदि प्रतिमा नयसि, तेन वृक्त—“तर्हि श्वो
 नेष्यामि ।” ततोऽसौ स्वनगरीं गत्वा तदृषा प्रतिमां कारयित्वा तां आदाय तथैव रात्रौ आयातः, स्वकीयप्रतिमां देवता-
 निर्मितप्रतिमास्थाने विमुख्य तां सुवर्णगुलिकां च गृहीत्वा गतः, प्रभाते चण्डप्रद्योतगन्धहस्तिविमुक्तमूत्रपुरीषगन्धेन विम-
 दान् स्वहस्तिनो विज्ञाय ज्ञातचण्डप्रद्योतागमोऽधगतप्रतिमासुवर्णगुलिकानयनोऽसौ उदायनराजा परं कोप उपगतो दशभिः
 महाबलैः राजभिः सह उज्जयिनीं प्रति प्रस्थितः, अन्तरा पिपासावाधितसैन्यं त्रिपुष्करकरणेन देवतया निम्तारितसैन्यः
 अक्षेपेण उज्जयिन्याः वहिः प्राप्नो रथारूढश्च धनुर्वेदकुशलतया सशस्त्रहस्तिरत्नारूढ चण्डप्रद्योत प्रजिहीर्षुः मण्डल्या

पद्मत्ता त जहा-“अवष्टिप” इत्यादि + + + तत्र जलथलयभासुरपभूएण विटट्ठाइणा दसद्धवन्नेण कुसुमेण जाणुस्सेहप्पमा-
 णमिच्चे पुप्फोवयारे किञ्चइ” इति ॥ ३१ ॥ पुन आवस्यकचूर्णेः (२५७ पत्रे) यथा “सद्यलोए अरिहत्तचेइआइ यदणयत्ति-
 आप” इत्यादि, अस्य व्याख्या-“न केवल षड्वीसाए (जेवि) जाव सद्यलोए सिद्धादी अरिहत्ता चेइआणि अ तेमिं चेव
 प्रतिकूलिक्षणानि, ‘चिती संज्ञाने’, संज्ञान वत्पद्यते काष्ठकर्मादिषु प्रतिकृतिं दृष्ट्वा यथा अरिहत्तपडिमा एमा इति, अण्णे
 भणति अरहंता-तित्थयरा तेसिं चेइआणि अरहंत्तचेइआणि आर्हत्प्रतिमा इत्यर्थः, तेसिं वन्दनादिप्रत्यय ‘ठामि
 फावत्सग’ इति योगः, तत्र वन्द्यत्वात् तेषां वन्दनार्थं फायोत्सर्गं करोमि” इत्यादि ॥ ३२ ॥ श्रीदशाश्रुतस्कन्धनिर्युक्ता
 २४२ म्मेडयि यथा-“वोहिण पडिमा उदयण-पमावई उप्पायदेवदत्ते । मरणुवायायतावस-नयण तह मीसणा समणी
 ॥ १ ॥ गघारगिरी-देवय-पडिमा गुळिआगिलाण पडिअरणे । पज्जोअहरणपुक्खर-करण गहणामओ सयणा
 ॥ २ ॥” इति ॥ ३३ ॥ पुन भूएत्ता (श्रीप्रभव्याकरणसूत्रे ८५ पत्रे)—

“विपुलमोहाभिमूअसज्जा, मेहुणमूलं च सुवणं तत्तय तत्तय वत्तपुवा सगमा जणक्खयकरा सीआए १ दोवईए २ कए
 रुप्पिणीए ३ पवमावईए ४ ताराए ५ कण्णाए ६ रत्तसुभहाए ७ अहिहिआए ८ सुवण्णगुलिआए ९ किन्नरीए १० सुरू-
 वविज्जुमईए ११ रोहिणीए १२ य, अण्णसु अ पवमाइएसु बहवो महिआकएसु सुवति” इति श्रीप्रभव्याकरणध्वजसद्भा-
 वात्, प्रभावत्या दास्याः देवदत्ताभिधानाया सुवर्णगोलका इति नाम जात, तत्र प्रतिमान्यतिकर एव पूर्वदत्ताश्रुतस्कन्ध-
 निर्युक्किलिखितो हेतुः, नाऽन्याः, तत्सम्बन्धः तद्वृत्तिगतो (८९ पत्रे) विस्तरेण यथा-“सिन्धुसौवीरेषु जनपदेषु विदर्भकनगरे

यथा श्रीउपदेशमालासूत्रे[प्रकरणे]—“गाहाण सवर्गं, पञ्चसया वेध वालीसा” इति उक्तं, पर प्रान्त्यगाथा तद्व्यतिरिक्ताऽस्ति
एव अत्राऽपि ज्ञेय ॥ ३९ ॥

॥ इति जिनप्रतिमापूजाधिकारः ॥ ३९ ॥

ननु-पूजनीया जगति ज्ञानादयो गुणाः, तद्योगात् तद्वानपि विद्यमानतीर्थङ्करवत्, परं जिनप्रतिमा तु काष्ठपापाणा-
विमयी अचेतना च, ततो ज्ञानादिगुणराहित्येन कथङ्कार पूजार्हा जिनप्रतिमा काष्ठादिपुसलकवत् ? अत्र उच्यते—सत्य,
पर श्रूयतां परमार्थः—

“नामजिणा जिणनामा १, ठवणजिणा जिणवरिदपडिमाओ २ । दवजिणा जिणजीवा ३, भावजिणा समवसरणङ्का[त्था] ४
॥ १ ॥ इति श्रीआवश्यकनिर्युक्तौ श्रीभद्रबाहुस्वामीवचनात् जिनप्रतिमास्थापनाजिनः, तद्दर्शने च सति समवसरणादित्यो
भावजिनः स्मृतिं आयाति, तत्स्मृतौ च तद्गुणचिन्तने चाऽनन्तो लाभः सप्रतिपद्यते, सद्यः दुर्गतिनाश सुगतिप्राप्ति-
श्चाऽपि भवेतामिति, अत्राऽर्थे दृष्टान्तो यथा-भगवता उक्त—‘भो साधो ! त्व चित्रलिखितनारी मा द्राक्षीः, तद्दर्शने नारी
स्मृतिं आयास्यति, तत्स्वरूपचिन्तने च दुर्गतौ पात स्यात्, यदुक्त श्रीदशवैकालिकसूत्रे (२३६ पत्रे)—

“चित्तमिति न निष्णाप, नारि वा सुअलकिअ । भक्खर पिव दप्पण, दिट्ठं पडिसमाहरे ॥ ५५ ॥” इति ।’ ततो यथा
चित्रनारीदर्शने अशुभपरिणामः प्रादुर्भवति तथा जिनप्रतिमादर्शने शुभपरिणामो जायते समानयुक्तित्वात् सगतिं अङ्गति च
एतत्, पुनरपि श्रूयता उपासकदशादौ (१२ पत्रे), “अन्नवत्थियदेवयाणि वा” इत्यादि उक्त्वात्, हरिहरप्रमुखमिथ्यात्विवेद-

अमन्त चलनतलशरष्ययितहस्तिनो मुषि निपातनेन वशीकृतवान्, 'दासीपतिः' इति छलाटपट्टे मयूरपिच्छेन अङ्कितवान् इत्यादि ॥ ३४ ॥ पुनः भक्तप्रतिज्ञाप्रकीर्णके (२१ पत्रे) जिनभवनजिनविम्बप्रतिष्ठा प्रतिपादिताऽस्ति, तथाहि—

“अनियाणोदारमणो, हरिसवसविसद्वक्त्रुयकरालो । पूषश्श गुरु सध, साहम्मिअमाश् भत्तीय ॥ ३० ॥ निअदधम-
पुयजिणि—दमवणजिणविचवरपइहासु । विअरइ पसत्यपोत्थय—सुतित्यतिथययरपूआसु ॥ ३१ ॥” न च इदं वक्तव्यं अत्र—
अहो ! (३१ पत्रे) “ससरिसय क्षिणाण, व गाहाण समयस्सिचपज्जत्तं । आराहत्तो विहिणा, सासयसुक्ख लहइ सुक्ख ॥ १ ॥”
इति उक्तत्वेन अत्र प्रकीर्णके सप्ततिगाथासंख्या उक्ताऽस्ति, अनिआणेत्यादिगाथाद्वये सति द्वासप्ततिगाथा भवन्ति,
तत इदं गाथाद्वयं केनाऽपि नव्यं कृत्वा मध्ये क्षिप्तं अस्तीति न मानयामि इति, युक्तियुक्तत्वात्, कथं इत्याह—अरे ! शृणु,
इदं गाथाद्वयं प्रतिमोत्यापक्रमतप्रादुर्भावात् पूर्वं कृतं पद्याद्वा ? न तावत्पूर्वं, प्रयोजनमन्तरेण पूर्वं तत्करणस्य असंगतत्वात्
नाऽपि पद्यात्, यतः प्रतिमोत्यापक्रमत त्रिंशदधिकपद्यदशत १५३० वर्षे प्रादुर्भूत, तन्मतसंघत्प्राकृतलिखितासु भक्त-
प्रतिज्ञाप्रकीर्णकप्रतिष्ठु (२४ पत्रे) सर्वत्र तद्गाथाद्वयस्य दर्शनात्, अपि चाऽस्मिन्नेव भक्तप्रज्ञाप्रकीर्णके—

“अरिहतसिद्धचेइअ—पवयणआयरिअसससाहसु । [तिष्ठ] तित्यकरेसु भत्तिं, तिगरणसुद्धेण भावेण ॥ १ ॥” इति
गाथा वर्तते, तस्याः का धार्ता ? अत्राऽपि अत्यभक्तिः प्रतिपादिताऽस्ति, पुनः संख्यासकलनविचारः श्रूयता—अत्र गाथा-
द्वयवर्धनेऽपि न संख्या विषटेत, यतः प्रथमान्त्यगाथयोः तद्विचाराभावात् . तद्विचाराग्ननिपादिका गाथा सप्तति पद्य,

यथा श्रीरूपदेशमालासूत्रे[प्रकरणे]—“गाहाण सवग, पचसथा चैव चालीसा” इति उक्तं, परं प्रान्त्यगाथा तद्व्यतिरिक्ताऽस्ति एव अत्राऽपि ज्ञेय ॥ ३९ ॥

॥ इति जिनप्रतिमापूजाविहारः ॥ ३९ ॥

तनु-पूजनीया जगति ज्ञानादयो गुणाः, तद्योगात् तद्दानपि विद्यमानतीर्थं कुरुवत्, परं जिनप्रतिमा तु काष्ठपापाणा-
विमयी अचेतना च, ततो ज्ञानादिगुणराहित्येन कथङ्कार पूजार्हा जिनप्रतिमा काष्ठादिपुत्तलकवत् ? अत्र उच्यते—सत्य,
परं श्रूयता परमार्थः—

“नामज्जिणा ज्जिणनामा १, ठवणज्जिणा ज्जिणवरिदपडिमाओ २ । दवज्जिणा ज्जिणबीवा ३, भावज्जिणा समवसरणट्ठा[त्या] ४
॥ १ ॥ इति श्रीआवश्यकनिर्युक्तौ श्रीमद्रवाहुस्वामीवचनात् जिनप्रतिमास्थापनाजिन, तद्दर्शने च सति समवसरणादित्यो
भावजिनः स्मृतिं आयाति, तत्स्मृतौ च तद्गुणचिन्तने भाजन्तो लाभः संप्रतिपद्यते, सद्यः दुर्गतिनाशं सुगतिप्राप्ति-
श्चाऽपि भवेतामिति, अत्रार्थे दृष्टान्तो यथा-भगवता उक्तं—‘भो साधो ! त्वं चित्रलिखितनारी मां द्राक्षीः, तद्दर्शने नारी
स्मृतिं आयास्यति, तत्स्वरूपचिन्तने च दुर्गती पातं स्यात्, यदुक्तं श्रीदशैकालिकसूत्रे (२३६ पत्रे)—

“चित्तमिति न निज्जाए, नारिं वा सुअलंकिअ । भक्खर पिय दट्ठण, दिट्ठिं पडिसमाहरे ॥ ५५ ॥” इति ।’ ततो यथा
चित्रनारीदर्शने अशुभपरिणामः प्रादुर्भवति तथा जिनप्रतिमादर्शने शुभपरिणामो जायते समानयुक्तित्वात् सर्गातिं अङ्गतिं च
एतत्, पुनरपि श्रूयता उपासकदशादौ (१२ पत्रे), “अञ्जवत्थियदेवयाणि वा” इत्यादि उक्तत्वात्, हरिहरप्रमुखमिथ्यात्वित्तिदेव-

अमन्त चलनतलशरव्यथितहस्तिनो मुवि निपातनेन धशीकृतवान्, 'दासीपतिः' इति ललाटपट्टे मयूरपिच्छेन अङ्कितवान् इत्यादि ॥ ३४ ॥ पुनः भक्तप्रतिज्ञाप्रकीर्णिके (२१ पत्रे) जिनभवनशिनिविम्बप्रतिष्ठा प्रतिपादिताऽस्ति, तथाहि—

“अनियाणोदारमणो, हरिसवसविसद्वृकचुयकरालो । पूणइ गुरु सध, साहम्मिअमाइ भत्तीए ॥ ३० ॥ निअदव्वम-
पुणजिणि—दमवणजिणविषववरपइहासु । विअरइ पसत्यपोत्थय—सुतित्यतित्थयरपूआसु ॥ ३१ ॥” न च इदं वक्तव्यं अत्र—
अहो ! (३१ पत्रे) “सत्सरिसय जिणाय, व गाहाण समयस्सित्तपअच्च । आराहतो विहिणा, सासयसुक्ख लहइ मुक्ख ॥ १ ॥”
इति उक्तत्वेन अत्र प्रकीर्णिके सप्ततिगाथासंख्या उक्ताऽस्ति, अनिआणेत्यादिगाथाद्वये सति द्वासप्ततिगाथा भवन्ति,
तत इदं गाथाद्वयं केनाऽपि नव्यं कृत्वा मध्ये क्षिप्तं अस्तीति न मानयामि इति, युक्तियुक्तत्वात्, कथं इत्याह—अरे ! शृणु,
इदं गाथाद्वयं प्रतिमोत्यापकमसप्रादुर्भावात् पूर्वं कृतं पञ्चाद्धा ? न तावत्पूर्वं, प्रयोजनमन्तरेण पूर्वं तत्करणस्य असंगतत्वात्
नाऽपि पञ्चात्, यतः प्रतिमोत्यापकमतं त्रिंशदधिकपञ्चदशशतं १५३० वर्षे प्रादुर्भूतं, तन्मतसवत्प्राकूलिखितासु भक्त-
प्रतिज्ञाप्रकीर्णिकप्रतिष्ठु (२४ पत्रे) सर्वत्र तस्माथाद्वयस्य दर्शनात्, अपि चाऽस्मिन्नेव भक्तप्रज्ञाप्रकीर्णिके—

“अरिहतसिद्धचेइअ—पवयणआयरिअसवसाइसु । [तिब] तित्थकरेसु भत्तिं, तिगरणसुद्धेण भावेण ॥ १ ॥” इति
गाथा वर्तते, तस्याः का वार्ता ? अत्राऽपि चत्त्यभक्तिः प्रतिपादिताऽस्ति, पुनः सख्यासकलनविचारः श्रूयता—अत्र गाथा-
द्वयवर्धनेऽपि न संख्या विधेय, यतः प्रथमान्त्यगाथयोः तद्विचाराभावात्, तद्विचारप्रतिपादिका गाथा सप्तति एव,

यथा श्रीउपदेशमालासूत्रे[प्रकरणे]—“गाहाण सबग, पचसया चेव चालीसा” इति उक्त, परं प्रान्त्यगाथा तद्व्यतिरिकाऽस्ति
एव अत्राऽपि ज्ञेय ॥ ३९ ॥

॥ इति जिनप्रतिमापूजाधिकारः ॥ ३९ ॥

ननु-पूजनीया जगति ज्ञानादयो गुणाः, तद्योगात् तद्वानपि विद्यमानतीर्थकुरवत्, परं जिनप्रतिमा तु काष्ठपापाणा-
विमयी अचेतना च, ततो ज्ञानादिगुणराहित्येन कथङ्कार पूजार्हो जिनप्रतिमा काष्ठादिपुत्तलकथत् ? अत्र उच्यते—सत्य,
परं श्रूयता परमार्थः—

“नामजिणा खिणनामा १, ठवणजिणा जिणवरिदपडिमाओ २ । दवजिणा जिणजीघा ३, भावजिणा समवसरणङ्गा[त्या] ४
॥ १ ॥ इति श्रीआषड्यकनिर्णुको श्रीभद्रबाहुस्वामीवचनात् जिनप्रतिमास्थापनाजिन, तद्दर्शने च सति समवसरणादित्यो
भावजिनः स्मृतिं आयाति, तस्मृतौ च तद्गुणचिन्तने चाऽनन्तो लाभः सप्रतिपद्यते, सद्य दुर्गतिनाश सुगतिप्राप्ति-
श्चाऽपि भवेतामिति, अत्राऽर्थे दृष्टान्तो यथा—भगवता उक्त—‘भो साधो ! त्वं चित्रलिखितनारी मा द्राक्षीः, तद्दर्शने नारी
स्मृतिं आयास्यति, तत्स्वरूपचिन्तने च दुर्गतौ पातः स्यात्, यदुक्तं श्रीदशवैकालिकसूत्रे (२३६ पत्रे)—

“चित्तिमिच्छिं न निज्जाए, नारिं वा सुअलकिअ । भक्खर पिव दङ्गण, विट्ठि पडिसमाहरे ॥ ५५ ॥” इति ।’ ततो यथा
चित्रनारीदर्शने अशुभपरिणामः प्रादुर्भवति तथा जिनप्रतिमादर्शने शुभपरिणामो जायते समानयुक्तित्वात् सगतिं अद्नति च
एतत्, पुनरपि श्रूयता उपासकदशादौ (१२ पत्रे), “अन्नउत्थियदेवयाणि वा” इत्यादि उक्तत्वात्, हरिहरप्रमुखमिथ्यात्वित्थेय—

प्रयच्छन्ति, वृषितस्य पानीयं पाययन्ति, न च साधवः, तेषां भगवता निर्गारितत्वात् । ग्रन्थत्वे द्वे विज्ञे, कोऽहं च भूतः
 वदति “भो साधो ! यदि त्वं मम रोहितां (अपूर्णिकां) ददासि तदाऽहं मत्स्यनालं मुद्यामि” तयान्ते नापुं १ ॥ इत्यादि
 तन्मोचयेत्, अपि च पुण्यादिभिः साधवः पूजां न कुर्वन्ति, सचिच्चत्सर्दने तेषां अनधिकारात्, परं पुण्यादिभिः भगवत्पूजां
 यत् पुण्यं जायते तद् इच्छन्ति, यदुक्तं “वदणवत्सिआप पूअणवत्सिआप सङ्कारवत्सिआप मग्गमायत्सिआप” इत्यादि,
 तथा पुनः श्रीआचाराङ्गद्वितीयश्रुतस्कन्धे प्रान्ते तृतीयचूलाया (३८५ पत्रे) भगवता मद्रता ग्रहं गन्मादिस्त्वा-
 मुखोऽपि वन्द्यत्वेन वक्ता सन्ति, तथाहि-

“जम्माभिसेवयल्लिक्खम-णं चरणानाणुप्पया यं निषाणे । दिअलोअभगणमदर-न्दीमरभोमाणेरेसु ॥ ३३४ ॥ मद्वा-
 ययमुज्जिते, गयगणयय अ धम्मचक्के अ । पासरहावत्तनग, चमरुप्पाय च वदामि ॥ ३३५ ॥” इत्याद्या-“तीयंकृतां
 जन्मभूमिषु तथा निष्कमण-चरण-ज्ञानोत्पत्तिनिर्वाणभूमिषु तथा देयलोकभगवतेषु मन्दरेषु तथा नन्दीश्वरदीपादौ
 भौमेषु च पातालभवनेषु यानि शास्त्राणि चैत्यानि तानि वन्देऽहं इति द्वितीयगाथायां गन्ते क्रिया इति, एव अष्टारदं
 तथा श्रीमदुज्जयन्तगिरौ, गङ्गाप्रस्थं दक्षार्णकूटवर्तिनि तथा तक्षशिलायां धर्मचक्रे, तथा अहिच्छत्रायां पार्ष्णाप्यस्य पर
 गेन्द्रमहिमास्थाने, एव रथावर्ते पर्वते वैरस्वामिना यत्र पादोपगमनं कृतं, यत्र च श्रीमद्बर्धमान आश्रित्य चमरेन्द्रेण उत्प-
 तनं कृतं, एतेषु स्थानेषु यथासंभव अभिगमनवन्दनपूजनोत्कीर्तनादिकाः क्रिया कुर्वन्तो दर्शनशुद्धिं भवति इति” ।
 यथा भगवतीसूत्रे (१ पत्रे) आदौ एव श्रीसुधर्मस्वामिगणधरदेवेन अर्चतनाया अपि ब्राह्मीलिपे प्रणामं कृतोऽस्ति,

तथाहि—“नमो अरिहंताण नमो सिद्धाण नमो आयरियाणं नमो सबज्जायाणं नमो लोए सबसाहूण (५ पत्रे) णमो धमीए लिबीए” इति, अर्थेऽपि अयं श्रीजमयेवसूरिकृतवृत्तिसिगतः—लिपिः पुस्तकादौ अक्षरविन्यासः, सा च अष्टादश-प्रकाराऽपि श्रीमन्नामयेज्जिनेन स्वसुताया ब्राह्मीनामिकाया दर्शिता, ततो ब्राह्मी इति अभिधीयते, आह च—“लेह लिबी-विहाण, खिणेण बमीइ दाहिण करेण” इति, अतो ‘ब्राह्मी’ इति स्वरूपविशेषण लिपेः इति, तदाऽत्र ब्राह्मीलिपेः यो वेत्ता तस्मै नमस्कारो भविष्यति इति अर्थान्तर कार्यं, तस्य सर्वथाविरुद्धत्वात्, कथं ? इत्याह—श्रूयता, नमो ब्राह्मीलिपेः यो वेत्ता तस्मै इति अर्थे क्रियमाणे दूषणत्रयं, कथं ? एकं तु वेत्तीति पदं सूत्रे नाऽस्ति, अर्थकरणे कुतः आनीत ? १, द्वितीयं तु व्याकरणादिषु असंगतिः २, तृतीयं तु तस्याः वेत्ता कः साधु श्रावको वा ? नाऽऽद्यः पक्षः, यतः तस्य अहंवादिपञ्च-कान्यतरत्वेन पूर्वं सप्त्त्वात् पुनरुक्तदोषोपपत्त्य प्रसगात्, नाऽपि आथकः, तस्य नमस्कारकरणे सुधर्मस्वामिनोऽनुचि-तत्वेन असंभवात्, तत सम्यथाऽपि विरुद्धत्वात् इदं नमस्कारकरणं न श्रेयस्कर इति । पुनः ‘नमो बंमीए’ इति वाक्यस्य अर्थे व्यक्तिः, श्रीसमवायाङ्गसूत्रतो ज्ञेया । पुनः श्रीमद्रत्नाहुस्वामिना दशधा स्थापना श्रीओघनिर्युक्तिसूत्रे (१२८ पत्रे) प्रोक्ताऽस्ति, तत्र गाथा—

‘अक्खे १ वराहए वा २ कट्टे ३ पोत्थे ४ व चित्तकम्मे वा ५ । सम्भाषमसम्भावा, ठवणापिह विआणाहि ॥ ३३४ ॥ व्याख्या—स्थापना द्विविधा—सम्भावस्थापना असम्भावस्थापना चेति, तत्र अक्षविपया सम्भावस्थापना असम्भावस्थापना च भवति । कथं ? यदा एक एव अक्षः पिण्डकल्पनया बुद्ध्या कल्प्यते तदा असम्भावस्थापना, यत्र पुनः

ते एव अक्षाः त्रिप्रभृतय एकत्र स्थाप्यन्ते तदा सन्नावस्थापना, एव वराटकेषु १ कपर्दकेषु २ तथा काष्ठकर्मणि ३ या इति । यदा एक एव काष्ठं पिण्डः एष इत्येवं कल्प्यते तदा असन्नावस्थापना, यदा तु एकत्र नह्नि मिळितानि पिण्डत्वेन कल्प्यन्ते तदा सन्नावस्थापना, एव 'पुस्ते' [वीरल्लिकादौ] पुच्छलिकादिषु अपि, एव चित्रकर्मणि अपि, यदा एकचित्रकर्मणि पुच्छलपिण्ड इति स्थाप्यते तदा असन्नावपिण्डस्थापना, यदा त्रिप्रभृतिपिण्डयुद्ध्या कल्प्यते तदा सन्नावस्थापना, एवं सन्नावपिण्ड असन्नावपिण्ड च जानीहि । इत्यादि स्थापनापिण्डाधिकारे । पुनः श्रीअनुयोगद्वारसूत्रे (१२ पत्रे) स्थापनावश्यकं यथा ॥

"से किं तं ठवणावस्सयं ? ठवणावस्सय २ जण कट्टकम्मे वा १ चित्तकम्मे वा २ पोत्थकम्मे वा ३ लेप्पकम्मे वा ४ गंधिमे वा ५ वेद्धिमे वा ६ पूरिमे वा ७ संघाग्गमे वा ८ अक्खे वा ९ वराटप वा १० पगो वा अणो गो वा सन्नाव-ठवणा वा असन्नावठवणा वा भावस्सएत्ति ठवणा ठविज्झा से त ठवणावस्सय (सूत्र १०)" इति, एतद्व्याख्या-एतद्वृत्तितो ज्ञेया, पुनः विचार्यता मनोमते रे ! तव नूतनम् मतं त्रिशदधिकपञ्चदशशतवर्षे १५३० प्रवर्तित, पर काटपि तीर्थे श्रूयते क्षीवत्स्वामिप्रतिमा, पुनः घट्टाणीनामग्रामे सांप्रतमेव भूमिगृहाष्ट बहुयो पुरातन्यो जिनप्रतिमाः प्रकटीबभूवुः ता अतिपुरातनाः सन्ति, तत्र तत्र लिखितप्रशस्तिसंबद् एव प्रतिभूः । पुना रामसेन्यग्रामे अपि अतिजीर्णा श्रीऋषभदेव-प्रतिमा प्रादुर्भूताऽस्ति, एवं श्वतश्चः स्थाने स्थाने घातशः प्रतिमा इति । पुनः श्रीदशाश्रुतस्कन्धे स्वविरावस्यां श्रीभद्रबाहु-स्वामिना देवर्द्धिगणिसमाश्रमपर्यन्ता भायिनः साबवो बन्दिताः सन्ति, यस्मिन् अवसरे बन्दिताः तदवसरे ते स्वपुत्रीयाः

चतुर्गतिवर्तमानाः । ननु—भायश्चमणाः काऽभूवन् ? ततो भाविजिना अपि ब्रह्मविना इति हेतोः नमस्काराद्वाः, तथा स्थापनायाः रूपाईत्वात् भावार्थद्वत् स्निग्धप्रतिमाऽपि पूजनीया इति रहस्य, पुनरपि पिण्डनिर्णयको तद्वृत्तौ च (६ पत्रे) पिण्डस्थापनाया एव स्वरूपं, तथाहि—“ठवणापिण्ड अतो वोच्छं” तत्समर्थयमानः स एव आह—

“अक्षे १ वराहप वा २, कष्टे ३ पोत्थे ४ व चित्रकर्ममे वा ५ । सवभाव ६ मसन्भाव ७, ठवणापिण्ड विआणाहि ॥ ७ ॥” व्याख्या—सत इव=विद्यमानस्य इव भाव सत्ता=सम्भावः, किं तर्कं भवति ?—स्थाप्यमानस्य इन्द्रादेः अनुरूपाङ्गोपाङ्गचिह्नवाहनप्रहरणादिपरिकररूपो य आकारविशेषो यद्दर्शनात् साक्षाद् विद्यमान इव इन्द्रादिः लक्ष्यते स सन्भावः, तदभावो असम्भावः, तत्र सम्भाव असम्भावं च आश्रित्य अक्षे—चन्दनके वराटके—कपर्दके, वाशब्दोऽङ्गुलीयकादिसमुच्चयार्थः, सम्यक्त्वाऽपि च जातौ एकवचनं, तथा काष्ठे—दारुणि पुस्तै=द्विउल्लिकादौ, वाशब्दो लेच्यपापाणसमुच्चये, चित्रकर्मणि वा या पिण्डस्य स्थापना साऽक्षादिः, काष्ठादिषु आकारविशेषो वा पिण्डत्वेन स्थाप्यमानः स्थापनापिण्डः, इयं अत्र भावना—यदा काष्ठे छेप्ये उपले चित्रकर्मणि वा प्रभूतव्रन्त्यसम्भेदरूपः पिण्डाकार साक्षाद् विद्यमान इव आल्लिख्यते, यदा अक्षाः कपर्दकाः अङ्गुलीयकावयो वा एकत्र सम्भेद्यपिण्डत्वेन स्थाप्यन्ते यथा एष पिण्डः स्थापित इति, तदा तत्र पिण्डाकारस्य उपलभ्यमानत्वात् सन्भावतः पिण्डस्थापना, यदा तु एकस्मिन् अक्षे वराटके अङ्गुलीयके वा पिण्डत्वेन स्थापना एष पिण्डो मया स्थापित इति, तदा तत्र पिण्डाकारस्य अनुपलभ्यमानत्वात्, अक्षादिगतपरमाणुसङ्घातस्य च अविवक्षणाद् असम्भावतः पिण्डस्थापना, चित्रकर्मणि अपि यदा एकविन्द्वालिखनेन पिण्डस्थापना, यथा एष पिण्डः

आलिखित इति विषया तदा प्रभूतद्रव्यसंश्लेषाकारादर्शनात् असम्भावपिण्डस्यापना, यदा पुनः एकविन्द्वालिखनेऽपि एव मया गुह्यपिण्डः ओदनपिण्डः सङ्कुपिण्डो वा आलिखित इति विवेका तदा सम्भावतः पिण्डस्यापना ॥ अमुं एव सम्भावसम्भावस्यापनाविभाग माध्यकृद् उपदर्शयति—

“इच्छो व असम्भावे, तिण्ड उवणा च होइ सम्भावे । चित्तसु असम्भावे, दारुवलेप्पोवले सियरो ॥ ७ ॥”
व्याख्या—एकोऽञ्चो वराटकोऽगुलीयकादिः वा यदा पिण्डत्वेन स्याप्यते तदा सा पिण्डस्यापना, ‘असम्भाव’ असम्भावविषया, असम्भाविकी इत्यर्थः ॥

तत्र पिण्डाकृतेः अनुपलभ्यमानत्वात्, अक्षादिगतपरमाणुसङ्घातस्य च अधिवक्षणात् । यदा तु त्रयाणां अपाणां घराटकानां अङ्गुलीयकादीनां वा परस्परं एकत्र संश्लेषकरणेन पिण्डत्वेन स्यापना तदा सा पिण्डस्यापना, ‘सम्भावे’ सम्भाविकी, तत्र पिण्डाकृतेः उपलभ्यमानत्वात्, त्रयाणां चेति सपलक्षणं, तेन द्वयोः अपि बहूना च इत्यपि द्रष्टव्य । तथा ‘चित्तेषु’—चित्रकर्मसु यदा एकविन्द्वालिखनेन पिण्डस्यापना तदा साऽपि असम्भावे, यदा तु चित्रकर्मसु अपि अनेकविन्दुसंश्लेषालिखनेन प्रभूतद्रव्यसङ्घातात्मकपिण्डस्यापना तदा सा सम्भावस्यापना, पिण्डाकृते तत्र दर्शनात् । तथा दारुवलेप्पोपलेषु पिण्डाकृतिसंपादनेन या पिण्डस्य स्यापना स ‘इतरा’ सम्भावस्यापनापिण्डः, तत्र पिण्डाकारस्य दर्शनात् ॥ तद् एवैवै चकः स्यापनापिण्डः इति ॥ ४० ॥

॥ इति जिनप्रतिमास्थापना जिन-इत्यधिकारः ॥ ४० ॥

ननु-जिनप्रतिमापूजायाः फल किं ? का च जिनप्रतिमापूजाकस्य गतिः !, तव आगमाक्षरैः दर्शयतु, उच्यते—यदेव विद्य-
मानतीर्यक्षुरस्य वन्दनपूजादिफलं तदेव जिनप्रतिमापूजाया अपि फल सा एव गतिश्चाऽपि, श्रीराजप्रश्रीयोपाङ्गे (१७ पत्रे)
विद्यमानतीर्यक्षुरस्य वन्दनादिफलं यथा “त महाफलं खलु देवानुष्मियाण तहारुवाण अरहंताणं भगवंताणं नामगो-
अस्स वि सवणयाए ? किमग ! पुण अभिगमणवंदनमसणपडिपुच्छणपजुवासणयाए ! त सेय खलु एगस्स वि
आयरिअस्स धम्मिअस्स सुवयणस्स सवणयाए किमग ! पुण विरलस्स अटुस्स गहणयाए ? त गच्छामि [गच्छामो]
णं देवानुष्मिय समण भगव महावीर वदामि नमसामि सक्कारेभि सम्माणेभि कक्षाण मगल चेइयं देवय पजुवा-
सामि, एअ मे पिच्चा हिआए सुहाए समाए निस्सेयसाए आणुगामियसाए भविस्सति चिकहु एवं सपेहेइ’ इत्यादि
॥ १ ॥ एवमेव श्रीविपाकसूत्रे वग्यानगर्या श्रीमहावीरसमवसरणे श्रीमहावीरदेवस्य वन्दनादिफल, तथाहि—“एतेणं
पेच्चभवे हिआए सुहाए समाए निस्सेयसाए आणुगामिअसाए भविस्सति चिकहु” इत्यादि ॥ २ ॥ इत्यमेव श्रीभगवती-
सूत्रादौ सर्वत्र ज्ञेय । अथ जिनप्रतिमापूजायाः फलं श्रीराजप्रश्रीयोपाङ्गे (१८ पत्रे) प्रोक्तं तस्मिन्मन्यता, तथाहि—
“तएणं तस्स सूरिआमस्स देवस्स पचविहाए पज्जतीए पज्जतीभाव गयस्स समाणस्स इमेयारुवे [अज्जत्थिए]
अब्भत्थिए च्छितिए पत्थिए मणोगए संकप्पे समुपज्जित्था—किं मे पुंविं करणिज्ज ? किं मे पच्छा करणिज्ज ? किं
मे पुंविं सेयं ? किं मे पच्छा सेय ! किं मे पुंविं पि पच्छावि करणिज्जं ? किं मे पुंविं पि पच्छा वि हिआए सुहाए समाए
निस्सेयसाए आणुगामिअसाए भविस्सइ ? तए ण तस्स सूरिआमस्स देवस्स सामाणिअपरिसोवण्णगा देवा सूरिआमस्स

आलिखित इति विवक्षा तदा प्रभूतद्रव्यसंश्लेषाकारार्थानाष्ट असम्भावपिण्डस्थापना, यदा पुनः एकविन्द्वालिखनेऽपि
 पप मया गुढपिण्डः ओदनपिण्डः सकुपिण्डो वा आलिखित इति विवक्षा तदा सम्भावतः पिण्डस्थापना ॥ अमुं एव सम्भा-
 वासद्भावस्थापनाविभाग भाष्यकृद् सपदर्शयति—

“इको च असम्भावे, तिण्ड व्यणा च दोह सम्भावे । चित्तेषु असम्भावे, दारुमलेष्वोवले सियरो ॥ ७ ॥”
 व्याख्या—एकोऽञ्चो वराटकोऽगुलीयकादिः वा यदा पिण्डत्वेन स्याप्यते तदा सा पिण्डस्थापना, ‘असम्भावे’ असम्भाव-
 विषया, असम्भाविकी इत्यर्थः ॥

तत्र पिण्डाकृतेः अनुपलभ्यमानत्वात्, अक्षादिगतरमाणुसङ्घातस्य च अविवक्षणात् । यदा तु त्रयाणा अक्षाणा
 धराटकानां अङ्गुलीयकादीनां वा परस्परं एकत्र संश्लेषकरणेन पिण्डत्वेन स्थापना तदा सा पिण्डस्थापना, ‘सम्भावे’ सम्भा-
 विकी, तत्र पिण्डाकृतेः उपलभ्यमानत्वात्, त्रयाणां चेति सपलक्षणं, तेन द्वयोः अपि बहूना च इत्यपि द्रष्टव्य । तथा
 ‘चित्तेषु’—चित्रकर्मसु यदा एकविन्द्वालिखनेन पिण्डस्थापना तदा साऽपि असम्भावे, यदा तु चित्रकर्मसु अपि अनेकविन्दु-
 संश्लेषालिखनेन प्रभूतद्रव्यसङ्घातस्मकपिण्डस्थापना तदा सा सम्भावस्थापना, पिण्डाकृतेः तत्र दर्शनात् । तथा दारुक-
 लेष्योपलेषु पिण्डाकृतिसंपादनेन या पिण्डस्य स्थापना स ‘इतरः’ सम्भावस्थापनापिण्डः, तत्र पिण्डाकारस्य दर्शनात् ॥
 तद् एवं उक्तः स्थापनापिण्डः इति ॥ ४० ॥

॥ इति खिनप्रतिभास्थापना खिन-इत्यधिकारः ॥ ४० ॥

ननु-अग्निप्रतिमापूजायाः फलं किं ? का च अग्निप्रतिमापूजकस्य गतिः ? तद् आगमाक्षरे-दर्शयतु, इच्छयतु, यदेव विद्यमानतीर्थं देवस्य वन्दनपूजादिफलं तदेव अग्निप्रतिमापूजाया अपि फलं सा एव गतिश्चाऽपि, श्रीराजप्रश्नीयोपाङ्गे (१७ पत्रे) विद्यमानतीर्थं देवस्य वन्दनादिफलं यथा “तं महाफलं खलु देवाणुप्पियाणं अरहताणं भगवंताणं नामगो-अस्स वि सवणयाए ? किमग ! पुण अग्निगमणवंदनमसणपडिपुच्छणपज्जुवासणयाए ! तं सेयं खलु एगस्स वि आयरिअस्स घम्मिअस्स सुवयणस्स सवणयाए किमग ! पुण विठलस्स अट्ठस्स गहणयाए ? तं गच्छामि [गच्छामो] नं देवाणुप्पियं समणं भगवं महावीरं वदामि नमस्सामि सक्कारेमि सम्माणेमि कक्षाणं मंगलं वेइयं देवयं पज्जुवासामि, एअं मे पिच्चा हिआए सुहाए खमाए निस्सेयसाए आणुगामियत्ताए भविस्सति त्तिक्कु एवं सपेहेइ’ इत्यादि ॥ १ ॥ एवमेव श्रीविपाकसूत्रे चम्पानगर्या श्रीमहावीरसमवसरणे श्रीमहावीरदेवस्य वन्दनादिफलं, तथाहि-“एतेणं पेच्चमवे हिआए सुहाए खमाए निस्सेयसाए आणुगामियत्ताए भविस्सति त्तिक्कु” इत्यादि ॥ २ ॥ इत्यमेव श्रीमगवती-सूत्रादौ सर्वत्र ज्ञेयं । अथ अग्निप्रतिमापूजायाः फलं श्रीराजप्रश्नीयोपाङ्गे (१८ पत्रे) प्रोक्तं तन्निशम्यता, तथाहि-“तएणं तस्स सूरिआभस्स देवस्स पच्चविहाए पज्जत्तीए पज्जत्तीभाव गयस्स समाणस्स इमेयारुवे [अज्जत्थिए] अम्मत्थिए धितिए पत्थिए मणोगए संकप्पे समुपज्जित्था-किं मे पुर्विं करणिज्जं ? किं मे पच्छा करणिज्जं ? किं मे पुर्विं सेयं ? किं मे पच्छा सेयं ? किं मे पुर्विं पि पच्छावि करणिज्जं ? किं मे पुर्विं पि पच्छा वि हिआए सुहाए खमाए निस्सेयसाए आणुगामियत्ताए भविस्सइ ? तए ण तस्स सूरिआभस्स देवस्स सामाणिअपरिसोववण्णगा देवा सूरिआभस्स

देयस्स इमेआरुयमग्गमत्थिअ आव ससुय्यत्तं समभियज्जणिष्ठा जेणेय सूरिआमे देवे तेणेव उवागच्छति, सूरिआम देव
 करयलपरिगद्धिअं सिरसावत्तं मत्थए अंजलिं कट्ठु अण्ण विजएण वद्धाविति, वद्धाविष्ठा एव वयासी-एव खल्ल देवाणु-
 प्पिआण सूरिआमे विमाणे सिद्धायतणंसि विणपट्ठिमाण जिणुस्सेहपमाणमिषाण अट्टसयं सनिखित्त चिट्ठति, समाए ण
 सुहम्माए माणवए वेइए खमे वइरामयस्स गोलयइसमुगएस्स बद्धओ जिणसकहाओ सन्निखित्तओ चिट्ठति, ताओ ण
 देवाणुप्पिआणं अण्णेसिं च बद्धण वेमाणियाणं देवाण य देवीण य अच्चणिआओ जाव पज्जुवासणिआओ, त एय णं
 देवाणुप्पिआणं पुर्वि करणिज्जं, तं एय णं देवाणुप्पिआण पच्छा करणिज तं एय ण देवाणुप्पियाण पुर्वि सेय, त एय ण
 देवाणुप्पियाणं पच्छा सेय, त एय णं देवाणुप्पिआण पुर्वि पि पच्छा वि हिआए सुहाए खमाए निस्सेयसाए आणुगामिअ-
 णाए भविस्सति" । पुनः श्रूयतां देवपूजाफलं साधोः पञ्चमहाव्रतपालनस्य श्रीस्थानान्ने तृतीयस्थाने चतुर्थोद्देशके (१७६
 पत्रं) प्रोक्तं, तदेव फल विनम्रतिमापूजनस्याऽपि प्रोक्तं, तथाहि-

"तओ ठाणा अन्नवसितत्स अहिताते अन्नमाते अन्नमाते अणिस्सेसाते अणाणुगामिअसाते भवति, तं-से णं मुंढे
 भविष्ठा अगारतो अणगारिअ पवतिते मिगये पावयणे सक्किते कस्सिते वितिगिच्छित्ते भेदसमावसे कट्टससमावसे
 निगय पावयणं णो सुइइति णो पस्सियति णो रोपति, त परिस्सहा अभिजुज्जिअ अभिजुज्जिअ अभिमवति, नो से
 परिस्सहे अभिजुज्जिअ अभिजुज्जिअ अभिमवति" से णं मुंढे भविष्ठा अगारतो अणगारितं पवतिते पवति महइएइ
 संक्किते आव कट्टससमावसे पञ्चमहव्रतार्हं नो सुइइति आव णो से परिस्सहे अभिजुज्जिअ अभिजुज्जिअ अभिमवति ।

अभिजुजिज

परिसहे [किते] आव

निस्संकप [किते]

से णं मुंढे भविष्ठा आगारातो अणगारिअं पवतिते छहिं जीवनिक्कापहिं निस्संकप [किते] आव परिहरे अभिजुजिज
अभिजुजिज अभिभवति । णो त परिहरे अभिभवति ३ ॥”
व्याख्याऽपि यथा—अनन्तरं मरणमुक्त्वा, मृतस्य तु जन्मान्तरे यथाविधस्य यद्वस्तु त्रय यस्य सपद्यते तस्य तत्तस्मै दर्शयितु-
माह—‘तज्जो ठाणा इत्यादि’ त्रीणि स्थानानि—प्रवचनमहाप्रवृत्तजीवनिकायलक्षणानि अव्यवसितस्य—अनिश्चयवतोऽपराक्रमवतो
वाऽहिताय अपख्याय—असुखाय—दुःखाय अक्षमाय—असगतत्वाय अनिःश्रेयसाय—अमोक्षाय अननुगामिकत्वाय—अशुभानु-
दाय भवन्ति । ‘से ण’ति यस्य त्रीणि स्थानानि अहितादित्वाय भवन्ति । स शक्तो—वेदात् सर्वतो वा सशयवान्, काक्षितस्त-
थैव मतान्तरस्यापि साधुत्वेन मन्ता विचिक्षित्तः—फल प्रति शङ्कोपेतः अत एव भेदसमापन्नो—द्वैधीभावमापन्न एवमिदं न
चैवमितिमतिक, कष्टसमापन्नो—नैतदेवमितिप्रतिपत्तिकः । ततश्च निर्ग्रन्थानामिदं नैर्ग्रन्थक, प्रशस्त प्रगत प्रथम वा वच-
नमिति प्रवचन—आगमो दीर्घत्व प्राकृतत्वात्, न शब्दत्वे सामान्यतो न प्रत्येति—न प्रतीतिविषयी करोति न रोचयति—न
चिकीर्षाविषयी करोति ‘त’मिति य एवंभूतस्य प्रवृत्तिभास परिसङ्गन्ते इति परीपहा—सुधादय अभियुज्य अभि-
युज्य—सम्बन्धमुपगत्य प्रतिस्पर्धं वा अभिभवन्ति—न्यकुर्वन्ति इति, शेष सुगमं । उक्तविपर्ययसूत्रं प्राग्वत्, किन्तु हित-
मदोपकर इह परत्र च आत्मनः परेषा च पथ्यान्नभोजनवत्, सुख आनन्दः तृपितस्य शीतलपानमिव, क्षम उचित
तथाविधव्याधिव्याधातकौषधपानमिव, निःश्रेयस निश्चित श्रेयः—प्रशस्त भावतः पचनमस्कारकरणमिव अनुगामिक अनु-
गमनशीलं भास्वरद्रव्यजनितच्छायेवेति ॥ ४ ॥

पुनः श्रीपाक्षिकसूत्रेऽपि, तथाहि—“एष खलु पाणाइवायस्स वेरमणे हिए सुहे खमे निस्सेयसिए आणुगामिप” इत्यत्र इदं रहस्य—यंचमहाप्रपाल्मस्य यत् “हिआए सुहाए खमाए निस्सेसिआए आणुगामिआए” इत्यनेन फलमुक्तं तदेव जिन-प्रतिमापूजाया अपि फलमुक्तं, पुनर्बैत्यस्य जिनप्रतिमाकूपस्य वैयावृत्तिकरणे कर्म निर्जराकूपं फलं श्रीप्रभञ्ज्याकरणे सर्व-व्यापारे (१२२ पत्रे) प्रोक्तं, तथाहि—

“अर्द्धतन्नाल-बुद्धल-गिळण बुहुसमके पवसि-आयरिअ-सवज्जाए सेहे साहम्मिए तवस्सी कुलगण संघ चेइअट्टे अ निज्जरट्ठी वेयावचं अणित्थियं दसविह वहुविह करेइ अ” अथ जिनप्रतिमापूजकस्य सूर्यामदेवस्य श्रीराजप्रभ्रीयोपाङ्गे (४४ पत्रे) श्रीमहावीरदेवेन या गतिरुक्ता ता श्रूयतां, तथाहि—

“तए ण से सूरिआमे देवे समणस्स भगवओ महावीरस्स अंतिए षम्म सोळा निस्सम्म हट्ठपुट्ठ जाव हयहियए चट्ठाए चट्ठेति, वट्ठिआ समणं भगवं महावीरं वंदइ, नमसाइ वंदिआ नमस्सिआ एव वयासी-अह वं मंते ! सूरिआमे देवे किं भवसिद्धिए किं अमवसिद्धिए ? सम्मविट्ठी मिच्छविट्ठी ? २ परित्तसंसारिए अणत्तसंसारिए ? ३ सुलभचोहिए दुल्लभचोहिए ? ४ आराहए विराहए ? ५ चरिमे अचरिमे ? ६ तए णं समणे भगव महावीरे सूरिआमं देवं एव वयासी-सूरिआमा ! तुम णं भवसिद्धिए नो अमवसिद्धिए ? १ सम्मविट्ठी नो मिच्छविट्ठी ? २ परित्तसंसारि नो अणत्तसंसारि ? ३ सुलभचोही नो दुल्लभचोही ? ४ आराहए नो विराहए ? ५ चरिमे नो अचरिमे ? ६ तए ण से सूरिआमे देवे समणेणं भगव-

या महावीरेणं एवं बुधे समाणे हृष्टतुष्टुचिस्माणांदिए परमसोमणस्से” इत्यादि । पुनः श्रीबृहत्कल्पे जिनप्रतिमादर्शनात् ज्ञानदर्शनधारित्रलामरूपो भावग्रामः कथितोऽस्ति, तथाहि—

“तित्ययरा १ जिन २ चतुदस ३ भिक्षे ४ सविग्ग ५ तह य असविग्गे ६ सारुविय ७ वय ८ दंसण ९ पडिमाओ १० भावगामाओ ११ ॥ ४१ ॥”

॥ इति जिनप्रतिमापूजाफलाधिकारः ॥ ४१ ॥

ननु-प्रतिमायाः पूजने पट्कायवधेन महानारम्भो जायते, कथं ? पूर्वं पापाणाद्विघटने सच्चिस्पापाणच्छेदादिना पृथ्वी-कायवधः १ प्रतिमायाः स्नानकारापणे एकस्मिन् जलविन्दौ केवलिनाऽसंख्याता जीवा हृष्टाः प्रतिपादिताश्चेति हेतोरप्यकायवधः २ धूपोत्क्षेपे दीपप्रज्वालने चाऽग्निकायवधः ३ शङ्खादिवाद्यवादने वायुकायवधः ४ कुम्भममालादीना कण्ठादिपरिचापने वनस्पतिकायवधः ५ दीपादौ पतङ्गादिजीवमरणेन त्रसकायवधः ६ इति । अनेधर्मस्तु जीवदयामयः, तत्कथमानयामि जिनप्रतिमापूजाम् ? इत्यत्र उच्यते—ननु-जिनधर्मो निःकेवल जीवदयारूपो वाऽऽज्ञासहितदयारूपो वा ? नाऽऽद्यः पञ्च कक्षीकार्यः, भगवदुक्तागमपक्षेण सम प्रत्यक्ष विरोधस्य लक्ष्यमाणत्वात् । कथं यदि श्रीचीतरागदेवेन निःकेवल जीवदयारूपो धर्मः प्ररूपितोऽमविष्यत् तदा साधूना नदीलङ्घनादिकं कर्तव्यं भगवान् नाऽकथयिष्यत् ? तत्रापि पृथिव्यादिजीवानां वधस्य प्रत्यक्ष जायमानत्वात् । नदीलङ्घनं च श्रीस्थानाङ्गसूत्रे पञ्चमस्थाने द्वितीयोद्देशके प्रथमालापके (३०८ पत्रे), तथाहि—“नो कप्पइ निगघाण वा निगघीण वा इमाओ उद्दिट्ठाओ गणिआओ वितज्जिता-

तो पंच महण्णावातो महानदीओ अंतो मासस्स बुक्खुसो वा तिक्खुचो वा त्तरिचए वा सत्तरिचए वा, त अहा-भगा १
 जवणा २ सररु ३ परावती ४ मही, ५ पंचहिं ठणेहिं कप्पति, त अहा-भतसि वा १ दुग्ग्भिक्खसि वा २ पयहेज्ज व ण
 कोइ ३ दओघसि वा एज्जमाणंसि महत्ता वा ४ अणारितेसु य" इत्यादि । पुनः श्रीआचारारुसूत्रे द्वितीयश्रुतस्कन्धे
 वृत्तीयाध्ययने ईर्यायाः प्रथमोद्देशके (३४६ पत्रे) "से भिक्खू वा भिक्खुणी वा पुषामेव तिरिच्छसपातिम नाय जाणिज्जा,
 जाणिचा से तमायाए एगंतमवक्कमिज्जा २ मइग पडिलेहिज्जा २ एगओ भोअणमइग करिज्जा २ ससी-सोवरिअ काय
 पाए पमज्जिज्जा २ सागारं मच्च पक्खत्ताइज्जा, एग पाय अले किच्चा एग पाय थले पिच्चा ततो सजयामेव नायं दुरुहिज्जा ॥
 (सूत्र ३४१) । से भिक्खू वा भिक्खुणी वा नाव दुरुइमाणे नो नावाओ पुरतो दुरुहिज्जा, नो नावाओ मगओ दुरु-
 हिज्जा, नो नावाओ मज्जओ दुरुहिज्जा, नो बाहाओ पणिज्जिय २ अगुलिआए च्हिसिअ २ ओणमिअ २ उल्लमिअ २
 निज्जाइज्जा । से ण परो नावागओ नावागय वइज्जा-आउसतो ! समणा ! एय ता तुम नाव उक्कसाहिज्जा वा उक्क-
 साहि वा सिवाहि वा रज्जूआए वा गहाय आकसाहि, नो से त परिअ परिजाणिज्जा, तुसिणीओ उवेहिज्जा । से ण परो
 नावागओ नावाग० वइज्जा आउसतो ? समणा ! नो सचाएसि तुम नावं उक्कसिचए वा उक्कसिचए वा लिचए वा
 रज्जूआए वा गहाय आकसिचए वा, आहर, एयं नावाए रज्जूअ सय वेध ण वयं नावं उक्कसिस्सामो । वा आव रज्जूए
 वा गहाय आकसिस्सामो, णो से तं प० तुसिणीओ वइज्जा, से ण परो नावागओ नावा गय वइज्जा । आउसंतो !
 समणा ! एय ता तुमं नावं आलिचेण वा पीढएण वा वसेण वा अक्खएण वा वाहेहि, नो से तं प० सुत्ति० ।

से जं परो० एय ता तुम नावाए उदय हथेण वा पाएण वा मत्तेण वा पहिगहेण वा नावाउस्सिचणेण वा उस्सिच्चाहि,
 जो से तं । से ण परो आउसतो ! समणा ! एवं तुम नावाए उस्सिग हथेण वा पाएण वा बाहुणा वा ऊरुण वा उदरेण
 वा सीसेण वा काएण वा उस्सिचणेण वा वेलेण वा मट्ठियाए वा कुसपत्तएण वा कुविंदएण वा पिहेहि, नो से त । से
 भिक्खु वा भिक्खुणी वा नावाए उस्सिगेण उदय आसवमाण पेहाए उवरुवरिं नाव कज्जवावेमाणिं पेहाए नो पर उवस-
 कमित्तु एव बूया-आउसतो ! गाहावई एय ते नावाए उदय उस्सिगेण आसवइ उवरुवरिं नावा वा कज्जलावेइ, एयप्प-
 गार मण वा वाय वा नो पुरओ कट्ठु विहरिजा, अप्पुत्सुए अवहिहेसे एगतगएण अप्पाणं विउसेजा समाहीए, तओ०
 सं०, नावासत्तारिमे य उदय आहारिय रीइजा, एय खल्ल सया जइज्जासिच्चिवेमि $\times \times \times$ से ण परो पाया० आउ
 संतो ! समणा ! एय ता तुम छत्तग वा आव चम्मछेयणग वा गिण्हाहि, एआणि तुम विरुवरूवाणि सत्थजायाणि
 धारेहि, एय ता तुम दारग वा दारिग वा यजेहि जो से त $\times \times \times$ से ण परो नायागए नायागय यएजा-आउसतो !
 एस ण समणे नावाए मढमारिए भवति, से ण बाहाए गहाय नावाओ उदगसि पक्खिविज्जा, एयप्पगार निग्घोस सुच्चा
 निसम्म से अ चीवरधारी सिया खिप्पामेव चीवराणि उवेढिज्ज वा निवेढिज्ज वा उप्फेस वा करिजा, अह पुण एवं
 जाणिज्जा अमिक्कत्तकूरकम्मा खल्ल बाला बाहाहिं गहाय नावाओ उदगसि पक्खिविज्जा से पुधामेव यइजा-आउसतो !
 गाहावती मा मेत्तो बाहाए गहाय नावाओ उदगसि पक्खिवह, सय चेव ण अह नावाओ उदगसि ओगाहिस्सामि से
 जेव वयंतं परो सहसा बलसा बाहाहिं० नावाओ उदगसि पक्खिविज्जा, त जो सुमणे सिया, नो दुम्मणे सिया, नो

उच्चावय मण नियच्छिज्जा, णो तेसिं बालाण घयाए वहाए समुद्धिज्जा, अप्पुस्सुए जाव समहीए तओ संजयामेव उदगसि
 पविज्जा $x \times x \times$ से भिक्खु वा भिक्खुणी वा उदगंसि पवमाणे नो हत्थेण हत्थ पाय पाएण काय आसाइज्जा,
 से अणासायणाए अणासायमाणे तओ संजयामेव उदगंसि पविज्जा । से भिक्खु वा भिक्खुणी वा उदगसि पवमाणे नो
 उम्भुगनिमुग्गिअ करिज्जा, मामेय उदगं कधेसु वा अन्हीसु वा नक्कसि वा मुहसि वा परिआवज्जिज्जा, तओ, सज-
 यामेव उदगसि पविज्जा । से भिक्खु वा उदगसि पवमाणे दुब्बलिअ पाचणिज्जा, खिप्पामेव उवहिं विगिंचिज्जा वा विसो-
 हिज्जा था, नो जेव ण साइज्जिज्जा, अह पुण जाणिज्जा पाए सिआ उदगाओ तीर पाचणित्तए, तओ संजयामेव उद-
 चहेण वा ससिणन्देण वा काएण उदगतीरे चिद्धिज्जा । से भिक्खु वा भिक्खुणी वा उदचल वा कायं वा ससिणज्ज वा
 काय नो आमज्जिज्जा वा, णो पमज्जिज्जा वा सलिहिज्जा वा निद्धिहिज्जा वा उवलज्जा वा उवहिज्जा वा आयाविज्ज वा
 पयाविज्ज वा अह पुण एव जाणिज्जा विगओवओ मे काए छिन्नसिणेहे काए तहप्पगार काय आमज्जिज्ज वा पयाविज्ज
 वा, तओ संजयामेव गामाणुगाम दूइज्जमाणे णो परेहि सद्धिं परिजविअ २ गामाणुगाम दूइज्जिज्जा ।” पुनरत्रैव तृती
 याउच्चयनस्य द्वितीयोद्देशके (३४९ पत्रे) एव जहाप्रमाणनदीजलद्धनविधिमाह, तथाहि—“से भिक्खु वा भिक्खुणी
 वा गामाणुगामं दूइज्जमाणे अतरा से अघासंतारिमे उदग [गे] सिआ, से पुबामेव ससीसोवरिय काय पाए य पमज्जिज्जा २
 एगं पाय खले किंवा एग पाय थले किंवा ततो संजयामेव अघासतारिमे उदगसि आहारिअ रीएज्जा” इत्यादि ॥

पुनः श्रीकल्पसूत्रेऽपि तृतीयसमाचार्या (२५३ पत्रे) नदीलद्धन चक आहारार्थे, तथाहि—“वासावास पज्जोसवियाण

कप्पइ निगयाण वा निगयीण वा सबओ समंता सक्कोसं जोयण भिक्खायरिआए गतुं, पढिनियत्तए × × × × एरावई कुणालाए जत्थ चक्किआ सिआ, एग पाय जले किआ, एग पाय थले किआ, एव चक्किआ, एव ण कप्पइ सबओ समता सक्कोस जोयण भिक्खायरियाए गतु पढिनियत्तए” इत्यादि । तथा पुनरपि श्रीकल्पे त्रयोदशसामाचार्यां (२६३ पत्रे) अल्पधृष्टौ जायमानायामपि निग्रन्थाना निग्रन्थीनां च भरूपानार्थं गमन अनुज्ञात श्रीमहावीरदेवेन, तथाहि—

“वासावासं पज्जोसविअस्स पढिगगहधारिस्स भिक्खुस्स नो कप्पइ वग्धारिमवुट्ठिकायसि गाहावइकुल भत्ताए वा पाणाए वा निक्खमिच्चए वा पविसिच्चए वा । कप्पइ से अप्पवुट्ठिकायसि सतरुत्तरसि गाहावइकुल भत्ताए वा पाणाए वा निक्खमिच्चए वा पविसिच्चए वा” इति वर्षत्यपि मेघे अनस्तमिते सूर्ये साधोः वसतौ आगमने एव आराधकत्वं लक्ष, तत्र स्थितौ तु विराधकत्वं, अत्र आज्ञा एव प्रमाण । निष्केवल जीवदयापक्षे तु अनागमन श्रेयस्कर, आगमनादिना जाताया अक्कायविराधनाया तत्राऽभावात्, तत्सामाचारीपाठोऽपि तत्रैव यथा—

“वासावास पज्जोसविअस्स निगयस्स निगयीए वा गाहावइकुल पिंढवायपहिआए अणुपविट्ठस्स निगिज्झिय निगिज्झिय बुट्ठिकाए निवइज्जा, कप्पइ से अहे आरामंसि वा अहे उवस्सयंसि वा, अहे विअढगिहसि वा अहे रुक्खमूलसि वा उवागच्छिस्सए”, (पुनः २६४ पत्रे) “नो से कप्पइ पुधगहिण्ण भत्तपाणेण वेल उवायणावित्तए, कप्पइ से पुधामेव विअढग मुच्चा पिच्चा पढिगगहग सलिहिअ सलिहिअ सपमज्जिय एगायं भट्ठग कट्ठु सावसेसे सूरं जेणेव उवस्सए तेणेव उवागच्छिस्सए, नो से कप्पइ त रयणिं तरयेव उवायणावित्तए” इति । पुन श्रूयतां—श्रावकाणा साधूना

उच्चायय मण नियच्छिञ्जा, जो तेसिं बालाण थयाए वधाए समुद्धिञ्जा, अप्पुस्सुए जाव समहीए तओ सजयामेव उदगसि
 पविञ्जा $x \times x \times$ से भिक्खु वा भिक्खुणी वा उदगसि पवमाणे नो हत्थेण हत्थ पाएण पाय काएण काय आसाइञ्जा,
 से अणासायणाए अणासायमाणे तओ सजयामेव उदगसि पविञ्जा । से भिक्खु वा भिक्खुणी वा उदगसि पवमाणे नो
 उम्मुगनिमुत्तिअ करिञ्जा, मामेय उदगं कथेसु वा अञ्जीसु वा नक्कसि वा मुहसि वा परिआवजिञ्जा, तओ, सज-
 यामेव उदगसि पविञ्जा । से भिक्खु वा उदगसि पवमाणे तुच्चलिअ पाचणिञ्जा, सिप्पामेव सबहिं विगिंचिज्ज वा विसो-
 दिज्ज वा, नो णेव ण साइज्जिञ्जा, अह पुण खाणिञ्जा पाएए सिआ उदगाओ तीर पावणिस्सए, तओ सजयामेव उद-
 गेण वा ससिणद्वेण वा काएण उदगतीरे चिद्धिञ्जा । से भिक्खु वा भिक्खुणी वा उदवल्ल वा काय वा ससिणद्ध वा
 कायं नो आमज्जिञ्जा वा, जो पमज्जिञ्जा वा संळिहिञ्जा वा निळिहिञ्जा वा उवळिञ्जा वा उयड्ढिञ्जा वा आयाविज्ज वा
 पयाविज्ज वा अह पुण एव आमिञ्जा विगओवओ मे काए छिन्नसिणेहे काए तहप्पगार काय आमजिज्ज वा पयाविज्ज
 वा, तओ सजयामेव गामाणुगाम दूइज्जमाणे जो परेहि सद्धिं परिअविअ २ गामाणुगाम दूइजिञ्जा ।” पुनरत्रैव तृती-
 याऽध्ययनस्य द्वितीयोद्देशके (३४९ पत्रे) एवं जङ्गाप्रमाणनदीजललङ्घनविधिमाह, तथाहि—“से भिक्खु वा भिक्खुणी
 वा गामाणुगाम दूइज्जमाणे अंतरा से जघासंतारिमे उदग [गे] सिआ, से पुषामेव ससीसोचरिय काय पाए य पमज्जिञ्जा २
 एग पाय जळे किआ एगं पाय थळे किआ ततो सजयामेव जघासंतारिमे उदगसि आहारिअ रीएज्जा” इत्यादि ॥

पुनः श्रीकृत्स्नपत्रेऽपि तृतीयसामाचार्या (२५३ पत्रे) नदीलङ्घन वक्त आदाराय, तथाहि—“वासावास पज्जोसविचाण

[illegible]

च सर्वधर्मकर्तव्यं वृथिव्याधारमभपूर्वकमेव हृदयते, यतो वद त्वं श्रेणिककोणिकवुञ्जिकानगरीवास्तव्यश्रावकादीनां भग-
यहन्यनार्यं गमनाऽऽगमने वृथिव्यध्वनस्यतिक्रम्युपिपीलिकाविजीवानां उपमर्दनं जातं न या ? जातमेव, न च वक्तव्यं
जीवोपमर्दे तेषां पुण्यमपि जातं न भविष्यतीति । तेषां हि-

"आए सुहाए स्वप्नए निस्सेअसाए अणुगाभियसाए भविस्सइ" इति फलस्योक्तत्वात् । अपि च पुष्कलिश्रावकेण
पाक्षिकपर्वण्यपि साधर्मिकाणां भोजनाविना साधर्मिकवास्तव्यं चक्रे, तत्र तस्यास्मो लभ्यो न वा ? न च बान्धवं तस्याऽऽरम्भं
एव लभ्यः, न शुभं फलं भावि इति । यतस्तत्रैव तस्य पुण्यपुटेः फलस्योक्तत्वात् । यदुक्तं श्रीभगवतीसूत्रे द्वादशशतके प्रथ-

मोदेयके (५५२ पत्रे) तयाहि-

"धृण कालेण तेण सम्पणं सत्तस्सी नाम नगरी होत्या, वसञ्जो कोट्टए वेइए वसञ्जो, तत्थ ण सत्तस्सीए नगरीए
ग्रहवे सत्तणमोक्खा समणोवासणा परिवसति, अहा जाव अपरिभूया अभिगयवीवाजीवा जाव विहरति, तस्स णं
सत्तस्स समणोवासणस्स सम्पलान्तमं भारिआ होत्या, सुकुमाल जाव सुक्खा समणोवासिया अभिगयजीवाजीवा
जाव विहरति । तत्थ णं सत्तस्सीए नगरीए पोक्खलीनाम समणोवासए परिवसइ अहे अभिगयजाव विहरइ, तेण
कालेणं तेण सम्पणं समी समोसठे परिसा निगया जाव पज्जुवासति, तए ण ते समणोवासणा इमीसे अहा आलभि-
याए जाव पज्जुवासइ, तएण सम्पणे भगवं महावीरे तेसिं समणोवासणा तीसे च महतिं धम्मकहा जाव परिसा
पडिगया, तए ण ते समणोवासणा समणस्स भगवंजो महावीरस्स अतियं धम्म सोळा निसस्स इह पुट्टं । सम्पणं भगव

महावीर ध्वंति नमसीति वदिता नमसिन्ता पसिणाइं पुच्छति पसिणाइं पुच्छिता अट्टाइं परिआदिअंति अ० २ उट्टाप
 चठ्ठेति उ० २ समणस्स म० महा० अतियाओ कोट्टयाओ चेइयाओ पडिनि० प० २ जेणेव सावथी नगरी तेणेव पहा-
 रेत्य गमणाए । तए णं से सखे समणोवासए ते समणोवासए एव वयासी-तुज्जे णं देयाणुप्पिया ! धिउल असण पाण
 खाइम साइम उवक्खहावेह, तए णं अम्हे त विउल असण पाण खाइम साइम आसाएमाणा विसापमाणा परिमुजेमाणा परि-
 भाएमाणा पक्खिय पोसहं पडिआगरमाणा विहरिस्सामो, तए ण ते समणोवासगा सखस्स समणोवासगस्स एअमहं
 विणएणं पडिसुणति, तए ण तस्स सखस्स समणोवासगस्स अयमेयारुवे अन्भत्थिए जाव समुप्पजित्या-नो खलु मे
 सेयं त विउल असणं पाणं जाव साइम आसाएमाणस्स जाव ४ पक्खिअ पोसह पडिआगरमाणरस विहरित्तए, सेअ
 खलु मे पोसहसालाए पोसहिअस्स बंभचारिस्स उम्मुक्कमणिसुवन्नस्स ववगयमालावन्नगणिलेणस्स निक्खिवत्तसत्यमुसलस्स
 एगस्स अविइयस्स दब्भसंयारोवगयस्स पक्खिअ पोसहं पडिआगरमाणस्स विहरित्तए तिकुट्टु एव सपेहेति २ जेणेव
 सावथी नगरी जेणेव सए गिहे जेणेव उप्पलासमणोवासिआ तेणेव उवागच्छइ, उवागच्छिता उप्पल समणोवासिय
 आपुच्छइ, आपुच्छिता जेणेव पोसहसाला तेणेव उवागच्छइ, उवागच्छिता पोसहसालं अणुपयिसइ, अणुपयिसित्ता पोमह-
 साल पमज्जइ, पो० प २ उच्चारपासवणभूमी पडिलेहेइ, उ० पडि० २ दब्भसथारग सथरति, दब्भ० सं० २ दब्भसथारग
 तुक्कइ, तु० २ पोसहसालाए पोसहिए वभयारी जाव पक्खिअ पोसह पडिआगरमाणे विहरइ । तए ण ते समणोवासगा
 जेणेव सावथी नयरी जेणेव सयाइ गिहाइ तेणेव उवागच्छति, उवागच्छिता विउल असण पाण खाइम साइम उअम-

दावैति उ० २ अण्णमण्णे सदावैति अ० स० २ एव वयासी-एवं खलु देवाणुप्पिया ! अग्हेहिं से विटले असणपाणखा-
 इमसाइमे उवक्खळाविय, संखे य ण समणोवासए नो हवमागच्छइ, त सेय खलु देवाणुप्पिया ! अग्हे सख समणोवा-
 सग सदावेत्तए । तए ण से पोक्खली समणोवासए ते समणोवासए एव वयासी-अच्छह ण तुज्जे देवाणुप्पिया ! सुणिषुया
 चीत्तया अहन्न सख समणोवासग सदावेमिप्पिकहु तेसिं समणोवासगण अतिआओ पढिनिक्खमइ प० २ सावत्थीए
 नगरीए मज्झमज्जेण जेणेव सखत्त समणोवासगत्त गिहे तेणेव उवागच्छइ, उवागच्छित्ता सखत्त समणो वासगत्त गिह
 अनुपविट्ठे । तए णं सा उप्पला समणोवासिआ पोक्खलिं समणोवासग एज्जमाण पासइ पासित्ता इट्ठतुट्ठ० आसणाओ
 अ०मुट्ठइ, अमुट्ठित्ता सत्तइ पयाइ अणुगच्छइ अणुगच्छित्ता पोक्खलिं समणोवासगं वदति नमसति, वदिता नमसित्ता
 आसणेण उवनिमतेइ, आ० २ एवं वयासी-सदिसंतु ण देवाणुप्पिया ! किमागमणप्पयोअण ? तए णं से पोक्खली
 समणोवासए उप्पल समणोवासिय एव वयासी-कहिन्न देवाणुप्पिये ? संखे समणोवासए ? तए ण सा उप्पला समणोवासिआ
 पोक्खल समणोवासग एव वयासी-एव खलु देवाणुप्पिया ! संखे समणोवासए पोसइसालाए पोसहिए वमयारी जाव
 विहरइ । तए ण से पोक्खली समणोवासए जेणेव पोसइसाला जेणेव संखे समणोवासए तेणेव उवागच्छइ, उवागच्छित्ता
 गमणागमणाए पढिक्कमइ, ग० २ सख समणोवासग वदति नमसति, वदिता नमसित्ता एव वयासी-एव खलु देवाणुप्पिया !
 अग्हेहिं से विटले असण जाव साइमे उवक्खळाविय तं गच्छामोण देवाणुप्पिया ! त विटल असण जाव साइम आसाए-
 माणा जाव पढिजागरमाणा विहरामो । तए ण से संखे समणोवासए पोक्खलिं समणोवासग एव वयासी-नो खलु कप्पति

देवाणुष्यिया ! त विचल असण पाणं खाइमं साइमं आसापमाणस्स जाव पडिजागरमाणस्स विहरिच्चए, कप्पइ मे पोसह-
 सालए पोसहिअस्स जाव विहरिच्चए, त छेयेणं देवाणुष्यिया ! तुब्भे त विचल असण पाण खाइमं साइमं आसापमाणा जाव
 विहरह, तए ण से पोक्खली समणोमासए सुखस्स समणोवासगस्स अतियाओ पोसहसालाओ पडिनिक्खमति, पडिनिक्ख-
 मित्ता । सावत्थिं नगरिं मज्झमज्जेणं जेयेव ते समणोवासगा तेणेव उवागच्छइ” इत्यादि । अपि च श्राद्धाना साधुवन्दनार्थं
 सामाधिकपौपयग्रहणार्थं धर्मशालाया गमनागमने, तथा धुधितस्य भोजनप्रदाने, तृपितस्य पानीयपाने आरम्भो जायते न
 वा ? तथा साधवे अन्न [दानं] ददता उष्णधान्यस्थाल्युद्धाटने उष्णवाप्यादिना वायुकायस्य सर्वत्र अमरघूक्ष्मत्रसजीवाना च
 घातो भवति न वा ? । तथा कडिच्छिकाशाटने वादरवायुकायादिवधो भवति न वा ? । तथा धान्यादिना सर्पादिजीवमोचने
 आरम्भो जायते न वा ? । सर्वत्र भवत्येव इति रहस्य, तस्य प्रत्यक्ष दृश्यमानत्वेन अपलपितु अशक्यत्वात् । पुनर्वद
 सामाधिक्यौपधाविकधर्मकर्तव्यकरणार्थं धर्मशाला कार्यते तत्र तु प्रकट पट्टायोगमदो दरीदृश्यते, ततस्तद्धर्मशाला-
 कारापणे पुण्य पाप वा जायते ? । न च पुण्यमिति वक्तव्य, स्वपक्षस्वतेः । नाऽपि पाप, न च धर्मोऽर्थं पापं कर्तव्यमिति
 भवन्मत, तदा कुत्र यास्यति ? । पुनः पाप चेत्, तदा धर्मशालानामस्थाने पापशालेति कथ्यताम् । तत उभयथाऽपि तव
 सकटे पातो जात इतो व्याघ्र इतस्तटी । एव साधूनामपि गोचरी(र्यो)भ्रमणे १ गुरुवन्दनार्थं गमने २ विहारकरणे ३ वस्त्र-
 पात्रादिप्रतिष्ठेयनादिक्रियाकरणे ४ प्रतिक्रमणादौ क्षमाश्रमण दाने ५ च सर्वत्र पदे पदे आरम्भपूर्विकैव धर्मप्रवृत्तिः
 दृश्यते । अत्राऽऽह मनोमति शिष्यः, ननु यदि आरम्भपूर्विका प्रवृत्तिः एषा, तर्हि आरम्भस्य अद्युभगतिहेतुत्वेन

ब्रुवति च० २ अण्णमणो सद्दवेति अ० स० २ एव वयासी-एवं खलु देवाणुप्पिया ! अम्हेहिं से विचले असणपाणखा-
 इमसाइमे उवक्खवाविण, सखे य ण समणोवासए नो इवमागच्छइ, त सेय खलु देवाणुप्पिया ! अम्ह सख समणोवा-
 सग सद्दवेत्तए । तए ण से पोक्खली समणोवासए ते समणोवासए एव वयासी-अच्छइ ण तुज्जे देवाणुप्पिया ! सुणिबुया
 वीसरया अइअ सख समणोवासग सद्दवेमिचित्ठि तेसिं समणोवासगणं अतिआओ पढिनिक्खमइ प० २ सावत्थीए
 नगरीए मज्झमज्जेण जेणेव संखत्तस समणोवासगत्तस गिहे तेणेव उवागच्छइ, उवागच्छिआ सखत्तस समणो वासगत्तस गिह
 अणुपविट्ठे । तए ण ता उप्पळा समणोवासिआ पोक्खलिं समणोवासग एज्जमाण पासइ पासिआ इट्ठुट्ठु० आसणाओ
 अणुमुट्ठइ, अमुट्ठिआ सत्तइ पयाइ अणुगच्छइ अणुगच्छिआ पोक्खलिं समणोवासग वदति नमसति, ववित्ता नमसित्ता
 आसणेण उवनिमतेइ, आ० २ एवं वयासी-उविसंतु ण देवाणुप्पिया ! किमागमणप्पयोअण ? तए णं से पोक्खली
 समणोवासए उप्पल समणोवास्तिरं एव वयासी-अहिअ देवाणुप्पिये ? सखे समणोवासए ? तए णं सा उप्पळा समणोवासिआ
 पोक्खल समणोवासग एव वयासी-एव खलु देवाणुप्पिया ! सखे समणोवासए पोसहसालाए पोसहिण वमयारी आव
 विहरइ । तए ण से पोक्खली समणोवासए जेणेव पोसहसाला जेणेव सखे समणोवासए तेणेव उवागच्छइ, उवागच्छिआ
 गमणागमणाए पढिक्कमइ, ग० २ संख समणोवासग वदति नमसति, वदित्ता नमसित्ता एव वयासी-एव खलु देवाणुप्पिया !
 अम्हेहिं से विचले असण आव साइमे उवक्खवाविणं त गच्छामोण देवाणुप्पिया ! त विचल असण आव साइम आसाए-
 माणा आव पढिआगरमाणा विहरामो । तए ण से सखे समणोवासए पोक्खलिं समणोवासग एव वयासी-नो खलु कप्पति

देवाणुप्पिया ! त विचल असण पाणं खाइमं साइमं आसापमाणस्स जाव पडिजागरमाणस्स विहरित्तए, कण्ह मे पोसह-
 सालए पोसहिअस्स जाव विहरित्तए, त छदेण देवाणुप्पिया ! तुग्गे त विचल असण पाण खाइमं साइमं आसापमाणा जाव-
 विहरह, तए णं से पोक्खली समणोमासए सखस्स समणोवासगस्स अतियाओ पोसहसालाओ पडिनिक्खमति, पडिनिक्ख-
 मित्ता ! सावत्थि नगरिं मज्झमज्जेणं जेणेव ते समणोवासगा तेणेव उवागच्छइ” इत्यादि। अपि च श्राद्धाना साधुवन्दनार्थं
 सामायिकयौपघग्रहणार्थं धर्मशालाया गमनागमने, तथा क्षुधितस्य भोजनप्रदाने, तृपितस्य पानीयपाने आरम्भो जायते न
 वा ? तथा साधवे अन्न [दान] ददतां उष्णधान्यस्थाल्युद्घाटने उष्णवाण्यादिना वायुकायस्य सर्वत्र श्मत्सूक्ष्मत्रसजीवाना च
 द्यतो भवति न वा ? तथा कडिच्छिकाश्माटने बादरवायुकायादिवधो भवति न वा ? तथा धान्यादिना सर्पादिजीवमोचने
 आरम्भो जायते न वा ? । सर्वत्र भवत्येव इति रहस्य, तस्य प्रत्यक्ष दृश्यमानत्वेन अपलपितु अशक्यत्वात् । पुनर्वद
 सामायिकपौषधादिकधर्मकर्तव्यकरणार्थं धर्मशाला कार्यते तत्र तु प्रकट पट्टायोगमदो दरीदृश्यते, ततस्तद्धर्मशाला-
 कारापणे पुण्य पाप वा जायते ? । न च पुण्यमिति वक्तव्य, स्वपक्षक्षतेः । नाऽपि पाप, न च धर्मार्थं पाप कर्तव्यमिति
 भवन्मत, तदा कुत्र यास्यति ? । पुनः पाप चेत्, तदा धर्मशालानामस्थाने पापशालेति कथ्यताम् । तत समयथाऽपि तव
 सकटे पातो जात इतो व्याघ्र इतस्तटी । एव साधूनामपि गोचरी(र्या)श्मणे १ गुरुवन्दनार्थं गमने २ विहारकरणे ३ वस्त्र-
 पात्रादिप्रतिलेखनाविक्रियाकरणे ४ प्रतिक्रमणादौ क्षमाश्रमण दाने ५ च सर्वत्र पदे पदे आरम्भपूर्विकैव धर्मप्रवृत्ति
 दृश्यते । अत्राऽऽह मनोमतिः शिष्यः, ननु यदि आरम्भपूर्विका प्रवृत्तिः एषा, तर्हि आरम्भस्य अशुभगतिहेतुत्वेन

किमयं धर्मायिभि सा क्रियते ? उच्यते—तीर्यङ्करदेवस्य आज्ञात्वात्, सा च निर्वाणफलेति । ततो निर्वाणसुखफलार्थिभिः अवश्यं कर्तव्या इति । अत्रार्थे श्रीस्थानांगवृत्तिगतं गाथाद्वयं (११० पत्रे) यथा—

“मण्डाणि जणपूषाए, कायवशो सइवि होइ उ कहिंवि । तहवि तई परिसुद्धा, गिहीण कूवाहरणजोगा ॥ १ ॥

असदारंभपक्खा, ज च गिही तेण तेसिं विसेआ । तन्निवित्तिफलखिअ, एसा परिभावणीअमिद ॥ २ ॥”

ननु—तर्हि सर्वत्र धर्मकर्तव्ये आरम्भकरणे सत्यपि किं पाप न लगति ? उच्यते—सत्य, सत्यारम्भेऽपि पृथिव्यादित्रस्त-जीयानामुपरि तेषां मारणाध्यवसायो नास्ति, किं तु रक्षणाध्यवसाय । पापं तु दुष्टमनसि आध्याते भवेद्, यदुक्तं श्रीपिण्डनिर्गुणौ (१७८ पत्रे)—

“जो जयमाणस्स भवे, विराइणा सुखविहिंसमगस्स । सा होइ निजरफला, अज्झत्यविसोहिजुत्तस्स ॥ ६७१ ॥”
पुनरत्रार्थे श्रीमगवतीसूत्रं प्रतिभूः, तथाहि—(२८८ पत्रे)

“समणोवासगस्स णं भते पुबामेव तसपाणसमारमे पक्खक्खाए भयति पुढविसमारमे अपक्खक्खाइ भवति से अ पुढविं खणमाणे अण्णयर तस पाणं विहिंसेजा से णं भते ? त वयं अतिचरति गो० नो तिण्हे समहे णो खल्ल से तस्स अइवायाए आवइति ।” पुनस्तत्रैवोक्तं—

“समणोवासगस्स णं पुबामेव वणस्सइमारमे पक्खक्खाए से अ पुढविं खणमाणे अण्णयरस्स रुक्खस्स मूळं छिंदेज्जा-से ण भते ? त वयं अतिचरति ? नो तिण्हे समहे णो खल्ल से तस्स अइवायाए आवइति इति ।” एवमेव यद्यपि पूजाकर्तव्ये

जलाग्निपुण्यादीनां सपमर्दो जायते पर पूजोक्तुस्तेषां जलाग्निपुण्यादीनां सपमर्दं मनो नाडस्ति, प्रत्युत तद्रक्षणं यतना क्रियमाणा अस्ति, मनस्तु निरुक्तेवलं भगवन्नक्तिविशिष्ट वर्तते, तदिव आगत-सत्यपि आरम्भे यत्तीर्थङ्करदेवेन अनुज्ञातं तत्सत्यमेव । तत आज्ञासहितो जीवदयारूपो, न तु निरुक्तेवलं जीवदयारूपोऽपि आज्ञारहित इति ॥

॥ इति आज्ञासहितदयाधर्माधिकारः ॥ ४२ ॥

ननु-श्रीभगवतीसूत्रे देवा अधर्मिण उक्तास्तर्हि काऽऽगमे जिनप्रतिमापूजाया फल ? उच्यते-रे मनोमतिन् ! शास्त्रमत्या विचारय, 'अधर्मिण' इति कोऽर्थः ? तथाविधया कयाचिद् भवस्थित्या विरतिरूपो धर्मो नाडस्ति तेषां, परं अन्यो धर्मो विरतिव्यतिरिक्त सर्वोऽप्यस्ति, तथाहि-सर्वं सूर्याभदेवाधिकारे पद्म्य विमुक्त "धम्मिअ ववसायमि गिण्हइ" कोऽर्थ ? सूर्याभदेवेन धर्मं कर्तुं इच्छता पूर्वं जिनप्रतिमापूजा न्यधायि, एव विजयदेवादिभिरपि विदधे, तथा देवा केऽपि सम्यक्त्वधर्ममपि पालयन्ति तत् सम्यक्त्वं सवरमभ्ये प्रोक्तं, यदुक्तं श्रीस्थानागे पचमस्थाने द्वितीयोद्देशके सवराधिकारे (३१६ पत्रे), तथाहि-

"पच आसयदारा पञ्चत्ता, त जहा-मिच्छत्त अविरती पमादे कसाया जोगा ५ । पच संवरदारा पञ्चत्ता, त जहा सम्भत्त विरती अपमादो अकसातिसमजोगित्त" इत्यत्र । इदं रहस्य-ये देवा सम्यक्त्ववन्तस्ते सवरवन्त उक्ता, ततः कथं अधर्मिणः ? १ । पुनः श्रोतव्य-देवाः शाश्वतरत्नादिमयपुस्तकधाचनपूर्वं परस्पर देवगुरुधर्मसम्बन्धिन विचार कुर्वन्ति स धर्मो न वा ? २ । तथा जिनाना पचकल्याणकेषु मनुष्यक्षेत्रे समागत्य तीर्थङ्कराणां भर्क्किं वितन्वते, स धर्मो न वा ? ३ ।

किमयं धर्मोऽयिभिः सा क्रियते ? उच्यते—सूर्यरश्मिदेवस्य आश्रयात्, सा च निर्वाणफलेति । ततो निर्वाणसुखफलार्थेभिः
अयस्य कर्तव्या इति । अत्रार्थे श्रीस्थानांगवृत्तिगतं गाथाद्वयं (११० पत्रे) यथा—

“भण्णइ जिणपूआए, काययहो जइवि होइ च कहिचि । तहवि तई परिसुद्धा, निहीण कूयाहरणलोगा ॥ १ ॥

असद्वारंभपवत्ता, जं च निही तेण सेसिं विजेआ । तस्मिंस्सिफलच्चिअ, एसा परिभावणीअमिद ॥ २ ॥”

ननु—तर्हि सर्वत्र धर्मकर्तव्ये आरम्भकरणे सत्यपि किं पापं न लुगति ? उच्यते—सत्य, सत्यारम्भेऽपि पृथिव्यादित्रस-
जीयानामुपरि तेषा मारणाध्यवसायो नास्ति, किं तु रक्षणाध्यवसायः । पापं तु दुष्टमनसि आच्यते भवेद्, यदुक्तं श्रीपि-
ण्डनिर्मुक्तौ (१७८ पत्रे)—

“जां जयमाणस्स भवे, विराहणा सुत्तविहिंसमगस्स । सा होइ निज्जरफला, अज्झत्यविसोहिजुत्तस्स ॥ १७९ ॥”

पुनरत्रार्थे श्रीमगवतीसूत्र प्रतिभूः, तथाहि—(२८८ पत्रे)

“समणोवासगस्स णं भते पुब्बामेव तसपाणसमारंभे पच्चक्खाणं भयति पुढविसमारंभे अपच्चक्खाहे भवति से अ पुढवि
सणमाणे अण्णयरं तसं पाणं विहिंसेज्जा से णं भते ! त वय अतिचरति गो० नो तिण्हे समहे णो सल्लु से तस्स अइवा-
याए आनइति ।” पुनस्तत्रैवोक्तं—

“समणोवासगस्स णं पुब्बामेव वणस्सइसमारंभे पच्चक्खाणं से अ पुढवि सणमाणे अण्णयरस्स रुक्खस्स मूळं छिदेज्जा-
से णं भते ! त वय अतिचरति ! नो तिण्हे समहे णो सल्लु से तस्स अइवायाए आनइति इति ।” एवमेव यद्यपि पुज्यंकरभे

ठिते धम्म चेष उवसपज्जित्ताण विहरति, असंयतजाव पावकम्मे अधम्मे ठिए अधम्म चेष उवसपज्जित्ताण विहरइ, संजयासअए धम्माधम्मे ठिते ! धम्माधम्म उवसपज्जित्ताण विहरति, से तेणहेण जाव ठिए ॥ जीवा ण भते ! किं धम्मे ठिया अधम्मे ठिया धम्माधम्मे ठिया गोयमा ! जीवा धम्मेवि ठिया अधम्मेवि ठिया धम्माधम्मेवि ठिया, नेरइयाण पुच्छा ! गोयमा ! नेरइया नो धम्मे ठिया अधम्मेठिया नो धम्माधम्मे ठिया, एव जाव चररिदियाण, पबिंदियतिरिक्खजोणियाण पुच्छा, गोयमा ! पबिंदियतिरिक्खजोणिया नो धम्मे ठिया अधम्मे ठिया धम्माधम्मेवि ठिया, मणुस्सा जहा जीवा, वाणमतरजोइसिअवेमाणिया जहा नेरइया $x \times x \times$ अन्नरत्थिया ण भते ! एव आइक्खति जाव परूवेति—एव खलु समणा पंढिया समणोवासया बालपडिया जत्स ण एगपाणाएवि दढे अणिकिस्सत्ते से ण एगतबालेचि यत्तव सिआ, से कहमेय भते ! एव गोयमा ! जण ते अण्णरत्थिया एव आइक्खति जाव वत्तबं सिआ, जे ते एवमाहसु मिच्छ ते एवमाहसु, अह पुण गोयमा ! एवमाइक्खामि जाव परूवेमि एव खलु समणा पडिया समणोवासगा बालपडिया जत्स णं एग पाणाएवि दढे निक्खत्ते से ण नो एगतबालेति वत्तव सिआ ॥ जीवा ण भते ! किं बाला पडिया बालपडिया ! गोयमा ! जीवा बालावि पडिया वि बालपडिया वि, नेरइयाण पुच्छा, गोयमा ! नेरइया बाला नो पडिया नो बालपडिया, एव जाव चररिदियाण । पबिंदियतिरिक्खजोणिया पुच्छा गोयमा ? पबिंदियतिरिक्खजोणिया बाला नो पडिया बालपडिया वि, मणुस्सा जहा जीवा, वाणमतरजोइसियवेमाणिया जहा नेरइया” अत्राड्य परमार्थः—देवाना असयतत्व १ अविरतत्व २ अप्रत्यास्थानपापकर्मकत्व ३ च प्रतिपादित, तेन चारित्रमाश्रित्य

पुनस्तीर्यद्वाराणां साधूना च घन्दनां कुर्वन्ति, तदग्रे व्याख्यानं च शृण्वन्ति, स धर्मो न वा ४ । पुनर्नन्दीश्वरादौ अष्टा-
 हिक्कामहिमां देवाः कुर्वन्ति स धर्मो न वा ५ । अयमेवाऽर्थः सिद्धान्तालापकैः अग्रे प्रपञ्चयिष्यते । पुनर्देवानां राज-
 प्रश्रीयोपाक्षे (२६ पत्रे) धर्मत्वं चक्रमस्ति । तथाहि-

“तए न ते सूरिआभविमाणवासिणो बह्वे वेमाणिया देवा देवीओ य पायत्ताणिआहिवइस्स देवस्स अतिए एअमहु
 सोद्या निसम्म हइतुह जाव हियया अप्पेगइया वंदणवत्तियाए अप्पेगइया पूयणवत्तियाए अप्पेगइया सक्कारवत्तियाए
 एय समाणवत्तियाए अप्पेगइया कोवहल्लवत्तियाए अप्पेगइया असुआइ सुणिस्सामो, सुआइ अट्टाइ हेऊइ पत्तिणाइ कार-
 णाइ यागरणाइ पुच्छिस्सामो अप्पेगइया सूरियामस्स देवस्स वयण-मणुअत्तमाणा अप्पेगइया अन्नमन्नमणुअत्तमाणा
 अप्पेगइया जिणमत्तिरागेण अप्पेगइया धम्मोस्सि अप्पेगइया जीअमेवति कहु” इत्यादि । अत्रालापके अप्पेगइआ जिण-
 मसीए अप्पेगइआ धम्मो इति पदद्वयेऽपि श्लोक । केचिदेवा धर्मनिमित्तं, केचिदेवा जिनभक्तिनिमित्तं वीतरागदेवान्
 धन्दन्ति, तर्हि कथं न धर्मिणः ? । पुन श्रीमगवतीसूत्रे सप्तदशाद्यतके द्वितीयोद्देशके [७२२ पत्रे], तथाहि-

“से णूण भते ! संजयविरयपडिइयपच्चक्खायपावकम्मे धम्मे ठिए असजयजविरयअपडिइयअपच्चक्खायपावकम्मे
 अहम्मे ठिए संजयासंजए धम्माधम्मे ठिते ! इता गोयमा ! संजयविरयजाव धम्माधम्मे ठिए, एतेसि ण भते !
 धम्मसि वा अधम्मसि वा धम्माधम्मसि वा चक्किआ केइ आसइत्तए वा जाव तुअट्ठित्तए वा गोयमा ! णो तिण्ठे
 समहे, से केण स्वाइ अट्ठेण भते ! एवं बुच्चति जाव धम्माधम्मे ठिए ? गोयमा ! सजतविरतजाव पावकम्मे धम्मे

ठिते धम्म चैव उवसपज्जिताण विहरति, असंयतजाव पावकम्मे अधम्मे ठिए अवसपज्जिताण विहरइ,
 सज्जासजए धम्माधम्मे ठिते ! धम्माधम्म उवसपज्जिताण विहरति, से तेणद्वेण जाव ठिए ॥ जीवा ण भते ! किं
 धम्मे ठिआ अधम्मे ठिआ धम्माधम्मे ठिआ गोयमा ! जीवा धम्मेवि ठिआ अधम्मेवि ठिआ धम्माधम्मेवि ठिआ,
 नेरइआण पुच्छा ! गोयमा ! नेरइआ नो धम्मे ठिआ अधम्मेठिआ नो धम्माधम्मे ठिआ, एव जाव चररिदियाण,
 पविंदियतिरिक्खजोणियाण पुच्छा, गोयमा ! पविंदियतिरिक्खजोणिया नो धम्मे ठिआ अधम्मे ठिआ धम्माधम्मेवि
 ठिआ, मणुस्सा जहा जीवा, वाणभतरजोइसिअवेमाणिया जहा नेरइया $x \times x \times$ अन्नरतिया ण भते ! एव आइ-
 क्खति जाव परूवेति—एव खलु समणा पडिआ समणोवासया बालपडिआ जस्स ण एगपाणाएवि ददे अणिकिस्सत्ते से
 ण एगतवालेत्ति वत्तव सिआ, से कहमेय भते ! एव गोयमा ! जण ते अण्णरतिया एव आइक्खति जाव वत्तव
 सिआ, जे ते एवमाहसु मिच्छ ते एवमाहसु, अह पुण गोयमा ! एवमाइक्खामि जाव परूवेमि एव खलु समणा पडिआ
 समणोवासगा बालपडिआ जस्स ण एग पाणाएवि ददे निक्खत्ते से ण नो एगतवालेत्ति वत्तव सिआ ॥ जीवा ण भते !
 किं बाला पडिआ बालपडिआ ? गोयमा ! जीवा बालावि पडिआ वि बालपडिआ वि, नेरइयाण पुच्छा, गोयमा !
 नेरइया बाला नो पडिआ नो बालपडिआ, एव जाव चररिदियाण । पविंदियातिरिक्खजोणिया पुच्छा गोयमा ? पविं-
 दियतिरिक्खजोणिया बाला नो पडिआ बालपडिआ वि, मणुस्सा जहा जीवा, वाणभतरजोइसियवेमाणिया जहा नेरइया”
 अत्राज्य परमार्थ—देवाना असंयतत्वं १ अधिरतत्वं २ अप्रत्याख्यानपापकर्मकत्वं ३ च प्रतिपादित, तेन चारित्रमाश्रित्य

पुनस्तीर्थक्षुराणां साधूनां च धन्दना कुर्वन्ति, तदग्रे व्याख्यानं च शृण्वन्ति, स धर्मो न वा ४ । पुनर्नन्दीश्वरादौ अष्टा-
द्विंशतिभिः देवाः कुर्वन्ति स धर्मो न वा ५ । अयमेवाऽर्थः सिद्धान्तालापकैः अग्रे प्रपञ्चयिष्यते । पुनर्देवानां राज-
प्रश्रीयोपांग्रे (२६ पत्रे) धर्मस्य चक्रमस्ति । तथाहि—

“तद्य ग ते सुरिआमविमाणवासिणो बह्वे चेमाणि या देवा देवीओ य पायत्ताणिआदिवइस्स देवस्स अतिए एअमहु
सोच्चा निसम्म हट्ठुहु जाव हियया अप्पेगइआ वंदणवसिया अप्पेगइया पूयणवसियाए अप्पेगइया सक्कारवत्तियाए
एव समाणवसियाए अप्पेगइया कोणहल्लवसियाए अप्पेगइया असुआइ सुणिस्सामो, सुआइ अट्ठाइ हेऊइ पत्तिणाइ कार-
णाइ वागरणाइ पुच्छिस्सामो अप्पेगइया सुरियामस्स देवस्स वयण-भणुअत्तमाणा अप्पेगइया अन्नमन्नमणुअत्तमाणा
अप्पेगइया विणमत्तिराणेण अप्पेगइआ धम्मोए अप्पेगइया बीअमेअति कट्ठु” इत्यादि । अत्रालापके अप्पेगइआ जिण-
मचीए अप्पेगइआ धम्मो इति पदद्वयेऽपि प्रोक्तम् । केचिद्देवा धर्मनिमित्तं, केचिद्देवा जिनमकनिमित्तं वीतरागदेवान्
यन्दन्ति, तर्हि कथं न धर्मेण ? । पुनः श्रीमगवतीपत्रे सप्तदशशतके द्वितीयोद्देशके [७२२ पत्रे], तथाहि—

“से णूण भते ! सजयविरयपटिहयपञ्चस्सायपावकम्मे धम्मे ठिए असंजयअविरयअपटिहयअपञ्चस्सायपावकम्मे
अहम्मे ठिए सजयासंखए धम्माधम्मे ठिते ? इतां गोयमा ! संजयविरयजाव धम्माधम्मे ठिए, एतेसि ण भते !
धम्मसि वा अधम्मसि वा धम्माधम्मसि वा चक्खिआ केइ आसइत्तए वा जाव तुअट्ठित्तए वा गोयमा ! णो तिण्णे
समंढे, से केण साइ अट्ठेण भते ? एवं बुद्धति जाव धम्माधम्मे ठिए ? गोयमा ! सजतविरतजाव पावकम्मे धम्मे

[illegible]

अधर्मस्य समागतं, पर “ज्ञानदर्शनधारिभ्राणि मोक्षमार्गः” इत्युक्तत्वात्, न तु मोक्षमार्गमाश्रित्य । पुनः श्रीत्याजानो तृतीय-
स्याने चतुर्थोद्देशके (१५९ पत्रे), तथाहि—
“नि-

“विष्णुः (विराट्) पया॥६—

तथापि आराधना यस्तथा, तं जहा नाणाराहणा वसणाराहणा चरिताराहणा” इत्युक्तत्वात् तत्रैषु ज्ञानाराधना
दर्शनाराधना न चेति आराधनाद्वय विद्यते ततः कथमयमित्वम् ? १ ॥
पुनः श्रुत्या-सी-...

पुनः श्रयता-धीयातमत्वम् ? ३ ॥

सिद्धते सुज्ञातिते सुववस्विते, जया सुअविस्सित भवति तदा सुज्ञातिव भवति, जया सुज्ञातिअ भवति तदा सुअपि-
स्सिअं भवति, से सुअविस्सिते सुज्ञातिते सुववस्सिए सुवक्खाते ण भगवया धम्मे पयत्ते," इत्युफत्थाहेगना यीतराग-
वन्दनादिशुभध्यानवता धर्मिस्वमेव । पुनः श्रीअम्बूद्वीपप्रज्ञस्या (१५८ पत्रे) प्रोक्त, केअपि देया जिनभक्त्या केअपि देया
धर्म इति कृत्वा त्रिनदद्वा गृह्णन्ति, तेषु धर्म एवाऽऽप्ते, तत्पाठो यथा-
"तए णं से सङ्गे वेसिहे केअपि देया

“तए नं से सखे वेधिवे तैयार... एवाड्डे, तत्पारे गया-

अथर्व वेदराया भगवन्तो तित्यगरस्तु च्वरिह दाहिण सकृद गेणहइ, इंसाने देनिदे देवराया
अणराया दिडुल्ल वाम सकृद गिणहति, वमरे असुरिदे असुरराया दिडुल्ल दाहिणं सकृद गिणहति, वली चररोअणिदे चररो-
अणराया, कोई चिणमसीप कोई चिअमेअतिकहु कोई चममोचि कहु गिणहति ।” पुनः श्रीभगवतीपुत्रे दक्ष-
यतके चतुर्थोद्देशके (५०३ पत्रे), वमरेअणराया ईशानेअणराया देवा माणवकैस्सयस्सिअतसमुअणवदरचसिअणवदर-

“पंचहिं ठाणेहिं जीवा बुद्धभवोधि-अत्ताए कम्म पकरेंति, त जहा-अरहताणं अवण्ण वयमाणे १ अरहतपञ्चत्तस्स घम्मस्स अवण्ण वयमाणे २ आयरिअउवज्झायाण अवण्ण वयमाणे ३ चाउवण्णस्स सघस्स अवण्ण वयमाणे ४ विवक्कत्व वमचेराण देवाणं अयण्णं वयमाणे ५” । पुनरपि ताहशाना धर्मवता देवाना श्लाघा कुर्वन्तस्तु निज बोधिधीज सुलभ कुर्वन्ति यदुक्क तत्रैव, तथाहि-“पंचहिं ठाणेहिं जीवा सुलभवोधियत्ताए कम्म पकरेंति, त जहा-अरिहताण वण्ण वयमाणे १ अरिहतपञ्चत्तस्स घम्मस्स वण्ण वयमाणे २ आयरिअ-उवज्झायाण-वण्ण वयमाणे ३ चाउवण्णस्स सघस्स वण्ण वयमाणे ४ विवक्कत्ववमचेराण देवाण वण्ण वयमाणे ५” इति । पुनः श्रीजीवाभिगमसूत्रे नन्दीश्वरद्वीपवक्कव्यताया चतुरञ्जनपर्वताधिकारे (३५७ पत्रे) प्रोक्तमस्ति भवनपत्यादयो देवाश्चातुर्मासिकसावत्सरिकदिनेषु अष्टाहिका प्रमुदितमनस्का सन्तोऽप्यौ दिवसान् यावत्कुर्वन्ति, अहो तेषा दृढो धर्मरागो वीतरागोपरि, तस्मात् कथं न ते धर्मवन्तः ? , तस्याहो यथा-

“तत्थ ण बह्वे भवणवइवाणमतरज्जोइसियवेमाणिया देवा चाउमासियापडिवएसु सवच्छरिएसु वा अण्णेसु बहसु जिणजम्म[ण]-निक्खमण-नाणुप्पत्ति-परिनिघाणमाइएसु य देवकज्जेसु य देवसमुदएसु य देवसमिईसु य देवसमवाएसु य देवपओअणेसु य एगतओ सहिता समुवागता समाणा पमुइअपक्कीलिआ अट्टाहितारूआओ महामहिमाओ करेमाणा पालेमाणा सुहंसुहेण विहरति” इत्यादि । अतो विरतिरूपधर्ममन्तरेण सम्यक्त्वधारका देवाः स्वभावतोऽपि धर्मवन्तोऽपि जिनप्रतिमापूजाया विशेषतो धर्ममाजो ज्ञेयाः ॥ ४३ ॥

॥ इति देवाना विरतिधर्मं विना सर्वे धर्माः ॥ ४३ ॥

पश्यसि आयरिअववञ्जाणहिं विज्जमाणेहिं कळसरीरेण णो चहुए सुए अधीए !, अहो ण मते इहलोकपट्टिवद्धेण परलो-
गपरमुहेण विसयतिसिपणं णो वीहे सामन्नपरिआए अणुपाळिए २ अहो ण मए इट्टिरससायगरुएण भोगामिसगिद्धेण
णो विसुद्धे चरित्ते फासिए ३” इति । पुनर्देवानां धर्मित्वप्रतिपादक औपपातिकसूत्रे (४३ पन्ने), तथाहि—

“धम्मज्झाणे चतुर्विधे चरप्पढोआरे पल्लचे, तं जहा आणाविजए १ अवायविजए २ विवागविजए ३ सठाणविजए ४, धम्मस्स ण ज्ञाणस्स चत्तारि लक्खणा पल्लत्ता, तं जहा-आणारुई १ निसगारुई २ उवदेसरुई ३ सुत्तरुई ४, धम्मस्स ण ज्ञाणस्स चत्तारि अलवणा पल्लत्ता, तं जहा-वायणा १ पुच्छणा २ परिअट्टणा ३ धम्मकहा ४, धम्मस्स ण ज्ञाणस्स चत्तारि अणुप्पेहाओ पल्लत्ताओ तज्जहा-अणिब्बाणुप्पेहा १ असरणाणुप्पेहा २ एगचाणुप्पेहा ३ ससाराणुप्पेहा ४”, इत्यत्र आलापकचतुष्टये ये आझारुभ्युपदेशरुचिप्रमुत्ता धर्मध्यानप्रकारा धर्मलक्षणानि धर्मानुपेक्ष्याथेति, तत्सर्वं देवेषु वेविद्यते ततो धर्मभाजस्ते इह च आर्तरीद्रे परिहार्यतया साधुविशेषणे धर्मशुक्ले तु आसेव्यतया इति “चरप्पढोआरे”ति चतुर्षु मेदल्लणालम्बनानुपेक्षालक्षणेषु पदार्थेषु प्रत्यवतारः-समवतारो वक्ष्यमाणस्वरूपो यस्य तच्चतुःप्रत्यवतारमिति, ‘आणा-विजए’ति आज्ञा-भिनप्रवचन तस्या विषयो-निर्णयो यत्र तदाज्ञाविषय, प्राकृतत्वात् आणाविजय आज्ञागुणानुचिन्तन इत्यर्थं, एष शेषपदानि अपि, नवर अयाथाः-रागद्वेषादिजन्या अनर्था, विपाकः-कर्मफल, सस्यानानि-लोकद्वीपसमुद्राद्याकृतयः । पुनरेतादृशेषु धर्मेषु देवेषु सत्सु ये देवा अधर्मिण इति यूक्षुर्वन्ति ते स्वकीय बोधिनीज दुर्लभ कुर्वन्तीति ज्ञेय, यदुक्क श्रीस्थानाङ्गसूत्रे पञ्चमस्थाने द्वितीयोद्देशके (३२१ पत्रे), तथाहि—

“पंचहिं ठाणेहिं जीवा दुल्लभबोधि-अत्ताए कम्म पकरेति, त जहा-अरिहताण अवण्ण वयमाणे १ अरहत्तपञ्चत्तस्स धम्मस्स अवण्ण वयमाणे २ आयरिअउवज्झायाण अवण्ण वयमाणे ३ चातवअस्स सधस्स अवण्ण वयमाणे ४ विवक्कतव वमचेराण देवाण अवण्ण वयमाणे ५” । पुनरपि ताहशानां धर्मवता देवाना भ्लाषा कुर्वन्तस्तु निज बोधिबीज सुलभ कुर्वन्ति यदुक्त तत्रैव, तथाहि-“पंचहिं ठाणेहिं जीवा सुलभबोधियत्ताए कम्म पकरेति, त जहा-अरिहताणं वण्ण वयमाणे १ अरिहत्तपञ्चत्तस्स धम्मस्स वण्ण वयमाणे २ आयरिअ-उवज्झायाण-वण्ण वयमाणे ३ चातवण्णस्स सधस्स वण्ण वयमाणे ४ विवक्कतवमचेराण देवाण वण्ण वयमाणे ५” इति । पुनः श्रीजीवाभिगमसूत्रे नन्दीश्वरद्वीपवक्त्रव्यताया चतु-रञ्जनपर्वताधिकारे (३५७ पत्रे) प्रोक्तमस्ति भवनपत्यादयो देवाद्यातुर्मसिकसावत्सरिकदिनेषु अष्टाहिका प्रमुदितमनस्का सन्तोऽष्टौ विवसान् यावत्कुर्वन्ति, अहो तेषां दृढो धर्मरागो वीतरागोपरि, तस्मात् कथं न ते धर्मवन्तः ? , तत्पाठो यथा-

“तत्त्य णं बहवे भवणवद्वाणमतर्जोइसियवेमाणिया देवा चाउभासियापटिवएसु सवच्छरिएसु वा अण्णेसु बहूसु जिणजम्मा[ण]—निक्खमण—नाणुप्यत्ति—परिनिधानमाइएसु य देवकज्जेसु य देवसमुदएसु य देवसभिईसु य देवसमवाएसु य देवपओअणेसु य एगतओ सहिता समुवागता समाणा पमुइअपक्कीलिआ अट्टाहितारूवाओ मद्दामहिमाओ करेमाणा पालेमाणा सुहसुहेण विहरति” इत्यादि । अतो धिरतिरूपधर्ममन्तरेण सम्यक्त्वधारका देवा स्वभावतोऽपि धर्मवन्तोऽपि जिनप्रतिमापूजाया विशेषतो धर्ममाजो ज्ञेयाः ॥ ४३ ॥

॥ प्रति देवाना विरतिघर्मं विना सर्वे घर्माः ॥ ४३ ॥

फलसि आयरिअववञ्जापहिं विज्जामाणेहिं कल्लसरीरेण णो बहुए सुए अहीए !, अहो ण मते इहलोकपडिक्खेण परलो-
 गपरमुहेण विसयतिसिण्णो णो दीहे सामञ्जपरिआए अणुपालि २ अहो णं मए इद्धिरत्तसायगरुण भोगामिसगिद्धेण
 णो विमुद्धे वरिस्से फासिए ३” इति । पुनरेवानां धम्मत्वप्रतिपादक औपपातिकसूत्रे (४३ पत्रे), तथाहि—

“धम्मज्झाणे चट्ठविहे चत्तपडोआरे पञ्चसे, त ज्झा आणाविजए १ अवायविजए २ विवागविजए ३ सठाणविजए ४,
 धम्मस्स ण ज्ञाणस्स चत्तारि लक्खणा पञ्चत्ता, त ज्झा-आणारुई १ निसग्गरुई २ उव्वदेसरुई ३ सुत्तरुई ४, धम्मस्स ण
 ज्ञाणस्स चत्तारि आलवणा पञ्चत्ता, तं ज्झा-चायणा १ पुच्छणा २ परिअट्ठणा ३ धम्मकहा ४, धम्मस्स ण ज्ञाणस्स
 चत्तारि अणुपेहाओ पञ्चत्ताओ तज्जहा-अणिच्चाणुपेहा १ असराणुपेहा २ एगत्ताणुपेहा ३ ससाराणुपेहा ४”, इत्यत्र
 आलापकचतुष्टये ये आज्ञारुच्युपदेशरुचिप्रमुत्ता धर्मस्थानप्रकारा धर्मलक्षणानि धर्मानुपेक्ष्याञ्चेति, तत्सर्वं देवेषु वेविद्यते
 ततो धर्मभाजस्ते इह व आतरीत्रे परिहार्यतया साधुविशेषणे धर्मशुक्ले तु आसेन्यतया इति “चत्तपडोआरे”स्ति चतुर्षु
 मेदलक्षणात्मनानुपेक्षालक्षणेपु पदार्थेषु प्रत्यवतारः—समवतारो वक्ष्यमाणस्वरूपो यस्य तच्चतुष्प्रत्ययतारमिति, ‘आणा-
 विजए’ति आज्ञा-खिनप्रवचन तस्या विषयो-निर्णयो यत्र तदाज्ञाविषय, प्राकृतत्वात् आणाविजय आज्ञागुणानुचिन्तन
 इत्यर्थः, एव शेषपदानि अपि, नवर अपायाः—रागद्वेषादिचम्या अनर्था, विपाकाः—कर्मफल, संस्थानानि—लोकद्वीपसमु-
 द्राद्याकृतयः । पुनरेतादृशेषु धर्मेषु देवेषु सत्सु ये देवा अधर्मिण इति पृच्छुर्वन्ति ते स्वकीय बोधिबीज दुर्लभ कुर्वन्तीति
 ज्ञेय, यदुक्त श्रीस्थानाङ्गसूत्रे द्वितीयोद्देशके (४२१ पत्रे), तथाहि—

‘धारस्ते’ति द्वादशवार्षिकस्य तथा कालपर्यायेण अरुणोपपातादीनि पषाध्ययनानि, तद्यथा अरुणोववाप १ वरुणो-
 धवाप २ गरुडोववाप ३ वेलघरोववाप ४ वेसमणोववाप ५, । त्रयोदशवार्षिकस्य तथोत्थानश्रुतादीनि चत्वारि, तद्यथा—
 उड्डाणसुअ १ समुड्डाणसुअ २ देवेंदोषववाओ ३ नागपरिआवणिआओ चि ४ गाथार्य ॥ ८५ ॥ ‘चउ’ चतुर्दशवर्षस्य
 तथा पर्यायेण आशीषिषभावनां जिना ब्रुवते, नारतः, पचदशवर्षस्य तु पर्यायेणैव दृष्टिविषभावना तथैव ब्रुवते इति
 गाथार्यः ॥ ८६ ॥ ‘सोलसेति’ षोडशवर्षादिषु च पर्यायेषु एकोत्तरवर्धितेषु ‘यथासख्य’ यथाक्रम चारणभावना १ महा-
 स्वप्नभावना २ तेजोनिर्गर्ग ३ इत्येतानि त्रीणि भवन्तीति गाथार्य ॥ ८७ ॥ ‘एणू’ एकोनविंशतिकस्य तु पर्यायेण दृष्टि-
 वादो द्वादशमग, अत एव शेषलाभो ज्ञेय इति, संपूर्ण विंशतिवर्षपर्यायेणाऽनुपातो योग्यः सर्वस्य सूत्रस्य विन्दुसा-
 रादेरिति गाथार्यः ॥ ८८ ॥ उवहाणं पुण आय-बिलाइ जं जस्स वन्निअ सुत्ते । त तेणेव उदेअ, इहरा आणाइआ दोसा
 ॥ ५८९ ॥ एवं दद्याश्रुतस्कन्धेऽपि, तथाहि—

“तिवासपरिआयस्स निगयस्स कप्पइ आयाकप्प नामज्झयण, चउवासपरिआयस्स कप्पइ सूअगढ नामज्झयण,
 दसकप्पववहारा सवच्छरपणगदिविस्सअस्से वा कप्पति, ठाण समवायगे अ अइवासपरिआयस्स, दसवासपरिआयस्स
 विवाहो कप्पइ, एव जाव सपुअवीसवरिसपरिआओ सबसुत्तस्स अणुवाइं हवइ” इति । तथा श्रावकाणा तु श्रीसूत्रक-
 ताङ्गनवमाध्ययने (१८५ पत्रे) श्रुतज्ञानलाभाभाव प्रोक्तोऽस्ति, तर्हि कुत सिद्धान्तभणनः ?, तत् पाठो यथा—

“गिहे दीवमपासंता, पुरिसादणिआ नरा । ते वीरा वधणुम्मुक्का, नावकखति जीविअ ॥ ३४ ॥” व्याख्या—‘गृहे’

“कालक्रमेण पञ्च, स्वच्छरमाङ्गणा च ज जंभि । स तस्मि चेष धीरो, वाण्ज सौ अ कालोऽय ॥ ५८१ ॥ तिवरि-
 सपरिआगस्त च, आथारपकप्पन्ताममञ्जयण । चत्वरिसस्त च सम्म, सूअगह नाम अगति ॥ ५८२ ॥ अत्राऽऽच्चा-
 रप्रकृत्यो निशीयाभिधानमध्ययन-“दसकप्पवहारा, संवच्छरणगविक्खिमस्सेव ठाण समवाओत्ति अ अगेए अट्ट-
 यासस्त ॥ ५८३ ॥ दसवासस्त विआहो, एक्कारसवासयस्त य इमे च । खुड्ढिअविमाणमाई, अज्झायणा पंच नायद्या
 ॥ ५८४ ॥ चारसवासस्त तद्वा, अरुणुववायाइ पञ्च अज्झयणा । तेरसवासस्त तद्वा, चट्ठाणसुआइआ चट्टरो ॥ ५८५ ॥
 वोइसवासस्त तद्वा, आसीविसमावण विणा विति । पन्नरसवासगस्त य, विट्ठीविसमावण तद्वा य ॥ ५८६ ॥ सोल
 सवासार्हसु अ, इकुत्तरवट्ठिपट्ट जहसंख । चारणमावण महसुवि-णमावणा तेअगनिसगा ॥ ५८७ ॥ एगुणवीस-
 गस्त च दिट्ठीवाओ बुवालसममग । संपुण्णवीसवरिसो, अणुवाइ सवसुत्तस्त ॥ ५८८ ॥” पचवस्तुकट्टौ (९५ पत्रे)
 ग्रीहरिमव्रसूरिभिः एता एव गाथा व्याख्याताः सन्ति । तथाहि-‘वि०’ त्रिवर्षपर्यायस्यैव नारतः आचारप्रकल्पनाम निशी-
 याऽभिधानमध्ययनं वाच्यते इति क्रिया योजनीया, चतुर्वर्षस्य तु सम्यगस्त्वलिसस्य ‘सूत्रकृत’-नामाग द्वितीयमिति
 गाथार्थः ॥ ८२ ॥ ‘दसेति’ दशाश्रुतकल्पव्यवहाराः त्रयोऽपि पञ्चसंघत्सरदीक्षितस्यैव, स्यान् समवाय इति च अगे एते द्वे
 अपि अष्टवर्षेति गाथार्थः ॥ ८३ ॥ ‘दशे’ दशवर्षस्य व्याख्येति व्याख्या-प्रशस्तिर्मेगवती, एकादशचार्षिकस्य वाऽमूनि
 इति इदयस्यो निर्देशः, सुल्लिकाविमानादीनि अध्ययनानि कालयोग्यतामगीकृत्य पञ्च ज्ञातव्यानि, तथाथा खुड्ढिआविमाण
 पविमत्ती १ महल्लिया-विमाणपविमत्ती २ अगणूल्लिया ३ वगणूल्लिया ४ विवाहचूलिय सि ५ इति गाथार्थः ॥ ८४ ॥

‘धारस्ते’ति द्वादशवार्षिकस्य तथा कालपर्यायेण अरुणोपपातादीनि पचाष्ययनानि, तद्यथा अरुणोववाप १ वरुणो-
ववाप २ गरुलोववाप ३ वेलधरोववाप ४ वेसमणोववाप ५, । त्रयोदशवार्षिकस्य तथोत्थानश्रुतादीनि चत्वारि, तद्यथा—
सद्गुणसुखं १ समुद्राणसुखं २ देवैर्दोधववाओ ३ नागपरिआवणिआओ स्ति ४ गायार्थः ॥ ८५ ॥ ‘चढ’ चतुर्दशवर्षस्य
तथा पर्यायेण आशीविषभावनां विना ब्रुवते, नारतः, पचदशवर्षस्य तु पर्यायेणैव दृष्टिविषभावना तथैव ब्रुवते इति
गाथार्थः ॥ ८६ ॥ ‘सोलसेति’ पौडशवर्षादिषु च पर्यायेषु एकोत्तरवर्धितेषु ‘ययासख्य’ यथाक्रम चारणभावना १ महा-
स्वप्नभावना २ तेजोनिर्गर्ग ३ इत्येतानि त्रीणि भवन्तीति गायार्थः ॥ ८७ ॥ ‘एगू’ एकोनविंशतिकस्य तु पर्यायेण दृष्टि-
वादो द्वादशमग, अत एव शेषलाभो ज्ञेयः इति, सपूर्णं विंशतिवर्षपर्यायेणाऽनुपातौ योग्य सर्वस्य सूत्रस्य विन्दुसा-
रादेरिति गायार्थः ॥ ८८ ॥ सवहाणं पुण आय-बिलाइ जं जस्स वसिअ सुत्ते । त तेणेव सदेअ, इहरा आणाइआ दोसा
॥ ५८९ ॥ एव दशाश्रुतस्कन्धेऽपि, तथाहि—

“तिवासपरिआयस्स निगयस्स कप्पइ आयरकप्प नामज्झयण, चववासपरिआयस्स कप्पइ सूअगड नामज्झयण,
दसकप्पववहारा सवच्छरपणगदिविस्सअस्से वा कप्पति, ठाणं समवायगे अ अहवासपरिआयस्स, दसवासपरिआयस्स
विवाहो कप्पइ, एव जाव संपुन्नवीसवरिसपरिआओ सवसुत्तस्स अणुवाई हवइ” इति । तथा श्रावकाणा तु श्रीसूत्रक-
ताङ्गनवमाध्ययने (१८५ पत्रे) श्रुतज्ञानलाभाभाव प्रोक्तोऽस्ति, तर्हि कुतः सिद्धान्तमग्न १, तत् पाठो यथा—

“गिहे दीवमपासंता, पुरिसावणिआ नरा । ते वीरा बंधणुम्मुक्का, नावकखति जीविअ ॥ ३४ ॥” व्याख्या—‘गृहे’

इत्ताण अत्यिताण वायावेइ तत्थयवेसि अप्पाणए वा गच्छे ठितया गिलाणइ ताण व गच्छे वायावेइ अह तेसिं आयरि-
याण मोत्तु अन्नो नत्थि वायणसमत्थो ते वा अघाहजोगवाही ताहे भणइ, फाळं सोहेज्जइ जत्तिआणि दिवसाणि दिणाणि
कालो सोहिल्लो तत्तिआणि दिवसाणि चदेसणकालो एगदिवसेण चद्विस्तिस्सामो जत्तिआणि दिवसाणि पमाओ कालग-
हणे कओ, तत्तिआणि दिवसाणि चदेसणकाला नो चद्विस्तिज्जंति, जे पुण अणागाठइ ता तेसिं निक्खिप्पइ” तथा समवा-
याइस्सूत्रेऽपि उपासकदशाङ्गस्वरूपप्रकरणविधिकारे साक्षादेव उपधानानि उक्तानि, तथाहि-“उवासगाण च
सीलप्रयधेरमणपञ्चक्खाणपोसहोववासपडिवज्जणयाओ सुअपरिगहो तवोवहाणाइ पडिमाओ” इति । अत्र वृत्त्येकदेशो
यथा-श्रुत-परिग्रहः, तप-उपधानानि प्रतीतानि उपलक्षणावु व्यवहारवृत्तौ अपि यथाश्रुतग्रहण उपधान कार्यमिति ॥

॥ इति योगोपधानवहनाधिकारः ॥ ४५ ॥

ननु-दण्डकः कुत्राप्यस्ति !, किं वा एवमेव गृह्यते ? उच्यते-श्रीप्रश्नव्याकरणसूत्रे (१२२ पत्रे) एतस्य प्रकट प्रतिपा-
दनावु युक्तमेव साधुना तद्वु ग्रहण, तथाहि-“न य अविअत्तभत्तपाण अचियत्तपीठफलगसेज्जासयारगवत्थपत्तकवल-
ददगरयहरणनिसेज्जचोलपट्टगमुहपोत्तियपायपुच्छणाइ भायणभंदोवहिंसवगरण ॥” व्याख्या- (१२६ पत्रे) ‘न च’ नैव
च ‘अविअत्तस्स’चित्ति अप्रीतिकारिणो गृह प्रविशति, न च नैव च ‘अचियत्तस्स’चित्ति अप्रीतिकारिणः सत्क गृह्णाति भक्त-
पान, न च ‘अचियत्तस्स’चित्ति अप्रीतिकर्तुः सेवते-भजते, पीठफलकशय्यासस्तारकवच्चपात्रकम्बलदण्डकरजोहरणनि-
पद्याचोलपट्टकमुखपोतिकापादप्रोच्छन्नादिमाजनमाण्डोपप्युपकरण” इति श्रीप्रश्नव्याकरणे तृतीयसवरद्वारे । पुन

श्रीप्रश्नव्याकरणप्रथमसवरद्वारे (१०१ पत्रे) साधो रजोहरणादियत् दण्डकस्याऽपि सयमोपकर-
 णत्वेन प्रोक्तत्वात्, तथाहि “पंचम आयाणनिक्सेवण समिर्ह, पीढ १ फलग २ सिज्जा ३ संधारग ४ वत्थ ५ पत्त ६
 कवल ७ दढग ८ रयहरण ९ चोलपट्टग १० मुहपोत्तिग ११ पायपुछणादी १२ तुवालसविह एयपि सजमस्स उववूह-
 णट्ठयाए धातातवदंसमसगसीअपरिरक्खणट्ठाए उवगरण रागदोसरहिअ परिहरितध”, व्याख्या—(११२ पत्रे)—‘पंचम’ति
 पंचम भावनावस्तु आदाननिक्षेपसमितिलक्षण, एतदेवाह—पीठादि द्वादशविध उपकरण प्रसिद्ध, ‘एयपी’ति एतदपि
 अनन्तरोदित उपकरण, अपिशब्दादन्यदपि संयमस्य उपबृहणार्थतया—सयमपोषणाय तथा वाताऽऽतपदशमशकशीत-
 परिरक्षणार्थतया, उपकरण—उपकारक उपधिं रागद्वेषरहित क्रियाविशेषणमिदं ‘परिहरिअध’ति परिभोक्तव्य, न विभू-
 पादिनिमित्तमिति भावना । एव श्रीदशवैकालिकसूत्रेऽपि (१५५ पत्रे) “से भिक्खु वा भिक्खुणी वा सजयविरयपडि-
 हयपच्चक्खायपावकम्मे दिआ वा राओ वा एगओ वा परिसागओ वा सुत्ते वा जागरमाणे वा से कीढं वा पयग वा
 कुशु वा पिपीलिय वा हत्थसि वा वाहुसि वा ऊरुसि वा उदरसि वा सीससि वा वत्थसि वा पडिगगहसि वा
 कवलसि वा पायपुछणसि वा रयहरणसि वा गोच्छगसि वा उढगसि वा दढगसि वा पीढगसि वा फलगसि वा सेज्जसि वा
 संधारगसि वा अन्नयरसि वा तहप्पगारे उवगरणयाए तओ सजयामेव पडिलेहिअ पडिलेहिअ पमज्जिअ पमज्जिअ एगत-
 मणोज्जा नो ण संघायमावज्जेज्जा ॥ ७ ॥ एव श्रीभगवतीसूत्रेऽपि दण्डग्रहण साधूनामुपदिष्ट । इत्थमेव श्रीओघ-
 निर्युक्तिसूत्रवृत्तावपि, (८७ पत्रे) “मत्तट्ठिअ आवस्सग, सोहेउ तो अइति अवरण्हे । अग्गुट्ठाणं दढा—इमाण गहणेक्क

इत्ताण अत्थिताण धायावेइ तरयस्थवेत्ति अप्पाणए वा गच्छे ठितया गिलाणइ ताण व गच्छे वायावेइ अह तेसिं आयरि-
याणं मोत्तु अन्नो नत्थि धायणसमत्थो ते अ अघाढजोगवाही ताहे भणइ, कालं सोहेज्जह जत्तिआणि दिवसाणि दिवसाणि
फालो सोहिओ तत्तिआणि दिवसाणि उहेसणफालो एगदिवसेण उद्विस्सिस्सामो जत्तिआणि दिवसाणि पमाओ फालग-
हणे कओ, तत्तिआणि दिवसाणि उहेसणफाला नो उद्विस्सिज्जति, जे पुण अणागाढइ ता तेसिं निक्खिप्पइ” तथा समवा-
याद्गच्छेऽपि उपासकदशाङ्गस्वरूपप्ररूपणाधिकारे साक्षादेव श्रावकाणां उपधानानि उक्तानि, तथाहि-“उवासगण च
सीलघयवेरमणपच्चक्खाणपोसहोचवासपड्विज्जणयाओ सुअपरिगहो तवोवहाणाइ पडिमाओ” इति । अत्र वृत्त्येकदेशो
यथा-श्रुतं-परिग्रह, तप-उपधानानि प्रतीतानि उपलक्षणाद् व्यवहारवृत्तौ अपि यथाश्रुतग्रहण उपधान कार्यमिति ॥

॥ इति योगोपधानबहनाधिकारः ॥ ४५ ॥

ननु-दण्डकः कुत्राप्यस्ति ? किं वा एवमेव गृह्यते ? उच्यते-श्रीप्रश्नव्याकरणसूत्रे (१२२ पत्रे) एतस्य प्रकट प्रतिपा-
दनाद् युक्तमेव साधुना तद् ग्रहण, तथाहि-“न च अचिअत्तमत्तपाण अचियच्चपीढफलगसेजासथारगवत्थपत्तकवल-
दढगरयहरणनिसेजचोलपट्टगमुहपोत्तियपायपुल्लणाइ मायणभहोवहिच्चवगणं ॥” व्याख्या-(१२६ पत्रे) ‘न च’ नैव
च ‘अचिअत्तस्स’त्ति अप्रीतिकारिणो गृह प्रविशति, न च-नैव च ‘अचियसस्स’त्ति अप्रीतिकारिणः सत्क गृह्णाति भक्क-
पान, न च ‘अचियसस्स’त्ति अप्रीतिकर्तुः सेवते-भजते, पीठफलकशय्यासस्तारकवस्त्रपात्रकम्बलदण्डकरजोहरणनि-
पद्याचोलपट्टकमुखपोतिकापादप्रोञ्छनादिभाजनमाण्डोपभ्युपकरण” इति श्रीप्रश्नव्याकरणे तृतीयसवरद्वारे । पुन-

श्रीप्रश्रव्याकरणप्रथमसवरद्वारे (१०१ पत्रे) साधो रजोहरणादिवत् दण्डकस्याऽपि सयमोपकर-
 णत्वेन प्रोक्तत्वात्, तथाहि “पञ्चम आयाणनिक्खेवण समिई, पीढ १ फलग २ सिज्जा ३ संथाराग ४ वत्थ ५ पत्त ६
 कवल ७ दहग ८ रयहरण ९ चोलपट्टग १० मुहपोत्तिग ११ पायपुछणादी १२ दुवालसविह एयपि सज्जमस्स सवयूह-
 णट्ठयाए वातातवदंसमसगसीअपरिरक्खणट्ठाए सवगरण रागदोसरहिअ परिहरितव”, व्याख्या—(११२ पत्रे)—‘पञ्चम’ति
 पञ्चम भावनावस्तु आदाननिक्षेपसमितिलक्षण, एतदेवाह—पीठादि द्वादशविध उपकरण प्रसिद्ध, ‘एयपी’ति एतदपि
 अनन्तरोदित उपकरण, अपिशब्बादन्यदपि सयमस्य उपबृहणार्थतया—सयमोपपणाय तथा वाताऽऽतपदशमशकशीत-
 परिरक्षणार्थतया, उपकरण—उपकारक उपधिं रागद्वेषरहित क्रियाविशेषणमिदं ‘परिहरिअव’ति परिमोक्तव्य, न विभू-
 पादिनिमित्तमिति भावना । एव श्रीदशवैकालिकसूत्रेऽपि (१५५ पत्रे) “से भिक्खु वा भिक्खुणी वा सजयविरयपडि-
 हयपच्चक्खायपावकम्मे दिआ वा राजो वा एगओ वा परिसागओ वा सुत्ते वा जागरमाणे वा से कीड वा पयग वा
 कुणु वा पिपीलिय वा हत्थसि वा पायसि वा बाहुसि वा करुसि वा उदरसि वा सीससि वा यत्थसि वा पडिगगहसि वा
 कवलसि वा पायपुछणसि वा रयहरणसि वा गोच्छगसि वा उढगसि वा दहगसि वा पीढगसि वा फलगसि वा सेज्जसि वा
 संथारागसि वा अन्नयरसि वा तहप्पगारे सवगरणथाए तओ सज्जयामेव पडिलेहिअ पडिलेहिअ पमज्जिअ पमज्जिअ एगत-
 मवणेज्जा नो ण सघायमावज्जेज्जा ॥ ७ ॥ एव श्रीभगवतीसूत्रेऽपि दण्डग्रहण साधूनामुपदिष्टं । इत्थमेव श्रीओघ-
 निर्युक्तिसूत्रवृत्तावपि, (८७ पत्रे) “भत्तद्धिअ आधस्सग, सोहेउ तो अइति अवरण्हे । अब्भुट्ठाणं दंढा—इआण गहणेक

इत्ताण अत्थिताणं वायावेइ तत्पत्थवेसि अप्पाणए वा गच्छे ठितया गिलाणइ ताण व गच्छे वायावेइ अह तेसिं आयरि-
याण मोचुं अन्नो नत्थि यायणसमत्थो ते अ अथाहजोगवाही ताहे भणइ, काल सोइज्जह असिआणि दिवसाणि दिणाणि
कालो सोहिओ तत्तिआणि दिवसाणि उद्वेसणकालो एगदिवसेण उद्विस्सिस्सामो असिआणि दिवसाणि पमाओ कालग-
हणे कओ, तत्तिआणि दिवसाणि उद्वेसणकाला नो उद्विस्सिज्जति, जे पुण अणागाढइ ता तेसिं निक्खिप्पइ” तथा समवा-
याइस्सुवेऽपि उपासकदशाङ्गस्वरूपप्ररूपणाधिकारे साक्षादेव श्रावकाणां उपधानानि उक्तानि, तथाहि-“उवासगण च
सीलपयवेरमणपच्चक्खाणपोसद्वोषवासयद्विज्जणथाओ सुअपरिगहो तवोवहाणाइ पडिमाओ” इति । अत्र वृत्त्येकदेशो
यथा-श्रुतं-परिग्रहः, तप-उपधानानि प्रतीतानि उपलब्ध्याद् व्यवहारवृत्तौ अपि यथाश्रुतग्रहण उपधान कार्यमिति ॥

॥ इति योगोपधानवहनाविकारः ॥ ४५ ॥

ननु-दण्डकः कुत्राप्यस्ति !, किं वा एवमेव गृह्यते ? उच्यते-श्रीमश्वन्याकरणसूत्रे (१२२ पत्रे) एतस्य प्रकट प्रतिपा-
दनाद् युक्तमेव साधुना तद् ग्रहण, तथाहि-“न य अविअत्तमत्थपाण अचियत्तपीठफलगसेज्जासथारगवत्थपत्तकवल-
दढगरयहरणनिसेज्जचोलपट्टगमुहपोत्थियपायपुछणाइ मायणभंदोवहिसवगरण ॥” व्याख्या-(१२६ पत्रे) ‘न च’ नैव
च ‘अविअत्तस्स’सि अप्रीतिकारिणो गृह्य प्रविशति, न च-नैष च ‘अचियत्तस्स’सि अप्रीतिकारिण सत्क गृह्यति भक्त-
पान, न च ‘अचियत्तस्स’सि अप्रीतिकर्तुः सेवते-भजते, पीठफलकशय्यासस्तारकवखपात्रकम्बलदण्डकरजोहिरणनि-
पधाचोलपट्टकमुखपोतिकापादप्रोच्छन्नादिभाजनभाणद्वोपभ्युपकरण” इति श्रीमश्वन्याकरणे तृतीयसवरद्वारे । पुनः

श्रीप्रश्रव्याकरणप्रथमसंघरद्वारे (१०१ पत्रे) साधो रजोहरणादिवत् दण्डकस्याऽपि सयमोपकर-
 णत्वेन प्रोक्तत्वात्, तथाहि “पंचम आयाणनिष्खेवण समिर्झ, पीठ १ फलग २ सिजा ३ सधारग ४ वत्य ५ पत्त ६
 कबल ७ दहग ८ रयहरण ९ चोलपट्टग १० मुहयोस्तिग ११ पायपुछणादी १२ तुवालसविह एयपि सजमस्स उववूह-
 णट्टयाए वातातवदसमसगसीअपरिरक्खणट्टाए उयगरण रागदोसरहिअ परिहरितव”, व्याख्या—(११२ पत्रे)—‘पंचम’ति
 पंचम भावनावस्तु आदाननिक्षेपसमितिलक्षण, एतदेवाह—पीठादि द्वादशविध उपकरण प्रसिद्ध, ‘एयपी’ति एतदपि
 अनन्तरोवित उपकरण, अपिशब्बादन्यदपि सयमस्य उपबृहणार्थतया—सयमोपणाय तथा वाताऽऽतपदशमशकशीत-
 परिरक्षणार्थतया, उपकरण—उपकारक उपधिं रागद्वेपरहित क्रियाविशेषणमिद ‘परिहरिअव’ति परिमोक्तव्य, न विभू-
 पादिनिमित्तमिति भावना । एव श्रीदशवैकालिकसूत्रेऽपि (१५५ पत्रे) “से भिक्खु वा भिक्खुणी वा सजयविरयपडि-
 हयपक्खलायपावकम्मे दिआ वा रामो वा एगओ वा परिसागओ वा सुत्ते वा जागरमाणे वा से कीडं वा पयग वा
 कुयु वा पिपीलिय वा हत्थसि वा वाहुसि वा ऊरुसि वा उदरसि वा सीससि वा वत्थसि वा पडिगहसि वा
 कवलसि वा पायपुछणसि वा रयहरणसि वा गोच्छगसि वा उदगसि वा दहगसि वा पीठगसि वा फलगसि वा सेससि वा
 संथारगसि वा अन्नयरसि वा तहप्पगारे उवगरणयाए तवो संजयामेव पडिलेहिअ पडिलेहिअ पमज्जिअ पमज्जिअ एगत-
 मवणेज्जा नो ण संघायमावजेज्जा ॥ ७ ॥ एव श्रीभगवतीसूत्रेऽपि दण्डग्रहण साधूनामुपदिष्ट । इत्थमेव श्रीओघ-
 निर्युक्सिस्सुत्रवृत्तावपि, (८७ पत्रे) “मत्तट्ठिअ आवस्सग, सोहेउ तो अइति अवरण्हे । अन्मुट्ठाणं दड्ढा—इआण गहणेक्क

ययोगेणं ॥ २११ ॥ व्याख्या-इदानीं ते साधर्मिकसमीपे प्रविशन्तः, 'भक्तद्विजसि' मुक्त्वा तथा 'आवस्सग सोदेव'ति आवश्यक च-स्त्रयिकोच्चारदि 'शोधयित्वा' कृत्वेत्यर्थः, अतो अपराहसमये आगच्छन्ति, येन वास्तव्याना मिश्र-
 दनाद्याकुलस्य न भवति, वास्तव्या अपि कुर्वन्ति, किं इत्यत आह 'अगमुद्गाण'ति तेषा प्रविशता अगमुत्थानादि कुर्वन्ति,
 'दडादिताण-गहण'ति दण्डकादीना प्रहण कुर्वन्ति, कथं ? 'एगवयणेण'ति एकैव वचनेन चक्राः सन्तः पात्रकादीन्
 समर्पयन्ति, वास्तव्येनोक्ते मुखस्थेति ततश्च मुञ्चन्ति, अथ न मुञ्चति एकवचनेन ततो न गृह्यन्ते, मा भूत् प्रमादः इति ।
 श्रीआवश्यकबृहद्ब्रह्मौ हारिमग्रामपि (५१२ पत्रे) यथा-

"जे तुज्झ माइज्झा ते आगया विमालोत्ति न पविट्ठा, तेण कहिम तुट्ठो, इमेसिपि रत्तिं सुमेण अज्जवसाणेण
 चवण्हवि केवलनाण समुप्पन्न । पमाय आयरिआ दिसान पलोएइ पत्ताहे मुहुत्तेण एहिंति, पोरिसिस्तुच मण्णे करेति
 अच्छति, वग्गाढाप अत्ययोरिसिचि, अतिचिराविते य ते वेवकुलिअ गया, ते वीअराया न आढायति, वढओ अणेण
 ठविओ पडिक्कतो आलोइए मणति-कओ वदामि ? मणति-जओ मे पडिहायति, सो चित्तेइ-अहो दुट्ठसेहा निहज्जत्ति"
 इत्यादि । एवं श्रीआवश्यकचूर्णावपि, तथाहि-जग्गाढाप अत्थ पोरसिं त अतिचराधि ते देचलिअ गया ते वीयरगाणा
 दायति दंढर ठविओ पडिक्कतो" इत्यादि । एवमेव श्रीवशाश्रुतस्कन्धचूर्णावपि भिक्षुप्रतिमाऽधिकारे, तथाहि-

एगस्स आयरियस्स सयासे एगो सेट्ठिसुओ पबइओ, सेहो पचण्ह सज्जयसयाण जो जो साह एति तस्स दढग गहाय
 ठवेइ, एव तस्स उट्ठितिगस्स अच्छतस्स अओ एति अओ आति, तथावि सो भयव ! अतरिम अचवलं चवरिं दिट्ठा य

पमज्जिप्ता ठवेइ, एवं बहुएणं वि कालेणं न परितप्पई” इति आदान-निक्षेपणासमितौ दृष्टान्तः । इत्थमेव व्यवहारचूर्णौ अष्ट-
 मोदेशकेऽपि यथा-दृढगगादा सुत्तपयाणि गहिआणि थेरो नाम जराए खिणो अट्टावणानिमित्तं छण्हा परितावणा पत्रा-
 णायं छत्तयं निण्णति दढस्स कारण पुण वत्तति दंढादीण गहणकारण निसीहे कप्पे अ भणिअ, सो पुणकारण उयगरणं
 ठवेइ एसा पुच्चा उच्चये सो दीहो दंढओ यूगेरो अ सो त दुगोवग्घाइवारणा निमित्त परिघहति सेसाठ गाहा उ कठा”
 इत्यादि । पुनर्विस्तरार्थिना श्रीनिशीथश्रीअनुयोगद्वारश्रीप्रवचनसारोज्जारादयो ग्रन्था द्रष्टव्या । ननु साधूना चतुर्द-
 शोपकरणानि प्रतिपादितानि, तन्मध्ये दण्डकस्तु नाऽस्ति किमिति गृह्यते ? सत्यं, यद्यपि तु उपचिश्चतुर्विंशथा एव पर औप-
 ग्रहीकोपधिः बहुधाऽस्ति, तत्र दण्डकस्य प्रतिपादनात् । यदुक्तं श्रीपचवस्तुकत्वोपज्ञवृत्तौ (१२८ पत्रे) श्रीहरिभद्रसूरिभिः
 तथाहि-उक्त औघोपधिः औपग्रहिकमाह-“पीढग निसज्ज दढग, पमजणी घट्टए दगलमाई । पिप्पलग सूई नहरणि,
 सोहणगदुग जहण्णो उ ॥ ८३४ ॥” व्याख्या-पीठक काष्ठछगणारमक लोकसिद्धमान, त्रेहवत्या वसतौ यर्पाकाले वा ध्रियते
 इति औपग्रहिक, सयतीना तु आगताभ्यागतसाधुनिमित्तमिति, निषद्या पादपुञ्छन प्रसिद्धप्रमाण, जिनकल्पिकादीना न
 भवति, निपीदनाभावात्, दण्डकोऽप्येवमेव, नवर निवारणाऽभावात् एव, प्रमार्जनी वसतेर्दण्डकपुञ्छनाभिधाना एव,
 ‘घट्टक’ पात्रमुखादिकरणाय लोहमयः, ‘सूची’ शीवनादिनिमित्त वेण्यादिमया, नखरदनी प्रतीता लोहमयेव, शोधनकद्वय
 कर्णशोधनकदन्तशोधनकामिधान लोहमयादि, जघन्यस्तु अयं जघन्य औपग्रहिक खलु उपधिरिति गाथार्थं इति वृत्तौ ॥

॥ इति साधूना दण्डकग्रहणाधिकारः ॥ ४६ ॥

चरणेण ॥ २११ ॥ व्याख्या-इदानीं ते साधर्मिकसमीपे प्रविशन्तः, 'भक्तद्विअ सि' भुक्त्वा तथा 'आवस्सग सोहेउ'ति आवश्यकं च-कायिकोच्चारदि 'शोधयित्वा' कृत्वेत्यर्थः, अतो अपराहुसमये आगच्छन्ति, येन वास्तव्याना भिक्षा-दनायाकुलत्वं न भवति, वास्तव्या अपि कुर्वन्ति, किं इत्यत आह 'अभमुट्ठाण'ति तेषां प्रविशता अभ्युत्थानादि कुर्वन्ति, 'दद्धादिताण-गहण'ति दण्डकादीना ग्रहण कुर्वन्ति, कय ? 'एगवयणेण'ति एकैव वचनेन उक्ताः सन्तः पात्रकादीन् समर्पयन्ति, वास्तव्येनोक्ते मुखस्वेति ततश्च मुञ्चन्ति, अयं न मुञ्चति एकवचनेन ततो न गृह्यन्ते, मा भूत् प्रमाद इति ।

श्रीआवश्यकबुद्धौ हारिमव्यामपि (५१२ पत्रे) यथा-

"जे तुज्ज माइणित्था ते आगया विआलोत्ति न पविट्ठा, तेण कहिअ तुट्ठो, इमेसिपि रत्तिं सुमेण अज्जवसाणेण चवण्णयि केववत्तनाण समुप्पन्न । पमाए आयरिआ विसार पळोपइ एत्ताहे मुहुत्तेण एहिंति, पोरिसिसुत्त मण्णे करेति अज्जंति, उग्घाहाए अरयपोरिसिंत्ति, अतिचिराविते य ते देवकुलिअ गया, ते वीअराया न आढायंति, दढओ अणेण ठविओ पडिक्खतो आलोइए भणति-कमो वदामि ? भणति-जमो मे पडिहायति, सो चित्तेइ-अहो दुट्ठसेहा निज्जत्ति" इत्यादि । एवं श्रीआवश्यकचूर्णावपि, तथाहि-उग्घाहाए अत्य पोरसिं त अतिचरावि ते देवल्लिअ गया ते वीयरागाणा दायति दढव ठविओ पडिक्खतो" इत्यादि । एवमेव श्रीदशाश्रुतस्कन्धचूर्णावपि मिथुप्रतिमाऽधिकारे, तथाहि-

एगस्स आयरियस्स सयासे एगो सेट्ठिसुओ पणइओ, सेहो पचण्ह सजयसयाण जो जो साह पति तस्स दढग गहाय त्तेइ. एव तस्स चट्ठिंतिगस्स अज्जतस्स अओ एति अओ जाति, तहावि सो भयव ! अतुरिअ अचवलं उवरिं दिट्ठा य

जिनप्रतिमावन्दनपूजादीना श्रावकाणा प्रत्याख्यान कार्यते तत् कस्मिन्० ? । २४ । चैत्राश्विनमासयोः अस्वाध्यायो गण्यते
 सूत्रपठनादौ तत् कस्मिन्० ? । २५ । निन्द्यनिषिद्धकुले साधुभिः आहारो गृह्यते तत् कस्मिन्० ? । २६ । श्रावका एकादश-
 प्रतिमां विना भिक्षा याचन्ते तत् कस्मिन्० ? । २७ । श्रावकाः प्रतिक्रमणादि कुर्वन्त प्रथममीर्यपथिकीं प्रतिक्रमन्ति तत्
 कस्मिन्० ? । २८ । श्रावकैः करेमि भन्ते ! इत्यादि दण्डकोच्चारण क्रियते तत् कस्मिन्० ? । २९ । ईर्योपथिकी तत्सोत्तरी-
 लोकस्योद्योतकरवन्दनकप्रभृतीना पाठः कथ्यते तत् कस्मिन्० ? । ३० । प्रत्याख्याने आकारा कथ्यन्ते तत् कस्मिन्० ?
 । ३१ । श्रावकैः वंदितुसूत्रं प्रतिक्रमणे कथ्यते तत् कस्मिन्० ? । ३२ । प्रतिक्रमणादिक्रिया कुर्वन्निः श्रावकैः उपवेशनोत्था-
 नादिकायचेष्टा क्रियते तत् कस्मिन्० ? । ३३ । चञ्छिष्टाश्च गृह्यते तत् कस्मिन्० ? । ३४ । श्रावकैश्चोलपट्टको ध्रियते तत्
 कस्मिन्० ? । ३५ । शेषकाले पीठफलकपट्टिकादिपरिभोगः क्रियते तत् कस्मिन्० ? । ३६ । साधुश्राद्धाना आलोचनादि प्राय-
 श्चित्तं च प्रदीयते तत् कस्मिन्० ? । ३७ । पौषादिग्रहणपारणविधिः साम्प्रत विधीयते तत् कस्मिन्० ? । ३८ । सामायिक-
 दण्डकै दुविह विविहेणमित्येवाऽस्ति सिद्धान्ते, न तु मणेणमित्यादियुक्तिं पर साम्प्रत क्रियते तत् कस्मिन्० ? । ३९ । काय-
 मुखवस्त्रिकादीना पञ्चविंशतिः २५ प्रतिलेखनाः क्रियते तत् कस्मिन्० ? । ४० । साधर्मिकाणा हस्ते गृहे वा खण्डपुटकाः
 प्रदीयन्ते द्रम्मादीना वा लम्भनिका क्रियते तत् कस्मिन्० ? । ४१ । श्रीपर्युषणापर्वणि लोकसमक्ष छेदग्रन्थरूप श्रीकल्प-
 सूत्र वाच्यते तत् कस्मिन्० ? । ४२ । लौकिकटिप्पनकोपरि दीक्षादिमुहूर्तं गण्यते, द्वादशमासवृद्ध्या पर्युषणापर्वं क्रियते तत्
 कस्मिन्० ? । ४३ । नव्योपाश्रयाः कार्यते तत् कस्मिन्० ? । ४४ । अन्यगच्छाद् सब्राम्हा यदाऽऽत्मीयः श्रावकः क्रियते तदा

ननु-ये एकत्रिंशद् द्वात्रिंशद्वा सिद्धान्तान् मानयन्ति, न पञ्चचत्वारिंशत् ते स्वमानितसिद्धान्ताऽनुकान्यपि कर्त-
व्यानि कुर्वन्ति न वा ? उच्यते-शतशः कुर्वन्ति, ततस्तेषां प्रत्यक्ष वचनोक्तौ विरोधः, तत्रार्थे ते प्रष्टव्या इत्य-भो ! श्रावका
नमस्कारान् गुणयन्ति तत् कस्मिन् सिद्धान्ते प्रोक्तमस्ति ? । १ । श्रावकाणां साप्रत क्रियमाणप्रतिक्रमणादिविध्यनुक्रम
क्रियते तत् कस्मिन् ? । २ । आवर्कैर्मुखवस्त्रिका गृह्यते तत् कस्मिन् ? । ३ साधुभिः पुस्तकादीनि रक्ष्यन्ते तत् कस्मिन् ? ।
। ४ । ओष १ कल्प २ चोलपट्टक ३ मुखवस्त्रिका ४ मान क्रियते तत् कस्मिन् ? । ५ । पात्रकाणां लेपन क्रियते तत्
कस्मिन् ? । ६ । अलसेलरोगानादिकूपिका रक्ष्यते तत् कस्मिन् ? । ७ । त्रिपणे दवरको दीयते तत् कस्मिन् ? । ८ ।
झोलिकायां ग्रन्थिः प्रदीयते तत् कस्मिन् ? । ९ । गोचरीगमने वामबाहौ झोलिका स्थाप्यते तत् कस्मिन् ? । १० ।
साक्षादिभिर्मुखवस्त्रिका पाशकदवरकाभ्यां कर्णयोर्धार्यते तत् कस्मिन् ? । ११ । श्रावका यदा वन्दन्ते तदा साधु-
भिर्दुङ्कारः क्रियते तत् कस्मिन् ? । १२ । पटीप्रावरणे वामस्कन्धे आव्रियते, दक्षिणं च द्वादितो रक्ष्यते तत् कस्मिन् ? ।
। १३ । ओषे कर्णादिदशिका वध्यन्ते तत् कस्मिन् ? । १४ । त्रिपणे कण्ठको वध्यते तत् कस्मिन् ? । १५ । कटौ साधु-
भिर्दवरको वध्यते तत् कस्मिन् ? । १६ । मषीभाजन रक्ष्यते तत् कस्मिन् ? । १७ । गोचरी कुर्वता [पर्यटतां] साधूनां
पद्माद् गृहस्था भ्रमन्ति तत् कस्मिन् ? । १८ । आर्याः साधून् आपृच्छ्य विहरणार्थं यान्ति तत् कस्मिन् ? । १९ ।
आर्याणामुपकरणानि मानोपेतानि क्रियन्ते तत् कस्मिन् ? । २० । पानीयं प्राप्तुक कियत् काल तिष्ठति तत् कस्मिन् ?
। २१ । पक्वान्न कियत्कालमविनष्ट सत्तिष्ठति तत् कस्मिन् ? । २२ । छिम्पकादिघौतवस्त्राधानं गृह्यते तत् कस्मिन् ? । २३ ।

जिनप्रतिमावन्दनपूजादीनां श्रावकाणां प्रत्याख्यानं कार्यते तत् कस्मिन् ० । २४ । चैत्राश्विनमासयोः अस्वाध्यायो गण्यते
 सूत्रपठनादौ तत् कस्मिन् ० । २५ । निन्द्यनिषिद्धकुले साधुभिः आहारो गृह्यते तत् कस्मिन् ० । २६ । श्रावका एकादश-
 प्रतिमां विना भिक्षां याचन्ते तत् कस्मिन् ० । २७ । श्रावकाः प्रतिक्रमणादि कुर्वन्तः प्रथममीर्यापयिर्को प्रतिक्रमन्ति तत्
 कस्मिन् ० । २८ । श्रावकैः करेमि मन्ते ! इत्यादि दण्डकोच्चारणं क्रियते तत् कस्मिन् ० । २९ । ईर्यापयिर्को तत्सोत्तरी-
 लोकस्योच्चोत्तरवन्दनक्रमशः पाठः कथ्यते तत् कस्मिन् ० । ३० । प्रत्याख्याने आकाराः कथ्यन्ते तत् कस्मिन् ० ।
 ३१ । श्रावकैः वदितुसूत्रं प्रतिक्रमणे कथ्यते तत् कस्मिन् ० । ३२ । प्रतिक्रमणादिक्रिया कुर्वन्निः श्रावकैः उपवेशनोत्था-
 नादिकायश्चेष्टा क्रियते तत् कस्मिन् ० । ३३ । उच्छिष्टाश्च गृह्यते तत् कस्मिन् ० । ३४ । श्रावकैश्चोलपट्टको ध्रियते तत्
 कस्मिन् ० । ३५ । शेषकाले पीठफलकपट्टिकादिपरिभोगः क्रियते तत् कस्मिन् ० । ३६ । साधुश्राद्धानां आलोचनादि प्राय-
 श्चित्तं च प्रदीयते तत् कस्मिन् ० । ३७ । पौषादिग्रहणपारणविविधिः साम्प्रतं विधीयते तत् कस्मिन् ० । ३८ । सामायिक-
 दण्डकं बुधिविह्वलितमित्येवाऽस्ति सिद्धान्तः, न तु मरणमित्यादियुक्तिः परा साम्प्रतं क्रियते तत् कस्मिन् ० । ३९ । काय-
 मुखवस्त्रिकादीनां पञ्चविंशतिः २५ प्रतिलेखनाः क्रियन्ते तत् कस्मिन् ० । ४० । साधर्मिकाणां हस्तैः गृहे वा खण्डपुटकाः
 प्रदीयन्ते ब्रह्मादीनां वा लम्भनिका क्रियन्ते तत् कस्मिन् ० । ४१ । श्रीपर्युपणापर्वणि लोकसमक्षे छेदग्रन्थरूपं श्रीकल्प-
 सूत्रं वाच्यते तत् कस्मिन् ० । ४२ । लौकिकटिप्पणकोपरि दीक्षादिमुहूर्तं गण्यते, द्वादशमासवृक्षा पर्युपणापर्वं क्रियते तत्
 कस्मिन् ० । ४३ । नव्योपाश्रयाः कार्यन्ते तत् कस्मिन् ० । ४४ । अन्यगच्छावुः सवृत्राद्य यदाऽऽत्मीयः श्रावकः क्रियते तदा

पूर्वं देवपूजाश्रुजयादियात्राकरणस्य सिद्ध्यांशुस्कृतं दाप्यते तत् कस्मिन् ० ? (४५) । तैलचूर्णादिमध्ये वखादि मलिनानि क्रियन्ते तत् कस्मिन् ० ? (४६) । एवं द्योतशः कर्तव्यानि क्रियमाणानि दृश्यन्ते, अत्रेदं रहस्यम्—येषु आगमेषु एतानि सन्ति ते आगमासौर्न मन्यन्ते, मन्यमानागमेषु न सन्ति तानि, ततो यदि एतानि तैः क्रियन्ते, तदा एतद्गर्भिता आगमा अपि माननीयाः, नो चेदेतानि कार्याणि न करणीयानि, तथा यानि शुद्धाचरणानि क्रियन्ते तानि कस्मिन् ग्रन्थे प्रोक्तानि सन्ति ? ॥

॥ इति पञ्चमस्यारिश्वादागममननाधिकारः ॥ ४७ ॥

ननु—वार्तमानिकेषु गच्छेत् [अज्ञातेषु] निर्विरोधैः आत्मगवेषकैः पापमीरुभिः पूर्वसूरिभिः प्राक्तनग्रन्थेषु लिनप्रतिमा-पूजा तत्फलविकं च प्रतिपादितमस्ति !, उच्यते—द्योतशः स्थानेषु तन्निरूपितमस्ति, तत्रार्थे—श्रीमहानिशीयसूत्रे द्रव्यपूजा-फलं यथा—“क्वपि शिवायतनेहि मन्दिमं सन्नमेदणीपीठं दानाद् चतुर्केण सुदु वि गच्छिज्ज अद्युम न पुरजो ॥ १ ॥” तथा श्रीपञ्चमैत्ये गायत्रय चैत्यमेवपञ्चकनिरूपकं यथा—

“मत्तरी १ मगतचेद्व २ निस्सकळ ३ अनिस्सचेईए धावि ४ । सासयचेईअ ५ पचम-मुवइडं जिणवरिदेहि ॥ १ ॥
गिह जिणपदिमामसी, चेईवं १ उत्तरगणदिअमि । जिणविदि मगतचेईयति २ समयजुणो विंति ॥ २ ॥ निस्स-
कळगच्छस ३ निस्सिमः ३ तदिअर अनिस्सकळं ४ सिद्धायण ५ इम ५ चेईअपणं विणिदिठ्ठ ॥ ३ ॥ इति ।
पुनः—श्रीनिशीयमच्यलण्ठे १५ सवेदो धूपकुसुमजलिपूजा यथा—“तमो विहिणा न्हाओ परमसुरभियपोच्चियजुगल-

परिहितो । सुसुगार्हस्तु अणुगम्भमाणेस्तु महयाधूषकुसुमबलिगोधोषहारेस्तु कालागुरुपथरघूषस्तुसरादेवअङ्गीअवाइअरवेणं
अहो विणाययणं"ति, तथा आवश्यकचूर्णौ (१९६ पत्रे) श्रीवज्रस्वामिभिरपि दशपूर्वधरं स्वय आकाशमुत्पत्य
हुताशनात् पुष्पाणि आनीय श्रावकाणां दत्त्वा विनप्रतिमायाः पूजा पर्युपणापर्वणि कारिता, तथाहि--"एव पञ्चा
स्यइओ भगवं, पचो पुरिय नयरिं, तत्थ सुभिवस्वं तत्थ य सावगा बहुगा, एव तत्थ सल्लाहा, तत्थ य राया तच्च-
न्निससहो, तत्थ य अम्हस्रयाणं सद्धान तेसिं च वरुट्ठएण मल्लारुभणाणि वट्ठति, सयत्थ तच्चन्नियसद्दा पराजी-
यती, ताहे तेहिं राया पुप्फाणि वाराविओ, पज्जोसवणाए सद्दा अइण्णा, जतो पज्जोसवणाए पुप्फाणि नत्थित्ति, ताहे
सवाल्लुह्वा वयरसामिं रवट्ठिआ, तुग्गे जाणह जइ तुग्गेहिं जाणएहिं पवयण ओहामिज्जइ, एव बहुप्पगार भणिए ताहे
रप्पइओ माहेसरिं गओ, तत्थ य हुयासणगिह नाम वाणमंतर, तत्थ कुमो पुप्फाण उट्ठइ, तत्थ भगवओ पितुमिच्चो
वट्ठिनु, तत्थ गतो, सो समंतो भणइ-किमागमणयोअण ।, भगवता भणित-पुप्फेहिं पयोअण, सो भणइ अणुगहो,
ता तुग्गे गहेइ जाव एसि, पञ्चा चुल्लहिमवते सिरिसगास गओ, सिरीए चेइअअच्चणिया-निमित्त पजम छिण्णग, ताहे
सिरीए वट्ठिआ निमित्तो, त गहाय अमिहर एति, तत्थ कुम पुप्फाण छोट्ठण अण्णाणि तु सारियाणि, एव जमग-
ण्णरिचुवो दिव्हेण गीअगधच्चनिनाएण आगतो आगासेण, तस्स य पठमस्स वेटे वइरसामी, तत्थ तच्चणिया भणति-
अम्ह एतं पाढिहें, अग्य गहाय निगया, तं विहार बोलेत्ता अरिहतघर गया, तत्थ देवेहिं महिमा कया, तत्थ लोगस्स

पूर्वं देवपूजाशृङ्खलाविधात्राकरणस्य मिथ्यावुत्कृतं वाच्यते तत् कस्मिन् ० ? १ ४५ । तैलचूर्णादिमध्ये वस्त्रादि मलिनानि क्रियन्ते तत् कस्मिन् ० ? १ ४६ । एवं स्रतशः कर्तव्यानि क्रियमाणानि दृश्यन्ते, अत्रेद रहस्यम्—येषु आगमेषु एतानि सन्ति ते आगमास्तेर्न मन्यन्ते, मन्यमानागमेषु न सन्ति तानि, ततो यदि एतानि तै- क्रियन्ते, तदा एतद्वर्जिता आगमा अपि माननीयाः, नो चेदेतानि कार्याणि न करणीयानि, तथा यानि दुष्टाचरणानि क्रियन्ते तानि कस्मिन् ग्रन्थे प्रोक्तानि सन्ति ? ॥

॥ इति पञ्चचत्वारिंशदागममाननाचिकारः ॥ ४७ ॥

ननु-वार्तमानिकेषु गच्छेत् [अजातेषु] निर्विरोधैः आत्मगवेषकैः पापमीरुभिः पूर्वसूरिभिः प्राक्तनग्रन्थेषु लिनप्रतिमा-पूजा तत्कलादिक च प्रतिपादितमस्ति १, उच्यते-स्रतशः स्यानेषु तन्निरूपितमस्ति, तत्रार्थे-श्रीमहानिशीयसूत्रे द्रव्यपूजा-फल यथा—“काठ पि क्षिणायतणेहि मंढिअं सबमेइणीपीठ दाणाइ चढकेण सुहु वि गच्छिज्ज अचुअ न पुरजो ॥ १ ॥” तथा श्रीपञ्चचैत्ये गाथात्रय चैत्यमेदपञ्चकनिकपक यथा—

“भर्ती १ मंगलचैत्य २ निस्सकट ३ अनिस्सचैर्इए वावि ४ । सासयचैर्इअ ५ पचम--मुवइहु जिणवरिदेहि ॥ १ ॥
 गिह जिणपडिमामची, चैर्इअं १ स्रतरंगघडिअमि । जिणविंभे मंगलचैर्इयति २ समयअणो धिति ॥ २ ॥ निस्स-
 कटगच्छस्स य निस्सिअ ३ तदिअर अनिस्सकटं ४ सिद्धाययण च इम ५ चेइअपणग विणिद्धिहु ॥ ३ ॥ इति ।
 पुनः-श्रीनिशीचमव्यलण्ठे १५ सदेसो नूपकुसुमवल्लिपूजा यथा—“तमो धिहिणा न्हाओ परमसुरभिषयोत्तियजुगल-

“सिद्धंभव गणहर, जिणपद्धिमादसणेण पठिबुद्ध । सिरिमणगपिअ दसकालियस्स निज्झहणं वंदे ॥ १ ॥ इति ।” श्रीश्रद्धापिम-
 ष्ठलसूत्रे तथा आवश्यकचूर्णावपि (२२१ पत्रे) अष्टापदप्रासादाधिकारे यथा “भरहो य तस्य चेइयघरं करेइ धहुइरयणेणं
 ओअणायाम तिगावतुस्सेह सीहनिसादि सिद्धायतणपलिभाग अणेगलंभसयसनिविद्ध । एवं जहा वेयहुसिद्धायतण जंवूदीव-
 पत्तचीए जाव झायाइ” इत्यादि । पुनः श्रीआचाराङ्गहृदयसौ (८२ पत्रे), तथाहि “अहत्सिद्धचैत्यतपःश्रुतगुरुसाधु-
 सङ्गप्रत्यनीकतया दर्शनमोहनीयं कर्म वप्नाति, येन ध्वाऽसौ अनन्तसंसारसमुद्रान्तःपात्या इवाऽवतिष्ठते ।” औपपाति-
 कसूत्रे (२५) उचितप्रदान यथा “तए ण कोणीए राया तस्स पवसिवाइ[न]यस्स अहुसरसयसहस्सं पिइदाणं दलइ” इति ।
 निरयावल्लिकाश्रुतस्कन्धे पुष्पिकाया चतुर्याध्ययने बहुपुत्रिकाऽग्निमभये साधर्मिकभोजनाधिकारो यथा “तए णं रट्टकूडे-
 विचलअसण-याण-स्याइमसा-इमं उवक्खढावेइ, उवक्खढाविच्चा तहेव जाव पुव्वमये सुभदा जाव अजा जाया” इति ।
 अत्रेदं रहस्यम्—पूर्वोक्तपूर्वाचार्यैः निजपूर्वप्रतिपादितशास्त्रेषु जिनप्रतिमापूजा—जिनप्रतिमाप्रतिष्ठा—जिनभवनकारापणस-
 दशमेवपूजा—दीपपूजौचित्यदानसाधर्मिकवात्सल्यादयो धर्माः प्ररूपिताः । पुनः श्रीपादलिप्ताचार्य—श्रीरमास्वातिवाचका-
 दिभिः प्रतिष्ठाकल्पाः कृताः सन्ति, स्वयं तु ते संविन्ना महानुभावाः शुद्धप्ररूपकाश्चासन्, ततस्तेषामपि ग्रन्थसम्मति
 मान्याः, कदाग्रह अपास्य धर्मोर्धिभिरिति ॥ ४८ ॥

॥ इति जिनप्रतिमापूजाया जिनप्रतिमापूजाफलस्य चाऽधिकारः ॥ ४८ ॥

अतीय घुममाणो जाओ रायावि आउहावितो समजोवासगो जाओ” इति । श्री आशयकवृत्तौ हारिमद्रया एवमेव
 सम्यन्धो, नन्दीवृत्तौ अपि । इत्यमेव श्री आशयकवृत्तौ अपि अर्हस्यमधिकारे यथा—“चिती सज्ञाने” सज्ञान उत्पद्यते काष्ठ-
 फर्मादिषु प्रकृते दृष्ट्वा “अहा अरिहत्पद्विमापसु इति, अरिहत्ता तित्यगारा तेसिं च तेसिं चेइआणि अरिहंत चेइआणि”
 अरिहत्प्रतिमा इत्यर्थः । तथा क्षेत्रविचारप्रकरणे—साधर्मिकमक्ति १ खिनविम्बप्रतिष्ठा २ पुस्तकमक्ति ३ तीर्ययात्रादिक ४
 सर्व प्रकटतयाडस्ति, तथाहि “अह इज्जा वेसविराओ, सम्मत्तराओ रओ अ खिणययणे । तस्स वि अणुवयाई, आरोविअति
 सुद्धाई ॥ २९ ॥ अनिआणोदारमणो, हरिसवसविसटकुणकरालो । पूण गुहं संयं, साहम्मियमाइ मचीप ॥ ३० ॥
 निअदधमपुव जिणिंदमवण, खिनावेववरपइहासु । विअरइ पसरपपोत्ययसुतित्यतित्यपरजत्तासु ॥ ३१ ॥ अरिहत्तसिद्धचेइ-
 अपवयणआयरिअसबसाइसु । निबं करेइ भणिं, तिगराणसुद्धेण मात्रेण ॥ ७० ॥” तथा पुनः श्रीवत्तराणयनचूर्णो पुष्पपूजा,
 तथाहि “तित्ययो अरिहतो तस्स वेध मची कायबा, सा च पूआवदयाईहिं हवइ, पूअ च पुप्फामिसयुह-पद्विवत्तिमे-
 पण चउविह पि अहाससीप कुज्जा इति, ओ सो सोळा धम्म पवयति सो आयरिण मणइ-सविसह किं मए कायब ?
 आयरिमा तस्स सार नावण मणइ—चेइआणं विउलपूअ करेहि, समणसधस्स य ण धयगुडणारसिं पूअ करेहि”, इत्यादि ।
 एव कन्धचूर्णो चैत्यपूजासाधर्मिकमक्तिः प्रतिपादिता, तथाहि “भणइ खिणपूआए, कायवहो जइवि होइ च कहिवि ।
 तहवि मंसी[तइ] परिसुद्धा, गिणीण कुवाहरणयोगा ॥ १ ॥ असवारंभपविवा ज च गिही तेण तेसिं विज्ञेया । तस्मिन्निति
 फलच्चिअ एसा परिभाषणायमिम ॥ २ ॥” इति गाथाद्वय श्रीस्यानाङ्गवृत्तौ (११० पत्रे) श्रीअभयदेवसूरिभिः प्रोक्ते ।

“से किं त लोगुत्तरिअ भावावस्सयं ? भावावस्सय अण्णं इमे समणे वा समगी वा सावओ वा साविआ वा तच्चित्ते तम्मणे तल्लेसे तदब्बमवस्सिए तत्तिवअथसाणे तदद्दोववत्ते तदधियकरणे तब्बभावणाभाविए अन्नत्थ कत्थइ मण अकरेमाणे उभओकाल आवस्सय करेति” इत्येतद् वृत्त्येकदेशो यथा ‘तदर्थितकरणः’ करणानि-तत्साधक-तमानि देहरजोहरणमुखवस्त्रिकादीनि, तस्मिन्नावश्यकं यथोचितव्यापारनियोगेन अर्पितानि-नियुक्तानि तानि येन स तथा, सम्यक् यथास्थानन्यस्तोपकरण इत्यर्थः । एकार्थिकानि वा विशेषणानि एतानि प्रस्तुतोपयोगप्रकर्षप्रतिपादन-पराणि, अमूनि च लिङ्गविपरिणामतः श्रमणीआविकयोरपि योज्यानि, तस्मात् तच्चित्तादिविशेषणविशिष्टाः श्रमणा-दयः ‘उभयकाल’ उभयसन्नध्य यदावश्यक कुर्वन्ति तल्लोकोत्तरिकं, भावमाश्रित्य भावश्चासौ आवश्यकं चेति वा भावावश्यकं, अत्राऽपि अवश्यकरणादावश्यकत्वं तदुपयोगपरिणामस्य च सम्भावाद् भावत्व मुखवस्त्रिकाप्रत्युपेक्षणर-जोहरणव्यापारादिक्रियालक्षणदेशस्य अनागमत्वात् नोआगमत्व भावनीयं” इति । पुन श्रीअनुयोगद्वारवृत्तौ श्रीबी-रनिर्वाणात् सहस्रवर्षसमयसंज्ञातै श्रीहरिमद्रसूरिभिः कृतायां २० पत्रे । एव श्रीअनुयोगद्वारचूर्णवर्षि (१४ पत्रे) तथाहि “तस्साहणे जाणि सरिररजोहरमुहणंतगावि यानि दवाणि ताणि किरिआकरणसणतो अप्पिआणि” इति, तथैव मल्लघारि-हेमचन्द्रसूरिकृताया अनुयोगद्वारवृत्तावपि (३० पत्रे), तथाहि “तदर्थितकरणः” करणानि-तत्साधकतमानि देहरजोहरणमुखवस्त्रिकादीनि तस्मिन्नावश्यकं यथोचितव्यापारनियोगेन अर्पितानि नियुक्तानि करणानि येन स तथा, अमूनि च तच्चित्तादिविशेषणानि लिङ्गविपरिणामतः श्रमणीआवश्यकयोरपि योज्यानि । अत्र वृत्तिद्वये चूर्णौ च तदर्थितकरण

“घासत्ताणावरिया, निष्कारण ठंति कज्जि अयणाए । इत्थच्छं [स्थ] गुलिसभा, पुचावरिआ व भासंति ॥ १३३० ॥” इति ।
 पृत्तिर्यथा—निष्कारणे—कारणाभावे वर्षात्राण कम्बलमयः कल्पः, तेन सौत्रिककस्यान्तरितेन सर्वात्मना आवृताः तिष्ठन्ति,
 न कामपि लेशतोऽपि चेष्टा कुर्वन्ति, कार्ये तु समापसिते यतनया हस्तसंज्ञया अक्षिसंज्ञया अङ्गुलिसंज्ञया वा व्यवहरन्ति,
 ‘पोचावरिआ’ वा भाषन्ते, ग्लानादिप्रयोजने वर्षाकस्यावृता गच्छन्ति इति ॥ श्रीव्यवहारभाष्यवृत्तौ सप्तमोद्देशे
 (१२० पत्रे) “पुनरिह प्रमार्जनं स्रम्यत्येः आसेवनकाले वस्त्रोपान्तादिना आधश्यकवृत्तौ अत्र पोतशब्देन मुखवल्लिका
 पवोच्यते ननु वस्त्र । तथैव श्रीहरिभद्रसूरिमिथ्याख्यातत्वात् इति विचारसारग्रन्थे लिखितमस्ति । पुनर्विवाहचूलिकाया
 “दपद्यणे पविर्त्तिं, करेइ जइ कच वत्थतणुसुद्धी । भावच्छणपि कुम्भा, तह इरिआए विमलच्चित्ता ॥ १ ॥ दवड्ढि कुसुम-
 सेहर—मुज्जइ दवाहिगारमज्झमि । ठवणायरिय ठविच, पोसहसालाइ सो सीसो ॥ २ ॥ सम्मुक्कभूसणो सो, इरिआ य पुरस्सर
 च मुहपत्तिं । पविठेहिक्कण तत्तो, वचविहं पोसहं कुणइ ॥ ३ ॥ पुनर्व्यवहारचूर्णौ यथा [वस्त्रे] “वसुअणुवसुवा वि, पुत्ति
 पेहण पुव्वय । सामाइअं करेमाणो भणिओ कम्म निज्जरी ॥ १ ॥ पापारंभ पमुत्तुगं, चित्तण मुहणतर । वत्थकायविमुद्धरीए,
 सीसो गिणइ पोसह ॥ २ ॥” इत्येवं । वन्दनकमाष्येऽपि, तथाहि—“यामकरगिदिअ पोत्ती, एगदेसेण यामकप्पामो । आर-
 भिकण निबालपमज्जिआ वाहिणो कप्पो ॥ १ ॥ तह विच्छिन्न यामगजाणुं निसिक्कण तत्थ । मुहपत्तिं रयहरणमज्झभागमि
 ठवए पुज्जपायजुगं ॥ २ ॥ एवं सुतावजो वि ण्हुं पुवालसावत्तवणं विओ । मुहपत्तिं मज्झमागमि ठवए पुज्जपाय-
 जुग ॥ ३ ॥” पुनरत्रार्ये श्रीअनुयोगद्वारसूत्रे (३० पत्रे), तथाहि—

“से किं तं लोगुत्तरिअ भावार्थस्सयं ? भावावस्सय जणं इमे समणे वा समगा वा सावओ वा साविआ वा
 तच्चित्ते तम्मणे तल्लेसे तद्वत्तवसिए तत्तिवज्जवसाणे तदद्दोवउत्ते तदधियकरणे तल्लभावणाभाविए अन्नत्थ कट्थइ
 मण अकरेमाणे उभओकाल आयस्सय करेति” इत्येतव् वृत्त्येकदेशो यथा ‘तदर्पितकरणः’ करणानि-तत्साधक-
 तमानि देहरजोहरणमुखवस्त्रिकादीनि, तस्मिन्नावश्यकं यथोचितव्यापारनियोगेन अपितानि-नियुक्तानि तानि येन
 स तथा, सम्यक् यथास्यानन्यस्तोपकरण इत्यर्थः । एकार्थिकानि वा विशेषणानि एतानि प्रस्तुतोपयोगप्रकर्षप्रतिपादन-
 पराणि, अमूनि च लिङ्गविपरिणामतः श्रमणीश्राविकयोरपि योज्यानि, तस्मात् तच्चित्ताविशेषणविशिष्टाः श्रमणा-
 दयः ‘उभयकाल’ उभयसन्ध्यं यदावश्यकं कुर्वन्ति तल्लोकोत्तरिक, भावमाश्रित्य भावश्चासौ आवश्यक चेति वा
 भावावश्यक, अत्रापि अवश्यकरणादावश्यकत्वं तदुपयोगपरिणामस्य च सम्रावाव् भावस्व मुखवस्त्रिकाप्रत्युपेक्षणर-
 जोहरणव्यापारादिक्रियालक्षणवेद्यस्य अनागमत्वात् नो जागमत्व भावनीयं” इति । पुन श्रीअनुयोगद्वारवृत्तौ श्रीबी-
 रनिर्वाणात् सहस्रवर्षसमयसजातैः श्रीहरिमद्रसूरिभिः कृताया २० पत्रे । एव श्रीअनुयोगद्वारचूर्णावपि (१४ पत्रे)
 तथाहि “तत्साहणे जाणि सरिररजोहरमुहणतगादि यानि वद्वानि ताणि किरिआकरणत्तणतो अप्पिआणि” इति, तथैव
 मल्लघारि-हेमचन्द्रसूरिकृतायां अनुयोगद्वारवृत्तावपि (३० पत्रे), तथाहि “तदर्पितकरणः” करणानि-तत्साधकतमानि
 देहरजोहरणमुखवस्त्रिकादीनि तस्मिन्नावश्यकं यथोचितव्यापारनियोगेन अपितानि नियुक्तानि करणानि येन स तथा,
 अमूनि च तच्चित्ताविशेषणानि लिङ्गविपरिणामतः श्रमणीश्राविकयोरपि योज्यानि । अत्र वृत्तिद्वये चूर्णौ च तदर्पितकरण

इति विशेषणस्य श्रमणभावकादिसम्बन्धिनः सहस्रमेव व्याख्यानं कृतं त्रिभिरपि ग्रन्थकृद्भिः । सूत्रं च करुणानन्दस्य रजोहरणं मुखवस्त्रिकादिरूपं यथाऽर्थः प्रदर्शितः । पुनः श्रीआवश्यकै वन्दननिर्युक्तौ (५४३ पत्रे), तथाहि—

“अवणासा दुष्प्राजाय, आवणा वारसेव च । सीसा चत्तारि गुचीओ, तिप्पि दो अ पवेसणा ॥ १२०३ ॥

एषा निवस्समर्णं वेव, एणवीसं विआहिआ । आवस्सगेहिं परिमुद्ध, किइकम्म जेहि कीरए ॥ १२०४ ॥
किइकम्मपि करितो, न होइ किइकम्मनिज्जराभागी । एणवीसामस्रयर, साह्णं विराहितो ॥ १२०५ ॥”

इह आवश्यककृष्णौ (४२ पत्रे) प्रया—“दुओणत आप वेलाइ पढम चंदइ तहेव निक्फेठिऊण पुणो चंदइ अहाजाते सामने ओणिनिवस्समणे अ सामन्ने रवहरणं मुहपोत्थिया चोलपट्टो अ ओणिनिवस्समणे अजली सीसे काऊण नीति ।” एष श्रीअनुयो-गद्वारेणु षड्विधा आवश्यकक्रिया मुखवस्त्रिका-रजोहरणादिव्यापारपूर्विका प्रोक्ता । वन्दननिर्युक्तौ च इह यथाज्ञातारूपक रजोहरणमुखवस्त्रिकाऽस्विनामृतं दर्शितं, तथा साधूना आवकाणा च शेषचतुर्विंशत्यावश्यकवत् प्रायः समानमेव युज्यते । आह्वानं एव कैवलानामित्य वन्दनकविभिः काऽपि सिद्धान्तेऽनुपलभ्यात् । तन्मेव श्रावकाणां चोलपट्टोऽपि प्रसज्यते, इति न वाच्यं, यतो यथाज्ञातावश्यक सामान्येन सक्तमपि पूर्वाचार्यसम्प्रदायात् किञ्चिद्विशेषणमेव ज्ञेयम् । अन्यथा अकम्प्या अपि मुखवस्त्रिकावत् चोलपट्टः अपि प्रसज्येत । कश्चिदाह श्रावकाणां सर्वानुष्ठानेषु चत्तरासन्नमुद्रा एव इति, तद्युक्तं, आगमे सम्प्रदाये च तथाऽनुपलभ्यात्, तथाहि—

“दुगिवाए नवरीए मक्कं मन्नेणं निगच्छति, निगच्छिता जेणेव पुण्णवईए चेइए तेजेव उवागच्छति, उवाग-

च्छित्ता येरे भगवन्ते पंचविहेण अभिगमेण अभिगच्छति, त जहा-सच्चित्ताण दवाणं वितसरणयाए १ अचित्ताण दवाणं अस्वितसरणयाए २ एगसाद्धिएणं उत्तरासंगकरणेण ३ चक्खुप्फासे अजल्लिप्पगहेण ४ मणसो एगत्तीकरणेण ५ खेणेव येरा भगवतो तेणेव उवागच्छति, उवागच्छित्ता तिक्खुसो आयाहिण पयाहिण करेइ, करित्ता जाव तिविहाए पञ्जुवासणाए पञ्जुवासति" इति श्रीभगवतीसूत्रे द्वितीयशतके पंचमोद्देशके (१३७ पत्रे)—

अमिसेक्कासो हत्थिरयणाओ पच्चोरुहति, पच्चोरुहित्ता अवहहु पंच रायककुहाइ, त जहा-खग १ छत्त २ उप्फेस ३ वाह-णाओ ४ बालवीधणे ५, खेणेव समणे भगवं महावीरे तेणेव उवागच्छइ, उवागच्छित्ता समण भगव महावीर पंचविहेण अभिगमेण अभिगच्छति, तं जहा-सच्चित्ताण दवाण वितसरणयाए १ अचित्ताण दवाण अवितसरणयाए २ एगसाद्धिय उत्तरासंगकरणेण ३ चक्खुप्फासे अजल्लिपगहेण ४ मणसो एगत्तभावकरणेणं ५ समण भगव महावीर तिक्खुसो आया-हिणं पयाहिणं करेइ, करित्ता ववति नमंसति, वंदित्ता नमसित्ता तिविहाए पञ्जुवासणाए पञ्जुवासति, त जहा-काइआए काइआए माणसिआए, इति श्रीऔपपातिके (१४१ पत्रे), इत्यादि ग्रन्थेषु आवाकाणा साधूपाश्रयादिप्रवेशे उत्तरासंग साधुबुद्धोऽस्ति । ननु नामग्राह प्रवेशानन्तरविधेयकृत्येषु श्राविकाणा तु प्रवेशोऽपि उत्तरासंगो नाऽस्ति, यदुक्त श्रीभगव-तीसूत्रे नवमशतके ३१ चर्देशे (४५७ पत्रे)—

“तए णं सा देवाणदा माहणी धम्मिआओ जाणप्पवराओ पच्चोरुहति २ वहरहिं खुआहिं जाय महत्तरगवदपरि वित्तिता समणं भगवं महावीरं पंचविहेण अभिगमेण अभिगच्छति, त जहा-सच्चित्ताण दवाणं वितसरणयाए, अचि-

त्ताण दधानं अस्मिन्नयणयाए विणयोणयाए गायल्लहीए चक्खुफासे अञ्जलिपमग्गेणं मणस्स एगचीभावकरणेणं जेणेव समण भगव महावीरे तेणेव सवागच्छति, सवागच्छिणा समण भगव महावीर तिक्खुत्तो आयाहिणं पयाहिण करेइ, करिच्चा वदति नमसति” इति ॥

पुन - श्रीगौप्यातिकसूत्रे (१४५ पत्रे) कोणिकमार्याः सुमद्राप्रमुखा , तथाहि “समणं भगव महावीर पंचविद्देण अभिगमेण अभिगच्छति, त जहा-सच्चिणा ववाण विउसरणयाए, अचिणा दधानं अविउसरणयाए, विणओणताए गायल्लहीए चक्खुफासे अञ्जलिपमग्गेण मणसो एगसकरणेणं समण भगव महावीर तिक्खुत्तो आयाहिणं पयाहिण करेति, करिच्चा वदति नमसति” इत्यादि । अत्रेद रत्नसूत्र-भावकाणां साधूपाश्रयादिप्रवेशे उत्तरासगः प्रतिपादितोऽस्ति, श्राविकाणा तु तत्रापि तदभावः, ततः कथ सामायिकादिक्रियाया उत्तरासगः ? प्रत्युत सामायिकादौ उत्तरासगोच्चारण सर्वत्र प्रतिपादितमस्ति । यथुक्त उपासकवशाया पद्याध्ययने (३७ पत्रे), तथाहि “तए ण से कुडकोलिए समणोवासए अन्नया कयाइ पुवावरणइकालसमयसि खेणेव असोगवणिआ खेणेव पुढविसिलापट्टए तेजेव उवागच्छइ, उवागच्छिन्ता नाममुदग च उसरिज्जा च पुढविसिलापट्टए ठवेइ, ठविणा समणस्स भगवओ महावीरस्स अतिय धम्मपञ्चासिं उवसपजिच्चा ण विहरइ” “धम्मपञ्चासीति” श्रुतधर्मप्रकरणार्धनगतसिद्धान्त इत्यर्थः, इति श्रीउपासकवृत्तो पद्याध्ययने । पुनरत्रैवाऽपि करे (३७ पत्रे) वेधपरीक्षाजनन्तर “तेणं कालेण तेणं समणं सामी समोसठे, तए ण से कुडकोलिए समणोवासए इमीसे कइए लद्धे समणे वड्ढ जइ। कामवेवो तहा निगच्छइ जाव पज्जुवासइ” ॥ इति श्रीउपासकवशाया

पद्याध्ययने । कामदेवश्चाऽत्रैव द्वितीयाध्ययने (२७ पत्रे) एव निर्गतो यथा “तए ण से कामदेवे समणोवासए इमीसे क्हाए जाव लद्धे समणे एव खल्लु समणो भगव महावीरे जाव विहरति त सेअ खल्लु मम समण भगव महावीर वंदित्ता नमसिस्ता तयो पढिनियत्तस्स पोसह पारित्तएचिक्कहु एव सपेहेइ” इत्यादि । इह कुण्डकोलिकेन तदैव अन्यदा वा प्रतिपन्नपौपघेन परिमुक्तोत्तरीयेण श्रुतधर्मप्ररूपणारूपानुष्ठानं कृत । तथा—“एव सामाइअ काच पढिक्कतो वदित्ता पुन्छइ, सो अ किर सामाइअ करितो महव अवणेइ, कुण्डलाणि नाममुइ पुप्फतवोल पावारणगमादी वोत्तिरति” इत्या-
वश्यकृत्तौ पद्याध्ययने (८३२ पत्रे) प्रावारशब्दश्च सलोमपटोत्तरासंगवाचकत्वात् द्वयः, तथाहि—

“पण्हवि १ कोयव २ पवार ३ नवत्तए ४ तहय दाढिगाली ५ य । दुप्पच्छिळेहिअदूसे, एय वित्तिअ भवे पणग ॥ १ ॥” इति, निशीयमाव्ये १२ उद्देशके—

“सरढो तह पूढी, सलोमपढजो तहा हयइ जीण । सदस वत्थ पब्बविमार्हणमिमे च पजाया ॥ १ ॥” इति प्रव-
चनसारोच्कारे, ‘वैक्कस्ये प्रावारोत्तरासंगो बृहतिकाऽपि च’, इति श्रीहेमनाममालाया, एव प्रावारशब्दस्य अर्थद्वये सति य एव वृत्तिगतप्रावरणे मादीयतिपाठानुक्कलः, बहुश्रुतैराचीर्णः स एव आचरणीयतया प्रमाण, आदिशब्दाच्च, सलोम-
पदादीनां परिहारो भविष्यति, इत्याद्यनेकेषु स्थानेषु श्रावकाणां मुखवस्त्रिका भणित्ताऽस्ति, अश्वलेन वन्दन न क्ताऽपि
हस्यते, यत्र कुष्णवासुदेवदृष्टान्तः कैश्चित्कथ्यते तत्राऽपि यथा मुखवस्त्रिकया वन्दन न भणित, तथा अश्वलेनाऽपि
नोक्त । ‘यत् असइ पुत्तस्स अतेणं ति’ आवश्यकचूर्ण्यक्षराणि दृष्ट्वा पुत्तशब्देन भ्रान्ताः सन्तस्ते अश्वलेन वन्दन वन्दन्ति,

ताण दपाण अधिमोअणयाए विणयोणयाए गायलहीए चक्खुफासे अजलिपगहेणं मणस्स एगत्तीमावकरणेणं जेणेव समण भगव महावीरे तेणेव उवागच्छति, उवागच्छिता समणं भगव महावीरं तिक्खुत्तो आयाहिण पयाहिण करेइ, करित्ता वदति नमसति” इति ॥

पुनः-श्रीऔपपातिकसूत्रे (१४५ पत्रे) कोणिकमार्याः सुभत्राप्रमुखाः, तथाहि “समण भगव महावीर पच्चविहेण अभिगमेण अभिगच्छति, त अहा-सच्चिच्छाणं दवाण विउसरणयाए, अचित्ताण दवाणं अविउसरणयाए, विणओणताए गायलहीए चक्खुफासे अजलिपगहेण मणसो एगसकरणेण समण भगव महावीर तिक्खुत्तो आयाहिण पयाहिण करेति, करित्ता वदति नमसति” इत्यादि । अत्रेद रहस्यम्-आवकाणा साधूपाश्रयादिप्रवेशे उत्तरासगं प्रतिपादितोऽस्ति, आश्रिकाणा तु तत्रापि तदभावात्, ततः कथं सामायिकादिक्रियायां उत्तरासगं ?, प्रत्युत सामायिकादौ उत्तरासंगोच्चारण सर्वत्र प्रतिपादितमस्ति । यद्गुरु उपासकदशाया पद्याध्ययने (३७ पत्रे), तथाहि “तए ण से कुइकोलिए समणोवासए अन्नया कयाइ पुवावरणकालसमयसि जेणेव असोगवणिमा जेणेव पुढविसिलापट्टए तेणेइ उवागच्छइ, उवागच्छिता नाममुइग च उत्तरिज्जंग च पुढविसिलापट्टए ठवेइ, ठवित्ता समणस्स भगवओ महावीरस्स अतिय धम्मपञ्चात्तिं उवसपजित्ता ण विहरइ” ‘धम्मपञ्चात्तीति’ श्रुतधर्मप्रकृत्यणादर्शनगतसिद्धान्त इत्यर्थ, इति श्रीउपासकसूत्रो पद्याध्ययने । पुनरैवाऽधि-
 क्खरे (३७ पत्रे) देवपरीक्षाऽनन्तर “तेणं कालेण तेणं समणए सामी समोसठे, तए ण से कुइकोलिए समणो-
 रासए इमीसे काहाए लद्धेइ समणे वड्ड जंहा कामदेवो तथा निग्गच्छइ जाव पज्जुवासइ” ॥ इति श्रीउपासकदशाया

पद्याध्ययने । कामदेवश्चाऽत्रैव द्वितीयाध्ययने (२७ पत्रे) एव निर्गतो यथा “तए गं से कामदेवे समणोवासए इमीसे कइए जाव लब्धे समणे एव खलु समणो भगव महावीरे जाव विहरति त सेअ खलु भम समण भगव महावीर वदिता नमसिन्ता तओ पढिनियत्तस्स पोसह पारिचयत्तिकहु एवं सपेहेइ” इत्यादि । इह कुण्डकोलिकेन तदेव अन्यथा वा प्रतिपन्नपौषेन परिमुक्तोत्तरीयेण श्रुतधर्मप्ररूपणारूपानुष्ठान कृत । तथा—“एव सामाइअ काठ पढिक्कंतो वदिन्ता पुन्छइ, सो अ किर सामाइअ करितो मरह अवणेइ, कुडलाणि नाममुइ पुप्फतवोल पावारणगमादी वोसिरति” इत्या-
वश्यकवृत्तौ पद्याध्ययने (८३२ पत्रे) प्रावारशब्दश्च सलोमपटोत्तरासगवाचकत्वात् व्यर्थः, तथाहि—

“पण्हवि १ कोयव २ पवार ३ नवतए ४ तहय दाढिगाली ५ य । तुप्पडिलेहिअदूसे, एय वितिअ भवे पणग ॥ १ ॥” इति, निशीथमाग्ये १२ उद्देशके—

“खरडो तह पूरड्डी, सलोमपढओ तहा हवइ जीण । सदस वत्य पस्सविमार्इणमिमे च पजाया ॥ १ ॥” इति प्रय-
चनसारोच्चारे, ‘वैक्कस्ये प्रावारोत्तरासगो बृहतिकाऽपि च’, इति श्रीहेमनाममालाया, एव प्रावारशब्दस्य अर्थद्वये सति य एव वृत्तिगतप्रावरणे मादीयतिपाठानुकूलः, बहुश्रुतैराचीर्णः स एव आचरणीयतया प्रमाण, आदिशब्दाच्च, सलोम-
पदादीनां परिहारो भविष्यति, इत्याद्यनेकेषु स्थानेषु श्रावकाणा मुखवस्त्रिका भणिताऽस्ति, अखलेन वन्दन न क्काऽपि
इत्यते, यच्च कृष्णवासुदेवहृष्टान्तः कैश्चित्कथ्यते तत्राऽपि यथा मुखवस्त्रिकया वन्दन न भणितं, तथा अखलेनाऽपि
नोफ । ‘यत् अस्स पुप्पस्स अतेण ति’ आवश्यकचूर्णरथराणि दृष्ट्वा पुत्तशब्देन भ्रान्ता सन्तस्ते अखलेन वन्दन वन्दन्ति,

त्ताणं द्वाणं अविमोअणयाए विणयोणयाए गायल्ल्हीए चक्खुफासे अज्जलिपग्गेहणं मणस्स एगसीभावकरणेणं जेणेव समण भगव महावीरे तेणेव उवागच्छति, उवागच्छित्ता समणं भगव महावीरं तिक्खुत्तो आयाहिण पयाहिण करेइ, करित्ता वदति नमसस्ति” इति ॥

पुन-श्रीवीरपतिकसूत्रे (१४५ पत्रे) कोणिकमार्याः सुमद्राप्रमुखाः, तथाहि “समण भगव महावीर पचविहेण अभिगमेण अभिगच्छति, ए अहा-सच्चिखण द्वाणं विवसरणयाए, अचित्ताण द्वाणं अविउसरणयाए, विणओणताए गायल्ल्हीए चक्खुफासे अज्जलिपग्गेहण मणस्सो एगसकरणेण समण भगव महावीर तिक्खुत्तो आयाहिण पयाहिण करेति, करित्ता वंदति नमसस्ति” इत्यादि । अत्रेद रहस्यम्-आवकाणा साधूपाश्रयादिप्रवेशे उत्तरासग प्रतिपादितोऽस्ति, आविकाणा तु तत्रापि तदभावः, ततः कथ सामायिकाविक्रियाया उत्तरासंगः ?, प्रस्तुत सामायिकादौ उत्तरासंगोत्तराण सर्वत्र प्रतिपादितमस्ति । यदुक्त उपासकदशाया पद्याध्ययने (३७ पत्रे), तथाहि “तए ण से कुइकोलिए समणोवासए अन्नया कयाइ पुवावरण्हकालसमयसि बेणेव असोगवणिमा बेणेव पुढविसिहापट्टए तेणेव उवागच्छइ, उवागच्छित्ता नाममुइग च उच्चरिज्जं च पुढविसिहापट्टए ठवेइ, ठविष्ठा समणस्स भगवओ महावीरस्स अतिय धम्मपन्नत्तिं उवसपजित्ता ण विहरइ” ‘धम्मपन्नचीति’ श्रुतधर्मप्रकरणार्थनगतसिद्धान्त इत्यर्थः, इति श्रीउपासकवृत्तौ पद्याध्ययने । पुनरत्रैवाऽधि-कारे (३७ पत्रे) देवपरीक्षाऽनन्तर “तेण कालेण तेणं समएण सामी समोसदे, तए ण से कुइकोलिए समणो-वासए इमीसे काहाए लब्धहे समाणे हट्ट जंहा कामदेवो तथा निगगच्छइ जाय पज्जुवासइ” ॥ इति श्रीउपासकदशाया

ननु—केपाच्छिद् गच्छे “होइ मगल” इति पठति, आत्मना गच्छे तु “हवइ मगल” इति तत्कथम् ? सध्यते—सत्यं, यद्यपि ‘हवइ’ ‘होइ’ इत्येतयोः पाठयोः अत्रार्थः प्रति न कश्चिद्विशेषः, होइ मंगलमिति च पाठे प्रत्युत श्लोको नाऽपिकाक्षरो भवति, तथापि हवइ मगलमित्येष पठनीय महानिशीथाद्यनेकागमेषु अस्यैव पाठस्य प्रतिपादितत्वात्, नमस्कारपटलन-मस्कारपञ्चिकादिषु ग्रन्थेषु च इत्थमेव श्रेयोहेतुत्वेन समर्थितत्वात्, बहुश्रुतैः आदृतत्वाच्च प्रयोगः । होइ मगलमिति पाठो भिन्न्या विसंवादवत्त्वाद् यथा शुक्तिकाशकले च रजतज्ञान । ननु—आवश्यकं नमस्कारनिर्युक्तौ ‘पढम होइ मगल’ इति पाठेन सवादसम्भावात्, विसंवादवत्त्वादिति असिद्धं, सत्यं, किन्तु अयं नमस्कारनिर्युक्तिपाठो न नमस्कारपाठनियामकोऽव्य-भिचारात्, तथाहि—उन्नैव ‘बीअ हवइ मगल’ इत्युक्तं । ननु—‘पढम हवइ मगल’ इति पाठो न उक्तः छन्दोभगहेतुत्वात्, छन्दो ह्यत्र श्लोकः, स चाऽष्टाक्षरप्रमाणपाद एव भवति नाऽन्यथा । अयं च नयाक्षरपाद इति चेत्, सत्यं, किन्तु आर्य-श्लोकेषु बहुशो नवाक्षरस्याऽपि पादस्य दर्शनात्, तथाहि—दशवैकालिके ‘भमरो आवियइ रस’ १ तथा ‘न य कोइ सव-हम्मइ’ २ ‘छत्तस्स य धारणट्ठाए’ ३ तथा ‘अहं च भोगरायस्स त चसि अघगवण्हणो’ ४ तथैव श्रीचत्तराध्ययने (३४८ पत्रे) एकादशाध्ययनेऽपि, तथाहि—

“जहा से कबोयाण, आइझे कथए सिया । आसे जवेण पवरे, एव हवइ बहुस्सुए ॥ १६ इत्यादि पूर्वश्रुतधरव-चनानुयायित्वात्, ‘हवइ मगल’ इति अयमेव पाठः सतामुपादेय इति स्थितम् । एव विचारामृतसग्रहेऽपि (७७ पत्रे) हवइ मंगलमिति पाठः समर्थितस्तथा च तत्पाठलेशः । अपरं च—आवश्यकदशेषु ‘हवइ’ ‘होइ’ इति पाठद्वयमपि दृश्यते,

सकुलाणि धा खचियकुलाणि वा इक्ष्वागकुलाणि वा हरियंसकुलाणि वा एसिमकुलाणि वा वेसिमकुलाणि वा गढागकुलाणि
 वा कोद्यागकुलाणि वा गामरक्त्वकुलाणि वा बुकासकुलाणि वा गण्णयरेसु वा कुलेसु वा अयुगुछिएसु अगार-
 हिएसु असण वा पाणे वा खाइमे वा साइमे वा फासुअ जाय पडिगाहिज्जा” । व्याख्या-स भिक्षुर्मिक्षार्थं प्रवेष्टुकामो यानि
 पुनरेवंभूतानि कुलानि जानीयात् तेषु प्रविशेदिति सम्बन्धः, तद्यथा-उम्मा-आरक्षिकाः १ भोगा-राजः पूज्यस्थानीयाः २
 राजन्याः-सखिस्थानीयाः ३ इत्रिया-राष्ट्रकूटादयः ४ इक्ष्वाकवाः-शुषभस्वामिबंधिकाः ५ हरिवशा-हरिवशजा अरिष्टनेमि-
 यदास्थानीयाः ६ ‘एसिम’सि गोष्ठाः ७ वैश्य-वणिजः ८ गहको-नापितो यो हि ग्रामे उद्धोपयति ९ कोद्यागाः-काह-
 तसका वर्षकिन इत्यर्थः १० षोडशालियाः तन्तुवायाः ११ कियन्तो वा वस्यन्ते इत्युपसहरति, अन्यतरेषु वा तथाप्रका-
 रेषु अजुगुम्बितेषु कुलेषु नानावेषाविनेयसुप्रतिपत्त्यर्थं पर्यायान्तरेण दर्शयति, अगच्छेपु यदि वा जुगुप्सितानि-धर्मका-
 रकुलाहीनि गर्णीणि-दात्यादिकुलानि, पतद्विपर्ययभूतेषु कुलेषु, लभ्यमानमादारादिक प्राप्तुकमेयणीयमिति मन्यमानो गृही-
 यादिति ।” पुनर्निशीधवूर्णौ भक्षपानग्रहणादौ एते निषिद्धाः, तथाहि-“कालावधीप जे उप्पा कया ते निज्जूढा” भक्षपान-
 ग्रहणादौ निषिद्धाः, “वे कुला अत्थ विसप वि जुगिवा ते जुगछिवा” भक्षमेव्या इत्यर्थः, कस्मेण १ सिप्येण वा २ जाइए
 वा ३ कस्मे न्हाविआणो १ सप्ये वि छारन्हाविआणो सिह्णन्हाविआ तेरिमाजाइए पाणाइणो ३ । पुनरत्रार्थे जातमृत-
 कसृतकपिण्डनिषेधाधिकाररूप एकविंशतितम प्रश्नोत्तरं विलोक्यम् ॥ ५१ ॥

॥ इति साधूना भक्षपानग्रहणाय योग्यायोग्याधिकारः ॥ ५१ ॥

मंगलमहासुखसर्वधस्त वक्त्राण त महया य पवधेण अणतगमपज्जवेहिं सुत्तस्स पिहुम्भूयाहिं निज्जुत्तिमासचूणीहिं
 जहेव अणंतनाणवसणधरेहिं तित्थयेरेहिं वक्त्राणिअ तहेव समासओ वक्त्राणिज्जत आसि, अहडन्नया कालपरिहाणि
 दोसेण तओ निज्जुत्तिमासचूणीओ बुद्धिस्साओ, इओ अ वच्चतेण कालेण तेण समपण महद्दीपचे पयाणुसारी वइरसामी
 नाम [दुवालसग सुअहरे] पुवदसंगसुअहरो समुप्पओ, तेणेओ पचमगलमहासुअखधस्स चअरओ मूलसुत्तस्स मज्जे
 लिहिओ” इति महानिशीये । तथा नमस्कारपंजिका-सिद्धचक्रादौ “पचपयाण पणतीस वण्ण वूलाइ वण्ण तिचीस । एव
 इमो समप्पति फुडमक्खरमडुसडीण ॥ १ ॥ तथा अष्टप्रकाशया आग्नेयादिविदिग्व्यवस्थितेषु दलेषु पादचतुष्क “एसो
 पच नमुक्कारो, सबपावप्पणासणो । भगलाण च सर्वेसिं, पढम हवइ भगल” ॥ १ ॥ इति ध्यायेत्, तथा बृहन्नमस्कारफले
 “सत्त पण सत्त सत्त य, नवक्खर पमाण पयठपचपय । तिचीसक्खरमूल, सुमरह नवकारवरमत ॥ १ ॥” इत्याद्यने-
 कानि स्थानानि अष्टपट्टिवर्णात्मकनमस्कारदर्शकानि । इति नमस्कारस्याऽष्टपद्यक्षरप्रमाणत्व, एव श्रीसधाचारबृहद्भुत्तौ
 (२१० पत्रे) श्रीदेवेन्द्रसूरिभिरपि हवइ भगलमेव पाठः समर्थितः । तथा च तत्पाठः—सिद्धान्तेऽपि स्फुटाक्षरै हवइ
 मंगलमिति भणित, तथाहि महानिशीयचतुर्थाध्ययनसूत्र—“तहेव तदवत्थाणुगमिअ इक्कारसपयपरिच्छिन्न तिआलावग तिची-
 सक्खरपरिमाण एसो पचनमुक्कारो, सबपावप्पणासणो । भगलाण च सर्वेसिं, पढम हवइ भगल ॥ १ ॥” इअ चूलति अहि-
 ज्जतीति प्रकृत । तदैव हवइ भगलमित्यस्य साक्षादागमे भणितत्वात् प्रमुश्रीवज्रस्वामिप्रभृति सुवहुश्रुतसुविहितसविश्र-
 पूर्वाचार्यसमतत्वाच्च पढम हवइ भगलमिति पाठेन अष्टपद्यक्षरप्रमाण एव नमस्कार पठनीयः । तथा च महानिशीये—

तथा उपांगछेद-ग्रन्थकर्म-ग्रन्थाद्यनेकागमानुयोगसूत्रचरैः श्रीमलयगिरिभिः आवश्यक विवृणद्धि, “अरिहतनमु-
 कारो” इत्यादिका “एसो पचे”ति पर्यन्ताः षट्गाथाः “हवइ मगल”मिति पाठत एव लिखिताः सन्ति, एव प्रवचन-
 सारोच्चारवृत्तौ अपि हवइ मंगलमिति पाठः समर्थितोऽस्ति, तथाहि—यद्यप्यत्र ‘हवइ’ ‘होइ’ इत्यनयो पाठयोरर्थे न
 कश्चिद्विशेषः, तथापि अष्टपद्यक्षरार्थं नवकारे हवइ इति पठितव्यं, ततो नमस्कारावलिकादिग्रन्थेषु यन्त्रपद्मे उक्तमस्ति,
 विशेषकार्योत्पत्तौ चूलिकाध्यानं यदा क्रियते तदा द्वात्रिंशदक्षरकमले द्वात्रिंशदक्षराणि स्यापयित्वा त्रयस्त्रिंशत्तम
 अक्षर मध्यकर्णिकायां स्याप्यते, ततो ब्यानं क्रियते, ततो ‘होइ’ पाठे द्वात्रिंशत्त्रिरक्षरैः द्वात्रिंशत्कमलदलान्येव पूर्यन्ते पर
 मध्यकर्णिका शून्यैव तिष्ठति, ततो हवइ मंगलमिति पाठो युक्तः, तथा चैतत्सयादि पूर्वार्चार्थकृतप्रकरणवचन “अह-
 सट्टि अक्खरपरमाणू, खिणसासननवकारपहाणू । अतिमच्चूला तिसि पसिद्धा, सोलसअट्टनवकार सिद्ध ॥ १ ॥” न च
 वाच्यं नमस्कारसूत्रे नमस्कारस्य सप्तषष्ठ्यक्षरत्व प्रोक्तमस्ति, यतः ‘एसो पचनमुकारो’ इत्यादिगाथाऽपि नमस्कारसूत्रसम्य-
 न्धिनी नाऽस्ति, किं तु निर्युक्तिस्तुका, ततो “ग्रामो नाऽस्ति, कुतः सीमा ?” इति न्यायात् कथं सप्तषष्ठ्यक्षरत्व नमस्का-
 रस्य ! मूलसूत्रनिर्युक्तिमाव्यवृर्णिबृत्तिटिप्पनकादिषु क्वाऽपि निर्दिष्टं न दृश्यते न श्रूयते च । अष्टपद्यक्षरप्रमाणत्वं च
 महानिशीथादिषु स्पष्टमेव दृष्टं, तथाहि—

“उहेव तदधत्थाणुगमिअ इकारसपयपरिच्छिन्नं तिआलावग तिचीसक्खरपरिमाण एसो पचनमुकारो, सवपावप्प-
 णासणो । मगलणं च सवेसिं, पढमं हवइ मगलं इयच्चूल ति “अहिज्जति” महानिशीये तथा—‘एसो’ तु अ पंच-

अर्चिताभिर्धामिणिकप्पभू-अस्स पचमगलमहासुअस्स पणं सुत्तत्थ पल्लत्त । त जहा-जे ण पचमगलमहासुअस्स पणे से ण
 सयलागमतरोववत्ती तिलत्तिह १ कमलमयरद २ सबलोगपघत्थिकायमिव ३ जहत्थ किरियाणुवायसम्भूय गुणुक्कित्तणे जहि-
 स्थियफलपसाहगे येव परमथुइवाए सा य परमथुई केसिं कायवा सबअगुत्तमाण सबजगुत्तमे अ जे केइ भूए जे केइ भवति
 जे केइ भविस्सति, ते सबेवि, अरिहतादजो चेव, नो णं अनेत्ति, ते अ पंचहा-अरिहते १ सिद्धे २ आयरिए ३ उवज्झाए ४
 साहुणो अ ५, तत्थ एएसिं चेव गच्छत्स सब्भाओ इमो, त जहा-सनरामरासुरत्स ण सबत्स चेव जगत्स अट्टमहापा-
 डिहेराइपूआइववल्किस्सय अण्णअत्तरिस्समर्चितमप्पमेअ केवलाहिट्ठिअ, पवरुत्तमतच्च अरिहति चि अरहंता अरिहता ११ ।
 एव अतए एएसिं नमुक्कारो 'एसो पचनमुक्कारो' किं करिष्सा ? सबं पाव नाणावरणीआइकम्मं निस्सेस त पररिसेण दिसो
 दिसिं नासइ 'सबपावप्पणासणो' एस वूलाए पढमो उहेसो "एसो पचनमुक्कारो, सबपावप्पणासणो" किंविहो ऊ ? मग्गे
 निवाणसुहसाहणिक्कल्लमो सम्मदसणाइआराहओ, अहिंसाळक्खणो घम्मो त मे लाइज्जति मगल ममं मवाओ सत्साराओ
 गमिज्जाओ तारिज्ज वा मंगल २ बद्धपुट्टनिज्जत्तनिकाइअट्टपयार कम्मरासिं मे गालिज्जा विज्जविज्जत्ति मगल, १ एएसिं सबेसिं
 अनेसिं च मंगलाण किं ! पढम आइए अरिहताईण शुई चेव मगलंत्ति समासत्थुत्ति" सघाचारवृत्तौ (२१८ पत्रे) ॥

ननु-अशन-पान-स्वादिम-स्वादिमाना आहाराणा विवेचन कथं ज्ञायते ? । उच्यते-शास्त्रसम्मत्या तदवबोधाय,

का शास्त्रसम्मतिः ? , इत्याह-श्रीमत्स्वरतरगच्छाधिराज-श्रीजिनभद्रसूरिपट्टपूर्वाचलप्रभाकरश्रीजिनचन्द्रसूरिशिष्य-श्रीमेरुसु-

“एअ तु ज पचमगलमहासुअखघत्स वक्खाणं त महाया पवधेण अणतगमपज्जेवेहिं सुत्तस्स य पि तु भूआहिं निजुचि-
 भासचूणीहिं जहेव अणतनाणंदसणधेरेहिं तित्थयेरेहिं वक्खाणिजत तहेव समासओ वक्खाणिजत आसि, अह अन्नया
 फालपरिहाणिदोसेण ताओ निज्झुत्तिभासचूणीओ बुच्छिन्नाओ, इओ अ वक्खतेण कालसमएणं महद्दीपत्ते पयाणुसारी
 यइरसामी नाम बुवालसंगसुअहरे समुप्पजे, तेणसो पचमंगलसुयखघत्स सद्धारो मूलसुत्तस्स मज्जे ल्हिओ, मूल-
 सुत्त पुण सुसत्ताए गणइरेहिं अरयत्ताए अरिहंसेहिं भगवतेहिं घम्मतित्थयेरेहिं वीरजिणिदेहिं वीरजिणिदेहिं पन्नवि
 अति २ । एस बुहसपयाओ, इत्थ जत्थ पय पयणाणुलग सुत्तालावग न सबज्झइ तत्थ तत्थ सुअहरेहिं कुलिहिअदोसो
 न दायवो किं तु ओ सो एअत्स अर्चितचित्तामणिकप्पभूअत्स महानिसीहसुअखघत्स पुषायरिसो आसि, तहिं बेव
 खढाल्हीए तदेहिंआयहिं हेचहिं बहवे पत्तगा परिआहिआ तहावि अच्चतसुमहत्थाइसय इम महानिसीहसुअखघं कस्ति-
 णपवयणत्स परमसारभूयं, पर तत्त महत्थतिकलिकण पवयणवच्छल्लत्तणेण तहा भवसत्तोवयारअ च काउ, तहा य
 आयहिहुआए आयरिअहरिमहेणं ज तत्थायरिसे विट्ठ त सब समईए सोहिउण ल्हिअति, अन्नेहिं पि सिद्धसेणदिवायर-
 बुहवाईजक्खसेणवेवगुसज्जसवन्नखमासमणसीसरविगुत्तनेमिचदजिणदासगणिल्लमगसद्धसिरिपमुहेहिं जुगप्पहाणसुअहरेहिं
 बढुमसिअमण ति” । अत्र सूत्रं व्याख्यायते, अस्य व्याख्यान-यदेव श्रीवज्रस्यामिना छेदग्रन्थमध्ये लिखित तदेव
 मकिंबहुमानातिशयतो विशेषतश्च बहुमव्यसत्त्वोपकारकमिति कृत्वा दर्शयते । तथाहि-

“हे भयवं किमेअत्स अर्चितचित्तामणिकप्पभूअत्स पचमगलमहासुअखघत्स सुत्तत्थ पन्नच ? गोयमा ! इय एयत्स

अचित्चित्तमणिक्पम्भू-अस्स पचमगलमहासुअस्सघस्स ण सुत्तत्थं पसत्त । त जहा-जे ण पचमगलमहासुअस्सधे से ण सयलागमतरोववची तिलत्तिह १ कमलमयरद २ सवलोणपंचत्थिकायमिष ३ जहत्य किरियाणुवायसम्भूय गुणुक्कित्तणे जहि-च्छियफलपसाहगे चेव परमपुइथाप सा य परमपुई केसिं कायवा सवजगुत्तमाण सवजगुत्तमे अजे केइ भूप जे केइ भवति जे केइ भविस्सति, ते सवेवि, अरिहतादवो चेव, नो ण अझेति, ते अ पचहा-अरिहते १ सिद्धे २ आयरिए ३ उवज्जाए ४ साहुणो अ ५, तत्थ एएसिं चेव गच्छस्स सन्माओ इमो, त जहा-सनरामरासुरस्स ण सवस्स चेव जगस्स अट्टमहापा-दिहेराइपूआइववल्किस्सय अण्णससरिसमचित्तमप्यमेअ केवलाहिट्टिअ, पवरुत्तमतत्त अरिहति त्ति अरहंता अरिहता ११ । एव अतए एसिं नमुक्कारो 'एसो पचनमुक्कारो' किं करिज्जा ? सव पाव नाणायरणीआइकम्म निस्सेस त पयरिसेण दिसो दिसिं नासइ 'सवपावप्पणासणो' एस चूलाए पढमो उदेसो "एसो पचनमुक्कारो, सवपावप्पणासणो" किंविहो क ? मग्गे निघाणसुइसाहणिकसमो सम्मदसणाइआरादओ, अहिंसालक्खणो धम्मो त मे लाइज्जति मगल मम भवाओ ससाराओ गमिज्जाओ तारिज्ज वा मंगल २ चद्धपुट्टनिद्धत्तनिकाइअट्टपयार कम्मरासिं मे गालिक्खा विज्जविज्जत्ति मगल, १ एएसिं सवेसिं अझेसिं च मगलाण किं ! पढम आइए अरिहताईण थुई चेव मगलत्ति समासत्थुत्ति" सधाचारवृत्तौ (२१८ पन्ने) ॥

॥ इति "दोइ मगल" इति पाठनियेधाधिकारः ॥ ५२ ॥

ननु-अशन-भान-स्वादिम-स्वादिमाना आहाराणां विवेचन कथं ज्ञायते ? । उच्यते-शास्त्रसम्मत्या तदवबोधाय, का शास्त्रसम्मतिः ? , इत्याह-श्रीमत्स्वरतरगच्छाधिराज-श्रीजिनभद्रसूरिपट्टपूर्वाचलप्रभाकरश्रीजिनचन्द्रसूरिशिष्य-श्रीमेरुसु-

“एअ तु जं पंचमगलमहासुअखंधस्स वक्खाणं त महया पवधेण अणतगमपज्जेवेहिं सुत्तस्स य पि हु मूआहिं निज्जुत्ति-
 भासचूण्णीहिं जहेव अणतनाणवसणघरेहिं तिथ्यरेहिं वक्खाणित तहेव समासओ वक्खाणिजत आसि, अह अन्नया
 कालपरिहाणिदोसेण ताओ निज्जुत्तिभासचूण्णीओ धुच्छिद्धाओ, इओ अ वध्तेण कालसमएणं महहीपत्ते पयाणुसारी
 यइरसामी नाम दुवालसगसुअहरे समुप्पओ, तेणसो पचमंगलसुअखधस्स उद्धारो मूलसुत्तस्स मज्झे लिहिओ, मूल-
 सुत्तं पुण सुत्तसाए गणहरेहिं अत्थसाए अरिंहरेहिं भगवतेहिं घम्मतिथ्यरेहिं तिलोयमहिएहिं वीरजिणिदेहिं पन्नवि
 अति २ । एस दुहुसपयाओ, इत्थ जत्थ पय पएणाणुलग सुत्तालावग न सवज्जइ तत्थ तत्थ सुअहरेहिं कुलिहिअदोसो
 न दायवो किं तु जो सो एअस्स अचित्तचित्तामणिकप्पभूअस्स महानिसीहसुअखधस्स पुवायरिसो आसि, तहिं चैव
 खहात्तहीए वदेहिंआएहिं हेचहिं महये पत्तगा परिसाहिआ तहावि अच्चतसुमहत्थाइसय इम महानिसीहसुअखध कसि-
 णपवयणस्स परमसारभूयं, पर तत्तं महत्थतिकल्लिण पवयणवच्छल्लत्तेण तहा भवसत्तोवयारअ च काउ, तहा य
 आयहिहुआए आयरिअहरिमईणं ज तत्थायरिसे विट्ठ त सब समईए सोहिउण लहिअति, अन्नेहिं पि सिद्धसेणदिवायर-
 दुहुवाइजक्खसेणवेवगुत्तजसवद्धणलमासमणसीसरविगुत्तनेमिचदखिणदासगणिखमगसच्चसिरिपमुहेहिं जुगप्पहाणसुअहरेहिं
 बहुमन्निअमण ति” । अत्र सूत्रं व्याख्यायते, अस्य व्याख्यानं—यदेव श्रीवज्रस्वामिना छेदग्रन्थमन्त्रे लिखित तदेव
 भक्तिबहुमानातिशयतो विशेषतश्च बहुमव्यसत्त्वोपकारकमिति कृत्वा दर्शयते । तथाहि—

“से भयवं किमेअस्स अचित्तचित्तामणिकप्पभूअस्स पचमगलमहासुअखधस्स सुत्तत्थं पन्नत्थं ? गोयमा ! इय एयस्स

क्षमेद दुग्ध दधि सूरणा मंढकादिक जाणवो, तथा च भणित-“असण भोजण सत्तूग, मुगाजगराइखज्जग विहीय ।
 खीरणार्हं सूरणार्हं, महग पमिई अ विमोअ ॥ १ ॥” आछण जवोदक तुपोदक तवुलोदक उच्छयिकट
 अक्काय समग्र पनक जाणवु, तद्यथा-“पाण सोवीरखवो-दगाइ चित्त सुराइअं चेव । आचक्काओ सबो, कक्कडगज
 लाइअ च तहा ॥ २ ॥ अत्र चित्त सुराइअमिति चित्र नानाप्रकार काष्ठ पिष्टजातिभेदभिन्न सुरामधु आविशन्दतो
 द्राक्षा शर्करा पानकादि अक्काय सगलउ कर्कटी चिर्भटी प्रमुखनो जल तथा कालिंग जलादिक सगलु जाणवु ॥ २ ॥
 नालिकेर खर्जूर द्राक्षा मृष्टधान्यादिक आधफल रभाफल कर्कटी फणसादिक पट्टसुपुणि सगलो खादिम जाणवु, तथा
 च भणित च “भत्तो संदताई, खर्जूर नालिकेरदक्खाई । कक्कडअवगणसाइ, बहुविह खाइम नेय ॥ १ ॥ दतवण तंचोल,
 सुठि पिप्पली मिरच हरितकी विमीतकतुलसी प्रमुख स्वादिम जाणवु, तथा च भणित-“दंतवण तंचोल, चित्त तुलसी
 बहेडमाई अ । महु पिप्पली सुठार्ह, अणेगहा साइम नेयं ॥ १ ॥” एव तपागच्छनायकश्रीसोमसुन्दरसूरिपट्टपूर्वाचल-
 मास्करश्रीमुनिसुन्दरसूरिकृतपट्टावश्यकवालावबोधेऽपि, तथाहि-

चिहुं प्रकारे आहारस्यु असण वा पाण वा साइम वा अशन कहुतां-शालि ज्वारि वरटी प्रमुख
 सर्व ओदन मुत्रादिक सर्व कठबल सात्तुयादिक सर्व लोट पेयादिक सर्व तिमज मोदकादिक सर्व पकवान सूर-
 णादिक सर्वकद मंढकादिक सर्व केलवी वस्तु ए सर्व अशन कहिल, घली वेसण विरहाली आमला सेंधव कठठिपत्र
 लीसुइ लूण हींग ए अशन माहि आवड १ । पान कहुतां पाणी काजिक जव गोधूम ज्वारि चोखा काकडी आदि-

नन्दरोपाध्यायविनिर्मितश्रीपद्मावश्यकवालावबोधे पञ्चानामपि निर्णयप्रतिपादनात्, तथाहि-असन कहता अन्न-चोखा ज्यारि
 परती मुग प्रमुख सर्वधान, सात सत्तु गिहु [आदि] ना सर्व लोट सर्वराव सालणा लाडु प्रमुख सर्व पक्वान्न, सूरणादि
 सर्व कद दूध दही मढादिक सर्वकेलवी यस्तु, हींग वेसण विरयाली लूण सेंधवादिक ए सर्व असन माहि जाणिवा । १ ।
 हिवे पानक कहतां आछण ज्योदक तुषोदक तडुलोदक सण्णोदक शुद्धोदक कहता वर्णाट्य प्रमुखसर्वाप्रकाय पानक
 जाणिवा, अथवा काष्ठज पिष्टज सुरादि द्रावनापाणी साकर आविलपाणी इक्षुरसादि काकडी चीभडा कालिंगना जल
 इत्यादि सर्व पानक जाणवा । २ । हिवे स्वादिम कहतां सुखडी नालेर खजूर द्राख विदाम सेक्यु धान आचा केडा काकडी
 असोढ त्वारेक प्रमुख सर्व मेवो इत्यादिक स्वादिम ॥ ३ ॥ हिवे स्वादिम कहता तगोल मुठ मिरी पिपल हरदे यहेडा
 तुलसी कसेलो कायो बेठीमध तमालपत्र एलची लवींग नीढग काठी अजमो अजमोद कुलिजण चीणीकनोपा कपूरो
 कांटासेलीयो मोय हरदे कुमठव पान सोपारी पोकरमूल जवातामूल वावची चालवछाली घवछालि खयरसार सेजडछालि
 ए सर्व स्वादिम ॥ ४ ॥ हिवे निबके-छाल मूलपान सिली गोमूत्र गिलोइ कडूकिरियातव अतिथिप कुडउ सूफटिगन्ध
 रोहणी पीपलामूल वज्र घमासव नाहि रीगणी पलीयो चिणोठी कयर घोरनामूल कथारियव कुयारि इत्यादि अणादार
 ॥ ५ ॥ पिणि ए अणाहार जव इच्छा पासइ अनिष्ट पणइ लीजे तो, अने जव भावता लीजे तो आहारमाही पडइ इति ।
 श्रीतरुणप्रभसूरिकृतवालावबोधे तु एव, तथाहि-

षटुर्विध आहार अशन पान स्वादिम स्वादिम तत्र अशन-ओवन राध्या चोखा सत्तु मुग राव खटलाद्यादि पक्वा-

अमेद दृग्ध दधि सूरणा मढकादिक जाणवो, तथा च भणित-“असण भोजण सत्तूग, मुगाजगराइखजग विहीय ।
 खीरणाई सूरणाई, मढग पमिई अ विसेअ ॥ १ ॥” आछण जयोदक तुपोदक तबुलोदक उप्पोदक शुद्धधिकट
 अक्काय समग्र पनक जाणवु, तथा-“पाण सोबीरजवो-दगाइ चित्त सुराइअ घेव । आवफाओ सवो, कफडगज-
 लाइअ च तथा ॥ २ ॥ अत्र चित्त सुराइअमिति चित्र नानाप्रकार काष्ठ पिष्टजातिमेदभिन्न सुरामधु आदिशन्दतो
 द्राक्षा शर्करा पानकादि अक्काय सगलच कर्कटी चिर्मटी प्रमुखनो जल तथा कालिंग जलादिक सगलु जाणवु ॥ २ ॥
 नालिकेर खर्जूर द्राक्षा मृष्टधान्यादिक आलफल रंभाफल कर्कटी फणसादिक पलुसुपुणि सगलो स्वादिम जाणवु, तथा
 च भणित च “भक्तो सदताई, खर्जूर नालिकेरदक्खाई । कफडअवगणसाइ, धहुयिह खाइम नेय ॥ १ ॥ दतयण तबोल,
 सुठि पिप्पली मिरच हरितकी विमीतकुलसी प्रमुख स्वादिम जाणवु, तथा च भणित-“दतयण तबोल, चित्त तुलसी
 बहेहमाई अ । महु पिप्पली सुठाई, अणेगहा साइम नेय ॥ १ ॥” एव तपागच्छनायकश्रीसोमसुन्दरसूरिपदपूजित-
 भास्करश्रीमुनिसुन्दरसूरिकृतपद्मावदयकवालावोघेऽपि, तथाहि-

चिहुं प्रकारे आहारसुं असण वा पाण वा खाइम वा साइम वा अशन कहता-शालि ज्वारि चरटी प्रमुख
 सर्व ओदन मुद्गादिक सर्व कठफल साजुयादिक सर्व लोट पेयादिक सर्व तिमज मोदकादिक सर्व पक्यान सूर-
 णादिक सर्वकद मढकादिक सर्व केलवी वस्तु ए सर्व अशन कहिउ, वली वेसण विरहाली आमटा संधन कउठिपत्र
 लीवुइ लूण हींग ए अशन माहि आवइ १ । पान कहता पाणी काजिक जव गोधूम ज्वारि चोया फाकडी आदि-

फनु घोयणा, अनइ सर्व जळमस्य ठणो सज्जय, ए पान कहिजइ, साकरपाणी द्राक्षपाणी आवलपाणी इधुर-
 सपाणी प्रमुख सर्व सरस पाणी पान कहतां आवइ, पिणि ज्यवहारइ अशन, जिनु जिनु खाइम स्वादिम कहिजइ
 सुखही सेव्यु घान सर्व स्नारिक टोपरां द्राक्षा विदाम अखोब खजूर प्रमुख सर्व मेवो, काकडी आष फलसादिक
 सर्व फल स्वादिम कहिजइ, स्वादिम कहतां सुठि हरखइ पीपरी मिरी असमव कायफल कसेल कायो खयरसार
 जेठीमघ वज्र तमाळपत्र पलची लवण विरग काठी विरहलवण अजमोद कुल्लिजन पीपलीमूल चीणीकचाला कचूर
 मोय कट्यसेरीयो कपुर सचल हरदा बईदा आमला कुमठठ पान पुगी हिंगुलाटक हींग त्रेवीसव पुष्करमूल जगमा-
 मूल वावची बाबल छालि खेजडछालि ए स्वादिम कहिजइ, गुडस्वादिम कहिजइ, पिणि ज्यवहारइ अशन, जीकु कुर्नार
 साकर वासित सुळनो पाणी ए ठीजे नीतारनइ गल्यो हुवे तो, न गल्यो हुइ तो नहि, तिपिहार पच-
 क्खालि जे सुइइ इहांइ स्वादिमजि, जीरो प्रवचनसारोद्वारमाहि स्वादिम कहु छइ, अनइ श्रीकश्यपूतौ स्वादिम कहु
 छइ, ए चार आहारनो विचार नीधनी छालि मूलाना शददा सीवी गोमूत्र गिलो कडूकिरियानु अतिपिय कडुओ
 सुकरराख इलव्रा रोहणि उपलोट वज्र त्रिफला पचमूलनिंय घमासव नाहि आसगधि रोगणी पलीयो गूगल हरदा छालि
 वरणमूल घोरीमूल क्यारामूल कयरदातुमूल पुमाही आळी मजीठ धोल वीयुच कुयारी इत्यादिक बीजुई जे अनिट पणइ
 इच्छा पाखइ लीसइ ते चिहुं आहारमांहि एकइ भागइ नहि, अणाहार जाणवो । विचारप्रये अनाहारगाया यया-
 “अभयक्ख फळामल्ल भूर्तिवाकडु अगिलोअ रखाई । जोगोनिपाइण तयाइ पत्ताणि अणाहारो ॥ २ ॥” इति, नीति-

शेषकल्पचूर्णो पञ्चमोदशकेऽपि यथा—“अणाहार गाहीमो” अकाइअ छला निर्बाईण मूल पचमूलादिफल अहामलय हरी-
 तगवहेडगादि से सति, अणाहार मुक्त्वा ज अणत आहारमिति । पुनर्भणित—अणाहारो मोअछली मूल च फल च होइ
 अणाहारो पूर्वार्ध, ‘मोक’ कायकी, ‘छली’ निर्बादित्वक् ‘मूल’ च पचमूलादिकं ‘फल’ च आमलकविमीतकादिकं एतत्
 सर्वं अनाहारो भवतीति चूर्णः । निशीथचूर्णो तु या, निर्बादीना छलि—त्वक्, यच्च तेपामेव निर्बोलिकादिफल, यच्च तेपामेव
 मूल एवमादिक सर्वमनाहार इति । अत्र श्रीमेरुसुन्दरोपाध्यायकृत-चालावबोधोपात् श्रीमुनिमुन्दरसूरिकृतचालावबोधे
 स्वादिममध्ये एतानि नव ९ वस्तूनि अधिकानि सन्ति, तथाहि—“कायफल १ विडलवण २ पीपलीमूल ३ कपूर ४ सचल ५
 वहेडा ६ आमला ७ हिंगुलाष्टक ८ हिंगुलीत्रेविसठ ९ । पुनरेतस्माद् एतस्मिन् अनाहारकमध्येऽप्यर्थे ११ विशेषः
 तथाहि—“हलद १ उपलोद २ त्रिफला ३ आसगंध ४ गूगल ५ हरदेछालि ६ वरणिमूलि ७ पुमाह ८ आछीमजीठ ९
 कृत-चालावबोधे पीपलीमूल स्वादिममध्ये प्रोक्तमस्ति । तथा तपागच्छीयरक्षोसरसूरिणाऽपि आद्विधिकौमुदीग्रन्थे अश-
 नादीनामेव विवेचन लिखितमस्ति, तथाहि—अशनानि विभागश्चेत्य—“अन्न-पक्काश-मंडक-सक्तुकादि-क्षुधोपशमनसमर्थम्
 अशन १ तक्रोदक-मद्यादि पान २ फलेक्षुष्टुशुर्कसुखभक्षिकादि खाद्य ३ स्वाद्य शुठी-हरितकी-पिप्पली मरिच-जीरक-अज-
 मक जातिफल-जायत्री-कसेलक-कच्छकखदिरवटिका-ज्येष्ठीमधु-तज-तमालपत्र एलची-लवंग काठी-विहंग विडलवण-अज्जक-

अजमोद-कुलिषण-पिप्लीमूल-चिणीक-चाला कङ्कूरक-मुस्ता-कंटासेलियो-कर्पूर-सचल हरडा विभीतक-कुम्भटउ-यन्मूलपर-
 खदिर-खेज्जवादिछद्दीपत्र-पूग-हिगुलाष्टक-हिगत्रेवीसो-यंचमूल-पुष्करमूल जवासकमूल-चायपी-नुलसी-कपूरी-कदारिक नीरक
 स्वभाष्यं ४ । प्रवचनसारोद्धाराभिप्रायेण साधं, कस्यवृत्त्यभिप्रायेण तु स्वाध, अजमकं साधनिति, केचित्
 सर्वं स्वाध एला-कर्पूरदिजलवत् तत् द्विविधाहारप्रत्याख्यानं कल्पन्ते । वेषण विरयाली-सोया-रजउयर्जी-गामलागादी-
 आषागोली-कचठीय लीबूई-यत्र-प्रमुखसाधत्वादिना द्विविधाहारे न कल्पते, त्रिविधाहारे तु जलमेव कल्पते, उमादि
 हुकानीरं साकरी-कर्पूर-एला-कण्ठक-खदिरचूर्ण-कसेछक-पाहलादिजल च नीतरित गाडित या नाऽन्यथा, गाल्येउ
 मधु-गुडशर्करा-खड्वाद्यपि साधतया, द्राक्षा-शर्करादिजल तकादि च पानकतया रुक, पर द्विविधाहारादौ ७ कल्पते ।
 रुक च तन्नागपुरीयगण्डप्रत्याख्यानमाध्वे—

“दक्षत्सापाणाईव, पाणं तद साहम गुडाईव । पठिअ सुअमि तद्वयि दु, तिचीचणगति नायारियं ॥ १ ॥”
 स्त्रिया संमोगे वतुर्विधाहारो न भज्यते, बालादीना ओष्ठादिचुम्बने तु भज्यते । द्विविधाहारे तु तदसि इत्यन्ते,
 प्रत्याख्यान हि कावलिकाहारविषयमेव, न तु लोमाद्याहारविषयमपि । अन्यथा उपयासाचाम्नादौः वपुरम्पङ्क-गडुडरम्ब-
 वन्धनादिनाऽपि मङ्गमसङ्गात्, न चैव व्यवहारो लोमाहारस्य निरन्तर संभवेन प्रत्याख्यानभाष्यमंगात् ४ भना-
 हारतया व्यवहियमाणानि यथा-पचांग निव १ मूल २ गडुची ३ कडू ४ किरिआतड ५ अतिरिच ६ कुडर ७

चीहट सूकडी ९ रक्षा १० हरिद्रा ११ रोहिणी १२ उपलोट १३ वज्र १४ त्रिफला १५ वातलछडी १६ घृति,
अन्ये घमासत १७ नाहि १८ आसर्गधि १९ रींगणी २० एलियो २१ गुगल २२ हरदायालि २३ घवणि २४ बदरी २५
क्येरि २६ करीरंमूल २७ पुमाह २८ बोथरी २९ आछीमजीठ ३० कोल ३१ धीयव ३२ कुंयारी ३३ चित्रक ३४
कडुरु ३५ प्रसूति अनिष्टस्वाद रोगाद्यापदि चतुर्विधाहारेऽप्येतानि कल्पन्ते ॥ ५३ ॥

॥ इति अशनादिनिर्णयाधिकारः ॥ ५३ ॥

ननु केचित् शृगाटकाणां अभक्ष्यत्व अनन्तकायत्व च प्रतिपादयन्ति तत्सत्य असत्यं वा ? उच्यते—ये तेषां अभ-
क्ष्यत्व अनन्तकायत्व च प्रतिपादयन्ति ते सर्वे सिद्धान्तानभिज्ञा एव, यत उक्त श्रीखरतरगच्छाधिराज-श्रीजिनभद्र-
सूरिपद्मालङ्कार-श्रीजिनचन्द्रसूरिविजयराज्ये श्रीमुनिमेरुसुन्दरोपाध्यायैः सधाम्यर्थनया कृतवार्तिकसार्धशतकप्रश्नोत्तरे
४९ प्रश्ने, तथाहि—

सिंघोबादिजीवा वनस्पतिसचरीमाहि कस्या छद् भनै अभक्ष्य अनन्तकाय कहै ते किम ? तत्रार्थे सिंघोबा अभक्ष्य
अनन्तकाय न हुवे, जे अभक्ष्य अनन्तकाय कहै ते सिद्धान्तना जाण नहीं, यत प्रज्ञापनासूत्रे (३४ पत्रे)—
“सिंघाढगस्त गुच्छो, अणेगजीवो उ होइ नायवो । पत्ता पत्तेअजीवा, दुञ्जि य जीया फले भणिआ ॥५१॥” इणि कारणि
विहुं जीवनो फल साधारण अनन्तकाय न थायइ, जेह भणी प्रज्ञापना पृत्तिमाहि कळो छई, “साधारणस्तु नियमादन-

अजमोद-कुडिञ्जण-पिप्पलीमूल चिणीक-चाला कञ्जूरक-मुस्ता-कंटासेलियो-कर्पूर-सचल हरबा विमीतक-कुंभटउ-यन्मूलघन-
 खदिर-खेजबादिछहीपत्र-पूग-हिंगुलाष्टक-हिंग्रवेवीसो-पचमूल-पुष्करमूल जयासकमूल-चावची-तुलसी-कपूरी-कदादिक जीरकं
 स्वभाष्यं ४ । प्रवचनसारोद्धारमिप्रायेण स्वाद्यं, कल्पवृत्त्यभिप्रायेण तु स्वाद्य, अजमकं लाघमिति, केचित्
 सर्वं स्वाद्य एला-कर्पूरादिजलघत् तत् द्विविधाहारप्रत्याख्येन कल्पन्ते । वेसण विरयाली सोया-कउठवडी-आमलागांटी-
 आंघागोली-कउठीय लीवूई-पत्र-प्रमुत्सखाष्टत्वादिना द्विविधाहारे न कल्पते, त्रिविधाहारे तु जलमेव कल्पते, तत्रापि
 पुकानीरं साकरी-कपूर-एला-कञ्जूर-खदिरचूर्ण-कसेहक-पाढलादिजल च नीतरितं गालित वा नाऽन्यया, शारत्रेपु
 मधु-गुडशर्करा-सदाद्यपि लाघतया, ब्रह्मा-शर्करादिजल तक्रादि च पानकतया उक्त, पर द्विविधाहारादौ न कल्पते ।
 उक्तं च तस्मात्पुरीयगच्छप्रत्याख्यानभाष्ये—

“दक्षसापाणाईम्, पाणं तह साइमं गुढाईम् । पढिअ सुअमि तहवि हु, तिचीञ्जणगति नायरिय ॥ १ ॥”
 स्त्रिया संमोगे चतुर्विधाहारो न भव्यते, बालादीना ओष्ठादिचुम्बने तु भज्यते । द्विविधाहारे तु तदपि कल्पते,
 प्रत्याख्यानं हि कावलिक्काहारविषयमेव, न तु लोमाधाहारविषयमपि । अन्यथा उपवासाचाम्लादेः वपुरभ्यङ्ग-गण्डुकरम्ब-
 वन्धनादिनाऽपि भङ्गप्रसङ्गात्, न चैव व्यथहारो लोमाहारस्य निरन्तरं समवेन प्रत्याख्यानभावाप्रसगात् ४ अना-
 हारतया व्यवहित्यमाणानि यथा-पक्षांग निष १ मूल २ गदूषी ३ कटू ४ किरिआतन ५ अतिविष ६ गुडन ७

श्रीचन्द्राचार्यैरपि स्वकृतयोगविधौ सम्यक्त्वारोपणानन्तर आषकवर्जनीयद्वार्धिशत्यमक्ष्यप्रतिपादकं गाथाद्वय प्रत्यपादि,
तथाहि “पञ्चुषर षष्ठविगर्हं, अनायफल कुसुमहीमयिसकरगै । मज्जं राधेभोगण, घोलवडा रीगणी चेव ॥ १ ॥ पपो-
दय सघासय, वायगण काईवणे य तह चेव । वावीस दबाणि, अमक्खणीयानि सझण ॥ २ ॥” एष श्रीजिनपतिपुरि-
शिष्य-श्रीपूर्णमद्रकृते श्रीकृतपुण्यकचरित्रेऽपि शृङ्गाटकानाममक्ष्यत्व, तथाहि—“मण १ मार्सं २ नवनीत ३, मधू ४ तुम्बर-
पक्षकम् ९ । अनन्तकाय १० मझात-फलं ११ रात्रौ च भोजनम् १२ ॥ १ ॥ आमगोरससप्तक, द्विदल १३ पुष्पितोद-
नम् १४ । दध्यहर्द्वितयातीत १५, सन्धान १६ कुयितासकम् १७ ॥ २ ॥ बहुवीज यच्च फल १८, शृगाटकान् १९ सर्व-
मृत्तिका २० करकान् २१ । हिम २२ विप २३ घृन्ताकीफल २४, घोलवटान् २५ वर्जयेत् दाम्यत् ॥ ३ ॥” अत्राऽय पर-
मार्थः—श्रीप्रवचनसारोद्धारादौ शृगाटकानि द्वार्धिशत्यमक्ष्यमल्ये नाऽऽनीतानि, पर श्रीचन्द्रसूरिकृत-योगविधिग्रन्थे,
श्रीपूर्णमद्रकृत-श्रीकृतपुण्यकचरित्रे च प्रोक्तत्वात् १ मोहोदयकारित्वात् २ जीवद्वययुक्तत्वात् ३ विषट्ममासतुल्यत्वेन गणि-
तत्वात् ४ घर्मार्थिना आद्धादीना अमक्ष्याणि अग्राह्याणि ज्ञेयानि ॥ ५४ ॥

॥ इति शृङ्गाटकानाममक्ष्यत्वाधिकार ॥ ५४ ॥

ननु-लवण १ हरिताल २ मन शिला ३ पीपली ४ खर्जूर ५ द्राक्षा ६ धरीतकी ७ पत्र ८ पुष्प ९ फल १० प्रमृ-
तीना प्राहुकत्व भवति न वा ? उच्यते—भवति, कथमित्याह—श्रीचृहकल्पसुत्रवृत्तिषु योजनशतागमनादिकारणं तेषाम-

न्तकाय एवेति, कामदीपकद्रव्य मणी जंच टालइ तो जिम दूष न ल्यै प्रवाहै, तिमतेही न ल्यौ पणि अमक्ष्य अनन्तकाय नही
 इति । ननु-तहि तत्रदणो न दोषः ? न एतद्वक्तुं युक्तं, धर्मार्थिनां श्रावकादीनां तेषां अमक्ष्यत्वेन अग्राह्यत्वेन प्रतिपादनात् ।
 यदुक्तं श्रीजिनवज्रमंस्वरिभिः श्रान्दकुलके श्रावकाणां अमक्ष्यनियमाधिकारे, तथाहि “मद्गु १ ‘मक्ष्यण २, सघाहग ३
 गोरसजुअधिदल ४ जामिमणंत ५ । अणायफलं ६ वयगण ७ पचुबेरि ८ मखि न मुज्जति ॥ १ ॥” तथा “कहनु
 कुञ्जा सामंथ, जो कामे न निवारए ।” इति पद्यद्वयस्य व्याख्यां कुर्वन्निः श्रीहरिमद्रसुरिभिरपि (८५ पत्रे) शृंगाटकानां
 द्रव्यकामत्व विकटमांसवुन्यत्व च प्रतिपादितमस्ति, तथाहि “वाय्दरूपरसगघस्पर्शाः मोहोदयाभिमतैः सत्त्वैः काम्यन्त-
 इति कामाः, मोहोदयकारीणि च यानि द्रव्याणि शृंगाटकविकटमांसादीनि तान्यपि मदनकामाख्यभावकामहेतुत्वाद्द्रव्य-
 कामा इति” । एवमपि प्रथमपदे-तथाहि-शृंगाटकफले जीवद्वय प्रत्यपादि, तथाहि—

“सिंघाहगस्त गुच्छो, अणेगजीवो च होइ नायबो । पचा पचे अखिआ, दोमि य जीवा फले मणिआ ॥ ५१ ॥”
 व्याख्या-“सिंघाहगस्त”त्यादि शृंगाटकस्य यो गुच्छः सोऽनेकजीवो भवति ज्ञातव्यः, त्वक्शालादीनां अने-
 कजीयात्मकत्वात्, केवलं तत्रापि यानि पत्राणि तानि प्रत्येकजीवानि, फले पुनः प्रत्येक एकस्मिन् द्वौ द्वौ जीवौ
 भणितौ इति । पुनः “दुमिखिआ सिंघाहग-फलमि जे केइ नालिआ बद्धा । पुष्पां सखिज्जलिआ, योहरि-
 ॥ ५१ ॥” इति गाथाचतुष्टय दर्शनसप्ततिकायामस्ति । एवमेव वनस्पतिसप्ततिकायामपि । तथैव

निषीदन्ति, तेषां गवादीनां च यः कोऽपि पृष्ठादिगात्रोष्मा तेन वा परिणामो भवति, तथा यो यस्य भौमादिकः पृथिव्यादिकः आहारस्तद्व्यवच्छेदे तस्य परिणाम उपक्रमः शस्त्रं, “उपक्रम्यते जीवादीनां आयूषि अनेन” इति व्युत्पत्तेः, तच्च शस्त्रं त्रेधा, स्वकायशस्त्रं परकायशस्त्रं तदुभयशस्त्रं चेति, तत्र स्वकायशस्त्रं यथा—लवणोदक मधुरोदकस्य, कृष्णभौमं वा पादुरा भौमस्येति, परकायशस्त्रं यथा—अग्निः उदकस्य, उदकं वाऽग्नेरिति २ तदुभयशस्त्रं यथा—उदकमृत्तिका शुद्धोदकस्येत्यादि । एवमादीनि सचिच्चवस्तुना परिणामनकारणानि मन्तव्यानि, गतं क्षेत्रतो लक्षणम् । अथ कालत आह—

“उपलपतमाई पुण, उण्हे दिस्साइ जाम न धरती । सुगरगजूहिआमो, उण्हे छुढा चिर हुति ॥ १ ॥ ’
मगदंतीपुप्फाई, उदए छुढाइ जाम न धरती । उपलपतमाइ पुण, उदए छुढा चिर हुति ॥ २ ॥” उत्पलानि पद्मानि च उदकयोनिकत्वात्, उष्णे आपते दक्षानि याम-प्रहरमात्र काल न ध्रियन्ते न अवतिष्ठन्ते, किंतु प्रहरादवर्गैव अचिच्छीभवन्ति, मुहुराणि मगदतिपुष्पाणि—यूयिकापुष्पाणि च उष्णयोनिकत्वात्, उष्णे क्षिप्तानि चिरमपि कालं भवन्ति सचिच्चानि एव तिष्ठन्तीति भावः । मगदन्तिकापुष्पाणि उष्णे [उष्णोदके] क्षिप्तानि याम-प्रहरमात्रमपि न ध्रियन्ते, उत्पलपद्मानि पुनः उदके क्षिप्तानि चिरमपि भवन्ति, गत कालतो लक्षणम् ॥

अथ भावत आह,—“पत्तणं पुप्फाण, सरडुफलाण तहेव हरिआण । विट्ठमि मिलाणमि, नायघ जीवविप्पजड ॥ १ ॥”
पत्राणां पुष्पाणां सरडुफलानां अवद्धास्थिकफलानां तथैव हरितानां वा स्थूलादीनां सामान्यत तरुणवनस्पतीनां वा

चिचत्व प्रतिपादनात्, तथाहि-अथ क्षेत्रतस्तु आह-“ओयणसय तु गंता अणहारेणं तु भंडसंकंती । वायागणिघूमेण य, यिद्धरथ होइ लोणार्ई ॥ १ ॥” लवणादिकं घस्तु स्वस्थानाद् गच्छत् प्रतिदिन बहुबहुतरादिक्रमेण विध्वस्यमान योजनशतत् परतो गत्या सर्वयैव विध्वस्त-अचिच भवति । अहो ! शस्त्राभावे योजनशतगमनमात्रेणैव कथं अचिचीभवति ? इत्याह-“अनहारेण” यस्य यदुत्पत्तिदेशादिक साधारण ततो व्यवच्छिन्न, स्वोपष्टभकाहारविच्छेदात् विध्वस्यते, तच्च लवणादिक माण्डसंक्रान्त्या पूर्वस्मात् भाजनाद् अपरभाजनेषु यद्वा पूर्वस्या भण्डशालाया अपरस्या भण्डशालाया चक्रम्यमाण विध्वस्यते, तथा वातेन वा अग्निना वा महानसादौ धूमेन वा लवणादिक विध्वस्त भवति । “लोणार्ई” इत्यत्र आदिशब्दात् अमी द्रष्टव्या । स्थानाङ्गसूत्रे (५४ पत्रे)—

“हरियाल १ मणोसिल २ पिप्पली य ३ सखर ४ मुद्दिमा ५ अभया ६ । आइणमणाइण्णा तेऽवि हु एमेव नायवा ॥ १ ॥

व्याख्या-हरिताल-मनाशिला-पिप्पली-सखरा-एते प्रतीताः, मुद्रिका-द्राक्षा, अभया हरीतकी, एतेऽप्येवमेव लवणघट योजनशतगमनादिभिः कारणैः अचिचीभवन्तो द्रष्टव्याः, परं एकै अत्र आचीर्णा अपरे अनाचीर्णाः, तत्र पिप्पलीहरीतकीप्रभृतय आचीर्णा इति कृत्वा गृह्यन्ते, खर्जूरमुद्रिकादयः पुनरनाचीर्णा इति न गृह्यन्ते, अत्र सर्वेषा सामान्येन परिणमनकरणमाह—

“आरुहणे, ओरुहणे निसिअण गोणाइणं च गातम्हा । भुमाहारच्छेप, लवणमेणेव परिणामो ॥ १३ ॥” शकटे गवादिपृष्ठे च लवणादीना यद्भूयोभूय आरोहणमयरोहण च तथा यस्यसिन् शकटादौ लवणादिमारोपरि मनष्यो

एव श्रीनिशीयचूर्णिपञ्चदशोद्देशकेऽपि, तथाहि—चोखग आह इन्धनाभावे कथमश्वित्त भवति ? आचार्य आह—“अणा-
हरेणति जस्स ज साधारण, त ततो बुच्छिन्न आहारविच्छेदु विध्वस आगच्छति । जहा पुढवी उ बुच्छिन्न लोणाइ
च लोणाइ, जोयणसयमगयपि सठाणे, अन्तरे वा विद्धसइ, जोयणसया उ परेण अश्वित्त सबहा भवइ, भइसकतीए पुध-
मायणाओ अन्न पि मायणं सकमिज्जइ, मइसालाओ वा अन्न भइ सकाभइ, वातेण आतवेण भसघरे वा अगणिनिरोहेण
बूमेण आइसदाओ, इमा हरिताल गाहा-हरिताल मणोसिला जहा लोण अभयसि, हरियडे पिप्पलीमाइणो जोयणस-
तातो आगयादि, जे हरितकीमाइणो आइण्णा ता घेप्पति, खर्जूरदयो अण्णाइण्णत्ति न घेप्पति, इम सर्वेसिं सामेण
परिणामकारण । आरुइणे गाहा इति ॥ लवण १ हरिताल २ मन शिला ३ पिप्पली ४ खर्जूर ५ द्राक्षा ६ हरितकी ७
प्रमुखाणा प्रासुकविचार ॥ ५५ ॥

॥ इति लवणादिसप्ताना प्रासुकाधिकारः ॥ ५५ ॥

ननु-चूर्णस्य सचिस्तत्त्व १ अचित्तत्त्व २ ब्राह्मत्व ३ अग्राह्यत्व च ४ कथं ज्ञेयम् ? उच्यते—विचारसारग्रन्थोक्तगाथाभि-
स्पष्ट तदवबोधोच्चात्, तथाहि—“पण पडुर माह फग्गुणि, पडुरा चत्तारिचित्त वेसा हे । जिद्धासाढे तिणिण य तेण पर होइ
सचिचो ॥ १ ॥ पणदिणमी सो लुटो, अचालिओ सावणे अ भइवण । चउदिण आसोए कत्तिय-मिगसर-पोसेसु
तिणिण दिणा ॥ २ ॥”

यन्ते मूलनाले म्लाने तति ज्ञातव्यं यथा जीवविप्रमुक्तमेतद् पत्रादिकं, तर्क भावलक्षणम् । तदुक्तौ च समर्थितं चतुर्विधं सचिन्ताधिचक्षणद्वार इति । एवमेव श्रीस्थानाङ्गे द्वितीयस्थानके प्रथमोद्देशके (५३ पत्रे), तथाहि—

“दुविहा पुढविकाइया पक्षचा, त जहा सुहुमा चैव वायरा चैव १, एव जाव दुविहा वणस्सइकाइया पक्षचा, त जहा सुहुमा चैव वायरा चैव ५ दुविहा पुढविकाइया मक्षचा, त जहा पज्जत्तगा चैव अपज्जत्तगा चैव ९ एव जाव वणस्सइकाइया १० दुविहा पुढविकाइया पक्षचा, त जहा परिणया चैव अपरिणया चैव ११ ॥ दुविहा पुढवी इत्यादिपट्टसूत्री-परिणता, स्वकायपरकायशस्त्रादिना परिणामान्तर आपादिताः—अचिन्तीमृता इत्यर्थः । तत्र द्रव्यतः क्षेत्रादिना मिश्रेण द्रव्येण, कालतः पीरुव्यादिना [मिश्रेण] कालेन भावतो वर्णगन्धरसस्पर्शान्यथात्वेन परिणता, क्षेत्रतस्तु ‘जोयणसय तु गता अणहारेणं तु भवसंकती । वायागणिभूमेणय, विद्धत्य होइ लोणाइ ॥ १ ॥ हरिआल मणोसिल पिप्पली अ खजूर मुदिआ अमया । आइअसणाइआ, तेअवि हु एमेव नायवा ॥ २ ॥ आरुहणे ओरुहणे, निसिअण गोणाइण च गाढहा । भूमाहाररुद्धेदे, उवक्कमेणेव परिणामो ॥ ३ ॥”

‘अणहारेण’ति स्वदेशजाहाराभावेन इति, ‘भवसंकती’ति भाजनाद् भाजनान्तरसंक्रान्त्या खर्वूरादयोऽनाचरिता, अमयादयस्तु आचरिता इति, परिणामान्तरेऽपि पृथिवीकायिका एव ते, केवल अचेतना इति, कथं अन्यथा अचेतन-पृथिवीकायपिप्पप्रयोजनामिधानमिदं स्यात् !, यथा “घट्टगढगलगेलेखो एमादि पयोयण चहुहा” इति ‘एव’ इत्यादि प्रागिव, तदेव पञ्चैतानि सूत्राणि ।

श्रीखिनमद्रसूरिपट्टालङ्कारश्रीजिनचन्द्रसूरिविजयराज्ये श्रीमेरुसुन्दरोपाध्यायकृतवार्तिकप्रश्नोत्तरशतके, तथाहि—वडां वासी अग्राह्य कहइ छइ ते किम ? तत्रार्थे पहिलु कोरा घडा जे घणो राखिजइ तिहा लालापातादिक दोष प्रत्यक्ष दीसे छे, ते भणी सकाली छाशि—माहि तत्काल जे मुक्या हुयइ घडा ते वासी लेता दोष नहिं, ए अक्षर श्रीआचारागने छेइइइ छे तिहायी ओ ज्यो १२ प्रश्ने इति । दिनद्वयानन्तर अमक्ष्य दधि । तत्रार्थे श्रीहेमचन्द्रसूरयोऽपि स्वोपज्ञयोगशास्त्रवृद्ध-दृष्टौ (१७१ पन्ने) प्रोचु, तथाहि—

“आमगोरससपृक्त—द्विदलाविषु जन्तवः । दृष्टाः केवलभिः सूक्ष्मा—स्तस्मात् तानि विवर्जयेत् ॥ ७१ ॥” इह हि इय स्थितिः—केचिन्नावा हेतुगम्याः, केचिषु आगमगम्या, तत्र ये यथा हेत्वादिगम्यास्ते तथैव प्रवचनधरै प्रतिपादनीयाः, आगमगम्येषु हेतून्, हेतुगम्येषु तु आगममात्र प्रतिपादयन् आज्ञाविराधक स्याद्, यदाह—

“ओ हेतवायपक्वस्मि हेतवो आगमे अ आगमिओ । सो सप्तमयपक्ष[व]िवाओ, सिद्धातविराहओ अन्नो ॥ १ ॥” इति आगोरससपृक्तद्विदलादौ न हेतुगम्यो जीवसम्भावः, किन्तु आगमगम्य एव, तथाहि—आमगोरससपृक्के द्विदले आदि-शब्दात् पुष्पितौदने, अहर्द्वितीयातीते दग्नि, कथिताक्षे च, ये जन्तवः ते केवलज्ञानिभिर्दृष्टा इति, जन्तुमिश्र गोरसमिश्र-द्विदलादिभोजन वर्जयेत्, तस्मैजनाच्च प्राणातिपातलक्षणो दोषः, न च केवलाना निर्दोषत्वेन आपाना च तानि वच-नानि विपरियन्ति, ननु पक्षप्रत्यक्षं ग्राह्यत्वे कियद्दिनानि ?, इत्याह—

लिख्यसूत्रे, तथाहि—“वर्णरसगघण, परिणय फरसेण वा । अजीव फासुय नच्चा, पडिगाहेज्ज सजए ॥ ३ ॥” इति, पुन-
 सच्चर्णापि (२४ पत्रे) तथाहि—“तच्चानिबुद्धमोक्षं” इति, तच्च पाणीयं पुणो सीतलीभूत अनिपुडं भण्णइ, तच्च गिण्हे रत्ति-
 पजुवसिय सचिचीभवति, हेमत्तयासासु पुव्वण्हे कय अवराण्हे सचिचीभवति, एय सचिच्चं जो मुज्जइ सो तत्तानिपुट-
 भोइ भवति, अथवा तच्चमपि जाहे तिप्पिवाराजो तच्च भवति ताहे तच्च अनिपुड सचित्त निवुत्त भवति, तच्च जो अपरिणय
 मुज्जइ सो तच्चानिबुद्धमोक्षं” इति ॥ ५७ ॥

॥ इति प्रासुकमपि पानीय इयता कालेन सचित्त भवतीति विचार ॥ ५७ ॥

ननु—जर्गरी १ घृष्टि २ तक्र ३ करम्मको ४ वन ५ दधि ६ प्रमृतीना कति प्रहरान् यावद् ब्राह्मत्व ? कियत्प्रहरा-
 नन्तर च तेषां अमक्ष्य अग्राह्यत्व च ? उच्यते—जगरेति गायया प्रवर्तमानाया सकाशाद्विज्ञेय, तथाहि—

“जगरा य वार पहरा, वीस विसित्थ करवको गिण्हइ । पच्छा निगोअजतू, उपजइ सपदेसेसु ॥ १ ॥” इति ओदनस्य
 चतुर्विंशतिप्रहरानन्तर अग्राह्यत्व, दमस्तु षोडशप्रहरानन्तर अग्राह्यत्व यदुष्क
 तत् तपागच्छीय श्रीमुनिमुत्तरसूरिकृत-श्रीषट्ठावश्यकधालावबोधे । श्राद्धप्रतिक्रमणसूत्रे “मज्झिमे य मसमि य” इत्यादिगाथा-
 व्याख्यानधिकारे, तथाहि—चलित्तरस खे कुण्डो अज्ज १ चत्तवीस पहर उपरु ओदनादिक २ सोलपहर उपरुहं दही ३
 इत्यादि अमक्ष्य तेहमाहि बीव उपखे ते मणी इति । पर्युपित थोलवढा अभक्ष्यमाहि, यदुष्क—श्रीस्तरतरगच्छीय-

आवश्यकचूर्णिकारोऽप्याह-प्रहरदिवसोऽर्धरात्रप्रहर यावत् दिवसो वइ०, रात्रिप्रहरार्धदिवसप्रहर यावत् राइ अथ०, पादो-
सिए जाव पोरिसी न सग्यादेइ ताव पोरिसी न सग्यादेइ ताव राइअति।” एव विचारसार-
ग्रन्थेऽपि, तथाहि “देवसिअपडिक्कमणं, सुअइ रयणीइ जाव पढम पहरं । राइअमह सग्यादा-पोरिसिमुव जाव पुरिमहु
॥ १ ॥” इत्यादि । एवमेव ओघनिर्युक्तिसूत्रवृत्तौ ॥

॥ इति दैवसिकरात्रिक्रमप्रतिक्रमण कियत् काल यावच्छुध्यतीति [अधिकार] विचार ॥ ५९ ॥

ननु-यश्चन्याः पर्वत्स क प्रोक्तमस्ति !, येन तत्र विशेषतः पुण्यकर्तव्यानि क्रियमाणानि सन्ति, उच्यते-पर्युपणाचूर्णो
तस्याः पर्वत्वेनोक्तत्वात्, तथाहि-“इत्थं उ पणग पणग, कारणिअ जा सवीसईमासो । सुअदसमीठिआण थ आसाढी
पुणिमोसरण ॥ १ ॥ आसाढपुणिमाए, ठिआण जदि ढगलाईणि गहियाणि पज्जोसवणाकप्पो अ कहिओ तो सावणवहुलप
धमीए पज्जोसवति । असति खित्ते सावणवहुलसमीए, असति खित्ते सावणवहुलस्य पधरसीए । एव पच पच ओसारि
तेण जाव असति भइवयसुअपधमीए, अओ परेण न वट्टइ । अइक्कमेउ आसाढपुणिमाओ आढत्त मगंताण जाव भइव-
यज्जेण्हस्स पधमीए । इत्थतरे जइ न लद्ध ताहे जइ रुक्खाहे ठितो तोऽवि पज्जोसवेअधं । एएसु पधेसु जइ लभे पज्जोसवे-
अव अप्पधे न वट्टइ, कारणिआ चरत्थीवि अज्जाकालमायरिएहि पवत्तिआ ।” इति (३२ पत्रे) एव श्रीनिशीथचूर्णो
दशमोद्देशके ३१७ पत्रेऽपि, तथाहि-

“यासासु पनरदियसं, सिचण्णकालेसु मास-धीसधिणा । ओगाहिमं जहीण, कप्पइ आरन्भ पढमदिण ॥ १ ॥”
॥ इति जर्गरी १ घृष्टि २ सक्त ३ करम्बक ४ ओवन ५ दधि ६ पक्काभ्रप्रमुखाणां ग्राह्याग्राह्यत्वयिचारः ॥ ५८ ॥

ननु-दैवसिक रात्रिक च प्रतिक्रमणं केनाऽपि प्रमादेन कार्यन्यग्रत्वाविना कारणेन वा कालवेलायां न चक्रे, तर्हि काल-
वेलातोऽप्रतः कति प्रहरान् यावत् कृतं शुच्यति ?, उच्यते-अपवादतो दैवसिक प्रतिक्रमणं दिवसतृतीयप्रहरादारभ्य
अर्धरात्रं यावत्, रात्रिकं प्रतिक्रमणं तु अर्धरात्रादारभ्य मध्याह्ना यावत् शुध्यते १ । यद्युक्तं तपागच्छीय-श्रीरत्नशेखरसू-
क्त-श्राद्धविधिकौमुद्या, तथाहि-“तच्च प्रतिक्रमणं पञ्चमेवं-दैवसिक १ रात्रिक २ चातुर्मासिक ४ सायत्सरिक ५
वेति ।” एतेषां कालस्तु उत्सर्गेण एवमुक्तः, “अद्यनिबुद्धे विवे, सुचं कहति गीअत्था । इयययण-पमाणेण, देयसिआयत्सए
कालो ॥ १ ॥ रात्रिकस्य चैवं-आवत्सयत्स समये निदामुइ चयति आयरिया । तव त कुणति जह दस (दिसि) पडिलेहा-
णंवरं सूरौ ॥ २ ॥” अपवादतस्तु दैवसिक दिवसतृतीयप्रहरादर्वाक् अर्धरात्रं यावत् इति-उक्तं, योगशास्त्रवृत्तौ तु मध्याह्ना-
दारभ्य अर्धरात्रं यावत् इति उक्तं, रात्रिक चार्धरात्रादारभ्य मध्याह्ना यावत् इति, उक्तं च “उगपाठपोरिसं जाव राइयमा-
वत्सयत्स सुभीप वेव । ववहाराभिप्पाया, भणति पुण आव पुरिमह ॥१॥” पाक्षिकचातुर्मासिकसायत्सरिकानि तु पक्कापग्नेषु
च स्युः, एवं श्रीखिनमसूरिकृतविधिप्रपायामपि, तथाहि-“तस्य देवसियपडिक्रमण रयणीपढमपहर जाव सुग्गइ, राइय
पुण आवत्सयद्युक्षिअभिप्पाएणं उग्गपाठपोरिसि आव, ववहाराभिप्पाएण पुण पुरिमहं जाव सुग्गइ” इति (५१ पन्ने)

छट्टट्टमे न करिष्वा तो पायच्छित्त इति”, ननु-एव सति पञ्चमी १ अष्टमी २ पूर्णिमा ३ अमावास्या ४ अन्यतरा चेति गणनाया पञ्चम्ये त्रिपर्वी स्यात्, चतुःपर्वी-पञ्चपर्व्यावपि च ग्रन्थान्तरे प्रोच्येते, एवमत्र पर्वणामनियतत्वात् त्रिपर्वी १ चतुःपर्वी २ पञ्चपर्वी ३ वाक्यात् तपःशीलादिना आराध्यते ? इति चेदुच्यते-स्वशस्त्रपेक्ष सर्वा द्वे एका वा, तामाराधयता न कश्चिद्विषयः । पुनः पञ्चम्याः पर्वत्वप्रतिपादका एकोनविंशतिपञ्चाशकवृत्त्यादि-अनेकग्रन्था तदर्थिना ते विलोकनीयाः ॥ ६० ॥

॥ इति पञ्चम्याः पर्वत्वम् ॥ ६० ॥

ननु-“सवीसप राइमासे षड्क्लृप्ते पञ्जोसवती”ति श्रीकल्पसूत्रवचनात् “जाव भद्रवयसुद्धपचमीए अओ परेणं न वट्टइ अइक्कमिच आसाढपुन्निमाओ आढत्त, मगताण जाव भद्रवयजोणहत्तस पचमीए” इति श्रीपर्युपणाचूर्णिवचनाच्च भाद्रपदसुविपञ्चम्यामेव श्रीपर्युपणापर्वकरणमुचितम् । अन्यगच्छेच्चपि केपुचित् साम्प्रत भाद्रपदसुविपञ्चम्यामेव पर्युपणापर्वं क्रियमाणं हस्यते, परम्-आत्मीयगच्छे भाद्रपदसुविचतुर्थ्यां तत् क्रियते तत्कथम् ? इति, उच्यते-सत्य भो शिष्य ! पूर्वमेवं आसीत्, पर श्रीवीरात् त्रिनवत्यधिकेषु नवशतवर्षेषु (९९३) गतेषु सत्सु श्रीशालिवाहनराजाग्रहात् श्रीकालिकाचार्यैः, “अतरावि अ से कप्पइ” इति श्रीकल्पसूत्राक्षरदर्शनवलेन पञ्चमीत चतुर्थ्यां श्रीपर्युपणापर्वं प्रवर्तितं, तद्वशेन च चातुर्मासमपि चतुर्वदया जात, अन्यथा आगमोक्तं पञ्चदश्यामासीत्, तत् इदानीं तनसमस्तसंवेनाऽपि प्रमाणीकृतं,

“इत्थं च पणग पणग, कारणिअ आ सबीसईमासो । सुद्धदसमीठिआण च आसाढी पुणिमोसरण ॥ १ ॥ तयाच-
 आसाढपुणिमाए पविट्ठा ढगलाइअ गिण्ढंति पज्जोसवणकप्प कहिंति, पचदिणा ताहे सावणवहुलपचमीए पज्जोसवति,
 खित्ताऽभावे कारणेण पणगे संबुद्धे दसमीए पज्जोसवति, एव पञ्जरसीए, एव पणगबुद्धि ताव कज्जति जाव सबीसतिमासो
 पुप्फो इत्यादि सबीसइराए मासे पुप्फे अदि वासखिण न लब्भइ तो रुक्खहेठेवि पज्जोसविअद्य । त च पुणिमाए पचमीए
 दसमीए, एवमादियसु पवेसु पज्जोसविअद्य नो अपवेसु । सीसो पुच्छइ-इआणिं कहिं च चत्थीए अपये पज्जोसविज्जति ।
 आयरिओ मणइ-कारणिआ चत्थी अज्जकालागारियहिं पवत्तिआ” इति । अत्र पूर्वचूर्णेद्वयेऽपि “एतेसु पवेसु जहा लभ
 पज्जोसवेअद्य अपवे न वट्ठइ, इत्यनेन पुणिमाए १ पचमीए २ दसमीए ३ एवमाइएसु पवेसु पज्जोसवेअद्य नो अपवेसु ।”
 इत्यनेन वचनेन पूर्णिमावत् पञ्चम्याः पर्वत्वं सिद्धम् । अत्राऽऽह कोऽपि कोपितप्राय - चर्वाचश्रुर्विपश्चित्-ननु एतैरक्षरैर्द-
 शम्या अपि पर्वत्वं पञ्चमीवन्माननीय स्यात् ? इति चेदुच्यते-सिद्धान्ताक्षरसिद्धेऽर्थे का नाम विचारणा ? । नन्वेव दशम्या
 तपोऽपि विधीयते ? इति चेदुच्यते-पञ्चम्याः पर्वत्वं तावत् सिद्धान्ताक्षरैः सिद्धं, अद्य केवल दशमीतपोविषये विवा-
 दोऽवतिष्ठते, तत्र चेदमुत्तरम्-दशम्याः पर्वत्वे सत्यपि पूर्वाचार्यपरम्पराया महानिशीथे च दशम्या तपस करणस्य अद-
 र्शनात् । तत्र तपो न क्रियते इति महानिशीथ-भाष्यपाठो यथा-

“संते बलवीरिअपुरिसायापरकमे अहुमि १ चत्तइसी २ नाणपचमी ३ पज्जोसवणाओ ४ चावम्मासिएसु चत्तय,

छट्टुमे न करिजा तो पायच्छिष्ट इति", ननु-एव सति पञ्चमी १ अष्टमी २ पूर्णिमा ३ अमायास्या ४ अन्यतरा चेति गणनाया पञ्चमद्ये त्रिपर्वी स्यात्, चतुःपर्वी-पञ्चपर्व्यावपि च ग्रन्थान्तरे प्रोच्यते, एवमत्र पर्वणामनियतत्वात् त्रिपर्वी १ चतुःपर्वी २ पञ्चपर्वी ३ याक्यात् तपःशीलादिना आराध्यते ? इति चेदुच्यते-स्वशक्त्यपेक्ष सर्वा द्वे एका वा, तामाराधयता न कश्चिदोषः । पुनः पञ्चम्या पर्वत्यप्रतिपादकाः एकोनविंशतिपञ्चाशकवृत्त्यादि-अनेकग्रन्थाः सन्तीति तदर्थिना ते विलोकनीयाः ॥ ६० ॥

॥ इति पञ्चम्याः पर्वत्वम् ॥ ६० ॥

ननु-"सर्वीसए राइमासे वइकंते पज्जोसवंती"ति श्रीकल्पसूत्रवचनात् "जाव भइवयसुद्धपचमीए अबो परेण न वइइ अइकमिच आसाढपुसिमाओ आढत्त, मगताण जाव भइवयजोणहस्स पचमीए" इति श्रीपर्युपणाचूर्णिवचनाच्च भाद्रपदसुविपञ्चम्यामेव श्रीपर्युपणापर्वकरणमुचितम् । अन्यगच्छेच्चपि केपुचित् साम्प्रत भाद्रपदसुविपञ्चम्यामेव पर्युपणापर्वं क्रियमाणं हस्यते, परम्-आत्मीयगच्छे भाद्रपदसुविचतुर्थ्यां तत् क्रियते तत्कथम् ? इति, उच्यते-सत्य भो शिष्य ! पूर्वमेवं आसीत्, परं श्रीवीरात् त्रिनवत्यधिकेषु नवशतवर्षेषु (९९३) गतेषु सत्सु श्रीशालियाहनराजग्राहात् श्रीकालिकाचार्यैः, "अतरावि अ से कप्पइ" इति श्रीकल्पसूत्राक्षरदर्शनवलेन पञ्चमीतः चतुर्थ्यां श्रीपर्युपणापर्वं प्रवर्तितं, तद्वशेन च चातुर्मासमपि चतुर्दश्यां जातं, अन्यथा आगमोक्त पञ्चदश्यामासीत्, तत् इदानींतनसमस्तसंवेनाऽपि प्रमाणीकृतं,

यदुक्तं श्रीतीर्थोद्बालिप्रकीर्णके, तथाहि—“तेजतयनवसर्पिर्हि (९९३), समश्कतेर्हि घट्टमाणाओ । पञ्जोसयग चउरयी, कालगसुरिर्हि तो ठविआ ॥ १ ॥ वीसर्हि विणेर्हि कप्पो, १ पचगहाणीय कप्पठवणा च । नवसयतेणउपर्हि, उरिउत्ता सघआणाए ॥ २ ॥ सालाहेणेण रआ, संघापसेण कारिओ भयव । पञ्जोसवणचउरयी, चाउम्भासं चउइसिप ॥ ३ ॥ चउमासयपडिक्कमणं, पक्खियदिवसंमि चउविहो संघो । नवसयतेणउपर्हि, आयरण त पमाणति ॥ ४ ॥”

पुनरपि श्रीस्थानाङ्गचूचावपि तथैव प्रत्ययादि, तथाहि—“एष च कारणेणं अज्जकालगायरिपिर्हि चउरयीए पञ्जोसयग पयत्तिय सम्मचं संघेण य अनुमस्मिन्नं तवसेण य पक्खिआइणि वि चउइसीए आयरिआणि, अन्नहा आगमुत्ताणि पुत्तिमाए चि”, एवं पर्युपणाचूर्णवपि, तथाहि—‘कारणिआ चउरयी वि अज्जकालएहि पयत्तिअ’ चि । पुनरेयमेव निशीय गुणैददामोदंदा-कैऽपि, तथाहि—“सिसो पुच्छइ इयाणिं कह च चउरयीए अपवे पञ्जोसविज्जसि ? आयरिओ भणइ—कारणिआ चउरयी अज्ज-कालगायरिपिर्हि पवत्तिअ इति ।” न च वाच्य तस्मिन्नेव धर्मे शालिवाहनजीवनावधि वा तत्पर्युपणापरं चतुर्यां कृत, पश्चात् पुनरपि पञ्चम्यामेव जातं भविष्यतीति, तदनन्तरमपि चतुर्थ्यामेव क्रियमाणमासीत्, यदुक्तं श्रीनिशीयचूर्णं ददामो-देसके, तथाहि—“इआणि कइं अपवे चउरयीए पञ्जोसविज्जइ ?” इति शिष्यपृच्छाया गुरुवचनावसरे—“एय च जुगप्पआ-णेहि चउरयी कारणे पवत्तिआ, सब्बेव अनुमया सब्बसाहूण” इति । ततः श्रीकालिकाचार्यान्तरं पश्चात् क्रियत्वा-लमावी निशीयचूर्णिकरः—उक्तवचनप्रामाण्यात् शायते श्रीकालिकाचार्यात् पश्चादपि श्रीपर्युपणापरं भाद्रपदचतुर्थ्यामेव

क्रियमाणमासीत्, तत्सत्परम्पराऽऽयतैः अस्माभिरपि चतुर्थ्यामेव श्रीपर्युषणापर्वं विधीयते इति न दोषः कोऽपि ॥
ननु-यदि एव च-“एव च कारणेण अज्जकालगेहि चतुर्थीए पज्जोसवण पयसिअ समत्तसधेण य अणुमस्सिअ”,
इति स्थानाङ्गदृष्टौ भणितं । तदा समस्तसधेन चतुर्थ्यां सत्याऽङ्गीकरणात् । साप्रत केषुचिद्वच्छेपु पञ्चम्यां तत्करणं कुत ? ॥

उच्यते-श्रीकाष्ठिकाचार्यपरम्परां न ते मन्यन्ते इति संभाव्यते । ननु तर्हि असद्वेण समाश्रय इत्याद्युक्तत्वेन कथं न
ते दोषमाजः ? ॥

उच्यते-तत्रार्थे तु एव प्रष्टव्या, वयं च न काश्चिदपि निन्दामः । ननु-आत्मगच्छे पञ्चम्यां केवलं श्रीकल्पसूत्रं पाठमात्रतः
श्रीसधाम्ने वाच्यते न वा ? न वाच्यम्-इति उत्तर, यतः सायत्सरिकप्रतिक्रमणानन्तरिककल्पाष्टमाध्ययनपाठादनु-“कप्पस-
मप्याबणिय करेमि कान्हसग” इति वाक्येन कल्पसमाप्तिनैमिसिक्तकायोत्सर्गस्य तच्चर्यादीं प्ररूपणात्, सायत्सरिकप्रति-
क्रमणस्य चतुर्थ्यामेवाचरितत्वात्, चतुर्थ्यामेव तद्वचनं यौक्तिकं, न पञ्चम्या, अतश्चतुर्थ्यां सायत्सरिककृत्यसमाप्तिकार-
काणां पञ्चमी पृथिवदोषकृत् ज्ञेया । पुनर्यथा श्रीकल्पसूत्रे-“नो से कप्पइ त रयणिं उवाइणाविच्चए” इति पयमीमा-
श्रित्य प्रोक्तं, तथा चतुर्थ्यामेवास्मान्मानकानां चतुर्थ्यामाश्रित्यापि ज्ञेयं, ततश्चतुर्थ्यास्मान्मानकानां पञ्चम्या श्रीकल्पसूत्रस्य प्रथमतस्त पाठ-
वाचनेऽपि महान् दोषः । इति चतुर्थ्यां श्रीपर्युषणापर्वकरणम् ॥ ६१ ॥

॥ इति चतुर्थ्यां श्रीपर्युषणापर्वकरणम् ॥ ६१ ॥

खरतरगच्छाधीशा, स्त्रिनचन्द्रयुगप्रधानगुरुराजाः । श्रीपातिषाहिमान्या , समभूवन् भूमिविख्याताः ॥ १ ॥
 श्रीपूज्यमुख्यशिष्या , दक्षाः श्रीसकलचन्द्रनामानः । महुरवो गुणगुरव-स्तेषामेव प्रसादो मे ॥ २ ॥
 त्रयोदशमिरित्येव, पूर्ण प्रभोत्तैर्व्यधात् । तृतीयक प्रकटा श्री-समयादिमहान्दरः ॥ ३ ॥
 इति श्रीसमयसुन्दरोपाध्यायविरचिते श्रीसामाचारीवाचके पञ्चमप्रकाशे तृतीयः प्रकाशः सम्पूर्णः ॥ ३ ॥

इति श्रीसमयसुन्दरोपाध्यायविरचिते सामाचारीवाचके
 पञ्चमप्रकाशे तृतीयः प्रकाशः समाप्तः ॥ ३ ॥

॥ अथ चतुर्थः प्रकाशः ॥

॥ श्रीमत्स्थभणपार्श्वनाथाय नमः ॥

ननु-श्रीजिनवल्लभसूरीणा परमसविज्ञाना कठोरसत्क्रियापात्राणा का सामाचारी प्रवर्तते ? यदुपरि सर्वोऽपि श्रीखरत-
रगच्छसंघः प्रतिक्रमणादिक्रिया कुर्वाणोऽस्ति ? उच्यते-श्रूयताम्, एषा षत्वारिंशद्वाथारूपा तेषा सामाचारी, तथाहि—
“सम्म नमिच्च देवं, देविद्वद्विअपय महावीर । पढिक्कमणसमाचारो, भणामि जह्म समरामि अह ॥ १ ॥ पचवि-
हायारविसु-खिहेचमिह साह्म सावगो वावि । पढिक्कमण सह गुरुणा, गुरुविरहे कुणइ इक्को वि ॥ २ ॥ वदित्त चेइआइ,
दाच चचराइए खमासमणे । भूनिहियसिरो सयला-ऽइआरमिच्छुक्कह वेइ ॥ ३ ॥ सामाइअपुवमिच्छा-मि ठाइव काव-
सगमिच्छाइ । सुत्त भणिअ पलविअभूयकुप्परधरिअपहिरणओ ॥ ४ ॥ सजइ १ कविट्ठ २ घण ३ लय ४ लवुत्तर ५
खलिण ६ सबरि ७ बहु ८ पेहा ९ । धारुणि १० भमुह ११ गुलि १२ सीस १३ मूअ १४ हय १५ काय १६ निहलु १७
द्धी १८ ॥ ५ ॥ यमाइ १९ [घोहगमार्ह] दोसरहिय, तो कुणइ दुइसिओ तणुस्सग । नाभिअहो जाणुक्क, चतुरगुलठविअ-
कळिपट्ठो ॥ ६ ॥ तत्थ य घरेइ हिअए, अहक्क दिणकए अईआरे । पारेत्तु नमुक्कारेण पढइ चचवीसयपदह ॥ ७ ॥ सहा-
सणे पमज्जिय, उवविसिय अलम्माविअयवाहुजुओ । मुहणतग च कायं, पेहए पचवीसइहा ॥ ८ ॥ उट्ठियट्ठिओ सविणयं,

विहिणा गुरुणो करेइ किइकम्म । वत्तीसवोसरहिय, पणवीसावस्सगविसुच्च ॥ ९ ॥ यच्च १ पविच्च २ मणाट्ठिअ ३ परि-
विहिअ ४ मंकुसं ५ ससुवत्त ६ । कण्ठवरिणिअ ७ टोलगइ-८ ढढुर ९ चेइ-आवच्च १० ॥ १० ॥ मणदुट्ठ ११ रुट्ठ १२
तच्चिय १३ सट्ठ १४ झील्लिअ १५ तिणिअ १६ भट्ठणीअ च १७ । विट्ठमविट्ठ १८ संग १९ कर २० भोजण २१ मूण २२
मूअं च २३ ॥ ११ ॥ मय २४ भिच्छी २५ गारव २६ कारणेहिं २७ पल्लिओयि । [चि]अ २८ भयत्त च २९ । आल्लिच्च ३०
मणालिच्चं ३१ वूल्लिअ ३२ बुडुल्लिअ वत्तीसा ॥ १२ ॥ उपवेसमहाजाय, दुहोणय पयडवारसावत्त । एगनिरामणतिगुत्त,
वडसिर न मणंति पणवीसा ॥ १३ ॥ अह सम्ममवणअगो, करजुअधिहिधरिअपोत्तिरयहरणो । परिचितिय गइआरे,
जइकम्म गुरुपुरो विअहे ॥ १४ ॥ अह उवविसिसु सुत्त, सामाइअमाइअ पवीअ पयओ । अण्णमुट्ठियओ म्मि इद्या-इ पढइ
बुद्ध वट्ठिओ विहिणा ॥ १५ ॥ दाऊण वट्ठणं तो, पणगाइसु जइसु खामए तिल्लि । किइकम्म किरियठिओ, न्हो गाहा-
तिगं भणई ॥ १६ ॥ अह [इय] सामाइअवस्सगसुत्तमुच्चरिअ कावसगठिओ । चित्ठइ उज्जोयदुग, चरित्तअइआरमुच्चि-
कय ॥ १७ ॥ विहिणा पारिअ सम्म-वसुद्धिहेत्त च पठिअ उज्जोअ । तह सपलोयअरिह-त्तचेइज्जारोदणुस्सगं ॥ १८ ॥
क्काव उज्जोयगर, चित्तिय पारेइ सुद्धसम्भत्तो । पुक्खवरदीवह, कट्ठइ सुयसोहणनिमित्त ॥ १९ ॥ पुण पणवीसोस्सासं
वस्सगं कुणइ पारए विहिणा । तो सयलकुसलकिरिआ, फलाण सिद्धाण पढइ थय ॥ २० ॥ अह मुअसमिच्चिहेत्त, सुव
देवीए करेइ वस्सगं । चित्तेइ नमुक्कारं, सुणइ वदेइ व तीइ थुइ ॥ २१ ॥ एव खेत्तसुरीए, वस्सग कुणइ मुणइ देइ थुइ ।
पडिअं च पंचमगल उवविसइ पमज्ज सट्ठासे ॥ २२ ॥ पुब्बविहिणेय पेहिअ, पुत्तिं दाऊण वट्ठणं गुरुणो । इएक्काओ अणु-

सद्धि, -ति भणिअ जाणूहि तो ठाह ॥ २३ ॥ गुरुपुइगहणे शुइ तिअि, यद्धमाणक्खरस्सरो पढइ । सक्कथय थय पठिअ कुणइ
पच्छिउत्तस्सग ॥ २४ ॥ एव ता देवसिअं, राइअमवि एवमेव नवरि तहिं । पढम दावं मिच्छा-मि दुक्ख-मि पढइ सक्कथय
॥ २५ ॥ इडिय करेइ विहिणा, उस्सग चितए अ सज्जोय । बीअ दसणसुद्धीए चितए तथ इमेव ॥ २६ ॥ तइए
निसाअइयारे, जहक्कम्म चित्तिजण पारेइ । सिअथय पढिसा, पमअ सहासमुवविसइ ॥ २७ ॥ पुवं च पोत्तिपेहण-यदण-
मालोयसुत्तपढण च । वंदणखामणवंदण-गाहातिगपढणमुस्सगो ॥ २८ ॥ तथ वि चितए संयम-योगाण न जेण होइ
मे हाणी । त पढिवज्जामि तव, छम्मासं ता न कात्तमल ॥ २९ ॥ एगाइगुणतीसुणय अ पि न सहो न पचमासमवि । एव
च्च ति दुमास, न समत्यो एगमासं पि ॥ ३० ॥ जा त पि तेरसूणं, चरतीसइमाइअ दुहाणीए । जाव चरथ तो आय-
विवाइ आ पोरसि नमो वा ॥ ३१ ॥ जो सक त हिअए, धरित पारेत्तु पेहए पोत्ति । दाऊ यदणमसढो, त चिअ
पक्कखए विहिणा ॥ ३२ ॥ इच्छामो अणुसद्धिं, ति भणइ उववसिअ पढइ तिअि । शुई मित्तसद्धेण सक्कथयाइ तो चेइए
वंदे ॥ ३३ ॥ अह पक्खिय चरइसि-दिणमि पुव व तथ देवसिअ । सुत्त पढिक्कमित्त, तो सम्ममिम कम कुणइ
॥ ३४ ॥ मुहपोसिय वंदणय, सबुआखामणं तद्दालोए । वदण पसेयखामणाणि च यदणयमह सुत्त च ॥ ३५ ॥ सुत्त अणु-
द्वाण, उस्सगो पोत्ति वदण तह य । पज्जतिअखामण, तह चररो थोभवदणया ॥ ३६ ॥ पुवविहिणेव सव, देवसियं
वंदणाइ तो कुणइ । सिअसुरी उस्सगो, मेओ सतित्ययपढणे अ ॥ ३७ ॥ एव चि अ चत्तमासे, वरिसे अ जहक्कम्म
विहिणेयो । पक्खचत्तमास-वरिसेसु नवरि नाममि नाणत्त ॥ ३८ ॥ तह उस्सगोज्जोया, वारत्त वीसा सम्म गलिगचत्ता ।

सबुद्धास्वामण ति-पण सत्तं साद्वण जहसंख ॥ ३९ ॥ इयं जिणवह्महगणिणा, लिहिअ ज सुमरिअं च मइणायि । उत्सु-
समणाइअ, ज मिच्छामि पुक्कह तस्स ॥ ४० ॥”

॥ इति श्रीजिनवह्मसूरिसामाचार्यधिकारः ॥ ६२ ॥

ननु-श्रीजिनदत्तसूरीणां युगप्रधानगुरुणामपि अनायतनचैत्य-श्रीकृतमूलप्रतिमापूजा-प्रमुखनिर्णयधकवाक्यानि सामा-
धारीरूपाणि क्वाऽपि सकलितानि सन्ति ? सन्तीति ब्रूमः, स्वकृतोत्सृज्यपदोद्धाटनकुलके तैः सविस्तर प्ररूपितत्वात्
तथाहि, तत्कुलक-

“लिङ्गी जत्य गिहिव देवनिजए निचं निवासी तय, सुत्तेऽणायतण न तत्थ च जओ नाणाइबुद्धी भवे । निस्सानिस्स-
ज्जिण्णिदमदिदुग तस्साम हेव तय, सिद्धतमि पसिद्धमेव तहवी खिसंति ही बालिसा ॥ १ ॥ चेइअमदेसु जइवेसधारया
निद्धमेव निवसंति । तमणाययणं जइसावगेहिं सधु वज्जणिज्जति ॥ २ ॥ तस्सुत्तदेसणाकारएहिं केहिं तु यत्तइयासीहि । पढि-
वोहिअसावयचेइय पुणो बोइऽणाययण ॥ ३ ॥ एयमि हुत्सुत्त पुण, जुवइपवेसो निसाइ चेइहरे । रयणीइ जिणपइहा,
न्हाण नेवेज्जदाण च ॥ ४ ॥ पूएइ मूलपढिमपि साविआ बिइनिवसिसम्मत्त । गन्मापहारकक्षाण पि न हु दोइ
वीरस्स ॥ ५ ॥ कीरइ मासविहारोऽणुणाऽवि साहहिं नत्थि किर दोसो । पुरिसित्थीओ पढिमा, वहति तत्था-इमा बउरो
॥ ६ ॥ कउजसगरिआओ, न हुति बिदलति विरुहगाऽणत्त । न य सिंघियवेराइ, सच्चि संधवो दक्ख्हा ॥ ७ ॥
इरियावहिय पढिकमिअ जो जीणाईण पूअणाइ पुणो । कुज्जा इरिय पढिकमिअ कुणइ किइ[य]कम्मदाणाई ॥ ८ ॥ बिहि-

चेइअ नाम पि हु न जुच्चमेअ जमगमेणुत्तं । निस्साकढाइ णिणचेइआइ, लिंगीहि विजुआइ ॥ ९ ॥ तिच्चियमिच्चं कुज्जा,
 णिच्चियमिच्चं जलाइ मुज्जिआ । अजियज्जलाहारगिणी, पाणागारे समुच्चरइ ॥ १० ॥ सगय[ए]सूरे सूरुगमे अ भणि-
 णसि नत्थि किर दोसो । एगजुगे जुगपवरा, दस पच हवति न हु एगो ॥ ११ ॥ वत्तीस देविंदा, चत्तसद्दी नेअ हुति जिण-
 पयडा । पूआ अहुविअप्पा, पाससुपासा न नव ति फणा ॥ १२ ॥ खीरघएहिं ण्हाण, णिणपडिमाण न काड जुत्तमिण ।
 दवत्थयोचि काच, गिहीणमुविआ णिणपइडा ॥ १३ ॥ कत्थियडमावासाए, पच्छिमरयणीइ वीरपडिमाए । कीरइ न्हाण
 पूआ, वाइअ महनहणीअं च ॥ १४ ॥ लवढारसो वि दिज्जइ, विहि-णिणभवणमि सावएहिं पि । सासणसुराणमदो-ल्लण
 च तत्थेव जलकील ॥ १५ ॥ माहे मालारोषण-मिह कीरंत च साहए सिद्धिं । मालगहणे न्हाणे, जिणाण रयणीइ [ए] को
 दोसो ? ॥ १६ ॥ न्हवणयरत्तिहावधो, मुदाकल्लसेसु वासस्सेवाइ । सूरी विणा पइह, कुणइ अ वस्सुत्तमाईअ ॥ १७ ॥
 गिहिणोडवि दिसावधो, कीरतो धम्मसाहगो होइ । चेइवसहिनिवासीवि साहुवेसद्धिया पुजा ॥ १८ ॥ जिणविंशमणा-
 ययणं, न होइ निवसंति ते जहिं स मढो । सो सुविहियसाहहिं, परिहरिणिज्जो न य गिहीहि ॥ १९ ॥ मेरुगिरिमि तिअसा
 हि-वेहिं जिणजम्मन्हाणमवि किरिय । आरत्तिअमुत्तारिय, मगलदीव कय नह ॥ २० ॥ आरत्तिअमेगजिणि-दपडिम-
 पुरओ कय न निम्मल्ल । परिहाविज्जइ जेण, वत्थेण तमवि निम्मल्ल ॥ २१ ॥ आरत्तियमुवरिजल, भामिअइ तह पयत्तओ
 पूअ । तमि अ जमुत्तरते, तवुवरि कुसुमंजलिक्खेवो ॥ २२ ॥ आरत्तिय धरिज्जइ, अयंतराले वि चत्तरत तु । कीरइ नट्ट
 गीअ, घाइअमुअगीअ नट्टं च ॥ २३ ॥ जिणपुरओडवि फलक्खय-पमुह जं ढोइअ तु पूअडा । तमवि न कप्पइ

पठिक्मणाइ मोणेण कुणति ॥१०॥ गोयमपहिग्गइ १ मुक्खदहग २ मवडसत्तमी माणिकपत्थारिआइ तव अकरण ॥ ३१ ॥
 संपइकाले सावपपहिमाओ न वडिअति ॥३२॥ वेवस्स गाम १ गोचल २ आराम ३ कूवाइ ४ न कीरइ ॥३३॥ चेइअहराइसु
 अनुदधय पडिसेहो ॥३४॥ राईमई विरइगीवाई परिहारो ॥३५॥ जइअओ वि पारुत्थय विणा न न्हवण ॥ ३६ ॥ रयणीए
 नदि १ बलि २ पइट्ठा ३ रहवत्ता ४ न्हवणाई ५ समणा १ समणी २ सावय ३ सविआण ४ चेइअ पवेसो न मंगलदीवस्स
 न भामण ॥ ३७ ॥ न य आरसिए विसेस पूआ ॥ ३८ ॥ लवणस्स जलस्स य उत्तारिअ जलणे खिवण ॥ ३९ ॥ न य याल
 विणा आरसि अ मगळदीवा ॥ ४० ॥ न वेईए वेसा नद्धण ॥ ४१ ॥ न य लवहारसदाण ॥ ४२ ॥ लोण १ जल २
 आरसिआइ ३ खिजस्स सकेण न कय किंतु गीयत्थेहि आइण्णं सहरेण य सजुत्त ॥ ४३ ॥ अट्ठाहिआओ तहा आर-
 मिअबाओ जहा सत्तमी अट्ठमी नवमीओ अट्ठाहिआ मज्जे इति ॥ ४४ ॥ परिगहप्पमाणटिप्पणए मूलगुरुपासे इम
 गविमति छिडिअइ न इण अमेहिं वि आयरिय उवज्जाय घायणायरिपहिं विसे परिगहप्पमाणे स नाम छिडिअव ॥ ४५ ॥
 मूलगुरुपर्याणं काउ जाव विविक्खिय ठाणं न संपत्तो ताव घोवणीया सबवाणेसु साद्धहिं न कायवा ॥ ४६ ॥ कधक-
 धठियाए असमप्पिआए दंढगो न अप्येअबो आयरियउवज्जायाण गिण्हतेहिं पढम ददओ घेतवो पक्खा कयकध
 लिया ॥ ४७ ॥ आयरिय-उवज्जायाण कधकवली विहारभूमिए वेयाधच्चारेण घेतवा न पुण वायणायरिअस्स ॥ ४८ ॥
 बररो तिप्पाओ घेतवा न पुण तिभि ॥ ४९ ॥ अपठिक्कम्मत्त वदणदायारो सावया जहा पमाए तहा सप्पाए वि दोहि

છદનેહિં કમેળ આલોયણ સ્થામણં પદ્મસ્થાણં કરૈતિ, ન પુણ સદ્માએ પદમ છદણદુગેળ પદ્મસ્થાણ તતો દો દો છદનેહિં
 આલોયણ સ્થામણયા ॥ ૫૦ ॥ સાધય-પદિક્કમણસુત્તે તસ્સ ધમ્મસ્સ કેવલિપદ્મત્તસ્સત્તિ ન મળંતિ ॥ ૫૧ ॥ પદિક્કમણે
 સાહુણો સાવયા ય કાતસ્સગે આદ્ધાર મુક્કલં પિંતતિ ન પુણ ગાહારુવં ॥ ૫૨ ॥ યક્ષાણવાયણેવિ રાગહુણી ન કાયલો
 ॥ ૫૩ ॥ સામાદ્ધઅંદઠગ મુહપોત્તિઆ પઢિલેદ્ધણપુન મણિઅ તલો શ્રિઆવદ્ધિઆ પદિક્કમિજ્ઞા ન પુણ શ્રિઅ પદિક્ક
 મિત્તા તલો સામાદ્ધઅગહણ ॥ ૫૪ ॥ પવિસ્સયપદિક્કમણે પુદોકય આલોયણ મુત્તુ પરોપ્પર પગમહલીએ ન છદણા
 દોસો અલો મુહપોત્તિ પઢિલેહિજ્ઞા ॥ ૫૫ ॥ અદ્ધમીચત્તહસીસુ સવવાસકરણં સદ્ધ સામત્થે વીઆપચ્ચમીપગારસીસુ
 નિધિગયં અન્નયા પગમત્તમવિન્નણ આય સુદ્ધિય ગિલાણાદ્ધ મોત્તુ ॥ ૫૬ ॥ પદ્ધવિણ સપુણચિયવંદણા વેવાલપ ॥ ૫૭ ॥
 રત્તિપ ગુરુણો સોઅત્થં દુપ્પરિઆપ જલોહિય વીયરસ્સઠઠાવણ અદ્ધસારાદ્ધસુ લ્હણયાદ્ધ ધોવણ મહપ ધારેઅથ ॥ ૫૮ ॥
 વત્તમાસિયા ધોવણી ॥ ૫૯ ॥ વાસા વત્તમાસપ સૂરિણ પુકવલા નિસિજ્ઞા સવજ્ઞાયાસ્સ પગ કવલા વાયણાયરિઅસ્સ
 ય ॥ ૬૦ ॥ જેદ્ધત્તવજ્ઞાયા મહ-ત્તવજ્ઞાયા ઇતિ મળતિ ન પુણ અન્ને ॥ ૬૧ ॥ આયરિય નામ લેદ્ધાદ્ધસુ અમુગ આયરિય
 શ્રય લિદ્ધિઅથ ન પુણ સૂરિત્તિ ॥ ૬૨ ॥ સંધાદ્ધયથાહિરે મપ તસ્સ અતિય વત્થ પત્ત પુત્થઆદ્ધ પઢઆસણ કવલસદ્ધિઅ
 મૂલગુરુણો દિજ્ઞા ॥ ૬૩ ॥ સાદ્ધસુ કણિદ્ધો મોયણમહલિં સમુદ્ધરદ્ધ ॥ ૬૪ ॥ ઓમરાયણીઆ જલં વિહરતિ સો સા
 મસાદ્ધ ॥ ૬૫ ॥ વીસઅોસિરિમાલ-ઓસવાલ-પોરવાલ-કુલસમૂઅો વેવ આયરિઅો ઠાવિજ્ઞાદ્ધ સવજ્ઞાઅોવિ તદેવ ન
 પુણ વસાઅાતિઅો મહુત્તીયાણો ઠાવિજ્ઞાદ્ધ, વાયણાગુરુ જો ઘા સો ઘા ઠાવિજ્ઞાદ્ધ મહત્તરી સિરિમાલા વેવ ઠાવિજ્ઞાદ્ધ ॥ ૬૬ ॥

पडिक्कमणाइ मोणेण दुणति ॥ ३० ॥ गोयमपडिग्गइ १ सुक्खवद्दग २ मवढसत्तमी माणिक्कपत्थारिआइ तव अकरण ॥ ३१ ॥
 सपइकाले साययपडिमाओ न वडिअति ॥ ३२ ॥ देवस्स गाम १ गोउल २ आराम ३ कूवाइ ४ न कीरइ ॥ ३३ ॥ चेइअहराइसु
 अत्तुडच्चय पडिसेहो ॥ ३४ ॥ राईमई धिरहगीआई परिआरो ॥ ३५ ॥ जहल्लओ वि पारुत्थय विणा न न्हवण ॥ ३६ ॥ रयणीप
 नदि १ वलि २ यइहा ३ रहवत्ता ४ न्हवणाई ५ समणा १ समणी २ सावय ३ साविआण ४ चेइअ पवेसो न मंगलदीवस्स
 न भासण ॥ ३७ ॥ न व आरत्तिप विसेस पूआ ॥ ३८ ॥ लवणस्स जलस्स य चत्तारिम जलणे खिवण ॥ ३९ ॥ न य थाल
 विणा आरत्ति अ मगळदीवा ॥ ४० ॥ न चेईप वेसा नच्चण ॥ ४१ ॥ न य लवढारसदाण ॥ ४२ ॥ लेण १ जल २
 आरत्तिआइ ३ विणस्स सळेण न कय किंतु गीयरयेहिं आइण्णं सहारेण य सजुत्त ॥ ४३ ॥ अट्ठाहिआओ तहा आर-
 मिअआओ जहा सत्तमी अट्ठमी नवमीओ अट्ठाहिआ मन्ने इति ॥ ४४ ॥ परिगहप्पमाणटिप्पणप मूलगुरूपासे इम
 गहिअति छिहिअइ न चण अन्नोहिं वि आयरिय चवन्नाव वायगायरिपहिं विसे परिगहप्पमाणे स नाम छिहिअ ॥ ४५ ॥
 मूलगुरूपत्याण क्कट जाव विवक्सिय ठाणं न संयचो ताव घोवणीया सबठणेसु साहुहिं न कायवा ॥ ४६ ॥ कंघक-
 बलियाप असमपिआप वंढगो न अप्पेअवो आयरियतवज्झायाण गिण्हतेहिं पढम दडओ घेतवो पण्छा कघकंघ
 छिआ ॥ ४७ ॥ आयरिय-सवन्नायाणं कघकबली विहारमूमिप वेयावब्बारेण घेतवा न पुण चायगायरिअस्स ॥ ४८ ॥
 वढरो तिप्पाओ वेतवा न पुण तिप्पि ॥ ४९ ॥ अपडिक्कमंत वंढणदायारो सावया जहा पभाप तहा समाप वि दोहिं

छदणेहिं क्रमेण आलोयण खामर्णं पञ्चक्खाण करेति, न पुण सयाए पढम छदणवुणेण पञ्चक्खाण ततो दो दो छदणेहिं
आलोयण खामणया ॥ ५० ॥ सावय-पडिक्कमणसुचते तस्स धम्मस्स केयलिपन्नत्तस्सत्ति न भणंति ॥ ५१ ॥ पडिक्कमणे
साहूणो सावया य काचस्सग्गे आइआर मुक्कल विवतति न पुण गाहारुवं ॥ ५२ ॥ धक्खाणवायेणेवि रागझुणी न कायवो
॥ ५३ ॥ सामाइअदहगं मुहपोसिआ पडिलेहणपुन भणिअ तवो इरिआवहिआ पडिक्कमिज्झइ न पुण इरिअ पडिक्क
मिआ तवो सामाइअगहण ॥ ५४ ॥ पक्खियपडिक्कमणे पुढोकय आलोयण मुजु परोप्पर पगमइलीए न छदणा
दोसो अओ मुहपोत्ति पडिलेहिज्झइ ॥ ५५ ॥ अट्टमीचचइसीसु सववासकरण सइ सामत्ये वीआपचमीएगारसीसु
निविगय अन्नया पगमत्तमविज्जण जाय खुडिय गिलाणाइ भोजु ॥ ५६ ॥ पइविण सपुण्णचियवंदणा देवालय ॥ ५७ ॥
रत्तिए गुरुणो सोअत्यं दुप्परिआए जलोछिय चीयरखइठावण अइसाराइसु लूहणयाइ घोवण भइए धारेअव ॥ ५८ ॥
चवमसिया घोवणी ॥ ५९ ॥ वासा चवमासए सूरिण पुकंवल निजिज्जा सवज्जायस्स पग कवला वायणायरिअस्स
य ॥ ६० ॥ जेठुचवज्जाया मह-चवज्जाया इति भणंति न पुण अन्ने ॥ ६१ ॥ आयरिय नाम लेहाइसु अमुग आयरिय
इय लिहिअव न पुण सूरिचि ॥ ६२ ॥ संघाटयवाहिरे मए तस्स अतिय वत्थ पत्त पुत्थआइ पढआसण कथलसहिअ
मूलगुरुणो दिज्झइ ॥ ६३ ॥ साहसु कणिठो भोयणमइलिं समुद्धरइ ॥ ६४ ॥ ओमरायणीआ जलं विहरति सो सा
मसाइअ ॥ ६५ ॥ वीसओसिरिमाल-ओसवाल-पोरवाढ-कुलसमूओ चेव आयरिओ ठाविज्झइ सवज्जाओवि तहेव न
पुण दसाआतिओ महुत्तीयाणो ठाविज्झइ, वायणागुरु जो धा सो धा ठाविज्झइ महुत्तरी सिरिमाला चेव ठाविज्झइ ॥ ६६ ॥

पठिक्कमणाइ मोणेण कुण्ठति ॥ ३० ॥ गोयमपडिगाइ १ मुक्खदसुग २ मरुदसत्तमी माणिक्कपत्थारिआइ तव अकरण ॥ ३१ ॥
 सपइक्कले सावयपडिमाओ न धहिज्जति ॥ ३२ ॥ देवस्स गाम १ गोत्तल २ आराम ३ कूवाइ ४ न कीरइ ॥ ३३ ॥ चेइअहराइसु
 अद्दुठचय पडिसेहो ॥ ३४ ॥ राईमई धिरइणीआई परिहारो ॥ ३५ ॥ जइअओ वि पारुत्थय धिणा न न्हवणं ॥ ३६ ॥ रयणीए
 नदि १ वलि २ पइट्ठा ३ रइजत्ता ४ न्हवणाई ५ समणा १ समणी २ सावय ३ साविआण ४ चेइअ पवेसो न मगलदीवस्स
 न भामण ॥ ३७ ॥ न य आरत्तिए विसेस पूआ ॥ ३८ ॥ लवणस्स जलस्स य उचारिम जलणे खिवण ॥ ३९ ॥ न य थाल
 धिणा आरत्ति अ मगलदीवा ॥ ४० ॥ न चेईए वेसा नब्बण ॥ ४१ ॥ न य लवढारसदाण ॥ ४२ ॥ लोण १ जल २
 आरत्तिमाइ ३ जिणस्स सक्केण न कय किंतु गीयत्थेहिं आइण्णं सहारेण य सजुत्त ॥ ४३ ॥ अट्ठाहिआओ तहा आर-
 मिअबाओ जहा सत्तमी अट्ठमी नवमीओ अट्ठाहिआ मन्ने इति ॥ ४४ ॥ परिगहप्पमाणटिप्पणए मूलगुरुपासे इम
 गहिअति लिहिज्जइ न उण अणेहिं वि आयरिय उवज्जमाय वायणायरिपहिं विस्रे परिगहप्पमाणे स नाम लिहिअय ॥ ४५ ॥
 मूलगुरुपत्त्याण क्कट्र जाव विवक्खियं ठाणं न संपत्तो ताव धोवणीया सबढाणेसु साहूहिं न कायघा ॥ ४६ ॥ कंधक-
 बलियाए असमपिआए दंडगो न अप्पेअओ आयरियउवज्जमायाण गिण्हतेहिं पढम दढओ घेतवो पक्खा कधकब
 लिया ॥ ४७ ॥ आयरिय-उवज्जमायाण कधकबली विहारभूमिए वेयाधब्बगरेण घेतवा न पुण वायणायरिअस्स ॥ ४८ ॥
 वढरो तिप्पाओ घेतवा न पुण तिप्पि ॥ ४९ ॥ अपठिक्कम्मत्त बढणढायारो सावया ज्जटा पभाए तहा सप्पाए वि दोहिं

किमपि न आनाय्य किं तु सघाटक प्रातः पृष्ठा । ८ । पश्चात् वषपयाच । पश्चात् ॥ १० । संस्कारके सामान्यतपोघनस्य कम्बलिका निषिद्धा ग्लानवर्जः । ११ । क्रीतादिना वस्त्रादि अपूर्वं न आनाय्य वर्जने । १० । संस्कारके सामान्यतपोघनस्य कम्बलिका निषिद्धा ग्लानवर्जः । ११ । क्रीतादिना वस्त्रादि अपूर्वं न आनाय्य । १२ । सागारिकसमस्त गाढकलहे आचाम्लं अज्ञाते निर्विकृतिक । १३ । सागारिकेभ्यो याचकेभ्यश्च निजाश्रपानादि न देय । १४ । उपाध्यायवाचनाचार्ययोः मण्यक्षपूजानिषेधः । १५ । गुरोराज्ञया विहारो गमनागमनादिक । १६ । उपाध्यायवाचनाचार्याणां प्रावृत्तानामेव उपयोगकरण आचार्यवत् । १७ । उपाध्यायवाचनाचार्याणां आरात्रिकावतारणं न । १८ । प्रथमदिने आचार्योपाध्यायवाचनाचार्यैः यथाज्येष्ठ रात्रिक पादशौचं कार्यं । १९ । उपाध्यायवाचनाचार्याणां पुष्टपहे कम्बल वस्त्रं च नास्ति । २० । भोजनकाले आचार्योपाध्यायाभ्रे पट्टक धार्यं, न वाचनाचार्याभ्रे । २१ । व्याख्या-नारम्भे गरुडाधिपतेः नमस्कारकथनं प्रतिक्रमणं तन्नाम कथनं च । २२ । दीक्षादानं मूलगुरोस्त्वदाज्ञया आचार्याणां च । २३ । सागारिकदृष्टौ चच्छोऽञ्जनाभ्यगनिषेधोऽन्यत्र हस्तपादमुखशौचात् । २४ । वर्षाचतुर्मास्या एका विकृतिः धीरक-त्वागके च बालग्लानवर्जः । २५ । रात्रकाचरनिषेधः । २६ । देवस्य ज्ञानस्व च न काऽपि व्यापार्यं देवकार्योदन्यत्र । २७ । पूर्वैर्ज्ञात्वावाप्तोः नन्दीश्वरदेववन्दनः । २८ । कार्तिकचातुर्मासिक पारण बहिर्विधेयं यतनया । २९ । गुरुरूपद्रव्यमपि शेषस्व-ज्ञानस्यवत् । ३० । अकाले संज्ञायां यथा उपवासः प्रवेश्यः । ३१ । अष्टमीचतुर्दश्योः पादशौचवर्जं चच्छोलना-दिषेधः करणे उपवासः । ३२ । उत्सर्गेण शुग्धनिषेधः यः कश्चित् लघयिष्यति तस्याज्ञार्भगः इति ॥ ३३ ॥

॥ इति व्यवस्थापत्राधिकारः ॥ ६५ ॥

पये सदजाय दुष्पटितेष्टा गोअरपरिअमंगेचि जहा-जेष्टं साहूणो विस्सामिअ विस्सामिअ सुह विहारो पुस्सिअवो ॥ ६७ ॥

पये सदजाय दुष्पटितेष्टा जोगा वोढवा ॥ ६८ ॥ धीरस्स छ कक्षाणा य ॥ ६९ ॥^१

साहूण पढमो-वहाणे बुहे ववरज्जयणाइ जोगा वोढवा ॥ ६४ ॥

॥ इति श्रीखिनपतिचूरिसामाचार्यविकारः ॥ ६४ ॥

ननु-श्रीखतरगण्डे पठत्सामाचारीत्रयातिरिक्तं व्यवस्थापत्रमपि किमपि वर्तते न वा ? उच्यते-वर्तते एव साधूनां

शिक्षारूपं, तथाहि--

सर्वं वस्त्रपात्रादि विहृत्य मूलगुरुभ्यो निवेदनीय । १ । प्रामृतकाविपरिष्ठापने आचाम्लं, अम्यत्र चातुर्मासिक-सायत्स-

रिकपारणात् । २ । पात्रशालने कस्यपरिष्ठाने निर्विकृतिकं । ३ । गुरुणासह सत्त्वारक-मुखयत्रिकाऽप्रतिष्ठेत्तने निर्मि-

तिक मार्गधम्ममलानत्वादिकारणं विना । ४ । गुरोरनापृच्छया साधुभ्यो वस्त्रादिदानं न कार्यम् । अन्यत्र दृयक सपाटकान्

। ५ । पात्र त्रेफणक षट्मंगे आचाम्लं । ६ । चेतनी ठाकणी प्रभृतिभगे निर्विकृतिक । ७ । आत्मरुध्या गृहस्थपाश्यात्

। ८ । पात्र त्रेफणक षट्मंगे आचाम्लं । ९ । चेतनी ठाकणी प्रभृतिभगे निर्विकृतिक । १० । आत्मरुध्या गृहस्थपाश्यात्

। ११ । पात्र त्रेफणक षट्मंगे आचाम्लं । १२ । चेतनी ठाकणी प्रभृतिभगे निर्विकृतिक । १३ । आत्मरुध्या गृहस्थपाश्यात्

। १४ । पात्र त्रेफणक षट्मंगे आचाम्लं । १५ । चेतनी ठाकणी प्रभृतिभगे निर्विकृतिक । १६ । आत्मरुध्या गृहस्थपाश्यात्

। १७ । पात्र त्रेफणक षट्मंगे आचाम्लं । १८ । चेतनी ठाकणी प्रभृतिभगे निर्विकृतिक । १९ । आत्मरुध्या गृहस्थपाश्यात्

। २० । पात्र त्रेफणक षट्मंगे आचाम्लं । २१ । चेतनी ठाकणी प्रभृतिभगे निर्विकृतिक । २२ । आत्मरुध्या गृहस्थपाश्यात्

ननु-आविका आवर्को वा यदा मुखवस्त्रिकोपरि वन्दनक दद्यते तदा एकपट्टाया मुखवस्त्रिकाया उपरि तत् दान घटामाटीकते ? , किंवा द्विपट्टाया उपरि ? उच्यते—एकपट्टायाः, न द्विपट्टायाः, यतो वन्दनकावसरे पूज्यपादयुगमकल्पना मुखवस्त्रिकाया मध्यभागे कथिताऽस्ति । द्विपट्टायास्तस्या उपरि वन्दनकदाने मुखवस्त्रिकाया मध्यभागो न भवति किन्तु चतुर्थभागः, स तु विरुद्धो ग्रन्थेऽप्रतिपादनात्, तस्या मध्यभागे वन्दनकदान तु श्रीअभयदेवसूरिकृतवन्दनकभाष्ये प्रोक्तमस्ति, तथाहि—

“तह वि छिन वामयजाणु नमिऊण तस्य मुष्टपुसिं । रयहरणमज्झभागमि ठावणें पुज्जपायजुग ॥ १ ॥

एव सुसावओ वि णु दुवालसावत्तवंढणं दिस्सो । मुष्टपुत्तिमज्झभागमि ठावणें पुज्जपायजुग ॥ २ ॥

॥ इत्येकपट्टमुखवस्त्रिकोपरि वन्दनकदानाविकारः ॥ ६८ ॥

ननु-श्रीखरतरगच्छे पदस्यानां व्यवस्थाविधिः कोऽपि प्राक्तनोऽस्ति न वा ? उच्यते—अस्तीति । तथाहि-श्रीयुगप्रधानाचार्यस्य गच्छाधिपतेः पाञ्चजन्यशब्दधावनादिना प्रवेशः क्रियते, निरुद्धन च क्रियते, मङ्गलकलशः सम्मुखमागच्छति [आनीयते], व्याख्यानं कृते सति आविका गीत गायन्ति, इति संक्षेपेण श्रीयुगप्रधानाचार्यस्य प्रतिपत्तिः ॥ १ ॥

द्वितीयस्थानीय-सामान्याचार्यस्य नगरप्रवेशे चतुर्विधसधः सम्मुख आगच्छति, शङ्खो वाद्यते, आविकाश्च गीत

ननु-देवयन्दनाऽनन्तरं श्रीआचार्यमिश्र-इत्यादि क्षमाश्रमणचतुष्टयादारम्य क्षेत्रदेवतास्तुतिपूर्वकवन्दनद्वयदानेन नमोऽर्हस्तिस्त्रा इत्यादिपर्यन्त आन्तरणीनामकः छन्दनादोषः प्रतिपादितोऽस्ति, अतः पाक्षिकप्रतिक्रमणे क्षामणाकाले परस्पर आतरणीदोषो न गण्यमानोऽस्ति, तत् क्वाऽपि प्रतिपादितमस्ति न वा ? उच्यते-श्रीखिनपतिसूरिसामाचार्यां स्पष्ट तदक्षराणि सन्ति, तथाहि-"पक्षिस्त्रयपङ्क्तिक्रमणे पुढोक्य आलोयण मोसु परोप्पर एग मढलीए न छवणा दोसो अओ मुहपचि पढिलेहिज्ज" १ एव श्रीखिनप्रमसूरिकृतविचित्रपायामपि, तथाहि-"पक्षिस्त्रयपङ्क्तिक्रमणे पत्तेअस्वामणकुणताण पुढो क्य आलोयण मोसु नस्थि छवणादोसो अओ खेव अम्ह सामाचारीए मुहपचिआ पत्तेअ स्वामणानन्तर पढिलेहिज्ज इत्ति २ एवं तरुणप्रमसूरिकृत-वालावबोघेऽयि ज्ञेयम् ३ ॥

॥ इति पाक्षिकप्रतिक्रमणे क्षामणाया न आन्तरीणानामकः छन्दना-योपाधिकारः ॥ ६६ ॥

ननु-देवसिय वङ्कसं कियन्त काल कथ्यते !, कियन्त काल च राइय वङ्कसं पठ्यते ? उच्यते-प्रादोषिके प्रतिक्रमणे रात्रिप्रथमप्रहर यावत् देवसिय कथ्यते, पूर्वाह्णे तु दिवसप्रथमप्रहर यावत् राइय कथ्यते, यदुक्त श्रीआवश्यकचूर्णौ (५१ पत्रे) तृतीयाध्ययने, तथाहि-"एवं देवसिओ वङ्गणग विद्धानं भणिय । रत्तिमाइसुवि जेसु ठाणेसु दिवसगहण तत्थ राई गादी वि भाणियबा । पादोसिए जाव पोरसी न उग्याडेइ ताव देवसिअ भण्णाइ, पुण्णे जाव पोरिसी न उग्याडेइ ताव राइयअ" इत्यादि ॥ ६७ ॥

॥ इति देवसिअं राइयं पाठकालाधिकारः ॥ ६७ ॥

ननु-श्राविका श्रावर्को वा यदा मुखवस्त्रिकोपरि वन्दनक ददते तदा एकपट्टाया मुखवस्त्रिकाया उपरि तत् दान घटामाटीकते ? , किंवा द्विपट्टाया उपरि ? उच्यते—एकपट्टायाः, न द्विपट्टायाः, यतो वन्दनकावसरे पूज्यपादयुग्मकल्पना मुखवस्त्रिकाया मध्यभागे कथिताऽस्ति । द्विपट्टायास्तस्या उपरि वन्दनकदाने मुखवस्त्रिकाया मध्यभागो न भवति किन्तु चतुर्थभागः, स तु विरुद्धो ग्रन्थेऽप्रतिपादनात्, तस्या मध्यभागे वन्दनकदान तु श्रीअभयदेवसूरिकृतवन्दनकभाष्ये प्रोक्तमस्ति, तथाहि—

“तद् वि छिन वामयजाणु नमिक्कण तत्थ मुहपुत्तिं । रयहरणमज्झभागमि ठावणं पुज्जपायजुगं ॥ १ ॥

एव सुसावजो वि हु तुवालसावत्तवंदण दिंचो । मुहपुत्तिमज्झभागंमि ठावणं पुज्जपायजुग ॥ २ ॥

॥ इत्येकपट्टमुखवस्त्रिकोपरि वन्दनकदानाधिकार ॥ ६८ ॥

ननु-श्रीखरतरगच्छे पदस्याना व्यवस्थाविधिः कोऽपि प्राक्तनोऽस्ति न वा ? उच्यते—अस्तीति । तथाहि-श्रीयुगप्रधानाचार्यस्य गच्छाधिपतेः पाञ्चजन्यशब्दवादनविना प्रवेश क्रियते, निश्चयं च क्रियते, मङ्गलकलशः सम्मुखमागच्छति [आनीयते], व्याख्याने कृते सति श्राविका गीत गायन्ति, इति संक्षेपेण श्रीयुगप्रधानाचार्यस्य प्रतिपत्तिः ॥ १ ॥

द्वितीयस्यानीय-सामान्याचार्यस्य नगरप्रवेशे चतुर्विधसधः सम्मुख आगच्छति, शब्दो वाच्यते, श्राविकाश्च गीत

अनुयोगपटिगणतयं करेमि कावस्सग” इत्यादि मणित्वा कायोत्सर्गं क्रियते, लोगस्स उज्जोअगरे एको चिन्त्यते पायंते च लोगस्स १ कथ्यते, यदा उद्देशका अध्ययनानि च परिपूर्णानि भवन्ति, तदा वन्दनकद्वय दीयते, समाप्तो प्रारम्भे च वन्दनकद्वय दीयते । इत्यनुयोगविधिः, उद्देशो वाचनासूत्रप्रदानमित्यर्थः १, समुद्देशो व्याख्याया अर्थप्रदानमिति २, अनुज्ञा सूत्रार्थयोः अन्यप्रधानं प्रति अनुमनन ३, सुखवखिका प्रतिलेख्य वन्दनकद्वय दीयते, पश्चात् क्षमाश्रमणदान-पूर्वमनुयोगं विससर्जः । अनुयोगविससर्जनार्थं करेमि कावस्सगमित्यादि भजित्वा कयोत्सर्गे नमस्कार एकस्मिन्त्यते पार्यतेऽपि एकः कथ्यते पश्चाद् विश्रामण्य कृत्वा मिथ्या दुष्कृत दीयते ॥ ७० ॥

॥ इत्यनुयोगदानविससर्जनविधिरधिकारः ॥ ७० ॥

ननु-पाक्षिक-चातुर्मासिकप्रतिक्रमणे यथा भवनदेवतायाः कायोत्सर्गः स्तुतिश्च कथ्यते—तथा सायत्सारिकप्रतिक्रमणेऽपि कथ्यते न वा ? उच्यते पाक्षिक-चातुर्मासिक-सायत्सारिकप्रतिक्रमणे भवनदेवतां पुनं अधिक्ती कहिजइ इति श्रीतरुणप्रभ-सूरिकृतवालावबोधवचनप्रामाण्यात् कथ्यते एव, यत्तु श्रीविधिप्रपाया श्रीजिनप्रभसूरिभिः प्रोक्त “सायच्छरिए भवन-देवता कावस्सगो न कीरइ, न य पुनं असज्जायकावस्सगोवि न कीरइ” इति तत्परमार्थं तु त एव जाणमि । ननु श्रीतरुणप्रभसूरिवचनोक्तिसम्मतं कुत्राऽप्यस्ति जीर्णग्रन्थे ? उच्यते-हेतुगर्भे तथैव प्रतिपादनात्, तथाहि-श्रुतदेवतायाः प्रत्यहं स्मृत्या तु आराध्यत्वेन तद्धिने-तत्कायोत्सर्गस्थाने भवनदेवताकायोत्सर्गः, क्षेत्रदेवतायाः प्रत्यहं स्मृतौ भवनत्वे

वेत्रान्तरगतत्वात् भवनदेव्या अपि स्मृतिः कृतैव, तथापि पूर्वदिने तस्या अपि बहुमानार्हत्वात् कायोत्सर्गः साक्षात् क्रियते, स्वस्थाने अखितयान्तिस्त्व पाठश्च । उक्तं च—

“पुष्टं विहिणेव सधं, देवसिअ वदणाइतो कुणइ । सिज्झसुरी वस्सगो, मेओ संतिथयपढणे य ॥ १ ॥”

इत्यादि पाक्षिकप्रतिक्रमणविधिः । चातुर्मासिक-सावत्सरिकप्रतिक्रमणयोरपि क्रम एव, नवर नाम्नि विशेषः, कायोत्सर्गे च चातुर्मासिकप्रतिक्रमणे चतुर्विंशतिसंवर्धयतिः चिन्तन । सावत्सरिकप्रतिक्रमणे च चत्वारिंशच्चतुर्विंशतिस्त्व, तदन्ते एको नमस्कारश्च चिन्त्यते । धामणकं च पाक्षिकचातुर्मासिकयोः पञ्चानां, सावत्सरिके च सप्तानां, श्रीगुर्वादीनां यदि द्वौ श्रेयौ तिष्ठतः ॥ उक्तं च—

“एव चिअ चरम्मासे, वरिसे अ जइक्कम विही नेओ । पक्खियचरमासवरिसे-सु नवरि नाममि नाणच ॥ १ ॥

तइ वस्सगो ज्जोया, वारस वीसा समं गलिंगघत्ता । संबुद्धखामण ति-पण-सत्त साहूण जइ सत्वं ॥ २ ॥”

इत्थमेव श्रीप्रवचनसारोद्धारवृत्तौ, तथाहि—

“पाक्षिकाविषु त्रिषु श्रुतदेवताकायोत्सर्गस्थाने भवनदेवताकायोत्सर्गः क्रियते” इत्यादि । एव श्रीदेवेन्द्रसूरिविरचित-पद्मवस्तुकवन्द्यारकवृत्तावपि (८५ पत्रे) पाक्षिक-चातुर्मासिक-सावत्सरिक-प्रतिक्रमणत्रयेऽपि भवनदेवताकायोत्सर्गः प्रतिपादितोऽस्ति, तथाहि-तथा पाक्षिकादीनि—

अनुयोगपट्टिगहणत्वं करोमि कारस्सर्गं" इत्यादि भणित्वा कायोत्सर्गं क्रियते, लोकास्तत्र रज्जोभङ्गे पक्षो विन्दते तदेव च लोकास्तत्र १ कथ्यते, यथा तदेवैषाका अन्वयनानि च परिपूर्णानि भवन्ति, तदा यन्दनच्छदं दीयते, मृत्तानि मृत्तानि च यन्दनकक्षयं दीयते । इत्यनुयोगविधिः, तदेवैषो वाचनासूत्रप्रदानमित्यर्थः १, ममुदेवो व्याख्याया त्रयं दत्तानि ते ३ २, अनुज्ञा सूत्रार्थयोः सन्वयवत्त्वं प्रति अनुमननं ३, मुखवचिका प्रतिहेत्यप्ययन्दनच्छदं दीयते, यथा यन्दनच्छदं दत्तं पूर्वमनुयोगं विसर्ज्यः । अनुयोगविसर्जनार्थं कारस्सर्गं करोति कारगगनमित्यादि भणित्वा कायोत्सर्गं नमस्कार एकमिन्त्यते पार्यतेऽपि एकः कथ्यते यथा च विश्रामस्य कृत्वा निष्पत्त्या पुच्छत दीयते ॥ ७० ॥

॥ इत्यनुयोगदानविसर्जनविधिरधिकारः ॥ ७० ॥

ननु-पाषाणिक-चातुर्मासिकप्रतिक्रमणे यथा भवनदेयतायाः कायोत्सर्गं स्तुतिश्च कथ्यते-तथा मारुतांश्चैव नैकानि नैकानि कथ्यते न वा ! उच्यते पाषाणिक-चातुर्मासिक-सावत्सरिकप्रतिक्रमणे भवनदेयता पुनं अपि की कदिता इति भ्रातृभ्रातृभ-वैषता कारस्सर्गो न कीरइ, न य पुनं असंज्ञायकारस्सर्गोऽपि न कीरइ" इति तत्परमार्थं तु त एव जानन्ति । ॥ श्रीतरुणप्रमसूरिवचनोक्तिसम्मतः कुत्राप्यस्ति जीर्णग्रन्थे ! उच्यते-हेतुगर्भे तथैव प्रतिपादनात्, तथाहि-श्रुतदेयतायाः प्रत्यहं स्मृत्या तु आराध्यत्वेन तद्विने-तत्कायोत्सर्गस्थाने भवनदेयताकायोत्सर्गः, क्षेत्रदेयतायाः प्रत्यहं स्मृतौ भवनस्य

भेदान्तर्गतत्वात् भवनदेव्या अपि स्मृतिः कुतैव, तथापि पर्वदिने तस्या अपि बहुमानार्हत्वात् कायोत्सर्गः साक्षात् क्रियते, स्वस्थाने अशितशान्तिस्तथ पाठ्य । उक्तं च—

“पुत्र विहिणेव सद्यः, देवसिद्धि यदणाइतो कुण्ड । सिञ्जसुरी उस्समो, मेओ संतिथयपढणे य ॥ १ ॥”

इत्यादि पाक्षिकप्रतिष्ठापनविधिः । चातुर्मासिक-सावत्सरिकप्रतिक्रमणयोरपि क्रम एव, नवर नाम्नि विशेषः, कायोत्सर्गे च चातुर्मासिकप्रतिक्रमणे चतुर्विधतिस्रवविधतिः चिन्तन । सावत्सरिकप्रतिक्रमणे च चत्वारिंशच्चतुर्विंशतिस्तव, तदन्ते एको नमस्कारश्च चिन्त्यते । क्षामणकं च पाक्षिकचातुर्मासिकयोः पञ्चानां, सावत्सरिके च सप्तानां, श्रीगुर्वादीनां यदि द्वौ शेषौ तिष्ठतः ॥ उक्तं च—

“एवं चित्र चरम्मासे, वरिसे अ जहक्कम विही नेओ । पक्खियचउमासवरिसे-सु नवरि नाममि नाणत्त ॥ १ ॥
तद्द उस्सगो ज्जोया, वारस वीसा समं गळिगच्चा । संबुद्धसामण ति-पण-सत्त साहूण जह सल्ल ॥ २ ॥”

इत्यमेव श्रीप्रवचनसारोद्धारवृत्तौ, तथाहि—

“पाक्षिकादिषु त्रिषु शुतदेवताकायोत्सर्गस्थाने भवनदेवताकायोत्सर्गः क्रियते” इत्यादि । एव श्रीदेवेन्द्रसूरिविरचित पदावश्यकवन्द्यारकचृत्तावपि (८५ पत्रे) पाक्षिक-चातुर्मासिक-सावत्सरिक-प्रतिक्रमणत्रयेऽपि भवनदेवताकायोत्सर्गः प्रतिपादितोऽस्ति, तथाहि—तथा पाक्षिकादीनि—

अनुयोगपद्धिगाहणतय करेमि कावस्सग" इत्यादि भणित्वा कायोत्सर्गं क्रियते, लोगस्स सज्जोअगरे एको चिन्त्यते पार्यते च लोगस्स १ कथ्यते, यदा चदेवका अध्ययनानि च परिपूर्णानि भवन्ति, तदा वन्दनकद्वय दीयते, समाप्तो प्रारम्भे च वन्दनकद्वयं दीयते । इत्यनुयोगविधिः, चदेवो धावनासूत्रप्रदानमित्यर्थः १, समुवेसो व्याख्याया अर्थप्रदानमिति २, अनुज्ञा सूत्रार्थयोः अन्यप्रदानं प्रति अनुमनन ३, मुखवस्त्रिका प्रतिलेख्य वन्दनकद्वय दीयते, पश्चात् क्षमाश्रमणदानपूर्वमनुयोगं विससर्जः । अनुयोगविसस्र्जनार्थं कावस्सगं करेह । अनुयोगविसर्जनार्थं करेमि कावस्सगमित्यादि भणित्वा कयोत्सर्गो नमस्कार एकस्मिन्त्यते पार्यतेऽपि एकः कथ्यते पश्चाद् विश्रामण्यं कृत्वा मिथ्या दुष्कृत दीयते ॥ ७० ॥

॥ इत्यनुयोगदानविसर्जनविधिरधिकारः ॥ ७० ॥

ननु-पाखिक-चातुर्मासिकप्रतिक्रमणे यथा भवनदेवतायाः कायोत्सर्गः स्तुतिश्च कथ्यते-तथा सायत्सरिकप्रतिक्रमणेऽपि कथ्यते न वा ? उच्यते पाखिक-चातुर्मासिक-सावत्सारिकप्रतिक्रमणे भवनदेवता पुई अधिकी कहिजइ इति श्रीतरुणप्रभसूरिकृतषालाववोधवचनप्रामाण्यात् कथ्यते एव, यत्तु श्रीविधिप्रपाया श्रीजिनप्रभसूरिभिः प्रोक्त "सायच्छरिए भवनदेवता कावस्सगो न कीरइ, न य पुई असज्जायकावस्सगोवि न कीरइ" इति तत्परमार्थं तु त एव जाणन्ति । ननु श्रीतरुणप्रभसूरिवचनोक्तिसम्मतः कुत्राऽप्यस्ति जीर्णग्रन्थे ? उच्यते-हेतुगर्भे तथैव प्रतिपादनात्, तथाहि-श्रुतदेवतायाः प्रत्यहं स्मृत्या तु आराध्यत्वेन तस्मिन्-तत्कायोत्सर्गस्थाने भवनदेवताकायोत्सर्गः, क्षेत्रदेवतायाः प्रत्यहं स्मृतौ भवनस्य

क्षेत्रान्तर्गतत्वात् भवनदेव्या अपि स्मृतिः कृतैव, तथापि पर्वदिने तस्या अपि बहुमानार्हत्वात् कायोत्सर्गः साक्षात् क्रियते, स्वस्थाने अजितशान्तिस्तव पाठ्य । उक्तं च—

“पुष विहिणेव सबं, देवसिअ वदणाइतो कुणइ । सिञ्जसुरी वस्सगो, मेओ संतिथयपढणे य ॥ १ ॥”

इत्यादि पाक्षिकप्रतिक्रमणविधिः । चातुर्मासिक-सावत्सरिकप्रतिक्रमणयोरपि क्रम एव, नवर नाम्नि विशेषः, कायोत्सर्गे च चातुर्मासिकप्रतिक्रमणे चतुर्विंशतिस्रवविंशतिः चिन्तन । सावत्सरिकप्रतिक्रमणे च चत्वारिंशच्चतुर्विंशतिस्तव, तदन्ते एको नमस्कारश्च चिन्त्यते । क्षामणकं च पाक्षिकचातुर्मासिकयोः पद्याना, सावत्सरिके च सप्ताना, श्रीगुर्वादीना यदि द्वौ शेषौ तिष्ठतः ॥ उक्तं च—

“एव चिअ चरम्मासे, वरिसे अ जहक्कम विही नेओ । पक्खियच्चमासवरिसे-सु नवरि नाममि नाणत्त ॥ १ ॥

तह वस्सगो ज्योया, बारस वीसा समं गल्लिगच्चा । संबुद्धत्थामण ति-पण-सत्त साहूण जह सत्त ॥ २ ॥”

इत्थमेव श्रीप्रवचनसारोद्धारशृत्तौ, तथाहि—

“पाक्षिकादिषु त्रिषु श्रुतदेवताकायोत्सर्गस्थाने भवनदेवताकायोत्सर्गः क्रियते” इत्यादि । एव श्रीदेवेन्द्रसूरिविरचित पद्मवक्ष्यकवन्दारकधृत्तावपि (८५ पत्रे) पाक्षिक-चातुर्मासिक-सावत्सरिक-प्रतिक्रमणत्रयेऽपि भवनदेवताकायोत्सर्गः प्रतिपादितोऽस्ति, तथाहि—तथा पाक्षिकादीनि—

अनुयोगपट्टिगृहणाय करोमि काउत्सर्गः” इत्यादि भणित्वा कायोत्सर्गः क्रियते, लोगस्स उज्जोअगरे एको चिन्त्यते पार्यते च लोगस्स १ कथ्यते, यदा उद्देशका अभ्ययनानि च परिपूर्णानि भवन्ति, तदा वन्दनकद्वय दीयते, समाप्तौ प्रारम्भे च वन्दनकद्वयं दीयते । इत्यनुयोगविधिः, उद्देशो वाचनासूत्रप्रदानमित्यर्थः १, समुद्देशो व्याख्याया अर्थप्रदानमिति २, वन्दनकद्वयं दीयते । अन्यप्रदानं प्रति अनुमनन ३, मुखवस्त्रिका प्रतिलेख्य वन्दनकद्वय दीयते, पश्चात् क्षमाश्रमणदान-अनुज्ञा सूत्रार्थयो अन्यप्रदानं प्रति अनुमनन ३, मुखवस्त्रिका प्रतिलेख्य वन्दनकद्वय दीयते, पश्चात् क्षमाश्रमणदान-पूर्वमनुयोग विससर्जः । अनुयोगविसर्जनार्थं काउत्सर्गं करेह । अनुयोगविसर्जनार्थं करोमि काउत्सर्गमित्यादि भणित्वा पार्यते ॥ ७० ॥

॥ इत्यनुयोगदानविसर्जनविधिरधिकारः ॥ ७० ॥

ननु-पाक्षिक-चातुर्मासिकप्रतिक्रमणे यथा भवनदेवतायाः कायोत्सर्गः स्तुतिश्च कथ्यते-तथा सावत्सरिकप्रतिक्रमणेऽपि कथ्यते न वा ? उच्यते पाक्षिक-चातुर्मासिक-सावत्सरिकप्रतिक्रमणे भवनदेवता शुद्धं अधिकी कहिज्जइ इति श्रीतरुणप्रभ-सूरिकृतवालावधोधवचनप्रामाण्यात् कथ्यते एव, यत्तु श्रीविधिप्रपाया श्रीजिनप्रभसूरिभिः प्रोक्तं “सावच्छरिए भवन-देवता कावत्सर्गो न कीरइ, न य शुद्धं असज्जायकावत्सर्गोवि न कीरइ” इति तत्परमार्थं तु त एव जाणन्ति । ननु श्रीतरुणप्रभसूरिवचनोक्तिसम्मतिः कुत्राऽप्यस्ति और्णग्रन्थे ? उच्यते-हेतुगर्भे तथैव प्रतिपादनात्, तथाहि-श्रुतदेवतायाः प्रत्यहं स्मृत्या तु आराध्यत्वेन-तद्धिने-तत्कायोत्सर्गस्थाने भवनदेवताकायोत्सर्गः, क्षेत्रदेवतायाः प्रत्यहं स्मृतौ भवनस्य

पच्छिम छट्टि चउइसि, सत्तमि पठिपुव धायवे कूणे । दसमी विइजा उत्तर, अट्टमि अमावसाइ ईसाणे ॥ २ ॥ इइ गाह-
 कमेण जोगिणि व धामे पिठ्ठिच धा काउ, बुइसोमवारेंसु चदवलाइ भावे सुकगुरुसु वि, पुत्स १ पुण्णवसु २ रेयइ ३ चित्ता ४
 सवण ५ धनिट्ठा ६ मिअसिर ७ अस्सिणि ८ हत्थेसु ९ किस्तिआ १ विसाहा २ महा ३ भरणी ४ वजेसु । अनेसु वा
 रिक्खेसु तववसिअ सम्ममहिआ संतो लोअ कारिअ लोअगारवाहु विस्सामिअ । इरिअ पढिकमिअ सक्कथय भणिअ गुरु
 समीवमागत्स खमासमण दुगेण मुइयोत्तिं पढिलेहिअ, दुवालसावत्तवंदण दाउ, पढमखमासमणे भणइ इच्छाकारेण संदिसह
 लोअ पवेयमि, गुरु भणइ पवेह, वीए खमासमणे सदिसह किं भणामो, गुरु भणइ वदिच्चा पवेअह, तइएख ० केत्ता मे
 पज्जुवासिआ तओ दुक्कर कय, अगिणी साहियसि गुरुणा बुत्ते, इच्छामो अणुसट्ठति भणइ, चतुत्थे तुम्हाण पवेइअ सदि-
 सह साहण, पवेयमि पचमे नमुक्कार भणइ, छट्ठे तुम्हाण पवेइअं साहण पवेइअ सदिसह काउस्सग करेमि, सत्तमे केसेसु
 पज्जुवासिअमाणेसु सम्म ज न अहिआसिअ कुइअ कक्कराइअ छीअ जमाइअ तत्स सहडावणिअ करेमि काउस्सग
 अन्नत्थूससिएणमिआइणा, सचावीसूत्तासं काउस्सग करेइ, चउवीसत्थय भणिच्चा जहारायणिय साह वंदइ पाइअ विस्सा-
 मेइ । जो पुण सय चिय लोअ करेइ सो संदिसावण पवेयणाइ न करेइ ॥ ७३ ॥

॥ इति लोचकारापणविधिरधिकारः ॥ ७३ ॥

ननु-आवका अतिचारकायोत्सर्गे कय काअ अतिचारान् आलोचयन्ति ? उच्यते-श्रीतरुणप्रभसूरिकृतपद्मावश्यकयाला-

आरो कळो” इत्यादि कही करी तस्सुचरी कही, श्रक्तिसंभवइ सवह कावस्सग कीजइ । एक श्रावक श्रीआचार्यमिश्र भागे आधी एक समासमण देख करी भणइ, इच्छाकारेण संविसह भगवन् सुत्तं सविसाहु ? गुरु संविसावेह इसु भणियइ हुतइ, बीजुं समासमण देख करी भगवन् सुच कहु ! इसुं भणइ, गुरु भणइ कहु इसु कही, छतइ इच्छ इसु भणी करी चमचयकव-दात ओढिकरि मुहे मुहपची देख तिणह नमुकार कही मधुरस्वर व्यफावर सावधानचित्त सूत्रार्थ मनचित्त-य तव हुतव पढिकमणासुच गुणइ, बीजा कावस्सगे वर्तमान सावधान यका सामलइ । साधुसरसा पढिकमता हुता तिणहसंयसाठि पक्खियसूत्र सांभलइ श्रक्ति अभावे बइया सांभलइ सूत्रं प्रति सबे कावस्सग करेइ सपूर्णसूत्र भणियइ नमुकारेण पारिचा तमां यका तिणह नवकार कही बेसी करी इत्यादि ॥ ७२ ॥

॥ इति पाण्डिकसूत्रमणते श्रुतौ च पूर्वपाठक्रमाधिकारः ॥ ७२ ॥

ननु-लोचकारापणविधिः कस्मिन् ग्रन्थे निवेदितोऽस्ति ? उच्यते-श्रीविधिप्रपाया श्रीजिनप्रभसूरिभि समीचीनतया भणितोऽस्ति, तयाहि-

पणइएण लोको कयबो अओ तविही भणइ, गुरुसमीचे समासमण मुहपोत्तिं पढिलेहिअ, दुवालसावसंवदण दाव पढमसमासमणेण इच्छाकारेण सविसह भगवन् लोअ सविसावेमि, बीए लोअ करेमि, तर्पेण उच्चासण सदिसावेमि चतत्यए उचासणं ठामि, तओ लोअगार समासमणपुबं भणइ इच्छाकर लोअ करेह, मत्थया रक्खधारिणो य इच्छाकार देख तओ “पुबं पढियय नवमी, तइया इकारसीह अग्गीए । दाहिण पणमी तेरसि, चारसि चतथीए नेरइए ॥ १ ॥

पच्छिम छट्ठि चचइसि, सत्तमि पठिपुष वायवे कूणे । दसमी विइआ उत्तर, अट्ठमि अमावसाइ ईसाणे ॥ २ ॥ इइ गाह-
 कमेण जोगिणि व घामे पिट्ठिच या कात्त, बुहसोमवारोसु चववलाइ भावे सुक्कगुरुसु वि, पुत्त १ पुण्णवसु २ रेवइ ३ चिच्चा ४
 सवण ५ धनिट्ठा ६ मिअसिर ७ अस्सिणि ८ हरयेसु ९ किसिआ १ विसाहा २ महा ३ भरणी ४ वज्जेसु । अन्नेसु वा
 रिक्खेसु सववस्सिअ सम्ममहिआ संतो लोअ कारिअ लोअगारवाहु विस्सामिअ । इरिअ पढिक्कमिअ सक्कथय भणिअ गुरु
 समीवमागत्त खमासमण दुगेण मुहपोत्ति पडिलेहिअ, दुवालसावत्तचंदण दाउं, पढमखमासमणे भणइ इच्छाकारेण सदिसह
 लोअ पवेइमि, गुरु भणइ पवेह, वीए खमासमणे सदिसह किं भणामो, गुरु भणइ वदिच्चा पवेअह, तइएल ० केसा मे
 पज्जुवासिआ तवो तुक्कर कय, अगिणी साहियप्ति गुरुणा बुत्ते, इच्छामो अनुसट्ठति भणइ, चतुत्थे तुग्हाण पवेइअ सदि-
 सह साहूण, पवेइमि पचमे नमुक्कर भणइ, छठे तुग्हाण पवेइअ साहूण पवेइअ सदिसह कात्तस्सग करेमि, सत्तमे केसेसु
 पज्जुवासिअमाणेसु सम्म अ न अहिआसिम कुइअ कक्कराइअ छीअ जमाइअ तत्त वइहावणिअ करेमि कात्तस्सग
 अन्नत्पूससिपणमिच्चाइणा, सत्तावीसूत्तासं कात्तस्सग करेइ, चववीसत्थय भणिच्चा जहारायणिय साहू ववइ पाइअ विस्सा-
 मेइ । जो पुण सय चिय लोअ करेइ सो संधिसावण पवेयणाइ न करेइ ॥ ७३ ॥

॥ इति लोचकारापणविधिरधिकारः ॥ ७३ ॥

ननु-आवका अतिचारकायोत्सर्गे कथं काश्च अतिचारान् आलोचयन्ति ? उच्यते-श्रीतरुणप्रभसूरिकृतपदावश्यकवाला-

आरो कओ" इत्यादि कही करी तस्सुचरी कही, शक्तिसंभवइ सवह काउस्सग कीजइ । एक श्रावक श्रीआचार्यनिश्र आगे आवी परु खमासमण देइ करी भणइ, इच्छाकारेण संविसह भगवन् सुत्त सदिसाहु ? गुरु सदिसावेह इसु भणियइ हुतइ, बीजुं खमासमण देई करी भगवन् सुत्त कहु ? इसुं भणइ, गुरु भणइ कहु इसु कहौ, छतइ इच्छ इसु भणी करी उभयकत-द्वात जोडिकारि मुई मुहपत्ती देइ तिणह नमुकार कही मधुरस्वर व्यकाक्षर सावधानचित्त सूत्रार्य मनचित्त-य तउ हुतउ पढिकमणासुत्त गुणइ, बीजा काउस्सगे वर्णमान सावधान थका सामलइ । साधुसरसा पढिकमता हुता तिणहसंयसाठि पक्खियसूत्र सांमलइ शक्ति अभावे बइठा सांमलइ सूत्रं प्रति सबे काउस्सग करेइ सपूर्णसूत्र भणियइ तमुकारेण पारिचा उमां थकां तिणह नवकार कही बेसी करी इत्यादि ॥ ७२ ॥

॥ इति पाविकसूत्रमणने श्रुतौ च पूर्वपाठकमाधिकारः ॥ ७२ ॥

तनु-लोचकप्रपणविधिः कस्मिन् ग्रन्थे निवेदितोऽस्ति ? तथ्यते-श्रीविधिप्रपाया श्रीजिनप्रमसूरिभिः समीचीनतया मणितोऽस्ति, तथाहि-

पढईएण लोओ फायबो अओ तविही भण्णइ, गुरुसमीवे खमासमण मुहपोत्तिं पढिलेहिअ, दुवालसावत्तवंदण दाव पढमत्तमासमणेण इच्छाक्षरेण सदिसह भगवन् लोअ सदिसावेमि, बीए लोअ करेमि, तईए उच्चासण सदिसावेमि चउत्थए उच्चासणं ठामि, तओ लोअगारं खमासमणपुबं भणइ इच्छकार लोअं करेह, मत्थया रक्खभारिणो य इच्छाकार देइ तओ "पुबं पढिवव नवमी, वइआ इक्करसीह अमीए । दाहिण पक्खी तेरसि, चारसि चउत्थीए नेरईए ॥ १ ॥

पच्छिम छट्ठि चउवसि, सत्तमि पढिपुष वायवे कूणे । दसमी विइज्जा उत्तर, अट्ठमि अमावसाइ ईसाणे ॥ २ ॥ इइ गाह-
 क्कमेण जोगिणि स वामे पिट्ठिच वा काच, बुहसोमवारेषु च्चदधलाइ भावे सुक्कगुरुसु वि, पुत्त १ पुण्णवसु २ रेयइ ३ च्चिच्चा ४
 सवण ५ धनिट्ठा ६ मिअसिर ७ अत्तिणि ८ हत्थेसु ९ कित्तिच्चा १ विसाहा २ महा ३ भरणी ४ वज्जेसु । अग्नेसु वा
 रिक्खेसु उववसिअ सम्ममहिआ संतो लोअ कारिअ लोअगारवाहु विस्सामिअ । इरिअ पढिक्कमिअ सक्कथय भणिअ गुरु
 समीवमागत्त खमासमण दुगेण मुहपोत्ति पढिलेहिअ, दुवालसावत्तवदण दाउ, पढमखमासमणे भणइ इच्छाकारेण संदिसह
 लोअ पवेयमि, गुरु भणइ पवेह, वीए खमासमणे सविसह किं भणामो, गुरु भणइ वदिच्चा पवेअह, तइएख ० केसा मे
 पज्जुवासिआ तवो तुक्क कय, अगिणी साहियचि गुरुणा बुत्ते, इच्छामो अणुसंठुति भणइ, चतुत्थे तुग्घाण पवेइअ सदि-
 सह साहूण, पवेयमि पचमे नमुक्कार भणइ, छट्ठे तुग्घाण पवेइअ साहूण पवेइअ सविसह काउत्तसग करेमि, सत्तमे केत्तेसु
 पज्जुवासिज्जमाणेसु सम्म ज न अहिजासिअ कुइअ कक्कराइअ छीअ जमाइअ तत्त सहदावणिअ करेमि काउत्तसग
 अन्नरथूससिपणमिच्चाइणा, सत्तावीसूत्तासं काउत्तसग करेइ, चत्तवीसत्थय भणिच्चा जहारायणिय साहू वदइ पाइअ विस्सा-
 मेइ । जो पुण सय चिय लोअ करेइ सो संदिसावण पवेयणाइ न करेइ ॥ ७३ ॥

॥ इति लोचकारापणविधिरधिकारः ॥ ७३ ॥

ननु-श्रावका अतिचारकायोत्सर्गे कथं काश्च अतिचारान् आलोचयन्ति ? उच्यते-श्रीतरुणप्रभसूरिकृतपद्मावश्यकवाला-

स्त्रोकामपि मंडलीं लभते तदा किं तदोपनिवारणकर्तव्यं ? अत्रोच्यते—अत्रार्थे विधिप्रपाया श्रीजिनप्रभसूरिवाक्य प्रमाण, तथाहि तत्पाठः—“अया य मज्जारिआ छिंदइ तथा जा-सा कालीकब्बही । अण्णल्लहिककडियारि मल्लमाहि सचरी हय पडिइय मज्जारिप्पि ॥ १ ॥ चत्थत्थय्य वारतिग मणिआ खुबोपहवत्तह्मदायणत्थ काचस्सगो कायधो, त्तिरिसत्तिनाह्म नमो-कारो धोसेअवो इति प्रतिक्रमणविधिः ।” छुट्ठकपत्रे तु धार्तिकरूपेऽयमनुक्रमः । देवसिकादिप्रतिक्रमणपञ्चकेऽपि यदि मार्जारीमंडलीं स्त्रोकामपि लभते तदा अपराकुनादि क्षयोत्सर्गत्रय पूर्ववत्प्रतिक्रमणकरणानन्तरं क्रियते, ततो “जा सा कालीति” गाथा वारत्रयं पठ्यते, धामपादेन वारत्रयं नृमिराहन्यते च ॥ ७७ ॥

॥ इति मार्जारीमंडलीप्रवेक्षणदोषनिवारणविधिरचिकारः ॥ ७७ ॥

ननु-सामाबिकप्रवृत्तक्रियाया आचराना कति क्षमभ्रमणानि ? उच्यते—तत्रार्थे श्रीविधिप्रपापाठः प्रमाण, तथाहि-अगीकय सामाइएण व उभयसंज्ञ सामाइय गहेअव, तत्स एसो विहि-पोसहसालाप साह् समीचे गिहे वा एगदेसे वा, ल्खमास-मणवुगपुव सामाइय मुहपोत्तिं पढिलेहिअ २ पढमल्लमासमणेण सामाइय सविस्सावेमि ३ बीअल्लमासमणेण सामाइय ठायमिप्पि ४ भणिऊण पुणो वदिअ ५ अन्नानियगात्र हुतो नमुआरतिगपुवं करेमि भते सामाइअ इआइ वढग वोसिरामि पज्जत वारतिग कडिअ, ल्खमासमणेण इरियावहिअं पढिकमिअ ६ ल्खमासमणवुगेण वासासु कट्ठासण उचवन्ने पाचछण ८, ल्खमासमणवुगेणं सज्झाय च संविस्साविअ सज्झायं करेमि १० पुणो वदिअ नवकारहुगं भणइ ११ ततो सीअकाले पगुरण संदिआवेइ पगुरणं पढिमाहेमि १२ सज्झायाणत्तर कट्ठासण संदिआवेइ ति । एवं तरुणप्रभसूरिकृतपढावश्यकबालाव

बोधेऽपि, तथाहि-इच्छामीत्यादि भणी एक स्वमासमणु देइ १ सामायिक मुहुपत्तिं पहिलेइमि इसु कही ऊमा थइ
 इच्छामि स्वमासमणो भणी स्वमासमणु देइ करी २ ततइयको वेदिकामा हि बाहुकरी मुहुपत्ति पहिलेही एकस्वमा
 समणे सामाइय सदिसावेमि ३ इसु भणी वीजस्वमासमणे सामाइय ठायमि ४ इसो भणी तइअ स्वमासमण देइ करी ५
 अर्घावनतगान हुतो तिण्ह नमस्कार कही तिप्रवार करेमि भते इसु सामायिकसूत्र तिम वार कहइ गुरुवचनतणी अनु-
 भाषणा करतउ हुंतो सामाइकारोपण विधि नवी सिद्धान्तमाहे तिण्ह नमस्कारभजनपूर्वक सामायिक दंडकरइइ
 भणनइ तो पाछइ इरियावही पढिक्कमीयइ । आयइयकचूर्णीवृत्तिमांही इस भणियइ छइ यथा-“करेमि भते सामाइअ
 सा० जाव साह पसुधासेमि चि काऊण पच्छा इरियावहिय पढिक्कमइ” तवो पाछइ विस्तरतो द्वादशावर्तवंदनक देइ करी
 प्रत्याख्यान कीजइ, सखेपइ, तवो स्वमासमण ववणापूर्वक प्रत्याख्यान कीजइ तो पाछइ एक स्वमासमण सज्जा० ७
 वीअ स्वमासमण सज्जायकरं कही ८ सज्जाय, तइअ स्वमासमण दानपूर्वक ९ आठ नमस्कार कही पाछइ एक स्वमा-
 समणे कट्टासण सदिसावेमि १० कही वीअ स्वमासमणे कट्टासण पहिगाहेमि कही ११ तइअ स्वमासमणे पांगुरण सदि-
 सावेमि १२ कही, चरत्य स्वमासमणे पांगुरण पहिगाहेमि १३ कही करी बइसइ, अत्राडय विशेषः—प्रभाते सामायिक-
 ग्रहणे त्रयोदशक्षमाश्रमणानि,^२ अथ च सायन्तनसामायिकग्रहणे यदि मुखवस्त्रिका प्रतिलेख्य चन्दनकानि दत्त्वा
 प्रत्याख्यान करोति तवा चतुर्दश, अन्यथा तु त्रयोदशैव ॥ ७८ ॥

॥ इति सामायिकग्रहणे त्रयोदश-क्षमाश्रमणाधिकारः ॥ ७८ ॥

ननु—कदा कियत्काल अस्वाध्यायो भवति ? उच्यते—सूक्ष्म रज आकाशात् यावत्पतति तामद् अस्वाध्यायः । १ ।
तथा धूमरी यावत्काल पतति तावद् अस्वाध्यायः । यस्माद्धूमरीपाते सकलक्षेत्रे अप्कायमय स्यात्, तदा साधु कम्बत-
प्राधृतसर्वाङ्गोपाङ्गोऽपवरकमध्ये स्थितो भवति, मुखमपि नोद्धाटयति, किमप्यङ्गोपाङ्गं न इतस्ततो विक्षिपति, पदं
जीवदयापालनाय घूर्मर्या निवृत्तायां समस्तक्रिया कार्या । २ । तथा आकाशे गन्धर्वनगर देवताकृत दृश्यते, तथा
सत्कापातो भवति, तथा कणकाः पतन्ति, तत्रोल्कापाते रेखा भवति चक्ष्योतश्च, यत्र च रेखा चक्ष्योतश्च न भवति,
स कणकः । तथा दिग्दाहो दक्षादिष्ठा उल्लवलन्त्यो दृश्यते, चतुर्दिशा रक्तत्वं चक्षुःसदृशं स्याद्, एतेषु सत्सु विद्युत्पाते
च अस्वाध्यायनिवर्ति-तेषु प्रहरमेकमस्वाध्यायः । तत्र वर्षर्तौ सप्त कणकाः, शीतकाले पञ्च ५ उष्णकाले त्रय ३ कणका-
पतति तदाऽस्वाध्यायः प्रहरमेकं यावत्, तथा अस्वाध्यायो निर्वृते-तेषु प्रहरद्वयं यावत् अस्वाध्यायः । ४ । अकाल
गर्जिते प्रहरद्वयं यावदस्वाध्यायः । ५ । अकालविद्युन्नात्कारे प्रहरमेकं यावदस्वाध्यायः । ६ । आपादकार्तिकचा-
तुर्मासिकप्रतिक्रमजानन्तरं अच्ययनं प्रतिपदं यावत्, द्वितीयाया शुच्यते, श्रीस्थानाङ्गे चतुर्थस्थाने द्वितीयोद्देश-
केऽप्युक्तं (२१३ पत्रे)—“नो कृष्णं निगथाण वा निगंयीण वा चरहिं महापटिवपहिं सज्माय करिस्तप तं
जहा-आसादपादिवप १ इदमहपादिवप २ कस्तियपादिवप ३ सुगिग्दपादिवप” ४ इति । ६ । आम्बिनशुक्लपद्ममी-
मास्याहादारम्य कार्तिककृष्णप्रतिपदं यावत् अस्वाध्यायकालं उपरि शुच्यते । ७ । चत्रशुक्लपद्ममीमध्याहादारम्य वैशाख-
शुक्लप्रतिपदं यावदस्वाध्यायः, परं अत्राज्य विशेषः—चैत्रशुक्लकादशीत आरम्य मध्ये पूर्णिमाया यद् दिनत्रय ‘अभिषेक-

सहस्रावर्णियं करोमि कावस्सग्ग' लोगस्स ४ चित्यते, यदि एकावशीदिने न स्मर्यते तदा द्वावशीत्रयोदशीदिनेषु कायोत्सर्गः
 क्रियते, यदि द्वावशीदिने न स्मर्यते, तदा त्रयोदशी चतुर्दशी पूर्णिमाया यावत् कायोत्सर्गः क्रियते, यदि त्रयोदशीदि-
 नेऽपि नो स्मर्यते, तदाऽऽगामिनं चैत्र यावद्बलिर्नोद्गीयते तावदस्वाध्यायः । अयमर्थश्च एव—शुक्लैकादशीदिनात् “सचि-
 चरञ्ज सहस्रावणस्य करोमि कावस्सग्ग” इत्यादिना दिनत्रयं यावत् कायोत्सर्गं क्रियते । विस्मृते तु पूर्णिमा यावदन्यथा
 वर्षमप्यस्वाध्यायः । ८ । द्वयो राशोः कलहे म्लेच्छादिभये सपाश्रयासन्नवासिष्ठीपुरुषयुद्धे होलक्या भस्मोद्भुयने चैतानि
 यावन्त काल वर्तन्ते तावदस्वाध्याय । ९ । राशौ मृत्युकाले जाते यावत् नवीनो राजा पट्टे नोपविशति तावदस्वाध्याय ,
 स्यापितेऽपि राशि यावदसमञ्जस न निवर्तते तावदस्वाध्याय । १० । नगरप्रधानपुरुषे मृते प्रहराष्टक यावदस्वाध्यायः
 । ११ । सपाश्रयात् सप्तगृहमन्त्र्ये कोऽपि प्रसिद्धपुरुषो वियते तदाऽहोरात्र यावदस्वाध्याय । १२ । तथाऽनाथसामान्य-
 पुरुषमरणे कलेवरोत्थानानन्तर शुच्यते, एव तिर्यग्मरणेऽपि । १३ । अथाऽऽचार्य १ महर्षिक २ कृतानशनमहातपस्वि ३
 बहुस्वञ्जनवल्लभ ४ मरणे दिनत्रयमस्वाध्याय एकदिनमुपवास , अन्येषा मरणे द्वयमपि न । १४ । तिर्यग् रुधिरं पतिते
 अण्डके स्फुटिते, गवि च प्रसूतायां, जरायुपतने शतहस्तमध्ये प्रहरत्रय यावदस्वाध्याय । अण्डके पतिते तिलकाचार्यकृ-
 तावश्यकधृत्तौ अयं विशेष—यसतेरन्तर्बहिर्धौ अण्डक भिन्नमुज्झित वा यतिकल्पोपरि तदा हस्तपटे परतः त्यक्त्वा कल्पं
 धालयन्ति, तत' शुद्ध, भूमौ तु भिक्षेन भूमिं खनन्ति यतस्ता खनित्वाऽपि छर्दितेन शुध्यति, केवल पौरुषीत्रय परिह्रि-
 यते । १५ । मनुष्यरुधिरं पतिते सङ्कृतानन्तरमपि अहोरात्रमस्वाध्यायः, तथा बहुघृष्टिपतनेन भूमिः सिक्का जायते

तर्हि स्वल्पवेष्टयाऽपि शुच्यति, घटिमात्ररात्रिशेषे मनुष्यसम्बन्धि रुधिर पतितमुद्धृत च ततः सूर्योद्गमे शुद्धिः । १६ ।
तथा मनुष्यास्य निपतिते द्वावशवर्षाणि अस्वाध्यायः । १७ । तथा दन्तो वा दंष्ट्रा वा पतिता बहुयासेन विलोकित्वाऽपि
चेष्टा लब्धा, “तदा वत ब्रह्मवर्षाणि अं करोमि काचस्सग” इत्युक्त्वा कार्योत्सर्गः क्रियते, तत्र नमस्कार एकश्चिन्त्यते पारा-
यित्या कथ्यते च, तदनन्तर अस्वाध्यायो न भवति । १८ । तथा यदि मार्जारी जीवित मूपक गृहीत्वा याति तदा नाऽस्वध्यायः,
अथ विनाश्य नयति तदाऽश्वोरात्रमस्वाध्यायः । १९ । तिर्यगवयवाः तद्वधिर च पटिहस्तमर्च्येनाऽस्वाध्याय कुर्वन्ति । २० ।
मनुष्याथयवरुधिरपाते हस्तशतमर्च्येऽस्वाध्यायो, यद्यन्तरे समयदिग्मासी शकटस्य मार्गो न भवति । २१ । तथा स्त्रिया
मासि मासि ऋतुभ्रमः समायाति, तदनन्तर दिवसत्रयं यावदस्वाध्यायः । तथा कस्याश्चित्प्रदरोगोदयादिवसत्रिकत्योपर्यपि
रुधिरं पतति तदा ‘असञ्ज्ञाय ब्रह्मवर्षाणि’ कार्योत्सर्गं कृते पश्चात् शुच्यति । २२ । तथा आर्द्रानक्षत्रादारम्य स्वातिनक्ष-
त्रपर्यन्तगर्जित विद्युत्पातः न स्वाध्याय उपहन्ति । तारकावर्धनमपि यावत् स्वातिनक्षत्रे आदित्यस्य गमन भवति, शेषकाले
पुनरवस्य तारकाविकवर्धने शुच्यते, अथ केषांश्चित् साधूनां तथाविधनक्षत्रपरिज्ञान न भवति, तत आषाढमातुर्मासि-
कादारम्य कार्तिकमातुर्मासिकं यावद् विद्युत्प्रक्षिप्तेष्वपि नाऽस्वाध्यायः, चन्का तु सदाऽपि स्वाध्यायमुपहन्ति प्रहर
यावत् । २३ । तथा सप्तम्यो मङ्गलशुक्लशुक्लरहितो भूकम्पः तयोर्जातयोः प्रहराष्टक यावदस्वाध्यायः । २४ । तथा
प्रदीपने लप्ते यावत्प्रपञ्चमः तावदस्वाध्यायः । २५ । तथा वर्षाकाले नुदुववृष्टिः अहोरात्रोपरि यावद्द्वयं तावदस्वाध्यायः
। २६ । विधिप्रपायां २५ पत्रे पूर्व पाठः—

“संपयपुष्टी असंज्ञाओ वारससु वि मासेसु बुब्बुअवरिसे अहोरत्ताओ सहपि जइ वरिसइ तो असंज्ञाओ, बुब्बुअ
 वज्जवरिसे दोणहमहोरत्ताणमुवरि जाव पढइ ताव असंज्ञाओ”सि बुहुदवर्जं धरं वर्यति द्वाभ्यामहोरान्नाभ्याम् उपरिष्टाद्
 यावद्वर्यति तावदस्वाध्यायः । २७ । फुसारमात्रवर्पणे सप्ताहोरात्रोपरि यावद्वर्यति तावदस्वाध्यायः २८ । सूर्येऽनुप्रते,
 मन्वाहे २ सन्ध्यायां ३ अर्धरात्रे च ४ सन्ध्याचतुष्टयेऽप्यस्वाध्यायः । २९ । पुत्रे जाते शतहस्तमध्ये दिनसप्तकं यावद-
 स्वाध्यायः, पुत्र्यां जातायां तु दिनाष्टकमस्वाध्यायः, स्त्रियारक्तोक्तत्वात् । ३० । शुक्लपक्षे प्रतिपदायां द्वितीयाया
 तृतीयाया वा आरभ्य दिनत्रयं यावत् यूपकनामास्वाध्यायो भवति, रात्रिप्रथमग्रहरं यावत् तत्र प्रादोपिककालो न
 शुष्यति, एवं पाक्षिकदिनेऽपि, श्रीतिलकाचार्यकृत-आवश्यकवृत्तौ यूपकनिरूपणमेव, तथाहि-“जुअओ सुक्कदिण तिमि”
 सन्ध्याप्रभा चन्द्रप्रभा च युगपद् भवतः स युगपद्भावः, शुक्लपक्षे हि दिनत्रयं सन्ध्याप्रभाया चन्द्रप्रभावतत्वात् सन्ध्या-
 छेदो न ज्ञायते, तत्र शुक्लप्रतिपदा-द्वितीया-तृतीयासु कालवेदानवबोधात्, प्रादोपिककालाऽग्रहणे सूत्रपौरुषि अकरणे, तथा
 “केसिं च होइ मोहाओ जूवओ ताव होइ आइओ । जेसिं तु अणाइओ, तेसिं किर पोरिसी तिमि ॥ २ ॥” व्याख्या-
 केपाचिद्भवति अमोहात्-अमूढत्वात् यूपक-बुद्धिर्न पुष्योपरागमुदये अस्ति एव, आदित्य-आतावः कृष्ण इत्याप्तः शक-
 दोद्विसस्थितो वा अगतामुत्पातरूपः तावत् तत्र पौरुषी अनध्यायत्वेन आधीर्णं । उत्तरार्धे स्पष्टं नवर “पोरिसि तिमि”
 पौरुषीत्रयं अनध्यायः । ३१ ।

अथ चन्द्रग्रहणास्वाध्यायो लिख्यते-चन्द्रग्रहणस्योत्कृष्टतो द्वादश ग्रहरान् अस्वाध्यायः, कथमित्याह-कदापि काले सत्या-

तर्हि स्वस्ववेष्टयाऽपि शुष्यति, घटिमात्ररात्रिशेषे मनुष्यसम्बन्धि रुधिर पतितमुद्धृतं च ततः सूर्योद्गमे शुद्धिः । १६ ।
 तथा मनुष्यास्य निपतिते द्वादशवर्षाणि अस्वाध्यायः । १७ । तथा वृन्तो घा वंष्ट्रा वा पतिता वङ्कायासेन विलोकिताऽपि
 चेन्न उन्धा, “तदा दत्तं तद्वृद्धावणिजं करोमि कान्तस्सर्गः” इत्युक्त्वा कायोत्सर्गः क्रियते, तत्र नमस्कार एकश्चिन्त्यते पारा-
 यित्वा कथ्यते च, तदनन्तरं अस्वाध्यायो न भवति । १८ । तथा यदि मार्जारी जीवितं मूपकं गृहीत्वा याति तदा नाऽस्वाध्यायः,
 अथ विनाश्य नयति तदाऽश्वोरात्रमस्वाध्यायः । १९ । तिर्यगवयवाः तद्वृधिर च पटिहस्तमभ्येनाऽस्वाध्यायः कुर्वन्ति । २० ।
 मनुष्यावयवरुधिरपाते इस्तप्तमभ्येऽस्वाध्यायो, यद्यन्तरे समयदिगामी शकटस्य मार्गो न भवति । २१ । तथा स्त्रिया
 मासि मासि श्रुतुधर्मः समायाति, तदनन्तरं दिवसत्रय यावदस्वाध्यायः । तथा कस्याश्चित्प्रदररोगोदयाद्विवसन्निकल्पोपर्यपि
 रुधिरं पतति तदा ‘असज्जमायं तद्वृद्धावजिय’ कायोत्सर्गं कृते पश्चात् शुष्यति । २२ । तथा आर्द्रानक्षत्रादारम्य स्वातिनक्ष-
 त्रपर्यन्तगर्जितं विद्युत्पातश्च न स्वाध्याय उपहन्ति । तारकावर्धनमपि यावत् स्वातिनक्षत्रे आदित्यस्य गमनं भवति, शेषकाले
 पुनरवश्यं तारकादिकवर्धने शुष्यते, अथ केषाञ्चित् साधूनां तथाविधनक्षत्रपरिज्ञानं न भवति, तत आषाढचातुर्मासि-
 कादारम्य कार्तिकचातुर्मासिकं यावद् विद्युद्गर्जितेष्वपि नाऽस्वाध्यायः, उक्तं तु सदाऽपि स्वाध्यायमुपहन्ति प्रहर
 यावत् । २३ । तथा सप्तम्यो षष्ठश्चन्द्ररहितो भूकम्पः तथोर्जातयोः प्रहराष्टकं यावदस्वाध्यायः । २४ । तथा
 मदीपने तप्रे यावभोपञ्चमः तावदस्वाध्यायः । २५ । तथा वर्षाकालं शुक्लदृष्टिः अश्वेरात्रोपरि यावद्वर्यति तावदस्वाध्यायः
 । २६ । विधिप्रणयानां २५ पत्रे एव पाठः—

“संपयवुद्धी असंज्ञाञ्चो धारससु वि मासेसु बुब्बुअवरिसे अहोरत्ताञ्चो सहुपि जइ वरिसइ तो असंज्ञाञ्चो, बुब्बुअ
 यज्जवरिसे दोण्हमहोरत्ताणमुवरि जाव पढइ ताव असंज्ञाञ्चो”ति बुद्दुदवर्जं वर्णं वर्पति द्वाभ्यामहोरान्नाभ्याम् उपरिष्टाद्
 यावद्वर्पति तावदस्वाध्यायः । २७ । फुसारमात्रवर्पणे सप्ताहोरान्नोपरि यावद्वर्पति तावदस्वाध्याय २८ । सूर्येऽनुव्रते,
 मध्याह्ने २ सन्ध्यायां ३ अर्धरात्रे च ४ सन्ध्याचतुष्टयेऽप्यस्वाध्यायः । २९ । पुत्रे जाते शतहस्तमध्ये दिनसप्तकं यावद-
 स्वाध्याय, पुत्र्या जातया तु दिनाष्टकमस्वाध्यायः, स्त्रियारकोत्कटत्वात् । ३० । शुक्लपक्षे प्रतिपदाया द्वितीयाया
 तृतीयाया या आरम्य दिनत्रयं यावत् यूपकनामाऽस्वाध्यायो भवति, रात्रिप्रथमप्रहरं यावत् तत्र प्रादोपिककालो न
 शुच्यति, एव पाक्षिकदिनेऽपि, श्रीतिलकाचार्यकृत-आवश्यकवृत्तौ यूपकनिरूपणमेव, तथाहि-“जुअञ्चो सुक्कदिण तिप्पि”
 सन्ध्याप्रमा चन्द्रप्रमा च युगपव् भवतः स युगपज्जावः, शुक्लपक्षे हि दिनत्रयं सन्ध्याप्रमाया चन्द्रप्रमावृत्तत्वात् सन्ध्या-
 छेदो न ज्ञायते, तत्र शुक्लप्रतिपदा-द्वितीया-तृतीयासु कालवेगानवबोधत्वात्, प्रादोपिककालाऽग्रहणे सूत्रपौरुषि अकरण, तथा
 “केसिं च होइ मोहाञ्चो जूअञ्चो ताव होइ आइच्चो । जेसिं तु अणाइच्चो, तेसिं किर पोरिसी तिप्पि ॥ २ ॥” व्याख्या-
 केपाचिच्चवति असोहात्-अमूढत्वात् यूपक-बुद्धेर्देन पुण्योपरागमुदये अस्ति एव, आदित्य-आताच्च कृष्णः इत्यासः शक-
 दोद्विसस्यितो वा जगतामुत्पातरूपः तावत् तत्र पौरुषी अनध्यायत्वेन आचीर्णः । सत्तरार्धं स्पष्टं नवर “पोरिसि तिप्पि”
 पौरुषीत्रयं अनध्यायः । ३१ ।

अथ चन्द्रग्रहणास्वाध्यायो लिख्यते-चन्द्रग्रहणस्योत्कृष्टतो द्वादश प्रहरान् अस्वाध्यायः, कथमित्याह-कदापि काले उत्पा-

स्तवभजन, ततो दशनमस्कार-कथनानन्तर श्रीशत्रुञ्जयपुण्डरीकाराधनार्थं “करोमि कावत्सर्ग” मित्यादि विधिपूर्वं कायोत्सर्ग-
 स्तत्र दशलोगस्स चिन्त्यते पारिते लो० १ दशगाथाप्रमाण स्तोत्र च, एवमेका पूजा जाता १ इत्थमेव द्वितीया २ तृती-
 या ३ चतुर्थी ४ पञ्चमी च ५ पूजा कार्या, विशेषतस्तु तत्र अयम्-द्वितीया पूजा जाता २ तस्या द्वितीयपूजाया विंशति-
 नमस्कारा विंशतिपुष्पमाला विंशतिवस्तुढौकन च कार्य, पूर्वविधिना कायोत्सर्गकरणलोगस्स २० चिन्तन पारिते च एक १
 लोग० विंशति २० गाथास्तोत्र चेति द्वितीया पूजा जाता २। तृतीयपूजाया त्रिंशत् नमस्कारा ३० त्रिंशत् ३० पुण्याणि ३०
 त्रिंशद्वस्तु ढौकन त्रिंशद्वलोगस्स ३० कायोत्सर्गः पूर्ववन्निरायास्तोत्र ३० चेति तृतीयपूजा जाता ३। चतुर्थपूजाया
 चत्वारिंशत् नमस्कारा, चत्वारिंशत् पुण्याणि, चत्वारिंशत् वस्तुढौकन कायोत्सर्गं चत्वारिंशत् लोगस्स चिन्तन पारिते
 एकलोगस्स चत्वारिंशद्गाथास्तोत्र इति चतुर्थीपूजा जाता ४। पञ्चमपूजाया पञ्चाशन्नमस्काराः ५० पञ्चाशत्पुण्याणि ५०
 पञ्चाशद्वस्तु ५० ढौकन पञ्चाशद्वलोगस्स ५० कायोत्सर्ग पारिते एक १ लोगस्स पञ्चाशद्गाथास्तोत्र ५० चेति पञ्चमीपूजा
 जाता ५। पूजायां पूजाया प्रान्ते काऽपि देवैः कैरपि दशादिजुतकृतयोऽपि कार्यन्ते तथा पूजा पञ्चकानन्तर एकैकपूजान-
 त्तरं वा यथाशक्ति यथासम्बन्धं महाध्वजारोपः संघाधिपेन कार्यः, तत्राऽऽरात्रिक १ मङ्गलप्रदीप २ गुरुभक्ति ३ संघभक्ति ४
 साधर्मिकवारसन्त्य ५ संघपतितिलक ६ कर्तव्यानि कार्याणि, प्रान्ते धर्मोपदेशे शत्रुञ्जयमाहात्म्यवर्णनं ॥

॥ इति चैत्रपूर्णिमादेवध्वन्द्वनविधिरधिकारः ॥ ८० ॥

ननु-गुरुणा स्तूपस्य प्रतिमायाश्च प्रतिष्ठा क्रियते, तत्र को विधिः प्रतिपादितोऽस्ति ? उच्यते—अत्र गुरुपरम्परागत-

पत्रलिखितविधि प्रमाण, स चाऽय शुभदिने शुभनक्षत्रे शुभवेलाया च गुरुणा स्तूप-प्रतिमाप्रतिष्ठा क्रियते, तत्र रात्रिजा-
 गरणमहोत्सवपूर्वक प्रातः संघसमक्ष सपुत्रफलत्रा पवित्रा कृतस्नानाः परिहितघौतवस्त्राः चत्वार श्रावकाः समागच्छन्ति,
 तत्करेण चतुरङ्गुलाः श्राविकाः सधवाः कङ्कणं बध्नन्ति, तन्नाले च कुङ्कुमतिलक कुर्वन्ति, अथ ते षत्वारोऽपि पुरुषाः
 तत्कृष्टतोऽष्टोत्तरशततीर्थजलौपधीभृतान् तदभावे एकविंशतितिलकतीर्थजलौपधीभृतान् कलशान् लाल्वा ऊर्ध्वोभूय
 तिष्ठन्ति, ततो दशदिक्पालस्थापना क्रियते, सा चैवं कार्यो, ओं ह्रीं इन्द्राय सायुधाय सबाहनाय सपरिजनाय अस्मिन्
 जंबुद्वीपे दक्षिणभरताक्षेत्रे अमुकनगरे, अमुकजिनचैत्ये इह प्रतिष्ठाया आगच्छ आगच्छ वलिं गृहाण वलिं गृहाण
 उदय अम्युदय च कुरु कुरु स्वाहा १ एव अग्नये २ यमाय ३ नैऋताय ४ वरुणाय ५ वायवे ६ कुवेराय ७ ईशानाय ८
 ब्रह्मणे ९ नागाय १० इति । एव ९ नव ग्रहस्थापनाऽपि कार्यो, सर्वत्रोपरि वलिवाकुललपनश्रीमोचन वासक्षेपश्च कार्योः,
 ततो दशदिक्षु वलिवाकुलोच्छालन कार्य, ततस्तेषु पुरुषा पावुके पञ्चामृतेन स्त्रपयन्ति, तव स्तूपपूजा कार्यो, ततः
 सधवा स्त्री कुङ्कुमहस्तौ ददाति, ततः कर्पूरकस्तूरीमिश्रितकेसरचन्दनाभ्यां पावुकापूजा कार्यो, ततो “वर्धमानविद्यया”
 वासक्षेपः कार्यः, ततस्तदग्रे अक्षतपुञ्जत्रयं कार्य, तदुपरि पूगीफलत्रय मोच्य, चतुर्दिक्षु नालिकेरचतुष्टय भक्षत्वा सर्वेषां
 देय, ततो घूपः कार्यः, तत सधवाः स्त्रियो गायन्ति, वादित्राणि वाद्यन्ते, दान च दीयते, गुरुभक्तिश्च क्रियते साधर्मि-
 कवात्सल्य च विस्तरेण कार्य, ततो गीतगानवाद्यवादनपुरस्सर श्रीसधेन सम धर्मशालाया आगत्य श्रीगुरुपाश्वे प्रति-

स्तवभणन, ततो दशनमस्कार—कथनानन्तर श्रीशत्रुञ्जयपुण्डरीकाराधनार्थं “करोमि कावत्सग” मित्यादि विधिपूर्वं कायोत्सर्ग-
 स्तत्र दशलोगस्स चिन्त्यते पारिते लो० १ दशगाथाप्रमाण स्तोत्र च, एवमेका पूजा जाता १ इत्यमेव द्वितीया २ तृती-
 या ३ चतुर्थी ४ पञ्चमी च ५ पूजा कार्या, विशेषतस्तु तत्र अयम्—द्वितीया पूजा जाता २ तस्या द्वितीयपूजाया विंशति-
 नमस्कारा विंशतिपुष्पमाला विंशतियस्तुदौकन च कार्य, पूर्वविधिना कायोत्सर्गकरणलोगस्स २० चिन्तन पारिते च एक १
 लोग० विंशति २० गाथास्तोत्र चेति द्वितीया पूजा जाता २। तृतीयपूजाया त्रिंशत् नमस्कारा ३० त्रिंशत् ३० पुष्पाणि ३०
 त्रिंशद्वस्तु दौकन त्रिंशद्वस्तु ३० कायोत्सर्गः पूर्ववत्त्रिंशद्गाथास्तोत्र ३० चेति तृतीयपूजा जाता ३। चतुर्थपूजाया
 चत्वारिंशत् नमस्कारा, चत्वारिंशत् पुष्पाणि, चत्वारिंशद् वस्तुदौकन कायोत्सर्गं चत्वारिंशत् लोगस्स चिन्तन पारिते
 एकलोगस्स चत्वारिंशद्गाथास्तोत्र इति चतुर्थीपूजा जाता ४। पञ्चमपूजाया पञ्चाशन्नमस्काराः ५० पञ्चाशत्पुष्पाणि ५०
 पञ्चाशद्वस्तु ५० दौकन पञ्चाशद्वस्तु ५० कायोत्सर्गः पारिते एक १ लोगस्स पञ्चाशद्गाथास्तोत्र ५० चेति पञ्चमीपूजा
 जाता ५। पूजायां पूजाया प्रान्ते काजपि देशैः कैरपि दशादिजलकृतयोऽपि कार्यन्ते तथा पूजा पञ्चकानन्तर एकैकपूजान-
 त्तरं वा यथाशक्ति यथासंभव महाध्वजरोपः संधाधिपेन कार्यः, तत्राऽऽरात्रिक १ मङ्गलप्रदीप २ गुरुमक्ति ३ संघमक्ति ४
 साधर्मिकवातस्य ५ संघपतितिलक ६ कर्तव्यानि कार्याणि, प्रान्ते घर्मोपदेशे शत्रुञ्जयमाहात्म्यवर्णन ॥

॥ इति चैत्रपूर्णिमादेववन्दनविधिरधिकारः ॥ ८० ॥

ननु-गुरुणां स्तूपस्य प्रतिमायाश्च प्रतिष्ठा क्रियते, तत्र को विधिः प्रतिपादितोऽस्ति ? वक्ष्यते—अत्र गुरुपरम्परागत-

कुलसर्जनैर्भिरवो यद्वृतम् । स्पृष्टं बुष्टजनैर्धनैरभिहतं यत् दूषितं कीटकै-स्त्याज्यं तत् कुसुमं दलं फलमथो भक्तैर्जिनप्रीतये ॥ १२ ॥ नैकं पुष्पं द्विधा कुर्या-न्न छिन्धात् कलिकामपि । चम्पको दलमेवेन, यतिहत्यासमं भवेत् ॥ १३ ॥ गन्ध-
 पूपाक्षतैः स्रग्मिः, प्रदीपैर्विलयारिभिः । प्रधानैश्च फलैः पूजा, विषेया श्रीजिनेशितुः ॥ १४ ॥ शान्तौ श्वेतं जये श्यामं, भद्रे
 रक्तं भये हरित् । पीतं धान्यादिके लामे, पञ्चवर्णं तु सिद्धये ॥ १५ ॥ खण्डिते सन्धिते छिन्ने, रक्ते रौद्रे च याससि ।
 दानं पूजा तथा होमः, स्वाध्यायो निष्फलं भवेत् ॥ १६ ॥ वर्जयेदहृतः पृष्ठ-मग्रतः शिवसूर्ययोः । पार्श्वतो ब्रह्म-
 विष्णोश्च, खण्डी सर्वत्र वर्जयेत् ॥ १७ ॥ गणं नाहीं तथा राशिं, तारां राशिं शमेय च । योनिवर्गे रिपुलभ्ये, प्रति-
 माया विलोकयेत् ॥ १८ ॥

॥ इति प्रतिमाऽधिकारः ॥

अतीताब्दशतं यच्च, यच्च स्थापितमुत्तमैः । सव्यव्यगमपि पूज्यं स्याद्, विम्बं तन्निष्फलं नहि ॥ १ ॥ आरभ्यैकाङ्गुलाव्-
 द्वयं, यावदेकादशाङ्गुलम् । गृहेषु विम्बं तत्पूज्यं, प्रासादाहं तदूर्ध्वकम् ॥ २ ॥ एकं गुणो भवेत् श्रेष्ठं, द्व्यङ्गुलं धननाश-
 नम् । त्र्यङ्गुलेन भवेत् सिद्धि-वर्जयेच्चतुरङ्गुलम् ॥ ३ ॥ पञ्चाङ्गुलं भवेद्विप्त-मुद्वेगं तु षडङ्गुलम् । सप्ताङ्गुलेन गोवृद्धि-स्त्य-
 जेदष्टाङ्गुलं सदा ॥ ४ ॥ नवाङ्गुलं तु पुत्राय, द्रव्यहानिर्दशाङ्गुलम् । एकादशाङ्गुलं विम्बं, सर्वकामार्थसिद्धिदम् ॥ ५ ॥
 ऊर्ध्वहृद् द्रव्यनाशाय, तिर्यग्हृद् भोगदा जये । श्रेयस्करी समदृष्टिः, कुलनाशे त्वधोमुखी ॥ ६ ॥ पद्मासनसमासीनो,
 नासाग्रन्यस्तलोचनः । मौनी वस्त्रावृतास्योऽयं, पूजा कुर्याज्जिनेशितुः ॥ ७ ॥ स्नानं १ विलेपनं २ विभूषणं ३ पुष्पं ४

प्राजाभोपदेशं च श्रुत्वा सर्वेऽपि स्वस्थानं प्रजन्ति, ततो दिनदशकं यावत् स्तूपपूजा कार्यं नैवेद्यो मुच्यते, भोगघो-
रिक्षिप्यते, प्रतिष्ठाकारकश्च दशदिनानि एकाशनं करोति, शीलव्रतं च पालयति ॥ ८१ ॥

॥ इति गुरुस्तूपप्रतिष्ठाविधिरधिकारः ॥ ८१ ॥

ननु-भ्रातृकाणां गृहे देवतासरः कुत्र स्थाप्यते? केन विधिना श्रावकाः पूजा कुर्वन्ति? उच्यते-तत्राऽर्थे श्रीउमास्वाति-
याचककृत पूजाप्रकरणमेव प्रमाणं, तच्छेदं—“स्नानं पूर्वोन्मुखीभूय, प्रतीच्या दन्तशोधनम् । उदीच्या श्वेतयत्राणि, पूजा
पूर्वोत्तरामुखी ॥ १ ॥ गृहे प्रविष्टां वाम-भागे स्वल्पविवर्जिते । देवतावसरं कुर्यात्, सार्धहस्तोर्ध्वभूमिके ॥ २ ॥ नीचे-
भूमिस्थितिं कुर्याद्, देवतावसरं यदि । नीचैर्नीचैस्ततोऽवश्यं, सन्तत्याऽपि समं भवेत् ॥ ३ ॥ तथाऽर्चकः स्यात्पूर्वस्था,
उत्तरस्था च संमुखम् । दक्षिणस्या दिशो वर्ज्या, विदिग्दर्जक एव च ॥ ४ ॥ पश्चिमाभिमुखः कुर्यात्, पूजा च जिनमूर्तये ।
तदा स्यात् सन्ततिच्छेदो, दक्षिणस्यामसन्ततिः ॥ ५ ॥ आग्नेय्या तु यदा पूजा, धनदानिदिने दिने । वायव्यां सन्ततिर्नैव
नैर्ऋत्या च कुलक्षयः ॥ ६ ॥ ऐशान्या संमुखः किञ्चित्, सन्ततिर्नैव जायते । अत्रिजानुकरांसेषु, मूर्ध्नि पूजा यथाक्रम-
म् ॥ ७ ॥ भाले कण्ठे इवम्भोजे, उदरे तिलकं तथा । [तथा] नवभिस्तिलकैः पूजा, करणीया निरन्तरम् ॥ ८ ॥ श्रीचमन्दन
विना नैव, पूजा कुर्यात् कदाचन । प्रसाते प्रथमं वास-पूजा कार्यं विचक्षणैः ॥ ९ ॥ मध्याह्ने कुसुमैः पूजा, सन्ध्यायां
वीपपुष्पयुक् । वामार्धे धूपदाहः स्या-दग्रपूजाश्च समुखी ॥ १० ॥ अर्चितो दक्षिणे भागे, दीपस्य च निवेदनम् । ध्वान
तु दक्षिणे भागे, चैत्यानां वन्दनं तथा ॥ ११ ॥ इत्याप्तस्खलितं धितौ निपतितं छत्रं कञ्चित् पादयो-र्यम्भोर्ध्वगतं पूर्वं

कुवसनेनमिरधो यदृतम् । स्पृष्टं तुष्टजनेनैरभिहत यत् दूषित कीटकै-स्त्याज्य तत् कुसुम दल फलमयो भक्तैर्जिनप्रीतये ॥ १२ ॥ नैक पुष्प द्विधा कुर्या-ञ्छिन्धात् कलिकामपि । चम्पको दलमेवेन, यतिहत्यासम भवेत् ॥ १३ ॥ गन्ध-
 घ्राणैः स्रग्मिः, प्रदीर्घलवारिमिः । प्रधानैश्च फलै पूजा, विधेया श्रीजिनेशितुः ॥ १४ ॥ शान्तौ श्वेत जये श्यामं, भद्रे
 रक्त मये हरित् । पीत धान्याधिके लामे, पञ्चवर्णं तु सिद्धये ॥ १५ ॥ खण्डिते सन्धिते छिन्ने, रक्ते रौद्रे च घाससि ।
 दान पूजा तथा होमः, स्वाध्यायो निष्फलं भवेत् ॥ १६ ॥ वर्जयेदर्हतः पृष्ठ-मग्रतः शिवसूर्ययोः । पार्श्वतो ब्रह्म-
 विष्णोश्च, खण्डी सर्वत्र वर्जयेत् ॥ १७ ॥ गण नाडी तथा राशिं, तारा राशिं शमेव च । योनिवर्गे रिपुलभ्ये, प्रति-
 माया विलोकयेत् ॥ १८ ॥

॥ इति प्रतिमाऽधिकारः ॥

अतीताब्दशत यच्च, यच्च स्थापितमुत्तमैः । सव्यगमपि पूज्य स्याद्, विम्ब तस्मिन्फल नहि ॥ १ ॥ आरभ्यैकाङ्गुलाद्-
 द्वय, यावदेकादशाङ्गुलम् । गृहेषु विम्ब तत्पूज्य, प्रासादाहं तदूर्ध्वकम् ॥ २ ॥ एक गुणे भवेत् श्रेष्ठ, द्व्यङ्गुल धननाश-
 नम् । श्रृङ्गुलेन भवेत् सिद्धि-वर्जयेच्चतुरङ्गुलम् ॥ ३ ॥ पञ्चाङ्गुल भवेद्विच-मुद्गेग तु षडङ्गुलम् । सप्ताङ्गुलेन गोवृद्धि-स्त्य-
 जेदष्टाङ्गुल सदा ॥ ४ ॥ नवाङ्गुल तु पुत्राय, द्रव्यहानिर्दशाङ्गुलम् । एकादशाङ्गुल विम्ब, सर्वकामार्थसिद्धिदम् ॥ ५ ॥
 ऊर्ध्वहृग् द्रव्यनाशाय, तिर्यग्दृग् भोगदा जये । श्रेयस्करी समदृष्टिः, कुलनाशो त्वधोगुखी ॥ ६ ॥ पद्मासनसमासीनो,
 नासाग्रन्यस्तलोचनः । मौनी वस्त्रावृतास्योऽय, पूजा कुर्याज्जिनेशितुः ॥ ७ ॥ स्नान १ विलेपन २ विभूषण ३ पुष्प ४

यास ५, धूप ६ प्रदीप ७ फल ८ तन्त्रुल ९ वस्त्र १० पूगैः ११ । नैवेद्य १२ धारि १३ वसनै १४ श्रमरा १५ तपत्र, १६ धावित्र १७ गीत १८ नटन १९ स्तुति २० कोषवृद्ध्या २१ ॥ ८ ॥ इत्येकविंशतिविधा जिनराजपूजा, ख्याता सुरासुर-
गणैश्च कृता सदैव । खण्डीकृता कुमतिभि कलिकालयोगाद्, यद्यत् प्रिय तदिह भाववशेन योज्यम् ॥ ९ ॥”

॥ इति भावकाणा देवतावसरस्यापनापूजाविधिरधिकारः ॥ ८२ ॥

ननु—कल्पत्रेपोत्तारणं किमर्थं प्रतिपादितमस्ति ? कुत्र च तद्विधिः ? उच्यते—कल्पत्रेपस्य आसेवनाशिक्षारूपत्वात् उक्तं

तद्विधानं यदुक्त—

“सा पुण दुविहा सिक्खा, गहणे आसेवणे य नायना । गहणे सुत्ताहिज्जण, आसेवण कप्पतिप्पाई ॥ १ ॥ इति”
पुनरपि ‘कयकप्पतिप्पकरिय’ति वचनं च ततः सति शास्त्रोक्ते कल्पत्रेपविधौ श्रीजिनप्रमचूरिविनिर्मितविधिप्रपोक्तानु-
क्रमेण कर्तव्यतापाठो लिख्यते, तथाहि—“जोगा य कप्पतिप्प विणा न व्हिज्जति, कयकप्पतिप्पकरिय त्ति वयणाओ
अओ संपय कप्पतिप्पविहि भण्णइ, तत्थ—वइसाह—कत्तियबहुलपाब्बियाणतर पसत्थविणे चउवाइअरिक्खे गुरुसोमवारं
सुनिमिचोवत्तेहिं सवसवत्थवेठिअगिहत्थभायणेणं कप्पवाणिय माणित्ता जोइणीओ पिट्ठव वामव वा काव मुइहत्थपाय
उल्ले काऊण अहारायणियाए छम्मासिअ कप्पो उत्तारिज्जइ, पविस्समाणस्स आसदसिआइय कय आउत्तजलेण पढम चवरो
तिप्पाव मुहे विप्पति तओ पाएसु इत्थ हत्थ विण्णासो सपदाया नेतवो छम्मासिअकप्पे परदिभाव चैव तिप्पाव चैप्पति
इयरकप्पे वसिआ पुच चलकोप्परेहिं परदिभाव वा, तथा छम्मासिअ कप्पुत्तारेणे उच्चट्ठिमस्स उच्चट्ठिओ तिप्पाव दिज्जा,

सबविद्वत्स सबविद्वो सामन्त्र कप्ये नत्थि नियमो तओ वसहीभदुवगरण च नाणोवगरणवज्ज सबपि ते पिज्जाइ नघर
 मढलिट्ठाण गोमयलेवेकए ति पिज्जाइ, कण्णमज्जे वा वरिअ पत्तमढ मङ्गण उद्धरणी च्छाइ पमज्जणिआ तलिया लोहरत्थाइ
 जलेण कप्पिओ तिप्पिज्जाइ, एव कप्ये सत्तारिए वसहि सोहिसु इढकेसाइ परिट्ठविअ इरिअ पढिक्कमिय पढम गुरुणा
 सज्जाए उक्खिविए मुहपोत्तिं पढिलेहिअ दुवालसावत्तवदण दार्व खमासमणेण भणति, सज्जाय उक्खिवामो वीअ
 खमासमणेण सज्जाय उक्खिवणत्थ काउत्सग करेमि तओ अन्नत्थूससीएणमिच्चाइ पढिअ नवकार चववीसत्थय वा
 विचिंतिअ मुहेण त भणिअ काउत्सगतिग कुणंति, पढम असज्जाइअ अणाउत्तउहडावणिअ, वीअ खुइवइवउहडा-
 वणिअ, तइयं सक्काइवेयावच्चगरआराहणत्थ तिसु वि चवरुज्जोअ चित्तण उज्जोअ भणण च तओ खमासमणदुगेण
 सज्जाय संदिसावेमि सज्जाय करेमि इति भणिअ जाणुठिएहि पचमगलपुव धम्मो भगलाइअमज्झयणतिअ सज्जाओ कीर-
 इत्ति सज्जाय उक्खिवणयिही ॥ ८३ ॥

॥ इति कल्पत्रेपोत्तारणविचिरधिकारः ॥ ८३ ॥

ननु-श्रीबृहत्स्रतरगच्छे कोऽनुक्रमः प्रतिक्रमणविधे १, कुत्र च सविधिः प्रतिपादितोऽस्ति १ उच्यते-अत्रानुक्रमः कोऽपि
 श्रीविधिप्रपा १ श्रीतरुणप्रभसूरिकृत-यथावश्यकषालावबोध २ श्रीजिनवल्लभसूरिकृत-सामाचारी ३ श्रीयोगशास्त्रवृती-
 यप्रकाशवृत्ति ४ श्रीप्रतिक्रमणहेतुगर्भ ५ प्रमुखग्रन्थानुसारेणाऽपि च स्वगच्छीयपरम्परातो ज्ञेयः, तत्र प्रथम साधुगोचरी
 प्रतिक्रम्य श्रावको वा सामायिकं लात्वा, गुर्वीदेशेन 'जयति हुयणनमस्कार' कथयित्वा सर्वे सम "जयमहायसेत्यादि"

वास ५, पूष ६ प्रदीप ७ फल ८ तन्दुल ९ वस्त्र १० पूगैः ११ । नैवेद्य १२ घारि १३ वसनं १४ श्रमरा १५ तपत्र, १६ यावत्र १७ गीत १८ नटन १९ स्तुति २० कोषवृद्ध्या २१ ॥ ८ ॥ इत्येकविंशतिविधा जिनराजपूजा, ख्याता सुरासुर-
गणैश्च कृता सदैव । खण्डीकृता बुभुक्षितभिः कलिकालयोगावु, यद्यत् प्रिय तदिह भाववेशेन योज्यम् ॥ ९ ॥”

॥ इति श्रावकाणां देवतावसरस्थापनापूजाविधिरधिकारः ॥ ८२ ॥

ननु-कल्मषेपोत्तारण किमर्थं प्रतिपादितमस्ति ? कुत्र च तद्विधिः ? उच्यते-कल्मषेपस्य आसेननाशिक्षारूपत्वात् उक्तं तद्विधानं यदुक्तं—

“सा पुण बुविहा सिक्खा, गहणे आसेवणे य नायत्ता । गहणे सुत्ताहिज्जण, आसेवण कप्पतिप्पाई ॥ १ ॥ इति”
पुनरपि ‘कयकप्पतिप्पकरिय’ति वचनं च ततः सति शास्त्रोक्ते कल्मषेपविधौ श्रीजिनप्रभसूरिविनिर्मितविधिप्रपोक्तानु-
क्रमेण कर्तव्यत्वापादो लिख्यते, तथाहि—“जोगा य कप्पतिप्प विणा न वहिज्जति, कयकप्पतिप्पकरिय त्ति वयणाओ
अओ सपय कप्पतिप्पविहि भण्णइ, तत्थ-वइसाह-कत्तियबहुलपाढिवयाणंतर पसत्थविणे चउवाइअरिक्खे गुरुसोमचारं
सुनिमिसोवतसेहिं सवसवत्थवेदिअगिहत्थभायणेणं कप्पवाणिय माणिच्चा जोइणीओ पिट्ठउ वामउ वा काउ मुहहत्यपाय
उहं काऊण अहारायणिपाए छम्मासिय कप्पो उच्चारिज्जइ, पविस्समाणस्स आसंदसिआइय कय आवत्तजलेण पढम चवरो
तिप्पाउ मुहे विप्पंति तओ पापसु इत्थ विण्णासो सपदाया नेतवो छम्मासियकप्पे परदिन्नाउ चैव तिप्पाउ चैप्पति
इयरकप्पे वसिया पुत्त चउकोप्पेरेहिं परदिन्नाउ वा, तथा छम्मासिय कप्पुच्चारणे चउइअस्स चउइअओ तिप्पाउ दिज्जा,

४
 ५
 ६
 ७
 ८
 ९
 १०
 ११
 १२
 १३
 १४
 १५
 १६
 १७
 १८
 १९
 २०
 २१
 २२
 २३
 २४
 २५
 २६
 २७
 २८
 २९
 ३०
 ३१
 ३२
 ३३
 ३४
 ३५
 ३६
 ३७
 ३८
 ३९
 ४०
 ४१
 ४२
 ४३
 ४४
 ४५
 ४६
 ४७
 ४८
 ४९
 ५०
 ५१
 ५२
 ५३
 ५४
 ५५
 ५६
 ५७
 ५८
 ५९
 ६०
 ६१
 ६२
 ६३
 ६४
 ६५
 ६६
 ६७
 ६८
 ६९
 ७०
 ७१
 ७२
 ७३
 ७४
 ७५
 ७६
 ७७
 ७८
 ७९
 ८०
 ८१
 ८२
 ८३
 ८४
 ८५
 ८६
 ८७
 ८८
 ८९
 ९०
 ९१
 ९२
 ९३
 ९४
 ९५
 ९६
 ९७
 ९८
 ९९
 १००

१ छि० श्रीआचार्यमिश्र १ छि० श्रीरुपाध्यायमिश्र २ तृती० भट्टारकवर्तमान अमुकसूरि ३ चतुर्थ० सर्वसाधुवन्दना ४
 पश्चात् भून्यस्तमस्तको मुखे दत्त्वा करद्वयं योजयित्वा “सद्यस्सवि देवसिञ्ज” इत्यादि पठति, परं इच्छाकारेण
 संदिसहेति पदं न पठति, इदं च सकलातिचारबीजकभूत अन्यत्राऽपि च ग्रन्थादौ बीजकस्य दर्शनात् ‘जय जंतु
 कम्पपायवे’ इत्यादाविव, अत्राऽवसरे श्राद्धस्तु साधुरिव पूर्ववत् क्षमाश्रमणचतुष्टयेन श्रीआचार्यादीन् वन्दित्वा इच्छकारि-
 समस्तश्रावका वांदु इति भणति, श्रीहेतुगर्भे इत्यमेव भणनात् । अत्राऽऽह शिष्य, ननु-प्रतिक्रमणप्रारम्भे प्रथमं कथं
 श्रीआचार्यादि वन्दनं विहितं ? उच्यते-प्रधानादि स्थानीयानां श्रीआचार्यादीनां बहुमाननेन स्वसमीहितसिद्धिर्भवतीति
 हेतोः यदुक्तं श्रीहेतुगर्भे लोकेऽपि हि-राज्ञः प्रधानादीनां च बहुमाननादिना स्वसमीहितकार्यसिद्धिर्भवति । अत्र राज-
 स्थानीयः तीर्थङ्कराः प्रधानादिस्थानीयाः श्रीआचार्यादय इति, तत उक्त्याय द्रव्यतो वपुषा भावतश्च शुद्धपरिणामेन चारि-
 त्राचारविशुद्ध्यर्थं “करोमि मते सामाह्य” इत्यादि सूत्रं पठित्वा प्रलम्बितभुज कूर्परघृतनाभ्यधोवर्ति जानूर्ध्वचतुरङ्गुल-
 स्थापितकटिपट्टः “सजय खलिणे य वायस कविष्टेत्यादि” १९ दोषरहितं कायोत्सर्गं कुर्यात् । यदुक्तं हेतुगर्भे—सामाह्य-
 पुष्पमिच्छामि कावत्सर्गमिच्छां सुप्तं भणिम पलविअमुअ कुप्परधरिअ परिहणओ ॥ १ ॥ इत्यस्मिन् कायोत्सर्गे च प्रातस्त-
 प्रतिलेखनायाः प्रभृति दिवसातिचारान् चिन्तयति, मनसा प्रधारेयच्च “सयणासणपाप्मे” त्यादिगाथा अचिन्तयत । श्राद्धस्तु
 आजुका चरप्रहर दिवसमाहि जिके जीव विराध्या हुवइ” इत्यादि अतिचारान् श्रीतरुणप्रभसूरिलिखितान् चिन्तयति ।
 तदनागमने गच्छप्रवृत्त्या अष्टौ नमस्काराश्चिन्तयति, एतदतिचारचिन्तनं मनसा सकथनं च श्रीगुरुसमक्षमालोचनाय

गाथा पठति, ततः शक्रस्त्रव जावति चेद्भाषति गाथाद्विकवर्जं कथयित्वा देवान् वन्दते, अन्यगच्छे तु जयति हुयणस्याने नमस्कारा एव कथ्यन्ते, श्रीस्त्रतरगच्छे तु नवाङ्गीकृष्टिकारकस्तम्भनकर्षार्थनाथप्रकटक-श्रीअभयदेवसूरिस्वगच्छीपत्नेन तत्कृतैस्तु तेषां सावित्रयत्वाच्च सुतरां प्रतिक्रमणप्रारम्भे आदेयता, अत्र च आयन्यकप्रारम्भे साधुः श्रावकश्चादौ देव-गुरुवन्दनं विदधे, यतः सर्वमप्यनुष्ठान श्रीदेवगुरुवन्दनविनयबहुमानादिभक्तिपूर्वकं सफलं भवतीत्याह च—

“विणया हीणा विज्ञा, दीति फलं इह परे अ लोगमि । न फलंति विणयहीणा, सस्साणिच तो अहीणाणि ॥ १ ॥ भसीइ भिनवराणं, सिज्जति पुवसंविजं कम्मं । आयरिय नमुक्कारेण विज्जमता य सिज्जति ॥ २ ॥” अतः पूर्वं देवगन्दने द्वादशाधिकारा ज्ञेयाः । यदुक्तं श्रीचैत्यवन्दनकाम्ये (४ पत्रे)—“पढमहिगारे वदे भावजिणे १ बीअए य दयपिणे २ इगचेइअ ठवणजिणे तइय ३ कत्थमि नामजिणे ४ ॥ १ ॥ तिहुअणठवणजिणे पुण, पचमए ५ निहरमाणजिण छंटे ६ ससमए सुअनाणं ७ अहुमए सबसिद्धयुई ८ ॥ २ ॥ त्रित्याहिववीरयुई नवमे ९ दसमेअ जजयतयुई १० । अद्वावए पुइ इगदिसि ११, सुविहि-सुरसमरणा चरमे ॥ १२ ॥ ३ ॥ अथाऽधिकारप्रथमपदानि द्वादश यथा—

“नमु १ जे अइ २ अरिइ ३ लोणे ४ सब ५ पुक्ख ६ तम ७ सिद्ध ८ जो देवा ९ उज्जि १० जप्ता ११ देआवज्जग १२ अदितार पढमपया ॥ १ इति ततो वदितुं चेद्भाष, दात चतराएए सामासमणो । भूमिहिअसितो सयला-इ आरमिच्छुअं देइ ॥ १ ॥” इति श्रीअग्निवज्रमसूरिवचनात् चतुरादिशमाश्रमणैः श्रीगुरु वन्द्यते, इति हेतुगर्भसम्भत्वा च सामास्यमणचतु-ष्टयेन प्रतिक्रमण स्थापयन्ति, क्षमाश्रमणचतुष्टयदानानुक्रमश्च श्रीतरुणप्रमसूरिकृतशालावबोधे एव तथाहि—प्रथमद्विमा-

इमं मुह्यन्तंगपडिलेहणाइ कमसो विचिंतिज्जा ॥ २ ॥ हासो १ रई अ २ अरई ३, भय ४ सोग ५ तुगंछाय ६ वज्जिज्जा । मुअजुअल पेहतो, सीसो सुपसत्थलेसतिग ९ ॥ ३ ॥ गारवतिग च वयणे १२, उरिसछतिग १५ कसायचवपिट्ठे (सवे) १९ । पयजुगिछज्जीववह २५, तणुपेहाए चिजाणमिण ॥ ४ ॥ जइ वि पडिलेहणाए, हेऊ विअरक्खण जिजाणाय । तइवि इम मणमक्खदनिज्ज तणत्थ मुणी विंति ॥ ५ ॥” इत्यत्र सामायिके “साविआ पुण पिड्ढि ४ सिर ७ गाय । तइवि इम मणमक्खदनिज्ज तणत्थ मुणी विंति ॥ ५ ॥” इत्यत्र सामायिके “साविआ पुण पिड्ढि ४ सिर ७ हियय १० वज्ज पनरस कुणइ” इति विधिप्रपाया श्रीजिनप्रभसूरिवचनात् श्राविका देहस्य पञ्चदशैव प्रतिलेखना करोति, तदनु वन्दनके दद्यात् वन्दनक च द्वात्रिंशदोषरहितं पञ्चविंशत्यावदयकविशुद्ध च विधेय, एतद् वन्दनक च कायोत्सर्गातिचारालोचनार्थं एव विधिना वन्दन प्रदाय, सम्यगन्वतताङ्गं पूर्वं कायोत्सर्गे स्वमनोवधारितान् देवसिकातिचारान् इच्छाकारेण “सदिसह भगवन् देवसिअ आलोएमि” इत्यादि सूत्र धारिप्रविशुद्धिहेतुक उच्चारयन् श्रीगुरुसमक्षमालोचयेत्, आह च—
श्रीजिनवल्लभसूरिभिः सयैव उक्त्वात् ॥

“अह सम्ममवणयंगो क्खजुअविहिधरिअपोत्तिरयहरणो । परिचिंतिय अइआरे, अहक्कम गुरुपुरो विअहे ॥ १४ ॥”

ततः तरुणप्रभसूरिवचनात् ‘तणेक्कमणे’ त्यादि कथयति साधुः, पौपधमध्ये श्रावकोऽप्येव देवसिकातिचारालोचनानन्तर मनोवचनक्रायसकलातिचारसंग्राहक “सवस्सवि देवसिप” त्यादि पठेत् इच्छाकारेण सदिसह इत्यनेन अन्तरालोचितातिचार प्रायश्चित्तं च भार्गयेत् गुरुवचस्य “पडिक्कमह” इति प्रतिक्रमणरूप प्रायश्चित्तमुपदिशन्ति, इदं च—

“आलोयण १ पडिक्कमणे २, मिस ३ विवेगे ४ तथा वि उस्सग्गे ५ । तव ६ छेअ ७ मूळ ८ अणवट्ठाया अ ९ पार

अन्यथा तत् सम्यक् न स्यात्, लोकेऽपि हि राजादीनां किमपि विज्ञाप्य मनसा सप्रधार्यं कागदादौ लिखित्वा विज्ञाप्यते, ततश्च नमस्कारपूर्वं कायोत्सर्गं पारयित्वा चतुर्विंशतिस्त्रय पठेत् आह च—

“कातस्सगमि ठिओ, नीरेयकाओ निरुद्धवयपसरो । जाणइ सुहमेगमणो, [मुणि] पुण देवसिआइ अइयार ॥ १ ॥
 परिजाणिक्कण य तथो, सम्म गुरुअणपगासणेण तु । सो होइ अप्पगसो, जम्हा य जिणेहिं सो भणिड ॥ २ ॥ काउस्सगं
 मुक्खपह देसिअ जाणिक्कण तो वीरो । दिवसाइआर जाणण, ठाप ठायति उस्सगो ॥ ३ ॥ सयणासणन्नपाणे, चेइअ
 जइस्सज्झकायउच्चारे । समिइ भाषणगुत्ती, वि तहायरणे अ अइयारो ॥ ४ ॥ गोसमुहणतगाई, आलोए देसिएअ अइ-
 यारे । सबे समाणइचाहि अणदोसे ठविज्जाहि ॥ ५ ॥ काड हि अपदोसे, जहक्कम जानता व पारिति । ताउ सुहुमाण
 पाणू, धम्म सुक्क च शाइज्जा ॥ ६ ॥ इति हेतुगर्भे । ननु-ज्ञानादिषु सत्सु प्रथम चारित्राचारकायोत्सर्गं कथं क्रियते ?
 उच्यते-ज्ञानादेवचारित्रस्य गरिष्ठत्वज्ञापनार्थं आह च—“जम्हा वसणनाणा, सपुअफल न दिति पत्तेअ । चारित्तजुआ
 दिति, अविस्सिस्सए तेण चारित्त ॥ १ ॥ इति ततश्च जानुपाध्यात्यभागपिण्डकादि प्रमृज्य उपविश्य च श्रीगुरुणा वन्द-
 नकदनार्थं मुखवस्त्रिकां काय च द्वावपि प्रत्येक पञ्चविंशतिधा प्रतिलिखेत् । यदाह—“सहासने पमअिय, उववसिअ
 अलगविअववाहु जुओ । मुहणतय च काय, च पेहए पचवीस इह ॥ १ ॥” इति मुखवस्त्रिकाकायप्रतिलेखनाया मनस
 स्थिरीकरणार्थमेव चिन्तयेत्, यदुक्त हेतुगर्भे—“सुत्तयतत्तदिट्ठी १, वसणमोहतिअग च ४ रागतिग ७ । देवाइ तत्तति
 अगं १०, तथा अदेवाइ तत्ततिग १३ ॥ १ ॥ नाणाइ तिग १६ तह तविराहणा १९ त्रिभिगुत्ति २२ दढतिअ २५ ।

चारविशुद्धिहेतु कायोत्सर्गं च पारयित्वा दर्शनाचारविशुद्ध्यर्थं चतुर्विंशतिस्त्वय पठेत्, ततः “सधलोप अरिहतचेष्टमाणा” इत्यादि सूत्रं च पठित्वा तदर्थमेव कायोत्सर्गमेकचतुर्विंशतिस्त्वयचिन्तनरूपं कुर्यात्, त च तथैव पारयित्वा श्रुतज्ञानाचारविशुद्ध्यर्थं ‘पुष्करवरदीवहे’ इत्यादि सूत्रं “सुखस्य भगवतो करोमि कावत्सर्ग” इत्यादि च पठित्वा एकचतुर्विंशतिस्त्वयचिन्तनरूपं कायोत्सर्गं कुर्यात्, पारयित्वा च ज्ञान-दर्शन-चारित्र्याचारनिरतिचरणसमाचरणफलभूतानां सिद्धानां, “सिद्धानां बुद्धानां” इति सिद्धस्त्वय पठति । आह च—

“विहिणा पारिथ्य सम्मत्तमुद्धिहेतु च पठिअत्तज्जोअ । तह सवलोअरिह-त्तचेष्टआरोहणुत्सर्ग ॥ १८ ॥ काउत्तज्जोअगर, चित्ति पारेइ सुद्धसम्मत्तो । पुक्खरवरदीवहे, कहुइ सुयसोहणनिमित्त ॥ १९ ॥ पुण पणवीसोत्सास, उत्सर्गं कुणइ पारय विहिणा । तो सयलकुसलकिरिआ, फलाणसिद्धान पढइ थय ॥ २० ॥” इह चतुर्विंशतिस्त्वयद्वयचिन्तनरूपो द्वितीयआरित्रविशुद्धिहेतुकः कायोत्सर्गं अस्मिंश्च पूर्वोक्तयुक्त्या चारित्र्याचारस्य ज्ञानाद्याचारैर्भ्यो वैशिष्ट्यादिना चतुर्विंशतिस्त्वयचिन्तन समाव्यते, नाऽमेतनयोः तृतीयो दर्शनाचारविशुद्धिहेतुकः चतुर्थो ज्ञानाचारविशुद्धिहेतुः । आह च—

“नमुक्कार चणवीसग, किइकम्मालोयण पढिक्कमणं । किइकम्मपुरा लोअ, तुप्पठिकते अ उत्सर्गो ॥ १ ॥ एस चरिसुत्सर्गो, दसणमुद्धीइ तइअओ होई । सुअनाणस्स चत्थो, सिद्धानायुई अ किइकम्म ॥ २ ॥” दिवसातिचारचिन्तनार्थः प्रथमआरित्राचारहेतुः कायोत्सर्गो द्वितीयोऽपि चतुर्विंशतिस्त्वयद्वयचिन्तनरूपं तच्चेतुरेव कायोत्सर्गः ।

यात् प्रतिक्रमणमनुकुर्वन्निव पञ्चात्पदैः अथग्रहात् ग्रहिर्निःसृत्य 'आथरिय सबन्नाए' सूत्र पठति, अन्यगच्छेषु केपुचिव 'आथरिय सबन्नाए' इत्यादि गाथात्रिक साधवोऽपि पठन्ति, न चैतत् संगतिमङ्गति, श्रीयोगशास्त्रवृत्तौ-हेतुगर्भे-श्रीजिनवल्लभ-सूरि-श्रीजिनपतिसूरिप्रमुखनिर्मितग्रन्थेषु सर्वत्र 'सम्भो गाहातिग पढइ' इत्येव नामग्राह श्राद्धस्यैव एतत् पठनमुक्तत्वात् न साधो, न च वाच्य-श्राद्ध इति कोऽर्थः?, अद्वावानिति व्युत्पत्त्या द्वयोरपि ग्रहण क्वाऽपि ग्रन्थे, अत्राधिकारे एतदर्थ-करणाऽवर्धनात्, नाऽपि च सर्वोऽपि प्रतिक्रमणसूत्रपाठो द्वयोरपि समान इति । सामायिकसूत्र-प्रतिक्रमणसूत्रादिषु द्वयोरपि भिन्नभिन्नपाठात् । विस्तरवार्तायिना अस्मिन्नेव ग्रन्थे पञ्चम प्रश्नोत्तर ब्रह्मव्य, कायोत्सर्गे च चारित्राचारविशुद्धयर्थं चतुर्विंशतिस्त्रयवद्वय चिन्तयति, आह च—

“इय सामाइयवस्सगमसुचमुच्चरिय कावसगगठिओ । चितइ चज्जोअतुग, चरित्तअइयार शुद्धीए कए ॥ १७ ॥

इह वाऽऽह ननु-करेमि भते सामाइयमिति सूत्रमादौ प्रतिक्रमणसूत्रकथनक्षणे द्वितीय तृतीय पुनरिह तदुच्चारण किमर्थं? वच्यते-सर्वमपि धर्मानुष्ठान समतापरिणामे स्थितस्य सफल भवतीति, प्रतिक्रमणस्यादौ मध्येऽवसाने च पुन पुनस्तस्य स्मृत्यर्थं तदुच्चारण, आह च—

“आइमकावस्सगे, पडिक्कमतो य काव सामाइय । तो किं करेइ बीअ, तइअ च पुणेवि वस्सगो ॥ १ ॥ समभावमि ठिअप्पा, वस्समां करिय तो पडिक्कमाइ । एमेव य समभावे, ठिअस्स तइअ पि वस्सगो ॥ २ ॥ सज्जाय १ ज्ञाण २ तव ३ ओसहेसु ४ उवएस ५ शुइपयाणेसु ६ । सतगुणक्किच्छणेसु य ७, न हुति पुणरुचदोसा न ॥ ३ ॥” इति चारित्रा-

ममे दास्यते, इत्यनेन दैवसिक्कप्रतिक्रमणं सपूर्णं जातं । अत्र प्रतिक्रमणे 'जयतिहुयण' कथने गच्छाचारेण आन्तरणीदोपो गण्यते, देववन्दन विना कायोत्सर्गं तद्दोषो न भवति, ततः 'सबस्सवि देवसिअ' कथनादारभ्य 'इच्छामो अणुसद्धिं' याव-
 दान्तरणीदोपो भवेत् ततः परं न स्यात्, सर्वमपि धर्मानुष्ठानं श्रीदेवगुरुभक्तिबहुमाननादिपुरःसरं सफलं भवतीति, प्रति-
 क्रमणस्य प्रारम्भे सपूर्णं भवने च श्रीदेवगुरुवन्दन इति । आद्यन्तप्रहणेन मध्यस्याऽपि ग्रहणमिति न्यायेन तद्वक्ति-
 सार्वत्रिकी ज्ञेया, यया शक्रस्तवे नमुत्थुणमित्यादौ, नमो जिणाणमिति अन्ते च नमो इत्यस्य स्थापनेन शक्रस्तवे प्रतिपद-
 तत्पाठज्ञापनं, ततः 'कुणइ पच्छिन्नवत्सगमिति' श्रीजिनवल्लभसूरिविरचितप्रतिक्रमणसामाचारीवचनप्रामाण्यात् चतुर्थ-
 स्त्वमाश्रमणदानपूर्वं इच्छाकारेण सदित्सह भगवन् 'दैवसिअपायच्छित्तविसोहणत्थ' करेसि कावत्सगमिति, श्रीतरुणप्रभ-
 सूरिवचसा अन्नत्थूसत्तिसएणमिं त्यादि भणित्वा कायोत्सर्गं कुर्यात्, तन्मध्ये चतुश्चतुर्विंशतिसवचिन्तनं कुर्यात्, पारिते चैक-
 चतुर्विंशतिसव मङ्गलार्थं पठेत्, हेतुगर्भेऽप्युक्तं, पूर्वं प्रतिक्रमणे चारित्रदर्शनज्ञानाचारशुद्ध्यर्थं कायोत्सर्गेषु कृतेष्वपि
 पुनरिह 'द्विर्बद्धं सुबद्धं' भवतीति न्यायेन प्राणातिपातादिविरमणातिचारविशुद्ध्यर्थं चतुर्थं चतुश्चतुर्विंशतिसवचिन्तनरूपं
 दैवसिक्कप्रायश्चित्तविशुद्ध्यर्थं कायोत्सर्गं कुरुते, त्वकं च—

“गुरुधुइगहणे शुइ तिस्सि वद्धमाणक्खरस्सरो पढेइ । सक्कत्थय थय पढिअ कुणइ पच्छिन्नउत्सग ॥ २४ ॥

पाणवह मुसावाए, अदत्तमेहूणपरिगह चेव । सयमे गंतु अणूण, उत्सासाण हविज्जाहिं ॥ २ ॥”

अथ च कायोत्सर्गः कैश्चित् सामाचारीवशेन प्रतिक्रमणस्य अन्ते क्रियते । कैश्चित् आदौ एव क्रियते, श्रीखरतरगच्छी-

“याउखीमन्दमूर्त्तीणां, नृणां चारित्रकाङ्क्षिणाम् । अनुग्रहार्थं तस्वज्ञैः, सिद्धान्तः प्राकृत कृतः ॥ १ ॥”

इत्याधुकिमिः स्त्रीणा संस्कृतेऽनधिकारित्वसूचनात्, नाटकाधिष्वपि प्रायः ख्यालापाना प्राकृतादिभाषयैव दर्शनात् साध्याः आधिका नमोऽर्हत्सिद्धेत्यादि सूत्रं न पठन्ति, नमोऽस्तु वर्धमानेत्यादित्याने ‘ससारदावानले’ त्यादिरूपं स्तुतित्रयं च पठन्ति, यच्च श्रीगुरुकथनाधारे प्रतिस्तुतिप्रान्ते नमो स्वमासमणामिति गुरुनमस्कारः साधुसाध्यादिभिर्भण्यते । तत् नृपाणां लान्येषु प्रतिघातां प्रान्तं जीवेत्यादि भणनघत् श्रीगुरुवचःपतीच्छादिरूपं समाव्यते, इदं नमो स्वमासमणामिति पदं विधिप्रपात्तरुणप्रमवालावबोधार्थं नास्ति, परं हेतुर्गर्भेऽस्ति, तथेदं श्रीवर्धमानस्वामिनस्तीर्यं तस्याऽऽज्ञया चेदं प्रतिरू- मणाविकरणं निर्विघ्नं च तत्संपूर्णमवने हर्षेण मङ्गलार्थं च श्रीवर्धमानस्तुतिपाठोऽयं कृतज्ञाना व्यवहारो यत्स्वसमीहित- शुभकार्यनिर्विघ्नमवने श्रीगुरुदेवबहुमाननादिवर्धमानस्वरेण स्तुतिप्रपाठश्च हर्षातिरेकादयं च न्यायो लोकेऽपि हृदयते, यथा राज्ञः शत्रुघ्न्यादौ विवाहादौ वा हर्षेण विधिप्रवादित्रवादनोच्चैःस्वरागीतगाननृपपूजनादि, स्तुतित्रयपाठानन्तरं शक्र- स्रवपाठः, ततो गुर्वाज्ञया एकः आह्वो यतिर्वा इच्छाकारेण सदिसह भगवन् स्तोत्रमणु । इति स्वमाश्रमणदानपूर्वकमपु- रस्वरेण सन्नृतगुणगमितश्लोकाद्यैकादशकावारम्य षष्टोत्तरं यावत् श्रीवीतरागस्य बृहत्सवनं पठति, अन्ये तु जानुम्यां स्थित्वा सावधानमनसः कृताञ्जलिपुटाः शृण्वन्ति । ततः संपूर्णस्तोत्रकथनानन्तरं चतुर्भिः स्वमाश्रमणैः श्रीगुर्वा- दीन् वन्दते इति श्रीहेतुगर्मवचनप्रामाण्यात्, स्वमाश्रमणचतुष्टयं दत्ते श्रीतरुणप्रभसूरिवालावबोधानुक्रमेण स षाड्य प्रथमः खः श्रीआचार्यमिश्र १ द्वितीयस्वमाश्रमणः २ तृतीयस्वमाश्रमणः ३ चतुर्थस्वमाश्रमणः

भवनवशाद् देवा न धन्विताः तदाऽपवादमार्गेण बृहत्स्तोत्रकथनसमये स धन्वते इति स्वगच्छप्रवृत्तिरिह्यते, परं विचार्यमाणा न तादृक् ।

ननु-प्रतिक्रमण पञ्चविधाचारशुद्धिनिमित्तं क्रियते, यदुक्तं—

“पञ्चविधायारविशुद्धिर्होत्रमिह साधु सावगो वा वि । पञ्चिकावर्णं सप्त गुरुणा, गुरुविरहे कुरुण इत्युच्यते ॥ १ ॥”
तत्र पञ्चविधाचारे कस्याऽऽचारस्य प्रतिक्रमणे केन सूत्रेण शुद्धिः स्यात् ? इति, उच्यते—प्रतिक्रमणशब्द आपश्यकमिति सो-
पवाच्यपि अत्र सामान्ये आवश्यकं रूढत्वाद्याऽऽवश्यकं पद्यभ्ययनात्मकं तानि याऽपूति “सामोद्भवं नजयीरागउ मंयणेग

पञ्चिकावर्णं सप्त गुरुणा, गुरुविरहे कुरुण इत्युच्यते ॥ १ ॥”
तत्र सामान्ये आवश्यकं रूढत्वाद्याऽऽवश्यकं पद्यभ्ययनात्मकं तानि याऽपूति “सामोद्भवं नजयीरागउ मंयणेग
पञ्चिकावर्णं सप्त गुरुणा, गुरुविरहे कुरुण इत्युच्यते ॥ १ ॥”
तत्र सामान्ये आवश्यकं रूढत्वाद्याऽऽवश्यकं पद्यभ्ययनात्मकं तानि याऽपूति “सामोद्भवं नजयीरागउ मंयणेग
पञ्चिकावर्णं सप्त गुरुणा, गुरुविरहे कुरुण इत्युच्यते ॥ १ ॥”
तत्र सामान्ये आवश्यकं रूढत्वाद्याऽऽवश्यकं पद्यभ्ययनात्मकं तानि याऽपूति “सामोद्भवं नजयीरागउ मंयणेग

स्वानेन ६ वीर्याचारस्य पमिः सर्वरपि । वक्तुं च—

“चरित्तस्य विसोही, कीरइ सामादयेण किल इह यं । साख्यो आरजोगाण पञ्जणा रोत्थसणउ ॥ १ ॥” मंयणागारानि
सोही, वरवीसाइत्य एण किञ्च न । सञ्जुत्तयगुणकित्तण, रूपेणं विणरौदणं ॥ २ ॥ नाणाईगा उ गुणा, तरस एव
पमिचित्तरणाओ । वदणएण विहिणा, कीरइ सोही अ तेसिं तु ॥ २ ॥ सखिअसस ७ तेसिं गुणो, विहिणा अ तिल

येस्तु प्रतिक्रमणप्राप्ते क्रियते, तथा श्रीजिनवल्लभसूरिणा प्रतिक्रमणसामाचार्या श्रीजिनप्रभसूरिणा च त्रिभिप्रपायां
 देवसिक्कप्रतिक्रमणं देवसिक्कप्रायश्चित्तकायोत्सर्गपर्यन्तमेव लिखितं, तदानीं तत्प्रमाणस्य पट्टं करणात् । अयं श्रीतरुण-
 प्रभसूरिकृतपट्टावस्थकषालावबोधे प्रान्ततोऽप्रेतनाः प्रतिक्रमणानुक्रमेण अनुक्रमो लिख्यते, तथाहि-ततो गीतार्याऽऽचा-
 रणावधेन "इच्छाकारेण सदिसह भगवन् सुहोवद्वबोद्धबाधणत्थं करेमि कावत्सग्ग अन्नत्थुत्तस्सिप्पण" इत्यादि भणित्वा
 कायोत्सर्गं करोति, तत्र चतुर्विंशतिस्त्रवचतुष्टयचिन्तनं पारिते चैकं चतुर्विंशतिस्त्रव पठेत्, ततो जानुम्या म्यित्ता साधु-
 पौपधक्का आवकक्क "सज्झाय संदिस्सावेमि सम्मायं करेमि" इति भणित्वा नमस्काराणां त्रयं पद्यकं वा कथयेत् । ततः
 श्रीपार्वनायसंबन्धिं स्तोत्रं कथयेत्, ततः शक्रस्त्रवाः "आवति चेइआइ" इत्यादि भणित्वा क्षमाश्रमणदानपूर्वं 'जायतं केपि
 साइ नमोऽईत् सिद्धे'त्वादिकथनपूर्वकं श्रीपार्वनायलघुस्तवनं भणित्वा जयवीरायेति पठति, ततो भूतलन्यस्तमस्तको
 मुखे मुखवल्लिकां दत्त्वा "सिरि-थभणयट्ठियपाससामिणो" इत्यादि गायायुगलं 'यदणवत्तिआप' इत्याद्युक्तिपूर्वं कायोत्सर्गं
 कुर्यात्, तन्मध्ये चतुर्विंशतिस्त्रवचतुष्टयचिन्तनं पारिते चैकश्चतुर्विंशतिस्त्रवः । ततः क्षमाश्रमणदानेन "भट्टारकश्रीजिन-
 दत्तसूरि-आराधनानिमित्तं करेमि कावत्सग्ग" इत्याद्युक्तिपूर्वं चतुर्विंशतिस्त्रवचतुष्टयकायोत्सर्गं करोति, पारिते चैकं,
 अस्मिन् देवसिक्कप्रतिक्रमणं विना पदस्थसाधु सर्वेरेकीमूय प्रतिक्रमणं स्थापनीय । अथ कदापि कोऽपि आरादि-
 पट्टादापठति, तदा न शुद्ध्यति तस्य तैः समं प्रतिक्रमणकरणं किंतु स तेभ्यः पृथग् भूत्वा करोति, प्रतिक्रमणं अप्य
 मुख्यसाधुर्यदि वाचनानाचार्यादिपदस्थो भवति, तदा आप्रसिक्कमणसूत्रं यावत् पद्यादप्यापठति । अथ केनाऽपि वत्तएणा

भवनवशात् देवा न वन्दिताः तदाऽपवादमार्गेण बृहस्तोत्रकथनसमये स वन्दते इति स्वगच्छप्रवृत्तिर्हृदयते, परं विचार्यमाणा न तादृक् ।

ननु-प्रतिक्रमण पञ्चविधाचारशुद्धिनिमित्तं क्रियते, यदुक्त—

“पञ्चविधायारविसुद्धिहेतुमिह साहु सावगो वा वि । पठिक्रमणं सह गुरुणा, गुरुविरहे कुण्ड इकोवि ॥ १ ॥”

तत्र पञ्चविधाचारे कस्याऽऽचारस्य प्रतिक्रमणे केन सूत्रेण शुद्धिः स्यात् ? इति, उच्यते—प्रतिक्रमणशब्द आवश्यकविशेषो-
दवाच्यपि अत्र सामान्ये आवश्यकं रूढत्वाच्चाऽऽवश्यकं पठ्ययनात्मकं तानि चाऽमुनि “सामाहय चतुर्वीसंयत्त वदण्य
पठिक्रमण कादत्संगो पञ्चर्क्षाणति” एतेषां च पठर्या अधिकारा अमी यथाक्रमम्—

सर्वज्जोगविरहः, १ वृक्षसिंहा २ गुणवमो-अपठिषत्ति ३ । खलिमस्स निंदणा ४ य विगिच्छा ५ गुणधारणा ६ चैव ॥ १ ॥

तत्र सामायिकेन चारित्राचारस्य शुद्धिः क्रियते १ चतुर्विंशतिसत्त्वेन दर्शनाचारस्य २ वन्दनकेन ज्ञानाद्याचाराणां ३
प्रतिक्रमणेन तेषामतिचारोपनयनरूपा ४ प्रतिक्रमणेनाऽशुद्धानां तदतिचाराणां कायोत्सर्गेण ५ तप आचारस्य प्रत्या-
ख्यानेन ६ वीर्याचारस्य एभिः सर्वैरपि । उक्तं च—

“चरित्तस्स विसोही, कीरइ सामाहयेण किल्ल इह य । सावज्जे आरज्जोगाण वज्जणा सेवणत्तणत्त ॥ १ ॥” दसणयारवि-
सोही, चतुर्वीसाइत्य एण किञ्चइ अ । अज्जुअयगुणकिसण, रुवेणं जिणवरिदानं ॥ २ ॥ नाणाईमा च गुणा, तस्स प्पञ्च-
पठिषत्तिकरणाओ । वदणपण विहिणा, कीरइ सोही अ तेसिं तु ॥ ३ ॥ खलिमस्स य तेसिं पुणो, विहिणा ज्ञ निंद-

येस्तु प्रतिक्रमणग्रान्ते क्रियते, तथा श्रीजिनवल्लभसूरिणा प्रतिक्रमणसामाचार्या श्रीजिनप्रभसूरिणा च विधिप्रपाया-
 देवसिक्कप्रतिक्रमणं देवसिक्कप्रत्यक्षिप्तकायोत्सर्गपर्यन्तमेव लिखित, तदानीं तत्प्रमाणस्य पत्रं करणात् । अथ श्रीतरुण-
 प्रभसूरिकृतषट्पादस्य कवालावबोधे प्रान्ततोऽमेतनः प्रतिक्रमणानुक्रमेण अनुक्रमो लिख्यते, तथाहि-ततो गीतार्थाऽऽच्चा-
 रणावधेन "इच्छाकारेण सदिसह भगवन् सुदोषद्वयोद्दहावणत्य करेमि कारस्सग अन्नत्थूसस्सिएण" इत्यादि भणित्वा
 कायोत्सर्गं करोति, एतच्चतुर्विंशतिस्तवचतुष्टयचिन्तनं पारिते चैक चतुर्विंशतिस्तव पठेत्, ततो जानुम्या सित्वा साधु
 पौषकः आचरन् "सज्जायं संदिस्सावेमि सज्जाय करेमि" इति भणित्वा नमस्काराणा त्रय पञ्चकं वा कथयेत् । ततः
 श्रीपार्श्वनायसंबन्धि स्रोत्रं कथयेत्, ततः शक्रस्तव "जावति चेइमाइ" इत्यादि भणित्वा क्षमाश्रमणदानपूर्वं 'जावत केवि
 साइ नमोऽईत् सिद्धे'त्यादिकथनपूर्वकं श्रीपार्श्वनायलघुस्तवनं भणित्वा जयवीरायेति पठति, ततो भूतलन्धस्तमस्तको
 मुखे मुखवस्त्रिकां दत्त्वा "सिरि-धम्मणयद्विजपाससामिणो" इत्यादि गाथायुगलं 'वदणयत्तिआए' इत्याद्युक्तिपूर्वं कायोत्सर्गं
 कुर्यात्, तन्मध्ये चतुर्विंशतिस्तवचतुष्टयचिन्तनं पारिते चैकचतुर्विंशतिस्तवः । ततः क्षमाश्रमणदानेन "भट्टारकश्रीजिन-
 दत्तसूरि-आराधनानिमित्तं करेमि कारस्सग" इत्याद्युक्तिपूर्वं चतुर्विंशतिस्तवचतुष्टयकायोत्सर्गं करोति, पारिते चैक,
 अस्मिन् देवसिक्कप्रतिक्रमणं विना पदस्य साधु सर्वैरेकीभूय प्रतिक्रमणं स्यापनीय । अथ कदापि कोऽपि आत्मादिः
 पञ्चादापठति, तदा न शुद्ध्यति तस्य तैः समं प्रतिक्रमणकरणं किंतु स तेभ्यः पृथग् भूत्वा करोति, प्रतिक्रमणं अथ
 मुख्यसाधुर्यपि वाचनाचार्यादिपदस्यो भवति, तदा आप्रतिक्रमणसूत्रं यावत् पञ्चादप्यापठति । अथ केनाऽपि उत्सृष्टा

दर्शनज्ञानातिचारविशुद्ध्यर्थं कायोत्सर्गत्रयं करोति, प्रथमकायोत्सर्गे एकं चतुर्विंशतिस्त्रयं चिन्तयति, द्वितीयेऽप्येकं 'सायं सयं गोसद्वृत्ति' वचनात् चिन्तयति, 'साये'ति अत्र अनुस्वारलोपः प्राकृतत्वात् कृतः । ततः साय-सन्ध्याया, प्रतिप्रमणे शत पादानां, तत्र श्लोकस्य चतुष्पादरूपत्वात् पञ्चविंशतिश्लोकानां चतुर्भिर्गुणैः शत पादानां भवति । 'गोसे'ति प्रामातृकोवृद्धोत्तरद्वये अर्धं शतस्य भवति, पादानां पञ्चाद्यादित्यर्थः । इति श्रीप्रवचनसारोच्चारे (४३ पत्रे) १८५ गायत्र्युक्तौ । तृतीये तु निशातिचारान् चिन्तयति, इह पूर्वोक्तयुक्त्या चारित्रातिचारस्य ज्ञानाद्याचारेभ्यो वैशिष्ट्येऽपि यदेकस्यैव चतुर्विंशतिस्त्रयनचिन्तनं तत्रात्रौ प्रायोऽप्यव्यापारत्वेन चारित्रातिचाराणां स्वल्पत्वादिना सम्भाव्यते । ततः कायोत्सर्गं पारयित्वा सिद्धसाधं पठित्वा सदासक्यमार्जनपूर्वं उपविशति, वक्तुं च—

“सृष्टियं करेण विहिणा, वत्सगं चित्तं अ वज्जोअ । बीअ वत्सणमुद्धीए चित्तं तत्थवि तमेव ॥ २६ ॥

तइए वि निसाइआरे, जहक्कम चित्तिक्कण पारेइ । सिद्धत्थय पठित्ता, पमज्जं सदासमुवविसइ ॥ २७ ॥”

ननु-अथमे चारित्राचारविशुद्धिकायोत्सर्गे निशातिचारचिन्तनं कस्मात् क्रियते ? वक्ष्यते—‘निदामचो न सरइ’ इत्यादि हेतुभिः, वक्तुं च—

“एत्थं पढमो चरित्ते, वत्सणमुद्धीए वीजज्जो होइ । सुज्जनाणस्स अ तइज्जो, नवर चित्ति अ तत्थ इम ॥ १५२६ ॥” तइए निसाइयार” इत्यादि ततः पूर्वं च मुखवस्त्रिकादिप्रतिषेधनापूर्वं वन्दनकदानादिविधिं विधत्ते तावत् यावत् प्रतिक्रमणसु-
ब्रानन्तरः कायोत्सर्गः । वक्तुं च—“पूर्वं च पोत्तिपेहण, वंदणमालो अ सुत्तपढण च । वदणस्सामणवदण, गाहातिगपढणमु-

पाद पङ्क्तिमणं । तेन पङ्क्तिमणेर्ण, तेसिं पि कीरई सोही ॥ ४ ॥ चरणगाइयाण, जइकम चणविगच्छुल्लेण । पढि-
कमणा सुद्धाण, सोही तइ काउसंगेण ॥ ५ ॥ गुणधारणरुवेण, पञ्चक्खणेण तवइआरस्स । विरियायारस्स पुणो,
सवे हि वि कीरए सोही ॥ ६ ॥” इति देवसिक प्रतिक्रमण सहेतुक स्वसामाचारीक संपूर्ण ॥ १ ॥

इदानीं रात्रिप्रतिक्रमणानुक्रमः कोऽप्युच्यते, तथाहि-पाश्चात्यनिशायामे निद्रां परित्यज्य ईर्यापयिकीं प्रतिक्रम्य क्षमा-
श्रमणदानपूर्वं “कुसुमिण दुसुमिण राइपायच्छिणधिसोहणत्थ करेमि काउस्सगमि”त्यादि भणित्वा चतुर्विंशतिस्तव-
चतुष्कचिन्तनरूपं कायोत्सर्गं कुर्यात्, श्रावकस्तु सामायिकोच्चारपूर्वकं कायोत्सर्गं करोति, एष च कायोत्सर्गो देवसिकप्रा-
यश्चिन्तविशोधनार्थं च संभाव्यते । इह च सर्वं श्रीवैष्णुस्वन्दनपूर्वं सफलमिति चैत्यवन्दनां विधाय स्वाध्यायकायोत्सर्गादि-
धमव्यापारं विधत्ते, यावत्प्राभातिकप्रतिक्रमणवेला, तदनु चतुरादिकमाश्रमणैः प्रतिक्रमणं स्थापयति, क्षमाश्रमणचतुष्टयं श्रीत-
रुणप्रभसूरिवचनप्रामाण्याद्, एव प्रथमक्षमाश्रमणेन भीआचार्यमिश्र १ द्वितीयं क्ष० श्रीचपाच्यायमिश्र २ तृतीयं क्ष० वर्तमा-
नगुरु श्रीअमुकसूरि ३ चतुर्थं क्ष० सर्वसाधु, ततो मूलतन्त्रमस्तको मुखे मुखवस्त्रिका वत्त्वा ‘सबस्सवि राइये’त्यादिसूत्र
सकलरात्रिकालाचारबीजकमूतं भणति, अत्राऽविकारे ‘इच्छाकारेण सदिसहे’ति पदं न वाच्य, ततः शक्रस्तव पठति, उक्तं च-
“एव ता देवसिअ, राइअमवि एवमेव नथरि तहि । पढम दाकं मिच्छामि दुक्कड पढइ सकयय ॥ १ ॥”

इह च शक्रस्तवपाठेन सहेतुदेववन्दनं पूर्वं कृतवन्दनत्वेऽपि श्रीदेवभक्तिः सर्वत्र कार्या इति स्मरणार्थं इत्यादि कार-
णानि यथाऽवगम स्वय भाष्यानि; ततो द्रष्टव्यतो भावतश्च उत्थाय ‘करेमि भते सामाइयमि’ त्यादि सूत्रपाठपूर्वं चारित्र-

॥ ४८ ॥ पढिकमिषु निस्सहो, वदिचाण तओ गुरु । कारस्सग तओ कुज्जा, सवडुक्खविमुक्खणं ॥ ४९ ॥ किं तव पढिवज्जामि ? एव तत्थ विचिंतए । कारस्सग तु पारिजा, करिज्जा जिणसयव ॥ ५० ॥ पारियकाउस्सगो, वदिचाण तओ गुरु । तव सपडिवज्जिच्चा, करिज्जा सिच्चाण संथव ॥ ५१ ॥ पारिअकारस्सगो वदिताण । तओ गुरु सपडिवज्जिच्चा करिज्जा सिच्चाण सयव ॥ ५१ ॥” इति ॥

अथ पाक्षिक-चातुर्मासिक-सावत्सरिक-प्रतिक्रमणानुक्रमः कथ्यते, तत्र पाक्षिकप्रतिक्रमणमाचरणा चतुर्दश्या—तत्र साधवः सूक्ष्मबादरातिचारजातस्य विशेषनार्थं सदा दिवसनशावसानेषु प्रतिक्रमण विदधाना अपि पक्षचतुर्माससवत्सरेषु विशेषेण प्रतिक्रमण कुर्वन्ति, उत्तरकरणविधानार्थं, तथाहि—यथा कश्चित् तैलादिभिः कृतवपु सस्कारोऽपि धूपविलेपनभूषणादिभिः उत्तरकरण विधत्ते, तथा साधवोऽपि शुद्धिविशेषं कुर्वन्तीति । किं वा “जह गेह पइदिवस, पि सोहिओ तह वि पक्खसघीसु । सोहिज्जइ सविसेस, एव इहय पि नायव ॥ १ ॥” तथा नित्यप्रतिक्रमणे कश्चिदतिचारो विस्मृतः स्यात् स्मृतौ वा भयादिना गुरुसमक्ष न प्रतिक्रान्त स्यात् परिणाममान्धाद् असम्यक् प्रतिक्रान्तोच्चारणाद् अतः पाक्षिकादिषु त प्रतिक्रामन्ति । तत्र पाक्षिके पूर्ववत् दैवसिक प्रतिक्रमणसूत्रान्त श्रीतरुणप्रभसूरिवचनेन “यदामि जिणे चरवीसमि” ति पर्यन्त भणित्वा प्रथमक्षमाश्रमणेन इच्छाकारेण “सदिसह भगवन् पक्खियमुहपत्तिं पहिलेहेमि, चतुर्मासिके चरमासी मु०, सवच्छरिए संवच्छरिय मु०” इत्युक्त्वा द्वितीयक्षमाश्रमण दत्त्वा मुखवस्त्रिका प्रतिलेख्य धन्दनफ दत्ते । अत्रान्तरे बुद्धसाधुः वक्ति—“पुण्यधन्तो देवसिने” स्थानके पाक्षिक-चातुर्मासिक-सावत्सरिक भणिज्यो छीक राखज्यो

तमेऽध्ययने कोऽपि स्वस्यः प्रतिक्रमणानुक्रमः (५४० पत्रे) प्रतिपादितो नाऽन्यत्र क्वाऽपि, तत्राऽपि साधुमुद्दिश्य न
 भ्रातृ । सांप्रत क्रियमाणप्रतिक्रमणानुक्रम इयान् विस्तर—कोऽपि पूर्वधरादिप्राक्तनसूरिविनिर्मितग्रन्थानुसारी कोऽपि च
 स्वगच्छसंप्रदायगम्य । श्रीवत्सराध्ययने प्रतिक्रमणानुसारेण क्रम एव, तथाहि—

“पेरिसिए चवम्भागे, वदिचा ण तवो गुरु । पढिक्कमिच्चा कालस्स, सिज्ज तु पडिलेइए ॥ ३७ ॥ पात्तयणुच्चारभूमि
 च, पडिलेहिज्ज जय जई । क्खवस्सग तवो कुञ्जा, सब्बदुक्खविमुक्खण ॥ ३८ ॥ देसिय च अईयार, चित्तिज्ज अणुपु-
 ष्ठो । नाणंमि दसणे चैव, चरित्तमि तईव य ॥ ३९ ॥ पारियकावस्सगो, वदिचा य तवो गुरु । देसिज्ज तु
 अईयारं, आलोइज्ज जइक्कम ॥ ४० ॥ पढिक्कमिच्चाण निस्सलो, वदिच्चाण तवो गुरु । कावस्सग तवो कुञ्जा, सयदु-
 क्खविमुक्खण ॥ ४१ ॥ सिद्धान संयवं किच्चा, वदिच्चाण तवो गुरु । पुईमगल च काकण, काल सपडिलेइए ॥ ४२ ॥”
 इति दैवसिक्कप्रतिक्रमणानुक्रमः ।

“पढं पेरिसिं सज्जाय, बीज झाणं क्रियायई । तईयाए निव्वमुक्ख तु, चवरी भुज्जोवि सज्जाय ॥ ४३ ॥ पेरि-
 सीए चवरीए, काल तु पडिलेइए । सज्जाय तु तवो कुञ्जा, अवोइतो असज्जए ॥ ४४ ॥ पेरिसीए चवम्भाए, वदिचा
 ण तवो गुरु । पढिक्कमिन्नु कालस्स, काल तु पडिलेइए ॥ ४५ ॥ आगए कायदुस्सगो, सब्बदुक्खविमुक्खणे । क्ख-
 वस्सग तवो कुञ्जा, सब्बदुक्खविमुक्खणं ॥ ४६ ॥ राईय च अईयार, चित्तिज्ज अणुपुष्ठो । नाणमि दसणमि अ,
 चरित्तमि तवमि अ ॥ ४७ ॥ पारिअकावस्सगो, वदिच्चाण तवो गुरु । राईय तु अईयारं, आलोइज्ज जइक्कम

मणेण अग्गुद्धिओमि अ किंभतर पक्खिय-घटम्मासिअ-संघच्छरिअं वा स्वामेमि" इत्यादि, ततो घन्दनकट्टय ददाति, ततो
"देवसिअं आलोइअ पडिअं पक्खिय-घटम्मासिअ-संघच्छरिअं वा पडिअमावेह" गुरुर्नते "सम्म पडिअमह सि ।" तत
इच्छमिति भणित्वा यः पाक्षिकसूत्र मणति स सामायिकसूत्र "इच्छामि पडिअमि जो मे पक्खिओ चठम्मासिओ
संघच्छरिओ अइयारो कओ" इत्यादि सूत्र भणित्वा एकसमाश्रमणेन "पक्खियसुत्त संदिसावेमि द्वि० क्षमा० पक्खियसुत्त
कहेमि सि" भणित्वा नमस्कारत्रय पठित्वा पाक्षिकसूत्र पठति । ये च साधुआवका शृण्वन्ति ते तदा किं कुर्युरित्याह—
सामायिकसूत्र चत्तर्गसूत्र तस्सुचरीसूत्र च पठित्वा कायोत्सर्गं कुर्वन्ति, कायोत्सर्गकरणशक्त्यभावे उपपिष्टा अपि
शृण्वन्ति, पर प्रान्ते सर्वेऽप्युत्थाय कायोत्सर्गं कुर्वन्ति । यदुक्त श्रीविधिप्रपाया, तथाहि—“वदण दाऊ भणइ देयसिअ आलो-
इअ पडिअत्त पक्खिय पडिअमावेह, तओ गुरुणा सम्म पडिअमहेति भणिय सामाइयसुत्त उरसगसुत्त च भणिय समासम
णेण पक्खियसुत्त सदिसावेमि पुणो समासमणेण पक्खियसुत्त कहेमि सि भणित्वा नमुफारतिग कट्टिय पक्खियसुत्त भणइ
वे य सुत्त सुणति ते चत्तगसुत्ताणतरं तस्सुचरीकरणेणं ति दढग कट्टिय कावस्सगे ठति" इति । तरुणप्रभसूरिकृत-
बालावबोधे तु ये कायोत्सर्गं कृत्वा शृण्वन्ति तेपामयेवाऽनुक्रम प्रोक्तोऽस्ति, अथ च यः सूत्र भणति तस्य कर्तव्य-
ताऽनुक्रमो न उक्तोऽस्ति । अथ ये श्राद्धाः श्रीगुरु विना प्रतिक्रामन्ति ते तु एव कुर्यन्ति, तथाहि—एकः श्रावकः श्रीस्था-
पनाचार्योमे समागत्य एकसमाश्रमणदानेन वक्खि इच्छाकारेण "सदिसह भगवन् सूत्र सदिसाहु" गुरुर्नकि "सदिसावेह"
पुनर्द्वि० व० भगवन् सूत्रं कटु, गुरुर्वकि भणहे ति, तत इच्छमिति भणित्वा ऊर्ध्वीभूय हस्तद्वय सयोज्य मुत्ते मुग्यत्रिखिका

मधुरस्वरे पठिक्रमज्यो, अन्ये भणन्ति तद्वचि, इदं वार्तिकवाक्य गच्छप्रवृत्त्या कथ्यमानमस्ति, परं त्रिधिप्रपातकामप्रमर्शो-
 बालावबोधार्थो लिखित नास्ति । ततः संबुद्धान् श्रीगुर्वादीन् क्षमयितुं क्षमाप्रधानं च सर्वमनुष्ठानं भक्तमिति ज्ञापयितुं
 “संबुद्धा क्षामणेन अङ्गुष्ठिभ्यो ह अङ्गिभिरपविष्य स्वाभिमिति” चातुर्मासिकप्रतिक्रमणे “चातुर्मासिअ त्वाभिमिति” सारत्नरिक्त-
 प्रतिक्रमणे “संवच्छरिअं स्वाभिमिति” इति पाठमूर्ध्वस्थित एव मूलके हस्तद्वय निवेद्यन् कथयित्वा ततो जानुभ्यां स्थित्वा
 भूतलन्यस्तमस्तको मुखे मुखवस्त्रिका दत्त्वा पाक्षिकप्रतिक्रमणे “पद्मरसह राईण”मित्यादि, चातुर्मासिकप्रतिक्रमणे “चन्द्र-
 मासाण”मित्यादि, सांवत्सरिकप्रतिक्रमणे “हुवालसह मासाण”मित्यादिपाठेन श्रीगुर्वादीन् क्षमयति । तत्र पाक्षिके नीन्,
 चातुर्मासिके पञ्च, सावत्सरिके सप्त क्षामणकाणि कार्यणि, परं त्रिषु अपि स्थानेषु साधुद्वय शेष रक्षणीय । अत्र श्रीजा-
 यन्त्यकवृद्धवृत्तिः (७९४ पत्रे)—

“एव संज्ञान्वयि साहूण क्षामणावदणं करोति, अहं विनालो वाधाओ वा ताहं सत्तह पचह तिह वा, पच्छा देयसिअ
 पठिक्रमति” इति, ततः तस्याय इच्छाकारेण “संदिसह भगवन् पविष्य चतुर्मासिअ सवच्छरिअ वा आलोपमि इच्छ आलो
 पमि ओ मे पविष्यओ ओ मे चतुर्मासिओ ओ मे सवच्छरिओ वा” इत्यादि सूत्रं भणित्वा संक्षेपेण विस्तरेण वा पाक्षिकान्
 चातुर्मासिकान् सांवत्सरिकान् वाडतिचारा नालोचयति “सबस्स वि पविष्य चतुर्मासिअ सवच्छरिअ” इत्यादि भणित्वा
 तपयासादिरूपं प्रायश्चित्तं प्रतिपद्यते, अत्र गच्छप्रवृत्त्या गुरुर्वर्कि—“चतुर्येण छट्ठेणं अट्ठमेण वा पठिक्रमह” इति ततो
 वन्दनकदानपूर्वकं प्रत्येक क्षामणकानि कुरुते, तत्पाठस्तत्क्षणप्रमसरिणोक्तो यथा—“देयसिअ आलोइअ पठिकत प्रत्येकत्ता-

मणेण अब्बमुद्धिमोमि अर्हिभतर पक्खिय--वत्तमासिअ--संवच्छरिअ वा खामेमि" इत्यादि, ततो वन्दनकट्टय ददाति, ततो
"देवसिअं आलोइअ पढिक्कत पक्खिय--वत्तमासिअ--संवच्छरिअ वा पढिक्कमावेह" गुरुर्वते "सम्म पढिक्कमह स्ति ।" तत
इच्छमिति भणित्वा यः पाथिकसूत्र भणति स सामायिकसूत्र "इच्छामि पढिक्कमिअ जो मे पक्खिअो चरम्मसिओ
संवच्छरिओ अइयारो क्रमो" इत्यादि सूत्र भणित्वा एकसमाअमणेन "पक्खियसुत्त सदिसावेमि द्वि० क्षमा० पक्खियसुत्त
कहेमि चि" भणित्वा नमस्कारत्रय पठित्वा पाथिकसूत्र पठति । ये च साधुआवका शृण्वन्ति ते तदा किं कुर्युरित्याह--
सामायिकसूत्र वत्तसर्गसूत्र ध पठित्वा कायोत्सर्गं कुर्वन्ति, कायोत्सर्गकरणशक्त्यभावे उपविष्टा अपि
शृण्वन्ति, पर प्रान्ते सर्वेऽप्युत्थाय कायोत्सर्गं कुर्वन्ति । यदुक्तं श्रीविधिप्रपाया, तथाहि--"वदण दाऊ भणइ देवसिअ आलो-
इअ पढिक्कत पक्खिय पढिक्कमावेह, तमो गुरुणा सम्म पढिक्कमेहेति भणिय सामादयसुत्त वत्तसर्गसुत्त च भणिय खमासम
णेण पक्खियसुत्त सदिसावेमि पुणो खमासमणेण पक्खियसुत्त कहेमि चि भणित्वा नमुकारतिग कट्टिय पक्खियसुत्त भणइ
जे य सुत्त सुणति ते वत्तसर्गसुत्तायतं तस्सुत्तरीकरणेण ति दहग कट्टिय कावत्तसर्गे ठति" इति । तरुणप्रमसूरिकृत-
वाठाववोपे तु ये कायोत्सर्गं कृत्वा शृण्वन्ति तेपामयेवाऽनुक्रमः प्रोक्तोऽस्ति, अथ च य' सूत्र भणति तस्य कर्तव्य-
ताऽनुक्रमो न उक्तोऽस्ति । अथ ये आद्धा श्रीगुरु विना प्रतिक्रामन्ति ते तु एव कुर्वन्ति, तथाहि--एक श्रावकः श्रीस्या-
पनाचार्यीमे समागत्य एकसमाअमणधानेन वक्कि इच्छाकारेण "सदिसह भगवन् सूत्र सदिसाहुं" गुरुर्वकि "सदिसावेह"
पुनर्दि० ख० भगवन् सूत्रं कटु, गुरुर्वकि भणहे ति, तत इच्छमिति भणित्वा ऊर्ध्वीभूय हस्तद्वयं सयोज्यं मुखे मुखवलिंका

दत्त्वा नमस्कारत्रय कथयित्वा मधुरस्वरेण व्यकाशर सावधानचित्तं सूत्रार्थं मनसि चिन्तयन् यदि तु सूत्र गुणयति ओठा-
 रश्च पूर्वोक्तविधिना कायोत्सर्गं कृत्वा शृण्वन्ति । ततः सूत्रसमाप्तौ नमस्कारेण पारयित्वा सर्वेऽप्युर्ध्वं स्थित्वैव नमस्कारत्रय
 पठित्वा उपविश्य नमस्कारत्रय-सामायिकसूत्रत्रयपूर्व, “इच्छामि पञ्चमित्रं ज्ञो मे पवित्रं ओ अयारो कजो” इत्यादि-
 दहकं पठित्वा, साधुः साधुप्रतिक्रमणसूत्र, आशुः आशुप्रतिक्रमणसूत्र भणसि । आशकस्तु एको गुर्वदिशेन कथयति अन्ये
 शृण्वन्तीति गच्छप्रवृत्तिः, तत इत्याय “अम्बुद्विओमि आरावणाएचि” दहकं पठित्वा क्षमाश्रमणदानेन कथयति “इच्छाका-
 रेण संदिसह भगवन् मूलगुण-वत्तरगुणातिचारविशुद्धिनिमित्तं करेमि कावत्सग”, गुरुर्वृत्ते “करेह तत इच्छ करेमि मते
 इच्छामि ठमि कावत्समा अन्नतयूसत्तिसयण”मित्यादि भणित्वा प्रतिक्रमणेन न शुद्धाना अतिचाराणा विशुद्ध्यर्थं द्वादशचतुर्विं-
 शतिकवचिन्तनरूप कायोत्सर्गं कुर्यात् । चातुर्मासिके कायोत्सर्गे विंशतिचतुर्विंशतिस्त्रयचिन्तनं कुर्यात्, तथा सायत्सरिके
 कायोत्सर्गे च चत्वारिंशच्चतुर्विंशतिस्त्रयान् नमस्कारमेकमधिकं च चिन्तयेत्, तत पारयित्वा चतुर्विंशतिस्त्रयमेकं कथयित्वा
 उपविश्य मुखवस्त्रिच्छा प्रतिलेख्य वन्दनकष्टय दत्त्वा, इच्छाकारेण संदिसह भगवन् समस्तक्षामणेणं अम्बुद्विओमि अग्नि-
 तर पक्खिय चरमासियं संवच्छरिय खामेउ इत्यादिना समाप्तक्षामणकं विधत्ते, अत्र गच्छप्रवृत्त्या गुरुर्वृत्तिं पुण्यवन्त
 त्रीणि त्रीणि नमस्कारं कर्त्तुं व्यार खमासमण देह पक्खिय चरमासियं संवच्छरिय खामणा खामह, तत साधवः
 क्षामणासूत्रालापकैः चारचतुष्टयं धामयन्ति । आशस्तु चतुर्विंशतिभयन्दनैः भूतलन्यस्तमस्तको चारचतुष्टयं त्रीन् त्रीन्
 नमस्कारान् भणति, वक्कं च हेतुगर्मे—

“सुप्त अभ्युद्गाणं, वस्सगो पुत्तिवदण तह य । पज्जते अ खामणय, तह चत्थो छोमवदणया ॥ १ ॥”

तदन्ते गुरवो भणन्ति ‘नित्यारगपारागाहोह’चि ततः सर्वे भणन्ति ‘इच्छ इच्छामो अणुसद्धि’ इति हेतुगर्भे । तरुणप्रम-
सूरिबालवबोधे तु पूर्वं सर्वेऽपि ‘इच्छामो अणुसद्धि’मिति भणन्ति, ततो गुरुर्वृते ‘नित्यारगपारागाहोह’चि । अत्रान्तरे इद
‘पाखीनइ लेखइ’ इत्यादिक वाक्य श्रीतरुणप्रमसूरिबालावबोधविधिप्रपादौ लिखित नाऽस्ति, तथापि आचारदिन-
करे लिखितमस्ति, तथाहि-“पाखिनइ एक उपवासु अथवा धी आविल अथवा तिण्ह नीवी ब्यार एकासणां अथवा बीस-
इत्ससज्झाय एतलइ तपच्चर्याणि करी यथा शार्कि पच्चदिसमाहे प्रवेश करिज्यो, ततो गुरुर्वृते पुण्यवन्तो पाखिने लेखइ
एक उपवास बी-आविल तिण्ह नीवी ब्यार एकासणा अथवा बीसइत्ससज्झाय करी एक उपवासनउ पूरपूरिज्यो,
पाखिनइ दानके देवसिक भणिज्यो, ततः सर्वेऽपि भणन्ति तहसि । चातुर्मासिकप्रतिक्रमणे एतत्सर्वं द्विगुण वाच्यं,
सांवत्सरिकप्रतिक्रमणे त्रिगुण वाच्य, परमेतद्वार्तिकविधिः तरुणप्रमसूरिकृतबालावबोधदौ लिखितो नाऽस्ति, ततो
वन्दनक दत्त्वा देवसिकप्रतिक्रमण पूर्ववत्कार्यं, नवर भवनदेवतास्तुतिरधिका कथ्यते, तत्र हेतुगर्भे हेतुर्यथा-क्षेत्र-
देवतायाः प्रत्यह स्मृतौ भवनस्य क्षेत्रान्तरगतत्वेन भवनदेव्या अपि स्मृति कृतैव, तथापि पूर्वदिने तस्या अपि बहु-
मानार्हत्वात् कायोत्सर्ग साक्षात् क्रियते, पाक्षिकादिपर्वत्रयेऽपि । विधिप्रपाया तु प्रोक्त “सवच्छरिए भवणदेवया
कावत्सगो न कीरइ न य थुई, असज्झाइ कावत्सगो वि न कीरइ” इति । पर्वत्रयेऽपि गुरुणा वर्धमानस्तुतित्रये कथिते
चाऽन्ये वर्धमानस्तुतिं भणन्ति । श्रीस्वतरगच्छे सति तन्मोत्रीयादिआवके जयतिहुयणनमस्कार बोहित्यरागोत्रीयः

दत्त्वा नमस्कारत्रय कथयित्वा मधुरस्वरेण व्यक्ताक्षर सावधानचित्तः सूत्रार्थं मनसि चिन्तयन् धंदिचुसूत्र गुणयति श्रोता-
 रश्च पूर्वोक्तविधिना कायोत्सर्गं कृत्वा शृण्वन्ति । ततः सूत्रसमाप्तौ नमस्कारेण पारयित्वा सर्वेऽप्यूर्ध्वं स्थित्वैव नमस्कारत्रय
 पठित्वा उपविश्य नमस्कारत्रय-सामायिकसूत्रत्रयपूर्व, “इच्छामि पडिक्कमिच्च जो मे पक्खिजो अइयारो कओ” इत्यादि-
 द्दहक पठित्वा, साधुः साधुप्रतिक्रमणसूत्र, आद्यः आद्यप्रतिक्रमणसूत्र भणति । श्रावकस्तु एको गुर्वादेशेन कथयति अन्ये
 शृण्वन्तीति गच्छप्रवृत्तिः, तत उच्यते “अन्मुद्धिओमि आराहणाएस्सि” दहक पठित्वा क्षमाश्रमणदानेन कथयति “इच्छाका-
 रेण सदिसह भगवन् मूलगुण-चत्तरगुणातिचारविशुद्धिनिमित्तं करेमि काउत्सग्ग”, गुरुव्रते “करेह तत इच्छ करेमि भते
 इच्छामि ठमि काउत्सग्गं अद्यत्थुसस्सिएण”मित्यादि भणित्वा प्रतिक्रमणेन न शुद्धाना अतिचाराणा विशुद्ध्यर्थं द्वादशचतुर्विं-
 शतिस्रवचिन्तनरूप कायोत्सर्गं कुर्यात् । चतुर्मासिके कायोत्सर्गे विंशतिचतुर्विंशतिस्रवचिन्तनं कुर्यात्, तथा सायत्सरिके
 कायोत्सर्गे च चत्वारिंशच्चतुर्विंशतिस्रवान् नमस्कारमेकमधिकं च चिन्तयेत्, ततः पारयित्वा चतुर्विंशतिस्रवमेक कथयित्वा
 उपविश्य मुखवस्त्रिकां प्रतिलेख्य वन्दनकद्वयं दत्त्वा, इच्छाकारेण संदिसह भगवन् समचत्तामणेण अन्मुद्धिओमि अन्निम-
 तर पक्खिय चत्तामसिय संवच्छरिय खामेउ इत्यादिना समाप्तक्षामणकं विधत्ते, अत्र गच्छप्रवृत्त्या गुरुर्वकिं पुण्यवन्त
 त्रीणि त्रीणि नमस्कार कही प्यार खमासमण देइ पक्खिय चत्तामसिय संवच्छरिय खामणा खामह, ततः साधव
 क्षामणासूत्रालापकैः वारचतुष्टयं क्षामयन्ति । आद्यस्तु चतुर्भिर्गच्छोभवन्दनैः भूतलन्यस्तमस्तको वारचतुष्टय त्रीन् त्रीन्
 नमस्कारान् भणति, उक्तं च हेतुगर्भे—

યુગાઈ આવસ્થિય કરિઅ સાહુબ તવતતો નિજીવયાઈલે ગતુ અણુજાણહ-જસ્તાવગાહાપ માણજ્ઞ વિસિપવળગામસૂરિયાપ
 સમયવિદિના ત્ત્વારપાસવળે યોસિરિઅ ફામુઅબલેળ આયમિય પોસહસાલાપ આગતૂળ નિસિદીઆઈ પુઘ પવિસિઅ ઇરિ
 યાવહિયં પદિક્કમિઅ સ્માસમણપુઘ મળતિ, ઇચ્છાકારેળ સવિસહ મળવન્ ગમણાગમણ આલોચહ ઇચ્છ આવસ્થિઅ
 કરિઅ અવરદક્ષિણપ્પમુહદિસાપ ગચ્છિઅ દિસાલોઅ કરિઅ સઘાસપ યદિલ ષ પદિલેહિઅ ત્ત્વારપાસવળ યોસિરિઅ
 નિસીહિઅ કરિઅ પોસહસાલ પવિટ્ટા આવતવર્તેદિં જ સ્થિઅ જ ચિરાહિઅ તસ્સ મિચ્છામિ ટુક્કઠ", તઓ સજ્ઞાય તાવ
 કરેઈ જાવ પચ્છિમપહરો જાપ અ, તમ્મિ સ્માસમણપુઘ પદિલેહળ કરેમિ, પુણો પોસહસાલ પમજ્ઞેમિ ત્તિ પુઘ ષ અગ
 પદિલેહળ કાઠ પોસહસાલ દહપુચ્છળેળ પમજ્ઞિઅ કજ્ઞેઅ સ્ફરિઅ પરિટ્ટવિઅ ઇરિય પદિક્કમિઅ ટવળાયરિઅ પદિલેહિઅ
 ટવેઈ । તઓ ગુરુત્તમીવે ટવળાયરીય સમીવે વા સ્માસમણપુગેળ મુહયોત્તિં પદિલેહિઅ પદમસ્માસમણે ઇચ્છાકારેળ સદિ-
 સહ મળવન્ સજ્ઞાય સંદિસાવેમિ બીઅ, સ્માસમણે સજ્ઞાય કરેમિ ત્તિ મળિઅ સજ્ઞાય વદળય વાજ્ઞ ગુરુસક્ષિય પચ્ચ-
 વ્સાઈ, તઓ સ્માસમણપુગેળ સ્વહિ યદિલપદિલેહળ સદિસાવીય સ્વહિ પદિલેહળ કરેમિ સ્માસમણપુગેળ વદ્ધસળ સદિ-
 સાવેમિ વદ્ધસળ ઠાપમિ ત્તિ મળિય વત્થકઘલાઈ પદિલેહેઈ । ઇત્ય જો અમત્તઠી સ સવોધહિ પદિલેહાણતર કહિપટ્ટય
 પદિલેહેઈ, જો પુણ મત્તઠી સો કહિપટ્ટય પદિલેહિઅ, સ્વહિ પદિલેહિ ઇતિ વિસેસો । તઓ સજ્ઞાય તાવ કરેઈ જાવ
 કાલવેલા, જાયાપ અતીપ ત્ત્વારપાસવળ યદિલે વત્તવીસ પદિલેહિઅ, જઈ તમ્મિ દિને વત્તહસીપ પક્ષિયં વાતમ્માસં

तत्र भवसिन्धुकुलगुरुपादमूले द्वादशावर्तवन्दना विद्या, शक्तिसंभवश्च चतुर्विधार उपवास प्रत्याख्यान करइ, शक्ति अस-
भवइ सुगुरूपविष्टिविहारोपवास प्रत्याख्यान करइ, पछै एक खमासमणे इच्छाकारेण सदिसह भगवन् बहुवेल सदिसा-
वेमि भणी । बीय खमासमणे भगवन् बहुवेल करेमि पाछइ एक खमासमणे इच्छाकारेण सदिसह भगवन् सज्जाय संदि-
सावेमि ३ वचस्य खमासमणे इच्छाकारेण सदिसह भगवन् सज्जाय करेमि इसु भणि ४ पाचमइ खमासमणे इच्छा० स०
म० बइसण सदिसावेमि ५ छठइ खमासमणे इच्छा० स०, म० वइसण उपमि इसु भणइ ६ पछइ उपधान तप तणउ
द्वादशावर्च बादणा देइ करी मुहपत्ति मुखे देइ करी मधुरस्वरइ सज्जाय करइ इति । तओ जायाए पऊण पोरिसिए
खमासमणदुगेण पहिलेइण सदिसाविअ मुहपत्ति य पहिलेइहिय भोयणपाणभायणाइ पहिलेइइ, तओ पुणो सज्जाय
करेइ जाव कलवेला ताहे आवत्सिआइ पुबं चेइइरे गतु देवे ववेइ, उवहाणवाही पुण पचहिं सकत्थएहिं देवे ववेइ तओ
अइ पारणाइ तओ पक्कखाणे पुछे खमासमणदुगपुव मुहपत्ति पहिलेइअ भणइ भातपाणी पारावेइ उवहाणी नवकार-
सहिओ चनविहारो इयरो भणइ पोरिसो पुरिमहो वा तिविहाहारं चनविहाहार वा एकासण नीवी आबिल वा जाव
काइवेलातीए भरणणं परावेमिप्ति, तओ सकत्थय भणिय खण सज्जाय च काऊ जहा समव अतिहिसविभाग काऊ
मुह हत्थे पहिलेइअ नमुकारपुव अरत्त पुडो असुरसुर अचक्खव अद्धअम विलविअ अपरिसाडिअ जेमेइ, त पुण निअ-
धरे अहाप्पवत्त फासुमति पोसहसालाए वा पुवसंदिहसयणोवणीयं न य भिक्ख हिंइइ, तओ आसणाओ अचलियो
नेव दिवसचरिमं पक्कस्वइ तओ इरियावहिय पच्छिमिअ सकत्थय भणइ, अइ पुण सरीरर्षिताए अद्धो तो नियमा

बुगइ आवरिसय करिअ साहुब उवउत्तो निज्जीवथडिले गंतु अणुजाणइ-जस्सावगहोत्ति मणिऊण विसिपवणगामसूरियाप
 समयविहिणा उच्चारपासवणे दोसिरिअ फासुअजलेण आयमिय पोसहसालाए आगतूण निसिहीआइ पुढ पविसिअ इरि
 यावहिय पढिकमिअ खमासमणपुढ भणति, इच्छाकारेण संविसह भगवन् गमणागमण आलोयह इच्छ आवस्सिअ
 करिअ अवरवक्खिणप्पमुइदिसाए गच्छिअ दिसालोअ करिअ सहासए थडिल च पढिलेहिअ उच्चारपासवण दोसिरिअ
 निसीहिअ करिअ पोसहसाल पविट्ठा आवतअंतेहिं ज खडिअ अ विराहिअ तस्स मिच्छामि तुक्कह", तओ सज्जाय ताव
 करेइ जाव पच्छिमपहरो जाय अ, तम्मि खमासमणपुढ पढिलेहण करेमि, पुणो पोसहसाल पमज्जेमि चि पुढ च अग
 पढिलेहण काक पोसहसाल दढपुच्छणेण पमज्जिअ कज्जेअ उद्धरिअ इरिय पढिकमिअ ठवणायरिअ पढिलेहिअ
 ठवेइ । तओ गुरुत्तमीवे ठवणायरिय समीवे वा खमासमणदुगेण मुइयोत्ति पढिलेहिअ पढमखमासमणे इच्छाकारेण सदि-
 सह भगवन् सज्जाय सदिसावेमि वीअ, खमासमणे सज्जायं करेमि चि भणिअ सज्जाय वदणयं दाऊण गुरुसक्खिय पच्च-
 क्खाइ, तओ खमासमणदुगेण उवहि थडिलपढिलेहण सदिसावीय उवहि पढिलेहण करेमि खमासमणदुगेण वइसण सदि-
 सावेमि वइसण ठायमि चि भणिय वत्थकबलाइ पढिलेहेइ । इत्थ जो अभत्तही स सवोवहि पढिलेहाणतर कढिपइय
 पढिलेहेइ, ओ पुण भत्तही सो कढिपइय पढिलेहिअ, उवहिं पढिलेहि इति विसेसो । तओ सज्जाय ताव करेइ जाव
 कालवेला, जायाए अतीए उच्चारपासवण थडिले चचवीसं पढिलेहिअ, जइ तम्मि दिने चउइसीए पक्खियं चावम्मासं

तत्र भवसिन्धुकुल्युगुपादमूले द्वादश्यावर्तवन्दना दियइ, शक्तिसमयइ चतुर्विहार उपवास प्रत्याख्यान करइ, शक्ति असं-
भवइ सुगुरुपदिष्टविहारोपवास प्रत्याख्यान करइ, पछे एक खमासमणे इच्छाकारेण सदिसह भगवन् बहुवेळ सदिसा-
वेमि भणी । कीय खमासमणे भगवन् बहुवेळ करेमि पाछइ एक खमासमणे इच्छाकारेण सदिसह भगवन् सज्जाय संदि-
सावेमि ३ चतस्य खमासमणे इच्छाकारेण सदिसह भगवन् सज्जाय करेमि इसु भणि ४ पाचमइ खमासमणे इच्छा० स०
भ० बइसण सदिसावेमि ५ छठइ खमासमणे इच्छा० स०, भ० बइसण ठापमि इसु भणइ ६ पछइ उपधान तप तणउ
द्वादश्यावर्त वावणा देइ करी मुहपत्ति मुखे देइ करी मयुरस्वरइ सज्जाय करइ इति । तओ जायाए पऊण पोरिसिए
खमासमणदुगेण पडिलेहण सदिसाविअ मुहपत्ति य पडिलेहिय भोयणपाणभायणाइ पडिलेहइ, तओ पुणो सज्जायं
करइ जाव कालवेला ताहे आवत्तिआइ पुबं चेइहरे गतु देवे वदेइ, उवहाणवाही पुण पचहिं सकत्यएहिं देवे वदेइ तओ
जइ पारणाइ तओ पक्कलाणे पुछे खमासमणदुगपुब मुहपत्ति पडिलेहिअ भणइ भातपाणी पारावेह उवहाणी नवकार-
सहिओ चवविहारी इयरो भणइ पोरिसो वा तिबिहाहार चतविहाहार वा एकासण नीवी आबिल वा जाव
काइवेलातीए मत्तपाण परावेमिसि, तओ सकत्यय भणिय खण सज्जाय च काऊ जहा समव अतिहिसंविभाग काऊ
मुह हत्ये पडिलेहिअ नमुकारपुब अरत्त दुट्ठो असुरसुर अचवचव अदुअम विलविअ अपरिसाहिअ जेमेइ, त पुण निअ-
घरे अहाण्वत्त फासुअति पोसहसालाए वा पुबसंविट्टसयणोवणीय न य भिक्ख दिइइ, तओ आसणाओ अबलिओ
चेव दिवसचरिमं पक्कसइ तओ इरियावहिय पडिक्कमिअ सकत्यय भणइ, जइ पुण सरीरर्धिताए अट्ठो तो नियमा

તુમ્હાઈ આયસ્તિય કરિઅ સાધુહ સ્વત્તો નિજીયથિલે ગંતુ અણુજાણહ-જસ્તાવગ્મહોત્તિ મળિત્તણ દિસિપવગગામસૂરિયાપ
 સમયવિહિળા સ્વારપાસવળે ધોસિરિઅ ફાસુઅજલેળા આયમિય પોસહસાલાપ આગતૂળ નિસિહીઆઈ પુઠ પધિસિઅ ફરિ
 યાઘહિયં પઢિક્કમિઅ સ્માસમળપુઠ મળતિ, ઇચ્છાકારેળ સંવિસહ મગવન્ ગમળાગમળ આલોયહ ઇચ્છ આવસ્તિઅ
 કરિઅ અવરદક્ષિણપ્પમુહદિસાપ ગચ્છિઅ દિસાલોઅ કરિઅ સંઘાસપ થહિલ ચ પઢિલેહિઅ સ્વારપાસવળ વોસિરિઅ
 નિસીહિઅ કરિઅ પોસહસાલ પવિટ્ટા આવતજતેહિં જ સ્વહિઅ જં વિરાહિઅ તસ્સ મિચ્છામિ દુક્કહ", તઓ સજ્ઞાય તાવ
 કરેઈ જાવ પચ્છિમપહરો જાપ અ, તમ્મિ સ્માસમળપુઠ પઢિલેહળ કરેમિ, પુળો પોસહસાલ પમજેમિ સ્તિ પુઠ ચ અગ
 પઢિલેહળ કાક પોસહસાલ દહપુચ્છળેળ પમજ્ઞિઅ કજ્ઞેઅ સ્વરિઅ પરિટ્ટવિઅ ફરિય પઢિક્કમિઅ સ્વારપાસવળ પઢિલેહિઅ
 ઠવેઈ । તઓ ગુરુસમીવે સ્વારપાસવળ સમીવે ધા સ્માસમળપુળે મુહપોત્તિ પઢિલેહિઅ પઠમસ્વાસમળે ઇચ્છાકારેળ સદિ-
 સહ મગવન્ સન્ઝાય સવિસાવેમિ બીઅ, સ્માસમળે સન્ઝાય કરેમિ સ્તિ મળિઅ સજ્ઞાય વદળય દાઠળ ગુરુસક્કિય પચ્ચ-
 ક્લાહ, તઓ સ્માસમળપુળે સ્વહિ થહિલપઢિલેહળ સંવિસાવીય સ્વહિ પઢિલેહળ કરેમિ સ્માસમળપુળે વહસળ સદિ-
 સાવેમિ વહસળ ઠાપમિ સ્તિ મળિય વત્થકઘલાઈ પઢિલેહેઈ । इत्य जो अमत्तही स सबोयहि पढिलेहाणंतरं कहिपट्टय
 પઢિલેહેઈ, જો પુળ મત્તહી સો કહિપટ્ટય પઢિલેહિઅ, સ્વહિ પઢિલેહિ સ્તિ વિસેસો । તઓ સજ્ઞાય તાવ કરેઈ જાવ
 કાલવેલા, જાયાપ અતીપ સ્વારપાસવળ થહિલે ધરવીસ પઢિલેહિઅ, જઈ તમ્મિ દિળે વ્વહસીપ પક્કિયં વાત્તમ્માસં

प्रपञ्चः श्रीक्षिन्धल्लभसूरिविरचितपौषधविधिप्रकरणादवसेयः । तथा अत्र श्रीतरुणप्रभसूरिवालावबोधे पूर्वं परिधान प्रति-
लेख्यः पश्चात् स्थापनाचार्यं प्रतिलेखयतीत्युक्तं, अत्र च विधिप्रपाया स्थापनाचार्यं प्रतिलेख्य पश्चात् परिधान प्रतिलेख-
यतीत्युक्तं १ तथा 'इयरो मणइ' इत्यत्र उपधानपौषध विना पौषधमण्ये भक्तपानीयपारणविधिरुक्तं २ तथा तृतीय-
प्रहरप्रतिलेखनायां स्थापनाचार्यप्रतिलेखनानन्तर आवकैस्तु साधुषत् स्वाध्यायकरण उपदिष्टं ३ पुनः तत्रैव स्वाध्याया-
नन्तर प्रत्याख्याननिमित्तं बन्दनकदान पौषधिकृत्य प्रतिपादितं ४ तथा तरुणप्रभसूरिवालावबोधे प्रोक्तमिदं, यदुत श्रावको
गोबोद्धनवेलायां साधुसमीपे समागत्य १ अगप्रतिलेखना २ वस्त्रप्रतिलेखना ३ उच्चारभूमिप्रतिलेखना ३ च कृत्वा
ईर्यापथिकीं प्रतिष्क्रम्य पश्चात् पौषध करोति इति, तत्र रात्रौ कथं तेषां त्रयाणां प्रतिलेखनां शुद्ध्यति ? तथा प्रवृत्तिरपि
नो हृदयते ५ तथा सायमप्रतिलेखितोऽपकरणैः पाश्चात्यरात्रौ पौषधकरणं निगदितम् ६ इति । शब्दपट्क निस्पादि-
प्राय दृश्यते, गच्छप्रवृत्त्या सम, पुनः तदभिप्रायं अन्यकर्तारोऽन्येऽपि च बहुश्रुता विदन्तीति नाऽस्माकमभिनिवेशो,
यथाऽस्ति तथा प्रमाणम् ॥ ८५ ॥

॥ इति पौषधकरणानुक्रममाधिकारः ॥ ८५ ॥

ननु-दीक्षा-दानविधिं कुत्र प्रतिपादितोऽस्ति ? उच्यते—श्रीविधिप्रपाया, अत्र शिष्याणां सुखावबोधार्थं स एव पाठः
संस्कृतीकृत्य लिख्यते, आवकः कदाचित् चारित्रमोहनीयकर्मक्षयोपशमनेन प्रब्रज्यापरिणामे जाते दीक्षा प्रतिपद्यते, अतः

तस्या विधिर्मण्यते, प्रमृश्यादिनात् पूर्वधिने सन्ध्यासमये प्रतग्राहिसत्त्वो यथा विमूल्या मङ्गलतुर्यसहितो रजोहरणादि-
वेपसगत-च्छन्वकेन सधवाशुचिनारीशिरसि न्यस्तेन सम समागत्य गुरुवसत्यां समवसरणादि पूजासत्कारा-क्षतावर्तनालि-
केरसहितो कृत्वा गुरुणा पादौ वन्दते, ततो गुरुर्वासचन्दनाक्षतानभिमन्त्र्य शिष्यशिरसि वासक्षेपं कुर्याद्, वर्धमानविद्या-
दिभिः । अद्वा [आष्टी] अधिवास्या कुसुम्भरक्तदशिकाया उद्गाहयति चन्दनमक्षताश्च शिरसि ददाति, ततो रजोहरणादिवेप-
मधियास्य तस्य मध्ये पूर्णफलानि पञ्च सप्त नव पञ्चविंशतिर्वा प्रक्षेपयति, भूतिपोष्टिका च, ततो वेपछन्वकेन सधवानारी-
शिरोन्यस्तेन सम समयपार्श्वस्थितयोः हस्तगृहीतनिष्कोशलस्त्रयो द्वयोः पुरुषयोः सतोर्गृह गत्वा जिनविम्बानि पूजयित्वा
तेषां पुरस्तात् धासनवेवताया वा पुरस्तात् छन्वक स्थापयित्वा रात्रिजागरण कुर्वन्ति आचकाः, आचिकाश्च देवगुरुणां
चतुर्विधसधस्य च गीतानि गायन्त्यस्मिन्नन्ति यावत् प्रभातवेला । तत् प्रभाते गुरुणां चतुर्विधसधसहितानां गृहभाग-
तानां पूजा कृत्वा अमारिषोषणपूर्वं दानं ददाति यथोचितं स्वजनादिवर्गं सन्मानयति, तत् तस्य मातृपितृवन्धुवर्गो गुरुणा
पादौ वन्दयित्वा भणति-“इच्छाकारेण सच्चित्तं मिक्त्वा पङ्क्तिगृहेह” गुरुर्मणति-“इच्छामो वदृमाणजोगेण” ततो सधसहि-
तेन यानादिषु समाकृतो मङ्गलतुर्यरेण स्वयमेव दानं ददन् जिनभवनं समागच्छति, लग्नादिकारणे पञ्चाङ्गलितो जिनानां
पूजां करोति, ततोऽक्षतैर्नालिकेरसहितैः अङ्गलिं भूत्वा नमस्कारपूर्वं प्रदक्षिणात्रयं ददाति, तत् पूर्वोक्तविधिना पुष्पाणि
अक्षताश्च क्षिपति दीक्षानिमित्तं, तत् पश्चात् ईर्यापथिकीं प्रतिक्रम्य क्षमाश्रमणपूर्वं पूर्वप्रतिपन्नसम्यक्त्वादिगुणं शिष्यो

प्रपञ्चः श्रीजिनगह्वरमसूरिविरचितपौषधविधिप्रकरणादवसेय । तथा अत्र श्रीतरुणप्रभसूरिपालान्वयोधे पूर्वं परिधानं प्रति-
लेख्यः पश्चात् स्थापनाचार्यं प्रतिलेखयतीत्युक्तं, अत्र च विधिप्रपाया स्थापनाचार्यं प्रतिलेख्य पश्चात् परिधानं प्रतिज्ञेय-
यतीत्युक्तं १ तथा 'इयरो भणइ' इत्यत्र उपधानपौषध विना पौषधमध्ये भक्तपानीयपारणयिधिरुक्तं २ तथा तृतीय-
प्रहरप्रतिलेखनार्था स्थापनाचार्यप्रतिलेखनानन्तर आर्वकैस्तु साधुवत् स्वाध्यायकरण उपदिष्ट ३ पुनः तत्रैव स्थाप्याया-
नन्तर प्रत्याख्याननिमित्तं बन्दनकदानं पौषधिकस्य प्रतिपादित ४ तथा तरुणप्रभसूरिपालान्वयोधे प्रोक्तमिदं, यदुत आरक्तो
गोदोह्ननवेलायां साधुसमीपे समागत्य १ अगप्रतिलेखना २ वस्त्रप्रतिलेखना ३ उद्यारभूमिप्रतिलेखना ४ च कुर्या
ईर्यापयिक्तीं प्रतिक्लम्य पश्चात् पौषध करोति इति, तत्र रात्रौ कथं तेषां त्रयाणां प्रतिलेखनां शुद्ध्यति ? तथा प्रवृत्तिरपि
नो दृश्यते ५ तथा सायमप्रतिलेखितोऽप्यकरणैः पाश्चात्यरात्रौ पौषधकरणं निगदितम् ६ इति । शब्दप्रद्वयिमयादि-
प्राय दृश्यते, गच्छप्रवृत्त्या समं, पुनः तदभिप्रायं ग्रन्थकर्तारोऽन्येऽपि च बहुश्रुता विदन्तीति नाऽस्माकमभिविनेशो,
यथाऽस्ति तथा प्रमाणम् ॥ ८५ ॥

॥ इति पौषधकरणानुक्रममाधिकारः ॥ ८५ ॥

ननु-दीक्षा-दानविधिः कुत्र प्रतिपादितोऽस्ति ? सच्यते—श्रीविधिप्रपाया, अत्र शिष्याणां सुखाद्यव्योघार्थं स एव पाठः
संस्कृतीकृत्य लिख्यते, भावकः कदाचित् चारित्रमोहनीयकर्मक्षयोपशमेन प्रव्रज्यापरिणामे जाते दीक्षां प्रतिपद्यते, अतः

तस्या विधिर्मण्यते, प्रव्रज्यादिनात् पूर्वदिने सन्ध्यासमये प्रतग्राहेसत्त्वा यथा । वभूत्या मङ्गलतुर्यसहितो रजोहरणादि-
वेपसंगत-च्छब्दकेन सधवाशुचिनारीशिरसि न्यस्तेन सम समागत्य गुरुवसत्या समवसरणादि पूजासत्कारा-क्षुतावर्तनालि-
केरसहितो कृत्या गुरुणा पादौ वन्दते, ततो गुरुर्यासचन्दनाक्षतानभिमन्त्र्य शिष्यशिरसि वासक्षेपं कुर्याद्, वर्धमानविधा-
दिभिः । अद्वा [आट्टी] अधिवास्य कुमुम्भरुदशिकाया उद्गाहयति चन्दनमक्षताश्च शिरसि ददाति, ततो रजोहरणादिवेप-
मधिवास्य तस्य मध्ये पूगीफलानि पञ्च सप्त नव पञ्चविंशतिर्वा प्रक्षेपयति, श्रुतिपोष्टिका च, ततो वेपछब्दकेन सधवानारी-
शिरोन्यस्तेन सम उभयपार्श्वस्थितयोः हस्तगृहीतनिष्कोशस्त्रयो द्वयोः पुरुषयो सतोर्गृह गत्वा जिनविम्बानि पूजयित्वा
तेषां पुरस्तात् शासनदेवताया वा पुरस्तात् छन्दक स्थापयित्वा रात्रिजागरण कुर्वन्ति श्रावकाः, श्राविकाश्च देवगुरुणां
चतुर्विधसधस्य च गीतानि गायन्त्यस्तिष्ठन्ति यावत् प्रभातवेला । तत प्रभाते गुरुणा चतुर्विधसधसहितानां गृहमाग-
तानां पूज्या कृत्वा अमारिघोषणपूर्वं दानं ददाति यथोचितं स्वजनादिकर्गं सन्मानयति, ततः तस्य मातृपितृवन्धुवर्गो गुरुणा
पादौ वन्दयित्वा भणति-“इच्छाकारेण सचित्तं भिक्षुं पटिगाहेह” गुरुर्भणति-“इच्छामो वट्टमाणजोगेण” ततो सधसहि-
तेन यानादिषु समारूढो मङ्गलतुर्यरेण स्वयमेव दानं ददन् जिनभवनं समागच्छति, लम्बादिकारणे पञ्चाद्वलितो जिनानां
पूजां करोति, ततोऽक्षतैर्नालिकेरसहितैः अञ्जलिं मृत्वा नमस्कारपूर्वं प्रदक्षिणात्रयं ददाति, ततः पूर्वोक्तविधिना पुष्पाणि
अक्षताश्च क्षिपति दीक्षानिमित्तं, ततः पञ्चात् ईर्यापथिकीं प्रतिक्रम्य क्षमाश्रमणपूर्वं पूर्वप्रतिपन्नसम्यक्त्वादिगुणं शिष्यो

भणति “इच्छाकारेण तुग्मे अम्ह सबविरइसामाइय आरोवणत्थं चेइआइ वदावेह”, यं पुन पूर्वाऽप्रतिपन्नसम्यक्त्वादि-
 गुण स “सुम्मत्तसामाइय १ सुअसामाइय २ सबविरइसामाइय ३ आरोवणत्थ ति” भणति, गुरुराह “चदावेमो” पुनरपि
 क्षमाश्रमण दत्त्वा गुरुपुरतो जानुम्या तिष्ठति गुरुरपि तस्य शीर्षे वास क्षिपति, ततो गुरुणा सह चैत्यानि वन्दते,
 गुरुरपि स्वयमेव शान्तिनाय-शान्तिदेवतादिस्तुतीर्यदाति शासनदेवताकायोत्सर्गे चवृद्योतकरचतुष्क चदेसुनिम्मलयरा पज्जत
 चिन्तयति, गुरुरपि पारयित्वा स्तुतिर्ददाति, शेषाः कायोत्सर्गस्थिता शृण्वन्ति, पश्चात् सर्वेऽपि उवृद्योतकर पठन्ति, ततो
 नमस्कारत्रिक कथयन्ति, ततो जानुम्यां स्थित्वा शक्रस्तव पञ्चपरमेष्ठिस्त्वं च भणन्ति, ततो गुरुर्येप अभिमन्त्रयति पश्चात्
 क्षमाश्रमण दत्त्वा शिष्यो भणति “इच्छाकारेण सदिसह [भगवन्] तुग्मे अम्ह रयहरणाइ वेस समप्पेह”, ततो नमस्कारपूर्णं
 सुगृहीत करेइत्ति भणन् शिष्यो दक्षिणबाहुसमुल रजोहरणवसिका कुर्वन् पूर्वाभिमुख उत्तराभिमुखो वा वेप समर्पयति,
 पुनः क्षमाश्रमण दत्त्वा रजोहरणादिवेपं गृहीत्वा ईशानदिशि गत्वा आमरणाद्यलङ्कार उन्मुञ्चति वेप च परिदधाति,
 प्रदक्षिणावर्तं चतुरङ्गुलोपरि कर्तितकेशो गुरुपार्श्वभागत्य क्षमाश्रमण दत्त्वा भणति “इच्छाकारेण तुग्हे अम्ह अट्ट गिण्हह”
 पुनः क्षमाश्रमण दत्त्वा ऊर्ध्वस्थितस्य ईपव् अवधनतकायस्य नमस्कारत्रिक उच्चरयित्वा ऊर्ध्वस्थितो गुरुः प्राप्ताया उप-
 वेलाया समकालनाडीद्विक्रप्रवाहवर्जं अम्यन्तर प्रविश्य श्वास अस्सलित अट्टात्रिक गुण्हाति, तत् समीपस्थितसाधुः सदश-
 वखेण अट्टाः प्रतीच्छति, ततः क्षमाश्रमणं दत्त्वा शिष्यो भणति “इच्छाकारेण तग्मे अम्ह सबविरइसामाइय आरोवणत्थ

काउत्ससग करावेह, स्वमासमणपुव सवविरइसामाइय आरोवणत्थ करेमि काउत्ससगं अश्रत्थूसस्सिपण”मित्यादि पठित्वा
 उव्धोतकर सागरवरगमीरा पर्यन्त शिष्यो गुरुश्च द्वावपि चिन्तयत पारयित्वा उव्धोतकर भणतः, तत क्षमाश्रमण दत्त्वा
 शिष्यो भणति, इच्छाकारेण तुन्मे अम्ह सवविरइसामाइयसुत्त उच्चरावेह, गुरुराह, उच्चरावेमो । पुनः क्षमाश्रमण दत्त्वा
 ईपदधनतकायो गुरुवच्चन अनुवदन् नमस्कारत्रिकपूर्वं सवविरइसामाइयसुत्र वारत्रिक उच्चरति, ततो गुरुर्मन्त्रोच्चारपूर्वं प्रणाम
 कृत्वा लोकोत्तमाना पावेपु वास क्षिपति, अक्षतानमिमङ्गय सघाय वदति । ततः क्षमाश्रमण दत्त्वा शिष्यो भणति “सदिसह-
 किं भणामो” गुरुर्भणति “वदिच्चा पवेयह”, पुनः क्षमाश्रमण दत्त्वा भणति “इच्छाकारेण तुम्हे अम्ह सवविरइसामा-
 इअ आरोवेह गुरुर्वासक्षेपपूर्वं भणति” आरोविं ३ स्वमासमणेण हरयेणं सुत्सेण तदुमपण सम्म धारणीय चिर पालनीय
 नित्यारगपारगाहोहि, गुरुगुणेहिं बुहुहिं, सीसो, इच्छामो अणुसट्ठित्ति भणित्वा क्षमाश्रमण दत्त्वा भणति तुम्हाण पवेइय
 सदिसह साहूणं पवेपमि, ततः क्षमाश्रमण दत्त्वा नमस्कारमुच्चन् प्रदक्षिणां वदति, वारत्रय सघश्च तच्छिरसि अक्षत-
 निक्षेप करोति, ततः क्षमाश्रमण दत्त्वा भणति “तुम्हाण पवेइय साहूण पवेइय सदिसह काउत्ससग करेमि”, गुरुर्भणति
 करेह । पुन क्षमाश्रमण दत्त्वा “सवविरइ आरोवणत्थ करेमि काउत्ससग अश्रत्थूसस्सिपण”मित्यादि पठित्वा सागरवरगमी-
 रा पर्यन्त उव्धोतकर चिन्तयित्वा पारयित्वा उव्धोतकर पठति, ततः क्षमाश्रमणपूर्वं भणति “इच्छाकारेण तुन्मे अम्ह
 सवविरइ सामाइयथिरीकरणकाउत्ससग करावेह, सवविरइसामाइयथिरीकरणत्थ करेमि काउत्ससग” तत्र सागरवरगमी-

पर्यन्त उद्द्योतकर चिन्तयित्वा पारयित्वा उद्द्योतकरं पठति । ततः क्षमाश्रमण दत्त्वा “इच्छाकारेण तुन्मे अग्ह नाम-
 ग्रणं करेह गुरुर्भणति “करेमो ।” ततो वासं क्षिप्यन् रविशशिगुरुसोमगोचरशुद्ध्या ययोचित नाम करोति, तत कृत-
 त्मा शिष्यः सर्वसाधून् वन्दते, आर्यिकाः श्रायकाः श्राविका अपि त वन्दन्ते । ततः क्षमाश्रमणपूर्वं शिष्यो गुरु भणति
 ‘तुन्मे अग्ह धम्मोवएस देह’ “पुनः क्षमाश्रमण दत्त्वा आनुम्या स्थितः शिष्यः शृणोति गुरुर्भणति” “वत्तारि परमगाणि
 त्याद्युत्तराध्ययनानां तृतीयमध्ययनं “पवब्बा विहाण वा जयं चरे जय चिट्ठे” इत्यादि वा सोऽपि च सवेगातिशयतस्तथा
 शृणोति यथाऽन्योऽपि कोऽपि पवज्जति, अत्र संग्रहगाथा—

“चिद्वदणवेसप्पण—समचरगुल्लग अट्ठ[ट्ठो]गहो । सामाइअ तिमकहुण—तिपयाहिण वास वत्सग्गो ॥ १ ॥”

॥ इति दीक्षादानविधिरचिकारः ॥ ८६ ॥

ननु—सप्तसु उपधानेषु श्राद्धानां कस्मिन् उपधाने कति उपवासाः ?, १ कति पौषधाः ?, २ किं नाम ?, ३ क उपधानप्रवेश-
 नेधिः ?, ४ का प्रभाते क्रिया ?, ५ का तृतीयप्रहरे क्रिया ?, ६ को वाचनाकरणविधिः ?, ७ क उत्तक्षेपविधिः ?, ८ को निक्षे-
 पविधिः ?, ९ का कर्तव्यता नित्य ? १० का च पठिषुष्माविगड्ढपारणा कर्तव्यता ?, ११ ? अत्रोच्यते—एतेषा एकादशप्रश्नानां
 उत्तरस्वरूपं किञ्चिद्विधिप्रपा—तरुणप्रमसूरिवालावधोधानुसारेण किञ्चित् संप्रदायानुसारेण, किञ्चिच्च सांप्रत श्रावकक्रियमाण-
 क्रियानुसारेण शिष्यसुखावधोचार्यं प्राकृत—संस्कृत—वार्तिकरूपतया लिख्यते । तत्र प्रथमं प्रत्युपधानं उपवाससंख्या १ पौष

धसंख्या २ नामानि ३ चाऽऽह—पञ्चमगलमहासुखस्ये पढम तुवालसं तजो पंचह अज्झयणाण नमोअरिहताण इत्यत
 आरम्य नमो लोए सवसाहूण यावत् एगा वायणा दिज्जइ १ । इत्य पुण अज्झयणा अट्ट तजो आयविल अट्टग अट्टमं च ३
 तजो तिण्हं अज्झयणाण एसो पच नमुकारो इत्यत आरम्य हवइ मगल यावत् वीया वायणा दिज्जइ २ अत्रोपवासा
 सार्धद्वादश, पौषधाविंशतिः, विधिना वहनेतु उपवासा द्वादश पौषधाश्च पोटश, इद पञ्चमगलमहासुखस्य नमुकारतपः
 विसंवेति नाम इद प्रथमोपधान । १ । इरियावहिआ—सुखस्ये वि अट्ट अज्झयणा तिणि चरमाणि चूला मिश्रइ, तत्थ तुवा-
 लसमे तवे पुण्णे “इच्छाकारेण सदिसह” इत्यत आरम्य जे मे जीवा विराहिया “यावत्” पढमा वायणा दिज्जइ १ तजो
 आयविल अट्टमे अट्टमे च कए एगिंदिया इत्यत आरम्य ठामि कालस्सग यावत् वीआ वायणा दिज्जइ २ अत्राऽपि उप-
 वासाः सार्धद्वादश पौषधाविंशतिर्विधिना वहने तु उपवासा द्वादश पौषधाः पोटश, इद इरियावहियातप विसंवेति नाम इद
 द्वितीयमुपधान । २ । “भावारिहत्यए पढम अट्टम तजो नमुत्थुण” इत्यत आरम्य “गघहत्थीणं” यावत् पढमा वायणा
 दिज्जइ १ “तजो सोलसएहिं अबिलेहिं गएहिं लोगुत्तमाण” इत्यत आरम्य धम्मवरचारंरंतचक्कमट्टीण यावत् वीया वायणा
 दिज्जइ २ “पुणो तजो सोलसहिं अबिलेहिं गएहिं अप्पळ्हियवरनाणदसणघराण इत्यत आरम्य सवे तिबिहेण यदामि
 यावत् तइया वायणा दिज्जइ ३ अत्रोपवासा द्वाविंशति पौषधाः पञ्चत्रिंशत्, विधिना वहने तु उपवासा एकोनविंशति
 पौषधाः पञ्चत्रिंशदेव ३५ इद नमुत्थुण तपः पात्रीसंवेति नाम तृतीयमुपधानं । ३ । “ठवणारिहत्यए पुधिं चरत्थ तजो

रापर्यन्त उबुद्योतकर चिन्तयित्वा पारयित्वा उबुद्योतकरं पठति । ततः क्षमाश्रमण दत्त्वा “इच्छाकारेण तुन्मे अम्ह नाम-
 ठवण करेह गुरुर्भणति “करेसो ।” ततो वासं शिष्यन् रविशशिगुरुसोमगोचरशुद्ध्या यथोचितं नाम करोति, ततः कृत-
 नामा शिष्यः सर्वसाधून् वन्दते, आर्यिका आचका आधिका अपि तं वन्दन्ते । ततः क्षमाश्रमणपूर्वं शिष्यो गुरुं भणति
 “तुन्मे अम्ह वम्मोवएसं वेह” “पुनः क्षमाश्रमणं दत्त्वा जानुभ्यां स्थितः शिष्यः शृणोति गुरुर्भणति” “चत्तारि परमगाणि
 इत्याद्युत्तराध्ययनानां तृतीयमध्ययनं “पढज्जा विहाणं था जय वरे जय चिहु” इत्यादि वा सोऽपि च सवेगातिशयतस्तथा
 पुणोति यथाऽन्योऽपि कोऽपि पवज्जति, अत्र संग्रहगाथा—

“चिइवदणवेसप्पण—संमचरंगुल्लगं अट्ठीगहो । सामाइअ तिमकहुण—तिपयाहिणं वास उरसगो ॥ १ ॥”
 ॥ इति दीक्षादानविधिरविकारः ॥ ८६ ॥

ननु—सप्तसु उपधानेषु आद्यानां कस्मिन् उपधाने कति उपवासाः? १ कति पौषधाः? २ किं नाम? ३ क उपधानप्रवेश-
 विधिः? ४ का प्रभाते क्रिया? ५ का तृतीयप्रहरे क्रिया? ६ को वाचनाकरणविधिः? ७ क उत्प्रेषविधिः? ८ को निक्षे-
 पविधिः? ९ का कर्तव्यता नित्य? १० का च पठिपुष्पाविगइपारणा कर्तव्यता? ११? अत्रोन्यते—एतेषा एकादशप्रश्नानां
 उत्तरस्वरूपं किञ्चिद्विधिप्रपा-तरुणप्रमसूरिषालावोधानुसारेण किञ्चित् संप्रदायानुसारेण, किञ्चिच्च साप्रत आचक्रियमाण-
 क्रियानुसारेण शिष्यामन्त्राख्योच्चार्यं प्राकृत-संस्कृत-वार्तिकरूपतया लिख्यते । तत्र प्रथमं प्रत्युपधानं उपवाससंख्या १ पौष

अमुग उवहाणतवे पवेसह गुरुर्मणति पवेसेमो नवकारसी करिज्यो, अगपडिलेहण सदिसावजो, उवहाणवाही भणति
 तहचि, तृतीयाद्युपधानप्रवेशे कालवेला पौषग्रहणे तु नवकारसी करिज्यो, अगपडिलेहण सदिसावज्यो उपधानवाही
 भणति तहचि, अत्र क्षमाश्रमणदानान्तर चतुर्विधाहार करोतु पानीय वा पिबतु भोजन वा करोतु विचारो व्यवस्था
 वा नास्ति, अथ केनाऽपि कारणेन सन्ध्याया क्षमाश्रमण न दण, तदा पाश्चात्यरात्रौ अपि प्रतिक्रमणवेलात प्राक् पूर्व-
 रीत्या क्षमाश्रमणदान कार्यं, कालवेलाया प्रतिक्रमण कार्यं नवकारसीप्रत्याख्यान च मालिकपार्श्वे कार्यं । ततो वाच-
 कादिपदस्थसमीपे समागन्तव्य १ तत्र यदि प्रथमोपधानद्वयं भवेत् तदाऽवश्यं नन्दी कर्तव्या, नन्दीमध्ये एव च
 तदुपधानस्य वृत्क्षेपो विवेच्यो अथ यदि शेषोपधानानि तदा नन्दीनियमो नास्ति । ततः प्रातः प्रथम तदुत्क्षेपः कार्यः, ततः
 पौषघसामायिकयोर्ग्रहण ततो वन्दनकपट्टदानपूर्वं सुखतपोवन्दनक, ततः सुखतपःपृच्छा च इति उपधानप्रवेशनविधिः
 । ४ । अथोपधानवाहिनः प्रामातिक्रियामाह,
 प्रतिक्रम्या आगमनं आलोच्य पौषघ सामायिक च गृहीत्वा क्षमाश्रमणद्वयदानपूर्वं प्रतिलेखना करोति, ततः क्षमाश्र-
 मणद्वयदानपूर्वं अङ्गप्रतिलेखना करोति, ततो मुखवस्त्रिकां प्रतिलेख्य प्रथमक्षमाश्रमणेन ओहि पडिलेहण संदिसावेमि
 द्वितीयक्षमाश्रमणेन ओहि पडिलेहण करेमि इति भणति, ततो मुखवस्त्रिका प्रतिलेख्य पदस्थपदे वन्दनपट्टं ददाति,
 ततो गुरुर्वदति “पवेयणं पवेयह” उपधानवाही च क्षमाश्रमण दत्त्वा अर्धाघनतकायः दृणोति, गुरुर्मणति ‘अमुगउवहाण-

तिस्रि अविलाणी तओ तिण्ह अज्जयणाण अरिहतवेइयाण” इत्यत आरम्य वोसिरामि यावत् एगा वायणा दिज्जइ १
 अत्रोपघासाः सार्धौ द्वौ पौपषः चत्वारः इवं अरिहतवेइयाणं तपः चरकहेति नाम चतुर्यमुपधान १ ४ । “नामारिहत चउ-
 वीसत्यए पढम अट्टम तओ लोगस्स सज्जोअगरे” इत्यत आरम्य चरवीसपि केवली इति यावत् पढमा वायणा दिज्जइ १
 “पुणो वारसहिं आयविलेहिं गपहिं उसममखिअ च वंदे” इत्यत आरम्य वद्धमाण चेति यावत् बीआ वायणा दिज्जइ २
 “पुणो तेरसहिं आयविलेहिं एगहिं “एवं मए” इत्यत आरम्य प्रान्त यावत् तइया वायणा दिज्जइ ३ अत्रोपघासाः सार्ध-
 सप्तदश, पौपषा अष्टाविंशतिः, विधिना वहने तु उपवासाः सार्धपञ्चदश पौपषास्तु अष्टाविंशतिरेव, इदं चरवीसरययतपः
 अट्ठावीसहेति नाम पञ्चममुपधानं १ ५ । “दवारिहतत्यए पढम चरत्य तओ पच आयविलाणि अते पुक्खरवरदीवहे”
 इत्यत आरम्य सुअस्स भगवओ इति यावत् एगा वायणा दिज्जइ, अत्र उपवासाः सार्धत्रयः पौपषा पद, इदं पुक्खर-
 वरदीवहे तपः छक्कहेति नाम पष्ठं उपधान ॥ ६ ॥ सिद्धत्यय-सुयसंघे “सिद्धाण बुद्धाण” इत्यत आरम्य तारेइ नर वा नारि
 वा इति यावत् एगा वायणा दिज्जइ, अत्र उपवासः एकः स च चतुर्विधाहार एव पौपषोऽपि एक, इदं सिद्धाण बुद्धाण
 तपोमालेति नाम सप्तम उपधान ॥ ७ ॥ ३ अयोपभानप्रवेधानविधिः प्राह-यदि बइषः श्रावकाः श्राविकाश्च उपधाने प्रवि-
 शन्ति तदा संघनाम्ना चन्द्रबलं प्राद्यां, संघस्य कुम्भराशिः ज्ञेयाः, तदभावे यो या वा प्रविशति तन्नाम्ना चन्द्रबलं प्राद्या १
 तथा उपधानवाही सग्न्याया वाचकविपदस्यसमीपे समागत्य ईर्योपयिक्कीं प्रसिक्कमसि, ततः कामाधम्मनं कृत्वा धम्मजि

पहिलेष्टण करेमि २ सज्जाय स० ३ सज्जाय स० ४ वइसण स० ५ वइसण स० ६ पांगुरण स० ७ पांगुरण पाहेगहाम ८ कट्ठासण सदि० ९ कट्ठासण पडिगहेमि १० पुनमुखवखिका प्रतिलिख्य वन्दनकद्वय दत्त्वा सुखतपेति पृच्छा, उपधानवाहि भणति तुम्हारइ प्रसादइ । ततः सर्वोपकरणानि प्रतिलिखति मात्रकादिकमपि सर्वं प्रतिलिख्यते । तथा यस्मिन् दिने मुक्त तस्मिन् दिने पणपहरप्रतिलेखनाया स्थालीकच्चोलादिक सर्वमपि मुख्यमान प्रतिलिखति, उपवासदिने तु न, इति उपधाने तृतीयप्रहरसंबन्धी विधिः । ६ ।

अथ वाचनाविधिलिख्यते—सन्ध्याया प्रथम चतुर्विधाद्वार कृत्वा ईर्यापथिकीं प्रतिक्रम्य मुखवखिका प्रतिलिख्य वन्दनकद्वय दत्त्वा पहिलइ उपधानि पचमगलमहासुअखधस्स पढमवायणापडिगहणत्थ काउस्सग करावेमो, पहिलइ उप, धानि पचमगलमहासुयखधपढमवायणानिमिच्च करेमि काउस्सग अमत्थू० इत्यादि भजनपूर्वं कायोत्सर्गे सागरयर-गमीरा यावत् लोगस्स १ चिन्त्यते, पारिते च सपूर्णं लो० भणित्वा, ततः क्षमाश्रमणपूर्वं इच्छाकारेण पचमंगलमहासुयखधस्स पढमवायणा पडिगहणत्थ चेइआइ वदावेह गुरुभणति वदावेमो, वासधेप करावेह गुरुभणति करावेमो ततो वास-क्षेपः कार्यं, ततश्चैत्यवन्दनं ततः क्षमाश्रमणपूर्वं इच्छाकारेण सदिसह भगवन् वायण सदिसानेमि वीये खमासमणे वायण पडिगहेमि, ततः क्षमाश्रमण दत्त्वा उपधानवाहिन करद्वयगृहीतमुखवखिकाच्छादितमुखस्य अर्धाचनतगात्रस्य नमस्कारत्रयपूर्वं गुरुर्वारत्रय तद्धत्सूत्रालापकस्य वाचनां ददाति, ततो वायणमाहि मिच्छामि दुक्कडमिति वाक्य प्रान्ते, एव इरियावदियसुअखधादिनामोद्देशेन सर्वेषा उपधानाना वाचनाविधिः कार्यं इति वाचनाविधि । ७ ।

निरुद्धनिमित्तं वा तव क्रद् इत्युक्त्वा उपवासं, आर्यविल, एगासण वा, प्रत्याख्यान कारयति, उपवासे गायत्रिंते निरुद्धं प्रति वक्तव्यं, एकाग्रने निर्विकृतिं च निमित्तेति वक्तव्यं । ततः प्रथमसमाश्रमणेन बहुवेले सदिसायेभि द्वितीयसमाश्रमणेन बहुवेले करोमि दु० क्ष० वृक्षस्य सदिसायेभि ५० क्ष० सज्जाय सदिसायेभि ५० क्ष० मग्नस्य करोमि सप्त० क्ष० पागुरण सदिसायेभि अष्टम० क्ष० पागुरण पडिगाहेभि नवम० क्ष० कट्ठास्य सदिसायेभि दशम० क्ष० कट्ठास्य पडिगाहेभि । ततो मुखवस्त्रिकां प्रतिलेख्य वन्दनकद्वयं ददाति, गुरुं वदति सुलतप उपधानयाही वदति तु दा- रइ प्रसादइ इति प्रभातसंमन्धी उपधानविधिः । ५ ।

अथ उपधाने तृतीय-ग्रहर-संघविधिविधिर्लिख्यते, तथाहि—तृतीयग्रहरस्य प्रतिलेखनायां जाताया स्थापनामे मालि- कादेयेन ईर्यापचिकां प्रतिक्रम्य प्रथमसमाश्रमणेन पडिलेखनं करोमि द्वितीय क्ष० पोसहसालं पमज्जेमि, इत्युक्त्वा मुख- वस्त्रिकां प्रतिलिखति, एवं समाश्रमणद्वयदानपूर्वं अङ्गप्रतिलेखना मुखवस्त्रिका प्रतिलिखति, ततो वसति प्रमार्जयति तत्र यदि तस्मिन् दिने भोजनं कृतं भवति, तदा पदस्थसमीपे क्रियाकरणादर्वाक् परिपानवेप एकं प्रतिलिखति न शेष- आण्णि, अथ यदि तस्मिन् दिने उपवासो भवति, तदैकं वेपमपि न प्रतिलिखति, ततः पदस्थसमीपे समागत्य ईर्यापचिकां प्रतिक्रम्य प्रतिलेखनां अङ्गप्रतिलेखनां च पुनर्गुरुसमथं करोति, ततो मुखवस्त्रिकां प्रतिलिख्य वन्दनकद्वयं ददाति च - अगुर्विधाहार त्रिविधाहारं वा प्रत्याख्यानं कृत्वा, समाश्रमणद्वयकं ददाति तथा—अनेहि वदिके

पहिलेहण करेमि २ सज्जाय सं० ३ सज्जाय सं० ४ वइसण सं० ५ वइसण सं० ६ पागुरण सं० ७ पागुरण सं० ८ कट्ठासण सदि० ९ कट्ठासण पढिगहेमि १० पुनमुखवखिका प्रतिलिख्य वन्दनकद्वय दत्त्वा सुखतपेति पृच्छा, उपधानवाहि भणति तुम्हारइ प्रसादइ । ततः सर्वोपकरणानि प्रतिलिखति मात्रकादिकमपि सर्वं प्रतिलिख्यते । तथा यस्मिन् दिने मुक्त तस्मिन् दिने परणपहरप्रतिलेखनाया स्थालीकञ्चोलादिकं सर्वमपि मुज्यमान प्रतिलिखति, उपवासदिने तु न, इति उपधाने तृतीयप्रहरसंबन्धी विधिः । ६ ।

अथ वाचनाविधिर्लिख्यते—सन्ध्याया प्रथम चतुर्विधाहार कृत्वा ईर्यापथिकां प्रतिक्रम्य मुखवखिका प्रतिलिख्य वन्दनकद्वय दत्त्वा पहिलइ उपधानि पचमगलमहासुखधपढमवायणानिमित्त करेमि काउत्सगं अक्षरू० इत्यादि भणनपूर्वं कायोत्सर्गे सागरवर्गमीरा यावत् लोगत्स १ चिन्त्यते, पारिते च सपूर्णं लो० भणित्वा, ततः क्षमाश्रमणपूर्वं इच्छाकारेण पचमगलमहासुखधस्स पढमवायणा पढिगहणत्थ काउत्सग करावेमो, पहिलइ उपधानि पचमगलमहासुखधपढमवायणानिमित्त करेमि काउत्सगं अक्षरू० इत्यादि भणनपूर्वं कायोत्सर्गे सागरवर्गमीरा यावत् लोगत्स १ चिन्त्यते, पारिते च सपूर्णं लो० भणित्वा, ततः क्षमाश्रमणपूर्वं इच्छाकारेण पचमगलमहासुखधस्स पढमवायणा पढिगहणत्थ चेइआइ वदावेह गुरुर्मणति वदावेमो, वासक्षेप करावेह गुरुर्मणति करावेमो ततो वासक्षेपः कार्यः, ततश्चैत्यवन्दनं ततः क्षमाश्रमणपूर्वं इच्छाकारेण सदिसह भगवन् वायण सदिसात्रेमि वीये स्वमासमणे वायण पढिगहेमि, ततः क्षमाश्रमण दत्त्वा उपधानवाहिनः करद्वयगृहीतमुखवखिकाच्छादितमुखस्य अर्धावनतगात्रस्य नमस्कारत्रयपूर्वं गुरुर्वारत्रय तत्तत्सूत्रालापकस्य वाचनां ददाति, ततो वायणामांहि मिच्छामि दुक्कडमिति वाक्य प्रान्ते, एवं इरियावहियसुखधादिनामोद्देशेन सर्वेषां उपधानानां वाचनाविधिः कार्यं इति वाचनाविधि । ७ ।

निरुद्धनिमित्तं वा तत्र करः इत्युक्त्वा उपवासं, आथर्विलं, एगासणं वा, प्रत्याख्यानं कारयति, उपवासे आर्यविले निरुद्धं चि-
 यकथ्य, एकाग्रं निर्विकृतिकं च निमित्तेति वक्तव्यं । ततः प्रथमक्षमाश्रमणेन बहुवेलं सदिसावेमि द्वितीयक्षमाश्रमणेन
 बहुवेलं करोमि तृ० क्ष० चतुस्रं सदिसावेमि च० क्ष० पञ्चस्रं त्रयस्रं प० क्ष० सप्तस्रं दसस्रं क्ष०
 करोमि सप्त० क्ष० पांगुरणं सदिसावेमि अष्टम० क्ष० पांगुरणं पडिगाहेमि नवम० क्ष० कट्ठासणं सदिसावेमि दसम० क्ष०
 कट्ठासणं पडिगाहेमि । ततो मुखवस्त्रिकां प्रतिलेख्य वन्दनकथं ददाति, गुरुर्वदति सुखतप उपधानवाही वदति तुम्हा-
 रः प्रसादइ इति प्रभातसंबन्धी उपधानविधिः । ५ ।

अथ उपधाने तृतीय-प्रहर-सवधिविधिलिख्यते, तथाहि—तृतीयप्रहरस्य प्रतिलेखनाया जाताया स्यापनामे मालि-
 कादेशेन ईर्यापयिकां प्रतिक्रम्य प्रथमक्षमाश्रमणेन पडिलेहणं करोमि द्वितीय क्ष० पोसहस्रालं पमज्जेमि, इत्युक्त्वा मुख-
 वस्त्रिकां प्रतिलिखति, एव क्षमाश्रमणद्वयदानपूर्वं अङ्गप्रतिलेखना मुखवस्त्रिकां प्रतिलिखति, ततो वसति प्रमार्जयति
 तत्र यदि तस्मिन् दिने भोजनं कृतं भवति, तदा पदस्यसमीपे क्रियाकरणादर्वाक् परिधानधेयं एकं प्रतिलिखति न शेषव-
 खाणि, अथ यदि तस्मिन् दिने उपवासो भवति, तदैकं वेषमपि न प्रतिलिखति, ततः पदस्यसमीपे समागत्य ईर्यापयिकां
 प्रतिक्रम्य प्रतिलेखना अङ्गप्रतिलेखना च पुनर्गुरुसमक्षं करोति, ततो मुखवस्त्रिकां प्रतिलिख्य वन्दनकथं ददाति तत-
 ःपुर्वविधाहारं त्रिविधाहारं वा प्रत्याख्यानं कृत्वा, क्षमाश्रमणदशकं ददाति, तथा—ओहि पडिलेहणं सदिसावेमि १ ओहि

पहिलेहण करेमि २ सज्जाय स० ३ सज्जाय स० ४ चइसण स० ५ चइसण स० ६ पागुरण स० ७ पागुरण पहिगहेमि ८ कट्ठासण सदि० ९ कट्ठासण पहिगहेमि १० पुनमुखवस्त्रिका प्रतिलिख्य वन्दनकद्वय दत्त्वा सुखतेपेति पृच्छा, उपधानवाहि मणति तुम्हारइ प्रसादइ । ततः सर्वोपकरणानि प्रतिलिखति मात्रकादिकमपि सर्वं प्रतिलिख्यते । तथा यस्मिन् दिने मुक्तं तस्मिन् दिने पठणपहरप्रतिलेखनाया स्थालीकञ्चोलादिक सर्वमपि मुज्यमान प्रतिलिखति, उपवासदिने तु न, इति उपधाने तृतीयप्रहरसंबन्धी विधिः । ३ ।

अथ वाचनाविधिर्लिख्यते—सन्ध्याया प्रथम चतुर्विधाहार कृत्वा ईर्यापथिकीं प्रतिक्रम्य मुखवस्त्रिका प्रतिलिख्य वन्दनकद्वय दत्त्वा पहिलइ उपधानि पचमगलमहासुअखधस्स पढमवायणापडिगहणत्थ कावस्सग करावेमो, पहिलइ उपधानि पचमगलमहासुअखधपढमवायणानिमित्त करेमि कावस्सग अन्नयू० इत्यादि भणनपूर्वं कायोत्सर्गे सागरवगमीरा यावत् लोगस्स १ चिन्त्यते, पारिते च सपूर्णं लो० भणित्वा, ततः क्षमाश्रमणपूर्वं इच्छाकारेण पचमगलमहासुअखधस्स पढमवायणा पडिगहणत्थ चेइआइ वदावेह गुरुर्भणति वदावेमो, वासक्षेप करावेह गुरुर्भणति करावेमो ततो वासक्षेपः कार्यः, ततश्चैत्यवन्दनं तत क्षमाश्रमणपूर्वं इच्छाकारेण सदिसह भगवन् वायण सदिसाग्नेमि वीये त्वमासमणे वायण पहिगहेमि, ततः क्षमाश्रमण दत्त्वा उपधानवाहिन करद्वयगृहीतमुखवस्त्रिकाच्छादितमुखस्य अर्धावनतगात्रस्य नमस्कारत्रयपूर्वं गुरुर्वारत्रय तत्तत्सूत्रालापकस्य वाचना ददाति, ततो वायणामाहि भिच्छामि दुक्कडमिति वाक्य प्रान्ते, एव इरियावहियसुअखधादिनामोद्देशेन सर्वेषां उपधानानां वाचनाविधिः कार्यं इति वाचनाविधिः । ७ ।

अथ उत्क्षेपविधिमाह—प्रथम ईर्यापयिकीं प्रतिक्रम्य मुखवस्त्रिका प्रतिलिख्य वन्दनकद्वय दत्त्वा क्षमाश्रमणपूर्वं उपधान-
धाही भणति—“पहिलइ उपधानि पचमगलमहासुअखंधतव उक्खिखवह” गुरुर्भणति—उक्खिखवामो, पहिलइ उपधानि पचमगल
महासुअखध उक्खेवावणि अ नविपवेसावणीय करेमि काउस्सग अअरथूसस्सिएण” मित्यादि पूर्वं कायोत्सर्गे षडेसु निम्मल-
यरापर्यन्त चतुर्विंशतिस्त्रवमेक चिन्तयित्वा पारिते च संपूर्णं कथयित्वा, क्षमाश्रमणदानपूर्वं भणति, पहिलइ उपधानि पचम-
गलमहासुअखध—उक्खिखवावणीय चेइआइ वदावेह, गुरुर्भणति वदावेमो वासक्षेप करावेह गुरुर्भणति करावेमो, ततो वास-
क्षेपपूर्वं संपूर्णं चैत्यवन्दनं क्रियते । एव सर्वत्रोपधानेषु उत्क्षेपो ज्ञेयो, नवर प्रथमोपधानद्वये नदिमध्ये कार्यते उत्क्षेप ।
ज्ञेयोपधानेषु तु न नन्दिमध्ये कार्यते । अथ यद्दिने न नन्दि तदा प्रातः प्रवेष्टादिने उत्क्षेप कार्यते, पर निजनिजोपधा-
ननामादिभिः आलापेन कार्यः इति उत्क्षेपविधिः । ८ । अथ निक्षेपविधिमाह—

तपोऽयसानदिने सन्ध्याया कृतचतुर्विधाहारः प्रातर्वा ईर्यापयिकीं प्रतिक्रम्य मुखवस्त्रिका प्रतिलिख्य वन्दनकद्वयं
दत्त्वा उपधानतपोवाही भणति “इच्छाकारेण संदिसह भगवन् अमुगतव निक्खिखेह” गुरुर्भणति “निक्खिखवामो”,
उत इच्छ ति भणित्वा क्षमाश्रमणं दत्त्वा भणति “इच्छाकारेण सदिसह भगवन् अमुगतवनिक्खिखणत्थ काउस्सग करा-
वेह” गुरुर्भणति “करावेमो, इच्छामि खमासमणो० अमुगतवनिक्खिखणत्थं करेमि काउस्सग अअरथू” इत्यादि भणित्वा
कायोत्सर्गे नमस्कारमेक चिन्तयित्वा पारितेऽपि नमस्कारमेक कथयित्वा क्षमाश्रमण दत्त्वा “अमुगतवनिक्खिखणत्थ चेइ-
आइ वदावेह” गुरुर्भणति “वदावेमो” ततः संपूर्णं चैत्यवन्दना करोतीति निक्षेपविधिः । ९ ।

अथ नित्यकर्तव्यतामाह—सा नित्यकर्तव्यता काऽपि शाखोक्ता काऽपि साग्रत हृद्यमानपरम्परागम्या, तथाहि—उपधाने
 श्रावकैर्विकृतमिदं एक घृतमेव ग्राह्यं नाऽन्या काऽपि विकृतिः १। उपधाने त्रिशष्टिविकृतिकानां मध्ये एकमपि निर्वि-
 कृतिकं न ग्राह्यं, तथा विषकारणे तु सति खण्डादिग्रहणं यतनया कार्यं २। उत्कटद्रव्याणि अपि न ग्राह्याणि ३। आर्द्रहरित-
 शाकोऽपि न ग्राह्याः ४। घृततैलादि व्याघारितशाकोऽपि न ग्राह्यो, धूमितस्तु ग्राह्यं ५। तलितपर्पटसीरावटिकादिकमपि
 न ग्राह्यं ६। अन्नादिपरिवेषिका स्त्री कृतरात्रिप्रायश्चित्ता शुद्ध्यति नाऽन्यथा ७। अन्नादिपरिवेषिकायां वस्त्राणि दण्डित-
 खण्डितादिकानि न शुद्ध्यन्ति ८। जेमनादिभूमिस्थानमपि कृतरात्रिप्रायश्चित्तया दण्डितखण्डितादिवस्त्ररहितया प्रमा-
 र्जितं शुद्ध्यति ९। यावन्ति च वस्त्राद्युपकरणानि तपःप्रवेशप्रथमदिने गृहीतानि भवन्ति तानि सर्वाण्यपि भोग्याभोग्यानि
 तन्मयकालं प्रतिलेख्यानि १०। जेमनस्थालीकच्चोलकादीनि तु जेमनदिने पादोनप्रहरप्रतिलेखनासमये प्रतिलेखनीयानि
 नाऽन्यदा भोजनानामावाञ्छ ११। कदाचित् द्वारकुण्डलादिकं गृहीतं स्वदेहावुत्तार्य स्वगृहादौ मोच्य भवेत् तदा विना
 उपधानं यया स्त्रिया अहोरात्रपौषधो गृहीतोऽभवेत् तस्या हस्ते रात्रौ, न तु दिने उपधानवाहिन्या देयं, सा च प्रातः
 तदुक्तस्थाने मुञ्चति १२। उपधाने सर्वाणि वस्त्राणि स्वयं वा मालिकया वा प्रतिलेखितानि शुद्ध्यन्ति १३। सर्वं क्रियानु-
 धानं आदेशनिर्देशादिकं मालिकादेशेन शुद्ध्यति १४। क्रियानुष्ठानकारिका मालिकाऽप्युभयकालं प्रतिक्रमणं करोति, रात्रि-
 प्रायश्चित्तं करोति, सप्तवाराश्च देवान् धन्दते तदा शुद्ध्यते नाऽन्यथा १५। रजस्वला दिनत्रयं तपसि न पतति १६। महाअ-

स्वाध्यायसत्क ७।८।९ सप्तम्यादिदिनत्रय तपसि न पतसि १७ । प्रतिक्रमणमध्ये प्रभाते नमस्कारप्रत्याख्यानमेव कार्यं, ततो
 गुरुसमीपे क्रियायसरे उपवास आचाम्ल निर्विकृतिकं एकाग्रं वा कार्यं १८ । प्रत्याख्यानपारणसमये पूर्वं नमस्कार-
 प्रत्याख्यान पारयति, ततः उपवासादिक १९ । प्रथमोपचानद्वयप्रवेशदिने मालादिने च यदि नन्धाढम्बरेण उत्सूरता
 भवति पौषधादि कर्तुं न शक्यते, तदा तृतीयप्रहरप्रतिलेखनानन्तर सर्वोपकरणानि प्रतिलिख्य रात्रिपौषधोऽवश्य
 प्राद्याः २० । प्रातरुपचानवाही गुरुसमीपे समागत्य ईर्यापथिकां प्रतिक्रम्य पौषघ सामायिक च लत्वा प्रतिलेखना
 अद्गप्रतिलेखनां च करोति, ततो मुखवस्त्रिकां प्रतिलिख्य उचहि पढिलेहण सदिसावेमि उचहि पढिलेहण करोमीति क्षमाश्र-
 मणद्वय ददाति, ततो वन्दनकपट्टदानानन्तर क्षमाश्रमणदशक ददाति, तत्क्रमश्चाज्यं—बहुवेल सदि० १ बहुवेल करोमि० २
 घइसण स० ३ घइसण ठापमि ४ सज्जाय सदि० ५ सज्जाय क० ६ पांगुरण सदि० ७ पांगुरण पडिगहेमि ८ कट्टा-
 सण सदि० ९ कट्टासण पडिगहेमि १० । ततो वन्दनकद्वयदानपूर्वं सुखतपःपृच्छा २१ । सन्ध्यायामपि एवमेव क्रिया
 करण, नवर पूर्व प्रतिलेखना भङ्गप्रतिलेखना च करोति, न उचहि प्रतिलेखना । ततो गुरोर्वन्दनकपट्टदानानन्तर
 क्षमाश्रमणदशकदानमिदं उचहि पडिलेहण सदि० उचहि पडिलेहण करोमि २ सज्जाय सदि० ३ सज्जाय क० ४ घइ-
 सण स० ५ घइसण ठा० ६ शेप पूर्ववत् १० । २२ । पृथक् प्रतिक्रमणसम्प्राप्त पाक्षिकवन्दनकानि सुखतपःपृच्छा-
 पर्यन्तां क्रिया सर्वामपि कृत्वा देयानि २३ । मालापरिधाने सन्ध्यायां माला अभिमन्त्रयित्वा स्वगृहे रात्रिजागरण कृत्वा

प्रातर्गच्छाधिपतिपार्श्वे माला परिधातव्या, तदनु तत् विनात् दिनदशक दशाहिका कार्यो, तत्र पौषघग्रहणाभावेऽपि त्रिवि-
धाहारमेकाशनं कुर्वन् उपधानवादी च निरारम्भस्तिष्ठति २४ । सर्वाण्यपि उपधानानि उत्कृष्टविधिना वहनीयानि तद-
भावे श्रावकैः एकान्तरोपवासैः, साधुभिस्तु उपवासाचाम्लनिर्विकृतिकैकाशनै कृत्वा तावन्त उपवासाः पूरणीया न
दिनसंख्या नियमोऽस्ति २५ । इति नित्यकर्तव्यता ॥ १० ॥

अथ पट्टिपुत्रा विगइ पारणाविधिमाह—प्रातर्गुरो समीपे समागत्य पृथक् प्रतिक्रमणे कृते च मुखवस्त्रिका प्रति-
ल्लिख्य वन्दनकपट्क ददाति, गुरुभिः सम प्रतिक्रमणे कृते वन्दनकद्वयमेव ददाति, ततो गुरुर्भणति “पवेयण पवेयह” इति
भणित्वा भणति पट्टिपुत्राविगइपारण करेहसि, ततः किञ्चित् स्वेप्सित प्रत्याख्यान करोति, ततो भणति—गुरुसमक्ष समग्र
उपधानमाहं अभक्ति आशातना कीधी हुवे ते मिञ्छामि दुक्कह । इति पट्टिपुत्राविगइपारणाविधि । ११ । ॥ ८७ ॥

॥ इति सप्तोपधानक्रिया—विधिरधिकारः ॥ ८७ ॥

ननु श्रावक—श्राविकाणा निर्विकृतिकप्रत्याख्यानेन उत्कटद्रव्याणि यानि त्याज्यानि सन्ति तानि कानि ? चञ्च्यन्ते—

“स्त्रीरौ स्वह स्वजूर सकरादक्सदादिमाई य । तिलयट्टी वहिवाइ, करवओ चूरिम च तहा ॥ ९६ ॥

नालिमर मोईअ, मडिअ सतलिय भजियाचणए । आसुरिअविलिआ, पणगाइ किछाहियाइ तहा ॥ ९७ ॥

तंदुलकट्टिअ दुक्क, घोल एयाइ भूरिमेयाइ । सकोसगदवाइ, वज्जिआ निधिगइअमि ॥ ९८ ॥”

इति श्रीसन्देशदोलावली (पत्रे ११०) सूत्रगाथात्रयवृत्त्यनुसारेण क्रियते—

तन्नामानि शृणु क्षेत्रेयी १ दुग्धराक्षसेविका २ खण्डः ३ खसूरः ४ शर्करा ५ द्राक्षा ६ वाढिमकुलिका ७ सहकार ८ राजा-
दन ९ कदलीफल १० नागरङ्गजातिफलानि ११ द्राक्षादीनि नागरङ्गादिफलपर्यन्तानि सञ्चितान्यपि उपायेन प्रासुकीकृ-
तानि अत्र क्षेत्र्यानि, अन्यथा तन्मक्षणसम्भवः, गुह्यपर्यटिका १२ गुह्यधाना १३ फर्करीयकः १४ फाणित १५ इक्षुरस १६
कसर १७ वर्षोपलाः १८ शर्करातिलकाखण्डकतलीपर्यायाः १९ अमृतिका २० तिलकुट्टी २१ साऽपि सञ्चिततिलाना
येत्तदा पर्युषिता अग्नितापतप्ता तदा सद्यस्काऽपि अचिन्ताना तदापि सद्यस्काऽपि कल्पते, वटकानि काञ्जिकमिन्नानि
अभिन्नानां पक्कान्नविकृतित्वेन घोलमिन्नानां जीवससकमिन्त्वेन निर्विकृतिके अभक्ष्यत्वात् २२ करम्बो-दधिकृतो दुग्धकृतो
वा क्षेत्र्यः, नतु तत्कृतः तस्य वदरचूर्णघत् नीरसत्वेनाऽनुकृष्टत्वात् २३ चूरिम घृतखण्डादि[गुड]मिश्रित मोदकादिचूर्णं २४
खेहमर्चिः २५ तयाकुग २६ कुक्षारि २७ सिद्धपट्टिका २८ घृततैलाद्यैकतरस्वक्षितमण्डका २९ रोष्टिका ३० आस्तानक ३१
आम्लिका ३२ व्याघारिते जुरिका ३३ पूरणादि तेमनानि ३४ व्याघारित राघप्रहेलिका ३५ नालिकेरगरिका ३६
मोदकामण्डितखेहमिश्रिता कणिकानिष्पन्ना ३७ अग्नितापगलितपुट्टयान्तन्यस्तगुह्यमिश्रा रोष्टिका घृताद्यतिमृक्षितरोष्टिका
या ३८ भर्जिका वत्युलादिशाकः, सापि उत्कालिते घृते तैले वा पक्का ज्ञेया ३९ अपक्वणकाः तेऽपि घृते तैले वा पक्का
प्राद्याः ४० अन्यान्यपि छमकितशालनकानि ४१ आसुरिका-राजिका सस्कृतघोलदध्याद्यन्तर्निधिसुखण्डीकृतवसर्पपशाकादिः
इय च सिन्धादिदेशे आहुरिति नाम्ना, जालन्धरे आसुरमिति नाम्ना, अग्न्यत्र राजिका सिक्कमिति नाम्ना च प्रसिद्धा एषा

च दधिकृता कृता ज्ञेया । यदुक्तं योगविधौ—‘तद्विषयसकया दहीकया आसुरी न कप्पइ जोगवाहीणमिति’ अतः कास्त्रिकवट-
कपानीयभक्षणेऽपि न दोषः ४२ अम्लिकापानक विचापानक तद् आर्धिः यस्य तद् तथा, आदिशब्दात् ४३ द्राक्षापा-
नक ४४ नालिकेरपानक ४५ खर्जूरपानक ४६ गुडपानक ४७ किलाटिका फेदहडिनामिका ४८ दुग्धसिद्धद्राक्षा ४९ खुडु-
हुडी ५० खारिक ५१ मख ५२ घटकादिव्यञ्जनानि ५३ तन्दुलकथित दुग्ध पेया इत्यर्थः । अल्पैः पट्टिकादितन्दुलैः सम पक्कमि
त्यर्थः । इदं तु तलस्थितसहपक्क तन्दुलादीनामुपरि चत्वारि जङ्गलानि यावत् वृद्धं ज्ञेयं, तदूर्ध्वं वर्धमानं विकृतिरेव, क्षेरेयी तु
सान्द्रा भवतीति न तथा पौनरुक्त्य ५४ हस्तविलोहितो निर्जलो दधिघोलः, स तु विकृतिरेव, परं यो हस्तविलोहित सजलो
दधिघोलः स उत्कृष्टद्रव्य ५५ गुडमाधुरा ५६ शिखरणी ५७ निर्भञ्जनानि ५८ इत्यादीनि ज्ञेयानि । अत्र पूर्वं नामग्राह अनेकानि
उत्कृष्टद्रव्याणि उक्तानि । अथ एवमेव विकृतिनिष्पन्नानां नानादेशजत्वेन दुर्लक्षाणां सुखावबोधार्थं व्यापकलक्षणमाह—

“विगई दवेण हया, जात उक्कोसिअ भवे दव ।” ‘विकृति’ क्षीरादिका द्रव्येण तन्दुलादिना हता भग्ना, मोरिता निर्वीर्यी-
कृतेति यावत्, या काचन पायसादि उत्कर्षित उत्कर्षितसङ्ग भवेत् ॥ ‘द्रव्यम्’ उत्पन्नरसवीर्यविपाकान्तरत्वात् यथा मथित
खण्ढादिरसेन हतं शिखरणी १ घृत कणिक्कादिना मिश्रितं कूलरिः, चूरिम वा २ वटकादि पक्कान्न कास्त्रिकादिनोपहत
कास्त्रिकवटिकादीनि, पर्यटसुकुमारिकादिरसेणोपहतं तैल घृत वा निर्भञ्जन ४ शुण्ठीचूर्णरसेन हतो गुडपाको गुडपर्यटिका ५
इत्यर्थः ॥ पुनरुक्तद्रव्यविस्तराधिकारमिच्छता सन्देहदोलायली—सूत्रघृत्तिप्रमुखा ग्रन्था द्रष्टव्या ॥ ८८ ॥

॥ इति उत्कटद्रव्याधिकारः ॥ ८८ ॥

खरतरगच्छाधीशा, चिनचन्द्रपुगप्रधानगुरुराजाः । श्रीपातिसाहिमान्याः, समभूगन् भूमिविख्याता ॥ १ ॥
श्रीपूज्यमुख्यशिष्याः, दक्षाः श्रीसकलचन्द्रनामानः । महुरवो गुणगुरव-क्षेपामेव प्रसादो मे ॥ २ ॥
इत्येव सप्तदशभिस्तुर्यं प्रश्नोचरेः स्फुटम् । प्रकाश कृतवान् पूर्णं, गणि समयसुन्दर ॥ ३ ॥

इति श्रीसमयसुन्दरोपाध्यायविरचिते सामाचारीशतके

पञ्चमप्रकाशे चतुर्यः प्रकाशः समाप्तः ॥ ४ ॥

॥ अथ पञ्चमः प्रकाशः ॥

॥ श्रीमत्सूत्रमणपार्श्वनाथाय नमः ॥

ननु-साध्वीभिर्विद्याश्रुतस्कन्धादिच्छेदग्रन्था वाच्यन्ते न वा ? उच्यते-स्वत एव पर न सभाधन्वेन, निषिद्धत्वात्, स्वतो वाचनं तु संगतिमङ्गति । यतः तत्तपोवहन तासां निर्दिष्टमस्ति, अन्यथा तत् तपोवहन अपार्यकं स्यात् अपि च 'अग्नेसिं च पवेयणीमि ति' ता न भणन्ति, अत एव स्वतो वाच्यते, न वाचना अनुज्ञाता तासाम् ॥ ८९ ॥

॥ इति साध्वीना स्वत कल्पसूत्रादियाचनाधिकारः ॥ ८९ ॥

ननु-प्रतिक्रमणद्वय करणे पहावश्यकाना कुत्र कुत्र आद्यन्तौ व्यवस्थापितौ ? उच्यते-अत्र वृद्धसप्रदाय एव, तत्र सायन्तनप्रतिक्रमणे 'करेमि भते' इत्यत आरभ्य अतिचारकायोत्सर्गपारण यावत् सामायिकावश्यकं प्रथमं १ । ततश्चतुर्विंशतिस्त्ववप्रान्ते चतुर्विंशतिस्त्वव आवश्यकं द्वितीयं २ । ततो मुखधर्त्रिकाप्रतिषेधनपूर्वं धन्दनक आदितः कृत्वाऽऽलोचनासूत्रं यावत् तृतीय वन्दनावश्यकं ३ । ततः प्रतिक्रमणसूत्रत आरभ्य क्षामणावन्दनपूर्वं आयरियवज्ज्ञाए गाथात्रयप्रान्तं यावत् चतुर्थं प्रतिक्रमणावश्यकं ४ । ततः धारित्रदर्शनज्ञानाना कायोत्सर्गत्रयकरणेन पञ्चम कायोत्सर्गावश्यकं ५ । पष्ठ तु प्रत्याख्यानरूप आवश्यकं ६ पूर्वं कृतमिति । प्राभातिकप्रतिक्रमणे तु पहावश्यकानि अनुक्रमेण भवन्ति, तथाहि-करेमि भते

इत्यत आरम्य चारित्रदर्शनज्ञानकायोत्सर्गपर्यन्त प्रथम सामायिक आवश्यक १ । ततो लोकोद्घोतकरसपूर्णभणनल्प द्वितीय चतुर्विंशतिस्रवावश्यक २ । ततो वन्दनालोचनपर्यन्त तृतीय वन्दनावश्यक ३ । ततः प्रतिक्रमणसूत्रमारम्य आयरिय नवगम्भाय गाथात्रयपर्यन्त यावत् चतुर्थं प्रतिक्रमणावश्यक ४ । ततः कायोत्सर्गकरणपूर्वं लोकोद्घोतकरभणनपर्यंत पञ्चम कायोत्सर्गवश्यक ५ । ततो वन्दनक्यानपूर्वं प्रत्याख्यान क्रियते तत् प्रत्याख्याननावश्यक पष्ठ ६ ॥ ९० ॥

॥ इति पडावश्यकाना आद्यन्वयवस्थाधिकारः ॥ ९० ॥

ननु-विंशतिस्थानकतपसः का गाथा ? , तत् तपसि च किं गुणन ? तत्रोच्यते—

“अरिहृत-सिद्ध [वैश्य] पवयण-गुरु-येर-बहुस्तुप तपस्सीसु । वच्छलया य तेषिं, अभिक्ख नाणोचओगे य ॥ १ ॥

दसण-विणए आवस्सए अ सीलवए निरइयार । खणलव-त्तव-च्चिआए, वेयावच्चे समाही अ ॥ २ ॥

अपुयनाणगइणे, सुअमची पवयणे पमावणया । एएहिं कारणेहिं, तित्ययरत्त लहइ जीवो ॥ ३ ॥”

गुणन इव प्रथमस्थानके तपसि नमो अरिहताण २००० गुणन अर्हता अष्टमकारपूजा क्रियते १ । द्वितीयस्थानके नमो सिद्धाणं २००० गुणन पुण्डरीकादिसिद्धभक्तिः क्रियते २ । तृतीये नमो पवयणस्त २००० गुणन सप्तस्स पुस्तकस्य वा भक्तिः क्रियते ३ । चतुर्थे नमो आयरियाण २००० गुणन वन्दनादिगुरूणां भक्ति क्रियते ४ । पञ्चमे नमो धेराण २००० गुणन वृद्धस्यविराणां विश्रामणादि भक्ति क्रियते ५ । षष्ठे नमो वषजम्भायाण २००० गुणन बहुश्रुतानां भक्तिः क्रियते ६ । सप्तमे नमो लोप सबसाइण २००० गुणन तपस्विनां भक्तिः क्रियते ७ । अष्टमे नमो नाणस्त २०००

गुणन पूर्वपठितपाठो गुण्यते ८ । नवमे नमो दसणस्स २००० गुणन निरतिचार शुद्धं सम्यक्स्व पाल्यते ९ । दशमे नमो
 धिययसंपन्नाण २००० गुणन देवगुरुवृद्धाना धिनयभक्ति क्रियते १० । एकादशे नमो चारित्तस्स २००० गुणन कालवे-
 लाया प्रतिक्रमणद्वयं क्रियते ११ । द्वादशे नमो वंभवयधारिणं २००० गुणन द्वादशव्रतपालन विशेषतः क्रियते १२ । त्रयो-
 दशे नमो किरिआण २००० गुणन सामायिकादिक्रियाया प्रमादो न क्रियते १३ । चतुर्दशे नमो तवस्सीण २००० गुणन
 विशेषतस्तपः क्रियते १४ । पञ्चदशे नमो गोयमस्स २००० गुणन सुपात्राय दान दीयते १५ । षोडशे नमो जिणाण २०००
 गुणन वेवाना वृद्धाना च वैयावृत्य क्रियते १६ । सप्तदशे नमो चारित्तधारिण २००० गुणन पौषधपूर्वं मन समाधिना स्यात-
 व्य १७ । अष्टादशे नमो नाणस्स २००० गुणन नवीन श्रुताभ्यास क्रियते १८ । एकोनविंशे नमो सुअस्स २००० गुणन
 वेष्टनकदवरक्खविना पुत्तकपूजा क्रियते १९ विंशे नमो पवयणस्स २००० गुणन जिनशासनोन्नति प्रभावना क्रियते २०
 सर्वत्र स्थानकेषु उत्कृष्टतः त्रिकालदेववन्दन १ भूमिसत्कारके शयन २ त्रिकाल देवपूजन ३ समयकाल प्रतिक्रमण
 कर्त्तव्य ४, एतत्सर्वं सयोगाभावेऽपि च पञ्चशक्रस्तवै देववन्दन कर्त्तव्यमेव, तप पूर्वा च विंगतिमोदकादिसर्वपक्वान्नढोक्-
 नपूर्वं देवगृहे स्नात्र विधाय सधभक्तिः क्रियते ॥ ९१ ॥

॥ इति विंशतिस्यानकतपोविधिरधिकारः ॥ ९१ ॥

ननु-भोजनानन्तर संवरणे वन्दनकानि दीयन्ते-क्रियते तानि किं भुक्ते अभुक्तेर्वा दीयन्ते? उच्यते-भुक्तेरेव नाऽभुक्ते
 यतो वन्दनकचूर्णो अमुक्ताना नियतानि चतुर्दशवन्दनानि अहोरात्रमध्ये प्रोक्तानि, मुक्ताना तु पञ्चदशेति तथा च-

तत्साठः-एआणि पुष्पेहे सत्त एवं अवरणहे वि सत्त भवन्ति, अणुणा वदणगानि सज्झायवंदणगेसु पविसति चि काऊ सज्झायवंदणगानि तिप्पि पडिक्कमणवदणगानि चत्तारि पविसि सत्त एव चउइस हवति अन्भचट्ठिअस्स, भत्तट्ठिअस्स पुण पच्चक्खाणवंदणगेण सहिआणि पणरस भवति सि १ एव श्रीप्रवचनसारोद्धारे पच्चसप्ततिद्वारेऽपि (१८४ पन्ने) तथाहि—

“चत्तारि पडिक्कमणे, किइक्कम्मा तिप्पि हुंति सज्झाप । पुष्पेहे अवरणे, किइक्कम्मा चउइस हवति ॥ ६४८ ॥”

व्याख्या-चत्तारि प्रतिक्रमणे कृतिकर्माणि-वन्दनकानि भवन्ति, तत्र आलोचनवन्दनक प्रथम १ क्षामणकवन्दनक द्वितीय २ आचार्यप्रभृति-सर्वसंघस्य क्षमणपूर्वमाश्रयणाय वन्दनकं तृतीय ३ प्रत्याख्यानवन्दनक चतुर्थ ४ तथा स्वाध्याये त्रीणि वन्दनकानि, तत्र स्वाध्यायप्रस्थापने एक वन्दनक १ स्वाध्यायप्रवेदने द्वितीय २ स्वाध्यायकरणानन्तर च तृतीय ३ एव पूर्वाह्णे-श्रुत्युपसि सप्तवन्दनकानि, अपराह्णे अपि एतानि एव सप्त, कालग्रहणोद्देश १ समुद्देशा २ अनुज्ञादि ३ वन्दनकानां स्वाध्यायवन्दनेषु एव अन्तर्भावात्, तदेव एतानि द्रुवाणि कृतिकर्माणि प्रतिदिवस चतुर्दश भवन्ति १, अभकार्यिकस्य । भक्तार्थिकस्य तु अपराह्णे प्रत्याख्यानवन्दनकेनाऽभ्यधिकानि इति पञ्चदश भवन्तीति २ ॥ एय श्रीआवस्यकचूर्णावपि (४० पन्ने)

पभाप पुष संझाप चत्तारि-पडिक्कमणे वदिता अलोपति एक, चितिअ अं अग्गुस्थितावसाणे मज्जे वंदति, मज्ज-वंदणए कति वदिता १, अहण्णेणं तिप्पि मज्जिमेण पच वा सत्त वा उक्कोसेणं सबेदि, यदि बाटका बफेबो वा सो

एणेण ऊणगो दोहिं तिहिं जाव तिणिण अयस्स वदितवा, एवं देवसिए वि । पक्खिए पच अवस्स, चातुग्मासिए सवत्सरिए य सत्त अवस्स, ते वदितूण ज आयरियस्स अल्लिविज्जति तं ततिअ किइक्कम्म, पच्चक्खणे किइक्कम्मं । तिणिण सज्झाप-वदित्ता पटुवेति पढम, पटुवेते पवेयतस्स वितिय, पच्छा पढति, ततो जाहे चवन्भागावसेसा, पोरिसी ताहे पावे पडिलेहेहि, जदि न पढति तो वदति, अह पढति तो अवदित्ता पात पडिलेहेतूण पच्छा पढति, काल-वेलाए वदितु पडिक्कमति, अह सग्घाढकालिअ न पढति ताहे वदितु पावे पडिलेहि, एत ततिय, एव पुवहे सत्त अवरणहे वि एते चेव सत्त, एताणि अम्मचट्ठिमस्स नियमा, भत्तट्ठिमस्स पच्चक्खणं अम्महिअ एताणि अवस्स चोइस, इत्यादि ३ इत्यमेव श्रीबृहत्कल्पमाव्ये तद्धुत्तौ (तृतीये उद्देशे) च तथाहि—

“दुगसत्तगकिइक्कम्मस्स अकरणे होइ मासिय लहुग । आवासगविषरीए, ऊणऽहिए चेव लहुओ व[त्ति] ॥ ४४६९ ॥

वृत्तिः—‘दुगसत्तग’त्ति द्वे सप्तके चतुर्दश भवन्तीति कृत्वा पूर्वाह्णाऽपराह्णयोः चतुर्दश वन्दनकानि भवन्ति, कथमिति चेदुच्यते—इह रात्रि-प्रतिक्रमणे चत्वारि वन्दनकानि, तत्रैक आलोचनाया १, द्वितीय क्षामणके २, तृतीयं पाणमासिक-तपश्चिन्तनकायोत्सर्गार्थं ३, चतुर्थं प्रत्यास्थानभ्रमणार्थं इति ४ तथा स्वाध्याये त्रीणि वन्दनकानि, तत्र बृद्धसंप्रदाय, सज्झाप वदित्ता पटुवेइ, एय पढम १, पवेयं तस्स वीइयं २, पच्छा उद्विट्ट समुद्विट्ट पढइ, उद्देश-समुद्देश-चदणाण-मिहेव तन्भावो तओ जाहे चउभागावसेसा पोरिसी ताहे पाए पडिलेहेइ जइ न पडितकामो तो वदइ अह पडितकामो ताहे अवदित्ता पाए पडिलेहेइ, पडिलेहित्ता पच्छा पढइ, कालवेलाए वदिउ पाए [पडिलेहेण पडिक्कमइ] एयं तइय ३ । एव पूर्वकि

सप्तवन्दनकानि, अपराहेऽपि एवमेव सप्त भवन्ति । तत्र चत्वारि दैवसिक्प्रतिक्रमणे, त्रीणि स्वाध्याये अनुशात्रन्दनानां स्वाध्याययन्दनेषु अन्तर्भावादिति सर्वसख्यया चतुर्विंश वन्दनकानि भवन्ति, एतच्चाऽभकार्यिक अङ्गीकृत्योक्तं, यस्तु भकार्यिकस्तस्य भोजनानन्तरभाविप्रत्याख्यानवन्दनकसहितानि पञ्चदश भवन्ति इति, एतेषा मध्यात् एकतरस्याऽपि कृतिकर्मणोऽकरणे मासक लघुक प्रायश्चित्त भवति ॥ ४४६९ ॥ एवं आचारविनकरेऽपि नवाङ्गीवृत्तिकारक-श्रीअभयदेवसूरिसन्तानीये श्रीरुद्रपक्षीगच्छीयेः श्रीवर्धमानसूरिमिः प्रोक्तं, तथाहि—तत्र यः किलाऽऽहारग्राही भवति तदा स वन्दनकद्वयं ददाति, यो नाऽऽहारग्राही तस्य नेति, इत्यादिग्रन्यानुसारेणाऽभकार्यिकस्य चतुर्विंश वन्दनकानि भवन्ति, भकार्यिकस्य च पञ्चदश वन्दनकानि ज्ञेयानि, पञ्चात् गच्छरीतिरपि प्रमाणमिति संवरणे मुक्तेरेव वन्दनकानि देयानि नाऽभुक्तेरिति ॥ ९२ ॥

॥ भोजनानन्तर संवरणे वन्दनकानां अधिकारः ॥ ९२ ॥

ननु-वैत्राश्विनमासयोः अस्वाध्यायमेलनस्वाध्यायोच्चारणविधिः कः? उच्यते-वैत्राश्विनमासयो द्वितीयपक्षे प्रतिपदि द्वितीयां वा मुख्यविहारिसाधोः चन्द्राविषले मुहूर्ते च शुभे सति कस्यत्रेपमेलनं क्रियते, तत्राऽयं विधिः-स्वापनाचार्याग्ने समागत्य ईर्योपपिर्कां प्रतिक्रम्य मुखवस्त्रिका प्रतिलेख्य वन्दनकद्वयं दत्त्वा “इच्छामि क्षमाश्रमण” इत्यादि क्षमाश्रमणपूर्व “सञ्ज्ञाय निक्खवित्तं” द्वितीयक्षमाश्रमणेन “सञ्ज्ञाय निक्खवणत्थ काउत्ससग कठ”, तृतीयक्षमाश्रमणेन “सञ्ज्ञाय निक्खवणत्थं करेमि काउत्ससग अन्नत्थुसत्तिपण”मित्यादिपाठपूर्वं कायोत्सर्गं, तत्र नमस्कारं एकं चिन्तयित्वा पुनर्नमस्कारं एकं कथयित्वा अणुजाणिज्यो इति कथनं । अथोच्चारणविधिः-यथाहि, वैशाख-कार्तिकमासयोः प्रथमपक्षे द्वितीयां वा चतुर्थ्यां वा

वारे बृहस्पतिवारे वा भरण्यादिवाञ्छिते चतुष्पादके नक्षत्रे मुख्यविहारसाधो चन्द्रादिषुले सिद्धयोगे सति कल्पत्रयेपोषारणा-
नन्तर मध्याह्नात् परतः सायतनप्रतिक्रमणानन्तर वा ईर्यापथिकीं प्रतिक्रम्य मुखवस्त्रिका प्रतिलेख्य घन्दनकद्वय च दत्त्वा
प्रथमक्षमाश्रमणेन “सज्ज्ञाय सविस्ववज्ज” द्वितीयक्षमाश्रमणेन “सज्ज्ञाय सविस्ववणत्थं कावत्सगं करु इच्छ सज्ज्ञाय सविस्वव-
णत्थं करेमि कावत्सग अमृत्य०” इत्यादि कथनपूर्व कायोरसर्गं कृत्वा तत्र सागरयरगभीरापर्यन्तं लोकोबुद्योतकर चिन्त-
यित्वा पारिते च सपूर्णः कथ्यते १। पुनः क्षमाश्रमणदानपूर्व “असज्ज्ञाय-उहडावणत्थ” कायोत्सर्गं कृत्वा लोको-
बुद्योतकरचतुष्टय चिन्त्यते, पारिते च सपूर्णः २। पुनः क्षमाश्रमणपूर्व “खुदोयइयउहडावणत्थ” कायोत्सर्गं कृत्वा लोको-
बुद्योतकरचतुष्टय चिन्त्यित्वा पारिते सपूर्णः ३। पुनः क्षमाश्रमणदानपूर्व क्षमादिसमस्तवेयावच्चगरवेचतानिमित्त कायोत्सर्गः
क्रियते तत्राऽपि लोकोबुद्योतकरचतुष्टय चिन्तयित्वा पारिते सपूर्णमेक कथयित्वा, क्षमाश्रमणदानपूर्व “सज्ज्ञाय सदिसा-
वेमि सज्ज्ञायं करेमि निसीहिआए मरथण वदामि” इत्युक्ते पूर्वमुपविश्य स्वाभ्याय क्रियते, तत्र नमस्कारनयनं “घम्मो-
मगलमुक्खिमि”त्यादि पङ्क्तिविकायाभ्ययन यावत् मधुरस्वरेण स्वाभ्याय कर्तव्य । ततोऽनुज्येष्ठ साधुभि प्रत्येक वन्दना
कर्तव्या, मुख्यविहारिणा वाच्य च “सिद्धात भणओ भणावओ तप वहओ वहडावओ” इत्यादि ॥ ९३ ॥

॥ इति अस्वाध्यायमेलनाऽस्वाध्यायान्तरणावाध्यायकारः ॥ १ ॥
ननु-द्वितीया-पञ्चम्यष्टम्येकावशी-चतुर्दशीरूपाः पञ्चतिथयो या विद्यन्ते तासु धर्मार्थिनो विशेषेणैकाशन-विहृतिप्रत्या-

सप्तयन्दनकानि, अपराहेऽपि एवमेव सप्त भवन्ति । तत्र चत्वारि दैवसिक्प्रतिक्रमणे, त्रीणि स्वाध्याये अनुज्ञावन्दनानां स्वाध्याययन्दनेषु अन्तर्भाषादिति सर्वसंख्यया चतुर्दश वन्दनकानि भवन्ति, एतच्चाऽभकार्यिक अङ्गीकृत्योक्तं, यस्तु भकार्यिकस्तस्य भोजनानन्तरमाविप्रत्याख्यानध्वनकसहितानि पञ्चदश भवन्ति इति, एतेषा मध्यात् एकतरस्याऽपि कृतिकर्मणोऽकरणे मासक लघुक प्रायश्चित्त भवति ॥ ४४६९ ॥ एव आचारविनकरेऽपि नवाङ्गीषुसिकारक-श्रीअभयदेवसूरिसन्तानीये श्रीरुद्रपद्मीगण्डीये श्रीवर्धमानसूरिभिः प्रोक्तं, तथाहि—तत्र यः किलाऽऽहारग्राही भवति तदा स वन्दनकद्वय ददाति, यो नाऽऽहारग्राही तस्य नेति, इत्यादिप्रन्यानुसारेणाऽभकार्यिकस्य चतुर्दश वन्दनकानि भवन्ति, भकार्यिकस्य च पञ्चदश वन्दनकानि ज्ञेयानि, पञ्चात् गच्छरीतिरपि प्रमाणमिति संवरणे मुक्तेरेव वन्दनकानि देयानि नाऽमुक्तेरिति ॥ ९२ ॥

॥ भोजनानन्तर संवरणे वन्दनकानां अधिकारः ॥ ९२ ॥

ननु-वैत्राश्विनमासयोः अस्वाध्यायमेतन्नस्वाध्यायोत्तारणविधिः कः? उच्यते-वैत्राश्विनमासयो द्वितीयपक्षे प्रतिपदि द्वितीयां वा मुख्यविहारिसाधोः चन्द्रादिबले मुहूर्ते च शुभे सति कस्यत्रेपमेलन क्रियते, तत्राऽय विधिः-स्वापनाचार्योऽग्रे समागत्य ईर्यापयिर्की प्रतिक्रम्य मुखवस्त्रिका प्रतिलेख्य वन्दनकद्वय वत्त्वा “इच्छामि क्षमाश्रमण” इत्यादि क्षमाश्रमणपूर्व “सगमाय निविसवित्” द्वितीयक्षमाश्रमणेन “सङ्गायनिविसवणत्थ काचस्सग करु”, तृतीयक्षमाश्रमणेन “सङ्गाय निविसवणत्थं करेमि काचस्सगं अन्नत्थूसस्सिपण”मित्यादिपाठपूर्वं कायोत्सर्गं, तत्र नमस्कारं एकं चिन्तयित्वा पुनर्नमस्कारं एकं कययित्वा अणुजाणिज्यो इति कथन । अयोत्तारणविधिः-यथाहि, वैशाख-कार्तिकमासयोः प्रथमपक्षे द्वितीयातः पञ्चात् सोम-

धारे बृहस्पतिवारे वा भरण्यादिवर्जिते ऋतुष्यादेके नक्षत्रे मुख्यविहारसाधोः चन्द्रादिवले सिद्धियोगे सति कल्पत्रेपोत्तारणा-
 नन्तर मध्याह्नात् परतः सायतनप्रतिक्रमणानन्तर वा ईर्यापथिकी प्रतिक्रम्य मुखवस्त्रिका प्रतिलेख्य वन्दनकक्ष्य च दत्त्वा
 प्रथमक्षमाश्रमणेन “सज्ज्ञाय उक्खिवज्ज” द्वितीयक्षमाश्रमणेन “सज्ज्ञाय उक्खिवणत्थ कावस्सगं करु इच्छ सज्ज्ञाय उक्खिव-
 णत्थं करेमि कावस्सग अन्नत्थ०” इत्यादि कथनपूर्वं कायोत्सर्गं कृत्वा तत्र सागरधरगमीरापर्यन्तं लोकोद्घोतकर चिन्त-
 यित्वा पारिते च संपूर्णः कथ्यते १ । पुनः क्षमाश्रमणदानपूर्वं “असज्ज्ञाय-उह्ढावणत्थ” कायोत्सर्गः क्रियते, तत्र लोको-
 द्घोतकरचतुष्टय चिन्त्यते, पारिते च संपूर्णः २ । पुनः क्षमाश्रमणपूर्वं “खुद्दोवइवउह्ढावणत्थ” कायोत्सर्गं कृत्वा लोको-
 द्घोतकरचतुष्टय चिन्तयित्वा पारिते संपूर्णः ३ । पुनः क्षमाश्रमणदानपूर्वं शक्रादिसमस्तवेयावच्चगरदेयतानिमित्त कायोत्सर्गं
 क्रियते तत्रापि लोकोद्घोतकरचतुष्टय चिन्तयित्वा पारिते संपूर्णमेक कथयित्वा, क्षमाश्रमणदानपूर्वं “सज्ज्ञाय सदिसा-
 वेमि सज्ज्ञाय करेमि निसीहिमाए मत्थएण वदामि” इत्युक्ते पूर्वमुपविश्य स्वाध्यायः क्रियते, तत्र नमस्कारत्रयपूर्वं “धम्मो-
 मगलमुक्खिमु”त्यादि षड्जीवनिफायाध्ययन यावत् मधुरस्वरेण स्वाध्याय कर्तव्यः । ततोऽनुज्येष्ठ साधुभिः प्रत्येक वन्दना
 कर्तव्या, मुख्यविहारिणा वाच्य च “सिद्धांत मणजो मणावजो तप वहजो वह्ढावजो” इत्यादि ॥ ९३ ॥

॥ इति अस्वाध्यायमेलनाऽस्वाध्यायोत्तारणविधिरधिकार ॥ ९३ ॥

ननु-द्वितीया-पञ्चम्यष्टम्येकादशी-चतुर्दशीरूपाः पञ्चतिथयो या विद्यन्ते तामु धर्मार्थिनो विशेषेणैकाशन-विकृतिप्रत्या-

स्थानादिकं प्रत्याख्यानं कुर्वन्तो हृदयन्ते । तत्राऽष्टमी-चतुर्दश्यो तपोनियमः क्रियमाणः सगच्छते, तयोः पुण्यतिथित्वेन लोके प्रसिद्धत्वात्, पर्वत्वेन आगमेषु उक्तत्वाच्च, पर्वणि च तपो बहुगुणमेव भवति, यदुक्तं—

“उत्तरकरणं एगगया य आलोय—चेद्वंदणया । मगलघम्मकहा वि अ, पवेसु तवो गुणा हुति ॥ १ ॥”

न पुनर्द्वितीयादिषु तद्विपरीतत्वाद् अथवा सत्कृत्यत्वाद् असौ अविशेषेण पञ्चदशस्वपि तिथिषु युज्यते, न पुन प्रतिनियतासु तासां अनागमिकत्वेन सिष्यात्वहेतुत्वात्, इति चेत् सत्य, यद्यपि एताः पुण्यदिनत्वेन लोके न प्रसिद्धा, नाऽपि पर्वत्वेनाऽऽगमेऽपि उक्ता हृदयन्ते, तथापि केनाऽपि कारणेन बहुश्रुतैः आहताः, तथाहि—आवकविधौ पण्डितराजपरमार्हतयनपालेनोक्तम्—

“पञ्चविहविसयसुख, उवमुज्जइ परमिपसु दिवसेसु । तीर्त्ताभिलासविरजो, परिहरजो पंचसु तिहिंसु ॥ १ ॥”

इत्येता एव पञ्च तिथयः पञ्चदशीसहिताः षड् भवन्ति ता अपि श्रुतधरैः आहताः, तथाहि दिनकृत्ये (७ पत्रे)—

“छण्हं तिहीण मज्झमि का तिही अज्ज वासरे । किं वा कल्लाणग अज्ज—लोगनाहाण [भतिय] सति य ॥ २१ ॥” इति ।

ननु—सामान्योक्तौ कथं ज्ञायते सैः एता एव विवक्षिता वाऽन्याः ? इति चेदुच्यते—वृद्धव्यवहारात् तेषामेव ग्रन्थान्तरे उक्तत्वाच्च, तथाहि तन्न्यः—“उदिदु १ इमि २ चण्हसीसुं ३ च पुम्मि ४ बी एगारसि ५ पच्चमी ६ दोगासणादि तवं १ इति आगमिक्वत्तदुमाननीयाः श्रुतधरवचनस्य प्रायः श्रुतमूलत्वादिति श्रीसन्देशदोलावलीबृहद्भूतो षट्पञ्चत्वारिं

श्रुत्वाया ४४ व्याख्यानं । पुनर्महानिशीथे सप्तमाध्ययने, “अट्टमी १ चरद्वसी २ नाणपचमी ३ पज्जोसवण ४ चारमा-
सिप ५ चरत्थाहुमच्छे न करिज्जा खवण”मिति ॥ ९४ ॥

॥ इति पञ्चतिथीना नामाधिकारः ॥ ९४ ॥

ननु-प्रामातिक प्रतिक्रमणं कुत्र स्थाने पूर्णभूत कस्मात् स्थानात् छन्दनादोपो न भवति ? उच्यते-देववन्दनानन्तर
श्रीआचार्योदिवन्दनाक्षमाश्रमणत्रये दत्ते सति रात्रिकप्रतिक्रमण सपूर्ण, ततः पर आन्तरणीदोपो न भवति, तथैव प्रति-
क्रमण प्रान्तता, श्रीजिनप्रभसूरिभिः श्रीविधिप्रपायां लिखिता, तथाहि—“अरिहतचेइआइ इच्चाइ पडिय थुइचउक्केण
चेइए वदेइ, जावति चेइआइ इच्चाइ गाहादुगयुच पणिहाणगाहाओ न भणेइ, तओ आयरियाइं वदेइ तओ वेलाए
पडिलेइणाइ करेइ”ति । एवमेव तरुणप्रभसूरिकृतपद्मावश्यकवालावबोधेऽपि, तथाहि—“एगखमासमणि आचार्यमिश्र
वादीयइ, वीजै खमासमणि उपाध्यायमिश्र वादीयइ, वीजै खमासमणि सर्वसाधु वादीयइ एतलै रात्रिप्रतिक्रमण सपूर्ण
ययु, तच पछै कम्मभूमि पढमसंघयणि इत्यादि नमस्कार श्रीअपभवर्धमानक इत्यादि स्रवनप्रतिलेखनाकुलकादिक ‘अङ्गा-
वयमि वसभो’ इत्यादि प्रभातमागलिक्य भावनाकुलकसङ्गाय करइ ॥ ९५ ॥

॥ इति प्रामातिकप्रतिक्रमणप्रान्तताधिकारः ॥ ९५ ॥

ननु-सामायिकस्य श्रावक उत्तरीय प्रावरण प्रावृणोति किं वा केवलपरिधानशाटक एव तिष्ठति ? उच्यते—नोत्तरीय-
प्रावरण प्रावृणोति, तस्य सतोऽपि सामायिकप्रहरणसमये न्युत्सर्जनत्वोक्तत्वात्, यत्तु श्रीआवश्यकचूर्णो, तथाहि—“सो भ

पित्र सामाद्यश्च करितो मरुहं अपणेइ १ कुंढलाणि २ नाममुह ३ तबोल ४ पावारगमाइ वोसरइ” इति । तत सामायिकस्य उत्सर्गतः अप्रावरण एव सिध्यति, तवानीं तस्य यतिभूतत्वात्, यद्युक्त ‘हेमतेषु अघातहे ति, समणो इव सावओ हवइ जग्हा’ इति घचनाच्च, अपवादतस्तु काष्ठदाहशीतादिकारणमाश्रित्य त्रीणि उत्तरीयाणि प्रावरितु कल्पन्ते नाऽधिकानि, तान्यपि कालप्रतिलेखितानि तस्य यतिवृत्तित्वात् यतीनां च शीताद्यपथादे कल्पत्रयस्य क्रमेण प्रावरणाना ग्रहणमुक्तं, तथैव च ओघनिर्मुक्तिमाप्नोते भूमितं, तथाहि—“जाहे सह वि न तरे ताहे निविहुग पात्तणे खोम । तेण वि असंयरतो दो खोमि पात्तणे ताहे ॥१॥” तद्वि असंयरतो तर्हिम ओण्णि पात्तणे” इत्येवमेव श्रीसन्देशदोलावलीसूत्रे (६८ पत्रे) प्रोक्तं, तथाहि—

“वत्सगनयेणं सावगस्स परिहाण साहगादवर । कप्पइ पात्तरणाइ, न सेसमववायओ तिसि ॥ ४६ ॥”

यत् एव प्रावरणपरिभोगः अपवादिकोऽस्त एव असौ परिधानाद् अन्यवस्त्र शीतदशमशकादिकारणत प्रतिसेवितुकाम एव सामायिकग्रहणक्षणे प्रावरणं संदेशयति नाऽन्यथा यथां वृष्णकालादौ इति भाव । ननु—कृतसामायिकाया आवि-
काया उत्सर्गतः कति वस्त्राणि प्रतिपादितानि सन्ति ? सच्यते—परिधानशाटिका १ कञ्चुक २ उपरितनाशुक चेति ३ वस्त्र-
त्रय स्वदेहे यथास्यानोपयुक्तं सत् कल्पते । अयमभिप्रायो यद्यपि सामायिकग्रहणवेलायां परिधानादन्यः सर्वोऽपि परिग्रह
सावधव्यापारहेतुत्वात् व्युत्सृज्यतया वक्तुः, इति अप्रतिलेख्यत्वात् अनुभवत् कञ्चुलिकागुणितशाटिके न सामायिके
परिभोक्तुं अर्हतः, तथाऽपि स्वस्याऽन्येषां च अशुभमावहेतुः दशनस्तननेत्रजघनाद्यङ्गावयवाभ्यादकृतया बहुगुणा, कञ्चु-
लिका शाटिका प्रच्छदपटा इत्येतान् सामायिकेऽपि न व्युत्सृजन्ति, विनवचनबहुमानात् महासत्यः आश्रिकाः ततः

कथं अन्यदा व्युत्पद्यन्ति, तथा च या गृहिण्यो नीरोगा अपि सम्यक्त्वप्रतिपत्त्यनन्तर स्वदेशानुरोधाद्वा १ घर्मोदिकथं
कारणाद्वा २ वस्त्रमालिन्यादि भयाद्वा ३ यूकापाताविशङ्क्या वा ४ वैधन्यस्थित्या वा ५ अपरिहितकम्बुका अस्थानविदी-
र्णपरिधाना अस्यगितशिरसः परिधानाऽऽलस्यगितशिरसो वा स्त्रीवृन्दमध्येऽपि चिर तिष्ठन्ति । किं पुनः पुरुषा-लोकं ता
विराघका एव बोद्धव्याः प्रवचनलाघवहेतुत्वादिति, एवमेव कृतसामायिकाया आधिकाया उत्सर्गतो वस्त्रत्रयस्यैव ग्रहण
श्रीसन्वेहदोलवलीसूत्रे (६९ पत्रे) युगप्रधानश्रीजिनदत्तसूरिमिलितमस्ति, तथाहि—

“एव कथयामह्या, वि साविगा पढमनयमएणेह । कडिसाढगकचुयमु-सरीज्ज-वत्याणि धारेइ ॥ ४७ ॥” गाथा ।

ननु-कृतसामायिकआधिकाया यद् वस्त्रत्रय उत्सर्गतः प्रतिपादितं तत् ज्ञात, पर अपवादतः सा कियन्ति वस्त्राणि
विभृयात् ? उच्यते—शीतादिकारणे सति प्रागुक्तपरिधानशटक-कम्बुकोचरीयरूपाणा औत्सर्गिकवस्त्राणामुपरि पुन प्राच-
रणवस्त्रत्रयेण अङ्गानि आच्छादयति, अत एव शरीरलभ्यवस्त्रत्रयादधिकं एक द्वे वा त्रीणि वा च वस्त्राणि प्राचरीतुका-
माऽपि असौ प्रावरणं संदिशति एव प्रावृणोति नाऽन्यथा । प्रतिक्रमणे तु पोढाऽऽवश्यकरणावेलाया पुनस्त्रिपदं शीता-
द्यवाधाद्यपवादपरिगृहीत प्रावरणरूपं वस्त्रस्थानत्रयं परिहरति, स्वस्थानोपयुक्तैकशाटिकाकम्बुकोत्तरीयेभ्योऽन्यत् प्रतिक्र-
मणकाले आधिकाया न कल्पते इत्यर्थः । इत्यमेव कृतसामायिकायाः आधिकायाः अपवादपदेन श्रीजिनदत्तसूरियुगप्रधा-
नैरपि सन्वेहदोलवलीसूत्रे (६९ पत्रे) प्रतिपादितमस्ति । तथाहि—

“धीअपपण तिण्हुवरि तिहिं तु धत्येहिं पासवगी च । सामाव्ववय यालइ, तिपय परिहरइ पडिक्कमणे ॥ ४८ ॥”
ननु—अपवादो निर्घन्यानां कल्पससकं अनुज्ञातमस्ति, तथाहि कल्पमाच्ये तृतीयोद्देशे—

“अप्पा असथरतो, निवारियो होइ तिही कत्येहिं । गिण्हति गुरुविदिण्णे, पणासपडिलेहणे सत्त ॥ ३९८५ ॥

तिस्मि कसिणे जहमे, पच य पडिदुब्बलाइ मेणेज्जा । सच य पडिजुआइ, एय उक्कोसग गहण ॥ ३९८६ ॥” इति,
‘निवारितो होइ’चि अग्न्यादिविराघनातो निवारितो भवतीत्यर्थः । तत्कथं सामायिकस्यत्वेन निर्घन्यतुल्यस्याऽपि श्राद्धस्य
अपवादतः त्रीणि एव उक्तानि, कथं वा सामायिकस्यत्वेन निर्घन्यीसमानायाः श्राविकाया अपि त्रीण्येव उक्तानि ? इति
चेत् उच्यते—यतीनां यावत् जीविकप्रतत्वेन विकृष्टतपाकारितत्वेन शीतलाहारमोक्षित्वेन अनन्यझरारीरत्वेन प्रायो मलिन-
जीणवस्त्रत्वेन अनिवातोपाश्रयत्वेन स्मृष्टचित्त्वेन च शीत प्रचुरं लगति, तेन च सोढेन अल्पसहननत्वेन ते घन आवा-
ह्यन्ते इति तेषां सप्त उपदिष्टानि, आद्यास्तु मुद्गर्षमात्रपाल्यसामायिकप्रतत्वादिना तद्विपरीता इति तेषां क्रियतापि शीतेन
सोढेनाऽपि न कदाचिद् आवाधा भवतीति त्रीणि एव उक्तानि, एव श्राविकाणामपि भाव्यं, अत्यन्तापवादे तु एव “अहा
समाहिं बहूणि वि कडाइ पावणइ” इति वचनात् साधूनामिव द्रयानामपि एषा बहूनि अपि प्रावरीतु कल्प्यन्ते । यदि
वा विकृष्टतपप्रतिपत्तिवशात् यदा एष सामायिके पिरकाल तिष्ठति, यथोपधानतपोवाही, तदा अस्य गृहस्थस्याऽपि
तावन्ति प्राथरणानि कल्पन्ते, यावन्निः प्रावृते शीतचर्मदिनां न आक्रम्यते, यद्यपि उपधानतपोवाही पौषधस्य एवोच्यते
न सामायिकस्यः, तथापि पौषधे सति अवश्यमेव सामायिकं भवतीति, तदीया एष सर्वाऽपि उपसर्गापवादादिष्ववस्था

तत्र भवति, केवल शयासंस्कारकादिविधिः एवाऽत्राऽधिकः । तन्मूलस्य शयनविधेः पौषधे एव सफत्वादिति । 'पुष्य जाहे तह वि' इत्याद्योघनिर्युक्तिभाष्येण कल्पत्रयस्य प्रावरणमेव अपवादिक साधोः उक्त । ननु ग्रहण, यतः औषिको पकरणान्तर्गतत्वेन उत्सर्गेण साधु कल्पत्रयं गृह्णाति यदुक्त चतुर्दशउपकरणसख्याया, 'तिमेव य पञ्चादगा' इति केवलमिदं संघर्तितमेव सत् उत्सर्गेण वामस्कन्धेन वहति शीतवातादिकारणेन पुन प्रावृणोति, अत्र तु 'गिण्हई गुरुव दिन्ने' इत्यादिना कल्पभाष्येण कल्पसप्तकस्य ग्रहणमेव अपवादिकं उक्त, ततो यतिः उत्सर्गेण तिस्रः प्रच्छादकाः सगृह्णाति अपवादस्तु सप्त प्रावृणोति च, तिस्रोऽपि सप्ताऽपि अपवादतः एवेति न पूर्वापरविरोध इत्यर्थः, पुनरत्राऽर्धे विस्तरार्थिना युगप्रधानश्रीजिनदत्तसूरिविरचितं सन्वेददोलावलीसूत्रं तद्वृष्टिसिद्धं द्रष्टव्ये ॥

इति साधूनां उत्सर्गे वस्त्राणामेकं, अपवादे त्रय, अत्यन्तापवादे सप्तक ।

कृतसामायिकश्राद्धानां उत्सर्गे एक, अपवादे त्रयं, श्राविकाणां उत्सर्गे त्रय अपवादे षट् इत्यधिकारः ॥ ९६ ॥

ननु—“गुरुविरहमि अ ठवणा” इति वचनप्रामाण्यात् काष्ठादिस्थापना स्याप्यते तत् पुकं, पर सा स्थापना गुरो वा अर्हतो वा यदि गुरोः तदा प्रतिक्रमणादौ क्रियमाणे शक्रस्तवपाठः तवमे न युक्तः, अथ यदि अर्हत् स्थापना तदा 'गुरुविरहमि अ ठवणा' इति वाक्य इति निधाय तत् स्थापन असगत इव स्यात्, ततः किं तत्त्व ? तत्रोच्यते—एका काष्ठादिस्थापना पञ्चानामपि परमेष्ठिना अस्ति, अत्र पञ्चाऽपि परमेष्ठिन स्थापिताः सन्ति । अथ कश्चित् प्रेरयिष्यति श्राविकाभिः गुरुणा संघट्टो रक्षणीयः, तर्हि कथं आर्यिकाः स्थापनाचार्यं स्थापयन्ति ? अथ निजमहत्तरा कल्प्यते इति चेत् तत्र स्थापनाचार्यं

पञ्चपरमेष्ठिनः स्याप्यन्ते न साध्व्यः तथा च स्थापनायां संघट्टो भवतीति अचेतनत्वात् तीर्थकरस्यापनावत् यथा श्रायि-
काणा तीर्थकरप्रतिमासंघट्टो न भवति एवं स्थापनाचार्यस्याऽपि । यदुक्त श्रीन्यवहारभाष्ये दशमोद्देशके, तथाहि—
“दसखिद्वेयाधव, इमं समासेण होइ नायधं [विज्ञेय] । आयरिय-उवज्झाप, येरे अ तवस्सि सेहे य ॥ १२३ ॥
अंतरतकुलगणे य संघे साहम्मि वेयाधवे अ । एयसिं तु दसण्ह, कायध तेरसपपहिं ॥ १२४ ॥” इति ।

परः प्राह-नन्वत्र आचार्यस्य वैयाधृत्य उक्तं न तु अर्हतः ? उच्यते-अत्र ‘आयरिये’ ति पदेन तीर्थङ्करो व्याख्या-
तोऽस्ति, यदुक्तम्—

“तित्थयरवेयाधव न मज्जियमित्यं तु किं न कायधं । किं वा न होइ निज्जर, तहिअ अह चेइआयरिओ ॥ १ ॥

“आयरियगहणेणं, तित्थगरो तत्थ होइ गहिओ च । किं वा न होआयरिओ, आयर उवदिसते अ ॥ १३२ ॥”

तत एकस्यामेव स्थापनायां आवश्यककारिकरणकाले स्थापनाचार्य इति व्यपदिश्यते, चैत्सवन्दनवेलायां तु स्थापनाऽई-
मिति, “विणधिरहंमि अ विणधिं ठावणे” ति वचनात् । न वाच्यं एकत्रैव अर्हद्व्यपदेशा आचार्यव्यपदेशश्च विरुद्धेत,
तच्चिन्नधयोः अर्हत्त्व-गुरुत्वयो एकत्वसम्भावस्य आगमे सस्थापितत्वात्, तच्च प्राग्व्यवहारभाष्यगाथाया आयरियपदेन
द्वयमपि दर्शित, तीर्थङ्कुरस्य च आचार्यत्वं सर्वत्र सिद्धान्तादिषु प्रतिपादितमस्ति । तत्र श्रीभगवत्पां (११५ पत्रे) श्रीगी-
तमस्यामिना श्रीमहावीरदेवस्य धर्माचार्यस्य उक्तमस्ति, तथाहि—

“तए ण से भगवं गोयमे खदये कञ्जायणस्सतोर्धं एव बत्तासी एव खड्ड उंढयां । मम खड्डमात्तरिए मम

समणे भगवं महावीरे तृप्पल्लनाणदसणधरे अरहा खिणे केवली तियपङ्खप्पल्लमणागयवियाणए” इत्यादि । पुनः श्रीभगवत्यां कोणिकसंप्रामे गाढप्रहारजर्जरिताङ्गो नागपौत्रो वरुणनामा पर्यन्ताराधनाऽभिमुख प्राह “नमुत्थुण समणस्स भगवओ महावीरस्स आइगरस्स जाव संपावित्तामस्स मम धम्मायरियस्स चि”, पुनः श्रीविशेषावश्यकगाथायामपि धर्माचार्यत्वे— “ठवणा वि य निअगुरुणो, सुत्ते भत्ते सि जेण गणहारी । आमतइ तित्थयरं, सेसा य अप्पणो य गुरु ॥ १ ॥” इति ।

“ठवणा वि य निअगुरुणो, सुत्ते भत्ते सि जेण गणहारी । आमतइ तित्थयरं, सेसा य अप्पणो य गुरु ॥ १ ॥” इति ।

पुनः श्रीचपदेशमालासूत्रे श्रीधर्मदासगणिनाऽपि प्रोक्त—
 “आयरिय[मच्चि]धम्मरागो, कस्स सुनक्खच्चमहरितीसरिस्सो । अवि जीविअ ववसिअ, न चेव गुरुपरिभवो सहिओ ॥ १०० ॥”
 पुनः श्रीपञ्चमाङ्गे सिंहानगारेण रेवत्यग्रेऽपि श्रीमहावीरदेवस्य अर्हतो धर्माचार्यत्व प्रोक्तमस्ति, एवमनेकेषु स्थानेषु अर्हतो धर्माचार्यत्व निगदितमस्ति, अतो न कश्चिद्विरोधः । ननु-भवतु नाम एकस्यामेव अवस्थाया स्थापनाचार्यो वा स्थापनाईन वा, परमसौ स्थाप्यप्रमाणमेव कर्तुमुचितो न लघुतरो महत्तरो वा, तावत्प्रमाणे हि तस्मिन् दृष्टे सोऽय इति अध्यवसन्ति तन्नका, किं नाऽध्यवसितः कृतपुण्यप्रतिनिधिः कृतपुण्य इति तत्पुत्रै इति वाच्य । स्थापनाकल्पस्य आगमे अनियत-

मानस्यैव प्रतिपादितत्वात् तथाहि आवश्यकं—

“अक्खे वराढए वा, कट्ठे पोत्थे य चित्तक्खमे अ । सम्भावमसब्भाव, ठवणाकप्प विआणाहि ॥ १ ॥” इति ।
 अथ वराढकाना स्वभावतो एव लघुत्वात् काष्ठाना च यादृच्छिकत्वेन अनियतत्वात्, किं च स्थाप्यप्रमाणा एव स्थापना यदि अभविष्यत् तदाऽईदृत्स्थापनाऽपि तादृशेवाऽकारथिष्यत् अर्हश्च चरकृत पञ्चदशतधनुःप्रमाणं एव, जघन्यतस्तु

सप्त हस्तमान एव भवति, तथा च सति तन्मानतो लघुतरार्हप्रतिमाः सर्वो अपि अग्रमाणता प्राप्स्यन्ति, साप्रत तु अर्हत् प्रतिमाः लघुतराः प्रतिग्रामं प्रतिनगरं प्रतिदेवगृह दृश्यन्ते, ततः तासां समाराधनं अफलमेव स्यात् न च तदफलं भवति संविद्यं श्रुतयैः आह तस्यात् । तस्मात् यथा स्याप्यमाना त लब्ध्वो लघुतरा-लघुतमाऽपि तीर्थकृत्वप्रतिमा आराध्यन्ते तथा स्थापनाचार्योऽपि, तथा शीतलाचार्येणाऽपि श्रीआवश्यके गुरुस्थापना स्थाने दण्डकः स्थापितोऽस्ति । पुनर्निस्तरार्थिना श्रीसन्देशदोलावलीबृहद्भुक्तिः द्रष्टव्या ॥ ९७ ॥

॥ इति स्थापनाया पञ्चाऽपि परमेष्ठिन इत्यधिकारः ॥ ९७ ॥

ननु-श्रुतदेवतादीनां कायोत्सर्गः प्रतिक्रमणे क्रियते, स सिद्धान्तोक्त्या आचरणया वा क्रियते ? उच्यते-आचरणया, यदुक्तं श्रीहरिमद्रसूरिभिः श्रीपञ्चवस्तुकवृत्तौ (८० पत्रे), तथाहि—

“पम्हृदुमेरसारण, विणओ उ ण फेडिओ हवइ एव । आयरणा सुयेदेवय-साईण होइ उस्सगो ॥ ४९१ ॥”

वृत्तिः-आचरणया श्रुतदेवतादीनां भवति कयोत्सर्गः, आदिशब्दात् क्षेत्रमवनदेवतापरिग्रह इति । ननु इय आचरणा कदा जाता ? उच्यते-पूर्वघरकाले समाव्यते—यतः श्रीवीरनिर्वाणाद्वर्षसहस्रे गते पूर्वश्रुत व्यष्टिद्वय, अथ च श्रीहरिमद्रसूरिस्तु वीरनिर्वाणात् पञ्चपञ्चाशदधिकवर्षसहस्रे व्यतीते दिव गता, यदुक्तं—“पञ्चसयतिपञ्चवरिसे ४५३, काल-गुरुणा सरीस्साई गहिआ । पञ्चसयसत्तरिवरिसे ४७०, वीराओ विक्कमो आओ ॥ ११ ॥ ततः—“पञ्चसय पणतीप, विक्कमकालओ भुत्ति अत्थमिओ । हरिमद्रसूरिसूरो, मिडुओ विसमो सिबसुअं ॥ २०० ॥” इति । श्रीहरिमद्रसूरिस्तु

तु पञ्चवस्तुके आचरणया श्रुतदेवतादिकायोत्सर्गकरण लिखित, ततः सा आचरणा श्रीहरिभद्रचरितः प्राक् पूर्व-

धरकाले एव जातेति ॥

ननु-भवतु नाम श्रुतदेवतादिकायोत्सर्गकरण पूर्वधरकालेऽपि तस्य दृश्यमानत्वात्, पर श्रुतदेवतादिकायोत्सर्गकरण

सम्यग्दृष्ट्या न युज्यते इति यत् कस्याचिद्वचनं, तद् अयुक्तं, आगमे तस्य उपदिष्टत्वात्, तथाहि—(८० पत्रे)

चाचमासिय वरिसे, तस्सगो खित्तदेवयाप उ । पक्खिय सिज्जसुराप, करिति चवमासिए वेगे ॥ ४९२ ॥ इति श्रीआ-

वश्यककायोत्सर्गनिर्युक्तौ (पत्रे ७९४) पुन चावम्मासिअ सवच्छरिएसु सवेऽवि मूलउत्तरगुणाणा आलोयण दाऊण पडि-

कूमति, खेत्तदेवयाप तस्सग करेति, केई पुण चावम्मासिगे सिज्जदेवयाएवि कावत्सग करिति, इति श्रीआवश्यकचूचौ ।

पुनरपि चावम्मासिए एगो उवत्सयदेवयाप कावत्सगो कीरइ, संवच्छरिए खित्तदेवयाएवि कीरइ अन्भहिओ इति श्रीआ-

वश्यकचूचौ । तथा श्रुतदेवतायाश्च आगमे महती प्रतिष्ठा दृश्यते, तथाहि-

सुयदेवयाप असायणाए श्रुतदेवता जाए सुयमहिद्धिअ तीए आसायणा, नत्थि सा, अकिंचित्करी वा एवमादि श्रीआवश्यकचूचौ-

“ओ दिद्धिदाणमिच्चेण देइ पणयाण नरसुरसमिद्धिं । सिवपुररज्ज आणारयणा देवीइ तीइ नमो ॥ १ ॥”

श्रीआराधनापताकायाम्—

“यत्प्रभावादवाप्यन्ते, पदार्थाः कल्पना विना । सा देवी सर्वदे नस्तावत्तत्कल्पलतोपमा ॥ ३ ॥”

इति । श्रीचत्तराध्ययनधुइचौ—

सप्त हस्तमान एव भवति, तथा च सति तन्मानतो लघुतरार्हस्यप्रतिमाः सर्वा अपि अप्रमाणता प्राप्स्यन्ति, साम्रत तु अर्हत् प्रतिमाः लघुतराः प्रतिग्राम प्रतिनगरं प्रतिदेवगृह इत्यन्ते, ततः तासां समाराधन अफलमेव स्यात् न च तदफल भवति सविमिश्रुतघरैः आहतत्वात् । तस्मात् यथा स्थाप्यमानात लब्धयो लघुतरा-लघुतमाऽपि तीर्थकृतप्रतिमा आराध्यन्ते तथा स्थापनाचार्योऽपि, तथा शीतलाचार्येणाऽपि श्रीभाषश्यके गुरुस्थापना स्थाने दण्डक स्थापितोऽस्ति । पुनर्विस्तरार्थिना श्रीसन्देशदोलावलीधृष्टुचिः द्रष्टव्या ॥ ९७ ॥

॥ इति स्थापनाया पञ्चाऽपि परमेष्ठिन इत्यधिकारः ॥ ९७ ॥

ननु-श्रुतदेवतादीना कायोत्सर्गः प्रतिक्रमणे क्रियते, स सिद्धान्तोक्त्या आचरणया वा क्रियते ? उच्यते-आचरणया, यदुक्त श्रीहरिमद्रसूरिभिः श्रीपञ्चवस्तुकवृत्तौ (८० पत्रे), तथाहि—

“पम्बडुमेरसारण, विणओ उ ण फेडिओ हवइ एवं । आयरणा सुयदेवय-माईणं होइ उस्सगो ॥ ४९१ ॥”

वृत्तिः-आचरणया श्रुतदेवतादीनां भवति कायोत्सर्गः, आदिशब्दात् क्षेत्रभवनदेवतापरिग्रह इति । ननु इय आचरणा क्वा जाता ? उच्यते-पूर्वघरकाले समाध्यते—यतः श्रीवीरनिर्वाणाद्वर्षसहस्रे गते पूर्वश्रुतं व्यच्छिन्न, अथ च श्रीहरिमद्रसूरिस्तु वीरनिर्वाणात् पञ्चपञ्चाशदधिकवर्षसहस्रे व्यतीते दिवगतः, यदुक्तं—“चतसयतिपञ्चवरिसे ४५१, काल-गगुरुणा सरिस्सई गहिआ । चतसयसत्तरिवरिसे ४७०, वीरओ विक्कमो जाओ ॥ ११ ॥ तद्गः—“पञ्चसष्ट पणतीप, विक्कमकालओ मृत्ति अत्यमिओ । हरिमद्रसूरिसूरो, मिणुओ विसओ सिबसुत्त ॥ १०० ॥” इति । श्रीहरिमद्रसूरिणा

तु पञ्चवस्तुके आचरणया श्रुतदेवतादिकायोत्सर्गकरण लिखित, ततः सा आचरणा श्रीहरिभद्रसूरित प्राक् पूर्व-
घरकाले एव जातेति ॥

ननु-भवतु नाम श्रुतदेवतादिकायोत्सर्गकरण पूर्वघरकालेऽपि तस्य दृश्यमानत्वात्, पर श्रुतदेवतादिकायोत्सर्गकरण
सम्यग्दृष्ट्या न युज्यते इति यत् कस्याचिद्वचन, तद् अयुक्त, आगमे तस्य उपदिष्टत्वात्, तथाहि—(८० पत्रे)
चातमासिय वरिसे, वस्सगो स्त्रित्तेवयाए च । पक्खिय सिज्जसुराए, करिंति चवमासिए वेगे ॥ ४९२ ॥ इति श्रीआ-
वश्यककायोत्सर्गनिर्युक्तौ (पत्रे ७९४) पुनः चातमासिअ सवच्छरिएसु सवेऽवि मूलवचरणुणाणा आलोयणं दाक्खण पडि-
क्कमति, खेत्तेवयाए वस्सग करेति, केई पुण चातमासिगे सिज्जदेवयाएवि कावस्सग करिंति, इति श्रीआवश्यकवृत्तौ ।
पुनरपि चातमासिए एगो सवस्सयदेवयाए कावस्सगो कीरइ, संवच्छरिए स्त्रित्तेवयाएवि कीरइ अन्महिओ इति श्रीआ-
वश्यकचूर्णौ । तथा श्रुतदेवतायाश्च आगमे महती प्रतिष्ठा दृश्यते, तथाहि—

सुयदेवयाए असायणाए सुतदेवता जाए सुयमहिद्धिअ तीए आसायणा, नत्थि सा, अक्किचित्करी वा एवमादि श्रीआवश्यकचूर्णौ—
“आं विद्धिदाणमिस्सेण देइ पणयाण नरसुरसमिद्धिं । सिवपुररज्ज आणारयणा देवीइ तीइ नमो ॥ १ ॥”

श्रीआराधनापताकायाम्—

“यत्प्रमावादवाप्यन्ते, पदार्थाः कल्पना विना । सा देवी सवेदे नस्तावत्तकल्पलतोपमा ॥ ३ ॥”

इति । श्रीचत्तराध्ययनबृहद्वृत्तौ—

सप्त हस्तमान एव भवति, तथा च सति तन्मानतो लघुतरार्हत्यतिमाः सर्गा अपि अप्रमाणता प्राप्स्यन्ति, साम्प्रत तु अर्हत् प्रतिमाः लघुतराः प्रतिग्राम प्रतिनगरं प्रतिदेवगृह दृश्यन्ते, ततः तासां समाराधनं अफलमेव स्यात् न च तदफलं भवति सविप्रश्रुतघरैः आहतत्वात् । तस्मात् यथा स्याप्यमानात लब्धयो लघुतरा-लघुतमाऽपि तीर्थकृत्प्रतिमा आराध्यन्ते तथा स्थापनाचार्योऽपि, तथा शीतलाचार्येणाऽपि श्रीआवश्यकैः गुरुस्थापना स्थाने दण्डकः स्थापितोऽस्ति । पुनर्विस्तरार्थिना श्रीसन्देहदोलावलीगृहद्विष्टिः द्रष्टव्या ॥ ९७ ॥

॥ इति स्थापनाया पञ्चाऽपि परमेष्ठिन इत्यधिकारः ॥ ९७ ॥

ननु-श्रुतदेवतादीनां कायोत्सर्गः प्रतिक्रमणे क्रियते, स सिद्धान्तोक्त्या आचरणया वा क्रियते ? उच्यते-आचरणया, यदुक्तं श्रीहरिमन्त्रसूरिभिः श्रीपञ्चवस्तुकवृत्तौ (८० पत्रे), तथाहि—

“पम्हदुमेरसारणा, विणयो उ न फेळियो हवइ पवं । आचरणा सुबदेवय-मार्ङ्ग होइ उत्सर्गो ॥ ४९१ ॥”

वृत्ति-आचरणया श्रुतदेवतादीनां भवति कायोत्सर्गः, आदिशब्दात् क्षेत्रभवनदेवतापरिग्रह इति । ननु इयं आचरणा क्रिया जाता ! उच्यते-पूर्वघरकाले संभाव्यते—यतः श्रीवीरनिर्वाणाद्वर्षसहस्रे गते पूर्वश्रुत व्यष्टिभ्यः, अथ च श्रीहरिमन्त्रसूरिस्तु वीरनिर्वाणात् पञ्चपञ्चाशदधिकवर्षसहस्रे व्यतीते दिव गतः, यदुक्तं—“चतसयतिपञ्चवरिसे ४५३, काळ-गगुरुणा सरिस्सई गहिआ । चतसयसत्तरिषरिसे ४७०, वीराओ विळमो जाओ ॥ २१ ॥ इति—“पञ्चसय पण्णतीप, विळमकालाओ झप्पि अत्तपमिओ । हरिमहसुरिसुरो, जिणुओ विसमो सिचसुख ॥ २०० ॥” इति । श्रीहरिमन्त्रसूरिणा

सिद्धपुरी वस्सगे, नेओ संतिथयस्स पढणे य ॥ ३१ ॥ एव चिअ चरम्मासे, वरिसे अ जहक्कमं विही नेओ । पक्खिय-
चरमासवरिसेसु, नयरि नामस्स नाणत्त ॥ ३२ ॥ इति योगशास्त्रतृतीयप्रकाशवृत्तौ (२४८ पत्रे), एवं पाक्षिकवृत्तावपि
श्रुतदेवतास्तुतिः, तथाहि—“सुखदेवया-भगवद्देवता भवति च श्रुताधिष्ठात्री देवता, यदुक्तं कल्पमान्ये—
“सर्वं च लक्ष्मणोर्वेय, समाहिं दिति देवया । सुच च लक्ष्मणोर्वेय, जिणसब्रज्जुभासिय ॥ १ ॥” भगवतीपूजा ज्ञानाव०
इत्यादि, ननु—कथं श्रुताधिष्ठातृदेव्या व्यन्तरादिप्रकारायाः कर्मक्षणे सामर्थ्यं ? उच्यते—उद्धोचरशुभध्यानस्याऽपि
सर्तुः कर्मक्षयहेतुत्वेन अभिहितत्वादिति । एवं निशीथभाव्यचूर्णौ षोडशोद्देशकेऽपि [भव] वनदेवतादीनां कायोरत्सर्गकरण

लिखितमस्ति, तथाहि—

“ताहे विसाभाग अमुणता सवालुबुहुगच्छस्स रक्खणह्ठा वणदेवयाए उस्सग करिति सा आकपिआ दिसभाग पथ
वा कहेज्ज, सम्महिद्धिदेवया अण्णववएसओ वइ आपतावि उवति ते साघू तं, वइय पासिआ आसासिया ते साह ता ते
देवयाए गोचलपरपरएण ता वाणीया जाव जणवद पत्ता ताहे सा देवता अतिमवइयाए उवगरणं विटिय विस्सरावेइ,
तीए अह्ठा साहुणो निरत्ता गोचल न पेच्छति, वेटिय धेनु पडिगया गुरुणो कहति नत्थि सा वइयत्ति, नाय जहा
देवयाए कयमिति । एत्थ सुद्धोचेव नत्थि पच्छित्त” इत्यादि । एवमेव श्रीदेवेन्द्रसूरिभिरपि श्रीसधाचारवृहद्भृतौ
(३७० पत्रे) सम्यग्दृष्टिदेवदेवीनां स्मरणीयत्वादिना व्यवस्थापनं व्यधायि, तथाहि—“इह सुरा य सरणिज्जत्ति” इहशब्द
पूर्वद्वारे संयोजितोऽपि ढमरुक्कमणिन्यायेन अत्राऽपि सवध्यते । ततश्च इहेति सपूर्णचैत्यवन्दनाया क्रियमाणाया सुराश्च

“यस्याः प्रसादमतुलं, संप्राप्य भवन्ति मन्व्यजननिबन्धाः । अनुयोगवेदिनस्ता, प्रयतः श्रुतदेवता वन्दे ॥ १ ॥” इति ।

श्रीअनुयोगद्वारवृत्तौ तथा—

“पञ्चविहायारविमुद्भिद्देवमिह साह साधगो वाधि । पढिकमाणं सह गुरुणा, गुरुविरहे कुणइ इकोऽवि ॥ १ ॥ वदिनु
वेइयाइ, दावं चठराविण खमासमाणे । मूनिहियसिरो सयलाइयारमिच्छुकव देइ ॥ २ ॥ सामाइअपुधमिच्छामि ठाइउ
कावत्सगमिच्छाइ इत्यादि ११ पुण पणवीसुत्सावं, वत्सगं कुणइ पारए विहिणा । तो सयलकुसलकिरिआ-फलाण
सिद्धाण पढइ ययं ॥ १४ ॥ अह सुअसमिद्धिहेउ, सुअवेवीए करेइ चत्सग । चितेइ नमुकार, सुणइ य देइ य तीइ थुइ
॥ १५ ॥ एव स्विचसुरीए, वत्सगं कुणइ सुणइ वेइ थुइ । पढिकण पचमगल-मुवविसइ पमज सडासे ॥ १६ ॥ पुब-
विहिणेव पेहिन, पुत्ति दाऊणवदण गुरुणो । इच्छामो अणुसद्धि, ति भणिय आणूहि तो ठाइ ॥ १७ ॥ गुरुपुइगहणे
थुइ तिन्नि वद्धमाणक्खत्तस्सरो पढइ । सक्खयय थव पढिय कुणइ पच्छिउत्तस्सग ॥ १८ ॥ एव ता देवसिअ, राइअमवि
एवमेव नवरि तहिं । पढम दाउ मिच्छामि दुऊठं पढइ सक्खयय ॥ १९ ॥ उट्ठिय करेइ विहिणा, वत्सग इत्यादि
गाथा ॥ २० ॥ इच्छामो अणुसद्धि, ति भणिय ववविसिअ पढइ तिण्णि थुइ । मित्तसदेण सक्ख-त्थयाइ तो वेइए वदे
॥ २१ ॥ अह पक्खियं चवइसि-विणमि पुबं च तत्थ देवसिअ । सुत्त पढिकमित्त, तो सम्ममिम कम कुणइ ॥ २२ ॥ मुह-
पोत्ती वंदणय, सबुद्धात्तामण तहाऽऽलोए । वंदण पत्तेअं त्तामण च वंदणयमाइ सुत्त ॥ २३ ॥ सुत्तं अउमुद्धानं, वत्सगो
पुत्ति वदणय तहय । पजतियत्तामणय, तह चठरो छेमवंदणया ॥ २४ ॥ पुबविहिणेव सबं, देवसिअ वंदणाइ तो कुणइ ।

कायोत्सर्गादिकं पारयिष्यामि इत्यादिना सुदर्शनप्रियामनोरमाया इव तत्र तत्र सघकृत्ये प्रवर्तयितव्याः । अत्र चायं निशीथ-
 चूर्ण्युक्तो विधिः “पुवं अणुसिद्धी किञ्चिद् युइत्ति भणिय होइ, अणुसिद्धी युइत्ति एगट्टेत्ति” भाष्यवचनात् “साहु कय ते एव,
 बुच्चइ, जइहा चपाए सुमहा । नागरजणेण अणुसिद्धा घम्मा सपुष्पा सत्ति ॥ १ ॥ तेओ उवालभो, दिज्जइ साणुण । ओव
 एसपयाण, कीरइ सि बुत्त भवति ॥ २ ॥ एच्छा सो उवगहो किञ्चिद् ३ भणिय च-दाणे दवावणे करणे अ, करणे य कयम-
 णुणाए । उवहिअमणुवहिअ वा, आणहि उवगह एअ ॥ ३ ॥ एवमेव तत्रैव ग्रन्थे (३९४) पन्नेऽपि तथा च तत्पाठः—चतु-
 र्थी स्तुतिः पुनर्वैयावृत्यकराणा—यस्मान्वाग्रनृतीनां सम्यग्दृष्टिदेवतानां, किमर्थमित्याह—उपयोगार्थं स्वकृत्येषु तेषां सावधानता-
 निमित्तं भवति च गुणोपबृंहणतः तत्तन्नावबृद्धिः । ततश्च स्वकार्यकारित्वोपयुक्तत्वाज्जगत् प्रसिद्ध एतद् यत्प्रशसातः
 सोत्साह सर्वकार्यकरणादर इति । ‘तु’ शब्दो विशेषक तेन याः श्रुताग्नीशासनदेवतादिविषया स्तुतयः ताः सर्वा अपि चतु-
 र्यस्तुतौ निपतन्ति, गुणोपबृंहणद्वारेण तासामपि उपयुक्तताविफलत्वाविति । स्तुतिर्युगलेषु युगन्तेषु तथा निबन्धनात्,
 गुणोत्कीर्तनस्य द्वितीयस्तुतिरूपत्वात्, तथाहि—जिनज्ञानस्तुतिर्विन्दनाद्यात्मकत्वाद् एका गण्यते, वैयावृत्यकरादिरतुतयस्तु
 द्वितीया गुणोत्कीर्तनादिरूपत्वात्, एवमेव युगलत्वसिद्धेः, भावित चैतत् पचमे वन्दनाद्वारे अत एव कचिद्युगले चतुर्थो-
 स्तुतिः सर्वे यस्मान्मिकेत्यादि वैयावृत्यकराणां, काऽपि च भूयास्तु । सर्वदा देवा देवीभिरित्यादि सामान्यत सर्वदेवतानां
 कुत्राऽपि “गौरी सैरिमेति” विद्यादेवतानां अन्यत्र ‘निष्पङ्कन्योमनीले’ ति देवविशेषविषया एकत्र विकटदर्शने ति देव्या एव,
 कुत्रापि च “आमूलालोलधूली” त्यादि श्रुतदेवतायाः इत्यादि परिभाषनीय । इदं सूक्ष्मधिया कुप्रहादिपरिहारेण । कायोत्सर्ग-

सूर्यश्चेति 'पुरुषस्त्रियो'ऽपि एकशेषे सुराः ते चात्र यस्मात्प्रामृतयः सम्यग्दृष्टिदेयता ज्ञातव्या, न तु अर्हन्त, तेषां प्राग्-
 वन्दनीयत्वेन अभिहितत्वात् अनुशासकत्वात् स्मारकत्वाच्च, एते च किं इत्याह—'सरणिज्जति' स्मरणीयास्तु तद्गुणानुचिन्त
 नोत्कीर्तनादिनोपबृहणीयाः, सूधनीया इत्यर्थः । श्लाघ्यश्च जिनप्रवचनस्यः स्वल्पगुणोऽपि, सम्यग्दृष्टिप्रशसायाः कर्मक्षय-
 कारणत्वात् । उक्तं च—'गुणपगरिसबहुमाणो, कम्मक्खयकारण जेण सि' । नैव चेत्तदा उत्तरोत्तरसयमस्यानवर्तिभि-
 साधुभिः ज्यन्यज्यन्यतरादिसंयमस्थानवर्तिनः साधवोऽप्यनुपबृहणीयाः स्युः, तैश्च नियमादिसु दृढाः श्रामका । न च
 पतवगमे हृष्ट इष्ट वा, यत् गुणिना गुणा न प्रशस्याः, दर्शनमालिन्याधवासे । आह च "नो खलु अप्परिगडिप निन्द
 यओऽमइलिप व सम्मचे । होइ तवो परिणामो जत्तो अणुवधूहणार्हय सि" ॥ १ ॥ देशविरताना वा अविरताना
 वाऽविरतसम्यग्दृष्टयः श्रान्ताः सत्काराद्यर्हा न स्युः, तथा च सति—

तम्हा सबपयत्तेण, जो नमुकारधारजो । सावजो सोऽवि दिट्ठजो, जहा परमबंघवो ॥ १ ॥

इत्यादि अपार्यक त्यादु एव च सकलागमव्यवहारलोपात् विमर्शनीय इदं सूक्ष्मधिया इति । यद्वा स्मरणीया—स्मारणादिदु
 प्रेरणाऽर्थाः, तत्र "पमुट्ठे गाहा" अयमर्थः—चैयावृत्त्यादिकारका गीयन्ते, तत्र चाज्ञादरवता भवतां तत् किं स्वकृत्वमपि बिस्मृ-
 तं ? न शुक्लमत्र प्रमादयितु, दुर्लभा हि पुनरिय सामग्री २, दुःखदः प्रमादारीः ३ दुरितो भवोदधिबिनिपातः ४ स्वनामैव सत्या-
 पयति इत्यादि व्यवहार्यगर्भितविशेषणद्वारेण स्मारणादि क्रियन्ते, अथवा स्मरणीयाः संघादिकृत्ये चैयावृत्त्यप्रभाबनावो उभय-
 लोकादुत्थावहे प्रेरणार्हाः तत्तत्स्वरूपधर्कियुक्तत्वाच्चेत्या । इदं उक्तं भवति—यदाऽमुकसंघे प्रभावनादि करिष्यथ तदाऽहं अमुकं

शुभदिने शुभवेलायां शुभमुहूर्ते सधस्य कारकस्य वा चन्द्रबले सति गुरुपवेशेन सधस्य समुदाय सर्वं मेलयित्वा देवगृहे समेत्य स्नात्रकरणानन्तरं देवाग्रत घौत पवित्र निश्चलं पट्टक स्थापयित्वा तदुपरि केचारादितिलकपूर्वं ज्ञान-दर्शन-चारित्र्याणा अनुक्रमेण तन्मुलपुञ्जिकारुपा स्थापना क्रियते, ततो मूलनायकस्य दक्षिणाङ्गे इन्द्र १ अग्नि २ यम ३ नैऋत ४ वरुण ५ वायु ६ कुबेर ७ ईशान ८ ब्रह्म ९ नागाना १० वशदिक्रपालाना पूर्ववत् स्थापना क्रियते, ततो मूलनायकवामाङ्गे आदित्य १ सोम २ मंगल ३ बुध ४ बृहस्पति ५ शुक्र ६ शनैश्चर ७ राहु ८ केतु ९ नवग्रहस्थापना क्रियते, ततः तद्विश्येव चैत्यदेवता १ क्षेत्रदेवता २ देशदेवता ३ स्थापनात्रय क्रियते, एव २५ पुञ्जिकाना स्थापना कार्या । तदनु सर्वासा पुञ्जिकानामुपरि बलिपुष्पधूपनैवेद्यावासादिप्रक्षेपः कार्यः । ततः —

पुञ्जिकास्तु च ये देवा, देव्योऽपि गुरुणोदिताः । बलिपूजां प्रतीच्छन्तु, सन्तु सधस्य शान्तये ॥ १ ॥

अनेन श्लोकेन सर्वासामुपरि अलण्डजलधारादान कार्यं, तत सर्वं गृहागते पर्पटादिमिश्रभाजन बृहत्तर भूत्वा एकस्य इस्ते दत्त्वा पूर्वदिक्संमुख भूत्वा जलधारादानपूर्वं पूर्वदिशि बलिः प्रक्षिप्यते, तत्र-श्लोकश्चाऽयम्—

पेरावतसमारुढः, शक्रः पूर्वदिशि स्थितः । सधस्य शान्तये सोऽस्तु, बलिपूजा प्रतीच्छतु ॥ १ ॥

एवमाग्नेय्या दिशि-आग्नेय्याविदिश स्वामी, श्रीवह्निश्छागवाहन । सधस्य शान्तये सोऽस्तु, बलिपूजा प्रतीच्छतु ॥ २ ॥

एव दक्षिणस्या दिशि-दक्षिणस्या दिश स्वामी, यमो महिषवाहन । सधस्य शान्तये सोऽस्तु, बलिपूजा प्रतीच्छतु ॥ ३ ॥

एव नैऋतदिशि-याम्यऽपातरालेऽसौ, नैऋतिः शक्रवाहन । सधस्य शान्तये सोऽस्तु, बलिपूजां प्रतीच्छतु ॥ ४ ॥

विषयेऽपि बहु विमर्शनीय, यतो दैवसिक्तावश्यकमप्ये सामान्यतो वैयावृत्यकरणविमुच्य केनलश्रुतदेवतादेः कायोत्सर्गकरण, पाक्षिकादौ तु भवनदेव्याः, दीक्षादौ तु शासनदेव्यादीनामपि, अल प्रसंगेन, तत्त्व तु परमपंयो विदन्ति ॥ ९८ ॥

॥ इति श्रुतदेवताविकायोत्सर्गस्थापनाधिकारः ॥ ९८ ॥

ननु-श्रीसरतरगन्धीयसाधुसाध्व्यः सुविहितनामविश्राणा अपि मृत्तिकाघटकेन पानीय विहरन्ति तत्र रक्षन्ति तत् किं तत्र जीवसंस्फुटिन्नावात् ! उच्यते, श्रीस्थानाङ्गे (१३८ पत्रे) तृतीयस्थाने तृतीयोद्देशके पानीयघटस्य साधुसाध्वीना चकत्वात् तथाहि-"कप्यङ्ग निगयाण वा निगयीण वा तयो पायाद् धारित्ते वा परिहरित्ते वा त० लाउयपादे वा दारु पादे वा मट्टियापादे वा" (सूत्रं १७०) व्याख्या-अलावुपात्रक-पुम्बक दारुपात्र-काष्ठमय मृत्तिकापात्र-मृण्मय शराववाय-टिकादि, शेषं सुगम, अत्र वार्धटिकाशब्देन पानीयलघुघटिका प्रोक्ताः । जीवोत्पत्तिपर्यन्त तु यतनावन्त साधनो रक्षन्त्येव न कथंचित् रक्षणे तु तत्रोत्पन्नपूरकजीवपानीय ग्रन्थोक्तविधिना गृहस्थादिभ्यः प्रयच्छन्ति, प्रत्युत काष्ठलोष्टिकादिधारणे तु ऋतदोषस्य साक्षात् दृश्यमानत्वात् बहुमूलत्वाच्च । न तद्धारणनियमो विचार्यमाण सयमसुखावहो मृत्तिकापानीयलघुघटिकाः तु अल्पमूल्यत्वात् सुखेन शुद्धत्वेन मिलनत्वात् संयमोपष्टम्भकारिणो भवतीति युक्तमेव तद्धारणम् ॥ ९९ ॥

॥ इति मृत्तिकापानीयघटिकारक्षणधिकारः ॥ ९९ ॥

ननु-संध्यादीना विप्रोपद्रवशालै शान्तिविधिः क्रियते स शान्तिविधिः कः ? , कुत्र प्रसिपादितम् ! उच्यते-स विधिः कोऽपि प्राक्तनलिखितानुसारेण, कोऽपि न महेबावौ [सत्सर्वे] विधिश्चावकक्रियमाणानुक्रमस्य स्वय दर्शनेन न लिख्यते, तथाहि-

शुभदिने शुभवेलाया शुभमुहूर्ते सघस्य कारकस्य या चन्द्रबले सति गुरूपदेशेन सघस्य समुदाय सर्वं मेलयित्वा देवगृहे समेत्य स्नात्रकरणानन्तर देवाग्रतः घौत पवित्र निश्चलं पट्टक स्थापयित्वा तदुपरि केशरादितिलकपूर्वं ज्ञान-दर्शन-धारित्राणां अनुक्रमेण तन्दुलपुष्पिका रूपा स्थापना क्रियते, ततो मूलनायकस्य दक्षिणांशे इन्द्र १ अग्नि २ यम ३ नैऋत ४ वरुण ५ वायु ६ कुबेर ७ ईशान ८ ब्रह्मा ९ नागानां १० दशदिक्पालानां पूर्ववत् स्थापना क्रियते, ततो मूलनायकवामांशे आदित्य १ सोम २ मंगल ३ बुध ४ बृहस्पति ५ शुक ६ शनैश्चर ७ राहु ८ केतु ९ नवग्रहस्थापना क्रियते, ततः तद्विन्ध्येष चैत्यदेवता १ क्षेत्रदेवता २ देशदेवता ३ स्थापनात्रय क्रियते, एव २५ पुष्पिकानां स्थापना कार्या । तदनु सर्वासा पुष्पिकानामुपरि बलिपुष्पघूपनैवेद्यवासादिप्रक्षेपः कार्यः । ततः —

पुष्पिकास्तु च ये देवा, देव्योऽपि गुरुणोदिता । बलिपूजां प्रतीच्छन्तु, सन्तु सघस्य शान्तये ॥ १ ॥

अनेन श्लोकेन सर्वासामुपरि अलण्डजलधारादान कार्यं, ततः सर्वं गृहागते पर्पटादिमिश्रमाजन बृहत्तर भृत्वा एकस्य हस्ते दत्त्वा पूर्वदिक्स्वमुख मूत्वा जलधारादानपूर्वं पूर्वदिशि बलिं प्रक्षिप्यते, तत्र-श्लोकश्चाऽयम्—

पेरावतसमारुढः, शक्रः पूर्वदिशि स्थितः । सघस्य शान्तये सोऽस्तु, बलिपूजा प्रतीच्छतु ॥ १ ॥

पञ्चमाग्नेय्यां दिशि-आग्नेय्याविदिशः स्वामी, श्रीबह्मिष्ठागवाहन । सघस्य शान्तये सोऽस्तु, बलिपूजा प्रतीच्छतु ॥ २ ॥

एव दक्षिणस्या दिशि-दक्षिणस्या दिशः स्वामी, यमो महिषवाहन । सघस्य शान्तये सोऽस्तु, बलिपूजा प्रतीच्छतु ॥ ३ ॥

एवं नैऋतदिशि-याम्यऽपातरालेऽसौ, नैऋति शववाहन । सघस्य शान्तये सोऽस्तु, बलिपूजां प्रतीच्छतु ॥ ४ ॥

धिपयेऽपि बहु विमर्शनीयं, यतो दैवसिकावश्यकमप्ये सामान्यतो वैयावृत्यकरान् विमुच्य केवलश्रुतदेयतादे कायोत्सर्गकरण, पाक्षिकादौ तु भवनवेष्ट्याः, दीक्षादौ तु आसनवेष्ट्यादीनामपि, अल प्रसंगेन, तत्त्व तु परमपंथो विदन्ति ॥ ९८ ॥

॥ इति श्रुतदेयतादिकायोत्सर्गस्थापनाधिकारः ॥ ९८ ॥

ननु-श्रीसरतरगन्धीयसाधुसाध्यः सुविहितनामविष्वाणा अपि मृत्तिकाघटकेन पानीय विहरन्ति तत्र रक्षन्ति तत् किं सत्र जीवसंसक्तिसम्भावात् ? उच्यते, श्रीस्थानाङ्गे (१३८ पत्रे) तृतीयस्थाने तृतीयोद्देशके पानीयघटस्य साधुसाध्वीना पादे वा महियापादे वा" (सूत्र १७०) व्याख्या-अलासुपात्रक-तुम्बक दारुपात्र-काष्ठमय मृत्तिकापात्र-मृण्मय शरावर्षा-टिकादि, क्षेप सुगम, अत्र वर्षाटिकाशब्देन पानीयलघुघटिका प्रोक्ताः । जीवोत्पत्तिपर्यन्त तु यतनावन्त साधवो रक्षन्त्येव तु क्रीतदोषस्य साक्षात् दृश्यमानत्वात् बहुमूलत्वाच्च । न तद्भारणनियमो विचार्यमाणः समयमसुखावहो मृत्तिकापाणीयलघुघटिका तु अस्यमूल्यत्वात् सुखेन शुद्धत्वेन मिलनत्वात् संयमोपपद्य्मकारिणो भवतीति युक्तमेव तद्भारणम् ॥ ९९ ॥

॥ इति मृत्तिकापाणीयघटिकरक्षणाधिकारः ॥ ९९ ॥

ननु-सघावीनां विम्रोपद्रवश्चात्मे शान्तिविधिः क्रियते स शान्तिविधिः कः ? कुत्र प्रतिपादितः ? उच्यते-स विधिः कोऽपि प्राक्तनलिखितानुसारेण, कोऽपि न महेष्वादी [चतुस्त्वे] विचित्रभावकक्रियमाणानुसारेण दर्शयते, तथाहि-

क्रियन्ते, मङ्गलप्रदीपश्च घृतमयः कसुम्भलवृत्तिकश्च तादृग्विधेयो यथा एकयैव वृत्त्या प्रज्वलन् सपूर्णशान्तिघोषणाविकृत्यं
 यावत् न विष्याति [संपूर्ण] । पश्चात् षट्सुर्विधसंघसहितो गुरुः ईर्यापथिकीं प्रतिक्रम्य शक्रस्तव आदितः कृत्वा अष्टादशभिः
 स्तुतिभिर्देवादीन् वन्दते, आन्तरणीदोषो न कर्तुं देयः, देवतायाश्च स्तुतय इमाः-यदग्निमनादेव, देहिनः सन्ति सुस्थिता ।
 तस्मै नमोऽस्तु वीराय, सर्वविघ्नविधातिने ॥ १ ॥ सुरपतिनवचरणयुगा-ज्ञामेयजिनादिजिनपतीन् नौमि । यद्वचनपालन-
 परा, जलाञ्जलिं ददतु दुःखेभ्यः ॥ २ ॥ वन्दन्ति वन्दारुणाग्रतो जिना, सदर्थतो यद्रचयन्ति सूत्रतः । गणाधिपास्तीर्थ-
 समर्पनक्षणे, तदङ्गनामऽस्तु मत् नु मुक्ये ॥ ३ ॥ शक्रः सुरासुरवरैः सहदेवताभिः, सर्वज्ञशासनमुखाय समुद्यताभिः ।
 श्रीवर्धमानजिनदत्तमतप्रवृत्तान्, भव्यान् जनानघतु नित्यममङ्गलेभ्यः ॥ ४ ॥ ततः श्रीशान्तिनायदेवाधिदेवाराधनार्थं
 करेमि कारस्सग अन्नत्थू इत्यादि । रोगशोकादिभिर्दोषै-रजिताय जितारये । नमः श्रीशान्तये तस्मै, विहितानत-
 शान्तये ॥ ५ ॥ ततः श्रीशान्तिदेवतानिमित्त करेमि कारस्सग अन्नत्थू इत्यादि । श्रीशान्तिजिनमक्काय, भव्याय सुख-
 सम्पदम् । श्रीशान्तिदेवता देया-यशान्तिमपनीय [ते] मे ॥ ६ ॥ ततः श्रीश्रुतदेवतानिमित्त करेमि कारस्सग अन्नत्थू
 इत्यादि । सुवर्णशालिनी देयाद्, द्वादशाङ्गी जिनोद्भवा । श्रुतदेवी सदा मद्वा-मशेषश्रुतसम्पदम् ॥ ७ ॥ ततः श्रीभवन-
 देवतानिमित्त करेमि कारस्सग अन्नत्थू इत्यादि । चतुर्वर्णीय सघाय, देवीभवनवासिनी । निहत्य दुरितान्येषा,
 करोतु सुखमक्षतम् ॥ ८ ॥ ततः क्षेत्रदेवतानिमित्त करेमि कारस्सग अन्नत्थू इत्यादि । यासा क्षेत्रगता सन्ति, साधयः
 श्रावकादयः । जिनाम्नां साधयन्तस्मा, रक्षन्तु क्षेत्रदेवताः ॥ ९ ॥ ततः श्रीअम्बिकादेवतानिमित्त करेमि कारस्सग अन्नत्थू

एवं पश्चिमदिशि-यः प्रतीच्या दिक्षो नाथो, वरुणो मकरस्थितः । सधस्य शान्तये सोऽस्तु, वलिपूजा प्रतीच्छतु ॥ ५ ॥
 एव वायव्यदिशि-हरिणो घाहन यस्य, वायव्याविपतिः सरः । सधस्य शान्तये सोऽस्तु, वलिपूजा प्रतीच्छतु ॥ ६ ॥
 एवमुत्तरदिशि-निघाननवक्रन्द, उत्तरस्या दिशः प्रभुः । संघस्य शान्तये सोऽस्तु, वलिपूजा प्रतीच्छतु ॥ ७ ॥ एव-
 मीशानदिशि-सिते दूरेऽधिरुदः स-श्रीघ्नानो विदितः प्रभुः । सधस्य शान्तये सोऽस्तु, वलिपूजा प्रतीच्छतु ॥ ८ ॥
 एवमग्नेदिशि-पतालाविपतियोगेऽस्ति, सर्वदा पद्मवाहनः । संघस्य शान्तये सोऽस्तु, वलिपूजा प्रतीच्छतु ॥ ९ ॥ एवमू-
 र्वदिशि-ब्रह्मलोकविभुर्योऽस्तु, रावहंससमाश्रितः । संघस्य शान्तये सोऽस्तु, वलिपूजां प्रतीच्छतु ॥ १० ॥ एवं
 दशस्यपि विष्टु जलधारादानेन स्वस्वदिवस्वामि भोक्त्रप्रतिपादेन च बलिः प्रक्षिप्यते, प्रथम प्रान्ते च भोकादौ नमोऽर्हत्
 सिद्धेति कथ्यते । एतस्मिन् विधौ कृतेऽत्र प्रस्तावे यदि सधसमुदायिकः शान्तिः तदा देवगृहसत्कः कलशो गृह्यते, यदि
 एकः कोऽपि कारयति तदा शान्तिकारकगृहात् चतुरश्रजलसधसमुन्दरीधिरसि आरोप्य बहुगीतगानतानमानदानपात्र-
 अन्यस्रग्वादिवादित्रे वाद्यमाने अन्तर्धवलितः पञ्चरत्नोपेतः मुखवेष्टितमुहुरीसूत्र उपरि समाच्छादितकमुम्भलवक्त्रः कलशः
 समानीय पूर्वकृतस्वस्तिकोपरि स्थाप्यते कलशमग्नौ ग्रीष्मान्तिनाथप्रतिमा निखला सुसज्जिता कृत्वा मोक्ष्या, कलशोपरि-
 हात् ऊर्ध्वं तणीचतुष्क्रमग्नौ उपर्युपरि प्रोतलाजिलीपकाग्नौ बध्यते, तणीमध्यतो महुलीदवरको लम्बमानस्तथा बध्यते
 यथा कलशोपरि मुखमग्न्यभागे तिष्ठति, तत्र च सधसमुदायको महुलीकम्बुको बध्यते, कलशस्य पुष्पचन्दनपूजा कार्या ।
 गुरुपि वासमेव करोति । ततः कलशाग्रे कुसुमाञ्जलि १ लवणपानीय २ परिधापनिका ३ आरात्रिका ४ मङ्गलप्रदीपा ५

अस्मिन् कायोत्सर्गे लोगस्स ४ पारिते लोगस्स १ तत उपविश्य नमस्कारशक्रस्तथादिकथनपूर्वं जयवीरयायपर्यन्तं वाच्य । ततः सपूर्णोपाङ्गाः समार्याः सुशीला सपुत्रा समृद्धा बद्धहस्तमहुलीदवरका गुणनभणनविचक्षणा अष्टौ इन्द्र-स्थानीयाः परिहितघौतिका आकार्यन्ते, तत्र द्वौ हस्तयोः कलशं गृहीत्वा तिष्ठत, एको धूपं ददाति, एकः कुसुमचन्दन-वासश्चेप करोति, अन्ये चत्वारो मधुरस्वरेण शान्तिपूर्वकं सप्तस्मरणादिं गुणयन्ति । तथा द्वौ कलशधारकौ कुण्डिकातं कलशान् भृत्वा सप्तनमस्कारपूर्वं सप्तजलधारां दत्तः पश्चात् नमोऽर्हत्सिद्धाचार्योपाध्यायेति पूर्वं अजितशान्तिस्तवः पठ्यते, एवं पदे जलधारादानं एवमग्रेतनस्मरणे अपि, भक्तमरशान्तिद्वयादीन्यपि । एवमन्योऽपि सर्वसंघं सप्तस्मरणादिं गुणयति पश्चाद् भृते मूलकलशे पूर्वं रक्षितं श्रीपार्श्वनाथप्रक्षालनपानीयमपि कलशमध्यं क्षिप्यते, ततो मङ्गलप्रदीपं आभयित्वा-

चेलोत्क्षेपैः पुष्पधूपविदानैः, सम्मान्यश्रीदिक्पतीनां विसर्गम् ।

कृत्वा शेषान् शेषदिव्यावतारान्, प्राप्तानरात् प्रेषयेत् स्वाधिवासान् ॥ १ ॥

अर्हदभिकदार्शित-साक्षिभ्यनिरस्तकल्मषोद्यायाः । गच्छन्ति यथास्थाने, ये केचिदुपागता देवाः ॥ २ ॥

शक्राद्या लोकपाला दिशि विदिशि गताः शुद्धसद्भर्मसक्ता, आयाताः स्नात्रकाले कलशहृतिकृते तीर्थनाथस्य भक्त्या । न्यस्ता शेषाऽऽपदाद्या विहितशिवसुखाः स्वास्पदं साग्रतः ते, स्नात्रे पूजामवाप्य स्वमपि कृतमुदो यान्तु कल्याणभाज ॥ ३ ॥ अनेन पञ्चत्रयेण दिक्पालविसर्जनं क्रियते, पश्चात् सर्वोऽपि सद्यो देवगृहे निकरादानपूर्वं शान्तिजलं केन्दुकसत्क-महुलीसूत्रं च लीति, महुलीसूत्रं हस्तादौ बध्यते, कलशमध्याश्रान्तिजलं गृहीत्वा सर्वत्र गृहादौ प्रक्षिप्यते, ततः सध-

इत्यादि । अम्बा निहितदिम्बा मे, सिद्धबुद्धश्रुतान्विता । सिते सिंहे स्थिता गौरी, वितनोतु समीहितम् ॥ १० ॥ ततः
 श्रीपद्मावतीदेवतानिमित्तं करोमि काचस्सगं अन्नत्थू इत्यादि । घराधिपतिपत्नीया, देवी पद्मावती सदा । धुद्रोपद्रवत सा
 मां, पातु पुष्टलक्षणावलीः ॥ ११ ॥ ततः श्रीचक्रेश्वरीदेवतानिमित्तं करोमि काचस्सगं अन्नत्थू इत्यादि । चञ्चच्चक्ररा
 चारु-प्रवालदण्डसन्निभा । चिरं चक्रेश्वरी देवी, नन्दताववताञ्च माम् ॥ १२ ॥ ततः श्रीअञ्जुष्ठादेवतानिमित्तं करोमि
 काचस्सगं अन्नत्थू इत्यादि । स्वस्वदेवतकोट्यष्ट-चाणपाणितटिवृत्तुति । तुरङ्गमनाऽञ्जुष्ठा, कल्याणानि करोतु मे
 ॥ १३ ॥ ततः श्रीकुबेरादेवतानिमित्तं करोमि काचस्सगं अन्नत्थू इत्यादि । मधुरापुरि सुपार्श्व-श्रीपार्श्वस्तूपरश्रिका ।
 श्रीकुबेरा नराकटा, सुताङ्गाञ्जु वो मयात् ॥ १४ ॥ ततः श्रीब्रह्मशान्तिदेवतानिमित्तं करोमि काचस्सगं अन्नत्थू
 इत्यादि । ब्रह्मशान्तिः स मा पाया-दपायाद्वीरसेवकः । श्रीमत्स्वल्पपुरे सत्या, येन कीर्तिं कृता निजा ॥ १५ ॥ ततः
 श्रीगोत्रदेवतानिमित्तं करोमि काचस्सगं अन्नत्थू इत्यादि । या गोत्र पालयत्येव, सकलाऽपायतः सदा । श्रीगोत्रदेवता रक्षा,
 सा करोतु नवाऽङ्गिनाम् ॥ १६ ॥ ततः श्रीशक्रादिसमस्तदेवतानिमित्तं करोमि काचस्सगं अन्नत्थू इत्यादि । श्रीशक्र-
 प्रमुखा यथा, खिनश्चासनसंस्थिताः । देवदेव्यस्तदन्येऽपि, सद्य रक्षत्वपायतः ॥ १७ ॥ ततः सिद्धायिका-श्रीआसनदेव-
 तानिमित्तं करोमि काचस्सगं अन्नत्थू इत्यादि । श्रीमद्विमानमाकटा, यथासातङ्गसेविता । सा मां सिद्धायिका पातु, यथा-
 चापेषु पारिणी ॥ १८ ॥

अस्मिन् कायोत्सर्गे लोगत्स ४ पारिते लोगत्स १ तत उपविष्य नमस्कारशक्रस्तवादि कथनपूर्वं जयवीरारायपर्यन्तं वाच्यं । ततः सपूर्णोपाङ्गाः सभार्याः सुशीलाः सपुत्रा समृद्धा बद्धस्तमहुलीदवरका गुणनभणनविचक्षणा अष्टौ इन्द्र-स्थानीयाः परिहितघौतिका आकार्यन्ते, तत्र द्वौ हस्तयो- कलश गृहीत्वा तिष्ठत, एको घूप वृदाति, एकः कुसुमचन्दन-वासक्षेप करोति, अन्ये चत्वारो मधुरस्वरेण ध्वान्तिपूर्वक सप्तस्मरणादि गुणयन्ति । तथा द्वौ कलशधारकौ फुण्डिकातः कलशान् मृत्वा सप्तनमस्कारपूर्वं सप्तजलधारा वृत्तः पश्चात् नमोऽर्हत्सिद्धाचार्योपाध्यायेति पूर्वं अञ्जितशान्तिस्तवः पठ्यते, पदे पदे जलधारादानं एवमभेतनस्मरणे अपि, भक्तभक्तशान्तिद्वयादीन्यपि । एवमन्योऽपि सर्वसघः सप्तस्मरणादि गुण-यति पश्चाद् मृते मूलकलशे पूर्वं रक्षित श्रीपार्श्वनाथप्रक्षालनपानीयमपि कलशमन्त्रे क्षिप्यते, ततो मङ्गलप्रदीप ध्यामयित्वा-

चेलेत्क्षेपैः पुष्पघूपपादिदानैः, सम्मान्यश्रीदिकृपतीना विसर्गम् ।

कृत्वा शेषान् शेषविद्यावतारान्, प्राप्तानरात् प्रेषयेत् स्वाधिवासान् ॥ १ ॥

अर्हदभिषेकदर्शित-सामिध्यनिरस्तकल्मषोद्घावाः । गच्छन्ति यथास्थाने, ये केचिदुपागता देवा ॥ २ ॥
 सप्तमया लोकपाला दिशि विदिशि गताः शुद्धसद्गर्भसक्ताः, आयाताः आत्रकाले कलशहृतिकृते तीर्थनाथस्य भक्त्या ।
 न्यस्ता शेषाऽऽपदाद्या विहितशिवसुखाः स्वास्पद साप्रतं ते, आत्रे पूजामवाप्य स्वमपि कृतमुदो यान्तु कल्याणभाज ॥ ३ ॥
 अनेन पञ्चत्रयेण दिक्पालविसर्जनं क्रियते, पश्चात् सर्वोऽपि संघो देवगृहे निकरादानपूर्वं शान्तिजल केन्दुकसत्क-महुलीसूत्रं च लाति, महुलीसूत्रं हस्तादौ बध्यते, कलशमध्याच्छान्तिजलं गृहीत्वा सर्वत्र गृहादौ प्रक्षिप्यते, ततः संघ-

पद्मे नगरमध्ये देशमग्निं सर्वत्र शान्तिर्भवति, श्रद्धिसमृद्धिवृद्धिसिद्धिसपदो भवन्ति, आधिपत्याधिरोगशोकमुदो-
द्ववाञ्च दूतं दूरतो गन्ति ॥ १०० ॥

॥ इति श्रीशान्तिक्वचिरधिकारः संपूर्णः ॥ १०० ॥

स्वर्तरगञ्छाधीशा, त्रिनन्दनयुगप्रधानगुह्यावाः । श्रीपातिसाहिमान्या, समभूवन् भूमिविस्तृताः ॥ १ ॥
श्रीपूज्यमुख्यशिष्याः, दक्षाः श्रीसकलचन्द्रनामानः । मद्भुरवो गुणगुरवस्तेषामेव प्रसादो मे ॥ २ ॥
एव द्वादशभिः सम्यक्-पूर्णं प्रमोक्षैः सुदृग् । प्रकाश पञ्चम चक्रे, गणिः समयसुन्दरः ॥ ३ ॥

॥ इति श्रीसमयसुन्दरोपाध्यायविरचिते पञ्चप्रकाशे श्रीसामा-
न्वारीशतके पञ्चमः प्रकाशः संपूर्णः ॥ ५ ॥

७८ ॥ ग्रन्थकृतप्रशस्तिः ॥ ७८

सामाचारीशतकमिदमासूत्रित सूत्रगत्या, किञ्चित् वृत्तिप्रकरणवशात् सप्रदायाच्च किञ्चित् ।
 वेद् ग्रन्थेऽस्मिन् भवति किमपि श्रीजिनाज्ञाविरुद्ध, सघाध्यक्ष मम जह्मधियो दुष्कृत स्याच्च [तस्य] सिध्या ॥ १ ॥
 जैना गच्छा जगति बहवो सिद्धसिद्धाभिधाना, भिक्षाचारा निजनिजमत स्थापयन्ति प्रमाणम् ।
 गच्छाधीशाः श्रुतनिगदिता संसर्ति दर्शयन्ति, [तद्व्यामोहो] तस्या मोहो न भवति कथं ? यज्जिनाज्ञैव सत्या ॥ २ ॥
 प्रारब्ध किल सिन्धुदेशविषये श्रीसिद्धपुर्यामिद, मूलत्राणपुरे कियद्विरचित वर्षत्रयात् प्रागुभया ।
 सपूर्णं विदधे पुरे सुखकरे श्रीमेढतानामके, श्रीमद्विक्रमसवति द्वि-मुनि-पद-प्रालेयरोचिमिते १६७२ ॥ ३ ॥
 प्रवर्तमाने जिनवीरशासने, परम्पराया गणमृतसुधर्मणः । श्रीवज्रशाखा सुकुले च चान्द्रे, गणे स्फुटे कौटिकनामधेये ४
 श्रीपातिसाहिमान्ये, युगप्रधाने प्रधानसौभाग्ये । खरतरगच्छाधीशे, विजयि जिनसिंहसूरिगुरौ ॥ ५ ॥
 अकब्बरसाहिस्तुमान्य, श्रीमज्जिनचन्द्रसूरिगुरुराजा । जाता युगप्रधाना-स्तच्छिष्य सकलचन्द्रगणि ॥ ६ ॥
 तच्छिष्यसमयसुन्दर-सदुपाध्याया अकार्पुुरिदमेवम् । सामाचारीशतक, सतत स्वपरोपकाराय ॥ ७ ॥
 सुशिष्यो वाचनाचार्य, -सर्वकल्याकरणादिवित् । हर्पनन्दनवादीन्द्रो, मम साहाय्यदायकः ॥ ८ ॥
 इति श्रीसमयसुन्दरोपाध्यायविरचिते पञ्चमप्रकाशे श्रीसामाचारीशतक सपूर्णम् ॥

ॐ ॥ लेखक-प्रशस्तिः ॥ ॐ ॥

श्रीमद्विक्रमतो घराङ्गनागनप्रालेयरोचिर्मिते, वयं लोद्रपुरे वरे यदुकुले मात्रीसुगोत्रेऽभवत् ।
 राजा श्रीसगरः प्रजामुखकरस्त्रसुन्दरी श्रीमती, सौख्य मुक्कवतोस्तयो समभवन्नेकादेशोद्ग्राह्यः ॥ १ ॥
 अथौ तेषु मृताश्च मारिषशतो दुर्दैवतोऽनुक्रमे, दुःखाच्चौ पितरौ वियोगविधुरौ जातौ च तस्मिन् क्षणे ।
 कुर्वाणा विद्वत्क्रमात् क्षितितले श्रीवर्धमानप्रभोः, शिष्या सूरिजिनेश्वराः खरतरा श्रीलोद्रपुर्यो गता ॥ २ ॥
 राजाद्याः सपरिग्रहाः प्रमुविता नन्तु गताः सद्गुरुन्, शुत्वा श्रीजिनधर्ममर्मं सकल सन्तोषमापुस्ताराम् ।
 विज्ञप्तिं विदधे नृपाः करयुग सयोज्य राज्ञाऽन्वितः, स्वामिषट् ममाऽङ्गजा मृतिमगुर्जीवत्ययो ते त्रय ॥ ३ ॥
 तत्कार्यं च यथा परोपकृतिभिर्जीवेत् सुताना त्रयं, लाभो वो भविता स कौ नृपतिना प्रोक्त तदा मत्पदे ।
 राजाऽय भविता सुतः कुलधरः श्रीजिनधर्मी पुनः, पुत्रौ श्रीधरनामराजधरकौ शुद्धास्तिकौ भाविनौ ॥ ४ ॥
 ज्ञात्वा लाभममु तथैव गुरुमी रक्षाकृताभ्यायतो, वासश्चेपयशेन तौ नृपसुतौ आदौ कृतौ स्वातरो ।
 ताम्बां लोद्रपुरे खिनेन्द्रभवन प्रोबैस्तरं कारित, तप्तोत्र भण्णालिनाम समभूङ्गण्णदिसालावसात् ॥ ५ ॥
 श्रीधरश्चावकत्याऽऽसन्, पञ्च पुत्रा अनुक्रमात् । स्त्रीमसी १ मीमसीनामा २, जगसी ३ रूपसी ४ तथा ।
 देवसी ५ च यथा ख्याताः, पाण्डवाः पण्डुभूपतेः ॥ ६ ॥

श्रीमसीश्रावकस्याऽऽसीत्, कुलचन्द्रस्तनूरुहः तत्पुत्रो रामदेनामा, धनपालस्तदङ्गजः ॥ ७ ॥

साधारणाख्यस्तत्पुत्रः पुण्यपालस्तदङ्गजः । तत्सूः सञ्जस्तोदेदू-स्तत्पुत्रस्तस्य गज्जकः ॥ ८ ॥

ज्येताख्यो नन्दनस्तस्य, खेतानामा तदङ्गभूः । आसकर्णश्च तत्पुत्र-स्तत्पुत्रो घस्तुपालकः ॥ ९ ॥

पुञ्जानामा च तत्पुत्रः, श्रीयशोधवलस्तत् । तत्पुत्रः पुञ्जसीनामा, श्रीमहस्तस्य नन्दनः ॥ १० ॥

श्रीमह्माङ्गजयाहकः सुरतरुर्दानप्रदानैऽधिको, यो भाण्डारमवीमरभवनवै शास्त्रे स्वय लिखितैः ।

अर्हच्छासनमेकविंशतिसहस्राणीह वर्तिष्यते, तत्पुत्रो प्रोज्ज्वलपुस्तकेष्वधिगत बुद्ध्या विचार्येति च ॥ ११ ॥

आपाढाश्विनचैत्रमाद्रपदमासाष्टाद्विकापर्वणि, श्रीमल्लेसलमेरुदुर्गनगरे चैत्येषु सप्तस्वपि ।

काश्मीराभिषेकेशरेण भगवद्विम्बानि यः पूजयेत्, सप्तत्त्या शतश सृजन् स्वपरयो सम्यक्त्वमत्युज्ज्वलम् ॥ १२ ॥

गुप्त दानमपि प्रयच्छति मुदा सद्गर्भिणा सीदता, दीनाना च ददाति सुन्दरतरा सो बर्हका नामत ।

चातुर्मासिकपाक्षिकाब्दिमहाष्टम्यादिके पर्वणि, प्रातः पारणक ददाति सतत य पौषधाख्य कृतान् ॥ १३ ॥

यः श्रीलोद्रपुरे पुराणनगरे मूयिष्ठद्रव्यव्यात्, चैत्योस्त्रामुदारचित्तपरिणामोऽकारयत् सादरम् ।

श्रीचिन्तामणिपार्श्वमूर्तियुगल तत्रैव चाऽस्थापयत्, सोऽष्टास जिनराजसूरीगुरुभिर्हस्तप्रतिष्ठापितम् ॥ १४ ॥

यः कुण्डलकृतिभृतां जयलङ्घिकानां, कृत्वा च पुञ्जमतुल मनुजावपुषि ।

॥ लेखक-प्रशस्तिः ॥ ॐ ॥

श्रीमद्विक्रमतो धराङ्कगगनप्राख्यरोचिमिते, वपे लोद्रपुरे घरे यदुकुले भात्रीसुगोत्रेऽभवत् ।
 राज्ञा श्रीसगर प्रजामुल्लसत्सुन्दरी श्रीमती, सौख्य मुकुवतोत्तयो समभवन्नेकादशेऽऽत्मजाः ॥ १ ॥
 अष्टौ तेषु मृताश्च मारिवशतो दुर्दैवतोऽनुक्रमे, दुःखाच्चौ पितरौ वियोगविधुरौ जातौ च तस्मिन् क्षणे ।
 कुर्वाणा विहतिक्रमात् क्षितितले श्रीवर्धमानप्रभोः, शिष्या सुरजिनेश्वरा खरतरा श्रीलोद्रपुर्यां गता ॥ २ ॥
 राजाद्याः सपरिग्रहाः प्रमुदिता नन्तु गताः सद्गुरुन्, श्रुत्वा श्रीजिनधर्ममर्म सकृत् सन्तोषमापुत्तराम् ।
 विज्ञप्तिं विदधे नृपः करयुग संयोज्य राज्ञाऽन्वित , स्वामिश्रष्ट ममाऽङ्गजा मृतिमगुर्जीवत्ययो ते त्रय ॥ ३ ॥
 तत्कार्यं च यथा परोपकृतिभिर्जीवेत् सुताना त्रयं, लामो वो भविता स कौ नृपतिना प्रोक्त तदा मत्पदे ।
 राजाऽयं भविता सुतः कुलधरः श्रीजिनधर्मी पुनः, पुत्रौ श्रीधरनामराजधरकौ शुद्धास्तिकौ भाविनौ ॥ ४ ॥
 ज्ञात्वा लामममु तथैव गुरुमी रक्षाकृतास्नायतो, वासक्षेपवशेन तौ नृपसुतौ आद्यौ कृतौ स्वातरो ।
 ताम्ब्या लोद्रपुरे ज्जिनेन्द्रभवन प्रोक्षेत्स्तर कारित, तद्गोत्र भणशाखिनाम समभूद्गण्डादिशालावशात् ॥ ५ ॥
 श्रीधरश्चावकस्याऽऽसन्, पञ्च पुत्रा अनुक्रमात् । स्त्रीमत्सी १ मीमसीनामा २, जगत्सी ३ रूपसी ४ तथा ।
 देवसी ५ च यथा ख्याताः, पाण्डवाः पण्डुभूपतेः ॥ ६ ॥

स्त्रीमसीश्रावकस्याऽऽसीत्, कुलचन्द्रस्तनूरुहः तत्पुत्रो रामदेनामा, धनपालस्तदङ्गजः ॥ ७ ॥

साधारणारव्यस्तपुत्रः पुण्यपालस्तदङ्गजः । तत्सू सञ्जस्ततोदेदू-स्तपुत्रस्तस्य गजकः ॥ ८ ॥

ज्येताख्यो नन्दनस्तस्य, सेतानामा तदङ्गमू । आसकर्णश्च तत्पुत्र-स्तपुत्रो वस्तुपालकः ॥ ९ ॥

पुञ्जानामा च तत्पुत्रः, श्रीयशोधवलस्ततः । तत्पुत्रः पुञ्जसीनामा, श्रीमल्लस्तस्य नन्दनः ॥ १० ॥

श्रीमल्लङ्गजयाहकः सुरतरुर्दानप्रदानेऽधिको, यो माणहारमवीभरभवनवै शास्त्रैः स्वयं लिखितैः ।

अर्हच्छासनमेकविंशतिसहस्राणीह वर्तिष्यते, तप्तु प्रोज्ज्वलपुस्तकेष्वधिगतं बुद्ध्या विचार्येति च ॥ ११ ॥

आपाढाभिनचैत्रभाद्रपदमासाष्टाहिकापर्वणि, श्रीमल्लेसलमेरुदुर्गनगरे चैत्येषु सप्तस्वपि ।

काशमीराभिषेकेश्वरेण भगवद्विम्बानि यं पूजयेत्, सप्तत्या शतशः सृजन् स्वपरयोः सम्यक्त्वमत्युज्ज्वलम् ॥ १२ ॥

गुप्तं दानमपि प्रयच्छति मुदा सद्गमिणा सीदता, दीनानां च ददाति सुन्दरतरा सो वर्दका नामत ।

चातुर्मासिकपाक्षिकान्दिकमहाष्टम्यादिके र्वर्षणि, प्रातः परणकं ददाति सततं यः पौषधाख्यं कृताम् ॥ १३ ॥

यः श्रीलोत्रपुरे पुराणनगरे भूयिष्ठद्रव्यव्ययात्, चैत्योच्चारमुदारचित्तपरिणामोऽकारयत् सादरम् ।

श्रीचिन्तामणिपार्श्वमूर्तियुगलं तत्रैव चाऽस्थापयत्, सोल्लासं जिनराजसूरिगुरुभिर्हस्तप्रतिष्ठापितम् ॥ १४ ॥

यः कुण्डलाकृतिमूर्तां जयलङ्घिकानां, कृत्वा च पुञ्जमतुलं मनुजावपुषि ।

॥ लेखक-प्रशस्तिः ॥ ७९

श्रीमद्विक्रमतो धराङ्गगगनमालेयरोचिमिते, वषे लोद्रपुरे घरे यदुकुले भाटीसुगोत्रेऽभवत् ।
 राजा श्रीसगरः प्रजासुखकरस्तत्सुन्दरी श्रीमती, सौख्य भुक्त्वतोस्तयो समभयन्नेकादशोऽऽत्मजा ॥ १ ॥
 अष्टौ तेषु मृताश्च मारिष्यतो बुर्देवतोऽनुक्रमे, दुःखाच्चौ पितरौ वियोगयिधुरौ जातौ च तस्मिन् क्षणे ।
 कुर्वाणा विद्वत्क्रमात् क्षितितले श्रीवर्धमानप्रभोः, श्रिया सूरजिनेश्वरा स्वरतरा श्रीलोद्रपुर्यां गता ॥ २ ॥
 राजाद्याः सपरिग्रहाः प्रमुषिता नन्तु गताः सद्गुरुन्, श्रुत्वा श्रीजिनधर्ममर्म सकल सन्तोषमापुन्तराम् ।
 विद्वद्भिर्विदधे नृपः करयुग संयोन्य राजाऽन्वितः, स्वामिश्रष्ट ममाऽद्भजा मृतिमगुर्ववत्ययो ते त्रय ॥ ३ ॥
 तत्कार्यं च यथा परोपकृतिभिर्जीवेत् सुताना त्रय, लाभो वो भविता स कौ नृपतिना प्रोक्त तदा मत्पदे ।
 राजाऽय भविता सुतः कुलधरः श्रीजिनधर्मी पुनः, पुत्रौ श्रीधरनामराजधरकौ शुद्धास्तिकौ भाविनौ ॥ ४ ॥
 ज्ञात्वा लाभममु तथैव गुरुमी रक्षाकृताभायतो, वासश्चेपवशेन तौ नृपसुतौ श्राद्धौ कृतौ श्रातरौ ।
 ताम्भ्या लोद्रपुरे विनेन्द्रभवन प्रोवैसार कारित, तत्रोत्र भणशालिनाम समभूद्राण्डाविद्यालावघात् ॥ ५ ॥
 श्रीधरश्चावकत्वाऽऽसन्, पञ्च पुत्रा अनुक्रमात् । स्त्रीमसी १ मीमसीनामा २, जगत्सी ३ रूपसी ४ तथा ।
 देवसी ५ च यथा ख्याताः, पाण्डवाः पण्डुसूतेः ॥ ६ ॥

पुण्यकर्तव्यता काऽपि, प्रत्यक्षं दृश्ये मया । काऽपि श्रुता सतां धर्मात्, प्रशस्तिर्लिखिताऽस्ति तत् ॥ २३ ॥
सामाचारीशतकममुना यादृक्शाहनाम्ना, पञ्चादशोऽव्वमलमतिना लेखित पूर्वमेव ।
यावच्छ्रीमत्स्वरतरंगप्रोक्षसन्नाम तावन्, नन्दत्वेतच्चिरमनुपम सर्वकल्याणकारि ॥ २४ ॥

॥ इति श्रीसामाचारीशतकं संपूर्णं ॥

सूरीश्वरो विजयते सुकृपाविचन्द्रः, शिष्योऽस्ति तस्य सुखसागरपाठकलु ।
तस्माऽऽद्या लिखितवान् पुरि मोदमय्या, सुभावको विजयचन्द्र इमा प्रदिं तु ॥ १ ॥

Printed by Ramchandra Yesh Shedge at the Nirnaya Sagar Press,
26-28, Kolbhat Street, Bombay

Published by Jawari Mulchand Hirachand Bhagat, Jinadattasuri Jain
Bhandar, Mahavir Swami's Temple, Pydhuni, Bombay

तामिर्भृश प्रथरमक्तिभृतस्तथा यत्, सा विस्मरिष्यति कदापि न किंवदन्ती ॥ १५ ॥
 प्रासादेषु त्रिभुवनगुरोरष्टसंख्येषु सम्यक्, दादास्तूपे मुखमलकथीपादिचय्यत्पताकाः ।
 क्रीत्युल्लासादिदि दिशि समारोपयामास भक्त्या, यः श्रीदेवावसरजयिन दामव पूजयित्वा ॥ १६ ॥
 यः सौवर्णं वरमध्वरफीनाणक भक्तितोऽद्यात्, पूर्वं केनाऽपि न वितरित सर्वसाधर्मिकाणाम् ।
 नित्य दत्ते सकलयतिनां वस्त्रपात्राक्षपान, कुर्वन् सामायिकजिनवच श्रुत्यमावदयकादीन् ॥ १७ ॥
 श्रीमाले तिलक पुनः श्रवणयोः सौवर्णसत्कुण्डले, ग्रीवाया मणिमौक्तिकादिजटित ग्रैवेयक भूषणम् ।
 हस्ते श्रीफलमद्भुत शिववधूविधौवाहनैमिषिक, मन्ये सर्वमिद चकार सुकृती श्रीपार्श्वनाथस्य यः ॥ १८ ॥
 तद्गार्या निजभर्तृभक्तिकरणे दद्यात् सुषण्डया, शुद्धाचारवती सती गुणवती युक्ता विवेकश्रिया ।
 बाह्याभ्यन्तरभूषणाऽस्ति कनकादेवी प्रसिद्धाऽभिधा, यत्पुत्रौ हरिराज तत्तमगुण श्रीमेषराजस्तथा ॥ १९ ॥
 यः पूर्वं भरतादिवद्ध तिलक करपयित्वा गृहे, भूत्वा संघपतिर्धर्मव पुरतः कृत्वा रथ सत्वरम् ।
 रुक्माणा निकर वर प्रतिपुर धर्यन् यशोऽप्यर्चयन्, श्रीवशुञ्जयतीर्थराजविलसयात्रा पवित्रा व्यधात् ॥ २० ॥
 यत्सधे जिनराजसूरिगुरवो गच्छाधिराजेश्वरा, आचार्या जिनसागरा मुनिवरप्रातेन संशोभिता ।
 मुख्यः संघपतिः शिवाख्य इतरे आद्याः पुनर्गोचराः, खम्येऽपि व्यवहारिणो मरुचराः सत्कां सुयात्रां व्यपुः ॥ २१ ॥
 विधुं-वर्षु-रसै-शैशि-वर्षे १६८१, रावठकस्याणदासनपुनान्ये । श्रीवशुञ्जयसंघो, विभिर्ममे पादककेन ॥ २२ ॥

तामिर्मृश प्रवरमकिर्मृतस्तथा यत्, सा विस्मरिष्यति कदापि न फिंवदन्ती ॥ १५ ॥
 प्रासादेषु त्रिभुवनगुरोरष्टसख्येषु सम्यक्, दादास्तूपे मुखमलकयीपादिचक्षत्पताकाः ।
 क्षीर्त्युल्लासादिशि दिशि समारोपयामास भक्त्या, यः श्रीदेवायसरजयिन शभव पूजयित्वा ॥ १६ ॥
 यः सौवर्णं वरमम्बरफीनाणक भक्तितोऽद्यात्, पूर्णं केनाऽपि न वितरित सर्वसाधर्मिकाणाम् ।
 नित्य दत्ते सकलयतिना धत्तपात्राश्रपान, कुर्वन् सामायिकजिनध्वज श्रुत्यमायदयकादीन् ॥ १७ ॥
 श्रीमाले तिलक पुनः श्रवणयोः सौवर्णसत्कुण्डले, प्रीवाया मणिमौक्तिकादिजटित ग्रैवेयक भूषणम् ।
 हस्ते श्रीफलमद्भुत शिववधूविधौद्याह्नैमित्तिक, मन्ये सर्वमिदं चकार सुकृती श्रीपार्श्वनाथस्यै यः ॥ १८ ॥
 तद्भार्या निजभर्तृभक्तिकरणे दक्षा सुपद्मद्वया, शुद्धाचारवती सती गुणवती युक्ता विवेकश्रिया ।
 वाद्याभ्यन्तरनूणाऽस्ति कनकादेवी प्रसिद्धाऽभिधा, यत्पुत्रो हरिराज उत्तमगुण श्रीमेघराजस्तथा ॥ १९ ॥
 यः पूर्वं भरतादिवच्च तिलक क्षारापयित्वा गृहे, भूत्वा संघपतिर्धर्मभूष पुरतः कृत्वा रथ सत्वरम् ।
 रुक्माणा निकर धर प्रतिपुर वपन् यशोऽप्यर्जयन्, श्रीशत्रुञ्जयतीर्थराजविलसद्यात्रा पवित्रा व्यधात् ॥ २० ॥
 यत्सधे जिनराजसूरिगुरवो गच्छाधिराजेश्वरा, आचार्या जिनसागरा मुनिवज्रातेन संक्षोभिताः ।
 मुख्यः सघपति शिवाख्य इतरे आद्धाः पुनर्गोचराः, अग्न्येऽपि व्यवहारिणो मरुभराः सत्कां सुयात्रां व्यधुः ॥ २१ ॥
 विधुं-वर्धुं-वर्धुं-वर्धुं-वर्धुं १६८१, रातलकस्थानदासनूपरान्ये । श्रीशत्रुञ्जयसंघो, विनिर्ममे बाहककेन ॥ २२ ॥

पुण्यकर्तव्यता काडपि, प्रत्यक्ष दृष्टौ मया । काडपि श्रुता सता वक्रात्, प्रशस्तिर्लिखिताऽस्ति तत् ॥ २३ ॥
 सामाचारीशतकममुना थाहल्याहनाम्ना, पश्चादर्थोप्यमलमतिना लेखित पूर्वमेव ।
 यावच्छ्रीमत्स्वरतरगणप्रोहसश्राम तावन्, नन्दत्येतच्चिरमनुपम सर्वकल्याणकारि ॥ २४ ॥

॥ इति श्रीसामाचारीशतकं संपूर्णं ॥

सुरीश्वरो विजयते सुकृपाविचन्द्रः, शिष्योऽस्ति तस्य सुखसागरपाठकसु ।
 तस्याऽऽज्ञया लिखितवान् पुरि मोहमय्यां, सुभावको विजयचन्द्र इमा प्रति तु ॥ १ ॥

Printed by Ramchandra Yeshu Shedgo, at the Nirnaya Sagar Press,
 26-28, Kolbhat Street, Bombay

Published by Jawari Mulchand Hirachand Bhagat, Jinadattasuri Jain
 Bhandar, Mahavir Swami's Temple, Pydlhuni, Bombay

॥ समाप्तमिदं सामांचारीशतकम् ॥

